DE LOCIS ET TEMPORIBUS SACRIS

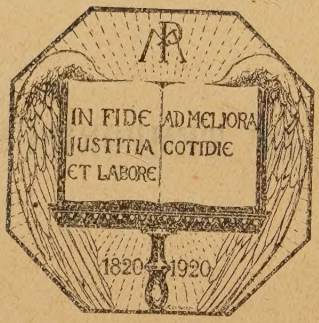
IN FIDE
JUSTITIA
ET LABORE
AD MELIORA
COTIDIE
1820—1920

CONTE, MATTEO, 1889–

P. MATTHAEUS A CORONATA O. M. C.
DOCTOR ET LECTOR IURIS CANONICI

DE LOCIS ET TEMPORIBUS SACRIS

CODICIS IURIS CANONICI L. III

PARS ALTERA

TRACTATUS THEORICO-PRACTICUS

COMPLECTENS TITULOS

De ecclesiis
De oratoriis
De altaribus
De sepultura ecclesiastica
De diebus festis
De abstinentia et ieiunio.

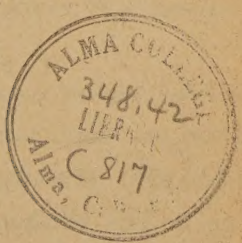

AUGUSTAE TAURINORUM (ITALIA)
Sumptibus et typis PETRI MARIETTI - Editoris
SANCTAE SEDIS APOSTOLICAE ET SACRAE RITUUM CONGREGATIONIS TYPOGRAPHI
MCMXXII

16723

V. nihil obstat.

Genuae, S. Bernardini, 1 Aprilis 1922.

F. Angelus a Vulturio, *Lect., Rev. Del.*

Imprimi potest.

Genuae, S. Bernardini, 28 Aprilis 1922.

Fr. Alphonsus a S. Margarita Lig., *Min. Prov.*

Nihil obstat.

Cherii, 1 Septembris 1922.

P. Angelus Taverna S. I. *Rev. Archiep.*

Imprimatur.

C. FRANCISCUS DUVINA, *Prov. Gen.*

Ius proprietatis vindicabitur (30-29-ix-22-2M).

PRAEFATIO

Codicem iuris canonici perlegenti et ex officio in schola theologica interpretanti mihi plurimae, eaeque graves, occurrerunt difficultates, quas et auditoribus meis aperire, et viam ad earum solutionem sternere studui. Ad hunc finem, eos, aliquo exemplo, quasi manu introducendos curavi, his lectionibus paratis, ut, semel cognita methodo, ipsi per se alias canonicas leges interpretari earumque difficultates superare possent.

Huius rei causa alteram libri tertii Codicis partem aliquatenus fusius explanare coepi, tum quia maximum mihi visa est habere pro praxi momentum, tum quia pauciores quam omnes aliae Codicis partes nacta est commentatores, tum denique quia non paucas continet difficultates.

Huius parvi tractatus, qui, ut patet, usui privato scholae in sua origine et compositione destinatus erat, haec est ratio.

Lectionibus expletis sub finem anni scholaris 1919-1920 *auditores mei rati hanc opellam aliquid utilitatis sibi et parochis allaturam, enixe a me postularunt ut typis eam edi permitterem. Precibus annuens, nec tamen sine gravi haesitatione, opus nunc edi permitto, sperans illud non prorsus inutile evasurum.*

Ex his iam patet, opus sine ulla, ut dici solet, prae-

sumptione, nunc lucem videre. Me illo si quid utilitatis attulisse comperero, id mihi magnum praemium erit; si quis vero illud inutile existimaverit, eiusdem humilis originis meminerit, quo forte eius iudicium mitius evadet.

Datum Genuae, in nosocomio Incurabilium (*Ospedale dei Cronici*).

29 Aug. 1922.

P. MATTHAEUS CONTE
O. M. Capp.

BIBLIOGRAPHIA

I. — Scriptores citati qui ante Codicem scripserunt, quorum operibus usi sumus.

Albers P. S. I. — *Enchiridion historiae ecclesiasticae*, Neomaci, in Hollandia, Herder, 1909.

Alberti Ios. — *De Sepultura ecclesiastica*, ed. 2ª, Aculae, 1905.

— *De ieiunio ecclesiastico*, Pustet, Romae, 1903.

Alphonsus S.-Gaudé — *Theologia moralis*.

Barbosa Aug. — *Iuris ecclesiastici universi*, Pars II, Lugduni, 1699.

Bassaeus P. Eligius O. M. C. — *Flores totius theologiae practicae*, Lugduni, 1653.

Benedictus XV — *Institutiones ecclesiasticae*.

Bolzano (a) Albertus — *Expositio Regulae Fratrum Minor*.

Bouix — *Tractatus de iure regularium*, Parisiis, 1857.

Calchi-Novati — *Il diritto ecclesiastico dello Stato italiano*, Milano, Bertarelli, 1903.

Cappello Felix — *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, Marietti, Augustae Taurinorum, 1907.

— *De visitatione SS. Liminum*, Romae, Pustet, 1912-1913.

Cavagnis Card. Felix — *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, Romae, Desclée, 1906, ed. 4ª.

Choupin L. S. I. — *Valeur des décisions du S. Siège*, ed. 2ª, Paris, 1913.

D'Annibale Card. — *Summula theologiae moralis*, ed. 3ª et 4ª.

De Amicis — *Il ceremoniale completo*.

De Angelis Ph. — *Praelectiones iuris canonici*, Romae, Desclée, 1908.

De Luca Card. Ioan. B. — *De regularibus*.

De Luccia P. Marcellinus — *De iure Cappuccinorum deciso*, Romae, 1737.

Denderwindeke (a) Adulphus — *Pium Minoritae Vademecum*, Mechliniae, 1907.

Ferraris L. O. M. — *Prompta bibliotheca canonica*.

Ferreres I. B. S. I. — *La morte reale e la morte apparente*.

— *Le Confraternite*, Venezia, 1909.

Gatticus I. B. — *De oratoriis domesticis et de usu altaris portatilis*, Romae, 1746.

Gasparri Card. Petrus — *Tractatus canonicus de SS. Eucharistia*, Parisiis, 1897.

Gennari Card. Casimirus — *Consultazioni morali, canoniche, liturgiche*, ed. 2ª, Roma, 1902.

Hergenröther-Kirsch — *Storia universale della Chiesa.*

Hieronymus a Sorbo O. M. C. — *Compendium privilegiorum fratrum Minor. et aliorum* etc., Neapoli, 1595.

Hilarius a Sexten O. M. C. — *Compendium theologiae moralis*, Merani, 1889.

Hinschius P. — *Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten*, Berlin, Guttentag, 1869-1897.

Kazenberger Kil. — *Liber vitae*, Assisii, 1899.

Lehmkuhl Aug. S. I. — *Theologia moralis*, Friburgi Brisgoviae, 1910 ed. 10ª.

Lyszczarezyk P. Venantius O. M. — *Compendium privilegiorum regularium*, Leopoli, 1906.

Macksey C. S. I. — *De ethica naturali*, Romae, 1914.

Makée V. G. — *Institutiones iuris ecclesiastici*, ed. 6ª, Romae, Typographia Polyglotta, 1908.

Many — *Praelectiones de Locis sacris*, Parisiis, 1904.

Martinucci-Menghini — *Manuale sacrarum caeremoniarum*. Romae, Pustet, 1911-1916.

Moccheggiani Petrus O. M. — *Iurisprudentia ecclesiastica*, Quaracchi, 1904-1905.

— *Collectio indulgentiarum*, Quaracchi, 1897.

Molitor Raphael O. S. B. — *Religiosi iuris capita selecta*, Romae, Pustet, 1909.

Ojetti B. S. I. — *Synopsis rerum moralium et iuris pontificii*, editio 3ª, Romae, Officina polygraphica editrice, 1909-1912.

— *De curia Romana*, Romae, 1910.

Piatus Montensis O. M. C. — *Praelectiones iuris regularis*, ed. 4ª, Parisiis, 1888.

Reiffenstuel P. Anacletus O. M. — *Ius canonicum universum.*

Rivet — *Quaestiones iuris ecclesiastici publici*, Romae, 1912.

— *Supplementa I-II iuris ecclesiast. privati*, Romae, 1912.

Salmanticensis Collegii — *Cursus theologiae moralis.*

Trienekens P. Isidorus O. M. — *Voti e precetti della regola dei frati Minori*, Quaracchi, 1914.

Vecchiotti Sept. — *Institutiones canonicae*, ed. 19ª, Augustae Taurinorum, Marietti.

Vermeersch A. S. I. — *De religiosis institutis et personis*, Brugis, Beyart, 1902.

Victorius P. ab Appeltern. O. M. C. — *Compendium praelectionum iuris regularis*, Tornaci, 1903.

— *Manuale missionariorum*, Mangalore, 1909.

— *Sacrae liturgiae promptuarium*, vol. III, Romae, Pustet, 1914.

Wernz Franc. S. I. — *Ius decretalium*, Prati, Giacchetti.

II. — Auctores qui post Codicis promulgationem scripserunt, quorum operibus usi sumus.

Antonelli Ios. — *Medicina pastoralis*, ed. 4ª, 1920.

Antonioli Alessandro — « *De re funeraria* » *secondo il nuovo Codice*, Bergamo, 1919.

Arregui Ant. M. S. I. — *Summarium theologiae moralis*, ed. 5ª, Bilbao.

Badii Cesare — *Il diritto ecclesiastico italiano*, 1921, Firenze, Libreria editrice fiorentina.

Bargilliat M. — *Praelectiones iuris canonici*, ed. 31ª, Parisiis, 1918.

Bevilacqua Americus — *De Episcopi seu Ordinarii ex novo Codice canonico iuribus et obligationibus*, Romae, Pustet, 1921.

Balmés Hilaire — *Les réligieux à voeux simples d'après le Code*, Paray-Le-Monial, 1921.

Biederlack-Führich — *De religiosis*, Oeniponte, 1919.

Blat Alb. O. P. — *Commentarium textus Codicis iuris canonici*, l. I (1921) II (1919) III (1920), Romae, Francesco Ferrari.

Bondini Aloysius O. M. Conv. — *De privilegio exemptionis*, Romae, 1919, Desclée.

Brandys Maximil. O. M. — *Kirchliches Rechtsbuch für die religiösen Laieng.* 2ª ed., 1920, Paderborn.

Brehm Franciscus — *Synopsis additionum et variationum in edit. typica Missalis rom. factar.* Ratisbonae, 1920, Pustet.

Cappello Felix — *Tractatus canonico-moralis de Sacramentis*, vol. I, Augustae Taurinorum, Marietti, 1921.

— *De censuris*, Marietti, 1919, Augustae Taurinorum.

Cavigioli Ioannes — *Censurae latae sententiae*, Taurini, 1919, Libreria editrice internaz.

— *Concilium plenarium siculum, Panormi, anno 1920 habitum*, Romae, typis Polyglottis Vaticanis, 1921.

Cerato Prosdoc. — *Censurae vigentes*, Patavii, 1818.

Chelodi Ioan. — *Ius poenale*, Tridenti, 1920.

Creusen I. S. I. — *Religieux et religieuses*, Bruxelles, 2ª ed., 1921.

Denzinger-Bannwart — *Enchiridion symbolorum et definitionum*, Friburgi Brisgoviae, 1921, ed. 13ª.

De Alexandris e Capitani — *Deo et Caesari*, Torino, Lega internaz. cattolica Editr., 1920.

Fanfani P. Ludovicus O. P. — *De indulgentiis*, Romae, Desclée, 1919.

— *De iure religiosorum*, Romae, Marietti, 1920.

Ferreres I. B. S. I. — *Institutiones canonicae*, Barcinone, 1917.

— *Compendium theologiae moralis*, ed. 10ª.

Génicot-Salmans — *Theologiae moralis institutiones*, edit. post Cod.

Iansen Ioseph — *Ordensrecht*, ed. 2ª, 1920, Paderborn.

Lacau Ioan. — *De tempore*, Taurini, Marietti, 1921.

Leitner Mart. — *Handbuch des katholichen Kirchenrechts*, Romae, Pustet, 1919.
Marotus — *Commentarium pro religiosis.*
Marotus Philippus — *Institutiones iuris canonici*, t. I, Madrid, 1918.
— *Instituciones de derecho canonico*, t. II, 1919, Madrid.
Micheletti A. M. — *Constitutiones seminariorum clericalium*, 1919, Romae. Marietti.
Noval Ios. O. P. — *Commentarium Codicis iuris canonici: De iudiciis*, Romae, Marietti, 1920.
Noldin H. S. I. — *De principiis*, Oeniponte, 1922, ed. 14ª.
— *De praeceptis*, ed. 15ª, Oeniponte, 1922.
— *De Sacramentis*, ed. 14ª, Oeniponte, 1921.
Noldin-Schönegger — *De poenis ecclesiasticis*, ed. 13ª, Oeniponte, 1922.
Paglialunga Aless. — *Il nuovo Codice ecclesiastico nei riguardi del ministero parrocchiale*, Orte, Marsili, 1918.
Perathoner A. — *Das kirchliche Sachenrecht*, Brixen Wege, 1919.
Rossi Giuseppe. — *La sepultura ecclesiastica e l'«ius funerum»*, Bergamo. Arnoldi, 1920.
Sebastiani Nic. — *Summarium theologiae moralis*, Romae, Marietti, 1919, ed. 4ª.
Sole Iacob. — *De delictis et poenis*, Romae, Pustet, 1920.
Telch-Noldin — *Epitome theologiae moralis*, Oeniponte, 1919.
Toso Albert. — *Commentaria minora ad Cod. iuris canonici*, ed. 2ª, Romae, Marietti, 1922.
— *Ius pontificium*, Romae, 1922, Ephemeris.
Vermeersch-Creusen S. I. — *Summa novi iuris*, ed. 2ª, Mechliniae, 1919.
— *Epitome iuris canonici*, t. I et II, 1921-1922, Bruxellis, Dessain.

INDEX CANONUM

QUORUM CITATIO AUT INTERPRETATIO HABETUR IN OPERE

Can. et Paragr.	Num. margin.	Can. et Paragr.	Num. margin.	Can. et Paragr.	Num. margin.
3	245	198	78	482	73
4	182-221-233	198-1-2	14	485	59
5	59-177-207-245	198-2	275	487	176
6	257-264	199	276	488	176
12	289-308			488-7°	189
16-2	132	238-1	173	488-1°-8°	191
31	250	239	124	490	177
33-1	283	239-1	123	491-1-2	233
33-3	250	239-1	94	497-2	14
34-3	250	239-2	5	497-2	74
34-3	307	239-1-7°	77		
35	250	240-1	173	514	73
81	138	249-2	88	514-1	276
84	280	294-1	124	514-1	280
84	293	294-1	174	514-4	176
84-1	277			534	54
84-2	281	319	5	539	179
85	318	323-2	5	539	181
88-2	191	349	94	540	179
88-3	238	349-1	124	541	179
91	276	397	210	541	181
92	139	397-3°	73		
92-2	184	397-3°	209	609-3	25
92-3	164			613	85
93	165	408	233	613-1	36
93-1	203	415-3	55	630-4	53
93-1-2	164	451-1-2	280	630-4	55
93-2	212	462	24	631-1	245
94-1	165	462	73	638	176
94-1-2-3	164	462-2	212	638	191
97-1	91	464-1	177	639	191
		464-2	189	641	191
103-1	191	464-2	164	645-1	176
105	245	470	252		
105-1°	14	472	211	701-1-3	232
106	232	478-1-2	233	701-3	182
106	233	481	25	706	182
145	59	481	73	706	227
198	5	482	25	706	232

Can. et Paragr.	Num. margin.	Can. et Paragr.	Num. margin.	Can. et Paragr.	Num. margin.
709	227	1156	148	1179	43
712	73	1156	30	1179	44
716	25	1157	5	1179	45
716-1	73	1157	107	1179	46
717	25	1157	110	1179	78
734-2	108	1158	6	1180	12
757-2	108	1159-1	7	1180	47-48
776	87	1159-2	8	1181	11
		1159-2	21	1181	51
804	91	1160	9	1182	53
813	59	1160	78	1182-2	55
822-3	77	1161	11	1182-3	55
822-3-4	123	1162-2	19	1183	55
822-4	85	1162-4	14	1184	53
822-4	124	1163	17	1185	59
823-2	105	1164-1	16	1185	61
823-3	99	1164-2	18	1186	63
848-2	73	1165-2	19	1186	64
859-3	73	1165-1168	19	1186	65
869	87	1165-1-5	21	1186	153
869	123	1166-1	23	1187	24
		1166-2	316	1187	26
908	87	1166-3	23	1187	62
910	87	1167	23	1188-1-2	69-72
916	99	1168	24	1188-2	76
917	99	1169	32	1188	235
918	99	1169-1	34	1189	77
923	283	1169-1-4	36	1189	84
924	284	1169-2-5	35	1189	94
938-2	73	1170	62	1189	123
964-1	112	1171	73	1189	124
973-1	59	1171	24 (7)	1190	85
		1172	28	1190	84
1006	295	1172-1	28	1190	93
1024	295	1172-1-4°	26	1190	290
1092	131	1172-1	137	1191	42
		1172-2	29	1191	44
1109-2	80	1172-2	146	1191	73
1109-2	87	1172-2	148	1191-1	28
1144	3	1173	8	1191-1	72-73
1147	5	1173-2	29	1192-1-3	78
1147-1	112	1174-1-2	30	1192-2	92
1147-1-3	5 *A*	1175	28	1192-4	81
1147-1-3	5 *B*	1175	30	1193	78
1147-3	30	1175	151	1193	79
1154	134	1176-1-3	30	1194	85
1154	1	1176-1-3	148	1194	93
1154	36	1177	148	1194	199
1155	99	1178	31	1195	85
1155	107	1178	38	1195-1-2	87
1155-1-2	5	1178	41	1196	139
1156	5	1178	42	1196-2	78
1156	5 *B*	1178	78	1196-1-2	86
1156	6	1179	38	1197-1	93

Can. et Paragr.	Num. margin.
1197-1	99
1197-2	106
1198-1-2	101
1198-2	102
1198-3	104
1198-4	103
1199-1	105
1199-2	110
1199-3	109
1200-1	102
1200-1	112
1200-1	111-113
1200-1-2	114
1200-2	103
1200-2	115
1200-2-3	116
1200-2-4	117
1201-1-4	120
1202	93
1202-1	121
1202-2	122
1203-1-2	129
1203-1-2	131
1204	126
1205-1	144
1205-1-2	138
1205-2	174
1206-2	142
1206-2	146
1206-2	151
1206-2	153
1206-1-3	137
1206-3	144
1207	148
1208	142
1208-1-3	135
1208-1-3	139
1208-3	144
1208-1	152
1208-1	153
1208-2	163
1208-3	196
1208-2-3	197-198-199
1209-1	139
1209-2	140
1209	142
1209-1	196
1209-1	197-198-199
1209-3	202
1209	200
1209-1	218
1210	140
1211	140
1212	141
1212	268
1213	150
1214	151
1214	268
1215	155
1215	163
1215-2	248
1216	73
1216	160
1216	163
1216-1218	163
1216-2	163
1216-1	164
1216-2	166
1216-1	167
1216-1218	170
1216	177
1216-2	184
1216-2	185
1216-1-2	204 bis
1216-2	206
1216-2	207
1216	218
1216	240
1216-18	248
1216-1-2	250
1217	164
1217	166
1217	177
1217	206
1218	164
1218	166
1218-1-3	167
1218-2-3	168
1218-3	169
1218	175
1218	177
1218-2-3	188-202
1218	207
1218-1-3	212
1218-1	216
1218-3	218
1218	219
1218-1-3	248
1219-29	163
1219-1	173
1219-2	174
1219	219
1220	175
1221-1-3	79
1221-2	169
1221-1-2	176
1221-2-3	177
1221-1	178
1221-2-3	179
1221-1-3	189
1221-1	191
1221-2-5	212
1221-1	218
1221	239
1221-1-2	248
1222	180
1222	181
1222	185
1222	189
1222	212
1222	213
1222	214
1222	248
1223	171
1223	179
1223-1	185
1223-1	186
1223	188
1223	190
1223-2	203
1224	176
1224	179
1224-26	186
1224	188
1224	250
1225	73
1225	162
1225	179
1225	186
1225	189
1225	192
1225	217
1226	188
1226-1	195
1226-1-2	194
1226	250
1227	183
1227	188
1227	192
1228	187
1228	188
1228-1-2	188
1228-1	189
1228-1-3	193
1228	217
1228	220
1228	240
1229-1	169
1229-1	185
1229	187
1229-1-3	202

Can. et Paragr.	Num. margin.	Can. et Paragr.	Num. margin.	Can. et Paragr.	Num. margin.
1229-2-3	203	1236-1-2	248	1251-1	300
1229-1	248	1237	245	1251-2	301
1229	240	1237-1-2	250	1251-2	302
1229	250	1237-2	240	1251	302
1230-5	79	1237-3	251	1251-1	306
1230-4	160	1238	160	1251-1	313
1230-4	161	1238	252	1252-4	271
1230-2	169	1239-1	256	1252-4	282
1230-1-5	176	1239-2	255	1252-4	310
1230-5	177	1239-3	254	1252-4	313
1230-7	186	1240-1	129	1252-1-4	314
1230-7	187	1240-1	132	1252-2	315
1230-7	188	1240-1-2	28	1252-3	316
1230-7	199	1240-1	257	1253	317
1230-7	202	1240-1	258	1254-2	307
1230-7	204 bis	1240-1	259	1254-2	308
1230-1	205	1240-1	260	1262	52
1230-1	206	1240-1	261	1263	52
1230-2	207	1240-1	262	1264	41
1230-6	209	1240-1	265	1264	60
1230-3-6	210	1240-1	267	1265-1	80
1230-2-3	212	1240-2	264	1302	59
1230 3	214	1241	266	1305	62
1230-3	216	1241	267	1306	59
1230-3-4	217	1242	28	1307	319
1230-3-4	218	1242	151	1310	319
1230-6-7	220	1243	272	1368	214
1230	226	1244-1	274	1410	15
1230-2	239	1244-1	275	1415	15
1230-7	240	1244-2	315	1482	64
1230-4	246	1245-1	277	1507	279
1230-4-5	248	1245-1-3	276	1507-1	245
1230-3	250	1245-1-3	280	1510	62
1231-1	219	1245	293	1519	55
1231-2	220	1246	283	1519-28	56
1231	226	1247	87	1530	62
1232-1-2	207	1247-1-3	295	1530	54
1232-2	217	1248	277	1545	15
1232-2	220	1248	288	1547	15
1232	226	1248	293	1639	293
1232-1	239	1249	91	1676	14
1233-2	41	1249	93		263
1233-1	221	1249	123	2197	
1233-1	222	1249	290	2209-5	132
1233-3	223	1250	272	2229-3	132
1234-1-2	245	1250	297	2270-2	36
1234-2	250	1250	302	2271	36
1234-1	251	1250	306	2328	146
1235-2	158	1251	23	2329	28
1235-1-2	245	1251	272	2329	146
1236	160	1251-1	296	2339	267

INDEX GENERALIS

Pag.

PRAEFATIO VII

BIBLIOGRAPHIA IX

Index Canonum quorum citatio aut interpretatio habetur in opere XIII

SECTIO I.

DE LOCIS SACRIS

§ 1. Notio et divisio locorum sacrorum 1

§ 2. De benedictionibus locorum sacrorum . . . 1

TITULUS I. — **De Ecclesiis** 7

§ 1. Notio - Divisio - Historia ecclesiarum . . . 7

§ 2. De aedificatione ecclesiarum 9

§ 3. De dedicatione seu benedictione ecclesiarum . . 14

§ 4. De violatione et reconciliatione ecclesiarum . . 27

§ 5. De Campanis 33

§ 6. De immunitate ecclesiarum 39

§ 7. De Basilicis 47

§ 8. De libero accessu ad ecclesiam 49

§ 9. De administratione bonorum ecclesiarum . . 52

§ 10. De officiis inferioribus 60

§ 11. De reparatione ecclesiarum 63

TITULUS II. — **De Oratoriis** 68

§ 1. De oratoriis in genere 68

§ 2. De oratoriis publicis 70

§ 3. De oratoriis semi-publicis 76

§ 4. De oratoriis privatis 84

TITULUS III. — **De Altaribus** 100

§ 1. Notio, divisio et historia 100

§ 2. Confectio, materia et structura altarium . . . 103

§ 3. Altarium consecratio 108
§ 4. Exsecratio altaris 113
§ 5. De titulo altarium 119
§ 6. Usus altarium 121

TITULUS IV. — **De Sepultura Ecclesiastica** 128

Praenotiones 129

§ 1. De sepultura ecclesiastica 129
§ 2. De crematione cadaverum 133

Cap. I. - De coemeteriis 136

§ 1. Notio - Divisio - Historia 136
§ 2. Ius vigens circa coemeteria 138
§ 3. De benedictione, violatione, reconciliatione, et interdicto coemeterii 147
§ 4. De praematura humatione et de exhumatione cadaverum 152

Cap. II. - De cadaveris translatione ad ecclesiam, funere ac depositione 155

§ 1. De obligatione funera faciendi in genere . . . 155
§ 2. De ecclesia funerante 158

Art. I. De ecclesia funerante ex iure ordinario et communi 160
Art. II. De ecclesia funerante ex iure speciali . . 166
Art. III. De ecclesia funerante electiva . . . 179
Art. IV. De ecclesia funerante sepulcri maiorum . 191

§ 3. De ministro et associatione funerum 202

Art. I. De ministro funerum pro sepeliendis ex iure ordinario et communi 202
Art. II. De ministro funerum pro sepeliendis ex iure speciali 205
Art. III. De ministro funerum pro sepeliendis in coemeterio vel ecclesia electionis 211
Art. IV. De ministro pro sepeliendis in sepulcro maiorum 215
Art. V. De associantibus funus 218
Art. VI. De ritibus in funeribus servandis . . . 221

§ 4. De taxis funeralibus 246
§ 5. De libro mortuorum 262

Cap. III. - De iis quibus sepultura ecclesiastica concedenda est aut neganda 262

§ 1. De iis quibus concedenda est sepultura ecclesiastica 263
§ 2. De iis quibus sepultura ecclesiastica neganda est . 263

Sectio II.

DE TEMPORIBUS SACRIS

Pag.

Titulus Praevius. — **De temporibus sacris in genere** . . . 274

§ 1. Notio et divisio 274
§ 2. Principia generalia 275

Titulus I. — **De diebus festis** 288

§ 1. Notio, divisio, historia 288
§ 2. Disciplina vigens 290

Titulus II. — **De abstinentia et ieiunio** 306

§ 1. Notio, divisio, historia 306
§ 2. Ius vigens 310

Index Analytico-Alphabeticus 335

DE LOCIS ET TEMPORIBUS SACRIS

SECTIO I.

DE LOCIS SACRIS

§ 1. — *Notio et divisio locorum sacrorum.*

1. — I. **Notio.** - Loca sacra ea dicuntur « quae divino cultui, fideliumve sepulturae deputantur consecratione vel benedictione quam probati liturgici libri ad hoc praescribunt » (c. 1154).

Loca sacra sub genere rerum ecclesiasticarum, seu sub genere mediorum ad finem Ecclesiae obtinendum necessariorum veniunt, et generatim sunt res ecclesiasticae spirituales, seu res quae principaliter ad finem spiritualem ordinantur, licet utique in se res materiales sint.

2. — II. **Divisio.** - Diducuntur loca sacra:

1° Ex eorum usu:

a) In loca cultui divino deputata, ut ecclesiae et oratoria;

b) In loca sepulturae fidelium deputata, quae coemeteria vocantur.

2° Ex modo deputationis:

a) In loca consecrata, ut ecclesia;

b) In loca benedicta, ut oratorium.

Hanc sectionem quatuor titulis absolvemus iuxta Codicis divisionem; in tribus prioribus, de locis cultui divino deputatis; in quarto de coemeteriis agemus.

§ 2. — *De benedictionibus locorum sacrorum.*

3. — I. **Quid benedictio.** - « Benedictio est oratio movens alium ad conferendum alicui bonum » [1], vel ut eam melius describit Wernz [2]

---

[1] Noldin, *De Sacramentis*, n. 52; cfr. etiam Cappello, *De Sacramentis*, n. 112-113.

[2] *Ius decretalium*, t. III, n. 759.

est « invocatio divini nominis a legitimo ministro facta super personis aut rebus, ad aliquid boni spiritualis pro hominibus postulandum, aut ad aliquam sanctificationem conferendam ». Est igitur benedictio sub genere sacramentalium de quibus in Codice c. 1144 et sq. Benedictio per se referri potest tum ad res, tum ad personas; nos hic tantum de benedictione locorum sacrorum agemus.

4. — II. Divisio benedictionum locorum sacrorum. - *a*) Benedictio locorum sacr. ratione effectuum est:

1° *Invocativa*, qua loco alicui, non mutato in suo statu, aliquod bonum spirituale a Deo imploratur, e. g. benedictio domus in Sabbato sancto, benedictio agri etc. De his benedictionibus nihil ad nos in hoc titulo.

2° *Constitutiva*, qua locus e suo pristino statu segregatur et vere sacer fit [1]. Constitutiva benedictio subdividitur iterum ratione formae:

a) In *sollemnem*, seu realem quae proprie *consecratio* dicitur et qua locus aliquis, adhibitis verbis deprecatoriis una cum sacra unctione, sacer fit [2];

b) In *minus sollemnem* seu simplicem seu verbalem, quae et benedictio simpliciter vocatur, qua locus aliquis, adhibita tantummodo formula deprecatoria sine ulla unctione, sacer fit [3];

c) Ratione ministri benedictio locorum est.: 1° *episcopalis;* 2° *sacerdotalis.*

5. — III. De ministro benedictionis locorum. - *A*) *De ministro consecrationis.*

Minister validae et licitae consecrationis est:

1° Ordinarius territorii, in quo est locus consecrandus, quamquam locus ad regulares pertinet, dummodo Ordinarius charactere episcopali sit insignitus (c. 1155, § 1).

2° Vicarius Generalis de mandato speciali, et Vicarius Capitularis, dummodo charactere episcopali sint insigniti, in proprio territorio (c. 1155, § 1, et c. 198, § 1).

3° Cardinales S. R. E. licet non Episcopi pro ecclesiis et altaribus sui tituli; etiam extra proprios titulos de licentia tamen Ordinarii, si episcopali charactere insigniti sint (c. 1155, § 1; c. 239, § 1, 20° et c. 1157).

4° Omnes Episcopi etiam extra proprium territorium de licentia

---

[1] Wernz, *l. c.*, t. III, n. 760; Noldin, *De Sacramentis*, n. 52.
[2] Wernz, *l. c.*, n. 760; Noldin, *l. c.*, n. 52.
[3] Wernz, *l. c.*, n. 760; Noldin, *l. c.*, 52.

Ordinarii loci qui potest licentiam concedere, etsi ipse non est episcopali charactere insignitus, cuilibet Episcopo eiusdem tamen ritus (c. 1155, § 2). Quinam autem veniant nomine *Ordinarii loci* vide in c. 198 [1].

5° Simplex sacerdos ex speciali vel etiam ex generali R. P. privilegio, non vero ex delegatione Episcopi, quia, licet iure tantummodo ecclesiastico, ista consecrandi potestas ordinis episcopalis propria est.

6° Abbates vel Praelati *nullius*, licet charactere episcopali non sint ornati et dummodo benedictionem, si eam recipere debent, receperint (c. 323, § 2). Quis sit Praelatus *nullius*, cfr. c. 319 [2].

Insuper circa consecrationem haec adnotamus:

a) Quaerebant antiqui canonistae an simplex sacerdos ab Episcopo delegatus saltem valide ecclesiam consecrare posset? Cui quaestioni ita respondebant: Simplicem sacerdotem non posse valide consecrare, quia licet Episcopus quae iurisdictionis sunt valide et licite delegare possit, non potest tamen delegare quae sunt ordinis: in casu autem illa potestas de qua quaerimus est potestas ordinis, licet iure tantummodo ecclesiastico. Post factum tamen erant qui tales actus tolerari posse docerent [3]. Quae opinio amplius admitti nequit ex expressa iuris sanctione (c. 1147, § 1).

b) Non obstante quolibet contrario privilegio, nemo potest locum sacrum consecrare vel benedicere sine Ordinarii consensu (c. 1157).

Hoc canone nulla videntur revocari privilegia sed tantum eorum usus restringi. Etenim canon requirit tantummodo consensum Ordinarii ad usum privilegii quo quis gaudeat. Dicitur autem *Ordinarii*, non *Ordinarii loci*, quo nomine et Superiores maiores religionis clericalis exemptae certo veniunt. Quare privilegia forte inferioribus Superioribus concessa e. g. Prioribus, Guardianis, etc. suum retinent valorem, at ii quibus concessa sunt ad eorum usum consensu sui Ordinarii indigent. Sunt ergo privilegia restricta in favorem Superiorum maiorum.

Igitur suam vim retinet privilegium quo plures Regulares poterant loca consecrare per quemlibet Episcopum, si petitam prius consecrationem ab Ordinario loci, iste ultra sex menses distulisset [4].

Item privilegium consecrandi altaria in locis remotissimis infi-

---

[1] Cfr. etiam Wernz, *l. c.*, n. 437 ex quo in hac re non mutatum fuisse ius vetus patet.

[2] Cfr. etiam Molitor, *Religiosi iuris capita selecta*, n. 239.

[3] Cfr. De Angelis, *Praelectiones iuris canonici*, l. III, t. 40, n. 3.

[4] Cfr. Bondini, *De privilegio exemptionis*, n. 27; Many, *De locis sacris*, n. 12; et Hier. a Sorbo, *Compendium privilegiorum Fratrum Minor. etc.*, v. « Benedicere ecclesiastica »; Makée, *Institutiones iuris eccles.*, t. II, n. 848.

delium ubi Episcopi catholici nulli sunt, quo gaudebant Sodales Societatis Iesu et Fratres Minores in Indiis [1].

c) Consecratio a quolibet Episcopo ubicunque facta, etsi illicita, tamen ut valida semper habenda est, et ideo nunquam iteranda. Deducitur ex c. 1147, § 3 [2].

d) Cum de sacramentali iuris ecclesiastici agatur, R. Pontifex, simplici ratihabitione, consecrationem forte invalide ex quovis capite datam sanare potest [3].

B) *De ministro benedictionis loc. sacrorum.* — Minister validae et licitae benedictionis realis locorum est:

1° Ordinarius loci pro omnibus locis dioecesis sibi subiectis, vel etiam pro locis religionum non exemptarum, aut etiam exemptarum laicalium.

2° Ordinarius religiosorum seu Superior maior pro locis sui ordinis usui destinatis, at solummodo pro religionibus clericalibus exemptis. Quod iure antiquo, regularium Superiores ex privilegio poterant, nunc iure ordinario facere valent [4]. A Leone X Fratribus Minoribus de Observ. privilegium benedicendi loca sacra concessum fuerat non solum Superioribus maioribus sed et Guardianis; argumentum decisivum pro abrogatione talis privilegii, seu potius pro neganda tali extensione iuris Superiorum maiorum, ex c. 1157 deduci non potest [5].

Immo cum ex iure vigente quilibet Superior domus etiam non formatae sit verus Superior regularis, eodem privilegio et Superiores domorum non formatarum uti posse videntur [6].

3° Quilibet sacerdos de Superioris maioris licentia pro locis regularis ordinis usui necessariis; aut de Ordinarii loci delegatione si locus sacer ad clerum saecularem vel ad religionem non exemptam aut laicalem pertineat (c. 1156).

4° Insuper circa benedictionem loci sacri nota:

a) Cum de exercitio potestatis ordinis presbyteralis agatur, benedictio a simplici sacerdote sine delegatione peracta illicita quidem, sed valida omnino est (c. 1147, § 3) [7].

---

[1] Cfr. Bassaeum, *Flores totius theologiae practicae*, v. « Benedicere », n. 6, et Barbosa, *Iuris ecclesiastici universi pars altera*, c. VII, n. 17.

[2] Cfr. etiam Wernz, *l. c.*, 437; Gasparri, *De SS. Eucharistia*, n. 156; De Angelis, *l. c.*, n. 2 sq.

[3] Gasparri, *l. c.*, n. 156; Wernz, *l. c.*, 437.

[4] Cfr. P. Piat, *Praelectiones iuris regular.*, t. II, editio alt., pag. 351; Mocchegiani, *Iurisprudentia eccl.*, II, n. 773.

[5] Cfr. supra, hoc numero 5, 6°, *b*.

[6] Cfr. Respons. Commiss. Pontif. ad can. 2-3 Junii 1918 et etiam *Commentarium pro Religiosis*, a. I, pag. 99 sq.

[7] Wernz, *l. c.*, t. II, n. 158; De Angelis, *Praelectiones iuris canonici*, *l. c.*, n. 3, pag. 278.

b) Praescriptum c. 1157, quo nemo potest consecrare vel benedicere locum ita intelligi debet quod nullus Episcopus licite consecrare queat, et quod nullus simplex sacerdos (excepto Superiore maiori in religione clericali exempta) locum benedicere licite possit. Attamen ambobus in casibus benedictio vel consecratio valida est.

c) Amplius; consensus, quem requirit idem c. 1157, pro consecratione erit semper et necessario ab Ordinario loci dandus, non obstante quolibet privilegio; at pro benedictione, si de locis ad usum ordinis agatur, consensus Superioris maioris religionis clericalis exemptae certe sufficit. Hoc clare deducitur ex comparatione duorum canonum 1157 et 1156.

Ex necessitate huius consensus, Superiores locales privilegio quo forte gaudeant uti non possent, sine Superioris maioris consensu [1].

6. — IV. De documentis benedictionis peractae:

1° Documentum de peracta consecratione vel benedictione duplex redigendum est, cuius alterum in archivo episcopali, alterum vero in archivo ecclesiae vel oratorii servandum erit (c. 1158).

2° Si de ecclesiae religionis clericalis exemptae benedictione, non consecratione, agatur, sufficere videtur, si alterum documentum in archivo ecclesiae benedictae, alterum vero in archivo provinciali vel generali servetur, quia in benedictione peragenda ordo religiosus clericalis exemptus ab Ordinario loci non pendet (c. 1156).

Aliter Bondini qui [2] etiam in hoc casu documentum in Curia episcopali reponendum esse docet.

7. — V. De probatione peractae benedictionis:

1° Probatio benedictionis aut consecrationis peractae ex documentis supradictis facienda est.

2° Documentis deperditis, aut quavis ratione deficientibus, omnibus aliis probationibus fieri potest, ut e. g. ex crucibus in parietibus signatis, ex consuetudine celebrandi festum annuale dedicationis ecclesiae, etc.

3° Hoc privilegio iuris ista probatio habet, quod unicus testis, omni exceptione maior, ad hanc probationem faciendam sufficiat, dummodo nemini ex hoc damnum eveniat (c. 1159, § 1) [3].

---

[1] Cfr. supra, n. 5, 6°.
[2] *l. c.*, n. 27.
[3] Cfr. etiam Barbosa, *l. c.*, cap. II, n. 44.

8. — VI. De reiteratione benedictionis:

1° Benedictio certo data sicut et consecratio reiterari nequit (c. 1159, § 2).

2° Si de peracta consecratione vel benedictione dubitetur, ad cautelam alterutra peragenda est (c. 1159, § 2). Dubium, ut patet, vere rationabile et fundamentum habens sit oportet.

3° Reiteranda est si locus post primam benedictionem aut consecrationem violatus sit - de qua reiteratione seu potius reconciliatione postea iterum sermo redibit, c. 1173 sq.

9. — VII. De exemptione locorum sacrorum. - Quaestio ista de exemptione locorum sacrorum, quaestio est iuris publici, et in iure publico de ea late agitur; hic quaedam tantummodo innuisse sufficiat.

1° Exemptio (de qua c. 1160) est ius nativum, et legitimum Ecclesiae (societatis perfectae) in loca sacra exclusivam iurisdictionem exercendi independenter a qualibet iurisdictione civili et statali [1].

2° Hanc exemptionem circa loca sacra possideri ab Ecclesia res extra controversiam est apud catholicos iuristas; et quidem ex iure divino Ecclesia hoc ius habet, profluitque ex generalibus principiis de natura et potestate societatis perfectae [2]. At de his fusius in iure publico [3].

3° Ex his patet exemptionem de qua c. 1160 loquitur a simplici immunitate differre, tum ambitu, quia scilicet exemptio omnino locum sacrum a civili seu statali potestate subtrahit, quod non semper in immunitatibus accidit; tum origine; immunitas enim non necessario ex iure divino vindicanda est, exemptio semper ex iure divino profluit. Immunitas, ut pars quaedam exemptionis considerari potest. Haec de exemptione dogmata de iure asserenda sunt; an autem id ubique terrarum etiam in praxi valeat, codices nationum consulendi sunt; apud nos certe non admittuntur haec principia in sua generali enuntiatione; aliquid tamen iuris agnoscitur Ecclesiae [4].

---

[1] Cfr. Rivet, *Supplementa iuris privati*, pag. 40; Wernz, *l. c.*, tom. III, n. 135; Cavagnis, *Institutiones iuris publici*, t. III, n. 224 etc., 382 et sq.

[2] Cfr. propositiones 26 et 41 *Syllabi* Pii IX quibus haec potestas non admittebatur.

[3] Cfr. etiam L. Choupin, *Valeur des décisions doctrinals etc. du Saint-Siège*, 2 edit., pag. 282 sq.

[4] Cfr. *Il diritto ecclesiastico nello Stato italiano*, Calchi-Novati, 1903, pag. 234.

TITULUS I.

DE ECCLESIIS

10. — Praemissa tractatione generali de locis sacris iam gradum facimus ad titulos speciales de singulis locorum sacrorum speciebus, inter quae primo loco adnumerandae sunt ecclesiae. Omnia quae ad ecclesias referuntur novem paragraphis absolvemus, nempe: agemus 1° De notione, divisione et historia ecclesiarum; 2° De aedificatione et conservatione; 3° De dedicatione et benedictione; 4° De campanis; 5° De violatione et reconciliatione; 6° De immunitatibus et de iure asyli; 7° De administratione bonorum; 8° De inservientibus ministris; 9° De reparatione.

§ 1. — *Notio - Divisio - Historia ecclesiarum.*

11. — I. **Notio.** - Ecclesia est aedes sacra divino cultui dedicata eum potissimum in finem ut omnibus Christifidelibus usui sit ad divinum cultum publice exercendum (c. 1161). Ex hac notione patet hic nomen ecclesiae non etymologice intelligi (ἐκκλεσία - ἐκκαλέω = *convocatio - convoco*) sed pro loco, ad fidelium convocationem pro cultu divino destinato, quam usurpationem nominis iam ab antiquo factam esse invenimus. Dicitur autem in definitione *eum potissimum in finem ut omnibus Christifidelibus usui sit*, etc. in quo ecclesia stricte dicta a simplici oratorio differt, quod non destinatur usui omnium fidelium [1].

Dicitur etiam in definitione ecclesiam esse usui fidelium - qui usus debet omnino esse gratuitus, et omnibus iure ecclesiastico non impeditis patere, contra quod ius non tenet quaelibet contraria consuetudo (cfr. c. 1181).

Ex quo fit ut ecclesia locus publicus ex iure ecclesiastico sit, scilicet ad usum publicum totius populi destinatus. Variis autem nominibus, antiquitus praesertim, appellari consuevit ecclesia; nempe, domus ecclesiae (convocationis fidelium), oratorium, dominicum, basilica (regia), martyrium, prophetaeum, titulus, domus orationis etc. [2].

---

[1] Cfr. Wernz, *l. c.*, t. III, n. 427 et Gasparri, *De SS. Eucharistia*, n. 122; Ojetti, *Synopsis rerum moral. et iuris*, c. v. «Ecclesia», n. 1922; Many, *l. c.*, n. 3.

[2] Cfr. Wernz, *l. c.*, n. 429; Gasparri, *l. c.*, 123, 124; Albers, *Enchiridion historiae*, v. I, § 20; Many, *l. c.*, n. 1.

12. — II. Divisio. - Multipliciter diducuntur ecclesiae sive ratione dignitatis [1], sive ratione officii. Ratione praesertim dignitatis ecclesiae sunt:

1° Basilicae; quo nomine designantur ecclesiae quaedam insigniores, sive ex consuetudine, sive ex speciali privilegio apostolico; Basilicarum autem privilegia tum ex apostolico indulto, tum ex consuetudine dimetienda sunt (cfr. c. 1180).

2° Cathedrales; quae iterum dividuntur in patriarchales, primatiales, metropolitanas, cathedrales simpliciter et quasi-cathedrales (Praelaturas *nullius*); his autem accedunt abbatiales [2].

3° Collegiatae; quae possunt esse insignes vel non insignes, seu simpliciter collegiatae [3].

4° Paroeciales; quae possunt esse matrices vel filiales; his accedunt ecclesiae quasi paroeciales locorum ubi paroeciae legitime erectae non sunt [4].

5° Conventuales seu regulares quae sunt ecclesiae conventibus adnexae dummodo omnibus fidelibus pateant.

6° Succursales seu Cappellaniae de qua ultima distinctione videri potest Decret. S. C. Consist. 1 Aug. 1919; *Acta A. S.*, XI, pag. 364.

---

[1] Quaeri hic potest quinam sit ordo dignitatis et praecedentiae inter varias ecclesias? Norma clara ad hunc ordinem inter varias ecclesias determinandum in iure desideratur. Attamen ex iis quae hac de re habent auctores et fontes iuris haec statui posse videntur:

1° Basilicae maiores omnibus aliis ecclesiis cuiusvis dignitatis praevalent. Sunt enim tales principaliores et aliis omnibus digniores (Cfr. Many, *l. c.*, n. 3, 3°, et n. 63).

Inter ipsas vero Basilicas maiores primum locum tenet Basilica Lateranensis SS. Salvatoris seu S. Ioannis in Laterano. Sequuntur Basilica S. Petri, S. Pauli extra muros, S. Mariae ad praesepe seu Basilica Liberiana (Cfr. P. Hinschius, *Das Kirchenrechts*, vol. IV, § 214.

Basilicis maioribus patriarchalibus in Urbe accedunt duae Basilicae maiores extra Urbem Assisii exsistentes seu Basilica S. Francisci et S. Mariae Angelorum (Cfr. *Constit.* Benedicti XIV, 25 Mart. 1754 « *Fidelis Dominus* » et Breve Pii X « *Omnipotens et misericors* » 11 April. 1909; cfr. *Acta Apost. S.*, I, pag. 394 sq).

Basilicae vero minores, praeter privilegium conopaei, tintinnabuli et cappae magnae, in hierarchia ecclesiarum nulla prae aliis ecclesiis praeeminentia gaudent (Many, *l. c.*, 64, 3°).

2° Basilicas maiores immediate sequuntur ecclesiae cathedrales — atque inter ipsas praecedunt patriarchales deinde primatiales, tum metropolitanae, postea simplices cathedrales, postremo quasi-cathedrales seu ecclesiae praelaturarum *nullius* (Cfr. Many, *l. c.*, n. 62).

3° Post cathedrales debetur praecedentia ecclesiis abbatialibus sive saecularibus, sive regularibus, dein collegiatis, atque inter ipsas insignibus (Many, *l. c.*).

4° Sequuntur denique ecclesiae paroeciales et ex ipsis matrices (Ferraris, *l. c.*, v. *Ecclesia*, III, 7).

5° Ultimo tandem loco veniunt ecclesiae regulares, et ecclesiae simpliciter dictae, (Cfr. Many, *l. c.*, n. 62 sq.).

[2] Cfr. Barbosa, *l. c.*, cap. V, n. 1 sq.

[3] Cfr. Barbosa, *l. c.*, cap. VI.

[4] Cfr. circa quasi-paroecias Instructionem S. C. Propag. Fidei, 25 Iulii 1920; *Acta Ap. Sedis*, XII, pag. 331.

Aliae autem distinctiones per se clarae sunt et aliis locis in respectivis titulis de iis sermo redibit [1].

13. — III. **Notae historicae:**

1° *Primis tribus saeculis.* - Ecclesiae proprie dictae primis tribus saeculis, solummodo determinatis periodis exstrui potuerunt; at sensim sine sensu factum est ut multae civitates suas domus orationis haberent; immo labente saeculo tertio, exstitisse in multis civitatibus amplas ecclesias, persecutione dein Diocletiani dirutas, narrat Eusebius [2].

At grassantibus persecutionibus in privatis domibus vel catacumbis sacra fiebant, vel divites christiani suarum aedium basilicas ad hoc offerebant [3].

2° *Post persecutiones.* - Inde autem a Constantino M. magnificae exstrui et consecrari sollemniter coeptae sunt ecclesiae, sive forma crucis, sive aliis formis. Multa etiam paganorum delubra seu templa in cultum veri Dei transformata sunt [4].

3° *De consecratione ecclesiarum.* - De consecratione et benedictione ecclesiarum vix aliquod exstat testimonium trium priorum saeculorum; certe ritus iste illis temporibus simplicissimus fuit, et forte ipsa celebratione mysteriorum consecratio facta est. Post persecutiones, sollemnes consecrationes fieri coeperunt et inde a saeculo quinto etiam lex consecrationem praecipiens invenitur; ex quo tempore illa consecratio causa Romano Pont. reservata in Italia considerari coepit; quod tamen ius postea desuetudine sublatum est. Etiam formula consecrationis varias immutationes passa est; formula nunc adhiberi solita, quae in Pontificali Romano habetur ex ritu quodam speciali in Ecclesiis Galliae adhibito introducta est [5].

§ 2. — *De aedificatione ecclesiarum.*

Ad ecclesiam de novo aedificandam quinque requiruntur, et:

14. — I. **Consensus Ordinarii** (c. 1162, § 1).

1° Qui debet esse scriptus; attamen consensus sine scripto datus, videtur non esse nullus, dummodo aliter probari possit.

Post factum poterit consensus subsequens sufficere [6].

---

1 Cfr. Many, *l. c.*, n. 3.

2 *Historia eccles.*, VII, 15, 70, 32, VIII, 1-2.

3 Cfr. Albers, *Enchiridion historiae ecclesiast.*, t. I, § 20.

4 Wernz, *l. c.*, t. III, n. 429; Gasparri, *De SS. Eucharistia*, n. 123.

5 Wernz, *l. c.*, n. 436, in nota 32.

6 Cfr. Barbosa, *Iuris ecclesiastici universi pars altera*, cap. II, n. 3; Vermeersch-Creusen, *Epitome iuris canonici*, t. I, n. 465.

2° Dandus ab Ordinario loci non autem a Vicario Generali sine speciali mandato. Nomine autem Ordinarii loci veniunt omnes, de quibus in c. 198, § 1, 2.

3° Auditis iis, quorum interesse potest; horum tamen consilio Episcopus stare non tenetur, cum ipse in hac re iudex sit [1].

Quod si Ordinarius consensum praebeat, vicinarum vero ecclesiarum rectores ex novo opere suae ecclesiae damnum obventurum timeant, possunt opus illud iudici nuntiare seu deferre ut opus ipsum interrumpatur donec utriusque partis iura sententia iudicis definiantur (c. 1676).

Casu autem quo pars laesa opus nuntiaverit, pars cui intimata est prohibitio continuo ab opere cessare debet, sed, dummodo idonee caveat, se in pristinum omnia restituturam, si, absoluto iudicio, victa discesserit, poterit a iudice continuationem eiusdem impetrare.

Nuntianti autem novum opus ad ius suum demonstrandum duo menses praefiniuntur, qui ex iusta et rationabili causa, audita altera parte, prorogari vel reduci poterunt (c. 1162, § 3 et 1676) [2].

Praeiudicium autem ecclesiae praeexsistentis rector multiplici ex capite demonstrare potest, ut e. g. ex diminutione oblationum et iurium etc. [3].

4° Si iusta causa novae aedificationis faciendae adsit Ordinarius consensum dare tenetur, dummodo ex altera parte, causam denegandi iuste consensum non habeat. Iusta autem causa denegandi consensum esset defectus dotis, praeiudicium praeexsistensis ecclesiae etc. [4].

5° Consensus Ordinarii loci necessarius est, etsi ecclesia aedificanda religiosorum est, et religiosi, etiam exempti, licentiam novae domus in dioecesi constituendae iam ab ipso Ordinario retulerint; nisi forte una cum consensu ad domum exstruendam etiam consensus ad ecclesiam aedificandam datus sit (c. 1162, § 4) [5]; paulo aliter Piat [6]. Attamen consensus Ordinarii loci, in casu, respicit tantummodo determinationem loci, ubi ecclesia est aedificanda [7].

6° Consensui autem clausulas iuri communi contrarias Episcopus apponere nequit. Talis clausula esset e. g. ut audiens ibi Missam obligationi non satisfaciat; nihil tamen vetat quominus aliquos limites pro sacris aliquibus functionibus Ordinarius apponat [8].

---

1 Gasparri, *l. c.*, n. 125. Cfr. etiam c. 105, 1°.
2 Cfr. Noval, I, *Commentarium Codicis Iuris can. - De processibus*, n. 322 sq.
3 Cfr. Reiffenstuel, *Ius canonicum universum*, III, t. 48, n. 11.
4 C. 3, X, III, 48; c. 8, X, III, 40; Wernz, *l. c.*, n. 430; De Angelis, *l. c.*, V, t. 48, 1°.
5 Reiff., *l. c.*, n. 4.
6 *Praelect. iuris reg.*, t. 2, pag. 277, q. 16.
7 Cfr. c. 497, § 2 et Bondini, *l. c.*, n. 9, 7°.
8 Wernz, *l. c.*, 430.

7° Ut per se patet consensus Ordinarii a consensu R. Pontificis suppleri potest [1].

15. — II. Requiritur dos.

1° Dos comprehendit reditus pro fabrica, lampadibus, paramentis, ministris, aliisque supellectilibus necessariis ad cultum Dei.

2° Quantitas dotis necessaria ab Ordinario loci determinanda est (c. 1545) [2].

3° Dos in loco tuto deponenda est ab Ordinario loci iuxta praescriptum c. 1547 et 1415, § 3 [3].

4° Ipsam vero dotem constituunt sive certae et debitae praestationes alicuius familiae, aut personae moralis; sive fidelium certae et voluntariae oblationes; sive iura stolae intra fines taxationis dioecesanae etc. ex c. 1410, qui canon proprie beneficia respicit, at ex connexione, huic etiam materiae applicari posse videtur. Etiam solutiones a guberniis civilibus solvendae dotem constituere possunt.

5° Dos pro aedificanda regularium ecclesia non est necessaria, quia ista supponitur una cum monasterii dote possideri [4].

6° Iure vetere auctores docebant Episcopum qui consensum pro nova ecclesia aedificanda dedisset quae dote careret, ad supplendum defectum dotis teneri ex c. 8. *de Consecrat.* D. 1 et ex aliis locis [5].

Hoc ius ex Codice non amplius sustineri posse videtur; licet utique ad hoc iudicis sententia damnari possit (c. 6, 5°).

7° Si dos haberi nequeat et ecclesia nova curata paroecialis vel quasi-paroecialis ad bonum fidelium necessaria sit, tunc nova ecclesia ut veteris ecclesiae succursalis, vel cappellania aedificanda et consideranda est quoadusque dotem obtineat [6].

8° Novam ecclesiam paroecialem vel quasi-paroecialem erigere Episcopus potest etsi dos constitui nequit, si prudenter ea quae necessaria sunt aliunde non defutura praevideat (c. 1415, § 3).

16. — III. Requiritur ut in aedificatione artis sacrae et christianae traditionis formae serventur, audito etiam, si opus fuerit, peritorum consilio (c. 1164, § 1).

---

1 Cfr. Hinschius, *l. c.*, vol. IV, § 215, praesertim in notis.
2 Reiff., *l. c.*, n. 8.
3 Cfr. Hinschius, *l. c.*, IV, § 295, I.
4 Reiff, *l. c.*, n. 10; Barbosa, *l. c.*, n. 23.
5 Cfr. De Angelis, *l. c.*, n 3; Gasparri, *l. c.*, n. 125.
6 Cfr. *Acta A. S.* 1919, pag. 346; S. C. Consist. 1° Aug. 1919.

Circa quod notandum est:

1° Supponitur hac canonis praescriptione aliqua peculiaris commissio ex artis sacrae peritis constans exsistere in dioecesi.

2° Haec commissio stricto iure non praecipitur, attamen recte a quolibet Episcopo constitui potest, tum pro aedificandis, tum pro reparandis ecclesiis vel aliis sacris monumentis.

In Archidioecesi Genuensi ista commissio statuta est, ut ex synodo dioecesana Ian. 1909 n. 513 et appendice XXXI constat.

3° Quae commissio a « *Commissariato diocesano pei documenti e monumenti custoditi dal clero* » a Pio X omnibus Ordinariis Italiae commendato distinguenda videtur, licet utique ab Episcopo in unam eandemque commissionem ambae fundi possint [1].

4° Commissariatus pro monumentis et documentis a Sede Apostolica omnibus Ordinariis Italiae commendatus est per epistolam Secretariae Status 12 Dec. 1907 [2].

Altera autem commissio de se commendatur, iure positivo non praecipitur.

5° Ordinarius stricta obligatione petendi consilium ab ista commissione artis sacrae, si alicubi statuta sit, non tenetur; a fortiori non tenetur stare consilio a commissione dato; licet utique id plerisque in casibus prudentia suadeat. - Patet ex canone 1164, § 1.

17. — IV. Requiritur ut Ordinarius primarium lapidem benedicat et imponat (c. 1163).

Circa quod [3]:

1° Ordinarius hoc loco intelligi debet iuxta ea quae supra, pag. 4, litt. *B*) explicata sunt [4].

2° Benedictio facienda est iuxta ritum in Rituali Romano impositum, si a sacerdote potestatem habente aut a delegato fiat; formula autem in Pontificali Romano praescripta si ab Episcopo, etsi delegato, fiat, adhibenda est.

Circa benedictionem quae in Pontificali Romano habetur haec notanda sunt:

a) Missa, quae ab Episcopo dici potest post impositionem primarii lapidis, prohibetur diebus infra annum sollemnioribus;

---

[1] Cfr. *Synodum dioec. Ian.* 1909 n. 513-514. Append. XIV et XXXI.

[2] Cfr. Cappello, *De Visitatione SS. Liminum*, v. I. pag. 132, ubi integra epistola refertur.

[3] Cfr. Martinucci-Menghini, *Manuale sacrarum caeremoniarum*, lib. IV, tit. II, c. I. § 1 et l. VII, tit. II, cap. II.

[4] Cfr. etiam Lyszczarczyk, *Compendium privilegiorum regularium*, Leopoli, 1906, pag. 110.

b) Missa illa sive cantatur, sive legitur, ut votiva sollemnis habenda est;

c) Loco Episcopi potest eam alius sacerdos celebrare;

d) Missa est de Sancto vel de Mysterio in cuius nomine ecclesia fundatur [1].

3° In benedictione primarii lapidis Sancti seu Mysterii, in cuius honorem aedificatio fit, facienda est electio, ut ex ipso ritu benedictionis constat.

18. — V. Requiritur ut in ipsa aedificatione ea quae sive iure scripto, sive iure consuetudinis legitime praescripta sunt serventur et praecipue:

1° In ecclesia nullus aperiatur aditus vel fenestra ad laicorum domus; locaque, si adsint, subter ecclesiae pavimentum aut supra ecclesiam, ad usum mere profanum ne adhibeantur (c. 1164, § 2).

Circa quem canonem nota:

a) Aditus vel fenestram prohiberi ad laicorum domus [2]; non ergo ad domus regularium, quos aditus consuetudo admittit [3].

b) Aditus aut fenestras ad domus laicorum permitti posse a S. Sede et proprie a S. Congr. Concilii [4];

c) Subter ecclesiam nequit haberi cubiculum seu cella ad condenda vina vel olea etc. licet aditus ad cubiculum extra ecclesiam sit; nil tamen vetat quominus ibi cubiculum pro rebus ad cultum adhibendis, vel quomodocunque se referentibus habeatur; ita, ut videtur, illud cubiculum pro habendis conferentiis ad societates catholicas adhiberi poterit [5].

d) Super ecclesiam cubicula ad dormiendum haberi nequeunt; in casu autem necessitatis hac in re a Sede Apost. indultum postulari poterit; quod utique S. Sedes concedet, quibusdam servatis cautelis [6].

e) Usus *mere profanus* non videtur esse bibliotheca alicuius monasterii quae proinde super ecclesia extrui posse videtur; quod et consuetudo admittit.

---

[1] Cfr. Gasparri, n. 136.

[2] Patrono ecclesiae permitti potest ab Ordinario ut ostium e sua domo rurali, adhibitis cautelis, aperiatur (S. R. C. 12 Sept. 1840, *Decret. auth.* 2813). Quod quidem decretum ita refertur in indice *Decret. auth.* pag. 166, at in ipso textu decreti videtur agi de speciali commissione a S. R. C. facta Episcopo (Cfr. Gasparri, *l. c.* n. 127).

[3] Gasparri, *l. c.*, n. 127.

[4] *Ordo servandus in S. Congr. Tribun. Off. Curiae R.* 29 Sept. 1908, Pars 2, *Normae peculiares*, c. VII, art. IV, n. 4, f.

[5] Cfr. S. R. C., 31 Aug. 1867, *Decret. auth.* 3157, ad V; Gasparri, *l. c.*, 130. — Quæ dicuntur de locis subter aut supra ecclesiam etiam locis in partibus lateralibus ecclesiae (*tribune* et *coretti*) applicanda sunt. Cfr. *Monitore eccles.*, vol. XXXIII (1921) pag. 352, n 88.

[6] Cfr. Gasparri, *l. c.*, 217.

2° Forma determinata in ecclesiae aedificatione servanda non praecipitur; sufficit ut artis christianae ratio habeatur [1].

3° Sacrarium seu sacristiam seu vestiarium quaelibet ecclesia habeat, licet hoc nullo claro iuris textu praecipiatur.

4° Domus etiam pro ministris sacris, praesertim si de ecclesia paroeciali agatur, exstrui una cum ecclesia debet, iuxta statuta cuiusvis dioecesis.

5° Consensus potestatis civilis ex se nullo modo requiritur ad ecclesiam aedificandam, cum de re agatur fini Ecclesiae obtinendo necessaria; attamen in praxi etiam ille consensus exquirendus erit, si a lege civili exigatur, ad maiora mala vitanda [2].

19. — VI. **Requiritur ut ecclesiae conservationi in ipsa aedificatione provideatur** (c. 1162, § 2).

Conservationi autem providetur iis quae supra explicavimus ubi de dote requisita loquuti sumus. Hoc unum hic adiecisse iuvabit, nempe: si ea quae pro dote statuta fuerant, quovis modo perire contigerit, aliis modis conservationi providendum erit, iis praesertim, quae infra, ubi de reparatione ecclesiarum agentes, exponemus [3].

§ 3. — *De dedicatione seu benedictione ecclesiarum.*

Hac paragrapho canones 1165, 1166, 1167, 1168 explicantur:

20. — I. **Notio, divisio, historia:**

Cfr. quae supra n. **3** et sq. diximus.

Hic tantum adnotamus:

1° Benedictio ecclesiarum proprio nomine *dedicatio* appellatur; et quidem dedicatio sollemnis, consecratio; dedicatio vero minus sollemnis, simplex *benedictio* dicitur.

2° Dedicatio sollemnis ecclesiae in inungendis sacro oleo duodecim crucibus parietum et in prolatione formulae deprecatoriae: « *Sanctificetur et consecretur* » essentialiter consistit [4].

3° Essentia vero benedictionis seu consecrationis minus sollemnis in aspersione parietum aqua lustrali facta in parte superiore et inferiore una cum precibus Ritualis Romani consistit [5].

---

[1] Cfr. Many, *l. c.*, n. 9; et Makée, *l. c.*, n. 838.

[2] Wernz, *l. c.*, n. 432; Barbosa, *l. c.*, c. II, n. 3.

[3] Si ecclesia inscio vel etiam contradicente Ordinario loci aedificata sit; poterit utique Ordinarius aedificationem recognoscere, at poterit etiam recognitionem hanc denegare et benedictionem recusare (Ojetti, *l. c.*, 241; c. 1165, § 2).

[4] Wernz, *l. c.*, 436; Gasparri, *l. c.*, 167.

[5] Wernz, *l. c.*, 436.

21. — II. Necessitas benedictionis ecclesiarum.

1° Habetur obligatio stricta peragendi dedicationem sollemnem ecclesiae cathedralis; pro ecclesiis vero collegiatis, paroecialibus et conventualibus dedicatio sollemnis suadetur, quantum fieri potest, non stricte praecipitur (c. 1165, § 3). - Paulo aliter ius vetus [1].

2° Ut divina officia in nova ecclesia celebrari queant saltem benedictione minus sollemni ecclesia dedicanda est (c. 1165, § 1).

3° Ecclesia ex ligno aut ex metallo benedici non consecrari debet (c. 1165, § 4).

4° Si ecclesia, quavis ratione, praevideatur ad usus profanos conversum iri, quod maxime practicum erit si in dominio privatorum ex lege civili maneat, nisi sufficientes cautiones dentur, non consecranda sed benedicenda est (c. 1165, § 2) [2].

5° Non necessario est consecranda ecclesia licet aliquod altare consecretur; sed una simul cum ecclesia saltem altare maius consecrandum est, aut altare secundarium, si maius sit iam consecratum (c. 1165, § 5).

6° Consecratio seu dedicatio sollemnis ecclesiae est impossibilis si omnia ecclesiae altaria iam consecrata sint [3]; attamen si consecratio ecclesiae sine consecratione altaris fiat, valida est consecratio [4]. Si facienda sit consecratio ecclesiae in qua omnia altaria iam sunt consecrata, poterit ad licitam reddendam consecrationem altare unum exsecrari [5].

7° Si grave dubium de consecratione peracta oriatur, ecclesia iterum consecranda est; quia de facto agitur, et facta non praesumenda, sed probanda sunt [6].

8° Consecratio semel certo valide facta iterari nequit (c. 1159, § 2).

9° Non obstante c. 1165, § 1 praescripto, opinio Gasparri, qua dicitur Episcopus permittere posse celebrationem Missae in ecclesia

---

[1] Wernz, *l. c.*, 436; Gasparri, *l. c.*, 151; Ojetti, *l. c.*, 1698; Many, *l. c.*, 19.

[2] Wernz, *l. c.*, 436.

[3] Gasparri, *l. c.*, n. 160, 161, 162.

[4] Wernz, *l. c.*, 439.

[5] Ferreres, *Institutiones canonicae*, II, n. 56.

« In ecclesiis consecratis et non tantum benedictis, ubi nullus exstat altare fixum consecratum, vel, si aliquod exstabat, hoc per defectum substantialem uti exsecratum habetur... quam primum fieri possit consecretur altare fixum, praesertim maius, in forma consueta, iuxta Pontificale Romanum.

« Si vero altare fixum consecratum fuit, sed per aliquem defectum substantialem amisit consecrationem, tunc dummodo omnes adsint conditiones requisitae ad novam consecrationem altaris, haec perfici poterit ex gratia per ritum et formulam breviorem ad tramitem instructionis ab ipsa Sacra Rituum Congregatione apposite tradendae » (S. R. C. 4 Febr. 1898 ad VI, *Decret. auth.* 3978).

[6] Gasparri, *l. c.* 154; Reiff., *l. c.*, t. 40, n. 10; cfr. n. 6.

nec benedicta nec consecrata, si de ecclesia provisoria agatur, e. g. ex ligno confecta dum definitiva construitur, admitti posse videtur [1].

10° Ecclesia ex caemento armato confecta consecrari potest, dummodo postes ianuae principalis et locus duodecim crucium ex lapide sint [2].

22. — III. Minister consecrationis. - Circa ministrum consecrationis et benedictionis ecclesiarum cfr. quae n. **5** diximus [3].

23. — IV. Ritus seu caeremoniae dedicationis.

1° Tempus dedicationis peragendae. - Consecratio qualibet die, decentius tamen diebus dominicis aliisque festis de praecepto peragitur (c. 1166, § 1) [4].

2° Caerimoniae istae pro consecratione et benedictione in Pontificali Romano et Rituali R. inveniuntur [5].

3° Illi qui consecrationem ecclesiae sibi fieri petunt et Episcopus consecrans die consecrationi praecedenti ieiunent (c. 1166, § 2) [6].

a) Licet Pontificale Romanum de ieiunio cleri et populi loquatur, ad ieiunium tantummodo Episcopus et ecclesiae clerici, licet ipsi personaliter consecrationem non petierint, imo licet consecrationi non consenserint, tenentur [7];

b) Cum canon de ieiunio simpliciter loquatur et non de abstinentia, simplex ieiunium servandum est; permittitur proinde usus carnis in unica comestione (c. 1251);

---

[1] Gasparri, *l. c.*, 155.

[2] *Acta A. S.* 1909, pag. 797; Bargilliat, *Praelectiones iuris canonici*, n. 1410.

[3] Nota tamen hic ad consecrandam ecclesiam plures simul concurrere posse Episcopos qui inter se partes consecrationis dividant. Quod quidem non clare a Pontificali Romano conceditur, at ex traditione sive antiqua sive etiam recentiori, necnon ex consuetudine, optima legum interprete, admittendum est.

Qui Episcopi consecrantes ita inter se dividere possunt partes consecrationis ut alter e. g. parietes externas, alter vero internas aspergat; alter unum, alter vero alterum altare consecret, etc. (Cfr. Many, *l. c.* n. 14, 5°).

Si deficiat vel moriatur Episcopus tempore quo consecrationem ecclesiae peragit, alter Episcopus consecrare volens totum ritum repetere tenetur si cruces a priore Episcopo nondum consecratae fuerant (cfr. Barbosa, *l. c.*, n. 52-53).

[4] Cfr. etiam Barbosa, *l. c.*, n. 39.

[5] Gasparri, *l. c.*, n. 159.

Una cum ecclesia necessario consecrandum est etiam altare maius vel etiam aliud altare. Quod si altaria omnia iam sint consecrata, unum altare exsecrandum erit ut ecclesia licite consecrari valeat (Cfr. infra n. **106**).

Quod tamen eodem rigore applicandum non est ecclesiae benedicendae; in illa enim sufficit ut altare consecratum habeatur ad modum fixi. (Cfr. infra n. **106**; Many, *l. c.*, 17, 2° C.).

[6] Wernz, *l. c.*, 439.

[7] Gasparri, *l. c.*, 163.

c) Hoc ieiunium ex convenientia non ex stricta obligatione praecipi docebat Reiffenstuel [1] at omnino admitti debet ex decret. S. O. 14 Dec. 1889 servandum esse ex stricta obligatione [2];

d) Hoc ieiunium locale simul et personale est [3].

4° Episcopus ex praescripto Pontificalis R. ecclesiam circumire et aqua lustrali aspergere debet; si istiusmodi circuitus quavis ratione omnino impediatur seu impossibilis evadat, dispensatio a S. Sede petenda est; si vero non omnino impossibilis sed tantummodo partialiter, tunc dispensatio S. Sedis non est necessaria [4].

5° Signatio alphabeti graeci et latini super pavimento cinere asperso, saeculo XI introducta, commensurationem ecclesiae et immissionem in possessionem significat [5].

6° Peracta consecratione Episcopus ipsius consecrationis Missam celebrare debet; quodsi nimis fatigatus sit, poterit Missam alius sacerdos celebrare. Missa erit quae in Missali pro ipsa consecrationis die signatur [6].

Si non habeatur consecratio sed simplex benedictio ecclesiae, Missa celebrari poterit, at non de Dedicatione, sed de festo currenti [7].

7° Ab hora Tertia diei Dedicationis sollemnis ecclesiae, clerici omnes eidem ecclesiae addicti officium dedicationis recitare debent, omisso ab illa hora officio de Sancto vel de feria currenti [8].

8° Ut supra dictum est, ritus essentialis dedicationis ecclesiae in benedictione duodecim crucium consistit.

---

[1] Gasparri, *l. c.*, t. 40, n. 8.

[2] Cfr. etiam S. R. C. 29 Iul. 1780, *Decret. auth.* 2519, ad 1. Wernz, *l. c.*, 439; Ojetti, *l. c.*, 1701.

[3] S. R. C. 29 Iul. 1780; *Decret. auth.* 2519, ad 2.

[4] Gasparri, *l. c.*, 166, licet duo decreta quae citat non inveniantur in collectione authentica.

[5] Gasparri, *l. c.*, 165.

[6] Cfr. Makée, *l. c.*, n. 849; Gasparri, *l. c.*, n. 168.

[7] Gasparri, *l. c.*, 168.

[8] S. R. C. 29 Iul. 1780. *Decret. auth.* 2519, ad 4; et S. R. C. 7 Dec. 1844, *Decret. auth.* 2868.

Si vero ea die officium nobilius occurrat ut e. g. Festum Corporis Christi etc. tunc iuxta regulas praecedentiae officium Dedicationis alteri locum cedere debet. Idcirco convenit ut Dedicatio ecclesiae die qua officium eius non impeditur fiat (Cfr. Fr. Brehm, *Synopsis additionum et variationum in editione typica Missalis Romani*, 1920, pag. 154 sq.).

Attamen licet officium omittatur Missa tamen celebratur exceptis duplicibus primae classis primariis Domini universalis Ecclesiae, et Dominica Palmarum. In hac Missa quando permittitur addenda est oratio mysterii seu Sancti in cuius honorem ecclesia dedicata est. Si et Missa impediatur, addenda est oratio Dedicationis et Titularis in Missa quae celebranda est (*Ibidem*, pag. 155).

Officium Dedicationis omissum ob occurrens festum nobilius prima die non impedita iuxta rubricas celebrandum erit, et tunc eius initium non ab hora tertia, ut plerumque fit, cum in ipsa die Dedicationis celebratur, sed a primis Vesperis, iuxta regulas concurrentiae festorum, fit (Makée, *l. c.*, n. 849).

Cruces autem istae ita disponendae sunt ut tres in unoquoque pariete sint circa decem palmos super terram; sex in dextera, sex vero in sinistra parte altaris, duae prope altare maius, duae prope ianuam maiorem ecclesiae.

Consecratio parietibus adhaeret; si cruces pereant aliae faciendae sunt, consecratione non iterata [1].

9° Ad aspersiones tum intra tum extra ecclesiam peragendas Episcopus aspersorio ex herba hyssopo uti debet [2].

10° Cruces inunctae, diacono statim abstergendae sunt post peractam inunctionem; at si id fieri nequeat, quia diaconus nequit simul cum Episcopo, scalam ascendere, tunc a caeremoniario abstergi poterunt [3].

11° Episcopus consecrator, licet iurisdictione in territorio careat, in consecratione ecclesiae vel altaris indulgentiam concedit unius anni, ecclesiam vel altare visitantibus in ipsa die consecrationis; in die vero anniversaria quinquaginta dierum si sit Episcopus; centum si Archiepiscopus; biscentum si S. R. E. cardinalis (c. 1166, § 3).

12° Ante reliquias Ss. Martyrum quae in altari consecrando includentur, celebrandae sunt vigiliae iuxta Pontificale Romanum.

a) « In casu vigiliae persolvuntur cum Matutino trium nocturnorum et Laudibus de Communi plurimorum Martyrum, sub ritu duplici, cum oratione de III loco *Deus qui nos* omisso verbo *annua* et nominibus reticitis iuxta decretum 14 Iulii 1845 » [4].

b) Recitatio istarum vigiliarum Episcopum et alios clericos recitantes ab obligatione recitandi officii currentis diei non absolvit. Attamen officium diei currentis, absoluta Prima, cessat ut hora Tertia officium Dedicationis inchoetur [5].

13° Dedicationis sollemnis festum quotannis celebrandum est (c. 1167). Circa quod haec adnotanda:

a) Festum celebrandum est a clero ecclesiae addicto [6] ritu duplici primae classis cum octava communi in ipsa die anniver-

---

[1] S. R. C. 28 Iunii 1879, *Decret. auth.* 3498; S. R. C. 13 Iul. 1883, *Decret. auth.* 3584 ad 2.

[2] S. R. C. 7 Aug. 1875, *Decret. auth.* 3364 ad 4.

[3] S. R. C. 17 Maii 1890, *Decret. auth.* 3739 ad 4.

[4] *Decret. auth.* 2886; et S. R. C. 18 Aug. 1913.

[5] Ojetti, *l. c.*, 1702.

[6] Si clerum ecclesia consecrata non habeat, festum eius Dedicationis per accidens celebrari nequit; in casu autem nec clerus paroeciae intra quam ecclesia illa sita est officium eius Dedicationis celebrare tenetur: attamen si quis festo Dedicationis aut infra eius octavam ibi Missam celebret aut Missa Dedicationis aut Dedicationis commemoratio iuxta rubricas celebranda erit (S. R. C. 12 Nov. 1831, *Decret. auth.* 2682, ad 33; 5 Iunii 1899, *Decret. auth.* 4025 ad 4; Many, *l. c.* 16).

saria Dedicationis sollemnis ; ius est tamen Episcopo consecranti aliam diem fixam determinandi in ipsa consecrationis die [1]. Nec suspenditur obligatio celebrandi festum Dedicationis etsi ecclesia violatur [2].

Post peractam consecrationem et fixationem diei Dedicationis nequit amplius Episcopus festum ad aliam diem transferre [3].

b) Festum istud est primarium et festum Domini [4].

c) Anniversarium Dedicationis ecclesiae [5] cathedralis universo clero dioecesis celebrandum est ritu duplici primae classis, exclusa tamen octava [6] ;

d) Ordinarii locorum et ordines religiosi privilegium obtinuerunt celebrandi die unica determinata omnes Dedicationes ecclesiarum, nulla habita ratione diei anniversariae [7] ;

e) Die qua celebratur anniversarium Dedicationis ecclesiae, ante duodecim cruces consecratas duodecim cerei accendendi sunt, unus ante unamquamque crucem per integrum et solum diem anniversarium, incipiendo a primis Vesperis [8].

24. — V. De titulo ecclesiae. - « Unaquaeque ecclesia consecrata seu benedicta suum habeat titulum » (c. 1168, § 1).

Circa titulum haec praecipue notanda:

1° *Quid titulus.* - Titulus seu titularis est persona vel mysterium a quo ecclesia appellatur et sub cuius nomine dedicata est.

Dicitur etiam patronus ecclesiae si persona creata sit; qui patronus ecclesiae a loci patrono distinguendus est, licet aliquo caso speciali eadem persona et loci patronus et ecclesiae titulus seu patronus esse possit [9].

2° *Quis titulum statuat.* - Ecclesiae titulum constituere ad Ordinarium de iure pertinet; attamen Ordinarius in praxi electioni forte a patrono vel fundatore factae prudenter consensum praebebit et eiusdem desiderio, nisi gravis causa aliud suadeat, satis-

---

1 Ojetti, *l. c.*, 1710.

2 Cfr. S. R. C. 8 April. 1743, *Decret. auth.* 2218 ad 1; S. R. C. 5 Maii 1916 ad 1.

3 S. R. Congr. 5 Maii 1916.

4 Rubricae ad Const. Pii X *Divino afflatu,* tit. IX, 1-3, 1° Novemb. 1911.

5 Si vetus ecclesia aliqua supprimatur et ab alia substituatur, non est amplius a clero festum Dedicationis veteris ecclesiae celebrandum; sufficit ut Dedicatio novae cathedralis celebretur (S. R. C. 2 April. 1875, *Decret. auth.* 3338 ad 1 et 2).

6 Cfr. Rubricas ad Const., *Divino afflatu,* supra citatas, *l. c.*, quibus rubricis iuri veteri derogatur ab auctoribus passim relato (Cfr. Gasparri, *l. c.* 177; Ojetti, *l. c.*, 1710).

7 Wernz, *l. c.*, 438.

8 Ojetti, *l. c.*, 1710.

9 Gasparri, *l. c.*, n. 137 - *Ephemerides liturgicae 1919,* pag. 256, n. 17-18.

faciet [1]; paulo aliter Gasparri qui hoc ius simpliciter fundatoribus concedit [2].

3° *Quando eligendus.* - Titulus in impositione primarii lapidis eligendus est; attamen proprie in benedictione et consecratione ecclesiae constituitur, et proinde a die consecrationis aut benedictionis paractae, non a die impositionis primarii lapidis eius festum celebrandum est [3].

4° *Quis vel quid esse possit.* - Titulus potest esse:

a) SS. Trinitas et unaquaeque ex personis divinis;

b) Quaelibet res sacra quae ad Christum Dominum relationem habuerit, ut crux, corona spinea etc;

c) Beata Virgo Maria et quaelibet eiusdem particulare mysterium aut praerogativa;

d) Angeli etiam singillatim accepti, dummodo de illis agatur quos nominatim Ecclesia veneratur;

e) Omnes Sancti quorum nomina in Martyrologio inveniuntur;

f) Praerogativa quaelibet alicuius Sancti particularis ut patrocinium S. Joseph, Stigmata S. Francisci [4].

5° *Quinam constitui nequeant:*

a) Sine speciali S. Sedis privilegio nequeunt tituli esse Beati (c. 1168, § 3); nec Sancti Veteris Testamenti si de novis ecclesiis consecrandis agatur; pro ecclesiis iam consecratis ab antiquo isti admitti possunt [5];

b) Quaerunt hoc loco liturgistae an animae purgatorii titulus esse possint? Cui quaestioni negativa omnino responsio danda esse videtur, quia illae animae nondum sunt in statu gloriae, et non omnino certum est ipsas pro nobis intercedere posse [6];

c) Si de titulo inusitato, de novo introducendo, agatur, ut e. g. de praerogativa aliqua speciali alicuius Sancti vel etiam de novo aliquo titulo D. N. I. Ch., antequam aliquid novi ab Episcopo statuatur S. Rit. Congr. consulenda est [7].

6° *Quot constituendi.*

a) Unicus generatim eligendus est titulus;

b) Plures aliquando tituli constitui possunt et quidem:

---

[1] *Ephemerides liturgicae, l. c.*, pag. 258, n. 19-20.

[2] Gasparri, *l. c.*, 137, in nota.

[3] *Ephemerides liturgicae, l. c.*, 258, n. 20.

[4] Cfr. circa ista omnia, *Ephemerid. liturg., l. c.*, 259, n. 21; Ojetti, *l. c.*, 3973; Gasparri, *l. c.*, 138.

[5] Gasparri, *l. c.*, 138.

[6] *Ephemerides liturgicae*, l. c. pag. 259 in nota; Many, *l. c.* n. 21.

[7] Gasparri, *l. c.* Cfr. etiam S. R. C. 28 Mart. 1914 in *Monitore ecclesiastico*, 1914, ubi ecclesia consecrari titulo SS. Cordis eucharisti Iesu prohibetur.

α) Duorum titulorum electione in ipsa consecrationis die et quidem per duo festa celebrandorum. In casu autem duo tituli aeque-principales sunt;

β) Accessione novi tituli ad titulum antiquum, ut si ecclesia vetus diruta iterum aedificetur et consecretur. Hoc enim casu vetus titulus retinetur et novus, si introduci velit, veteri accedit [1].

Si titulus sit B. M. V. Angelorum, aut. B. M. Virgo, sine ullo speciali titulo eius festum celebrandum est quasi si titulus esset festum Assumptionis [2].

γ) Accessione, per consecrationem, item novi tituli titulo prius electo et constituto in benedictione sollemni ecclesiae. Casus verificari potest si ecclesia, quae prius benedicta sollemniter erat, postea consecretur [3];

δ) Addito novo titulo antiquo ex populi devotione, accedente tamen S. Sedis beneplacito seu indulto; quodsi indultum desit, titulus ex populi devotione introductus non est verus titulus, nec proinde iuribus veri tituli gaudet [4];

c) Quovis ex his modis titulus constituatur, titulus legitimus est et tituli legitimi iuribus gaudet, in casu autem duplex officium recitandum est, excepto casu tituli ex devotione populi introducti sine beneplacito apostolico;

d) Tituli si plures sint aequeprincipales sunt et iisdem iuribus gaudent, modo veri tituli sint [5].

7° *De festo tituli.* - Festum tituli quotannis celebretur ad normas legum liturgicarum (c. 1168, § 2).

Circa quod nota:

a) *De titulo cathedralis.* - Universus clerus dioecesis titulare festum cathedralis ritu duplici primae classis cum octava celebrare tenetur; clerus tamen regularis proprio utens Calendario illud sine octava celebrare tenetur, nisi haec ex alio titulo sit celebranda [6];

---

1 Cfr. c. 1187 et Many, *l. c.*, n. 22.

2 Cfr. S. R. C. 2 Maii 1654 et 14 Maii 1707; apud Gasparri, *l. c.*, n. 147. — Attamen haec duo responsa in collectione authentica non reperiuntur.

3 Many, *l. c.*, 22, 2°.

4 Cfr. S. R. C. 20 April. 1822, praesertim vero Adnotationes super idem Decr. 2619 in collectione auth., v. IV, pag. 221.

5 Cfr. *Ephemerid. liturg.*, *l. c.*, 260, n. 22; Gasparri, *l. c.*, 139.

6 Rubricae ad Const. *Divino afflatu*, tit. IX, n. 2, 1° Nov. 1911, S. R. C., 28 Febr. 1914; *Monitore eccles.*, 1914, pag. 68, 18 Iul. 1914; *Monitore eccles.*, 1914, pag. 245; 22 Maii 1914, *Monitore eccles.*, pag. 171.

Festa titularia cathedralis si sint duo quorum alterum antiquum, regulares antiquum celebrare possunt sub ritu duplici minori retento ritu duplici primae classis pro moderniori (S. R. C. 27 Mart. 1773, *Decret. auth.* 2494, ad 2). Attamen si duo titulares sint aeque-principales ad utrumque et clerus regularis tenetur (S. R. C. 15 Februar. 1873, *Decret. auth.*,

b) *De iis qui tenentur.* - Officium titularis celebrare tenetur clerus ecclesiae vel publico oratorio addictus et quidem tum quod ad Officium, tum quod ad Missam, ritu duplici primae classis cum octava.

Quodsi clerus ecclesiae vel oratorio addictus non habeatur, saltem festum per solas Missas celebrandum est [1].

Clerum ecclesiae addictum constituunt:

α) Omnes qui in illa ecclesia beneficium residentiale obtinent [2];

β) Regulares in propria ecclesia. Ita pluries S. R. C. respondit, e. g. 18 Sept. 1877, *Decret. auth.* 3436 ad I, 1. Quod si ecclesia cohaereat monasterio, at religiosorum non est, religiosi eius titulum celebrare nec debent nec possunt. Item regulares non possunt celebrare festum tituli ecclesiae propriae monasterio inhaerentis quod tamen non inhabitant [3];

γ) Parochus, pro-parochus et vicarii sive adiutores sive cooperatores relate ad ecclesiam paroecialem [4].

Attamen hoc ad vicarios restringendum est, nec extendi potest ad clericos alicui ecclesiae adscriptos, ut in ea Missam celebrent et parochis inserviant, non tamen tamquam proprie coadiutores. Tales enim titulo patrimonii ordinati festum tituli nec possunt nec debent celebrare [5].

δ) Parochus relate ad ecclesiam filialem exsistentem in territorio suae paroeciae. Ad hoc non tenentur coadiutores si habeantur, etsi eos parochus adhibet ad servitium paroeciae filialis [6].

Attamen si ecclesia illa filialis non sit, nec parochus tenetur officium illius tituli recitare [7];

ε) Superiores, professores et alumni Seminariorum relate ad ecclesiam Seminario adnexam dummodo in Seminario ipsi degant [8];

ζ) Episcopus relate ad ecclesiam cathedralem [9];

η) Missionarius pluribus ecclesiis adscriptus relate ad ecclesiam digniorem aut ad eam solummodo in qua residet habitualiter [10];

---

n. 3289, ad 1. Cfr. etiam S. R. C. 18 Iunii 1885, *Decret. auth.* 3637, ad VI). — In festo titularis ecclesiae cathedralis *Credo* in Missa recitandum est solummodo in propria ecclesia (S. R. C. 23 Mart. 1709, *Decret. auth.* 2189).

[1] S. R. C. 5 Iunii 1899, *Decret. auth.* 4025 ad 4.

[2] Gasparri, *l. c.*, n. 144. — Alterum tamen decretum ibi citatum non invenitur amplius in collectione authentica.

[3] Cfr. Gasparri, *l. c.*, n. 144.

[4] S. R. C. 11 Aug. 1877 ad 1, *Decret. auth.* 3431; 18 Aug. 1877 ad 3, *Decret. auth.* 3433, una cum cc. 475, 476.

[5] S. R. C. 11 Aug. 1877 ad 4, *Decret. auth.* n. 3431.

[6] S. R. C. eodem decret. ad 3.

[7] S. R. C. eodem decret. ad VII.

[8] S. R. C. 27 Febr. 1837 ad 3 et 5, *Decret. auth.* 2939.

[9] Gasparri, *l. c.*, n. 144.

[10] S. R. C. 25 Aug. 1882, *Decret. auth.* 3554.

b) Episcopus et parochus duas respective dioeceses aut paroecias regentes relate ad ambas [1].

E contra clerus ecclesiae addictus [2] non est cappellanus monialium relate ad earum ecclesias; nec cappellani in altari ecclesiae paroecialis simplicem cappellaniam habentes [3];

c) *Quaenam ecclesiae teneantur.* - Festum tituli celebrare tenentur omnes ecclesiae sive consecratae sive benedictae; et oratoria publica, quia etiam ista saltem sollemniter benedicenda sunt. Oratoria autem semi-publica, ut ea quae in hospitalibus, in domibus regularium, in cappella maiori coemeterii etc. generatim tituli festum celebrare non tenentur, nec possunt; attamen si et illa oratoria sollemniter sint benedicta, etiam illorum tituli celebrandum est festum [4]. Excipe tamen ab hac generali regula oratoria quae familia religiosa praeter ecclesiam publicam habeat [5]. Festum tituli die qua ab universa Ecclesia celebratur celebrandum est; at si ab Ecclesia illud festum non celebretur, tunc, die in Martyrologio assignata celebrandum est [6].

Si titulus SS. Salvator est, de eo festum in Transfiguratione, si sit infantia Iesu, tunc in Nativitate Domini celebrandum est. Titulus septem Dolorum B. V. convenientius mense Septembri celebratur [7].

8° *An mutari possit.* - Titulus, peracta ecclesiae dedicatione, mutari nequit (c. 1168, § 1). Quod valet non solum de dedicatione sollemni sed et de dedicatione simplici seu benedictione.

Attamen titulus impositione primarii lapidis electus mutari potest, quia illa electio nonnisi dedicatione fit definitiva [8].

Insuper circa mutationem tituli haec nota:

a) Si ecclesia diruat et iterum aedificetur titulus mutari potest, novum veteri titulo, addendo; suppressio vero veteris tituli non est generatim licita; quia id in iniuriam veteris tituli vergere videretur [9].

---

[1] S. R. C. 24 Sept. 1842, *Decret. auth.* n. 2849.

[2] Item clerus ecclesiae addictus non est clerus paroeciae, si agatur de oratorio quod est sub paroeciae dependentia. Attamen clerus paroeciae sicut et quilibet alius sacerdos in dicto oratorio celebrans Missam Tituli celebrare tenetur aut eius commemorationem facere iuxta rubricas (S. R. C. 12 Nov. 1831, *Decret. auth.* 2682, ad 33; Many, *l. c.* 24, 1°).

[3] Cfr. Gasparri, *l. c.*, n. 144.

Celebrantes in oratorio secundario Seminarii aut alius loci pii tenentur commemorationem aut officium Tituli oratorii principalis iuxta rubricas facere (S. R. C. 16 Iunii 1893, *Decret. auth.* 3804, ad 8).

[4] S. R. C. 5 Iunii 1899, *Decret. auth.* 4025; *Ephemerides liturg.*, *l. c.*, pag. 262, n. 25.

[5] S. R. C. 10 Nov. 1906, *Decret. auth.* 4192, ad III.

[6] *Ephemerides liturgicae*, *l. c.*, 265, n. 28; cfr. Many, *l. c.*, 24, 2°.

[7] *Ephemerides liturgicae*, *l. c.*, pag. 264, n. 27; Ojetti, *l. c.*, 3975; Gasparri, *l. c.*, 147.

[8] *Ephemerides liturgicae*, *l. c.*, 261, n. 24.

[9] Cfr. S. R. C. 16 Ianuar. 1885, *Decret. auth.* 3625, 11 Mart. 1843, *Decret. auth.* 2853. Cfr. tamen S. R. C. 29 Mart. 1760, *Decret. auth.* 2453; Many, *l. c.*, n. 22; Gasparri, *l. c.*, n. 140.

Si ecclesia violetur non ideo in eius reconciliatione titulus immutatur [1].

b) Privilegio apostolico antiquus titulus cuiusvis ecclesiae, etiam extra consecrationem, mutari potest. Id quod ex historia pro ecclesiis Galliae a Card. Caprara factum esse scimus [2].

25. — VI. **Effectus dedicationis** [3]. - Hi praecipui sunt effectus dedicationis:

1° Dedicatione locus fit sacer, idest aliquam sanctificationem induens et afferens ingredientibus in eum. Quod quidem proprium est tum benedictionis, tum consecrationis licet gradu inaequali.

Docent quidam auctores, homines simplici ingressu in ecclesiam consecratam aut benedictam remissionem peccatorum venialium consequi [4].

2° Alius effectus dedicationis est, ut ibi Missa celebrari queat una cum aliis liturgicis functionibus. In ecclesia non consecrata nec benedicta solummodo provisorie Episcopus Missae celebrationem permittere potest, ut alibi vidimus (c. 1171) [5].

Canon hic 1171 loquitur generice de omnibus ecclesiasticis ritibus; quid autem hac generica denominatione intelligendum sit ex aliis Codicis locis eruendum est, aut etiam ex anterioribus documentis quae iuris suppletivi officio fungi poterunt.

Canon 481 haec habet: In ecclesia sibi commissa rector functiones paroeciales peragere nequit.

Et c. 482: Ecclesiae rector potest divina officia etiam sollemnia ibidem celebrare, salvis legitimis fundationis legibus et dummodo non noceant ministerio paroeciali; in dubio autem utrum huiusmodi detrimentum contingat, necne, Ordinarii loci est rem dirimere et opportunas normas praescribere ad illud evitandum (Videri etiam possunt canones 716 et 717).

Ex quibus eruitur, salvis peculiaribus legibus aut consuetudinibus in qualibet simplici ecclesia fieri posse omnes functiones non paroeciales (c. 462), dummodo iisdem detrimentum non afferatur ministerio paroeciali, de qua re iudicium ad Ordinarium loci spectat. In quo iudicio efformando Ordinarius loci decisionibus a S. Sede datis optime sese conformabit. Ita S. C. C. ad quaestionem: « An Ordinarius

---

[1] *Ephemerides liturgicae*, *l. c.* pag. 261, n. 24.

[2] *Ephemerides liturg.*, *l. c.*, pag. 262, n. 24; S. R. C. 11 Mart. 1843, *Decret. auth.* 2853.

[3] Effectus consecrationis et benedictionis inter se specifice differre non videntur, licet differant gradu (Cfr. Many, *l. c.* 18, 2°).

[4] Gasparri, *l. c.*, 152.

[5] Gasparri, *l. c.*, n. 153 sq.

ad instantiam rectoris ecclesiae paroecialis possit praecipere rectoribus aliarum ecclesiarum non paroecialium ne Missas celebrent antequam absoluta fuerit Missa conventualis, quae in ipsa paroeciali quotidie celebratur », respondit « Ordinarium non posse id prohibere » [1].

Etiam circa ecclesias exemptae religionis ad Episcopum pertinet iudicium utrum celebratio divinorum officiorum, catecheticae instructioni et Evangelii explanationi in ecclesia paroeciali tradendae nocumentum afferat necne; et proinde regulares hac in re Episcopi iudicio stare tenentur, salvo iure recurrendi (c. 609, § 3) [2].

26. — VII. De exsecratione.

1° *Quid exsecratio.* - Exsecratio est totalis consecrationis amissio.

In quo proprie consistat non conveniebant auctores, quia non conveniebant in determinando loco cui consecratio adhaeret.

Alii enim docebant consecrationem parietibus, alii autem pavimento adhaerere. Codex, h. c. 1170, secunda reiecta, primae opinioni favere videtur, statuit enim consecrationem amitti, si maior parietum pars corruerit; quae opinio iam ante Codicis promulgationem communior evaserat.

Insuper supra vidimus consecrationis essentiam in inunctione duodecim crucium consistere; cruces autem parietibus non pavimento adhaerent.

E contra docebant communius auctores benedictionem non parietibus sed pavimento inhaerere; quae distinctio inter consecrationem et benedictionem ex h. c. 1170 non amplius admitti potest.

Generatim igitur dici debet sive consecrationem sive benedictionem parietibus non pavimento adhaerere [3].

2° *Quot modis exsecretur ecclesia.* - Tribus modis exsecratur ecclesia ex clara c. 1170 dispositione:

---

[1] S. C. C. 6 Oct. 1625.

Ad hanc responsionem remisit die 26 Ianuar. 1668 S. C. Prop. Fid. Cfr. Collectanea S. Congr. Propagand. Fid., n. 166; cfr. etiam S. R. C. 16 April. 1639, *Decret. auth.* 674; 21 Aug. 1640, *Decret. auth.* 716; 9 Maii 1705, *Decret. auth.* 2154. S. C. EE. et RR. 11 April. 1579 (Bizzarri, pag. 224); tandem S. R. C. 12 Ianuar. 1704, *Decret. auth.* 2123; 9 Mart. 1711, *Decret. auth.* 2210; 9 Iulii 1718, *Decret. auth.* 2250. Et pluribus aliis decisionibus quibus ius a Codice statutum firmatur contra parochos, dependenter tamen semper ab Ordinario loci. Attamen in his iuribus determinandis consuetudines legitimae aut specialia privilegia alicui forte concessa attendere debent Ordinarii locorum (c. 1171).

[2] Cum verba (huius) canonis agant de divinis officiis in genere, patet quod prohibitio extendi possit etiam ad Missarum simplicem celebrationem. Semper tamen prohibitio restringeretur ad unicum tempus catechesis vel Evangelicae explanationis. Quare etiam nunc Regularibus Episcopus prohibere nequit ne ante Missam parochialem litent, cum nihil hac in re novo iure sancitum sit... Idem eruitur ex can. 1171 ubi legislator clarissime mentem suam manifestat (Bondini, *l. c.*, n. 11).

[3] Cfr. Wernz, *l. c.*, 441 et praesertim in nota 42; Gasparri, *l. c.*, 183; Ojetti, *l. c.*, 1925.

a) *Totali destructione ecclesiae*, ut si ecclesia terraemotu diruat. Non haberetur totalis destructio si tectum, illaesis parietibus, corrueret [1];

b) *Si maior parietum pars corruat.*

Attamen ad hoc ut ecclesia exsecretur, maior parietum pars simul et semel idest eodem actu corruat oportet; si enim, non uno eodemque actu, id eveniat, ut si aliqua pars etiam singulis annis mutetur et reparetur, licet post determinatum tempus totaliter parietes renoventur, tunc ecclesia non exsecratur; quia pars quae remansit consecrata ad se partem non consecratam traxit; consecratio enim in re indivisibili consistit; ex quo fit ut pars ecclesiae consecrata esse non possit et alia pars non consecrata [2].

Idem valet si ecclesia amplificetur, dummodo pars ampliata maiorem ecclesiae partem non constituat, quia tunc nova habetur ecclesia; et dummodo ecclesia antiquam formam non omnino amiserit ex eadem ratione ac supra [3];

c) *Si in usus profanos ab Ordinario loci ecclesia redacta sit* iuxta c. 1187 de quo canone postea ubi de reparatione ecclesiarum.

Ut ex hoc capite exsecratio habeatur redactio ad usus profanos auctoritate Ordinarii fieri debet. Aliter summum haberi poterit violatio ecclesiae aut eiusdem immunitatum de quibus infra [4].

Ante Codicis promulgationem non erat omnino certum redactione ad usus profanos ecclesiam exsecrari [5].

3° Docebant plures canonistae ante Codicem ecclesiam exsecrari etiam in casu quo incrustatio interna (vulgo *intonaco*) ex toto vel maiori ex parte abraderetur. At haec opinio, post Codicem, non amplius admittenda est, et re quidem vera, consecratio non incrustationi sed parietibus adhaeret [6].

4° Ecclesia exsecrata, si quavis ratione, iterum cultui divino restitui contingat, consecranda aut saltem iterum benedicenda est, ut quaelibet ecclesia de novo aedificata [7].

5° Exsecrato altari etiam maiori, non necessario ecclesia exsecratur nec item e contra, exsecrata ecclesia, necessario altare exse-

---

[1] Gasparri, *l. c.*, 181.

[2] Cfr. S. R. C. 11 Mart. 1871, *Decret. auth.* 3240; 20 Febr. 1874, *Decret. auth.* 3326; Gasparri, *l. c.*, n. 181; Many, *l. c.*, n. 27; Makée, *l. c.*, n. 849; Reiff., *l. c.*, t. 40, n. 12.

[3] Gasparri, l. c., 181.

[4] Cf. Many, *l. c.*, 27, 6°.

[5] Gasparri, *l. c.*, 184.

[6] Gasparri, l. c., 182; De Angelis, *l. c.*, l. III, t. 40, n. 4°; Wernz, *l. c.*, 441 in nota 42; Many, *l. c.*, 2619.

[7] Wernz, *l. c.*, 441; De Angelis, *l. c.*, n. 4°.

cratur; ratio est quia duae consecrationes realiter distinctae sunt, etsi consecratio ecclesiae sine consecratione altaris fieri nequit [1].

Scholion. — *De benedictione ecclesiarum.* - Quae hucusque diximus, nisi expresse aliud dicatur, sollemni tantummodo consecrationi seu dedicationi applicanda sunt.

Circa benedictionem vero, seu dedicationem minus sollemnem cfr. n. **3** et sq.

Ritus benedictionis invenitur in Rituali Romano, tit. VIII, c. 27.

§ 4. — *De violatione et reconciliatione ecclesiarum.*

27. — I. **Quid violatio.** - Violatio ecclesiae est temporalis et determinata suspensio effectuum consecrationis aut benedictionis ecclesiae ob quaedam qualificata delicta ibi commissa.

Dicitur suspensio determinata et temporalis tum quia in violatione non suspenditur primarius effectus consecrationis, quo locus sacer factus est, tum quia, consecratione manente, effectus quidam nempe celebratio Missae, officiorum, et sepultura ecclesiastica suspenduntur, non quidem in perpetuum sed quousque ecclesia reconcilietur [2].

Ratio autem ob quam posita seu statuta est lex de violatione ecclesiae est indecentia quae, in celebrandis sacris mysteriis in loco, aliquo delicto publico et notorio maculato, habetur [3].

28. — II. **Quot modis ecclesia violari possit** [4]. - 1° Quattuor modis ecclesia violari potest (c. 1172, § 1), nempe:

a) Delicto homicidii - quo nomine certe et suicidium comprehenditur dummodo utrumque delictum graviter imputabile sit.

Item habetur violatio ecclesiae quovis medio homicidium committatur sive veneno, sive armis, sive laqueo etc. [5];

b) Iniuriosa et gravi sanguinis effusione (c. 1172, § 1, 2°). Ex hoc capite requiritur magnus sanguinis fluxus seu effusio; item,

---

[1] Gasparri, *l. c.*, 185.

[2] Wernz, *l. c.*, 442; Gasparri, *l. c.*, 243; Ojetti, *l. c.*, 1929.

[3] Gasparri, *l. c.*, 244.

[4] Violatio altaris proprie haberi nequit, at violatio ecclesiae secum fert violationem altarium immobilium in ea exsistentium; altaria vero portatilia, cum facile extra ecclesiam asportari possint, non sunt violationis capacia. Altaria numquam sunt speciali reconciliatione reconcilianda (cfr. Hinschius, *l. c.*, § 222, pag. 403).

[5] Gasparri, *l. c.*, 250.

ut sit graviter culpabilis seu grave peccatum, quod difficulter admitti poterit si inter pueros sanguinis effusio habeatur. Non requiritur tamen ut sanguis super pavimento effundatur, aut intra ecclesiam effusio totalis eveniat, dummodo causa effusionis intra ecclesiam posita sit [1];

c) Impiis et sordidis usibus quibus ecclesia addicta fuerit, (c. 1172, § 1, 3°).

Quinam autem impii et sordidi usus dici debeant non exprimit canon; nec in iure antiquo hi sunt determinati.

Vox *usus* innuere videtur actionem aliquam singularem, quamvis impiam et sordidam, ad hoc non sufficere, sed aliquam consuetudinem seu repetitionem, seu saltem continuationem eiusdem actionis.

Tales autem actiones, praeter alias quae forte contingere possent, hae mihi numerari posse videntur:

a) Si in ecclesia per aliquod tempus, puta, per aliquot dies stationes militares habeantur [2];

b) Si in ecclesia nundinae praesertim animalium vel choreae inhonestae, vel comoediarum inhonestarum repraesentatio habeantur [3];

c) Sepultura infidelis vel excommunicati post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam (c. 1172, § 1, 4°).

Circa quod nota:

α) Lege ecclesiastica prohibetur sepultura infidelis in ecclesia quia infidelis de se est mancipium diaboli et sepultura eiusdem in ecclesia est quaedam mancipatio ecclesiae diabolo;

β) Hanc violationis ex infidelium sepultura causam, ex Decreto Gratiani excerptam, ante Codicem non omnes admittebant, quia Decretum vi obligandi carebat, et proinde ut casus violationis dubiae dubio iuris habebatur; Codex tamen *h. c.* ex hoc capite certam violationem statuit [4];

γ) Cum de lege odiosa agatur nomine infidelis non veniunt filii christianorum non baptizati, nec catechumeni [5];

δ) Excommunicatus, ut sui sepultura ecclesiam violet, sententia sive condemnatoria, si nempe de excommunicatione ab homine vel ferendae sententiae agatur, sive declaratoria, si de excommuni-

---

1 Gasparri, *l. c.*, 251.
2 S. R. C. 27 Februar. 1847, *Decret. auth.* 2938; Gasparri, *l. c.*, n. 246.
3 Paglialunga, *Il nuovo Codice ecclesiastico*, 1918, pag. 126 in nota.
4 Gasparri, *l. c.*, 253, et etiam c. 27 et 28 D. I. *De consecrat.*
5 Gasparri, *l. c.*, 253.

catione latae sententiae agatur, requiritur, ut sit perculsus ut vitandus [1].

Omnes alii excommunicati quavis tandem ratione vel delicto excommunicati sint, ecclesiam sui sepultura non violant. Quare vim omnem, ut videtur, ex hoc canone amiserunt antiquae quaestiones circa violationem ecclesiae ex sepultura haereticorum vel aliorum excommunicatorum [2].

2° Ut his delictis ecclesia violata censeatur requiritur:

a) Ut delicta sint certa (c. 1172, § 1) et quidem ea certitudine quae dubium sive iuris sive facti excludat (c. 1172, § 1) [3];

b) Ut delicta sint notoria (c. 1172, § 1), sive notorietate iuris sive notorietate facti. Notorietas autem iuris habetur per iudicis sententiam publicatam, licet sententia ad populi cognitionem nunquam veniat.

Si delictum occultum postea publicetur ecclesia ex momento publicationis violata censenda est [4].

---

[1] Tres habentur canones qui de violatione coemeterii aut ecclesiae sepultura aut humatione excommunicati in loco sacro loquuntur, scilicet: cc. 1172, § 1, 4°; 1175, 1242.

Canone 1172, § 1, 4° expresse dicitur violari ecclesia sepultura *excommunicati post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam.*

Canone 1175 remotio seu exhumatio cadaveris *excommunicati* simpliciter seu sine addito praecipitur si sine gravi incommodo fieri possit, antequam reconciliatio fiat.

Canone vero 1242 exhumatio praecipitur *excommunicati* non qualiscumque sed *vitandi.*

Hinc difficultas orta est de sensu genuino vocum *excommunicati* quibus utuntur illi canones.

Vox *excommunicati* canonis 1175, licet simpliciter et sine addito adhibita, evidenter intelligenda est de excommunicato vitando; excommunicatus enim toleratus licet sententia declaratoria aut condemnatoria accesserit, non necessario exhumandus est, et a sacro loco removendus ut expresse deducitur ex c. 1242. Qui canon evidenter cum canone 1175 connexionem habet. Cfr. Cappello, *De censuris iuxta Cod. i. c.*, n. 43; aliter S. Chelodi, *Ius poenale,* n. 38 in nota 4.

Item canon 1172, § 1, 4° videtur intelligendus non de sententia declaratoria aut condemnatoria qualicumque sed de sententia qua quis condemnatur aut declaratur vitandus ad normam eiusdem c. 1242. Quae interpretatio licet primo intuitu non recta videatur, tamen rationibus non destituitur. Et primo quidem iure vetere, excommunicati tolerati sepultura (cfr. Wernz, *l. c.*, 192) non violabatur coemeterium aut ecclesia, nec probabile est ius vetus in hoc a iure Codicis severius redditum fuisse. Deinde si sepultura excommunicati tolerati violaretur ecclesia aut coemeterium, in reconciliatione eiusdem excommunicati cadaver exhumandum esset; ad quid enim reconciliatio, si causa violationis non auferretur? Nec valet obiicere reconciliationem tunc etiam faciendam esse cum cadaver excommunicati vitandi extrahi non potest, quia hoc fit per accidens, quia nempe adest in ea facienda grave incommodum dum e contra in casu nostro hoc eveniret per se et ex ipsa legis dispositione.

Ex iisdem fere rationibus et ex connexione quam cum can. 1242 habet etiam c. 1240, §.1, 2°, intelligendus videtur de excommunicato declarato aut condemnato ut vitando.

Aliter Rossi *l. c.* n. 31 in nota; Cappello, *l. c.*, n. 43 in nota 3; Chelodi, *l. c.*, n. 38, in nota 4; Cerato, *Censurae vigentes,* n. 38, 11°.

[2] Gasparri, *l. c.*, 254; Barbosa, *l. c.*, IV, 24.

[3] Gasparri, *l. c.*, n. 246; Many, *l. c.*, n. 36.

[4] Gasparri, *l. c.*, n. 244; Many, *l. c.*, 37.

c) Ut in ecclesia sint posita, vel in publico oratorio (c. 1172, § 1). Circa quod:

α) Non habetur violatio si actus seu delictum in parte adiacente ecclesiae non in ipsa ecclesia ponatur ut e. g. in sacrario; at sufficit si delictum in aliqua ecclesiae cappella licet subterranea committatur; quia cappella unum cum ecclesia esse censetur [1];

β) Num autem violari possit ecclesia vel oratorium nec benedictum nec consecratum, controvertitur inter auctores. Communior sententia est oratorium vel ecclesiam non dicatam violari posse; verior tamen sententia negans videtur, iuxta notionem quam supra dedimus de violatione ecclesiae; suspendi enim nequit quod non exsistit, at in casu, ut supponitur, benedictio non habetur, ergo suspendi nequit.

Deinde hic agitur de violatione dubia dubio iuris; at violatio dubia nulla esse videtur, quia de re odiosa agitur [2];

γ) Si subiectum seu persona delictum committens sit intra ecclesiam, obiectum autem extra ecclesiam, ut puta, si Caius ex ecclesia lapide vel sclopeto occidat Titium extra ecclesiam, violatio non habetur, quia nequit simpliciter dici delictum commissum in ecclesia [3];

δ) Si subiectum sit extra ecclesiam, obiectum autem intra ecclesiam tunc habetur violatio [4]; contra alios negantes ex eadem ac supra ratione;

ε) Delicta graviter mala esse debent; aliter delicta non essent; hinc non violat ecclesiam nec homicidium nec sanguinis effusio, si peccatum desit.

3° Iure vetere habebatur et aliud delictum violationem ecclesiae inducens, illudque multis capitibus in corpore iuris contentis statuebatur, nempe humani seminis effusio illicita (c. 10, X, III, 40; III, 21, in VI; c. unic., h. t., in VI; c. 5, X, V; 16).

At ex Codice hoc delictum, quatenus delictum speciale, non amplius ecclesiam violat, ex c. 1172, § 1; nisi forte aliquando comprehendi sub n. 3, eiusdem canonis possit, quod generatim non fiet;

---

[1] Gasparri, *l. c.*, 247; Many, *l. c.*, n. 38.

Attamen delictum in crypta subterranea commissum, nisi ad cryptam aditus per ecclesiam pateat, non consetur violare ecclesiam (Bargilliat, *Praelectiones iuris canonici*, 1417 - a).

[2] Gasparri, *l. c.*, 245-247.

Ecclesiarum vel coemeterii violatores interdicto ab ingressu ecclesiae aliisque congruis poenis ab Ordinario pro gravitate delicti puniantur (c. 2329).

[3] Gasparri, *l. c.*, 250.

[4] Gasparri, *l. c.*, 250. Barbosa, *l. c.*, IV, 21; si quis moriatur intra ecclesiam ex vulnere extra eamdem accepto, ecclesia non violatur (Barbosa, *l. c.*, IV, 20).

difficulter enim, hac in re, usus certus et notorius (non actus simplex) admitti potest.

4° Violationi de qua supra subiacent:

a) Certo ecclesiae omnes benedictae aut consecratae; immo iuxta plures auctores et ecclesiae non consecratae nec benedictae, deputatae tamen ad cultum divinum ab Ordinario loci; hanc tamen alteram opinionem non admittimus [1];

b) Oratoria publica consecrata aut benedicta aut saltem ab Ordinario loci cultui divino deputata (c. 1191, § 1) [2];

c) Oratoria semipublica non subiacent violationi nisi benedicta aut consecrata sint. - Oratoria vero privata violari nequeunt quia loca sacra non sunt [3].

29. — III. **Effectus violationis.** - Hi praecipue sunt effectus violationis ecclesiae:

1° « In violata ecclesia, antequam reconcilietur, nefas est divina celebrare officia, Sacramenta ministrare, mortuos sepelire » (c. 1173).

Circa quod tamen animadvertendum est:

a) « Si violatio accidat tempore divinorum officiorum, haec statim cessent; si ante Missae canonem vel post communionem, Missa dimittatur; secus sacerdos Missam prosequatur usque ad communionem » (c. 1173, § 2).

Quod quidem ex clara canonis dispositione admittendum est; attamen;

b) Licet haec prohibitio celebrandi officia vel Missam in ecclesia violata per se gravis sit, ut passim docent auctores; si gravis adsit causa, et reconciliatio statim fieri nequeat, Episcopus Missae celebrationem in violata ecclesia permittere potest, vel etiam, si Episcopus interpellari nequeat, id rector ecclesiae, in casu verae necessitatis, permittere potest.

Gravis autem causa adesset, si Missae celebratio ad viaticum administrandum necessaria esset; - vel si populus die dominica iam in ecclesia ad Missam audiendam esset [4].

2° Violata ecclesia, non ideo coemeterium, etsi contiguum violatum censetur, et viceversa (c. 1172, § 2).

---

[1] Cfr. c. 10, X. 40, III; Many, *l. c.*, n. 39, 1° et 2° et ea quae supra hoc numero 28, 2°, *c*), β diximus.

[2] Cfr. etiam Many, *l. c.*, 39, 3°.

[3] Many, *l. c.*, 39.

[4] Gasparri, *l. c.*, 243; Wernz, *l. c.*, 443.

Attamen hi casus de iure vigente difficilius accidere possunt, quia reconciliatio facilius fieri potest, quam iure vetere.

Quae paragraphus ius vetus corrigit; etenim, c. 1, III, 21 in VI, aliud circa hoc statuitur, nempe violatione ecclesiae etiam coemeterium violari; attamen violatione ecclesiae omnes eiusdem cappellae, etsi subterraneae violantur, quia sunt quid unum cum ecclesia [1].

30. — IV. Reconciliatio ecclesiae.

1° *Quid reconciliatio.* - Reconciliatio est ritus sacer quo ecclesia violata divino cultui restituitur.

2° *Quando necessaria sit.* - *a*) Reconciliatio est necessario facienda solummodo quando certa est violatio [2];

b) Si violatio dubia est sive dubio iuris sive dubio facti, reconciliatio per se non est necessaria; at ex decentia ad cautelam fieri potest (c. 1174, § 2) [3];

c) Reconciliatio quam citissime poterit facienda est, ne cultus interrumpatur (c. 1174, § 1).

3° *Quomodo et a quo fieri debeat.* - *a*) Si de ecclesia sollemniter consecrata agitur, generatim reconciliatio ab Ordinario loci vel a Superiore maiori religionis clericalis exemptae, vel etiam ab eorundem delegatis ritu in Pontificali Romano descripto fieri debet, (c. 1176, § 2 et c. 1156) [4];

b) In casu tamen gravis et urgentis necessitatis, si Ordinarius vel Superior maior adiri nequeat, rectori ecclesiae consecratae, eandem reconciliare fas est, certiore facto postea Ordinario (c. 1176, § 3).

Quod iuris praescriptum est iuris veteris correctivum; iure enim vetere haec ecclesiae consecratae reconciliatio a sacerdote simplici facienda non admittebatur. Immo simplex sacerdos solummodo ex privilegio Sedis Apostolicae ecclesiam ab Episcopo consecratam reconciliare poterat [5].

Etiam in hoc casu ritus Pontificalis Romani adhibendus est. Hoc tamen notandum est non amplius requiri ut aqua lustralis pro casu

---

[1] Gasparri, *l. c.*, 247-249; Wernz, *l. c.*, 443, cfr. supra n. 28 in nota.

[2] Wernz, *l. c.*, 444.

[3] Wernz, *l. c.*, 444.

[4] Ex c. 1176, § 2 reconciliatio ecclesiae consecratae videtur non esse in posterum amplius consideranda ut actus ordinis episcopalis, sed simpliciter sacerdotalis, illa enim paragrapho Superioribus maioribus Ordinum religiosorum datur ordinaria facultas reconciliationem illam faciendi.

Ex quo hoc sequi videtur, reconciliationem etiam ecclesiae consecratae a simplici presbytero factam esse validam (Cfr. c. 1147, § 3). Id multo magis affirmandum est de reconciliatione ecclesiae benedictae.

[5] Cfr. *Rituale Romanum*, tit. VIII, c. 28, n. 8; Many, *l. c.*, 42.

ab Episcopo benedicatur, licet utique a sacerdote ritu speciali in Pontificali signato benedici debeat [1].

c) Potestas Superiorum religiosorum et rectoris ecclesiae de qua supra, ad reconciliandam ecclesiam, nunc ex Codice ordinaria non delegata est, quare ipsi eam delegare possunt (c. 1176);

d) Si de ecclesiae benedictae reconciliatione agatur, reconciliatio rectori ecclesiae vel alii sacerdoti eiusdem rectoris consensu saltem praesumpto facienda est, ritu in *Rituali Romano*, tit. VIII, c. 28 descripto.

Delegatio Episcopi pro casu non amplius requiritur, cum hoc ius ordinario modo ex c. 1176, § 1, rectori competat.

Aqua lustralis adhibenda in reconciliatione ecclesiae simpliciter benedictae est aqua lustralis communis;

e) Ecclesia violata ob sepulturam excommunicati vel infidelis ne reconcilietur, antequam cadaver exinde removeatur, si remotio sine gravi incommodo fieri possit (c. 1175). Quod si grave habeatur incommodum, tunc remotio cadaveris necessaria non est [2].

31. — V. De munditia ecclesiae. - « Curent omnes ad quos pertinet, ut in ecclesiis illa munditia servetur, quae domum Dei decet; ab iisdem arceantur negotiationes et nundinae, quanquam ad finem pium habitae; et generatim quidquid a sanctitate loci absonum sit » (c. 1178). Quinam sint illi ad quos pertinet, a natura ecclesiae pendet. Si enim de ecclesia conventuali Superior religiosus, si de ecclesia paroeciali parochus erit; et ita de aliis.

Obligatio autem servandi munditiam non solum ad ecclesiae aedificium refertur sed etiam et praecipue ad sacras supellectiles quae ad ministerium necessariae sunt. Celebrare autem vestibus et corporali notabiliter immundis aut sordidis grave peccatum est, nisi forte in aliquo speciali casu gravis necessitas excuset [3].

§ 5. — *De Campanis.*

32. — I. Notio et historia [4]. - 1° Campanae sunt sacra utensilia ex metallo confecta ad christifideles in ecclesiam convocandos aut ad sollemnitates populo annuntiandas.

---

[1] Cfr. *Rituale Romanum*, tit. VIII, c. 28, n. 8; et c. 1177.

[2] Cfr. notam sub n. 28.

[3] Cfr. S. Alphonsus, Gaudé, *Theologia moralis*, l. VI, n. 376 et 386.

[4] Principia retinenda de iure publico circa campanas videri possunt apud Cavagnis qui recte refutat difficultates hac in re ab impiis fieri solitas; hic de his agere non vacat. Cfr. Cavagnis, *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, v. III, n. 282-286.

Sunt igitur campanae sub genere rerum sacrarum.

Etymologice vox campana a Campania, Italiae regione, ubi primo campanae adhiberi coeperunt, desumpta esse videtur.

2° *Historia.* - Primis ecclesiae temporibus fideles ad sacras functiones per cursores (Θεόδρομος = *Dei cursor*) convocabantur. In Graecia sacris lignis (ἅγια ξύλα = *sanctum lignum*) una cum metallo coniunctis (ἅγιος σίδηρος = *sanctum ferrum*), in Aegypto tubae sonitu convocabantur fideles.

Saeculo v et vi primum in ecclesia campanae adhiberi, saeculo autem viii etiam benedici coeperunt.

Ex illa tempestate campanarum usus extendi coeptus est, et legislatione ecclesiastica ordinari. In novo Codice c. 1169 de campanis agit, illoque praecipua doctrinae capita circa campanas tenenda continentur [1].

33. — II. **Materia campanarum.** - Iure ecclesiastico nil circa materiam ex qua confici debeant campanae statuitur. Generatim ex mixtione stanni et cupri conficiuntur. Forma quae post varias evolutiones nunc adhibetur, quae a campana nomen accipit, retinenda est [2].

34. — III. **Necessitas campanarum.** - Cuilibet ecclesiae campanas esse convenit, quibus fideles ad divina officia, aliosque religionis actus invitentur (c. 1169, § 1).

Ex qua canonis paragrapho patet:

1° Non strictae necessitatis, esse campanas; decere tamen ut quaelibet ecclesia suas habeat [3].

2° Iure antiquo mendicantes unicam tantum campanam habere permittebantur; quae tamen disciplina paulatim mitior evadens, ex Codice non amplius sustinenda esse videtur, cum Codex generatim dicat « cuilibet ecclesiae campanas esse convenit » [4].

---

[1] Cfr. Gasparri, *De SS. Eucharistia*, n. 128; Wernz, *Ius decretalium*, t. III, n. 521; *Lessico ecclesiastico illustrato* - Francesco Vallardi, v. *Campane*; Hinschius, *l. c.*, § 224, pag. 414.

[2] Wernz, *l. c.*, 521.

[3] Lege particulari praescribi potest numerus campanarum minimus quo provideatur ecclesiae. Cfr. apud Hinschium, *l. c.*, § 224, pag. 414 in nota (5) praescriptum circa numerum campanarum ex synodo provinciali IV a S. Carolo Borromaeo a. 1576 habita excerptum: « Parochialis ecclesia si campanas tres, grandiorem scilicet, mediam et minimam habere non possit, saltem duas ubi fieri potest habeat easque distincto soni concentu inter se recte consentientes pro varia divinorum officiorum quae fiunt, ratione et significatione. Simplex ecclesia oratoriumve unam tantum campanulam habeat, ut Ioannis XXII pontif. constitutione sancitum est ».

[4] Wernz, *l. c.*, 521. Piat, *Praelectiones iuris regularis*, t. II, pag. 69; Hinschius, *l. c.*, § 224, pag. 414; Vermeersch, *De religiosis institutis et personis*, n. 523, 1°.

3° Ex iure vigenti etiam oratoriis publicis usus campanae permittitur [1].

35. — IV. **Benedictio campanarum.** - « Etiam ecclesiarum campanae debent consecrari vel benedici secundum ritus in probatis liturgicis libris traditos » (c. 1169, § 2).

Circa quod haec notanda:

1° Ex iure vigenti, sicut pro locis sacris, duplex habetur constitutiva benedictio campanarum, prout olea sacra vel tantummodo aqua lustralis ad ipsam faciendam adhibentur.

Quae duplex benedictio ab alia benedictione campanarum ad usum non ecclesiasticum destinatarum, quae in appendice *Ritualis Romani* est, distingui debet [2].

2° Circa ministrum utriusque benedictionis ea servanda sunt quae supra de benedictione locorum sacrorum in genere explicavimus, (c. 1169, § 5).

3° Ritus pro benedictione constitutiva in Appendice *Ritualis Romani* a Pio X editi invenitur; ritus vero pro consecratione in *Pontificali Romano* habetur [3].

4° Consecratio vel benedictio sunt, ex praecepto, faciendae, (c. 1169, § 2) [4].

5° Ritus *Pontific. Rom.* necessario adhibendus est pro campanis ad ecclesiam consecratam sollemniter destinatis; pro campanis vero ad ecclesiam simpliciter benedictam destinatis ritus brevior *Ritualis Romani* adhiberi potest [5].

6° Quae antiquores canonistae circa consecrationem campanarum docent ex iure novo non amplius attendi debent, cum multa circa hoc mutata sint.

36. — V. **Usus campanarum.** - Campanarum consecratarum vel benedictarum usus unice auctoritati ecclesiasticae subest (c. 1169, § 3) [6].

---

[1] Wernz, *l. c.*, 521 in nota 83, S. C. R. 9 Iul. 1718.

[2] S. R. C. 4 Mart. 1892, n. 3770. *Rituale Romanum*, in Appendice.

[3] Cfr. *Rituale Romanum*, edit. Marietti 1915, pag. 97-103 in Appendice; *Pontificale Romanum*, part. II, *De benedictione signi vel Campanae.*

[4] Piat, *l. c.*, pag. 70; Gasparri, *l. c.*, 128; Wernz, 521.

[5] S. R. C. 22 Ian. 1908, *Decret. auth.*, n. 4211.

[6] Concilia particularia, synodi dioecesanae et Ordinarii locorum ea possunt determinare circa sonitum campanarum quae lege generali nec in libris liturgicis nec in decretis apostolicis determinata sunt; cfr. Hinschius, *l. c.*, § 224, pag. 418 in nota (8). Exempli causa videri potest quid circa hoc, canone 170 statuat Concilium Plenarium Siculum: « Campanae ad fideles convocandos moderate pulsentur, maxime matutino et nocturno tempore... Quo facilius haec perficiantur, parochi et rectores ecclesiarum non pueris, sed aedituis munus pulsandi campanas committant » (Cfr. *Concil. Plen. Sicul.*, can. 170, § 1 et 3).

1° Haec canonis paragraphus campanas consecratas vel benedictas benedictione constitutiva, de quibus agimus, tantummodo respicit.

2° Usus quibus benedictae campanae adhiberi possunt his antiquae glossae versiculis comprehenduntur:

Laudo Deum verum, plebem voco, congrego clerum,
Defunctos ploro, pestem fugo, festa decoro.

Quae omnia canon 1169, § 1 actus religionis appellat.

3° Usus profani campanarum praeter supra numeratos generatim interdicuntur; attamen:

a) Probante Ordinario, ab iis qui forte ecclesiae campanas dederint quaedam conditiones apponi poterunt ipsi donationi. Conditiones istae possunt referri ad usum etiam profanum campanarum e. g. ad convocandos pueros ad scholam etc. (c. 1169, § 4);

b) Etiam extra casum conditionis appositae a donatore, usum profanum campanarum Ordinarius loci permittere potest; consuetudo item sicut et necessitas hunc usum licitum reddere valent, (c. 1169, § 4) [1].

4° Usus ecclesiasticus campanarum his regulis regitur:

a) Pulsandae sunt campanae etiam ecclesiarum exemptarum, si Episcopus ad sollemniter celebrandum in ecclesiam veniat; vel mandatum eas pulsandi dederit [2];

b) Nequeunt pulsari campanae, maioris hebdomadae ultimo triduo [3];

c) Sabbato Sancto etiam regulares exempti ad campanas pulsandas exspectare debent donec campana dignioris ecclesiae signum dederit nisi in contrarium antiqua habeatur observantia et ecclesia plurimum distet [4];

d) Nequit tamen Episcopus prohibere generatim regularibus ne campanas pulsent antequam paroeciae campanae pulsentur [5];

e) In festis sollemnioribus anni aut occasione particularis iubilaei aut indulgentiae, quibus temporibus a parochis maximo apparatu et pompa defertur SS. Eucharistiae Sacramentum infirmis, omnes ecclesiae sive saecularium sive regularium, sive monialium, non obstante quacumque consuetudine etiam immemorabili in contrarium, tenentur et debent sollemniter pulsare campanas dum San-

---

[1] Wernz, *l. c.*, 521.

[2] S. R. C. 3 April. 1821, *Decret. auth.*, 2613 ad 3; Wernz, *l. c.*, 521; Piat, *l. c.*, pag. 68, c. 612.

[3] *Caerem. Episcopor.*, l. I, c. 15, n. 14. Cum pulsari nequeunt campanae fideles convocari possunt ope tabulae (vulgo *troccola*) nec regularibus id a parocho prohiberi potest (S. R. C. 21 Mart. 1716, *Decret. auth.* 2234).

[4] Piat, *l. c.*, pag. 70; Ferraris, *l. c.*, n. 11, 12; Hinschius, *l. c.*, § 224, pag. 418 in nota 5.

[5] Ferraris, *l. c.*, n. 16, 19.

ctissimum Sacramentum, tam in eundo, quam in redeundo, transit ante portas maiores et laterales earundem ecclesiarum, vel etiam quando transit ante ianuam domus, conventus, monasterii, aedis parochialis et capitularis, quae respectivis ecclesiis sit adnexa [1];

f) Pulsatio campanarum prohibetur tempore interdicti localis generalis (c. 2271) [2].

Attamen die Nativitatis Domini, Paschatis, Sanctissimi Corporis Christi et B. M. Virginis in caelum Assumptae, etiam tempore interdicti, campanae pulsari possunt (c. 2270, § 2).

Pari privilegio, pulsandi scilicet campanas etiam tempore interdicti, quoad festa Ss. Francisci, Bonaventurae, Antonii de Padua, Ludovici, Bernardini, Clarae, Elisabeth, Didaci et in festo Portiunculae gaudent Fratres Minores [3]. Quod privilegium ipsis directe concessum certe adhuc valere dicendum est (c. 613, § 1).

Scholion. - Legislatio italica circa campanas [4].

1° *Proprietas seu dominium campanarum.* — Proprietas campanarum est penes ecclesiam si ab eadem suis sumptibus emptae fuerint vel eidem donatae vel sumptibus populi emptae.

Ad acceptandam donationem campanarum novarum vel ad eas emendas auctoritatis tutoriae auctoritas requiritur [5].

2° *Natura iuridica campanarum.* — Quaerunt iuristae italici, utrum campanae in usum ecclesiarum principaliter destinatae res sint benedictae an consecratae. Iurisprudentia admittit [6], esse res benedictas non consecratas, atque ex ista distinctione deducit campanas non esse res extra commercium positas; et proinde municipia posse super eas iura acquirere aut retinere.

Attamen ista distinctio nullo iuris fundamento nititur quia res benedicta benedictione constitutiva res sacra fit ut ex Codice patet (can. 1154 et 1169, § 2).

Campanae ut res immobiles destinatione habentur [7].

---

[1] S. R. C. 10 Mart. 1787, *Decret. auth.* 2530. Insuper pulsari debent campanae iuxta consuetudinem et librorum liturgicorum praescripta: ad indicandum fidelibus initium divinorum officiorum ut Missae, Horarum canonicarum etc. ad indicandos dies festos, ad dandum signum *Angelus Domini* ter in die, ad dandum signum agoniae et mortis fidelium, ad recipiendos superiores ecclesiasticos praesertim Episcopos, ad convocandos pueros et alios ad scholam catechisticam etc. (Cfr. Hinschius, *l. c.*, § 224, pag. 416-417).

[2] Ferraris, *l. c.*, n. 22.

[3] Ferraris, *l. c.*, n. 25.

[4] Cfr. etiam praeter alios infra citandos Caesarem Badii, *Il Diritto ecclesiastico italiano secondo la dottrina e la giurisprudenza* (1921, Firenze) n. 37.

[5] Calchi-Novati, *l. c.*, pag. 201; De Alexandris et Capitani, *Deo et Caesari*, 1920, n. 196.

[6] Cfr. tribunal decision. *Pretura di Binasco,* 20 Mart. 1900, et *Corte Appell. di Bologna*, 12 Iun. 1876.

[7] Calchi-Novati, *l. c.*, 201-202; De Alexandris et Capitani, *l. c.*, n. 196.

3° *Usus campanarum.* — *a*) Ius determinandi regulas circa sonitum campanarum pro sacris functionibus est penes Ecclesiam; quae hac in re locorum consuetudinem attendere debet; nec municipium circa hoc sibi aliquod ius arrogare potest; etsi forte ius habet adhibendi campanas ad usus mere civiles et mercedem pulsatori solvit, aut campanae in ipsa municipii turri, quia turris ecclesiae eas sustinere nequit, positae sunt [1];

b) Permittitur autem usus campanarum etiam ad usus profanos iuxta locorum consuetudinem, ita tamen ut legis liturgicae ratio habeatur, e. g. circa earum sonitum feria VI et Sabbato Sancto.

Quod si alicubi consuetudo vigeat adhibendi campanas ad usus mere civiles et parochus huiusmodi usum seu consuetudinem impediat, municipium ius habet ad actionem possessoriam pro restitutione consuetudinis [2];

Regulamentum politiae municipalis prohibere potest ne campanae tempore tempestatis pulsentur; praecipere vero nequit ne in determinata ecclesia determinatus aliquis campanarum sonitus excedatur [3];

c) Prohibetur abusus campanarum talis ut quieti publicae grave nocumentum afferat, de quo auctoritas iudicialis iudicium fert. (Art. 457 *Codicis Poenalis*). In casu responsabilis habetur parochus, cui poena imponitur. Ipse vero ad se iustificandum sonitum campanarum liturgicum fuisse probare debet, quod facere poterit aut testibus, aut libris liturgicis aut attestatione Curiae episcopalis etc. [4].

4° *Acquisitio et conservatio campanarum.* — Acquisitio et conservatio companarum facienda est sumptibus fabricae ecclesiae, aliis mediis et concursu municipii localis si alia media non sufficiant; ab his expensis beneficiati nisi consuetudine ligentur liberi sunt. Et haec quidem de iure.

In praxi tamen expensae sustinentur a fabrica ecclesiae, a patronis, a beneficiatis, a fidelibus et in eorum defectu a municipiis. Municipium semper concurrere debet casu quo et ipsum campanis utatur.

Pulsator campanarum ab iis de quibus supra mercedem accipit.

Iura et pecunia ex usu campanarum obvenientia consuetudine locali reguntur; contestationes hac in re auctoritati iudiciali deferendae sunt [5].

---

[1] Calchi-Novati, *l. c.*, 203-204.

[2] Cassatio Taurin. 7 Maii 1901, Calchi-Novati, 208.

[3] Consilium Status, 26 Iun. 1872; 21 Febr. 1871, Calchi-Novati, 204.

[4] Calchi-Novati, *l. c.*, 205-206.

[5] Calchi-Novati, *l. c.*, pag. 207; cfr. etiam De Alexandris et Capitani, *l. c.*, ubi plura alia parochis scitu necessaria habentur et praesertim modus practicus usurpationibus municipiorum in hac re obsistendi.

§ 6. — *De immunitate ecclesiarum.*

37. — I. Notio, Divisio, Historia.

1° **Notio.** - Immunitas a *munere* quatenus munus onus significat, est ius seu privilegium quo res vel persona sacra libera sunt a muneribus et oneribus saecularibus nec non ab actibus eorundem sanctitati repugnantibus.

Quae descriptio immunitatis ad immunitatem ecclesiasticam refertur et ab immunitate ecclesiarum distinguenda est; haec enim ecclesias et oratoria stricte sumpta respicit, et pars quaedam immunitatis localis est.

Immunitas autem ecclesiastica ampliorem habet ambitum, ut ex divisione statim danda patebit [1].

38. — 2° Divisio. - Immunitas ecclesiastica triplex est:

a) *Personalis* quae personis ecclesiasticis seu clericis:

b) *Realis* quae rebus ecclesiasticis;

c) *Localis* quae locis sacris competit.

Nobis hic tantummodo de immunitate locali agendum est quae proprie ita describi potest: « Ius competens ecclesiis aliisque locis religiosis vi cuius actus profani, seu saeculares in iis exerceri non valent et malefactores illuc confugientes in vita et membris proteguntur, ita ut extrahi non possint » [2].

Duo igitur immunitas localis comprehendit nempe; exemptionem ab actibus profanis et ius asyli, de quibus statim agemus (c. 1178, 1179).

39. — 3° Historia. - *a*) *Circa actus profanos.* - Quosdam actus profanos in ecclesiis prohiberi iure divino et ex natura rei patet; apud hebraeos scimus Christum e templo vendentes eiecisse; actus quosdam mere profanos prohibitos fuisse in templis etiam apud paganos historiographi testantur.

In ecclesia autem leges circa ista, nonnisi post persecutiones inveniuntur; saeculo praesertim IV et V et sq. [3].

b) *Circa ius asyli.* - Iuris asyli vestigia apud hebraeos in civitatibus refugii invenimus. Etiam antiqui Graeci et Romani quod ad aliqua templa ius asyli praesertim pro servis agnoverunt. Item

---

[1] Reiff., *l. c.*, l. III, t. 49, n. 2 et sq.; Ojetti, *l. c.*; Ferraris, *Prompta Bibliotheca canonica*, v. *Immunitas eccl.*, n. 1, sq.; Wernz, *l. c.*, n. 445.

[2] Reiff., *l. c.*, n. 6; Ojetti, *l. c.*, 2363.

[3] Cfr. Rivet, *Quaestiones iuris ecclesiastici publici*, 1912, pag. 220; Wernz, *l. c.*, 446; Cappello, *Institutiones iuris publici*, v. 1, pag. 451-472.

tempore Imperii iure asyli ex iure gaudebant confugientes ad principum statuas [1].

In ecclesia ius asyli originem habuit ex imitatione cum iure asyli Romanorum et Graecorum necnon Hebraeorum et ex usu ad Episcopos confugiendi contra iudicia saecularia. Taliter ad templa confugientes ob reverentiam loco sacro debitam inde vi auferri non poterant. Ita ius asyli saeculo IV et V prius moribus quam legibus introductum est.

Temporum progressu variae modificationes iuris asyli introductae sunt et plurima crimina excepta quae hoc iure non gauderent [2].

40. — II. Origo iuridica immunitatum.

Quaestio ista proprie iuris publici quaestio est; attamen hic ex connexione materiae nobis liceat theoriam generalem de origine immunitatum tradere.

1° *Variae opiniones.* - Circa originem iuridicam immunitatum ecclesiasticarum quattuor praesertim opiniones habentur:

a) Prima opinio docet immunitates exclusive a lege civili originem duxisse, quae lex civilis, sicut immunitates statuit, ita et abrogare potest.

Haec Regalistarum opinio certe admitti a catholicis nequit, quia aliqua differentia res sacras inter et profanas ex natura rei circa onera communia admitti debet.

Pius IX propositionem 30 *Syllabi* damnavit « Ecclesiae et personarum ecclesiasticarum immunitas a iure civili ortum habuit » [3].

Ex quo tamen deduci nequit nullas immunitates a lege civili originem ducere; sunt enim quaedam quae certo inde originem trahunt; id Divus Thomas lect. 1ª in cap. XIII Epist. ad Romanos docet de immunitate clericorum a solvendis tributis;

b) Secunda opinio primae omnino opposita tenet omnes immunitates ecclesiasticas ex lege divina sive naturali sive positiva originem habere.

Quae opinio licet circa quasdam immunitates admittenda sit, ad omnes tamen extendi nequit.

Argumenta autem quae afferunt assertores huius sententiae, generatim nimis probant, et ad summum hoc evincunt, scilicet omnes

---

[1] Cfr. in Cod. Theodos. tit. *De his qui ad statuas confugiunt*, IX, 44 et Cod. Iustin., I, 25.

[2] Wernz, *l. c.*, 448; Cappello, *l. c.*; Rivet, *l. c.*; Hinschius, *l. c.*, § 221, pag. 381-382; Hergenröther-Kirsch, *Storia universale della Chiesa*, vol. II, part. I, c. X, § 2, pag. 131.

[3] Cfr. Choupin Lucien, *Valeur des décisions doctrinales et disciplinaires du Saint Siège*, 2. édition (1913) pag. 288-293.

immunitates remote et radicitus in iure naturali fundari et a iure naturali suaderi;

c) Tertia opinio docet omnes immunitates tantummodo ex lege canonica ortas esse. Etiam ista opinio licet circa quasdam immunitates vera sit, imo licet vera sit circa omnes immunitates, quibusdam exceptis, quatenus de ultima et determinata immunitatum applicatione quaeritur; tamen sua generali acceptione et enuntiatione admitti nequit, tum quia non de omnibus immunitatibus est vera, tum quia omnino a iure divino praescindit, tum tandem quia cum documentis auctoritatis ecclesiasticae difficulter concordari potest. Quae documenta ecclesiastica postea afferam;

d) Quarta tandem sententia docet immunitates ecclesiasticas in lege divina fundamentum habere, ultimo tamen a lege canonica statui.

Quae quarta opinio aliter ab aliis explicatur. Quidam ut Cappello, *l. c.*, docent in genere et *remote* iuris divini esse, *proxime* et in specie esse iuris ecclesiastici. Alii dicunt *originarie*, *fundamentaliter*, iuris divini esse, *immediate*, *formaliter*, *perfective* iuris ecclesiastici.

Qui tamen modi loquendi licet in se discrepantes unum et idem significare videntur, et sententiam amplectendam firmare.

Quartam hanc opinionem licet verbis non omnino concordantibus tenent plures recentiores ut Wernz, Cavagnis, Cappello, Rivet, Choupin etc. [1].

2° *Opinio tenenda.* - Hanc quartam opinionem et nos amplectimur et amplectendam statuimus, sic tamen limitatam.

Sententiam non extendimus ad omnes immunitates ecclesiasticas; sunt enim quaedam immunitates quae certo, non tantummodo originaliter, sed et formaliter a iure divino statuuntur ut e. g. immunitas omnimoda Romani Pontificis, et probabiliter etiam Episcoporum; immunitas ecclesiarum ab actibus omnino profanis aut turpibus [2].

Item sunt quaedam immunitates quae ex iure civili primo originem duxerunt; huiusmodi ex D. Thoma est immunitas clericorum a tributis de qua supra.

Hanc opinionem ita limitatam sic probamus:

a) Ea circa originem iuridicam immunitatum ecclesiasticarum admittenda est opinio, quae argumenta aliarum opinionum non omnino neglegit et optime immutationes historicas circa immunitates explicat; at talis est quarta sententia modo explicata. Ergo.

---

[1] Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 446; Cavagnis F., *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, vol. II, n. 164*-171*; Cappello, *l. c.*, pag. 220; Choupin, *l. c.*, pag. 292.

[2] Wernz, *l. c.*, 446.

α) *Probatur minoris prima pars.* - Argumenta aliarum opinionum non omnino negligit nostra sententia. Hoc patet ex ipsa sententiae enuntiatione.

Ita primae Regalistarum sententiae concedimus quasdam immunitates ortas esse ex iure civili, ut immunitas a tributis.

Secundae sententiae concedimus formaliter seu in specie immunitates generatim iure Ecclesiae statui licet earum fundamentum in iure divino statuamus.

Tertiae sententiae concedimus in iure divino fundamentum habere immunitates omnes, et quasdam, etiam proxime seu in specie, a iure divino statui, ut supra dictum est de immunitate R. Pontificis etc.

β) *Probatur min. secunda pars.* - Nostra sententia recte explicantur immutationes quae decursu temporum circa immunitates evenerunt. Cum enim ultimo seu in specie ad Ecclesiam spectet determinare singulas immunitates, Ecclesia poterit pro sua prudentia plus minusve ipsas extendere aut limitare salvo semper iure divino. Quod et factum esse ex historia constat; ita e. g. in Codice multae immunitates non eodem rigore ac medio aevo statuuntur, ut statim de iure asyli videbimus;

b) Argumentum pro nostra sententia etiam ex auctoritate Ecclesiae et Doctorum deduci potest. Ecclesia enim in Concilio Tridentino dicit immunitates Dei ordinatione et ecclesiasticis sanctionibus constitutas esse, quod recte in nostra opinione explicatur [1].

Difficultatem autem contra nostram sententiam facere nequeunt, c. 4, III, 20, in VI, nec c. 30, X, II, 24, quia illis capitibus ius divinum remotum intelligi debet, vel simpliciter quatenus ius divinum iuri humano civili opponitur, et proinde ibi ius divinum et canonicum unum sunt.

Auctores fere omnes nostris diebus hanc sententiam tuentur [2].

41. — III. **Ambitus immunitatis localis.** - Duo immunitas localis includit:

1° Ius asyli, de quo postea.

2° Prohibitionem exercendi ibi actus profanos [3]; quae prohibitio partim iure naturali statuitur, partim vero solummodo fundamentum in iure naturali habet, ut supra explicatum est [4]. Can. 1178 haec

---

[1] Concil. Trid., sess. XXV, c. 20 *De ref.*

[2] Wernz, *l. c.*, 446 et alibi et ceteri supra citati. Cfr. etiam Wernz, II, n. 167 sq.

[3] Casu verae necessitatis ecclesiae ad usus profanos de Ordinarii consensu adhiberi poterunt; necessitas enim legem non habet (Cavagnis, *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, vol. III, n. 228; Bargilliat, *Praelectiones iuris canonici* n. 1420 et etiam c. 2, X, III, 44.

[4] Wernz, *l. c.*, 445; Mocchegiani, *Iurisprudentia ecclesiastica*, tom. II, n. 217 sq.; Reiff., *l. c.*, n. 6.

habet: ab ecclesiis arceantur negotiationes [1] et nundinae, quamquam ad finem pium habitae et generatim quidquid a sanctitate loci absonum est.

Circa quae nota:

A) Inter actus profanos, praeter eos quos exprimit canon ii quoque adnumerari possunt [2]:

a) Ludi profani theatrales (c. 12, X, III, 1) [3];

b) Conventus publici profanarum societatum (c. 2, III, 23, in VI);

c) Convivia [4];

d) Seditiosae conclamationes et profanae confabulationes (c. 2, III, 23, in VI);

e) Musica lasciva (c. 1264, § 1) [5];

f) Usus profanus pro habitatione et suppellectilium repositione (c. 2, III, 23, in VI);

g) Munitio ad modum castri [6];

h) Pertractatio causarum criminalium aut etiam civilium saecularium. At per se non prohibentur causae civiles ecclesiasticae (c. 5, X, III, 42; c. 2 h. t. in VI) [7];

i) Delatio vexillorum laicalium societatum ab Ecclesia non benedictorum, nec ab Ecclesia ullo modo dependentium.

Quod si vexilla impia emblemata ferentia in funeribus afferantur, vel per vim in ecclesiam introducantur, Missa nondum inchoata clerus recedere debet, at, Missa inchoata prosequenda est, et postea ab ecclesiastica auctoritate sollemnis protestatio ob violatam sanctitatem templi et sacrarum functionum facienda est [8].

---

[1] Tolerantur ex consuetudine venditiones rerum piarum, modo sine strepitu fiant et sine turbatione sacrarum functionum (Many, *l. c.*, 44, 2° a).

[2] Alia quae excluduntur ab ecclesiis ratione immunitatis poterunt a synodis aut conciliis particularibus determinari (cfr. ex. g. canones Concilii Plenarii Siculi: Can. 143. « Nullae in ecclesiis inscriptiones aut imagines aut monumenta permittantur, nisi probante Ordinario loci. — Can. 144, § 1. Comitia vel conventus, quae sacra non sint, in ecclesiis prohibentur; § 2. Severe interdicitur ne res, etiam sacrae, quocumque sub praetextu, in ecclesiis vendantur vel sortiantur »; cfr. *Concilium Plenarium Siculum Panormii habitum*, a. 1920 (Romae, 1921).

[3] Honesta et pia spectacula lege universali in ecclesia fieri non prohibentur (cfr. Barbosa, *l. c.*, c. III, n. 17).

[4] Cfr. Concil. Trident. Decret. *Quanta cura* una cum Many, *l. c.*, 44, 3°, A.

[5] Concil. Trident., Decr. *Quanta cura*, sess. XII.

[6] Cfr. circa praedicta omnia, Wernz, *l. c.*, 447; Many, *l. c.*, 44.

[7] Mocchegiani, *l. c.*, 219; Reiff., III, 49, n. 12 sq.; Wernz, *l. c.*, 447.

[8] S. C. S. Off. 4 April. 1887, 24 Nov. 1897; Bargilliat, *Praelectiones iuris can.*, n. 1420; Wernz, *l. c.*, 447.

Quando clerus funeribus ex his rationibus intervenire prohibetur; nec laicis licitum est similibus functionibus intervenire; attamen pro laicis facilius causa excusans ab huiusmodi interventu haberi potest quam pro clericis (Cfr. Alberti, *Theologia pastoralis circa Sepulturam eccl.*, n. 65).

Vexilla vero nationalia, si omnino sacrae liturgiae, et ecclesiae contemptus absit, aliquando ex necessitate in ecclesiam admitti possunt [1].

Per se in ecclesia non prohibentur disputationes litterariae vel etiam musicales honestae, vel collatio graduum academicorum, quae omnia tamen Episcopi sua prudentia prohibere possunt sive in synodo dioecesana, sive extra synodum [2].

In quibusdam regionibus Germaniae occurrit praxis celebrandi in una eademque ecclesia cultum catholicorum et protestantium; certe ista praxis positive ab Ecclesia probari nequit, attamen ad tempus ob tristem necessitatem toleratur, quae tolerantia ad novas sectas introduci omnino nequit [3].

l) Item prohibentur in ecclesiis picturae, statuae aliaque a sanctitate loci aliena [4].

42. — *B*) Hac autem immunitate ex c. 1178 et ex iure vetere novi suppletorio gaudent:

a) Omnes ecclesiae auctoritate Episcopi erectae, licet nondum consecratae nec benedictae;

b) Oratoria publica (c. 1191, § 1);

c) Utrum coemeteria adhuc hac immunitate sicut et iure asyli post Codicem gaudeant, quaestio fieri potest. Canon tantummodo de ecclesiis loquitur [5].

Iure vetere certo, eadem immunitate ac ecclesiae et coemeteria gaudebant. Attamen circa hoc ad ius vetus, ut ad ius commune suppletorium iuris novi, non videtur posse revocari, quia cum Codex omnino hac de re taceat, abrogasse dicendum est illas immunitates quatenus iuris ecclesiastici erant, ex eo praesertim quod fere ubique per desuetudinem abrogatae iam ante Codicis promulgationem fuerant. Ad summum ius vetus nunc inservire poterit ad interpretandum ius naturale, quod aliquos actus profanos ibi fieri vetat ut e. g. actus turpes etc.

Coemeteria igitur de iure vigente solummodo immunitate iure naturae statuta, salvo meliori iudicio, gaudere videntur [6].

---

[1] S. C. S. Off. 22 Mart. 1911; S. Poenit. 4 April. 1887.

Id admittitur etiam a Codice c. 1233, § 2 quo a funeribus emblemata religioni catholicae manifeste hostilia solummodo excluduntur (Cfr. infra n. 223).

[2] Wernz, *l. c.*, 447. Antiquitus in ecclesiis fiebant electiones Episcoporum et celebrationes synodorum, idem et nunc servari potest (cfr. Hergenröther-Kirsch, *l. c.*, v. II, part. I, c. 17, § 1, pag. 201).

[3] Wernz, *l. c.*, 447; Bargilliat, *l. c.*, 1420; Pius IX, 12 Mart. 1873.

[4] S. C. Consist. 4 Nov. 1918, c. III, n. 19. Cfr. *Acta A. S.*, X, pag. 487 sq.

[5] Cfr. n. 149.

[6] Cfr. etiam Reiff., *l. c.*, n. 11.

d) Iure vetere eadem immunitate loca ecclesiae adhaerentia ut atrium, sacristia [1], turris campanaria etc. gaudebant; iure Codicis id amplius non videtur vigere, cum ista omnia non veniant nomine ecclesiae, et iam ante Codicem consuetudo istis immunitates abiudicaverit [2].

43. — IV. **De immunitate asyli.** - « Ecclesia iure asyli gaudet ita ut rei, qui ad illam confugerint, inde non sint extrahendi, nisi necessitas urgeat, sine assensu Ordinarii, vel saltem rectoris ecclesiae » (c. 1179).

1° *Quid ius asyli.* - Ius asyli est immunitas ecclesiae vi cuius rei ad illam confugentes extrahi nequeunt.

Ius asyli intelligi debet ut suspensio publicae auctoritatis relate ad determinatos reos ratione sanctitatis loco sacro inhaerentis inducta; reo autem ex hac suspensione nec ius impunitatis, nec ius libertatis acquiritur [3].

Quaerebant antiqui canonistae quo iure haec immunitas statuta sit, cui quaestioni respondentes ad ea quae supra diximus de iuridica origine immunitatum remittimus, hoc tamen addentes, quod ista est ex illis immunitatibus quae ex iure civili aut canonico originem proxime trahunt [4].

44. — 2° *Quibus locis competat.* - *a*) Plura loca enumerabant antiqui quibus ius asyli competebat praeter ecclesias stricte dictas, nempe: omnia loca ecclesiae adhaerentia, campanile, atrium, muros externos ecclesiae, portas et vectes, spatium 50 passuum circa ecclesias maiores, et spatium 30 passuum circa ecclesias minores, coemeteria etsi ab ecclesia separata, oratoria etiam privata, auctoritate tamen Episcopi erecta, monasteria et loca intra septa, omnia loca religiosa, ut nosocomia, et hospitalia, domus episcopalis, processio SS. Sacramenti ad infirmos etc. quae omnia archaeologiae canonicae et historiae adnumeranda sunt [5];

b) *De iure vigenti.* — Ius asyli ecclesiis, et ad summum oratoriis publicis exclusive competit (c. 1179, 1191, § 1).

Dico autem *exclusive* quia Codex tantummodo de ecclesiis lo-

---

[1] Nihil tamen vetat quo minus iure particulari etiam in his locis determinatae actiones prohibeantur (cfr. e. g. can. 146, *Concil. Plen. Sic.*: « Comessationes in sacristiis facere sive occasione sollemnitatum aut matrimoniorum, sive feria quinta in Coena Domini, omnino vetitum est ».

[2] Cfr. Bargilliat, *l. c.*, 1421.

[3] Cfr. Hinschius, *l. c.*, § 221, pag. 383.

[4] Reiff., *l. c.*, n. 2119. Cfr. supra n. 37 sq.

[5] Reiff., *l. c.*, 28 sq.; Ferraris, *l. c.*, v. *Immunitates* art. per integrum.

quitur; et loca illa supra enumerata excludi videntur, ex eo praesertim quod fere ubique iam ante Codicem contraria consuetudo invaluerat [1].

45. — 3° *Ambitus.* - Quaerebant antiqui canonistae an iure asyli clerici et religiosi contra suos superiores ecclesiasticos gauderent. Contra Reiff. et communem opinionem negantem Ferraris affirmat et pro sua opininione S. Sedis documenta affert [2].

Item iure antiquo plura habebantur delicta excepta quae hoc iure non gaudebant. Ita iure asyli non gaudebant: publici latrones, grassatores viarum, violenter spoliantes domos, depopulatores agrorum, occidentes vel mutilantes in ecclesiis et coemeteriis, homicidae proditores, assassini, haeretici et rei laesae maiestatis, fugentes e manibus satellitum aut e carcere [3].

Circa quae omnia plures quaestiones fiebant, quae vim omnes nostris diebus amiserunt. Certe etiam nostris diebus illa crimina iure asyli privantur quae iure vetere excepta erant aut saltem dici debet pro illis criminibus haberi necessitatem urgentem quae talia committentes ab ecclesia extrahi permittat ex c. 1179 [4].

46. — 4° *Causae excusantes.* - Ius Decretalium circa hoc punctum multum a iure Codicis mitigatum est. Dicitur enim c. 1179: Rei extrahendi non sunt, nisi necessitas urgeat, sine assensu Ordinarii aut saltem rectoris ecclesiae.

Ex quo patet tria excusare posse ab observatione iuris asyli:

a) Necessitatem urgentem quae certe haberetur pro illis delictis supra numeratis et iure vetere iam exceptis; vel etiam in casibus in quibus reus effugere posset, vel assensus saltem rectoris haberi nequeat;

b) Assensum Ordinarii, qui raro, nisi forte de cathedrali agatur, practici erit momenti.

c) Assensum saltem rectoris ecclesiae qui assensus in casibus ordinariis sufficiens erit. Poterit autem assensus iste, ut videtur, etiam praesumi in casibus particularibus [5].

---

[1] Wernz, *l. c.*, 448 ubi ius istud iam ita fere restrictum ante Codicem docet.

[2] Reiff, *l. c.*, 54; Ferraris, *l. c.*, art. 2, n. 133 sq.

[3] Cfr. quod ad ista Ferraris, *l. c.*, v. *Immunit.*, art. II, n. 90 sq. et Hinschius, *l. c.*, § 221, pag. 390-391.

[4] Iam iure vetere non violabatur ius asyli si a loco sacro extrahebatur vi qui ibi delictum commiserat (cfr. Gennari, *Consultazioni morali*, v. I, pag. 44, consult. 28).

[5] Ex his autem clare patet ius asyli multum nostris diebus ab Ecclesia mitigatum fuisse; quod iam ante Codicem saepe factum fuerat sive iure concordatorum sive consuetudine. Cfr. e. g. restrictiones a Pio VI et a Gregorio XVI, necnon a Concordato Austriaco

Hoc tamen addendum est ex P. Wernz: « In praxi curandum est ut saltem illud vestigium asyli vel potius immunitatis ecclesiasticae ab actione profana diligenter retineatur et custodiatur quam vel ipsae leges civiles haud raro reliquerunt intactum, et ipsa natura et sanctitas loci requirit, v. g. ne quis homo criminosus tempore officiorum divinorum in ecclesia per violentiam temere capiatur » [1].

Scholion. — *De immunitate ecclesiae ex lege civili.* - Ius asyli a lege italica abolitum est lege 9 Aprilis 1850; attamen illa lex praecipit ut in extrahendis e templis reis cautelae, ne cultus divinus turbetur, adhibeantur [2].

Item aliqualis immunitas etiam pro templis agnoscitur quae taxis non gravantur, quod tamen non quatenus loca sacra sed quatenus loca publica considerantur [3].

§ 7. — *De Basilicis.*

« Nulla ecclesia potest basilicae titulo decorari, nisi ex apostolica concessione aut immemorabili consuetudine; cuiusque vero privilegia ex alterutro capite colligantur » (c. 1180).

Ad hunc canonem intelligendum quaedam circa basilicas innuemus.

47. — I. **Notio.** - Nomen basilicae a modernis archaeologiae christianae cultoribus ecclesiis in catacumbis adhibitis applicatur; circa quod archaeologi videndi sunt [4].

Nos vero rem iuridice considerantes *basilicas* (βασιλική = regia) maiores, principaliores et digniores ecclesias appellamus, idest ecclesias quae prae aliis aliquam supereminentiam seu dignitatem habent. Quae maior dignitas sive cathedralibus, sive paroecialibus, sive etiam regularibus ecclesiis tribui potest.

In quanam autem re consistat haec maior dignitas basilicarum

---

a. 1855 introductas apud Bargilliat, *l. c.* n. 1421; cfr. etiam Hinschius, *l. c.*, § 221, pag. 388, praesertim in notis. Codex excommunicationem a Const. *Apostolicae Sedis* (a. 1869) retentam contra violantes immunitatem asyli ecclesiastici abstulit. Ius vetus cfr. apud Wernz, *l. c.*, VI, n. 360, II et alios auctores passim.

[1] Wernz, *l. c.*, 448.

[2] Paglialunga, *Il nuovo codice*, 1918, pag. 128 in nota; cfr. etiam De Alexandris et Capitani, *Deo et Caesari* n. 179, pag. 179 ubi lex italica refertur.

[3] *Lessico ecclesiastico illustrato*, Vallardi, v. *Immunità.*

[4] Cfr. *Lessico ecclesiastico illustrato*, Vallardi, v. *Basilica.*

super alias ecclesias, ex dicendis ubi de iuribus et privilegiis basilicarum, patebit.

48. — II. **Divisio.** - Basilicae dupliciter dividuntur :

1° Basilicae maiores seu patriarchales, sic dictae, quia ut ecclesiae quatuor patriarcharum antiquorum propriae habentur [1].

Patriarchae totius occidentis seu Romani Pontificis propria est basilica Lateranensis, seu S. Ioannis, seu SS. Salvatoris; patriarchae Costantinopolitani propria est basilica Vaticana seu S. Petri; patriarchae Antiocheni basilica Liberiana seu S. Mariae ad praesepe; patriarchae Alexandrini basilica S. Pauli extra muros. Alii etiam docent basilicam S. Laurentii extra muros propriam patriarchae Hierosolymitani esse.

Haec attributio basilicarum romanarum patriarchis antiquis, catholicitatem, apostolicitatem simul et unitatem Ecclesiae Romanae significat.

Controvertitur autem utrum basilica Lateranensis sola an una cum aliis basilicis romanis ad modum unius Ecclesiam Romani Pontificis constituat [2].

2° Basilicae minores vocantur aliae ecclesiae praeter supra enumeratas, quibus titulus basilicae et quaedam specialia privilegia concessa sunt. Huiusmodi Romae octo praeter maiores exstant. Extra Romam sat multae sunt. Titulus basilicae sive Romani Pontificis concessione, sive etiam immemoriali consuetudine acquiri potest; hoc titulo in dies multae ecclesiae decorantur sive cathedrales, sive collegiales, sive etiam regularium (c. 1180) [3].

49. — III. **Basilicarum iura.**

1° Iura basilicarum maiorum sunt :

a) **Ius altaris papalis,** in quo uni Romano Pontifici, vel etiam aliis de eiusdem expressa, singulis vicibus obtinenda licentia, celebrare fas est;

b) **Ius portae sanctae** quae anno iubilaei ab uno Romano Pontifice vel eius delegato aperiri debet;

c) Praeter alia iura quae minoribus basilicis competunt, de quibus statim [4].

---

[1] Paulo aliter Wernz et Ojetti, *qui maiores basilicas quinque enumerant*, et Ojetti, *inter eas Basilicam S. Crucis in Hierusalem* (in Urbe utique) ponit (Cfr. Ojetti, *Synopsis*, v. *Basilica*; Wernz, *Ius decretalium*, III, n. 428).

[2] Many, *Praelectiones de locis sacris*, n. 63, *Decret. auth.*, S. R. C. vol. IV suffragium super Decreto 2744.

[3] *Decret. auth.*, *l. c.*; Many, *l. c.*, n. 64.

[4] Many, *l. c.*, n. 63.

2° Basilicarum minorum iura sunt:

a) Usus conopaei (*padiglione*) in supplicationibus toti clero communibus, a quo tamen ornatus argenti et auri omnino excludatur;

b) Usus tintinnabuli conopaeum in supplicationibus, ut supra, praecedentis;

c) Circa vestes chorales, usus Cappae magnae pellibus armellinis ornatae in anteriori parte per hiemem, et Cottae super Rocchettum, cum Cappa deponitur, per aestivum tempus.

d) Aliquibus basilicis etiam usus palmatoriae concessus est; attamen hic usus inter privilegia omnibus basilicis minoribus communia comprehendi non videtur [1].

50. Scholion. — Speciali mentione digna est basilica S. Francisci Assisiensis quae ad gradum basilicae patriarchalis a Benedicto XIV erecta est; in qua duo altaria papalia ad modum altarium papalium basilicarum maiorum Urbis habentur [2].

Quod quidem singulare privilegium etiam Ecclesiae S. Mariae Angelorum item Assisiensi a Pio X « *Omnipotens et misericors Dominus* » die 11 Aprilis 1909 concessum est. Insuper ex iisdem litteris « eandem basilicam ad patriarchalis honorem per Nos evectam ab Ordinarii loci atque omnium et quorumcumque Praesulum seu Superiorum etiam Regularium tam ordinaria quam delegata iurisdictione, visitatione et auctoritate liberam atque immunem volumus, edicimus atque declaramus; illam enim, uti supra diximus, sub immediata Nostra et successorum Nostrorum Romanorum Pontificum et Sedis Apostolicae potestate, dominio ac proprietate immutabiliter constituimus » [3].

§ 8. — *De libero accessu ad ecclesiam.*

« Ingressus in ecclesiam ad sacros ritus sit omnino gratuitus, reprobata qualibet contraria consuetudine » (c. 1181).

51. — I. De prohibitione exigendi pretium pro ingressu in ecclesiam. - 1° Ecclesiae omnium fidelium usui destinatae sunt; ideoque cuilibet fidelium ad sacras functiones, statutis horis, ad eas convenire licet [4].

---

1 *Decret. auth.* S. R. C., n. 2744 et vol. IV suffragium in idem decretum; Many, *l. c.*, n. 64.

2 Many, *l. c.*, n. 64.

3 Cfr. *Acta A. S.*, I (1919) pag. 394-401.

4 Cfr. *Instruct. S. Congr. Consist.* 7 Dec. 1918 circa relationes dioecesanas, c. III, n. 22, *Acta A. S.*, X, pag. 487 sq.

2° Nequit pecunia ut conditio sine qua non exigi pro ingressu in ecclesiam ad sacras functiones. Ideo S. C. de Propag. Fide ad Episcopos Statuum Foederatorum Am. Sept. 15 Aug. 1869 rescripsit « ne ulli omnino collectores, quando christifideles in ecclesiam ingrediuntur, quo divinis rebus astare, vel Verbum Dei audire possint, ad earundem ecclesiarum fores ponantur. Per hoc autem haud vetare intendit S. C. quominus pecunia sponte a fidelibus oblata ad offertorium recipiatur, prout hucusque in maiori Foederatorum Americae Statuum ecclesiarum parte fieri consuevit » [1].

52. — II. De distinctione locorum in ecclesia. - 1° Optandum ut, congruenter antiquae disciplinae, mulieres in ecclesia separatae sint a viris; ne mutua proximitas et promiscua statio cor a piis meditationibus sacrisque mysteriis avertat, et ne, ut non semel in dies accidit, studium salutis, fiat perditionis occasio (c. 1262, § 1) [2].

2° Distinctio autem locorum inter ipsos viros aut ipsas mulieres, nobilitatis et paupertatis, aut *castae* civilis causa ab Ecclesiae spiritu dissona est.

Ideo S. C. de Prop. Fide ad dubium: « Possitne tolerari parva distinctio locorum in ecclesia inter nobiles et ignobiles (*Pareas*) et distinctio loci sepulturae ad evitandam apostasiam omnium fere nobilium? » Respondit: « Separationem loci et ingressus in ecclesiam iuxta exposita et distinctionem sepulchrorum, pro nunc tolerari posse » (7 Ian. 1778).

Attamen die 9 Aprilis 1783 melius explicans superiorem responsionem eadem S. C. haec promulgavit: « Animadvertendum itaque est ex duplici principio oriri posse aversionem seu abominationem istam, qua nobiles malabarici adversus *Pareas* afficiuntur, quorum unum prorsus erroneum, superstitiosum et christianae religionis documentis essentialiter contrarium, idque est credendi uti revera plerique ex ista natione credunt, *Pareas*, gentem esse a Deo reprobatam, aeternae salutis incapacem, atque ideo indignam cum qua ipsi ullam habeant communionem. Contra gravissimum hunc errorem, qui divinae bonitati iniuriam facit, quasi apud Deum esset acceptio personarum, specialiter diriguntur condemnationes et decreta apostolica, quibus absolute praecipitur, ne quis ad baptismum admittatur, qui huiusmodi praeiudicio laborans, non se prius promptum praebuerit ad illud deponendum mandando insuper missionariis ut, necessitate

---

[1] *Collectanea S. C. Propag. Fid.* n. 1345.

[2] Ferraris, *Prompta Bibliotheca*, v. *Ecclesia*, art. III, n. 94.

postulante, ad ipsa *Parearum* tuguria accedere minime renuant, eosque aegrotos solari, piis sermonibus, precibus et sacramentorum pabulo recreare curent, et nulla caritatis officia cum iis praetermittant, quae a sancta nostra religione praescribuntur.

« Alterum vero principium, ex quo praedicta separatio oritur, esse potest praeiudicata opinio vilitatis et infamiae illius miserae gentis, et consuetudo mere civilis, contraria tamen humilitati et perfectioni religionis christianae. De tali separatione ab huiusmodi praeiudicio emanante nulla reperitur mentio in Constit. s. m. Benedicti XIV, quae incipit « *Omnium sollicitudinum* ». Verum cum in ipsa praecipiatur ut missionarii in hos etiam *Pareas* diligenter curam impendant, eosque in iisdem ecclesiis in quibus nobiles conveniunt, admittant, eodemque divini verbi et Sacramentorum pabulo reficiant, luculenter evincitur, ab Apostolica Sede magnopere exoptari ut isti nobiles praeiudicatam huiusmodi opinionem, tandem aliquando exuant, et infelices illos *Pareas* uti fratres et proximos benigne respiciant et, si fieri potest, fraterno amore complectantur. Talis etiam fuit huius Sacrae Congr. sententia in supradicto decreto. Quod si ad maiora damna avertenda, censuit tolerari posse *pro nunc* divisionem de qua agitur, hac ipsa clausula praeclare ostendit, quam longe absit ab huiusmodi separatione approbanda, et quantum exoptet ut, christiana religione maiorem in dies apud malabares progressum faciente, deplorabilis iste abusus penitus aboleatur... » [1].

Ex quibus verbis Sanctae Sedis mens clarissime patet his divisionibus contraria.

Quae quidem ex dogmate de creatione hominis deducuntur eaque sanae democratiae christianae apologiae inservire posse nemo non videt [2].

3° Exceptionibus a lege generali locos distinctos prohibente ratione auctoritatis publicae a magistratibus repraesentatae inductis non opponitur ullo modo Ecclesia, immo eas positive et expresse concedit in Codice: « Potest magistratibus, pro eorum dignitate et gradu, locus in ecclesia esse distinctus, ad normam legum liturgicarum » (c. 1263, § 1). Aliis vero exceptionibus, licet eas quandoque toleret, contraria videtur atque eas a suo spiritu alienas demonstrat; « Sine expresso Ordinarii loci consensu nemo fidelis locum habeat in ecclesia sibi suisque reservatum; Ordinarius autem consensum ne praebeat, nisi ceterorum fidelium commoditati sit sufficienter consultum » (c. 1263, § 2).

---

[1] Cfr. *Collectanea S. C. Prop. Fid.* 9 Apr. 1913, n. 563.

[2] Cfr. Cappello, *De visitatione sacrorum liminum*, vol. I, l. II, tit. 10.

« Ea semper factis in concessionibus inest tacita conditio, ut Ordinarius possit, ex iusta causa, concessionem revocare, non obstante quolibet temporis decursu » (c. 1263, § 3) [1].

§ 9. — *De administratione bonorum ecclesiarum.*

Hac paragrapho c. 1182, 1183, 1184 explanantur.

53. — I. **Quid bona ecclesiarum.** - Nomine bonorum ecclesiarum hac paragrapho intelligimus :

1° Bona quae ecclesiae reparandae, decorandae, conservandae, divinove cultui in eadem exercendo destinata sunt (c. 1182, § 1 ; c. 630).

2° Oblationes factas in commodum paroeciae aut missionis, aut ecclesiae sitae intra fines paroeciae aut missionis (c. 1182, § 2) ; attamen circa has oblationes conferendus est etiam canon 630 quo oblationes a bonis reparandae ecclesiae datis et destinatis distinguuntur circa administrationem, si parochus sit regularis (c. 630, § 4).

3° Excluduntur autem a bonis de quibus hoc loco agimus, bona beneficialia quae in ipsa ecclesia esse possunt, vel oblationes etc. quae rectori ecclesiae quavis ratione obvenire possent, ut iura stolae et alia huiusmodi.

54. — II. **Quid administratio.** - Administratio bonorum ecclesiae « denotat omnes illos actus qui ad conservationem et meliorationem substantiae bonorum ecclesiasticorum iam acquisitorum, aut ad legitimam perceptionem, conservationem, meliorationem atque praesertim applicationem fructuum et redituum ecclesiasticorum referuntur » [2]. Et haec quidem est notio administrationis stricto sensu acceptae, quatenus nempe ab acquisitione et alienatione differt.

Attamen his canonibus administratio non stricte accipi videtur, sed et alienationes et acquisitiones comprehendit, servatis tamen quae in Codice circa ista statuuntur praesertim vero quae can. 1530 et sq. et 534 habentur.

De iure Ecclesiae nativo et independenti bona sua administrandi, cum quaestio iuris publici sit ideoque in iure publico tractanda, hic agere non vacat [3].

---

[1] Pluribus in nostris regionibus ius determinatas sedes habendi in ecclesia agnoscitur a societate civili quae etiam intra ipsam ecclesiam sese ingessit. Qui ius italicum hac in re clara methodo propositum cognoscere desiderat, adeat De Alexandris et Capitani, *l. c.*, n. 167.

[2] Wernz, *Ius decretalium*, t. III, n. 147.

[3] Wernz, *l. c.* 148 et seq ; Cappello, *Institutiones iuris publici*, t. II, pag. 414.

55. — III. **De administratoribus.** - 1° Bona ecclesiarum administrant:

a) Episcopus cum Capitulo si de ecclesia cathedrali agatur (c. 1182, § 1);

b) Capitulum ecclesiae collegiatae collegialiter vel per vicarium ut consuetudo vel particularia statuta ferunt ab Episcopo approbata (c. 1182, § 1 et c. 415 § 3, 1°);

c) Rector aut parochus aut missionarius saecularis ecclesiae sive saecularis sive regularis sit (c. 1182, § 3).

2° Si vero de ecclesia regulari agitur, tunc eius administratio bonorum iure canonis 630, § 4 regitur.

3° Isti omnes bona ecclesiae stricte dicta quae supra recensuimus n. **53**, I, 1° et 2° administrant.

4° Iidem autem ex iure communi administratores sunt, et quidem intentionem in iure fundatam pro iure exclusivo administrandi habent; attamen ex iure particulari, et, forte etiam ex iure civili a iure ecclesiae canonizato, alii quoque sive clerici sive laici ad illa bona administranda admitti possunt, et in casu isti una cum illis fabricam ecclesiae constituunt de qua statim.

Fabrica ecclesiae iure Codicis admittitur et Episcopus, uti videtur, eam statuere potest etiam si alicubi nondum vigeat quia a Codice expresse permittitur (c. 1183).

Hoc tamen notandum ad iura Ecclesiae hac in re tuenda nempe: «Primo bona haec administrata remanere exclusive in peculio Ecclesiae, et secundo hanc administrationem subesse advigilantiae Episcoporum, atque nonnisi ex assensu auctoritatis Ecclesiae ipsis laicis demandari» [1].

5° Si ecclesia in cuius commodum oblationes fiunt propriam administrationem ab administratione paroeciae aut missionis distinctam habeat, tunc ad ipsam administratio pertinet (c. 1182, § 2).

Idem, ut videtur, ex eodem canone valet de bonis alicuius paroeciae aut ecclesiae quae forte propriam ex iure particulari aut ex legitima consuetudine administrationem habeat.

6° Administratores omnes, quatenus id facere lex civilis permittit, ea quae lex ecclesiastica circa administrationem bonorum ecclesiasticorum in genere, tum circa praesentationem librorum Ordinario, tum circa cetera omnia facienda praescribit, et quae propriis locis explanavimus, observare tenentur; speciatim vero sese conformare debent c. 1519 et sq.

7° Specialis modus administrandi est consilium fabricae seu fabrica apud nos etiam vigens, de quo quaedam dicenda.

---

[1] De Angelis, *Praelectiones iuris canonici*, l. III, t. 5, n. 8.

56. — IV. - Modus in administrandis bonis ecclesiarum servandus cc. 1519-1528 describitur quorum praescriptiones hic referimus:

1° Loci Ordinarii est sedulo advigilare administrationi omnium bonorum ecclesiasticorum quae in suo territorio sint nec ex eius iurisdictione fuerint subducta, salvis legitimis praescriptionibus, quae eidem potiora iura tribuant.

Habita ratione iurium, legitimarum consuetudinum et circumstantiarum, Ordinarii, opportune editis peculiaribus instructionibus intra fines iuris communis, universum administrationis bonorum ecclesiasticorum negotium ordinandum curent (c. 1519).

2° Ad hoc munus rite obeundum quilibet Ordinarius in sua civitate episcopali Consilium instituat, quod constet praeside, qui est ipsemet Ordinarius, et duobus vel pluribus viris idoneis, iuris etiam civilis, quantum fieri potest, peritis, ab ipso Ordinario, audito Capitulo eligendis, nisi iure vel consuetudine peculiari iam alio aequivalenti modo legitime fuerit provisum.

Citra apostolicum indultum, ii a munere administratoris excluduntur, qui cum Ordinario loci primo vel secundo consanguinitatis vel affinitatis gradu coniuncti sint.

Loci Ordinarius in administrativis actibus maioris momenti Consilium administrationis audire ne praetermittat; huius tamen sodales votum habent tantum consultivum, nisi iure communi in casibus specialiter expressis vel ex tabulis fundationis eorum consensus exigatur.

Sodales huius Consilii iusiurandum de munere bene et fideliter adimplendo coram Ordinario emittant (c. 1520).

3° Praeter hoc dioecesanum Consilium administrationis, Ordinarius loci in administratione bonorum quae ad aliquam ecclesiam vel locum pium pertinent et ex iure vel tabulis fundationis suum non habent administratorem, assumat viros providos, idoneos et boni testimonii, quibus elapso triennio, alios sufficiat, nisi locorum circumstantiae aliud suadeant.

Quod si laicis partes quaedam in administratione bonorum ecclesiasticorum vel ex legitimo fundationis seu erectionis titulo vel ex Ordinarii loci voluntate competant, nihilominus universa administratio nomine Ecclesiae fiat, ac salvo iure Ordinarii visitandi, exigendi rationes et praescribendi modum administrationis (c. 1521).

4° Antequam administratores bonorum ecclesiasticorum de quibus in can. 1521, suum munus ineant:

a) Debent se bene et fideliter administraturos coram Ordinario loci vel vicario foraneo iureiurando cavere;

b) Fiat accuratum ac distinctum inventarium, ab omnibus subscribendum, rerum immobilium, rerum mobilium pretiosarum alia-

rumve cum descriptione atque aestimatione earumdem; vel factum antea inventarium acceptetur, adnotatis rebus quae interim amissae vel acquisitae fuerint;

c) Huius inventarii alterum exemplar conservetur in tabulario administrationis, alterum in archivo Curiae; et in utroque quaelibet immutatio adnotetur quam patrimonium subire contingat (c. 1522).

5° Administratores bonorum ecclesiasticorum diligentia boni patrisfamilias suum munus implere tenentur; ac proinde debent:

a) Vigilare ne bona ecclesiastica suae curae concredita quoquo modo pereant aut detrimentum capiant;

b) Praescripta servare iuris tam canonici quam civilis, aut quae a fundatore vel donatore vel legitima auctoritate imposita sint;

c) Reditus bonorum ac proventus accurate et iusto tempore exigere exactosque loco tuto servare et secundum fundatoris mentem aut statutas leges vel normas impendere;

d) Pecuniam ecclesiae, quae de expensis supersit et utiliter collocari potest, de consensu Ordinarii in emolumentum ipsius ecclesiae occupare;

e) Accepti et expensi libros bene ordinatos habere;

f) Documenta et instrumenta, quibus iura ecclesiae in bona nituntur, rite ordinare et ecclesiae archivo vel armario convenienti et apto custodire; authentica vero eorum exemplaria, ubi commode fieri potest, in archivo vel armario Curiae deponere (c. 1523).

6° Omnes et praesertim clerici, religiosi ac rerum ecclesiasticarum administratores, in operum locatione debent assignare operariis honestam iustamque mercedem; curare ut iidem pietati, idoneo temporis spatio, vacent; nullo pacto eos abducere a domestica cura parsimoniaeque studio, neque plus eisdem imponere operis quam vires ferre queant neque id genus quod cum aetate sexuque dissideat (c. 1524).

7° Reprobata contraria consuetudine, administratores, tam ecclesiastici quam laici, cuiusvis ecclesiae etiam cathedralis aut loci pii canonice erecti aut confraternitatis, singulis annis officio tenentur reddendi rationem administrationis Ordinario loci.

Si ex peculiari iure aliis ad id designatis ratio reddenda sit, tunc etiam Ordinarius loci vel eius delegatus cum his admittatur; ea lege ut aliter factae liberationes ipsis administratoribus minime suffragentur (c. 1525).

8° Administratores litem nomine ecclesiae ne inchoent vel contestentur nisi licentiam obtinuerint scripto datam Ordinarii loci, aut saltem, si res urgeat, vicarii foranei, qui statim Ordinarium de concessa licentia certiorem reddere debet (c. 1526).

9° Nisi prius ab Ordinario loci facultatem impetraverint, scriptis dandam, administratores invalide actus ponunt qui ordinariae administrationis fines et modum excedant.

Ecclesia non tenetur respondere de contractibus ab administratoribus sine licentia competentis Superioris initis, nisi quando et quatenus in rem suam versum sit (c. 1527).

10° Etsi ad administrationem non teneantur titulo beneficii vel officii ecclesiastici, administratores qui munus espresse vel tacite susceptum arbitratu suo dimittunt ita ut damnum exinde ecclesiae obveniat, ad restitutionem tenentur (c. 1528).

57. — V. De fabrica ecclesiae. - 1° Consilium fabricae seu fabrica ecclesiae est « collegium electivum laicorum determinati loci quod administrat bona ecclesiastica deputata ad manutentionem ecclesiae, aediumque cultui divino addictarum et ad praebendas expensas pro cultu » [1]. Personae physicae hanc personam moralem constituentes non necessario ex c. 1183 laici [2] esse debent. Praeses collegii est semper administrator de quo supra n. **55** [3].

2° Iam saeculo v (a. 407) ab imperatore in concilio Carthagin. quinque exsecutores laici postulati sunt, qui reditus ecclesiasticos exigerent. Medio aevo id multo magis evenit, ut nempe opera laicorum Ecclesia in suorum bonorum administratione uteretur. Attamen isti laici nomine et auctoritate Ecclesiae bona administrabant.

Fabricerios proprie dictos ineunte saeculo XIII (a. 1204) ab Odone Episcopo Parisiensi institutos reperimus, eosque supponit concilium Trident., Sess. XXII, c. 9 *de ref.*

Saeculo XIV (1385) ex ordinatione Caroli V Regis Francorum potestas civilis sese ingerere in fabricis ecclesiarum ausa est; quae tamen ordinatio a Carolo IX (1571) sublata est.

Saeculo elapso plura gubernia civilia iura Ecclesiae hac in re usurparunt, vel restrinxerunt; quas restrictiones et usurpationes ad

---

[1] De Angelis, *l. c.*, n. 8; Wernz, *l. c.*, n. 190.

[2] Immo forte melius ex mente Codicis clerici eligentur. *Concilium Plenar. Sicul.* circa hoc statuit: « In qualibet paroecia sit consilium fabricae, quod constet parocho, seu, vacante paroecia, vicario oeconomo, tamquam praeside, et duobus saltem membris ab Ordinario loci designatis; nisi aliter ex fundatione sit statutum. — Si agatur de bonis ecclesiarum propriis, generatim clerici tantum in consilium administrationis cooptentur; si de adventiciis, etiam laici eligi possunt, ita tamen ut praeses sit semper parochus vel rector ecclesiae, ac plures sint clerici quam laici » (cfr. *Concilium Plenar. Siculum*, c. 250, § 1-2).

[3] Parochus a consilio fabricae excludi non potest nisi ex gravi causa quae ex se sufficiens esset etiam ad eum ab officio parochi amovendum (cfr. c. 2147, § 2, 5°. - *Vademecum ecclesiastico,* 1919, XIII, pag. 73-75).

maiora mala vitanda Ecclesia aliquando approbavit, aliquando vero simpliciter passa est [1].

3° *Quis consilium fabricae constituat:*

a) Consilii fabricae membra ab Ordinario eiusve delegato nominantur, ex iure communi; quod ius commune intelligendum est ita ut si Ordinarius consilia fabricae constituat, in sua dioecesi, in constitutione eorum id servare tenetur (c. 1183, § 2);

b) Praeses consilii fabricae semper rector ecclesiae erit, (c. 1183, § 1);

c) Ex legitima praescriptione aut etiam ex legitimo privilegio a R. P. concesso ius eligendi fabricerios ad alios praeter Ordinarium pertinere potest (c. 1183, § 2);

d) Quot eligendi sint fabricerii ad consilium fabricae constituendum iure communi statutum non est, consuetudo aut statuta dioecesana aut aliud quodvis ius particulare circa ista omnia est videndum;

e) Qua ratione procedendum sit a consilio fabricae in deliberationibus faciendis non est iure communi praescriptum; iuri igitur particulari etiam circa hoc standum est.

Item iure communi non statuitur utrum officium fabriceriorum perpetuum sit necne [2].

f) Episcopus seu Ordinarius sicut fabricerios nominare ita etiam eos amovere potest ob gravem causam (c. 1183, § 2).

4° *De officiis fabriceriorum:*

A) Ecclesiarum fabricerii debent:

a) Administrare bona ecclesiae manutentioni destinata:

b) Expensas pro cultu divino necessarias praebere [3].

c) Debent cavere sese bene administraturos iureiurando coram Ordinario loci vel vicario foraneo (c. 1522, 1°);

d) Circa modum administrandi debent insuper ea omnia servare quae aliis administratoribus ecclesiasticis praescribuntur c. 1522-1523 observanda (cfr. supra n. **56**).

B) Fabricerii nullatenus sese ingerant in ea omnia quae ad spirituale munus pertinent praesertim:

a) « In exercitium cultus in ecclesia »;

b) « In modum et tempus pulsandi campanas et in curam tuendi ordinis in ecclesia atque in coemeterio »;

Nil tamen vetat quominus id faciant dependenter a rectore ecclesiae vel paroeciae;

---

[1] Wernz, *l. c.*, 191; De Angelis, *l. c.*, n. 89.

[2] Cfr. tamen c. 1183, § 2.

[3] De Angelis, *l. c.*, n. 8.

c) « In definiendam rationem qua collectae, denuntiationes aliique actus ad divinum cultum ornatumque ecclesiae quoquo modo spectantes in ecclesia fieri possint ».

Haec omnia enim exclusive ad rectorem ecclesiae pertinent; at etiam in hoc possunt rectorem, sub eiusdem dependentia, coadiuvare;

d) « In dispositionem materialem altarium, mensae pro distributione Sanctissimae Eucharistiae, cathedrae sive suggestus e quo ad populum verba fiunt, organorum, loci cantoribus assignati, sedilium, scamnorum, capsularum oblationibus recipiendis, aliarumque rerum quae ad exercitium religiosi cultus spectent » [1];

e) « In admissionem vel reiectionem sacrorum utensilium aliarumque rerum quae sive ad usum, sive ad cultum, sive ad ornatum in ecclesia vel sacrario destinentur »;

f) « In scriptionem, dispositionem, custodiam librorum paroecialium, aliorumque documentorum quae ad archivum paroeciale pertineant ».

Et haec quidem omnia de iure servanda sunt; attamen, cum lex civilis saepe fabriceriis ampliorem in supradictis rebus potestatem agnoscat et tueatur; prudentis rectoris erit legis ecclesiasticae, ut supra exposita est, observantiam inculcare, at ad maiora mala vitanda, aliquando quaedam dissimulanda erunt, aut etiam toleranda, dummodo lex ecclesiastica et ipsa auctoritas Ecclesiæ non despiciatur.

5° *An fabricerii ius habeant ad mercedem.* - Fabricerii sicut et alii administratores per se ius ad aliquam mercedem habere dicendi sunt; merces autem in casu non ab ipsis sed ab Ordinario statuenda est. Attamen si ad administrandum vi alterius officii pro quo iam mercedem recipiunt teneantur, uti e. g. parochus qui fabriceriae est praeses, tunc nullo modo ius ad specialem pro officio fabricerii mercedem habent [2].

58. — Scholion. - De fabricis ecclesiarum ex iure ecclesiastico italico.

1° In Italia duplex fabriceriae genus vi legis civilis exsistit praecipuum. Primo fabriceria seu consilium fabricae vi decreti 30 Decembris 1809 statutum, quo decreto consilium ut ens iuridicum agnoscitur bona ecclesiae possidens eaque administrans. Et hoc

---

[1] Fabricarum praepositis locum in presbyterio concedere non licet sed extra illud consistere debent ibique unico ductu a thuriferario thurificandi sunt; eisdemque danda est pax a clerico cotta induto cum instrumento.

In processionibus vero ante clerum incedere debent (S. R. C. 31 Aug. 1871, *Decret. auth.* 3264 ad 1-2-3-4).

[2] Cfr. Ojetti, *Synopsis*, n. 190; *Monitore ecclesiastico*, v. VIII, art. 2, pag. 218 sq.

consilium fabricae in Liguria, in regionibus Parmensi et Placentina viget.

Secundo consilium fabricae quod est simplex commissio laicorum ad bona ecclesiae necnon paroeciae administranda. Et hoc consilium in regione Lombardo-Veneta vi legis 15 Sept. 1807 per Decretum 16 Oct. 1861 aliquatenus mutatae viget.

Quae omnia etiam post Unitatem Italicam valorem legis civilis retinuerunt et etiam nunc vigent, paucis introductis modificationibus [1].

2° Hic referre lubet praecipuos articulos quibus illae duae species consiliorum fabricae ecclesiae ex lege civili apud nos reguntur.

A) In regionibus Parmensi, Placentina et Ligure viget decretum 30 Dec. 1809 cuius praecipua capita sunt:

a) « Quaelibet fabrica ecclesiae componitur Consilio et officio administrationis proprio: Consilium constat saltem quinque membris, quorum tres eliguntur ab Episcopo, duo a praefecto. Si autem paroeciae plusquam 5000 incolarum habeat consiliarii numero novem esse debent; quinque ab Episcopo, quatuor a praefecto eligendi;

b) « Parochum Consilii administrationis membrum esse oportet;

c) « Episcopo competit facultas decernendi ea omnia quae cultum divinum concernunt ac onerum praestationem operis pii attingunt;

d) « Parochus ius habet statuendi quidquid pro sacris functionibus necessarium sit, ita ut intra ecclesiae septa plena polleat potestate;

e) « Ratio negotiorum gestionis, vulgo *il conto*, debet examinari atque ab Episcopo approbari;

f) « Quilibet actus respiciens donationes aut legata ecclesiarum fabricae relicta, iudicio Episcopi subiiciendus est, ac eius sententia exspectanda;

g) « Bona immobilia ecclesiarum nequeunt vendi, alienari, mutari, neque in emphyteusim tradi ultra 9 annos absque assensu Consilii, ac voto Episcopi;

h) « Ad Episcopum spectat licentiam tribuere, inscriptiones, lapides, monumenta cuiusque generis in ecclesiis ponendi; necnon facultas plena circa collectas vel eleemosynas eidem competit;

i) « Episcopus per se aut per alium potest gestionem examinare singulis annis; tempore autem visitationis dioecesis canonibus praescriptae, habet ius videndi et examinandi pariter omnia quae ecclesiarum fabricas concernunt ».

Haec sunt praecipua capita decreti de consiliis fabricae prout viget in regionibus supradictis.

---

[1] Cfr. Calchi-Novati, in *Lessico ecclesiastico illustrato*, v. *Fabbriceria*; Cappello, *Institutiones iuris publici eccles.*, v. II, pag. 414 in nota.

B) In regione vero Lombardo-Veneta Consilium fabricae prout viget his praesertim regulis ex lege 15 Sept. 1807 regitur.

a) « Viri fabricae ecclesiarum addicti sunt numero tres; speciales ob causas etiam quinque possunt esse, v. g. ob paroeciae extensionem et dignitatem;

b) « Inter ipsos eligitur praeses et qui munere administratoris pecuniae (*tesoriere*) fungitur;

c) « Fabrica tenetur sustinere omnes expensas relate ad ecclesiam paroecialem et relate quoque ad alias ecclesias, dummodo nulla exstet specialis fabrica neque iurispatronatus conditio;

d) « Parochus positivum ius circa administrationem non habet; attamen circa expensas faciendas aliaque negotia semper interpellandus est;

e) « Aeditui nominantur a fabrica; parocho autem facultas competit indignos repellendi;

f) « Fabrica administrat reditus etiam mortuorum, vulgo *cassa dei morti*; parochus habet ius invigilandi et rationes exigendi;

g) « Relate vero ad capsulas eleemosynarum; duplex clavis haberi debet: altera fabricae, altera parocho tradenda;

h) « Nequit quis munere fungi eodem tempore syndici ac fabricae ecclesiae inservire, ex quadam circulari diei 25 Aug. 1816;

i) « Viri fabricae addicti tenentur personaliter de ecclesiae bonorum administratione;

l) « Ex regula communi praedicti viri sunt eligendi inter parochianos, ut decernit circularis 13 Maii 1816, dummodo causa gravis aliter non suadeat;

m) « Electio fieri debet singulis quinquenniis;

n) « Fabrica nequit actus exercere ultra ordinariam administrationem, v. g. alienare, vendere etc., nec legata acceptare absque licentia status per suboeconomum a procuratore Regis obtinenda. Disputatur utrum necessaria sit licentia, " Quando legatum ad adimpletionem operis pii, quale esset Missarum celebratio, destinatur, quia in hoc casu fabrica nihil acquirit ,, » [1].

§ 10. — *De officiis inferioribus.*

59. — I. De sacrista. - 1° In Decretalibus Gregorii IX titulus specialis *de officio sacristae* in libro primo habetur; at ibi revera de canonico sacrista sermo est, qui partim per se, partim vero per infe-

---

[1] Cass. Neapol. 5 Dec. 1871; cfr. Cappello, *l. c.*

riores clericos officium sacristae, ut hoc nomen hodie intelligitur, obibat. Sacrista hoc sensu in aliquibus cathedralibus dignitas erat, et sacerdos esse debebat [1].

Hoc canone 1185 sacrista est laicus, vel clericus inferior, vel etiam clericus maior cui sacristiae et ecclesiae cura commissa est.

Officium sacristae hoc sensu intellecto antiquissimo tempore per varios clericos minores (hostiarios, lectores, exorcistas et acolythos) exercebatur, ut ex ipsa ordinum minorum historia constat [2].

Hinc etiam factum est ut sacrista in aliquibus regionibus ad nostra usque tempora ordines minores, aut saltem tonsuram reciperet, etsi ad maiores ordines promoveri nec poterat nec valebat.

Haec tamen praxis ex iure vigenti non amplius est retinenda, etenim c. 973 haec habet: Prima tonsura et ordines illis tantum conferendi sunt qui propositum habeant ascendendi ad presbyteratum (c. 973, § 1).

2° Officium sacristae cuilibet personae honestae committi potest; utrum autem etiam foeminae illo fungi queant necne, iure claro Codicis id prohiberi non videtur; attamen cum multa occurrant nostris diebus sacristis facienda, quae mulieribus ex communi doctorum et S. Sedis decisionibus committi non possunt, ut e. g. Missae ministrare; ideo mulieres ab officio sacristae arcendas esse dicendum videtur [3].

Pro monasteriis tamen et locis piis, quo viri accedere aut omnino nequeunt aut tantum difficulter possunt, exceptio admittenda videtur, quod et consuetudo admittit [4].

3° Sacristam designare parochi seu rectoris ecclesiae est ex claro c. 1185.

Cum tamen canon contrarias legitimas consuetudines admittat, aut etiam conventiones; si alicubi huiusmodi vigeant auctoritate Ordinarii retinendae sunt (c. 1185 et c. 5).

Apud nos in Liguria ex decreto Napoleonico 3 Dec. 1809 designatio sacristae ad parochum pertinet.

In regione vero Lombardo-Veneta vi legis italicae 15 Sept. 1807 electio sacristae, sicut et aliorum ecclesiae inservientium, a consilio fabricae fit; quod si municipium inservientibus istis mercedem solvat, tunc electio una cum consilio fabricae a municipio fit [5].

---

1 Cfr. Ferraris, *Prompta Bibliotheca*, v. *Sacrista*, n. 8.

2 Wernz, *l. c.* II, n. 16.

3 Cfr. tamen circa hoc c. 813, § 2 et opusc. *Normae secundum quas S. C. EE. et RR. etc.*, n. 317 sq.

4 Cfr. *Normas* etc., *l. c.*

5 Calchi-Novati, *Il diritto ecclesiastico dello Stato italiano*, l. II, tit. III.

Istae dispositiones legis civilis, licet usurpationem sapiant, ad mala maiora vitanda servandae sunt.

Vide etiam *Il Monitore ecclesiastico* (ser. II, vol. V, pag. 418), ubi ius nominandi sacristam ex consuetudine metiendum esse docet.

4° Sacristae totius ecclesiae cura committitur sub directa et immediata rectoris ecclesiae dependentia; speciatim vero committur cura circa munditiam, vestes sacerdotales, altarium ornamenta, Missae et benedictionum ministrationem.

Sacrorum utensilium cura praecipua rectoris ecclesiae est (c. 485 et 1302) at hoc vetari non videtur quominus eam rector laico sacristae committat, retenta sibi advigilantia et etiam directa cura circa ea quae laici facere prohibentur, ut. e. g. cordula plicare aut explicare velum ante SS. Sacramentum expositum etc. [1].

Circa tactum sacrorum utensilium haec notanda videntur:

Iure antiquo laicis tactum sacrae supellectilis sub levi prohiberi docebant Ojetti [2], P. Victorius ab Appeltern [3]. Iure vero Codicis ille tactus, adhibitis cautelis, laicis viris sacristis, immo et mulieribus sacristis (casu supra exposito quo mulieres illo officio fungi possunt) non amplius prohiberi videtur (c. 1306).

Subter sacristiam potest sacrista dormire cum sacristia locus sacer stricto sensu non sit [4].

Nomen officii, ut patet hac paragrapho, sensu lato intelligendum est quatenus nempe quodlibet munus in spiritualem finem exercitum designat (c. 145).

60. — II. **De cantoribus.** - De officio cantorum videnda est instructio 22 Nov. 1903 Pii X, praesertim n. 12 et sq. necnon c. 1264.

Quibus praesertim statuitur:

1° Officium cantoris in ecclesia officium liturgicum est, ac proinde mulieres cappellae musicalis et chori participes esse nequeunt.

2° Cappellae musicali nisi probatae vitae viri adscribi nequeunt.

3° Cantores, dum intra ecclesiam cantant habitu talari et cotta indui convenit, atque populi conspectu subtrahi [5].

4° Parochi est cantores nominare, eosque amovere.

---

[1] S. R. C. 12 Iulii 1901, *Decret. auth.* 4077 ad 1.

[2] *Synopsis*, v. *vasa sacra*, n. 4039.

[3] *Promptuarium sacrae liturgiae*, vol. I, n. 55 ubi exceptionem statuit pro laicis regularibus.

[4] *Monitore ecclesiastico*, ser. II, vol. III, pag. 410 sq.; *Lessico ecclesiastico illustrato*, v. *Sacristia*.

[5] Id speciali praescriptione praecipitur mulieribus religiosis: « Religiosae mulieres, si eisdem liceat, ad normam suarum constitutionum vel legum liturgicarum ac de venia Ordinarii loci, in propria ecclesia aut oratorio publico canere, tali e loco cànant, ubi a populo conspici nequeant » (c. 1264, § 2).

61. — III. De aliis inservientibus. - Alii omnes inservientes ecclesiae, ut pueri chorales seu pueruli ministeriis altaris inservientes, campanae pulsator, organi moderator iisdem ac sacrista dotibus ornati sint oportet, et in designatione, exercitio et remotione a munere, a parocho i. e. a solo Ecclesiae rectore omnino et immediate dependent, (c. 1185). Sepulchrorum fossores generatim nunc a lege civili dependent et a statu mercedem accipiunt apud nos.

Istis omnibus per se solvenda est merces proprio labori proportionata non quidem pro officio liturgico aut sacro praestito, sed ut stipendium aut pro labore extrinseco.

Quinam autem solvere debeat hanc mercedem ex iure particulari pendet.

§ 11. — *De reparatione ecclesiarum.*

62. — I. De necessitate reparationis et de reductione ad usum profanum. - 1° *Quaeri primo loco potest, an et quaenam ecclesiae sint reparandae?* — Ad quam quaestionem haec habentur ex Tridentino : Episcopi etiam tamquam Apostolicae Sedis delegati « parochiales ecclesias, etiam si iuris patronatus sint ita collapsas refici et instaurari procurent ex fructibus et proventibus quibuscunque, ad easdem ecclesias quomodocunque pertinentibus » etc. quibus mens Concilii clare patet nempe Episcopos omnia adhibere debere media antequam ad extremum remedium reductionis ad usum profanum pro ecclesiis deveniatur [1].

2° *De reductione ad usus profanos.* — Attamen « Si ecclesia nullo modo ad cultum divinum adhiberi possit et omnes aditus interclusi sint ad eam reficiendam, in usum profanum non sordidum ab Ordinario loci, redigi potest, et onera cum reditibus, titulusque paroeciae, si ecclesia sit paroecialis, in aliam ecclesiam ab eodem Ordinario transferantur » (c. 1187) [2].

A) Circa quod notandum est:

a) Ex Concilio Tridentino altaria et sacella, necnon ecclesiae, si media ad ea reficienda defuissent, demolienda erant, at ex iure Codicis id non amplius requiritur ex c. 1187 [3];

b) Item ex Codice sensu omnino affirmativo hodie sunt solvendae quaestiones de applicatione ad usum profanum non sordidum

---

[1] Concilium Trid., c. 7 *de ref.*, sess. XXI.

[2] Conc. Trid., *l. c.*, sess. XXI, c. 7 *de ref.*; De Angelis, *l. c.*, t. III, tit. 48, n. 3; Ojetti, *l. c.*, v. *Reparatio*, n. 3455; Wernz, *l. c.*, III, n. 435.

[3] De Angelis, *l. c.*, n. 4.

materialium quae ecclesiis inservierint; et ratio est quia illa non sunt amplius consecrata (c. 1170) [1];

c) Ut ecclesia cuius reparationi omnis aditus est interclusus ad usus mere profanos adhibeatur, nullus specialis ritus Ordinario loci est adhibendus; attamen etiam nunc, si fieri potest, in loco ecclesiae crux in signum antiqui cultus ut ponatur convenit [2].

d) Quod si ecclesia ad usus profanos ut supra reducta, cultui restitui quavis ratione contingat, nova benedictione aut consecratione dedicanda est; etenim reductione ad usus profanos ecclesia consecrationem aut benedictionem priorem amiserat (c. 1170).

e) Alia etiam quaestio hic fieri potest: Utrum ecclesia quae reparari nequeat venire possit? Certe venire potest postquam ad usus profanos auctoritate Ordinarii est reducta, quia tunc res profana est, quae proinde ut quaelibet res profana venire potest.

Ante reductionem vero disputant auctores, nec adhuc quaestio soluta videtur. Varia argumenta pro alterutra opinione videri possunt apud *Monitore ecclesiast.*, ser. II, v. V, pag. 410. Iure Codicis licita illa venditio videtur dicenda, dummodo beneplacitum apostolicum accedat, et venditio ipsa inter privatas personas morales ecclesiasticas, exclusa profanatione fiat, quia probabiliter simonia non habetur si res sacra veneat aut permutetur nulla habita pro pretio ratione benedictionis aut consecrationis (c. 1530, § 1) [3].

63. — II. Cuinam incumbat onus reparandae ecclesiae. - Omnis quaestio circa onus reparandarum ecclesiarum primo solvenda est ex peculiaribus legitimis consuetudinibus et conventionibus; unde tabulae fundationis, si adsint, videndae sunt et consuetudines particulares explorandae. Quod utique valet de quibusvis ecclesiis.

Secundo videndum est utrum lex civilis seu Status sibi hoc onus assumat vel alicui imponat, et hoc casu lex civilis a lege Ecclesiae

---

[1] *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. 5, part. II, pag. 172-275. Ubi etiam quaestio fit de liceitate reductionis ad usus profanos et venditionis sacrorum utensilium et sacrarum vestium. Circa quod ex iure Codicis hodie dicendum videtur venditionem inter privatos de se licitam esse, supposita, si de re pretiosa agatur, licentia Apostolica (c. 1510, § 1). Reductionem vero ad usus profanos licitam esse casibus quibus ex c. 1305, § 1, consecrationem amiserint. Notandum tamen est venditione privata sacra utensilia non necessario amittere consecrationem, sed tantummodo venditione publica. Codex enim c. 1305, § 1, 2° solummodo de expositione publicae venditioni loquitur (cfr. etiam cc. 1539, § 1 et 1150.

[2] Ojetti, *l. c.*, n. 3455; Gasparri, *l. c.*, 134; Concil. Trid., c. 7 *de ref.*, sess. XXI.

[3] Pro affirmativa opinione habetur praeter alia concessio seu permissio hypothecam imponendi super ecclesiam die 15 Iunii 1918 in Lausannen. data, qua principium quo ecclesia extra commercium antea putabatur sua vi destituitur (Cfr. hanc causam apud *Monitore ecclesiastico*, ser. IV, vol. II, pag. 231 una cum adnotationibus Commentatoris).

vi huius can. canonizata censenda est, et proinde etiam ut lex canonica omnibus observanda (c. 1186).

Quod si nec lex civilis nec consuetudo, nec conventio hac de re aliquid statuant quo quaestio solvi possit; tunc ex iure Codicis res diversimode pro diversitate ecclesiarum solvenda est:

64. — 1° *De onere reparandi ecclesiam cathedralem.* - Onus reficiendi ecclesiam cathedralem incumbit ordine qui sequitur:

a) « Bonis fabricae, salva ea parte quae necessaria est ad cultum divinum celebrandum et ad ordinariam ecclesiae administrationem » (c. 1186, 1°).

Ad bona fabricae cathedralis constituenda pro Italia et insulis adiacentibus « impositae sunt mediae annatae solvendae ab omnibus clericis dioecesis, qui beneficium quodcunque in dioecesi obtinent a Curia episcopali, sive per liberam collationem, sive per institutionem; et hoc idem praestare debent clerici provisi de beneficio in ecclesia collegiata, sed in favorem ipsius collegiatae; excipiuntur tamen beneficia curata, quorum annui reditus non superant centum scutata » (ex Const. Bened. XIII *Pius et misericors*) [1].

Quae Constitutio, ubi adhuc viget, ut ius particulare optime etiam in posterum servanda erit.

b) « Episcopo et canonicis pro rata proventuum, detractis necessariis ad honestam sustentationem » (c. 1186, 1°).

Iure antiquo Episcopum pro quarta parte fructuum mensae sive praesentium sive futurorum, canonicos vero pro rata beneficiorum non determinata concurrere debere docebant communiter auctores; Codex singulorum ratas determinare prudenti Ordinarii loci arbitrio reliquit [2].

Auctores antiqui docebant posse ad reparationem ecclesiae cathedralis adhiberi etiam fructus beneficiorum vacantium; quod si fructus huiusmodi adsint, et nunc servari posse videtur [3].

Clerus dioecesis, nisi consuetudo eum liget, ex iure Codicis ad hanc reparationem non amplius obligari potest. Aliter ius vetus [4].

---

[1] Ojetti, *l. c.*, v. *Mediae Annatae*, n. 2719, et v. *Reparatio*, n. 3455.

Cfr. etiam causam a S. C. C. 20 Iulii 1895 actam apud *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. IX, part. I, pag. 145 sq.; et causam Fanen. apud eandem S. C. C. 16 Ianuar. 1915 apud *Monitore ecclesiastico*, ser. III, vol. VII, pag. 254, et causam Fossanen. S. C. C. 12 Dec. 1914, *Monitore ecclesiastico*, ser. III, vol. VII, pag. 108; necnon Barbosa, *l. c.*, c. IV, n. 13, ubi docet Episcopum reparationi cathedralis assignare posse distributiones negligentium.

[2] Ojetti, *l. c. supra*; Gasparri, *l. c.*, 132.

[3] Reiff., *l. c.*, l. III, tit. 48, n. 28; Ferraris, *Prompta Bibl.*, v. *Ecclesia*, III, n. 70.

[4] Reiff. et Ferraris, *l. c. supra*; Gasparri, *l. c.*, 132; De Angelis, l. III, tit. 48, n. 3.

c) « Dioecesanis, quos tamen Ordinarius loci, suasione magis quam coactione inducat ad sumptus necessarios, pro eorum viribus, praestandos » (c. 1186, 1°). Modus optimus subveniendi reparationi in casu, collectae in ecclesiis dioecesis vel etiam in ephemeridibus catholicis faciendae, videntur, prout fit cum de novis ecclesiis erigendis agitur.

d) Congrua congruis referendo idem ac de cathedralibus de collegiatis dicendum esse videtur, si quaestio fiat de reparatione ecclesiae collegiatae; proinde ad eam reparandam tenentur :

α) Bona fabricae ;

β) Canonici detractis necessariis ad honestam sustentationem ;

γ) Populus ut supra.

65. — 2° Onus reficiendi ecclesiam paroecialem incumbit ordine qui sequitur :

a) « Bonis fabricae ecclesiae, ut supra » (c. 1186, 2°).

b) « Patrono » (c. 1186, 2°). Circa quod nota: Patronum conditionaliter tantum ad reparandam ecclesiam adigi, si nempe ius patronatus amittere nolit [1].

c) « Iis qui fructus aliquos ex ecclesia provenientes percipiunt secundum taxam pro rata redituum ab Ordinario statuendam » (c. 1186, 2°).

Ius novum hac in re ordinem tantummodo immutavit idest obligationem parochorum et aliorum beneficiatorum, si qui adsint in paroecia, tertio loco seu post obligationem patronorum statui dum e contra ante Codicem secundo loco seu ante patronos, ipsos teneri docebant auctores communiter [2].

d) « Paroecianis, quos tamen Ordinarius loci, ut supra, magis hortetur quam cogat » (c. 1186, 2°).

66. — 3° Onus reficiendi alias ecclesias praeter paroecialem et cathedralem de quibus supra debita servata proportione, dimetiri debet ex iis quae de ipsa cathedrali et paroeciali ecclesia dicta sunt. Idcirco hoc onus incumbit :

a) Fabricae ecclesiae, si ecclesia fabricam habeat ;

b) Patrono ut supra, si ecclesia iuris patronatus sit ;

c) Rectori et beneficiatis qui in eadem beneficium habeant ;

d) Populo pro quo ecclesia aedificata est [3].

---

[1] Gasparri, *l. c.*, c. 134 et c. 1469, § 3.

[2] Ferraris, *l. c.*, v. *Ecclesia*, III, n. 70; Gasparri, *l. c.*, 134.

[3] Gasparri, *l. c.*, 135.

67. — III. **De reparatione ornamentorum ecclesiae.** - Quae de ecclesiae reparatione hucusque dicta sunt vera et applicanda etiam videntur ad utensilia et paramenta ecclesiae necessaria si forte et ipsa quavis ratione perire contigerit, quia reparatio ecclesiae, eiusque etiam fabricatio, et praeparatio ornamentorum a pari procedunt [1].

Quaeri hic potest utrum ordo supra expositus circa personas quibus onus reficiendi ecclesias incumbit ita servandus sit ut si ille qui primo loco ponitur, ut e. g. fabrica ecclesiae, onus reparationis ex toto sustinere possit, aliae personae omnino liberae maneant; an potius illud onus debeat omnibus partialiter distribui? Cui, quaestioni ita respondendum videtur: Si bona personae primo loco nominata per se sufficiant, omnes aliae onere nullo modo gravantur. Attamen non ex stricto iure, sed ex aequitate, aliae personae etiam ad onus portandum concurrere debent, praesertim si unica persona nimis gravaretur [2].

68. — **Scholion.** - *De reparatione ecclesiarum in Italia.* — Lex provincialis et comunalis pro Italia haec habet: « Quousque lex specialis de cultus expensis approbetur, municipia sumptus pro conservatione aedium ad cultum publicum pertinentium sustinere tenentur, si alia media ad hoc defuerint ». Haec legis dispositio, ut patet, provisoria est, attamen quoadusque alia lege abrogetur viget et subsidiariam obligationem parit.

Tota quaestio, quae fieri potest, in hoc est: Cuinam incumbat onus probandi alia media ad conservandas ecclesias non haberi. Cui quaestioni responsio certa nec ex iurisprudentia, nec ex opinione doctorum dari potest.

Onus probandi pro ecclesia necessitatem reparationis illi qui reparationem poscit, videtur incumbere; alia vero media non adesse nemini probandum sed praesumendum, nisi forte ipsum municipium sibi onus assumat probandi haec media revera non deficere.

Pro ecclesiis iurispatronatus regii onus reparationis Statui (*Fondo per il culto*) incumbit.

Quae omnia non solum de ecclesiis reparandis valent, sed etiam, ut pluribus videtur, de nova ecclesia paroeciali aedificanda, licet id in praxi vix locum habeat, quia Ecclesia nunquam novae paroeciae constitutionem permittit, nisi nova ecclesia et alia necessaria habeantur.

---

[1] Gasparri, *l. c.*, 135; Ferraris, *l. c.*, art. III, n. 71; Barbosa, *l. c.*, c. IV, n. 2.
[2] Ferraris, *l. c.*, art. III, n. 68 sq.

Supradicta extendunt plures auctores etiam ad alia quae praeter ecclesiam ad cultum in eadem ecclesia exercendum necessaria sunt, et praesertim ad domus paroeciales [1].

TITULUS II.

DE ORATORIIS

Totam materiam de oratoriis quatuor paragraphis absolvemus:

1° De oratoriis in genere.
2° De oratoriis publicis.
3° De oratoriis semi-publicis.
4° De oratoriis privatis.

§ 1. — *De oratoriis in genere.*

69. — I. Notio. - Oratorium est locus divino cultui destinatus ad religionem publice colendam pro determinatis personis sive physicis sive moralibus (c. 1188, § 1).

In prima parte definitionis genus statuitur quo oratorium cum ecclesia convenit, utrumque enim locum divino cultui destinatum designat; in altera vero parte differentia specifica qua ab ecclesia oratorium differt; quae differentia in hoc proprie est quod oratorium principaliter pro determinatis personis erectum est.

70. — II. Divisio. - Oratorium ex Codice tripliciter distinguitur:

1° Oratorium publicum quod praecipue erectum est in commodum alicuius collegii, confraternitatis aut communitatis, aut etiam privatorum, ita tamen ut omnibus fidelibus, tempore saltem divinorum officiorum, ius legitime comprobatum sit, illud adeundi (c. 1188, § 2, 1°).

2° Semi-publicum, quod in commodum alicuius communitatis vel coetus fidelium eo convenientium erectum est, neque liberum cuique est illud adire (c. 1188, § 2, 2°).

3° Privatum seu domesticum, quod in privatis aedibus in com-

---

[1] Calchi-Novati, in *Lessico eccl. ill.*, v. *Riparazione e costruz. di Chiese;* et *Il Diritto ecclesiastico dello Stato Italiano*, l. III, tit III, § 1; et praesertim De Alexandris et Capitani, *l. c.*, n. 167, ubi plura alia circa ius quo in Italia reguntur Ecclesiae facili methodo exponuntur.

modum alicuius tantum familiae vel personae privatae erectum est (c. 1188, § 2, 3°).

In hoc etiam praeter alia differt oratorium privatum ab aliis oratoriis, quia locus sacer non est, nec de iure esse potest, quia benedictione constitutiva benedici nequit [1].

Distinctio ista triplex in antiquis canonistis non invenitur; qui oratoria in publica et privata tantummodo distinxerunt. Ea vero quae nunc semi-publica appellamus partim inter privata, ut e. g. oratoria interna religiosorum, partim vero inter oratoria publica ut e. g. oratoria carcerum, collocabant [2].

Distinctio oratoriorum in semi-publica primo a S. R. C., ut videtur, 23 Ianuar. 1899 inducta est, atque ex eo tempore communis evasit [3].

Vox tamen semi-publicum iam antea, idest in decr. S. R. C. 9 Mart. 1879 invenitur. Attamen ex defectu clarae distinctionis doctrina de oratoriis apud auctores antiquiores magna laborat confusione [4].

71. — III. **Historia.** - Oratoria iam primis saeculis in privatis domibus inveniuntur, ubi etiam Apostoli et ipse Dominus N. I. Ch. primo celebrare consueverunt; attamen illa oratoria licet in domibus privatis pro fidelibus verae ecclesiae erant.

Post persecutiones in variis conciliis distinctionem invenimus ecclesiam inter et oratoria seu aedes sacras minores. Quae oratoria in domibus religiosorum seu monasteriis praesertim, at etiam in domibus privatorum auctoritate Episcopi erigebantur.

Concilium vero Tridentinum ad plures, hac in re, abusus auferendos, hanc Episcoporum auctoritatem circa domos stricte privatas restrinxit eamque S. Sedi reservavit [5].

---

[1] Cfr. Many, *l. c.*, n. 97.

[2] Ferraris, *Prompta Bibliotheca*, v. *Oratorium*, n. 72, 68, 2.

[3] *Decret. auth.* n. 4007; Vermeersch, *Summa novi iuris*, ed. alt., n. 474; cfr. etiam pro evolutione vocum *Il Monitore ecclesiastico* ubi oratoria interna regularium oratoria non *stricte privata* vocantur (*Il Monitore ecclesiastico*, ser. 1, n. VI, part. 1, pag. 197).

[4] *D'Angelo* aliam infert distinctionem oratoriorum in dependentia a parocho et in independentia; indepedentia ea habet quae proprium sacerdotem seu rectorem ab Ordinario loci deputatum seu saltem approbatum habeant; alia omnia oratoria a parocho dependentia sunt (cfr. D'Angelo in *Vademecum ecclesiastico*, XIV, 1920, pag. 155-156).

[5] Wernz, *l. c.*, vol. III, 451; Gasparri, *De SS. Eucharistia*, 195; Hergenröther-Kirsch, *Storia universale della Chiesa*, v. I, part. V, c. VIII, § 1, pag. 387.

§ 2. — *De oratoriis publicis.*

72. — I. Quid et quotuplex. - His quae supra dicta sunt de oratorii publici natura, ad clariorem eorundem notionem hic addere possumus (cfr. n. **70**):

1° Oratorii publici differentiam ab ecclesia, ab oratorio semi-publico et ab oratorio privato.

a) Oratorium publicum ab ecclesia differt quia principaliter non omnibus fidelibus, sed praecipue in commodum alicuius collegii aut personae privatae aut publicae destinatur (c. 1188, § 2, 1°).

b) Differt ab oratorio semi-publico quia omnibus fidelibus ius est illud adeundi, et dein etiam ex hoc quia iure ecclesiarum regitur, quod generali assertione de semi-publicis oratoriis dici nequit (c. 1188, § 2, 1°, 2°; 1191, § 1).

Fatendum tamen est differentiam publica inter et semi-publica oratoria, necnon oratoria publica inter et ecclesias aliquando in praxi difficiliorem evadere ex eo praesertim quia eodem fere iure reguntur.

c) Differt ab oratorio privato quia non in commodum tantum familiae privatae erigitur.

2° Cum ius fidelium conveniendi in oratorium, ut istud publicum dici possit, comprobatum esse debeat, hic referre iuvat signa quibus haec comprobatio haberi potest.

a) Publicus ingressus. — Auctores antiqui hanc ingressus ex publica via conditionem, aut saltem ingressum omnibus patentem, etiam per aedes aut agros privatos, omnino requirebant; quod et nunc requiri omnino dicendum est ut oratorium publicum dici possit (c. 1188, § 2, 1°).

Qui publicus ingressus si revera adsit et omnibus christifidelibus de iure pateat, signum sufficiens esse ut publicum oratorium ab aliis speciebus oratoriorum distinguatur, certe dicendum est; si vero desit, oratorium publicum dici nequit. Attamen ex canone non requiritur publicus ingressus nisi tempore divinorum officiorum.

b) Titulus beneficii oratorio adnexi; qui tamen licet habeatur certe non semper sufficit ad hoc ut publicitas oratorii comprobetur, nec etiam semper habetur etiam in oratoriis ex alio capite certo publicis.

c) Campanile cum campana quae de iure in oratorio publico haberi debet, at etiam in semi-publico, immo etiam in domestico adesse potest.

d) Altare fixum seu immobile quod tamen etiam in oratorio semi-publico haberi potest.

e) Festa Titularis et praesertim Dedicationis quotannis celebrari solita, quia alia oratoria dedicari sollemniter nequeunt.

Quae omnia in casibus dubiis utrum de publico agatur oratorio an de privato vel semi-publico inservire poterunt [1]. Signa autem certa publicitatis, si primum excipias, non sunt.

3° Ex ipsa notione a Codice data deducitur duas esse species oratoriorum publicorum :

a) Oratoria publica erecta in commodum alicuius privatae personae cum iure tamen omnibus christifidelibus illuc conveniendi.

b) Oratoria erecta in commodum alicuius personae moralis aut collegii cum iure item omnium fidelium illo accedendi tempore divinorum officiorum.

Circa quae etiam innuisse iuvabit nempe voces *publici* et *privati* in decretis et auctoribus ante decret. 23 Ian. 1899, non proprie semper et recte adhibitas esse, et saepe, oratoria privata vocata fuisse ea quae nunc saltem semi-publica appellanda sunt.

73. — II. **Quo iure oratoria publica regantur.** - Canon 1191 haec habet: « Oratoria publica eodem iure quo ecclesiae reguntur ».

Circa hanc canonis dispositionem quae nimis generalis, est haec notasse iuvabit :

1° Evidenter patet non applicanda esse oratoriis ea quae paragrapho 1 in titulo *De Ecclesiis*, circa notionem et divisionem ecclesiarum, diximus.

2° Et contra ea quae § 2 eodem titulo, de aedificatione ecclesiarum disputavimus, oratoriis quoque publicis applicanda sunt [2].

Attamen quae ibi circa dotem ecclesiarum dicuntur, non stricto iure applicantur oratoriis, non consecrandis sed simpliciter benedicendis quia generaliter pro oratorio dedicatione minus sollemni consecrato sufficit « si fundator aut patronus se obliget ad praebenda necessaria oratorio erigendo; quod si decursu temporum, patronus deficiat in adimplenda obligatione, Episcopus interdicto subiiciet oratorium. Ideoque non dos stricte dicta sed tantum obligatio subventionis requiritur. Et ita doctissimi viri » [3].

3° Quae de impositione primarii lapidis, ubi de ecclesiis dicuntur et oratoriis applicari possunt; at stricta obligatio pro oratoriis construendis haberi non probatur.

---

[1] Many, *De locis sacris*, n. 190.

[2] Oratorii publici erectio non est concedenda si paroeciali ministerio nocumentum afferat, praesertim si fideles ab audiendo verbo Dei impediat. (S. R. C. 14 Iun. 1845. *Decret. auth.* 2893).

[3] Many, *l. c.*, n. 71.

4° Circa benedictionem aut consecrationem oratoriorum, ea quae supra ubi de locis sacris in genere § 2 et ubi de ecclesiis in specie § 3 disputavimus, recolenda sunt et oratoriis applicanda.

Nota tamen oratoria etiam publica, quia non solent tanta stabilitate frui ut ecclesiae, raro consecrari, et generatim tantummodo benedici. Certe obligatio ea consecrandi probari nequit, imo sicubi consuetudo non benedicendi oratoria publica, praesertim minoris momenti, vigeat, haec consuetudo non videtur illegitima. In omni casu Episcopus ad tempus, donec exspectetur opportunitas benedictionis, in his oratoriis permittere potest Missae celebrationem [1].

5° Circa Tituli et Dedicationis festa ea omnia quae, ubi de ecclesiis, vidimus, et oratoriis publicis sollemniter dedicatis applicanda sunt. Immo circa festum Titularis, non requiritur ut oratorium sit sollemniter dedicatum; sufficit ut sit saltem sollemniter benedictum [2].

6° Item de oratoriis publicis valent quae supra de violatione, exsecratione et reconciliatione atque immunitate ecclesiarum dicta sunt [3].

7° Circa sacras vero functiones in publicis oratoriis faciendas canon 1191 restrictiones quasdam supponit hac clausula « salvo contrario rubricarum praescripto ». Ad videndum vero quaenam praecipue sint istae restrictiones, haec notanda sunt:

a) Functiones sacras distingui in functiones mere sacerdotales et functiones paroeciales.

Functiones sacerdotales fieri possunt in oratorio publico, si excipias eas quas Episcopus in ipsa erectione oratorii forte excluserit.

Functiones vero paroeciales, excluso speciali privilegio, in oratoriis per se fieri nequeunt.

Praecipuae functiones paroeciales sunt:

α) « Baptismum conferre sollemniter;

β) « Sanctissimam Eucharistiam publice ad infirmos in propria paroecia deferre;

γ) « Sanctissimam Eucharistiam publice aut privatim tanquam Viaticum ad infirmos deferre, atque in periculo mortis constitutos extrema unctione roborare, salvo praescripto can. 397, n. 3, 514, 848, § 2, 938, § 2;

δ) « Sacras Ordinationes, et ineundas nuptias denuntiare; matrimoniis assistere; nuptialem benedictionem impertiri;

ε) « Iusta funebria persolvere ad normam can. 1216;

---

[1] Many, *l. c.*, 72; Wernz, *l. c.*, III, n. 453 in nota 88.
[2] Many, *l. c.*, 24 et 72; Wernz, *l. c.*
[3] Wernz, *l. c.*, 455.

ζ) « Domibus ad normam librorum liturgicorum benedicere Sabbato Sancto, vel alia die pro locorum consuetudine;

η) « Fontem baptismalem in Sabbato Sancto benedicere, publicam processionem extra ecclesiam ducere, benedictiones extra ecclesiam cum pompa et sollemnitate impertiri, nisi agatur de ecclesia capitulari et Capitulum has functiones peragat » (c. 462) [1].

Functiones vero sacerdotales sunt: Missae privatae et sollemnes, benedictio et distributio candelarum, cinerum et palmarum, benedictio ignis et ovorum, functiones hebdomadae sanctae, expositio quadraginta horarum, denuntiatio festivitatum, vigiliarum et ieiuniorum, aspersio aquae benedictae ante Missam diebus dominicis, benedictio mulieris post partum [2].

b) Circa sacramentorum administrationes videndus est c. 462 una cum can. 481 qui a fortiori de oratoriis valet.

Attamen Sacramenta Poenitentiae, SS. Eucharistiae, etiam in Paschate, in oratorio publico administrari possunt (c. 859, § 3) [3].

c) Circa ius funera faciendi dicendum est oratoria sicut et ecclesias simplices illo iure non gaudere, posse tamen ab Episcopo illo donari; casu autem quo ab Episcopo illud concedatur ad parochum spectat ius funus faciendi si de suo subdito agatur, et oratorium intra fines paroeciae sit (c. 1225) [4].

---

[1] Cfr. etiam Many, *l. c.*, n. 74.

[2] Circa hebdomadae sanctae functiones quaedam adnotanda sunt: generatim hoc statui potest principium: « In ecclesiis quae non sunt Cathedrales, nec Collegiatae, nec Conventuales, nec parochiales, et in oratoriis tum publicis tum semi-publicis, ad Seminaria, Collegia, seu ad pias Communitates pertinentibus, ubi SS. Sacramentum asservatur, officia hebdomadae Sanctae, sollemniter i. e. iuxta Missale Romanum persolvere » licet; « si vero ob defectum sive ministrorum sive paramentorum praefatae functiones modo isto sollemni celebrari nequeunt, dicta officia in triduo sacro ante Pascha, sine Indulto Pontificio, iuxta parvum Rituale Benedicti XIII in praefatis ecclesiis et oratoriis persolvi nequeunt » (P. Victorius ab Appeltern, *Promptuarium Sacrae Liturgiae*, vol. I, n. 346, III).

Idem autem non valet de Ecclesiis et oratoriis ubi SS. Sacramentum non asservatur (P. Victorius ab App., *l. c.*, in n. 2).

Idem auctor ex decret. 4 Sept. 1875, *Decret. auth.* 3366, et alio 9 Maii 1884, *Decret. auth.* 3698 ad 1, limitat doctrinam pro oratoriis et ecclesiis aliquo modo ab ecclesia parochiali dependentibus, eo sensu quo pro ipsis ad functiones faciendas Episcopi consensus requiratur etsi in eisdem SS. Sacramentum asservatur. Ista tamen limitatio certe pro aliis ecclesiis et oratoriis statui nequit (cfr. S. R. C. 9 Dec. 1899 ad 1; *Decret. auth.* 4049). Immo hoc ipso decreto conceditur posse fieri functiones feria V et VI, omissa illa Sabbati Sancti. Cfr. etiam S. R. C. 9 Maii 1884, *Decret. auth.* 3608 ad 2; Benedict. XIV, *Institutiones ecclesiasticae*, CV.

[3] Many, *l. c.*, 74, c. 1265, § 1, 2.

SS. Eucharistia, dummodo adsit qui eius curam habeat et regulariter Sacerdos semel saltem in hebdomada Missam in sacro loco celebret, custodiri potest, de licentia Ordinarii loci, in oratorio principali tum domus piae religiosae, tum collegii ecclesiastici, quod a clericis saecularibus vel a religiosis regatur. Pro aliis oratoriis etiam publicis necessarium est indultum apostolicum (c. 1265, § 1, 2° et § 2).

[4] Many, *l. c.*, 74. Cfr. n. 217.

d) Et haec quidem de iure circa sacras functiones in oratoriis publicis valent; quid autem si Ordinarius haec restringat aut functiones e. g. diebus sollemnioribus prohibeat?

Certe id Ordinarius in concessione licentiae ad aedificandum oratorium facere potest ex rationabili causa, et dummodo ea servet quae ad constituendum publicum oratorium necessaria sunt. Facta vero aedificatione ab eodem adhuc fieri posse affirmat Many, *l. c.*, n. 76; at ex c. 1191, § 2, id non amplius sustineri posse videtur; etenim illo canone ius commune circa oratoria publica statuitur; quo declaratur in oratoriis huiusmodi omnes sacras functiones celebrari posse; contra quod ius Episcopus nihil potest. Exceptio a canone admissa solummodo rubricarum praescripta respicit, non ius faciendi functiones, seu respicit modum potiusquam rem ipsam [1].

74. — Scholion I. - *De oratoriis publicis religiosorum.* - Oratoria publica quae regulares extra conventus in grangiis seu hospitiis exstruere velint de consensu Ordinarii loci erigi possunt, nec necessario S. Sedis licentia requiritur; attamen, salvis specialibus privilegiis S. Sedis, post aedificationem visitationi Ordinarii loci subiacent. Idem valet de oratoriis sive publicis sive semi-publicis congregationum religiosarum, etiam domibus religiosis unitis [2].

Congregationes iuris habendi ecclesiam sunt de se incapaces [3]. Aliter P. Piat, *Praelectiones iuris regularis*, cui non contradicit Codex (c. 497, § 2) [4]. Conferenda tamen quae infra dicentur, n. **85.**

---

[1] Many, *l. c.*, n. 76; Wernz, *l. c.*, 454.

Cfr. tamen ex connexione materiae canones 1171, 482 et 716, § 1, 3.

Circa oratoria vel etiam ecclesias monialium et sororum haec habet Codex: « In ecclesiis vel oratoriis religiosarum Ordinarius loci permittere potest erectionem associationis mulierum tantum, aut piae unionis quae nonnisi precationibus incumbat et gratiarum dumtaxat spiritualium communicatione gaudeat » (c. 712, § 3). Excluditur ergo erectio confraternitatis, non congregatio aliqua B. M. Virginis etiamsi pro viris sit. Cfr. Creusen, *Réligeux et réligieuses* (1921) n. 77. De aliis autem oratoriis aut ecclesiis valet c. 712, § 1: « Confraternitates vel piae uniones ne erigantur, nisi in ecclesia aut oratorio publico vel saltem semi-publico ».

[2] Cfr. etiam c. 497, § 2; Wernz, *l. c.*, 456.

Paulo aliter de oratoriis grangiarum seu domorum ruralium et praediorum monasteriorum loquitur Many, *l. c.*, 107; ubi, praemissa observatione quod hae grangiae ut domus privatae habendae sint, concedit in eis oratoria erigi posse ab Ordinario religionis exemptae clericalis independenter ab Ordinario loci vi privilegii a Gregorio XIII Societati Iesu concessi et aliis iam ante Codicem per communicationem communicati. Hoc tamen absolute non contradicit doctrinae Wernz in textu expositae quia de speciali privilegio agitur (Cfr. Many, *l. c.* 107).

[3] Wernz, *l. c.*, 456; *Monitore ecclesiastico*, ser. II, vol. VI, pag. 204.

[4] Cfr. Piat, *l. c.*, t. II, pag. 229-230 (1898).

75. — Scholion II. - Quaestio hic fieri potest de dominio oratoriorum publicorum; utrum nempe oratoria publica in dominio privatorum manere possint.

Quaestio ista inter varios auctores agitatur et nondum plane soluta videtur.

Alii enim oratorium publicum a quolibet dominio privato liberum docent tum quia locus perpetuo sacer est, et qua talis Ecclesiae exclusive subiicitur, tum praesertim quia ius adeundi illud populo acquisitum est, quod ius a nemine restringi potest quin eo ipso oratorium publicum esse desinat. Unde, iuxta eosdem auctores, oratorium publicum est ens iuridicum autonomum capax acquirendi et possidendi bona. Ita Many, *l. c.*, n. 73 [1].

Sunt tamen alii qui docent oratorium publicum privati dominii partem constituere posse, eiusque claves a patrono custodiri et idem oratorium venire aut emi posse [2].

Hae duae opiniones ita conciliandae videntur, ex iis praesertim quae supra ubi de divisione oratoriorum publicorum diximus.

Oratoria publica generatim dominio privato subtrahuntur ex rationibus supra allatis : attamen non repugnat aliquo in casu, praesertim si de oratorio publico principaliter in commodum alicuius privatae personae erecto agitur, illud in privatorum dominio esse, dummodo possidens cautiones de non impediendo iure populi illo conveniendi, et de non reducendo illo ad usus profanos independenter ab Ordinario loci praestet [3].

Scholion III. - Ad hoc ut oratorium publicum dici possit, requiritur ut publicum ingressum habeat. Quod si praeter publicum ingressum, etiam privatum ostium habeat, aut fenestram e domo privata prospicientem, non ideo desinit esse publicum. Imo ex certa lege generali probari nequit in oratorio publico privatum ostium aut fenestram sicut in ecclesiis prohiberi nisi in casibus specialibus aliud praescribant sive Ordinarius loci erectionem oratorii permittens, sive S. Congregatio [4].

---

[1] *Monitore ecclesiastico*, ser. II, v. X, pag. 419; Wernz, *l. c.*, 452.
[2] *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. IV, part. 2, pag. 171.
[3] Wernz, *l. c.*, 452. Cfr. etiam c. 1160.
[4] Many, *l. c.*, n. 68; *Monitore ecclesiastico*, ser. II, vol. III, pag. 410, n. 14.

§ 3. — *De oratoriis semi-publicis.*

76. — I. **Notio et divisio** - 1° Praeter ea quae supra § 1 ubi de oratoriis in genere ex Codice diximus circa oratoria semi-publica, hic ad clariorem notionem eorundem oratoriorum adnotamus:

a) Differentiam oratorii semi-publici ab oratorio publico in hoc esse quod publicum omnibus christifidelibus pateat; semi-publicum vero exclusive coetui determinato fidelium aut communitati determinatae.

Ex quo videntur non esse semi-publica sola illa oratoria quae in loco publico aut determinato collegio exclusive erecta sunt, sed etiam illa quae forte in commodum alicuius privatae personae erecta, postea tamen, auctoritate Summi Pontificis, aut etiam Ordinarii loci, aliis ut e. g. colonis aut agricolis determinatae ditionis aut domibus interclusis in aliqua vinea usui esse coeperunt, exclusis aliis christifidelibus. Quae proinde oratoria publica dici nequeunt, nec proprie privata, quia non in commodum alicuius tantum familiae, aut personae privatae destinantur [1]. Confer circa hoc S. R. C. 3 Aug. 1901,

---

[1] Ephemerides liturgicae, vol. XXIV (1910), pag. 132, referunt *normas pro concessionibus communibus oratorii privati suarumque extensionum.* In ipsis, praeter alia, dicitur concedi a S. C. De Sacram. discipl., si petatur, extensio privilegii Oratorii privati ad satisfaciendum praecepto diebus festis, sub litteris: d) *Omnibus sub eodem tecto commorantibus, in unico casu defectus vel distantiae ecclesiae publicae;* e) *Colonis et addictis, pro oratoriis ruralibus.....* f) *Omnibus in castro vel magna possessione morantibus.....* g) *Omnibus praesentibus non conceditur, nisi in peculiarissimis circumstantiis religiosis et politicis arbitrio et sponsioni Ordinarii concessionis huiusmodi diuturnitate remissa.* Deinde eaedem *Ephemerides*, addunt in nota: «Facile non intelligitur, cur in Normis hic relatis, n. II, litera d) e) f) et adhuc g) concedenda dicatur facultas, quae, ex definitione privati oratorii et ex decret. S. R. C., Normarum initio citato, videtur competere Ordinariis, eo quod non agatur de commodo *alicuius personae* vel *familiae;* sed, uti se habet Decretum, de commodo alicuius *personarum coetus.* Dubitari profecto nequit, commorantes sub eodem tecto coetum constituere personarum, qui, ut dicitur in citata lit. d), etiam ob defectum ecclesiae indiget oratorio; nequit item dubitari an *coloni* et *addicti* constituant *coetum.* Sed cum in relato decreto aliqua exempla explicativa habeantur, his inhaerendum esse strictiori sensu rata est S. Congregatio de Sacramentis, et in verbis «similia oratoria in quibus ex instituto aliquis christifidelium coetus convenire solet ad audiendam Missam» (cfr. Decr. S. R. C. 13 ian. 1889, n. 4007) non vidit comprehensos coetus indicatos, qui non *ex instituto* sed ex necessitate, vel saltem ex commoditate (ob ecclesiae distantiam) ad huiusmodi oratoria conveniant. Tota definitionis vis est in verbis *ex instituto,* quibus videtur idea inhaerere *pii operis* vel *eruditionis* vel *caritatis.* Hinc si cohabitantes coloni, aliive fideles quicumque, probante Ordinario, eiusmodi in coetum se colligere statuant, et revera colligantur, semipublico oratorio ad Ordinarii arbitrium ius habebunt» (*Ephemerides liturgicae, l. c.,* p. 136, n. 3 in animadversionibus). Quae sunt praeclare dicta.

At cum latior interpretatio ex auctoritate decreti supra in textu citati firmetur, et cum de cetero ipsa textus Codicis dictio (c. 1188, § 2) sit generalis, nec amplius in Codice illa verba *ex instituto,* quae in decreto a. 1889 habebantur, inveniantur, quibus verbis Ephemerides liturg. totam vim ad concordiam servandam Normarum cum citato Decreto tribuebant; a regula et interpretatione supra in textu relata non videtur recedendum.

quae authentice interpretata est decretum generale circa oratoria semi-publica hoc sensu [1].

b) Differt oratorium semi-publicum ab oratorio privato, quia non determinatae personae ut tali, sed coetui determinato inservit, et quia omnes sine ulla distinctione, in ipso obligationi audiendi sacrum satisfaciunt, praeter alia quae ex dicendis patebunt.

77. — 2° *Variae oratoriorum semi-publicorum species.* - Septem praesertim species oratoriorum semi-publicorum habentur:

a) Oratoria palatii Episcoporum [2] et Cardinalium distinguenda ab oratorio privato quo iidem ubique terrarum celebrare possunt, et quod iisdem tamen ac oratoria semi-publica iuribus aut privilegiis gaudet (c. 1189; 239, § 1, 7°) [3];

b) Oratoria locorum piorum Ordinarii auctoritate erectorum, ut sunt: monasteria, hospitalia, seminaria, domus exercitiorum et confraternitatum necnon congregationum sacerdotum saecularium [4];

c) Oratoria locorum piorum independenter ab Ordinario erectorum, ut sunt hospitalia et brephotrophia, etc. [5];

d) Oratoria locorum publicorum ut carceres, arces [6]; attamen Gasparri aliud tenere videtur de oratoriis arcium eaque ut privata habet [7].

e) Oratoria in domibus privatis quae tamen non exclusive determinatae personae aut familiae usui sunt, iuxta ea quae supra diximus;

f) Oratoria minora forte erecta in locis publicis supra relatis [8];

---

[1] *Monitore ecclesiastico*, ser. II, vol. III, pag. 349. Vermeersch, *Summa nova iuris*, altera ed. n. 474.

Hoc tamen responsum maximi momenti non fuit publicatum in collectione authentica eiusdem S. R. C. auctoritate promulgata. Illud invenire poteris apud *Monitore ecclesiastico* in loco citato.

[2] Quia domus episcopalis ut domus publica habenda est. « Immo quandoque expedit plures in episcopalibus aedibus adesse cappellulas ut multitudini sacerdotum in negotiis ecclesiasticis Episcopo semper assistentium ac inservientium commode satisfiat: cum non semper causa sacrificii peragendi ad publicas ecclesias descendere possint » (Gatticus, *De oratoriis domesticis et de usu altaris portatilis*, Romae, 1746, c. XVII, n. VI).

Quod Episcopi non solum in palatio episcopali civitatis facere possunt, sed et in suis domibus ruralibus, intra propriam dioecesim. Cfr. Gatticum, *l. c.*, c. XVII, n. XI ubi hoc modo suam exprimit sententiam: «Nimis audax ero si de hac Episcoporum facultate dubitavero, quam communiter Episcopi exercent; libenter igitur ceteris scriptoribus consentio », et addit: « Ubi vero ex Episcopi auctoritate atque approbatione in ruralibus episcopalibus domibus oratoria erecta fuerint, statim illis conveniunt praerogativae quae eiusdem domesticis oratoriis urbanis tribuuntur » (Gatticus, *l. c*).

[3] Gasparri, *l. c.*, 263 et sq.

[4] Many, *l. c.*, n. 99, 2°.

[5] Many, *l. c.*, n. 99, 3°.

[6] S. R. C. 23 Ianuar. 1899, *Decret. auth.* 4007, etc., Many, *l. c.*, 99; Wernz, *l. c.*, 457.

[7] Cfr. Gasparri, *l. c.*, n. 223.

[8] Vermeersch, *l. c.*, 474.

g) Tandem Oratorium in navi [1] extra privata cubicula (Vermeersch, *l. c.*, 374, contra Many qui haec oratoria inter publica connumerat ex quadam S. R. C. decisione 4 Mart. 1901, qua tamen dicitur simpliciter, has cappellas esse publicas pro navigantibus, seu aliis verbis, semi-publicas, quia destinantur determinato coetui personarum).

Tandem inter oratoria semi-publica videntur comprehendenda, quidquid in contrarium dicit Gasparri et Ferraris (*l. c.*, 67), oratoria aedis publicae civitatis aut provinciae (*Comune* et *Prefettura*), aedis publicae camerae Senatus et Deputatorum; quod si decreta antiqua alio sensu loqui videntur, id ex defectu distinctionis oratoriorum, quia nempe non habebatur tertia distinctio semi-publicorum, factum esse dicendum est [2].

78. — II. Quonam iure regantur.

1° *De erectione et reductione ad usus profanos:*

a) « Oratoria semi-publica erigi nequeunt sine Ordinarii licentia » (c. 1192, § 1).

Ordinarii nomine hic etiam Superiores maiores religionis exemptae certo intelliguntur (c. 198) [3], dummodo agatur de oratoriis intra domum religiosam [4].

b) « Ordinarius hanc licentiam ne concedat, nisi prius per se vel

---

[1] Circa quod tamen advertendum est oratoria semi-publica navium iure speciali regi, quia nempe in navi nunquam licet celebrare sine speciali S. Sedis privilegio seu indulto. Quod necessarium est etiam ex eo quod naves extra territorium cuiusvis Ordinarii sunt et immediate a S. Pontefice seu a S. Sede pendent; (cfr. c. 822, § 3). Imo facultas celebrandi in navi non comprehenditur privilegio celebrandi ubique ut expresse declaravit S. Sedes; (cfr. S. R. C. 4 Mart. 1901, *Decret. auth.* 4069). Quando autem facultas in navi celebrandi conceditur, S. C. Prop. Fid. iis qui ea facultate utuntur praecipit « ut sedulo et religiose servent praescriptas regulas quae in ipso apostolicae concessionis rescripto apponi solent. Videant nempe utrum mare sit adeo tranquillum, ut nullum adsit periculum effusionis Sacrarum Specierum e calice; curent ut alter sacerdos, si adfuerit, rite celebranti assistat; et si in navi non habeatur cappella propria, vel altare fixum, caveant omnino missionarii, ne locus ad Missae celebrationem delectus, quidquam indecens aut indecorum praeseferat; quod certe eveniret si augustissimum Altaris mysterium in cellulis celebraretur pro privatis viatorum usibus destinatis » (1 Mart. 1902, *Collectanea* S. C. Prop. Fid., n. 2130).

Hoc tamen decreto non prohibetur absolute Missae celebratio in privatis cellulis navium, supposito privilegio apostolico celebrandi in navi, sed solum id prohibetur quoties eaedem cellulae aliquid indecens et indecorum praeseferunt. Si vero illae cellulae ita ornentur ut omne periculum irreverentiae amoveatur, tunc utique et in cellulis Missam celebrare fas erit (13 Aug. 1902. S. C. Prop. Fid.).

Disciplinam aliquatenus severiorem in hoc concedendo privilegio sequuta est antiquitus Sedes Apostolica (cfr. Benedictus XIV, *De Missae sacrificio*, l. III, c. VI, n. 11; Mocchegiani, *Iurisprudentia ecclesiastica*, vol. II, n. 810 sq.).

[2] Gasparri, *l. c.*, 223. Cfr. etiam Many, *l. c.*, 99, 4, c.

[3] Vermeersch, *l. c.*, 475, *Decret. auth.* 4190 ad I. 10 Nov. 1906.

[4] Cfr. infra n. 85 et supra n. 74.

per alium ecclesiasticum virum oratorium visitaverit et decenter instructum repererit » (c. 1192, § 2).

Circa quod notandum pro erectione oratorii semi-publici nullo modo requiri consensum eorum quorum interest, nec dotem, nec positionem primarii lapidis, etc. Quae de iure requiri diximus pro ecclesia, et generatim sufficit ut ipsam erectionem materialem oratoriorum Ordinarii loci visitatio eiusve delegati subsequatur.

Attamen si aliquo casu oratorium semi-publicum sollemnius erigi contigerit, ut e. g. pro Seminario, pro aliquo magno hospitali, quod consecrari postea debeat, tunc recte positio primarii lapidis praemittetur.

c) Ordinarius hanc potestatem non solum quod ad simplicem visitationem, sed et quod ad proprie dictam erectionem delegare potest; agitur enim de potestate ordinaria. Paulo aliter Many [1] qui tamen de potestate Ordinarii (Superioris maioris) ante Codicem loquitur.

d) Ordinario in visitatione loci pro erectione oratorii semi-publici de hoc praesertim cavendum est ut locus divino tantum cultui reservetur et ab omnibus domesticis usibus liber sit (c. 1196, § 2) [2].

e) Non requiritur ut licentia Ordinarii scripto data sit, licet id ad licentiam probandam in casu contestationis congruum sit.

f) Ordinarius, si iusta causa pro novo oratorio habeatur, et illud decenter instructum repererit, licentiam dare tenetur ex aliqua convenientia, ut ex natura rei patet.

g) Consensui clausulas iuris communis restrictivas apponere potest ex c. 1193 tum circa varias functiones ibi faciendas, tum circa Missas etc.; at, ut videtur, prohibere non potest satisfactionem praecepto iis qui ibi Missae assistant, quia haec conditio iuri communi repugnare videtur.

h) Circa fenestras aut ianuam ex oratorio semi-publico ad domos privatas prospicientes aut e contra, ea, quae circa hoc, ubi de ecclesiis, diximus, recolenda sunt (Cfr. n. **18**).

i) Cubicula supra oratorium prohiberi dicendum est; posse tamen, dummodo ad dormiendum non adhibeantur, tolerari [3].

---

[1] *L. c.*, n. 106.

[2] Licet generatim Missae celebratio in cubiculis prohibeatur, videtur tamen, si alicubi contraria consuetudo vigeat, id permitti posse in oratoriis secundariis hospitalium, quae oratoria non proprie in cubiculis privatis sunt sed in cubiculo publico, seu in loco ubi plurimi infirmi sunt, et ad hoc sunt ibi stabiliter erecta ut infirmi qui semper decumbunt, Missam audire valeant. Hoc permittere possunt Episcopi saltem ex antiquissima consuetudine, ut videtur: dummodo tamen reverentia debita Missae celebrationi nullum detrimentum patiatur. Nec proinde illa hospitalium dormitoria nomine cubiculi intelligi posse videntur.

[3] *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. VIII, part. I, pag. 45, ubi refertur responsum circa hoc S. C. De Prop. Fide.

At praxis quam sequitur S. R. Congregatio hac in re severior est, saltem si in oratorio quotidie Missa celebretur aut SS. Eucharistia asservetur; tunc enim requirit S. C. ut camera lapidea et crassa locus ab oratorio separetur [1].

Pro gratia tamen eadem S. R. C. aliquando concedit ut ex necessitate etiam cubicula ad dormiendum supra cappellam habeantur, dummodo ampla umbella altari in quo SS. Eucharistia asservatur, superimponatur [2].

l) Circa formam qua oratoria construenda sunt, nihil iure communi statutum est; forma cubiculi tribus saltem muris clausi aut etiam armarii ex ligno confecti, quod claudi possit et formam altaris habeat, servari potest [3].

m) Oratoria semi-publica Ordinarius ex rationabili causa ad usus profanos reducere potest; difficilius tamen id faciet si de oratorio semi-publico consecrato quaestio sit (c. 1192, § 3).

2° *De benedictione, consecratione et violatione.*

Circa benedictionem et consecrationem oratorii semi-publici haec notanda sunt:

a) Sicut de oratoriis publicis dictum est, oratoria semi-publica non necessario consecranda sunt; imo nec necessario sollemniter benedicenda, ut clare ex can. 1196, § 2 deducitur; generatim sufficit ut communi locorum domorumve benedictione invocativa benedicantur [4].

b) Possunt tamen ab Ordinario benedici et ab Episcopo aliquo speciali casu consecrari, dummodo cautiones de vitanda profanatione dentur [5].

c) Circa ministrum et ritus consecrationis aut benedictionis sollemnis, si ista fiant, videnda sunt quae supra, nn. **5-8** et **20-27** diximus.

d) Si oratorium semi-publicum consecratione dedicatum est, festum tituli, et dedicationis, ut de ecclesiis explicavimus, quotannis celebrari debet [6].

e) Si oratorium semi-publicum consecratum est non sollemni dedicatione sed tantum benedictione sollemni, tunc festum tituli, at non dedicationis, celebrandum est, ut patet [7].

---

[1] S. R. C. 27 Iul. 1878, *Decret. auth.* 3460.

[2] 23 Nov. 1880, *Decret. auth.* n. 3525 ad II.

[3] *Monitore ecclesiastico,* ser. I, vol. VIII, part. I, pag. 69, ubi proprie de oratorio privato loquitur at ea valent et de oratorio semi-publico.

[4] Many, *l. c.*, 102.

[5] Vermeersch, *l. c.*, 477; Wernz, *l. c.*, 458; Many, *l. c.*, 102.

[6] S. R. C. 5 Iunii 1899, *Decret. auth.* 4025 praesertim V; 29 Nov. 1878, *Decret. auth.* n. 3471; Many, *l. c.*, n. 102.

[7] S. R. C. 29 Nov. 1878, *Decret. auth.* 3471.

f) Quae diximus de violatione et exsecratione ecclesiarum oratoriis consecratione dedicatis applicanda sunt; immunitates vero et ius asyli, quatenus iuris ecclesiastici sanctiones continent, oratoriis semi-publicis, etsi consecratis, non videntur applicanda; attamen immunitate quae iure divino statuitur, ut e. g. ne ibi ponantur actus obsceni etc., etiam ista oratoria gaudent [1].

79. — 3° *Circa sacras functiones.* - Haec habentur ex Codice: « In oratoriis semi-publicis, legitime erectis, omnia divina officia functionesve ecclesiasticae celebrari possunt, nisi obstent rubricae aut Ordinarius aliqua exceperit » (c. 1193).

a) Clausulae quas Ordinarius apponere potest sunt omnes illae quae iuri communi non repugnant, ut iam supra innuimus.

b) Vi vero rubricarum prohibentur omnes functiones stricte paroeciales, et illae quae, sive ex arctitudine oratorii, sive ex defectu ministrorum, fieri nequeunt. Ita e. g. feria V in Coena Domini nequit exponi in oratorio pro adoratione Sacra Pyxis, si aliae functiones hebdomadae maioris ibi non fiant [2].

Circa functiones hebdomadae Sanctae videnda sunt quae supra n. **73**, pag. 73 in nota 2 diximus.

Notamus tamen celebrationem Missae privatae seu lectae, ianuis clausis Feria V in Coena Domini ex Decreto S. C. R. 31 Aug. 1839, *Decret auth.* 2799, etsi aliae functiones non fiunt, permitti posse in oratoriis religionum votorum sollemnium utriusque sexus ad communionem administrandam [3].

c) Circa funera haec notanda ex Codice. Oratoria sive publica sive semi-publica ius habent faciendi funera pro religiosis et novitiis

---

[1] Attamen oratoria, sicut et ecclesiae et coemeteria, benedictione constitutiva consecrata, immunitate, quatenus haec exemptionem a civili iurisdictione designat, gaudent, ut clare ex c. 1160 patet. Unde quae hoc loco et alibi (cfr. n. 42 et 44 supra) in textu dicuntur, de immunitate locali restrictive sumpta de qua in cc. 1178-1179 intelligenda sunt.

[2] S. R. C. 30 Nov. 1889, *Decret. auth.* 3716.

[3] Cfr. etiam *Monitore ecclesiastico*, ser. II, vol. I (1899), pag. 269, ubi hoc privilegium extendit ad Congreg. votorum simplicium pro sacerdote ibi celebrante de consensu Ordinarii. — Cfr. etiam Sebastiani qui haec habet: « Sive de Episcopi consensu, sive ex consuetudine Missa privata celebrari potest in omnibus ecclesiis communitatum locorum piorum, in quibus SS. Sacramentum asservatur » (Sebastiani, *Summarium theologiae moralis*, ed. IV, n. 451, II). — Idem fere habet Telch, in nova editione post Codicem, pag. 253, n. 22. — Cfr. item Leitner, *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, pag. 343, § 12, n. II, ubi haec habet: Am Gründonnerstag haben die exemptem Religiosen das Recht auf die Konventmesse, c. 862; S. R. C. in Comen. d. 9 Dec. 1899 (D. Au. n. 4049 ad 2), wahrscheinlich auch die Religiosen, welche, wenn auch nicht exempt, eine eigene Kirche (Oratorium), und einen eigenen Offiziator (Kaplan) haben. Der grund der letzten annahme liegt in dem Hinweis auf das Decret vom 31 August 1839 (2799). Dort heisst es: « Die Obern zelebrieren in Oratorium, um den Religiosen die heilige Communion zu reichen; und wenn eine Oratorium fehlt, so geschehe es in den Kirche bei verschlossenen Thüren ».

necnon famulis actu servientibus et intra domus septa stabiliter commorantibus, modo de religiosis a parocho exemptis agatur (c. 1221, § 1 et 3 et c. 1230, § 5). De quo postea fusius agemus (cfr. n. **176** sq. et **185**).

4° *Circa Calendarium* in oratoriis adhibendum haec nota:

a) In oratoriis semi-publicis vel etiam publicis calendarium loci seu dioecesis adhibendum est, etiam regularibus proprio calendario utentibus, imo etsi unicus regularis ibidem celebret [1].

b) Attamen ex speciali privilegio calendarium Romano-Seraphicum adhibendum est in oratoriis Sororum Tertii Ordinis S. Francisci, etsi eaedem sorores ad officium divinum non teneantur, sed solummodo officium B. M. V. aut alias tantum preces recitent [2]. Simile omnino privilegium die 22 Ian. 1906 concessum est Capuccinis. Nec censendum est tale privilegium abrogatum fuisse decreto S. R. C. 28 Februar. 1914, ut recte tenet P. Victorius ab Appeltern contra *Il Monitore ecclesiastico*, ser. III, vol. VIII, pag. 471, n. 122 [3].

80. — 5° *Circa asservationem SS. Eucharistiae.* - Etiam pro oratoriis publicis haec valent: SS. Eucharistia asservari potest in oratoriis publicis et semi-publicis tum domus piae aut religiosae, tum collegii ecclesiastici quod a clericis saecularibus aut a religiosis regitur (c. 1265, § 1, 2°). Cfr. etiam n. **73.**

Attamen decretum 14 Maii 1889 quo requirebatur indultum apostolicum ad hoc ut SS. Sacramentum asservari possit in oratoriis ubi non potest quotidie celebrari, hoc ipso canone mitigatum esse videtur; Codex enim, nil, praeter Ordinarii loci licentiam, requirit (c. 1265, § 1, 2°).

Videnda etiam sunt specialia privilegia alicui congregationi forte concessa circa hoc, ut e. g. privilegium concessum Filiabus Caritatis a S. Vincentio a Paulo conservandi SS. Eucharistiam in proprio Sacello, licet earum domus ecclesiae iuncta sit, in qua item SS. Eucharistia asservatur [4].

---

[1] S. R. C. 30 Iunii 1896, *Decret. auth.* 3919 ad 17; 17 Iulii 1896, *Decret. auth.* 3927 ad 1; 22 Maii 1896, *Decret. auth.* 3910; 11 Februarii 1910, *Decret. auth.* 4248 ad 3.

[2] S. R. C. 15 April. 1904, *Decret. auth.* 4132 ad I pro Fratribus Minoribus.

[3] Cfr. *Analecta Ordinis Minor. Capuccinorum*, vol. XXXI, pag. 372.

[4] S. R. C. 8 Maii 1886, *Decret. auth.* 3662. *Pontificia Commissio ad Codic. can. authent. interpr.* in plenariis comitiis 2-3 Iunii 1919, interrogata circa liceitatem asservationis SS. Eucharistiae in pluribus eiusdem domus oratoriis respondit: « Si religiosa vel pia domus adnexam habeat publicam ecclesiam eaque utatur ad ordinaria et quotidiana pietatis exercitia explenda, SS. Sacramentum in ea tantum asservari potest; secus in oratorio principali eiusdem religiosae vel piae domus (sine praeiudicio iuris ecclesiae, si quod habet); in eoque tantum, nisi in eodem materiali aedificio sint distinctae ac sepa-

Ius ante Codicem cfr. apud Many, *l. c.*, 104.

6° *Circa administrationem sacramentorum.* - Certe in oratoriis semi-publicis ea fieri possunt quae infra n. **87** in oratoriis privatis fieri posse dicemus, nisi specialis exceptio probari possit qualis e. g. ex c. 1109, § 2 habetur.

At insuper SS. Eucharistiae et Poenitentiae administratio ordinarie ibi permittitur, dummodo iuris praescripta serventur.

Matrimonium etiam parochus, sine recursu ad Ordinarium, ibi potest ex iusta causa celebrare [1].

81. — Scholion I. - *De oratoriis minoribus locorum publicorum.* - Inter oratoria semi-publica enumeravimus etiam oratoria minora, quae aliquando, ex necessitate aut ex convenientia, in aliquo loco publico, ut in monasteriis, collegiis etc. eriguntur.

De his oratoriis Codex haec habet: « praeter oratorium principale, alia minora ne erigantur, nisi, Ordinarii iudicio, necessitas aut magna utilitas id exigat » (c. 1192, § 4).

Ex quo videtur illa oratoria minora praesertim in locis publicis Ecclesiae auctoritati subductis, ut in carceribus, gymnasiis etc., favore iuris non gaudere, licet non absolute reprobentur. Omnia in hac re pendent a iudicio Ordinarii, qui certe eamdem severitatem non servabit si de loco publico ecclesiae auctoritati subiecto agitur, ut e. g. de Seminario etc. [2].

Nomine Ordinarii etiam Superior maior pro domibus sibi subiectis venit. Ordinarius autem, quoties haec oratoria permittenda censuerit, poterit determinare et restringere functiones ibi faciendas

---

ratae familiae, ita ut formaliter sint distinctae religiosae vel piae domus ». Quod responsum duas facit hypotheses, nempe aliam qua in eadem domo religiosa unica habetur familia religiosa et tunc aut in ecclesia conventuali, aut in ecclesia conventuali simul et in oratorio religiosis destinato ad ordinaria domus religiosae exercitia pietatis exercenda asservari potest de iure communi SS. Sacramentum; alteram qua in eadem domo duae vel plures distinctae familiae religiosae habeantur altera ab altera independentes, et tunc in tot oratoriis asservari poterit Eucharistia quot familiae religiosae adsunt inter se distinctae. Quodsi in eadem domo variae eiusdem familiae religiosae classes religiosorum habeantur, non ideo licet in oratoriis omnium classium Eucharistiam asservare. Attamen « potest evenire ut Novitiatus vel collegium studentium, etc., constituat non solum classem separatam alicuius magnae domus, sed etiam veram distinctam familiam religiosam cum proprio Superiore locali, propriis magistris etc.; dum in alia parte eiusdem materialis domus habeatur alia familia religiosa v. g. Curia Generalis, Curia Provincialis etc., cum proprio pariter Superiore locali » et in hoc casu in utrorumque oratorio posset ex iure communi asservari SS. Eucharistia (cfr. *Commentarium pro Religiosis* a. 1920, pag. 105, Roma. Cfr. etiam *Monitore ecclesiastico,* ser. III, vol. XI, pag. 234-240 praesertim in nota).

[1] Blat A., *Commentarium textus iuris Canonici,* l. III, pag. 676.

[2] Vermeersch, *l. c.*, 476.

ad necessarias, e. g. pro usu infirmorum, aut ad celebrandum, si magnus sacerdotum numerus habeatur.

Ista oratoria minora nec benedici, nec consecrari decet; attamen locus ab usu profano liber sit oportet; functiones illae tantum celebrari poterunt quas Ordinarius permiserit. Calendarium proprium unicuique sacerdoti ibi adhibendum est ex Decret. S. R. C. 4248, diei 11 Februarii 1910 ad III, in qua tamen responsione improprie illa oratoria privata dicuntur, ut ex c. 1192 constat [1].

82. — Scholion II. - *De dominio oratoriorum semi-publicorum.* - Oratorii semi-publici dominium potest esse vel Status, vel personae moralis civilis aut ecclesiasticae; nil contra naturam oratoriorum semi-publicorum in quovis ex istis modis possessionis habetur. Attamen proprietarius leges Ecclesiae et canones oratoria respicientia servare tenetur, ut ex natura rei patet.

Quae quidem valent si oratorium semi-publicum consecratum non sit. Si vero consecratum sit aut dedicatione sollemni aut saltem benedictione constitutiva, tunc eius dominium ipso facto consecrationis ad Ecclesiam transfertur, licet a persona physica aut morali civili suis expensis aedificatum sit. Talis enim conditio est intrinseca ipsi rei naturae; quia quod consecratum est humano subtrahitur commercio et unice societati religiosae subiicitur. Et hoc quidem de iure ordinario; nihil tamen vetat quominus aliquando Ecclesia privatum dominium in sacra aedificia toleret, dummodo saltem in hac concessione de perpetua servitute caveatur in favorem ipsius Ecclesiae, qua saltem eius iurisdictio in illud aedificium impediri nequeat.

Ex quibus patet Ecclesiam in aedificia consecrata duplicem potestatem habere, nempe potestatem dominii et potestatem iurisdictionis; priori aliquo in casu renuntiare posse, alteri vero non posse quia haec renuntiatio repugnat naturae sacri aedificii [2].

§ 4. — *De oratoriis privatis.*

83. — I. Notio. - Oratoria privata, quae supra, ubi de oratoriis in genere, definivimus, differunt ab oratoriis semi-publicis et a fortiori a publicis, in hoc quod privatae cuidam personae aut familiae exclusive destinantur.

---

[1] Vermeersch, *l. c.*, 476; Many, *l. c.*, 105.

[2] Cfr. Cavagnis, *l. c.*, tom. III, n. 221 et 231. Quae non solum de oratoriis semi-publicis valent sed et quidem a fortiori de ecclesiis et oratoriis publicis. — Cfr. etiam quae supra n. 75 habentur.

In domibus proinde stricte privatis eriguntur, et usui stricte privato exclusive destinantur, unde et domestica appellantur.

Sunt tamen et oratoria privata quae privilegiis gaudent oratoriorum semi-publicorum, ut mox videbimus.

84. — II. **Variae species.** - Oratoria privata varie dividuntur pro varietate personarum quibus inserviunt:

1° Oratoria domus privatae in commodum privatum.

2° Oratoria privata Cardinalium et Episcoporum (c. 1189).

3° Oratoria privata coemeteriorum (c. 1190).

85. — III. **Quonam iure regantur.** - 1° *Circa erectionem* horum oratoriorum haec tenenda sunt:

a) Potestas quae ante Concilium Trident. Episcopis circa erectionem oratoriorum competebat a Tridentino restricta est, ita ut solummodo ex gravi et urgenti causa, per modum actus ex illo tempore Episcopis haec oratoria erigere licuerit [1].

b) Iure autem Codicis haec valent:

α) Ordinarius loci (ideo non Superiores maiores religionum exemptarum vi huius canonis, at utique etiam ipsi vi c. 822, § 4) in oratoriis stricte domesticis, postquam ea visitaverit et decenter instructa repererit, unius Missae, in casu aliquo extraordinario, per modum actus, iusta et rationabili de causa, celebrationem permittere potest (c. 1194).

Clausula de unica Missa interpretari posse videtur de unica Missa eodem die, in eodem oratorio, celebranda; alioquin dicendum esset Codicem voluisse facultates Episcoporum hac in re restringere, quod non est probabile; Episcopi enim ante Codicem non unius tantum Missae celebrationem permittere poterant, sed etiam plures, idest, per plures dies, licet utique per modum actus [2].

Alia clausula « in casu aliquo extraordinario » antiquae clausulae quae de causa urgenti loquebatur aequivalere videtur.

Clausula vero quae causam iustam et rationabilem requirit, antiquam disciplinam, quae magnam et urgentem causam requirebat, mitigasse potius quam restrinxisse videtur.

Alia denique clausula « per modum actus » ex antiquo iure excerpta est, et ex antiquo interpretanda: « concedere facultatem per modum actus est illam concedere, non per modum habitus, seu in perpetuum aut indefinite (ut ante Tridentinum faciebant Episcopi)

---

[1] Many, *l. c.*, 79 sq.

[2] Many, *l. c.*, 81; S. C. de Sacr., 23 Dec. 1912.

sed vi causae transeuntis et quandiu durat haec causa. Unde exstante causa urgenti de qua supra, Episcopus concedere poterit facultatem celebrandi, non tantum una vel altera vice, ut quidam volunt, sed tempore quo durabit causa; quod alioquin tempus erit necessario breve, quia quod est urgens non durat » [1].

β) Generatim vero haec oratoria per modum habitus a S. Sede eriguntur per indultum de quo postea (cc. 1194, 1195).

γ) Ordinariis locorum iure Codicis nova facultas data est erigendi scilicet oratoria privata in coemeteriis. Ante Codicem id non poterant Episcopi (cc. 1190, 1194). Insuper haec oratoria coemeteriorum, licet stricte privata, ex licentia Ordinarii plurium Missarum celebrationem admittunt etiam eodem die (c. 1194).

Oratoria haec privata distingui oportet ab oratoriis publicis coemeteriorum quae pro omnibus vel ab Ecclesia vel etiam a Municipiis de licentia Ordinarii erecta sunt; quae oratoria iure oratoriorum publicorum reguntur.

δ) Oratoria vero quae aliqua particularis familia religiosa in coemeterio erigere velit inter oratoria semi-publica videntur computanda; quia revera stricte privata non sunt, sed communitati religiosae inserviunt; attamen quia extra domum quo non extenditur auctoritas Superiorum maiorum sunt, auctoritate Ordinarii loci erigenda sunt eiusque visitationi subsunt, nisi speciale habeatur indultum [2].

Attamen cum etiam oratoria grangiarum proprie dictarum, idest, domorum ruralium in quibus tantum aliquis conversus aut sacerdos regularis commoratur, rei oeconomicae administrandae gratia, iuxta plures privilegio Gregorii XIII Societati Iesu concesso regantur

---

[1] Many, *l. c.*, 82; Gasparri, *l. c.*, 225 et in nota. — Quae confirmari videntur a c. 822, § 4, ubi clausula de *unica Missa* non habetur.

Cui interpretationi non obstat, ut videtur, responsio Commissionis pro auth. interpretatione Codicis die 16 Oct. 1919 data (cfr. *Acta A. S.*, XI, pag. 476 ad 12) ubi dicitur illa facultas Ordinariorum restrictivam habere interpretationem. Hoc enim significatur ultra sensum verborum illam facultatem extendi non posse. — Cfr. etiam circa ista: S. C. De disciplina Sacrament. 22 Mart. 1915; *Monitore ecclesiastico*, ser. IV, vol. II, pag. 21 ubi docet Ordinarium permittere posse celebrationem *della Santa Messa* non *di una sola Santa Messa;* licet utique admittat iuxta citatum responsum facultatem Ordinariorum in casu restrictive interpretandam esse. Eamdem interpretationem admittit Blat qui c. 822, § 4, exponens haec habet de illa clausula *per modum actus:* « scilicet: non tantum semel sed aliquoties ». — Cfr. Blat A., *Commentarium textus Cod. iuris can.*, l. III, pag. 141. — Cfr. tamen etiam *Monitore ecclesiastico*, ser. IV, vol. I, pag. 175.

Nota insuper eodem canone 822, § 4, eamdem facultatem agnosci et Superioribus maioribus religionis clericalis exemptae.

Attamen tam Ordinarius loci quam Superior religiosus Missae celebrationem in cubiculo seu in loco ubi mobilia seu lecti sunt numquam, ne per modum quidem actus permittere potest (c. 822, § 4). — Cfr. Sebastiani, *Summarium theologiae moralis*, n. 451 in nota.

[2] S. R. C. 10 Nov. 1906, *Decret. auth.* 4190, ad II.

et proinde a Superioribus maioribus exclusive pendeant, idem dici posse, salvo meliori iudicio, videtur et de oratoriis regularium in coemeterio publico, ex eo praesertim quod ista oratoria ut quasi appendix monasterii consideranda sint et ibi, non in monasterii territorio, erigantur solummodo ex praescripto legis civilis coemeteria intra monasterii territorium erigi prohibentis. Et sicut ex eiusdem legis civilis praescriptione regulares ius sepulturae, quo antea eorum ecclesiae gaudebant, non amiserunt, uti constat; sic nec hoc ius, habendi scilicet cappellam coemeterii, amisisse dicendum videtur. Per accidens enim ista cappella extra monasterium est.

Id saltem affirmari posse videtur iuxta illos qui privilegium Gregorii XIII Societati Iesu concessum et aliis regularibus communicatum ad grangias stricte dictas extendunt. Privilegium vero adhuc vigere videtur non solum pro Societate Iesu sed et pro aliis regularibus quibus ante diem 19 Maii 1918 communicatum fuerat (c. 613 § 1) [1].

Nec obstat citatum Decret. 10 Nov. 1906 ad II, quia ea quae illa responsione dicuntur, valent nisi adsit indultum. Igitur quae supra et etiam alibi diximus ex Wernz circa oratoria grangiarum, licet forte veriora sint, probabilitatem tamen huius opinionis infirmare non videntur.

Idem videtur docere Gasparri eodem *l. c.*, n. 221, ubi haec habet: « Ut in oratoriis domus regularis, collegii a regularibus directi, vel alterius loci ubi aliqui regulares resident, Missa celebrari licite valeat, non est necessaria Episcopi loci licentia; sed postquam Provincialis in Societate Iesu, vel Superior aequivalens in alio ordine religioso, oratorium approbaverit, et ad divinum dumtaxat cultum deputaverit, Missae celebrari possunt ex relata Gregorii XIII concessione. Quidquid nonnulli in contrarium senserint, putamus in his oratoriis et extraneos regulares, aut saeculares admitti posse ad Missae celebrationem ; et omnes assistentes satisfacere praecepto » [2].

Quae vero contra hanc doctrinam affert alibi idem Gasparri, n. 223 ex respons. S. C. C. 1° Martii 1687, non videntur talia quae Many doctrinam infirment, praesertim cum serio dubitari possit illud antiquatum decretum per desuetudinem abrogatum fuisse, vel etiam non generalem disciplinam sed singularem casum attigisse, et amplius etiamsi generalis disciplina illa responsione statuta fuisset, tamen adhuc probabilis remaneret doctrina Many quae Gregorii XIII privilegio praecipue nititur [3].

---

[1] Vermeersch, *l. c.*, 222; Many, *l. c.*, 106, 3° et 107, 3°; Ojetti, *l. c.*, 2986. Cfr. etiam supra n. 74 in nota 2.

[2] Gasparri, *l. c.*, 221 et 223.

[3] Cfr. Many, *l. c.*, 107, 3°.

Oratoria privata hoc gaudent privilegio ut Missa de requie praesente cadavere omnibus diebus, exceptis festis de praecepto et duplicibus primae classis, et diebus ipsa duplicia primae classis excludentibus, ab obitu usque ad sepulturam in iisdem celebrari possit [1].

Attamen privilegium supradictum quoad Missas praesente cadavere non includit privilegium plures Missas eodem die celebrandi in oratorio privato; ad hoc enim speciale privilegium requiritur [2].

De erectione oratoriorum Cardinalium et Episcoporum postea agemus.

86. — 2° *Circa benedictionem aut consecrationem* oratoriorum domesticorum Codex ius vetus confirmavit, nempe:

a) Oratoria domestica communi locorum domorumve benedictione donari possunt; attamen cultui tantum divino, etsi non benedicta, reservari et ab omnibus usibus domesticis libera esse debent (cfr. c. 1196, § 2).

Ex quo patet oratoriis privatis nullo modo applicanda esse ea quae de consecratione et benedictione locorum sacrorum et ecclesiarum alibi diximus; quod et de exsecratione, violatione etc. valet.

b) Oratoria domestica nec consecrari nec benedici possunt more ecclesiarum (c. 1196, § 1) [3].

87. — 3° *De sacris functionibus* haec sunt notanda:

a) In oratoriis privatis ex indulto apostolico, nisi aliud in eodem indulto expresse caveatur, una Missa, eaque lecta, singulis diebus, exceptis sollemnioribus, celebrari potest; sed aliae functiones ibidem ne fiant (c. 1195, § 1).

Clausula canonis, qua unica Missa, eaque lecta, singulis diebus dici posse iubetur, exceptionem admittit in casu gravis necessitatis si secunda Missa e. g. ad viaticum administrandum necessaria sit, et in casu sacerdos, etiam non praesente indultario, celebrare poterit [4].

Id autem quod habet Gasparri in nota aliqua sub n. 235 posse nempe celebrari plures Missas, si clausula de unica Missa desit in rescripto, putamus non amplius valere ex hoc canone. Cfr. etiam c. 239, § 1, 14° circa privilegium Cardinalium, quod valere etiam dicendum est de Episcopis ut videbimus. — Si datum sit privilegium celebrandi in oratorio privato die Nativitatis Domini, tunc tres Missae

---

[1] S. R. C. 10 Nov. 1906, *Decret. auth.*, 4192 ad I, 1°.

[2] *Monitore ecclesiastico* (1906), vol. VII, pag. 230, ser. II.

[3] Cfr. *Consultazioni morali canoniche liturgiche*, Gennari, vol. II, pag. 670, ubi vetus disciplina circa ista omnia exponitur.

[4] S. R. C. 27 Aug. 1886, *Decret. auth.* 2745 ad VII.

celebrari possunt [1]. Idem valere putamus pro die Commem. Omnium Fidelium Defunctorum.

Dies sollemniores excepti sunt qui in Caeremoniali Episcoporum l. II, c. XXXIV, § 2, numerantur, nempe: Nativitatis, Epiphaniae, Paschae, Ascensionis, Pentecostes, S. Ioseph, Annuntiationis, Assumptionis B. M. V., Conceptionis, Ss. Apostolor. Petri et Pauli, Omnium Ss., Titularis ecclesiae, Dedicationis ecclesiae cathedralis, et Feriae V in Coena Domini [2].

Attamen ut haec festa revera inter excepta enumerentur, cum requiratur ut de facto ex praecepto serventur [3], et cum ex iure Codicis (c. 1247) quaedam ex iisdem non amplius sint de praecepto ut festa Annuntiationis, Titularis ecclesiae et anniversarii Dedicationis ecclesiae cathedr., Missam in oratoriis domesticis his diebus non prohiberi certum ex Codice dicendum est (c. 1247).

Quod si alicubi in dominicam sequentem aut etiam praecedentem externa sollemnitas illorum festorum translata est ex speciali aliquo privilegio, tunc exceptus certe non habetur dies a quo translatio facta est cum non sit amplius ex praecepto servandus; sed nec dies ad quem translatio facta est exceptus probari potest [4].

Feria V in Coena Domini Missa prohibetur ex alio capite licet non sit festum ex praecepto [5].

Dies autem excepti, ipso iure excipiuntur, nisi speciale indultum habeatur (c. 1195, § 1). Responsio S. C. de Sacr. 11 Aprilis 1913 circa festum S. Ioseph post Codicem non est amplius practici momenti.

Episcopus aliis diebus praeter supra exceptos, in oratorio privato Missae celebrationem probabilius prohibere non potest [6].

b) S. Communio ex iure vigenti primum a Pio X inducto, et deinde a Codice confirmato in oratorio domestico distribui potest iis omnibus christifidelibus qui Sacrificio Missae assistunt (c. 869) [7].

c) Ordinarius, dummodo iustae adsint et rationabiles causae, diversae ab iis ob quas indultum concessum fuit, etiam sollemnioribus festis permittere potest per modum actus Missae celebrationem (c. 1195, § 2).

---

1 Gasparri, 235 in notis.

2 Paulo aliter hanc enumerationem facit Brehm, *Synopsis, l. c.*, pag. 213, ubi inter excepta non enumerat festum S. Ioseph. — Cfr. etiam *Commentar. pro Religiosis* (1922), vol. III, pag. 64.

3 *Decret. auth.* 3896, 10 April. 1896.

4 S. R. C. 6 Mart. 1896, *Decret. auth.* 3890 ad 1; 4 Dec. 1896, *Decret. auth.* 3933; Gasparri, *l. c.*, 235 in notis; Many, *l. c.*, n. 88.

5 Gasparri, *l. c.*, *ibidem.*

6 Many, *l. c.*, 95.

7 S. R. C. 8 Maii 1907, *Decret. auth.* 4201; Many, *l. c.*, n. 94.

d) Baptisma sollemne ex iusta et rationabili causa, praeterquam in mortis periculo vel urgente infirmitate, de licentia Episcopi in oratorio privato conferri potest (c. 776)[1].

e) Confessio seu poenitentia pro viris in oratoriis privatis certe administrari potest; at etiam pro mulieribus modo sedes crate fixa instructa sit; id saltem extraordinarie ab Ordinario loci permitti potest (cc. 908-910).

f) Matrimonium et Missa nuptialis de licentia Ordinarii etiam in oratoriis privatis celebrari potest (c. 1109, § 2)[2].

g) Aliae functiones sacrae praeter superius dictas in oratoriis domesticis ne fiant (c. 1195, § 1). Nomine aliarum functionum veniunt Missa cantata, aspersio aquae benedictae, distributio cinerum, palmarum et candelarum, conciones, denuntiationes festorum et vigiliarum, benedictio mulieris post partum etc.[3]. Et haec quidem per se seu de iure; attamen iuxta probatissimos auctores Ordinarius loci quasdam functiones aliunde ibi prohibitas, v. g. benedictio mulieris post partum, permittere potest. Ratio est quia potestas id faciendi Ordinariis a Tridentino ablata non est[4].

h) In oratoriis privatis sacerdos celebrans proprio Calendario uti debet sive regularis sive saecularis est[5].

i) Nequeunt reliquiae insignes asservari in oratoriis privatis sine expressa Ordinarii loci licentia (c. 1282, § 1).

4° *De reductione ad usus profanos.* - Oratoria domestica ad usum profanum reduci auctoritate Ordinarii loci possunt, qui id concedere valet ad domini seu proprietarii instantiam, cum de re non sacra agatur[6].

---

[1] Cfr. etiam S. C. de Sacr. 23 Dec. 1912. — Circa baptismi administrationem attendi etiam possunt varia S. Sedis responsa. Ita S. C. Prop. Fide 21 Ianuarii 1789, declaravit in locis ubi non est ecclesia aut oratorium commune Sacerdotem posse et debere sollemniter, idest, adhibitis omnibus caeremoniis in Rituali Romano praescriptis, baptizare liberos christianorum in eorum domibus privatis (Cfr. *Collect. S. C. Prop. Fide,* vol. I, n. 589 ad 3). Quod certe a fortiori valet de oratorio etiam privato.

Quod si oratorium aut ecclesia in loco adsit, sed ex parentum mala voluntate infantem ad ea deferri nequeat, tunc generatim infans domi, omissis caeremoniis baptizari debet, cum intentione caeremonias postea in ecclesia supplendi, nisi forte praevideatur parentes nec decursu temporis permissuros esse ut infans ad ecclesiam caeremonias supplendi causa deferatur; hoc enim casu satius erit ut, in ipsis privatis domibus, ritus et caeremoniae praescriptae in baptismo adhibeantur (Cfr. *Collect. S. C. Prop. Fide, l. c.,* ad 4). Quae quidem responsa missionum loca respiciunt, at forte, nostris praesertim diebus, quibus fidei ardor tepescit, etiam nostris regionibus applicabilia quandoque esse possunt.

[2] Cfr. etiam S. R. C. 31 Aug. 1872, *Decret. auth.* 3265.

[3] Cfr. Many, *l. c.,* n. 94.

[4] Many, *l. c.,* 95.

[5] S. R. C. 11 Febr. 1910, *Decret. auth.* 4248; 9 Dec. 1895, *Decret. auth.* 3862; 22 Maii 1896, *Decret. auth.* 3910.

[6] Ojetti, *l. c.,* v. *Oratorium.*

88. — IV. **De indultis S. Sedis pro oratoriis domesticis.** - Circa haec indulta quaedam notanda sunt pro praxi:

1° *De modo obtinendi indultum oratorii domestici.* - Ad obtinendum indultum oratorii domestici ex iure vigenti ad S. Congreg. de Sacramentis preces porrigendae sunt (c. 249, § 2) [1].

Indultum Sedes Apostolica non elargitur « nisi praevia informatione Episcopi de meritis oratorum, de decentia domus et oratorii, num populus in regione Missarum defectu laboret etc. » ; ex quibus patet preces, ut facilius et promptius indultum obtineatur, per Episcopum esse porrigendas [2].

Insuper « indulta privati sacelli cuiusvis generis, sui, familiae, aliorumve commodi causa petita mittentur per Breve in proprio Secretariae Status officio redigendum. Ab hac tamen lege eximuntur sacerdotes vel senio vel morbo affecti qui solvendo pares non sint. Ad hos gratia mittitur forma rescripti et ad normas huius legis c. XI Norm. Com. » [3].

Pro gratiarum, indultorum, dispensationum rescriptis in officiis omnibus, taxatio Sanctae Sedi solvenda erit libellarum decem, si de maioribus rescriptis agatur ; si de minoribus quinque. Remuneratio agenti debita erit libellarum sex pro rescriptis maioribus: pro minoribus, trium.

Si rescriptum unum plures gratias contineat augebitur proportione taxatio ; non ita tamen agentis procuratio [4].

89. — 2° *Tenor ipsius indulti.* - Tenor indultorum pro oratorio privato non semper idem fuit ; at easdem fere semper clausulas restrictivas continet, quae varias mutationes progressu temporum passae sunt.

Antiquior formula videri potest apud Ferraris [5] ; iuxta hanc formulam indultum ad ipsos oratores dirigebatur et in forma omnino gratiosa.

Recentioribus autem formulis indultum ad Ordinarium generatim dirigitur, ut videri potest in indultis relatis a Gasparri et a Many qui duplicis tenoris indulta afferunt, ambo tamen ad Ordinarium directa [6].

---

1 Normae peculiares ad Constit. « *Sapienti consilio* » Pii X, c. VII, art. III, n. 10, *b*.

2 Gasparri, *l. c.*, 234; Many, *l. c.*, 84.

3 Normae peculiares supra citatae, c. VII, art. III, n. 14.

4 Normae communes ad Const. « *Sapienti consilio* » Pii X, c. XI, Disposit. temporanea n. 13.

5 *Prompta Biblioth.*, v. *Oratorium*, n. 6.

6 Cfr. Gasparri, *l. c.*, 225; Many, *l. c.*, 85.

90. — 3° *Forma indulti.* - Forma qua indulta oratoriorum domesticorum conceduntur antiquitus forma omnino gratiosa erat, quod ex eo etiam patet quod directe ad indultarium mittebantur [1].

In praesenti vero forma est gratiosa mixta, qua nempe Ordinarius loci est quidem exsecutor at necessarius exsecutor gratiae, quod ex ipsius indulti verbis patet: « unde non potest Episcopus facultatem denegare, si vera sunt narrata, et oratorium satisfaciat omnibus indulti clausulis » [2].

Quod si, his non obstantibus, Ordinarius licentiam celebrandi « denegaverit, orator recursum habet ad Sedem Apostolicam, sed interim Missa celebrari in oratorio nequit » [3].

Nota insuper Ordinarium posse praecipere resarcitionem impensarum factarum ad loci recognitionem in sacelli usum adhibendi ab indultario solvendam, licet Episcopus proprie exsecutor gratiae non sit [4].

91. — 4° *Clausulae indultorum.* - Multae ex clausulis indultorum pro oratoriis domesticis, ex iis quae hucusque circa eadem oratoria diximus, explicationem habent; circa alia vero haec notanda:

a) Personae quae initio Brevis seu rescripti nominantur his aut aequivalentibus verbis: « Nobis exponendum curaverunt dilecti filii *Petrus Chusa* eiusque uxor... » indultarios principales seu, ut dici solet, precarios designant. In indultis ordinariis horum aut saltem alterutrius praesentia, et quidem in oratorio non domi tantummodo, requiritur ut sacerdos celebrare possit. Casum exceptum ab hac regula iam supra vidimus ubi de viatici administrandi necessitate loquuti sumus [5].

Praeter hos, alii etiam sunt indultarii qui generali modo in corpore Brevis nominantur his verbis: « in sua, consanguineorum et affinium secum insimul in eadem domo habitantium, et quoad oratoria ruri sita, etiam in hospitum nobilium suorum praesentia » qui omnes Missae in Oratorio assistere et praecepto satisfacere possunt dummodo tamen principales indultarii vel saltem alteruter eorum praesens sit. Consanguinei autem et affines ad hunc effectum satisfaciendi praecepto usque ad quartum gradum computari possunt et

---

[1] Cfr. Ferraris, *l. c.*, n. 6.

[2] Many, *l. c.*, 86. — Cfr. etiam *Ephemerid. liturgic.* (1910) pag. 132 sq.

[3] Gasparri, *l. c.*, 235 in notis.

[4] Cfr. Normae peculiares ad Constit. « *Sapienti consilio* » Pii X, c. III, art. I, n. 45, 29 Sept. 1908, *Acta Ap. S.* (1908), pag. 108.

[5] Many, *l. c.*, 89; Gasparri, *l. c.*, 235 in notis; Ferraris, *l. c.*, 82.

insuper licet consanguinitas aut affinitas ex illicito commercio originem trahant [1].

Famuli non sunt indultarii ad effectum satisfaciendi praecepto nisi tempore Missae servitiis actu necessarii sint, ut clare ex clausula finali constat. Minister satisfacit si necessarius sit, seu si desit privilegiatus qui velit et queat ministrare; sacerdos celebrans certe satisfacit [2].

Insuper consanguinei et affines, ut praecepto satisfaciant, commensales sint oportet; unde non sufficit ut in eadem homo habitent sicut nec, si in eadem domo et in eodem tabulato (*piano*), non tamen in eadem divisione (*appartamento*) habitent [3].

Hospites dicuntur personae domi receptae a domino ut commensales ex causa aliqua temporanea et ad certum tempus. Probabiliter nomine hospitum etiam commensales unius diei et invitati ad spectaculum et ad prandium intelligendi sunt.

Hospites vero, ad hoc ut praecepto satisfacere possint, nobiles esse debent; at nobilitas sive ex genere, sive ex privilegio, sive ex officio aut gradu aut dignitate aut ex quavis alia ratione promanans sufficit [4].

Lex Ecclesiae qua satisfactio praecepti audiendi Missam in oratoriis privatis prohibetur, primum, ut videtur, ex decreto Clementis XI « Quoniam sancta » 15 Dec. 1703 statuta invenitur. Ante illud tempus tantummodo aliquod vestigium huius legis habetur [5]. Nunc vero in iure circa hoc sanctio clara habetur (c. 1249); quo tamen oratoria coemeteriorum in Decr. Clement. XI comprehensa excipiuntur.

b) *Locus oratorii.* - In indultis haec aut aequivalens clausula habetur: « in privatis domorum suae habitationis in civitate ac dioecesi exsistentium... oratoriis, ad hoc decenter muro instructis et ornatis, seu exstruendis et ornandis, ab omnibus domesticis usibus liberis, per te visitandis prius et approbandis, deque tui licentia arbitrio duratura... ». Quae verba variis quaestionibus aditum pandunt.

α) Ex illis verbis personale simul et locale indultum dicendum est. Personale quia personam de loco in locum actualis habitationis sequitur. Nota autem ibi sermonem esse de habitatione, non de domicilio, aut quasi-domicilio, unde sufficit commoratio etiam paucorum dierum, sine animo ibidem longius permanendi et hoc sensu indultum

---

[1] Hoc alterum tamen de affinitate post Codicem non amplius admitti potest ex c. 97, § 1. — Cfr. Many, *l. c.*, n. 90 sq.; Ferraris, *l. c.*, 51 sq.; Gasparri, *l. c.*, in notis.

[2] Many, *l. c.*, 90.

[3] Ferraris, *l. c.*, 55; Many, *l. c.*, 90.

[4] Ferraris, *l. c.*, 57, 58; Gasparri, *l. c.*, in notis; Many, *l. c.*, 90, 91.

[5] Cfr. c. 35 D. I, *De consecrat.*

personale est, ita ut indultarius pluribus oratoriis, licet non eodem tempore, uti possit. Est vero indultum locale quia extra dioecesim non extenditur. Cum tamen illa verba « in civitate ac dioecesi » in indultis non semper habeantur, si desint tunc etiam extra dioecesim indultum valet cum approbatione tamen respectivi Episcopi; quia tunc indultum omnino personale est [1].

Quid autem si alter coniux ruri, alter vero in civitate habitet? potestne uterque in loco actualis suae habitationis frui oratorio domestico unico indulto concesso? Id aliquo casu singulari admitti posse videtur; attamen si longius aut etiam perpetuo ea rerum conditio protrahatur, tunc utique fieri non potest quia duplex oratorium haberetur, quod duplici indulto obtinendum est.

β) Locus oratorii debet esse muro exstructus et ornatus. - Prima verba requirunt ut oratorium muris, non aliis mediis ut velis etc. claudatur; attamen muros a tribus lateribus sufficere dicendum est [2].

Alia vero verba « decenter ornatum » requirunt ut necessariae supellectiles habeantur. Decet etiam ut supra oratorium cubiculum ad dormiendum non habeatur; hoc tamen clara iuris communis sanctione necessario non requiritur pro oratoriis domesticis; quo non excluditur id requiri posse iure particulari ab Ordinario loci statuto [3].

Item oratorium a domesticis usibus liberum sit oportet; seu « ut non sint ibi armaria rebus profanis condendis destinata, ut non sint ibi utensilia ad laborandum, mensa ad scribendum, ut non per oratorium transiri soleat ad alia cubicula, etc.; si hi usus aut similes, fieri soleant in oratorio (modo non ex necessitate transeunte) conditio deficit, et cessat indultum; unde requiritur nova Ordinarii approbatio » [4].

Quae fortasse minus proprie dicta sunt; etenim si oratorium ad usum profanum reducetur, oratorii indultum proprie suspenditur, non omnino cessat; et nova Episcopi approbatione iterum reviviscit [5].

c) *Aliud indultum in eadem domo.* - In indultis oratoriorum domesticorum haec generatim clausula habetur: « dummodo in iisdem domibus celebrandi licentia quae adhuc durat alteri concessa non fuerit ».

Quibus verbis id statuitur: ut indultum non valeat pro ea domo in qua forsitan iam alterum indultum adhuc vigens altera persona obtinuerit eoque adhuc utatur. At requiritur ut prius indultum in

---

[1] Many, *l. c.*, 97; Ferraris, *l. c.*, 15 et sq.; Gasparri, *l. c.*, 235 in notis, pag. 164.
[2] Many, *l. c.*, 87.
[3] Many, *l. c.*, 87; Ferraris, *l. c.*, 17 et sq.
[4] Many, *l. c.*, 87.
[5] Ferraris, *l. c.*, 19 sq.

iisdem domibus stricto sensu vigeat ita ut si sit quidem in eadem domo seu in eodem aedificio, sed non in eadem contignatione (*piano*); aut etiam sit quidem in eadem contignatione, sed non in eadem contignationis divisione (*appartamento*), licet haec ultima divisio forte ingressum, atrium, aulam principem habeat communia, tamen neutrum indultum suspenditur « quia formaliter sunt adhuc diversae domus » [1].

Casu autem quo in eadem vere domo prior indultarius iam adsit, alterum indultum tunc valere incipit cum prius cessaverit [2].

Quid vero si prius indultum ex quovis motivo, aliquo tempore e. g. aestate vel aliquibus tantum diebus suspenditur? Poteritne alter indultarius illis diebus suspensionis suo indulto uti? Mihi affirmandum videtur ex eo praesertim quod ratio, ob quam alterum indultum in eadem domo prohibetur, est quia S. Sedes duplicem Missam eodem die in eiusdem privatae domus oratorio celebrari vetat, ut ex generali clausula in indultis ordinariis generatim apponi solita patet. Revera enim dici potest iisdem in domibus licentiam priorem non amplius durare eo tempore quo prior indultarius ibi, licet ex causa temporanea, non habitat, tunc enim potius in domo rurali aut alibi prius indultum viget.

Item ex eadem ratione videtur uterque indultarius in eadem domo posse simul suo indulto uti, dummodo uterque uni Missae assistant: quo casu duplex indultum in unum cumulatur et aliquo modo unicum fit quousque ibi in eadem domo uterque commorabitur.

d) *Approbatio sacerdotis.* - Clausula « per quemcumque sacerdotem rite probatum saecularem, vel de Superiorum suorum licentia regularem », nullo modo aliquam peculiarem approbationem ad celebrandum in oratorio domestico requirit; sufficit generalis approbatio Ordinarii sui ad normam c. 804.

Imo vi huius clausulae, sacerdotibus regularibus a suis Superioribus approbatis, Episcopus prohibere non posse videtur ne Missam celebrent in oratorio domestico priusquam a se signatum testimonium in curia obtinuerint; clausula enim pro regularibus exclusive approbationem Superiorum requirit.

92. — 5° *De cessatione et suspensione indulti.* - Indultum oratorii domestici, ut communiter conceditur, nisi speciales clausulas favorabiles contineat, morte indultariorum principalium cessat, est enim privilegium personale quod ultra personae vitam non extenditur.

---

[1] Gasparri, *l. c.*, n. 235 in notis, pag. 165, n. 2; Many, l. c., 91; Ferraris, *l. c.*, 37.
[2] Ferraris, *l. c.*

Si duo sint indultarii principales, sufficit ut alteruter vivat, ut indulto frui possit [1].

Ordinarius loci ex rationabili causa in oratorio domestico Missae celebrationem interdicere potest (c. 1192, § 2); quod si Episcopus fecerit, etiam irrationabiliter, Missa ibi celebrari non poterit. In casu recursus ad S. Sedem patet [2]. Indultarius, ut praecepto audiendi sacrum satisfaciat, verius, uti suo privilegio non tenetur, si ecclesiam adire nequeat quavis ex ratione [3].

93. — V. **De oratoriis privatis coemeteriorum.** - « Aediculae in coemeterio a familiis seu personis privatis ad suam sepulturam erectae, sunt oratoria privata » (c. 1190).

Circa haec oratoria privata quae novo omnino iure reguntur haec ex Codice notare iuvabit:

1° Haec oratoria de auctoritate Ordinarii loci erigi possunt, ibique de eiusdem auctoritate Missa potest celebrari (c. 1194).

Ante Codicem tanta potestas sine speciali privilegio Episcopis non dabatur [4].

2° Oratoriis privatis coemeteriorum applicanda non sunt quae de oratoriis domesticis ordinariis diximus circa unicam Missam eodem die celebrandam; Ordinarius enim plures ibi Missas eadem die permittere potest (c. 1194).

3° Item illis oratoriis applicanda non sunt quae circa satisfactionem praecepti audiendi Missam de aliis oratoriis domesticis diximus. Omnes enim ibi praecepto satisfacere possunt (c. 1249).

4° S. R. C. die 19 Maii 1896 declaravit: « In quolibet sacello sepulcreti rite erecto, vel erigendo, Missas, quae inibi celebrari permittuntur, posse esse de Requie diebus non impeditis a festo duplici 1 vel 2 classis, a dominicis, aliisque festis de praecepto servandis, necnon a feriis, vigiliis octavisque privilegiatis » [5].

5° Circa altare oratoriorum in coemeteriis notandum est subter ipsum recondi non posse cadaver; cadavera autem quae prope altare sepulta forte sunt, distent ab eo saltem spatio unius metri; secus Missam in altari celebrare non licet, donec cadaver removeatur (c. 1202, § 2) [6].

---

[1] Many, *l. c.*, 97.

[2] Ferraris, *l. c.*, 21 et sq.; Gasparri, *l. c.*, 235, pag. 164, n. 5.

[3] Ojetti, *l. c.*, 2934.

[4] S. C. Concil. 20 Ian. 1894. *Monitore ecclesiastico* (1893), ser. I, vol. VIII, part. I, pag. 268 ubi ius ante Codicem vigens exponitur circa oratoria coemeteriorum.

[5] 19 Maii 1896, *Decret. auth.* 3903.

[6] S. R. C. 12 Ianuar. 1897, *Decret. auth.* 3944; 30 Aug. 1901, *Decret. auth.* 4082.

Quaeri autem hic potest utrum illa verba canonis « subtus altare » intelligenda sint de loculis quae subter pavimento totius cappellae seu aediculae sunt, an simpliciter de altari proprie dicto seu de mensa ad normam canonis 1197, § 1, 1°, 2°.

In iure veteri illa clausula « subtus altare » non habebatur (*Decret. auth.* S. R. C. 3944), ex quo fiebat ut doceretur per se non prohiberi sepultura subter cappellam etsi forte aliquod cadaver subter altare seu potius subter pavimentum altaris manebat, dummodo tamen distantia mensae seu altaris a cadavere unius saltem esset metri. Id etiam post Codicem, mihi, dici posse videtur: etenim illa verba « subtus altare » in sensu obvio altaris mensam (c. 1197) non pavimentum super quod exstat altare designant [1].

Ex quibus patet oratoria coemeteriorum esse quidem privata quia in commodum privatorum erecta sunt exclusive; at de facto et etiam de iure privilegiis oratoriorum semi-publicorum gaudent: quae cum generatim vera sint, a fortiori vera esse debent de oratoriis in eodem coemeterio ab aliqua religiosa familia erectis ut iam alibi diximus.

94. — VI. De privatis oratoriis Episcoporum et Cardinalium. - 1° Inter privilegia quae S. R. Eccl. Cardinalibus a sua promotione competunt ex can. 239, § 1, 7°, hoc habetur: Facultas « celebrandi super aram portatilem non solum in domo propriae habitationis, sed ubicunque degunt; et permittendi ut alia Missa, ipsis adstantibus, celebretur ». Hoc privilegium quod ex c. 349, § 1, 1° etiam Episcopis sive residentialibus sive titularibus extenditur, vi c. 239, § 1, 8°, importat etiam facultatem in mari celebrandi, quae generatim a formulis ordinariis non continetur [2].

Et eodem can. n. 14: Facultas « Sacrum celebrandi in quolibet

---

[1] *Monitore ecclesiastico* (1908), ser. II, vol. X, pag. 517, et ser. III, vol. II, pag. 466. — Distantia debet esse ab altari seu proprie a mensa et seu ara portatili quae proprie nomine altaris venit. S. R. C. die 27 April. 1877 responderat distantiam unius metri requiri « non tantum ab altari, sed ab eiusdem gradu vel gradibus ». Hoc tamen mitigatum videtur a posterioribus decretis 12 Ian. 1897 et 5 Aug. 1898 quo ultimo decreto declaratum fuit « tres cubitos esse fere unum metrum longitudinis, atque hanc distantiam sepulcrorum ab altari sufficere ». Et haec doctrina certa videtur ex decreto S. R. C. 18 Iulii 1902, *Decret. auth.* n. 4100 ad V, ubi specifice hic casus fit pro altari maiori ecclesiae. Attamen quae habet Many, *l. c.*, 142, 3° *d.* de liceitate celebrationis in altari ubi haec distantia non servatur nisi Episcopus altare seu oratorium interdicat, post Codicem vi canonis 1202, § 2 sustineri amplius nequeunt (Cfr. Many, *l. c.*).

[2] Hi textus directe referuntur ad privilegium altaris portatilis de quo postea, at hic referuntur ad probandum pro Episcopis et Cardinalibus privilegium oratorii privati quod privilegium Codex c. 1189 supponit, nec claro Codicis loco probatur. Dici ergo debet privilegium oratorii contineri implicite in indulto altaris portatilis. – Cfr. etiam Blat A., *Commentarium textus Codicis iuris canonici*, lib. III, pag. 140.

privato sacello sine praeiudicio illius qui indulto gaudet ». Haec altera facultas Episcopis expresse non tribuitur; at et ipsis competere dici posse videtur; etenim ex c. 249, § 1, 1° ipsis competit privilegium altaris portatilis ad normam c. 239, § 1, 7°. Quo privilegio et illud quod n. 14 eiusdem can. continetur, nisi dicere velimus in maiori non contineri minora. Qui enim potest celebrare in altare portatili, a fortiori poterit in oratorio domestico, quod certe illo verbo *ubicunque* continetur [1].

2° Quae privilegia oratorii domestici iure antiquissimo Episcopis competebant nec a Tridentino revocata sunt (c. 12, V, 7, n. 6°), auctores ea Cardinalibus ex identitate rationis extenderant [2].

Verum quidem est ad quosdam abusus auferendos illud Episcoporum privilegium aliquando restrictum fuisse; attamen nunquam totaliter ablatum est. Imo Innocentius XIII declaravit: « Quod cum praedicto decreto (restrictivo) statuatur non licere Episcopis extra domum propriae habitationis, in domibus laicis erigere altare, ibique sacrosanctum Missae sacrificium celebrare, sive celebrari facere, huiusmodi intelligenda non sit de domibus etiam laicis, in quibus ipsi Episcopi forte occasione visitationis, vel itineris hospitio excipiantur, ut nec etiam quando Episcopi in casibus a iure permissis, vel de speciali Sedis Apost. licentia absentes a domo propriae ordinariae habitationis moram idcirco faciant in aliena domo per modum similis habitationis; his enim casibus licita iis erit erectio altaris ad effectum praedictae celebrationis non secus ac in domo propriae ordinariae habitationis ». Quae verba explicatoria et indulto seu privilegio quo nunc gaudent Episcopi applicanda sunt [3].

3° *De iure autem quo haec oratoria reguntur haec habes ex Codice.* - « Oratoria S. R. E. Cardinalium et Episcoporum sive residentialium sive titularium, licet privata, fruuntur tamen omnibus iuribus et privilegiis quibus oratoria semi-publica gaudent » (c. 1189).

Nota autem hoc canone dici: « Omnibus iuribus et privilegiis fruuntur quibus oratoria semi-publica gaudent » quo, ni fallor, significatur haec oratoria non ligari obligationibus (e. g. Calendarium dioecesanum adhibendi) oratorii semi-publici, sed tantum privilegiis

---

[1] Cfr. etiam S. R. C. 25 Aug. 1818, *Decret. auth.* 2585; Gasparri, *l. c.*, n. 268.

[2] Ferraris, n. 71.

[3] Cfr. Ferraris, *l. c.*, 70; cfr. etiam *Decret. auth.* S. R. C. 3906, 19 Maii 1896. En verba huius decreti: « Postulandum a Sanctissimo, ut, deinceps Episcopi omnes, sive dioecesani, sive titulares, eodem privilegio condecorentur, quo fruuntur Patres Cardinales; scilicet, ut, non solum ipsi in propriae habitationis oratorio, aut super ara portatili, ubicunque degant, Missam facere aliamque in sui commodum permittere valeant; sed etiam fideles omnes alterutram ex eisdem Missis audientes, quoties opus fuerit, praeceptum Ecclesiae adimpleant » (S. R. C. 8 Iunii 1896, *Decret. auth.* 3906).

eorundem frui, et e. g. circa celebrationem plurium Missarum, satisfactionem praecepto etc. [1].

95. — Scholion I. - Alio etiam speciali privilegio gaudent Episcopi, etiam titulares, Vicarii Apostolici et Praelati nullius nempe, ut dum Episcopi dioecesani defuncti corpus, sacris indutum vestibus in propriae sedis aula maiori publice et sollemniter iacet expositum, Missae in suffragium animae eius per totum mane celebrari valeant iis omnibus servatis quae de Episcopi defuncti corpori exponendo ac suffragiis ferendis in Caeremoniali Episcoporum l. II, c. XXXVIII, praescribuntur.

« Quod privilegium Episcopis in sua dioecesi concessum, ad Vicarios Apostolicos in suis Vicariatibus necnon ad Abbates, ceterosque Praelatos nullius dioecesos, iurisdictione in plebem ordinaria quum vita cesserunt fruentes, in proprio tamen territorio, pari intelligatur ratione extensum. De speciali tandem gratia Sacra Rituum Congregatio indulget, ut eodem quoque privilegio frui valeant Episcopi Titulares defuncti ; dummodo eorum cadavera in aula convenienti exponantur et ornamentis pontificalibus (absque tamen baculo pastorali), si extra Urbem, fuerint induta; si vero in Urbe, habitu tantum praelatitio » [2].

In casu autem Missae in aula ubi corpus exponitur possunt esse de requie ad normam Decret. S. R. C. 8 Iunii 1896, *Decret. auth.* 3903. Cfr. supra n. **93**, 4°; S. R. C. 28 April. 1902, *Decret. auth.* 4096 ad VI.

Si vero expositio cadaveris die his decretis excepto fiat, Missae, uti videtur, celebrari adhuc poterunt, at non de requie.

96. — Scholion II. - *De oratorio domestico ab Ordinario ex speciali privilegio concesso.* - Ordinarius si speciale privilegium habeat concedendi oratorii domestici usum ; illo uti potest servatis clausulis eiusdem indulti circa limitationem numeri casuum aut temporis ad quod extenditur.

Clausulas vero a S. C. de Sacramentis in his concedendis apponi solitas utique servare potest, at per se non tenetur, nisi id speciali praecepto in concessione sibi a S. Sede facta statuatur [3].

---

[1] Ex quibus patet restrictiones antiquo iure positas de satisfactione praecepto in his oratoriis solummodo relate ad familiares (S. R. C. 25 Aug. 1818, *Decret. auth.*, 2585) non amplius post Codicem valere; quod iam antea concesserat S. R. C. 19 Maii 1896, *Decret. auth.* 3906. — Cfr. Mocchegiani, *Iurisprudentia,* vol. II, n. 819 sq.

[2] S. R. C. 3 April. 1894, *Decret. auth.* 3822.

[3] Many, *l. c.*, 96.

97. — Scholion III. - *De oratoriis privatis lege aut privilegio generali concessis.* - Aliquando privilegium oratorii domestici a S. Sede generali modo per legem conceditur. Ita Pius X motu proprio « Inter multiplices » 21 Februarii 1905 [1], id statuit relate ad Protonotarios Apostolicos Supranumerarios: « Gaudent indulto oratorii privati domi rurique, ab Ordinario loci visitandi atque approbandi, in quo, etiam sollemnioribus diebus exceptis Paschatis, Pentecostes, Assumptionis B. M. V., Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, necnon loci Patroni principalis festis celebrare ipsi Missam poterunt, vel alius sacerdos, in propriam, consanguineorum, affinium, familiarium et cohabitantium commoditatem, etiam ad praeceptum implendum » [2].

In hoc et similibus, clausulis legis seu privilegii standum est; nec ea quae generali modo circa oratoria privata statuta sunt his oratoriis applicantur, quae latiores concessiones, ut ex citatis verbis constat, admittunt. Quodsi dubium in interpretando ipso privilegio oriatur, iuxta principia generalia de interpretatione legis aut privilegii interpretatio facienda est.

TITULUS III.

DE ALTARIBUS

Totam huius tituli materiam sex paragraphis absolvemus; videbimus autem:

1° Notionem, divisionem et historiam altarium.
2° Confectionem, materiam et structuram altarium.
3° Consecrationem et benedictionem.
4° Exsecrationem.
5° Titulum.
6° Usus altarium.

§ 1. — *Notio, divisio et historia.*

98. — I. Notio. - Altare, etymologice *alta ara*, sensu stricto est « mensa seu tabula lapidea super qua sacrificium Missae offertur »,

---

[1] S. R. C. 21 Februar. 1905, *Decret auth.*, 4154, n. 22, et n. 46.

[2] Idem statuitur n. 46 relate ad Protonotarios Ap. ad instar. — Idem privilegium habent et auditores S. R. Rotae. — Cfr. Wernz, *l. c.*, V, n. 85, nota 53, n. 6.

sensu vero lato hanc ipsam tabulam lapideam una cum basi super qua ipsa collocatur significat [1].

Est igitur altare sub genere rerum sacrarum, seu potius locorum sacrorum [2].

99. — II. **Divisio.** - 1° *Ratione structurae et consecrationis* altare dividitur in mobile et fixum.

a) Altare mobile seu portatile seu ara portatilis, aut petra sacra, est parva petra quadrata vel rectangularis ab Episcopo consecrata super quam Missae sacrificium offerri potest, quaeque, independenter a basi super qua tempore sacrificii necessario locanda est, de loco in locum ferri potest, non amissa consecratione (c. 1197, § 1, 2°; et c. 1155) [3].

Dicitur parva petra quae generatim in unoquoque latere « triginta ad quinquaginta centimetros » habebit; quo tamen non excluditur forma minor aut forma latior.

b) Altare fixum seu immobile est mensa superior super qua offertur sacrificium una cum stipitibus per modum unius cum eadem consecratis (c. 1197, § 1, 1°).

Istud verbum *fixum* seu *immobile* intelligendum est non absolute, sed relate tantum ad stipites seu basim quibus mensa adhaeret, non vero relate ad pavimentum seu locum super quo ara seu mensa una cum basi collocantur in ecclesia, etenim potest haberi altare fixum et quidem sensu strictiori quod tamen de loco in locum moveri possit, dummodo basis a mensa non amoveatur aut separetur et una cum mensa ipsa basis transferatur [4].

Et hoc quidem est altare fixum seu immobile sensu strictiori; sensu vero lato aliquando altare fixum seu immobile, seu potius, ad modum fixi vocatur altare mobile, quod tamen de facto non movetur sed permanenter super aliquod altare in ecclesia aut oratorio fixo aliquo modo adhaeret. Ita e. g. S. C. Indulg. die 15 Dec. 1841 edixit requiri altare fixum ad lucrandas indulgentias altaris privilegiati, at S. R. C. declaravit in casu sufficere ad qualitatem altaris fixi ut in medio altaris stabilis et inamovibilis, licet non consecrati, lapis consecratus etiam amovibilis ponatur [5].

---

[1] Wernz, *Ius decretalium*, t. III, n. 461; Gasparri, *Tractatus canonicus de SS. Eucharistia*, n. 281; Ferraris, *Prompta Bibliotheca canonica*, v. *Altare*, n. 1.

[2] Gasparri, *l. c.*, 281.

[3] Gasparri, *l. c.*, n. 283; Many, *Praelectiones de locis sacris*, n. 126.

[4] Gasparri, *l. c.*, n. 282; De Angelis, *Praelectiones iuris canonici*, lib. III, tit. 40, n. 5.

[5] Gasparri, *l. c.*, 285.

2° *Ratione excellentiae* habetur :

a) Altare privilegiatum quod specialibus gaudet indulgentiis - de hoc cfr. cc. 916, 917, 918.

b) Altare papale in quo uni R. Pontifici celebrare fas est; de quo iam alibi loquuti sumus (cfr. c. 823, § 3).

c) Altare maius et altaria minora. - Quae distinctio ex eo originem ducit quod primis saeculis in unaquaque ecclesia unicum plerumque habebatur altare; at inde a saeculo IV praesertim in Occidente plura in eadem ecclesia erigi coepta sunt [1].

100. — III. **Notae historicae.** - Altare super quod Sacrificium Eucharisticum oblatum est primum fuit mensa communis in qua ritum sacrum Paschatis hebraeorum Iesus Christus antea compleverat. Eodem altari, valde probabile est, usos fuisse Apostolos; at certe iam primis saeculis, in catacumbis praesertim, altaria lapidea variarum formarum, rectangularis, quadratae et aliquando etiam triangularis inveniuntur.

Materia fuit primum lignea, dein lapidea aut etiam metallica; immo lignum, lapis et metallum indifferenter primis saeculis adhibebantur. Adhuc saeculo VIII et IX altaria lignea inveniuntur, licet utique primum documentum altaria lapidea praecipiens initio saeculi VI inveniatur in Concilio Epaonensi (a. 517) [2].

Consecrationem altarium antiquitus unum fuisse videtur, cum consecratione ecclesiarum de qua alibi; leges vero consecrationem distinctam altarium praecipientes eodem saeculo VI in eodem Concilio Epaonensi eodem canone inveniuntur; at etiam in Concilio Agath. (a. 506) [3], haec distincta consecratio statuitur.

Usus vero condendi reliquias [4] in altaribus antiquissimum est, et ex catacumbis originem habet. Primi enim christiani, altare, tempore praesertim persecutionum, super sepulcra martyrum erigebant, quod et postea servatum est. Lex tamen adhibendi reliquias in consecratione altarium ante saeculum VII aut VIII non invenitur. In Con-

---

[1] Cfr. Hinschius, *l. c.*, § 222, pag. 399.

[2] c. 31 D. I. *De consecrat.*

[3] c. 32 D. I. *De consecrat.*

[4] Extra civitates ecclesiae immediate post persecutiones erigebantur in coemeteriis ubi corpora sanctorum martyrum sepulta fuerant, et quidem ita ut altare immediate super sepulcra remaneret ad honorem martyrum ibi conditorum. In civitatibus vero altare sine reliquiis et sine sepulcris erigebatur et unice mensa constabat; at etiam in istis altaribus statim usus reliquiarum introductus est, quae reliquiae primo in Occidente, reliquiae sensu lato fuerunt, seu non proprie ex corporis partibus excerptae, sed postea etiam sensu proprio. — Cfr. Hergenröther-Kirsch, *l. c.*, vol. II, part. 1, c. XVII, § 1; Hinschius, *l. c.*, § 222, pag. 402.

cilio Nicaeno (a. 787) praescribitur utique depositio reliquiarum in ecclesiae dedicatione, at expressa sanctio circa altaria nec ultimis his temporibus habebatur, ita ut Ferraris, *l. c.*, n. 14, docuerit plures adhuc illo tempore inventos fuisse qui reliquiarum necessitatem negabant, quod etiam aliunde constat. Nostris tamen diebus id amplius admitti nequit [1].

§ 2. — *Confectio, materia et structura altarium.*

Ut ordine procedamus, primum de altari immobili, deinde de altari mobili.

101. — I. De altari immobili seu fixo. - 1° *Circa materiam* qua confici potest altare haec in Codice habentur :

« Tum mensa altaris immobilis, tum petra sacra ex unico constent lapide naturali, integro et non friabili » (c. 1198, § 1).

a) Unicus sit oportet ; et hoc quidem grave praeceptum est ita ut sit certe illicita consecratio mensae seu altaris ex pluribus lapidibus per caementum coniunctis constantis. Invalida tamen si consecretur certo modo probari nequit [2]. Attamen ut non consecrata consideranda sunt ex responso S. C. R. 10 Nov. 1906, *Decret. auth.* 4191 ad I et II.

Nisi forte agatur de altari cuius partes ita dispositae sunt ut mensa seu tabula altaris duabus marmoreis tabulis componatur, una alteri superposita, sed ita adamussim unitis ut unam effingant adeo ut, qui id ignoraverit, tabularum pluralitati non crederet ; et hoc casu licet capsula sacras reliquias continens, in tabulae centro posita, super altera quiescat tabula, eo quod sit aliquantulum crassior, quamvis maxima ex parte in tabulam penetret consecratam. Et hoc quidem casu valide consecrari altare declaravit S. R. C. 6 Sept. 1907, *Decret. auth.* 4204.

b) Tabula autem superior totaliter ex lapide sit oportet ; nec circa ipsam zona lignea aut lapidea ullo modo permitti potest ; quod tamen valorem consecrationis non impedit (S. R. C. 23 April. 1893, *Decret. auth.* 3797 ; quae resolutio tamen rem non omnino evincit cum in ea dicatur, *sanato quovis defectu*) [3].

---

[1] Cfr. Many, *l. c.*, 108 et sq. ; Wernz, *l. c.*, 463 ; *Lessico ecclesiastico illustrato*, Vallardi, v. *Altari* ; Gasparri, *l. c.*, 289.

[2] Many, *l. c.*, 114 ; Gasparri, *l. c.*, 294.

[3] Gasparri, n. 294 et c. 1198, § 2 ; S. R. C. 25 Nov. 1904, *Decret. auth.* 4145.

102. — 2° *Circa structuram* altaris haec valent :

a) Tabula seu mensa superior apte cum stipite cohaerere debet (c. 1198, § 2).

Qualitas autem cohaesionis a canone non determinatur. Gasparri, (*l. c.*, n. 239) haec habet : « Mensa autem altaris potest esse simpliciter superposita basi eidem consecratione tantum unita, quin necesse sit ut etiam physice eidem uniatur », quod tamen intelligendum videtur de adhaesione saltem materiali pure mechanica, quae tunc habetur quum aliquod corpus super aliud immediato contactu ponitur. Alioquin non posset dici tabulam apte stipiti adhaerere, ut requirit c. 1198, § 2. His non obstantibus, maxime expedit ut caemento mensa superior stipitibus adhaereat et colligetur ob periculum amotionis et exsecrationis [1].

b) Insuper ipsa basis seu stipites *lapidei* sint oportet eodem modo quo supra de mensa explicavimus (c. 1198, § 2).

Attamen id de stipitibus non eodem rigore requiritur, quod et canon illo verbo « saltem » innuit. Generatim sufficit basis ex muro lateritio, « dummodo columellae quibus mensa insidet sint lapideae » [2]. Immo admitti possunt bases metallicae, dummodo partes superiores ipsarum lapideae sint, ita ut unctiones a Pontificali praeceptae fiant immediate super mensam et stipitem lapideum eam sustentantem [3].

c) Quod si mensa superior quae stipitibus nullo modo cohaeret, consecraretur, ante Codicem tenendum erat in casu ipsam altaris consecrationem valere [4]; attamen cum altare ita consecratum, non omnino iuxta rubricas consecratum esset, eidem, ex speciali gratia a S. C. R. obtinenda, addendi erant stipites lapidei, atque unctiones praescriptae faciendae in angulis, privatim, ut mensa cum iisdem stipitibus coniungeretur [5].

---

[1] Many, *l. c.*, 115.

[2] Gasparri, *l. c.*, 293.

[3] S. R. C. 24 Maii 1901, *Decret. auth.* 4073.

[4] S. R. C., 8 Iunii 1894, *Decret. auth.* 3829 ad 1.

[5] S. R. C., 8 Iun. 1894, *Decret. auth.* 3829 ad 1; Gasparri, *l. c.*, 293. — Quae resolutio dubii 8 Iunii 1894 ita sonat : « In aliquot ecclesiis ipsius dioeceseos (Gnesnen.) altaria maiora ceu fixa consecrata fuere, quorum mensa seu integra tabula nulla ex parte coniungitur structurae lateritiae inferiori. Quaeritur an eiusmodi altarium consecratio fuerit valida? Respondetur : Affirmative. Indulget autem (S. R. C.) Rev.mo Episcopo de speciali gratia, ut altari, iam consecrato, addantur stipites lapidei, atque unctiones praescriptae in angulis private iterentur ut mensa cum iisdem stipitibus coniungatur ». At ista resolutio obscuritate laborare videtur, nec, saltem post Codicem, ut vera admitti potest eo sensu ut dicatur, consecratio altaris fixi sine stipitibus ex lapide valida esse.

Clarus Many de illo responso haec habet : « Sufficit ut mensa simpliciter superimponatur stipiti, etiam sine caemento, quia nempe unio materialis nullibi requiritur ; unde et S. R. C., in cit. Gnesnen., ad 1. admisit ut sufficiens huiusmodi altare ; tunc enim sufficit ut in ipso ritu consecrationis, stipes et mensa coniungantur moraliter, per unctiones,

Verum ex iure Codicis (c. 1200, § 1) omnino asserendum videtur coniunctionem saltem mechanicam, de qua supra, mensae cum stipite seu basi ad valorem consecrationis omnino requiri; si enim valida consecratio momentanea separatione amittitur, a fortiori valida consecratio non habetur si ista separatio semper exstitit et non solummodo momentanea.

d) Altare consecrandum plenum esse debet, ad quod tamen sufficit ut tabula altaris super quattuor latera ita clausa innitatur, ut post consecrationem nihil intra altare immitti possit, licet subter idem altare vacuitas habeatur [1].

Immo altaria ita possunt esse ordinata ut « tabula lapidea super stipitem itidem lapideum ex utraque parte ponatur, relicto in medio spatio quodam vacuo, sub quo recondantur capsae sacrarum Reliquiarum ita commode dispositae, ut oculis fidelium diebus saltem sollemnioribus appareant » ; aut etiam ita ut altaria fixa omni ex parte super stipitem reponantur licet ab anteriori parte columellis nitantur quae stipitis locum habent circiter ad medietatem tabulae [2]. Immo sufficit ut mensa altaris consecrandi sustentetur quattuor columellis, licet subter omnino vacuum sit altare, dummodo tamen quattuor columellae talem soliditatem exhibeant qua altare nullo modo moveri possit [3].

e) Altare formam quadratam, aut rectangularem seu oblongam habere debet [4].

Non requiritur ut altare mobile una cum basi pavimento ecclesiae aut oratorii adhaereat ad hoc ut immobile dici possit sensu strictiori ; sufficit ut mensa superior adhaereat stipitibus [5].

103. — 3° *De sepulcro reliquiarum.* - « Tum in altari immobili tum in petra sacra sit, ad normam legum liturgicarum, sepulcrum continens reliquias Sanctorum, lapide clausum » (c. 1198, § 4).

Circa hunc canonem notamus :

a) Sepulcrum est parvus loculus, parvo item lapide ad modum sigilli claudendus, reliquias Sanctorum continens.

b) Reliquiae necessario in altare reponendae sunt, ita ut con-

---

ex sacro chrismate, in quatuor angulis factas, ad praescriptum Pontificalis Romani ». Quae interpretatio non nimis citato responso cohaerere videtur; in illo enim non est sermo de coniunctione morali, immo ipsi stipites defuisse videntur; indulget enim S. Congreg. ut stipites addantur.

[1] S. R. C., 28 Sept. 1872, *Decret. auth.* 3282.

[2] S. R. C., 20 Dec. 1864, *Decret. auth.* 3126.

[3] S. R. C., 6 Nov. 1908, *Decret. auth.* 4225.

[4] Wernz, *l. c.*, 464, II; Gasparri, *l. c.*, 302.

[5] De Angelis, *Praelectiones iuris canonici*, l. III, tit. 40, n. 5 et Gasparri supra cit.

secratio altaris sine reliquiis non valeat, ut deducitur ex c. 1200, § 2, 2°. Opinio antiquorum hanc necessitatem excludens amplius admitti nequit [1].

c) Reliquiae deponendae debent esse *Sanctorum* (saltem duorum, ad valorem tamen unius Sancti reliquiae sufficiunt) ita ut reliquiae Beatorum non sufficiant. Non requiritur tamen reliquia quae pars corporis sit. Denique reliquiae certae, non dubiae, sint oportet [2].

Certo valida habenda est consecratio si reliquiae sint unius martyris et Confessorum aut Virginum aut aliorum Sanctorum; vel etiam si sint tantummodo unius martyris [3].

d) Reliquiae ex Pontificali Romano reponi possunt:

α) In parte superiori ipsius mensae, in medio scilicet tabulae lapideae.

β) Vel in stipite seu basi a parte anteriori.

γ) Vel in stipite seu basi a parte posteriori.

δ) Vel in parte superiori stipitis super quam poni debet mensa ipsa altaris.

Si quarto hoc loco ponantur operculum seu sigillum speciale super ipsas non est necessario apponendum, cum ipsa tabula seu mensa altaris in casu sepulcrum claudat; si vero in aliis locis ponantur, loculus petra claudendus est [4]. Attamen etiam in casu quo reliquiae apponantur in summitate stipitis, aliud operculum sepulcro praeter mensam altaris apponi potest [5].

e) Sigillum loculum reliquiarum claudens ex lapide, et quidem unico et naturali, esse debet; quod tamen ad valorem requiri non constat, et potest, valida consecratione, operculum ex metallo esse.

Quod si ex caemento confectum sit operculum consecratio invalida habenda erat [6]. Attamen nunc vi canonis 1200, § 2, 2° Episcopus per se vel per sacerdotem delegatum operculum mutare posse videtur, proindeque altaris consecrationem non esse amplius invalidam, sed tantummodo illicitam dicendum est [7].

f) Sigillum lapideum non qualibet materia firmari potest super

---

[1] Cfr. Gasparri, *l. c.*, 324, qui n. 325, aliquam exceptionem admittit, de qua postea agemus.

[2] Many, *l. c.*, n. 119; Gasparri, *l. c.*, 325 dubiam habet consecrationem in qua unius tantum Sancti reliquiae repositae sint; n. autem 327 etiam dubiam habet consecrationem si reliquiae sint *non martyrum*.

[3] S. R. C. 16 Februarii 1906, *Decret. auth.* n. 4180 ad III. — Cfr. *Pontificale Romanum, De ecclesiae Dedicatione* seu *consecratione*.

[4] Gasparri, *l. c.*, 297.

[5] Many, *l. c.*, n. 116, 2°.

[6] S. R. C. 28 Iulii 1883, *Decret. auth.* n. 3585.

[7] Ius vetus cfr. apud Gasparri, *l. c.*, n. 299.

loculum reliquiarum, sed proprie et praecise caemento iuxta formulam in Pontificali Romano praescriptam ad hoc praeparato [1].

Attamen loco calcis et sabuli quae a Pontificali Romano indicantur, adhiberi potest gypsum, caementum vel quid simile, et in casu etiam oratio analoga est immutanda [2].

g) Non sufficit ut subter altare corpus alicuius Sancti sepultum sit, sed praecise requiritur ut reliquiae in loculo, ut supra dictum est, claudantur [3].

104. — II. De altari mobili seu portatili. - Haec speciatim notanda sunt:

1° *Circa materiam* ex qua confici debet eadem omnino valent quae supra de altari immobili dicta sunt; de unico nempe lapide, eoque non friabili etc.

2° *Circa formam et structuram* haec habentur in c. 1198, § 3: « Petra sacra sit tam ampla ut saltem hostiam et maiorem partem calicis capiat ».

S. C. EE. et RR. « censuit eius magnitudinem non posse esse minorem uno palmo. Nihilominus expedit ut aliquantulum amplior sit, ut continere valeat etiam maiorem partem ciborii cum particulis consecratis, si pro fidelium communione ciborium cum particulis consecrandum est [4].

3° *Quoad sepulcrum reliquiarum* haec nota:

a) In altare mobili sepulcrum in medio partis superioris ipsius petrae intra lapidem effossum esse debet, ita ut petra ex utraque parte perforata non sit [5].

b) Nequit ita confici petra sacra ut quasi duplici ex parte constet; parte superiori ex petra seu lapide, parte inferiori ex ligno; et reliquiae in loculo lignum inter et lapidem effosso reponantur [6].

Nec etiam loculus in parte anteriori petrae sacrae fieri potest; hoc tamen in altaribus iam consecratis toleratur [7].

c) Cetera autem omnia quae supra ubi de altari immobili diximus circa reliquias, loculum, eiusque operculum, nec non circa qualitates reliquiarum etc., etiam altari mobili applicanda sunt.

---

1 Gasparri, *l. c.*, n. 300, 301.
2 S. R. C. 4 Aug. 1905, *Decret. auth.* n. 4165.
3 S. R. C. 24 Martii 1875, *Decret. auth.* n. 3330.
4 Gasparri, *l. c.*, n. 292.
5 Gasparri, *l. c.*, n. 296.
6 S. R. C. 31 Aug. 1867, *Decret. auth.* 3162 ad II.
7 S. R. C. 31 Mart. 1887, *Decret. auth.* 3671.

Scholion. — *De loco ubi altaria erigi possunt.* - In ecclesia consecrata nulli licet erigere altare sine Episcopi licentia; in ecclesiis vero non consecratis id a simplici presbytero fieri potest [1].

Item altare consecratum in ecclesia consecrata erectum sine licentia Episcopi destrui non potest [2].

§ 3. — *Altarium consecratio.*

Primo de altari immobili, deinde de mobili agemus:

105. — I. De altaris immobilis consecratione. - 1° *Necessitas consecrationis.* « Ut Missae sacrificium super illud celebrari possit, altare debet esse, secundum liturgicas leges, consecratum; idest vel totum, si agatur de immobili, vel ara tantum portatilis, si de mobili » (c. 1199, § 1).

Circa hanc necessitatem quaedam notanda sunt:

a) Missam celebrare sine altari consecrato, etiam in casu urgentis necessitatis, grave peccatum est [3].

b) Altare ut consecratum haberi debet si ab antiquo super illud celebrari consuevit, licet nullum de peracta consecratione testimonium exstet [4].

c) Quod si nec per factum celebrationis ab antiquo nec ullo alio modo consecratio altaris probari possit, altare antequam in ipso celebretur consecrandum est [5].

d) Quae superius dicuntur Ecclesiae latinae tantummodo applicanda sunt; ritus enim orientales Missae celebrationem in antimensiis perficiunt.

Sunt autem antimensia pannus consecratus in ipsa ecclesiae consecratione super quem orientales, ut supra altare, Missam celebrare consueverunt.

Super antimensia latinis sacerdotibus etiam in defectu altaris proprii ritus numquam licet celebrare (c. 823, § 2).

Benedictus tamen XIV Constit. « *Impositi nobis* » privilegium adhibendi antimensia orientalium loco altaris lapidei in casu necessi-

---

[1] Cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Altare*, n. 36.

[2] Ferraris, *ibidem*, 37. Quae doctrina decreto Gratiani, nititur c. 25, D. I *De consecr.* et c. 4, D. 68. Cfr. etiam Hinschius, *l. c.*, § 222, pag. 400, ubi alia documenta iuris particularis refert, quae, licet de se vim non habeant universalem, bene tamen universalem referre videntur consuetudinem.

[3] Gasparri, *l. c.*, n. 311.

[4] S. R. C. 31 Aug. 1867, *Decret. auth.* 3162 ad IV.

[5] S. R. C. 23 Iunii 1892 ad IV, *Decret. auth.* 3779.

tatis sacerdotibus latinis in Russia Alba concessit ; sicut et idem Pontifex alia constitutione sacerdotibus orientalibus altarium portatilium usum concesserat [1].

106. — 2° *Quaenam altaria immobilia consecrari debeant?* - « In ecclesia consecrata saltem unum altare, praesertim maius, debet esse immobile ; in ecclesia autem benedicta omnia altaria possunt esse mobilia » (c. 1197, § 2).

a) In omni ecclesia saltem benedicta omnino convenit ut saltem unum altare ad modum fixi, et quidem ex muro, conficiatur, licet omnia alia altaria ex ligno confici possint [2]. Consecratio autem ad *modum fixi* non requirit ut altare revera fixum sit, sed ut immobili simile sit.

b) Eadem doctrina valet etiam de oratoriis publicis et, ut videtur, de oratoriis semi-publicis quae unum altare consecratum habere possunt immobile : aut saltem habere debent ad *modum immobilis*. Oratoria vero domestica altare immobile habere nequeunt : attamen si alicubi consecretur certo valida est consecratio [3].

c) Si altare maius consecrari nequeat quia legibus liturgicis non aptatur, eius loco in ecclesiae consecratione aliud altare consecrari potest [4].

d) Si altare fixum in ecclesia consecrata exsecretur, iterum consecrandum est [5].

107. — 3° *De ministro consecrationis.* - Circa ministrum consecrationis altarium immobilium servandus est canon 1155.

Nota tamen :

a) Privilegia alicui forte concessa hac in re in suo remanent vigore non obstante c. 1157, quo non revocantur sed ad eorum exercitium consensus Ordinarii requiritur. Non revocatur igitur privilegium Fratribus Minoribus et Iesuitis pro locis dissitis Missionum concessum circa consecrationem altarium [6].

b) Quae omnia sive de ministro validae sive de ministro licitae consecrationis valent.

108. — 4° *Ritus consecrationis altaris.* - Ritus consecrationis altaris in Pontificali Romano describitur, eique standum est ; quaedam

---

1 Cfr. Gasparri, *l. c.*, 352.
2 S. R. C. 31 Aug. 1867, *Decret. auth.* 3162 ad I.
3 S. R. C. 24 Maii 1895 apud Gasparri, *l. c.*, 284.
4 S. R. C. 24 Maii 1901, *Decret. auth.* n. 4073. — Cfr. etiam n. 21.
5 Cfr. supra pag. 15, nota 6.
6 Cfr. Bassaeum, *Flores totius theologiae pract.*, v. *Benedictio*, n. 6 ; Bandini, *l. c.*, p. 111.

tamen quae difficultatem facere possent, quaeque a S. Sede iampridem resoluta sunt hic adnotare iuvabit.

a) In consecratione altaris si omnes unctiones chrismatis omittantur, consecratio invalide facta censenda est; at non omnes unctiones chrismatis ad valorem requiruntur [1].

b) Consecratio altaris sine reliquiis, ut iam alibi diximus, irrita est; attamen cum agatur de sanctione iuris ecclesiastici, in hoc Romanus Pontifex dispensare potest, et revera aliquando dispensavit.

Immo Gasparri cum Gattico putat « in gravissima et evidenti necessitate, e. g., ne fideles diu Missa careant, Episcopum qui nec reliquias habet, nec sperat se eas brevi habiturum esse (nec indultum petere potest consecrandi sine reliquiis), posse altare sine reliquiis interim consecrare » [2].

c) Si in consecratione oleum consecratum deficiat, aliud oleum non consecratum consecrato addere fas est, dummodo quantitas non consecrati quantitatem olei consecrati non superet; quod et de aqua benedicta valet [3].

d) Vigiliae tota nocte praecedente consecrationem altaris immobilis celebrandae sunt.

Circa hanc Pontificalis Romani praescriptionem videnda sunt quae iam alibi diximus ubi de consecratione ecclesiarum, cum qua consecratio altaris necessario est facienda; quibus tamen addenda sunt:

α) Vigiliae istae ex responso S. R. C. 7 Aug. 1875 per totam noctem protrahendae erant, nec sufficiebat vespertinis horis Matutinum cum Laudibus persolvere, clauso postea sacello ubi reliquiae postridie adhibendae recondebantur [4]. Attamen notari debet illud responsum in collectione authentica novissima non amplius referri; unde, salva meliori opinione, eidem non amplius standum est et sufficit ut revera vigiliae dicantur [5].

β) Vigiliae consistunt in recitatione Matutini con Laudibus Sanctorum quorum reliquiae in altaribus consecrandis condendae sunt.

Notari autem debet Psalmos et cetera non e Psalterii currenti feria sumenda esse, sed ex Communi plurimorum martyrum cum

---

[1] S. R. C. 2 Maii 1892, *Decret. auth.* 3771; 14 Ianuarii 1910, *Decret. auth.* 4244; Gasparri, *l. c.*, n. 319.

[2] Gasparri, *l. c.*, 325.

[3] Gasparri, *l. c.*, n. 320. — Cfr. etiam cc. 734, § 2, 757, § 2.

[4] S. R. C. 7 Aug. 1875, *Decret. auth.* n. 5621 in *collect. Gardellini.*

[5] Cfr. Decret. 5621 in *collect. Gardellini* et idem Decret. sub n. 3364 in *nova collect. auth.* — Gasparri, *l. c.*, 330; Many, *l. c.*, 13.

oratione de tertio loco *Deus qui nos* omisso verbo *annua* et reticitis nominibus [1].

γ) Clerici qui vigiliis interesse nequeunt ad easdem privatim recitandas non tenentur, quia vigiliae non sunt pars officii diei; ex eadem ratione clerici qui easdem recitant non excusantur a recitatione officii illius diei [2].

δ) Quinam praecise has vigilias recitare seu cantare teneantur non praecise praecipit Pontificale. Quo fit ut onus reale sit potius quam personale ad quod primo teneri videntur clerici sive regulares sive saeculares ecclesiae addicti. Attamen eidem oneri etiam laici satisfacere possunt [3].

ε) Si altare, non ecclesia, consecrandum sit, solae vigiliae non ieiunium, de quo ubi de ecclesiae consecratione loquuti sumus, servandae sunt [4].

109. — 5° *Tempus consecrationis.* - Circa tempus quo consecratio altaris fieri potest aut debet, haec habet Codex:

« Consecratio altaris immobilis, quae fit sine ecclesiae dedicatione, quamvis omni die fieri possit, magis tamen decet ut fiat die dominico aliove festo de praecepto » (c. 1199, § 3).

110. — II. **Consecratio altarium mobilium.** - Praemitto: Consecratio altaris mobilis facta ritu praescripto pro altari immobili valida certo habenda est [5].

Idem dici posse videtur de consecratione altaris immobilis ritu praescripto pro altari mobili.

Singillatim vero haec notanda sunt:

1° Quae supra diximus de *necessitate* consecrationis altaris immobilis etiam de altaribus mobilibus omnino valent, congrua congruis conferendo.

2° Item huc referuntur ea quae supra hac paragrapho 1, n. 2 dicuntur circa altaria tum immobilia, aut mobilia consecranda; quod ex textibus aut auctoribus allatis patet.

3° *Circa ministrum* consecrationis altaris mobilis haec habet Codex:

« Aras portatiles, salvis peculiaribus privilegiis, omnes Episcopi consecrare possunt » (c. 1199, § 2).

---

[1] S. R. C. 18 Aug. 1913; *Acta Ap. S.*, V (1913), pag. 399 sq.; et etiam Gasparri, *l. c.*, n. 331.

[2] S. R. C. 16 Sept. 1881, *Decret. auth.* 3532 ad II.

[3] Gasparri, *l. c.*, n. 331.

[4] Many, *l. c.*, n. 120.

[5] S. R. C. 17 Iunii 1843, *Decret. auth.* n. 2862 ad 4m.

Circa quae nota:

a) Aliquando S. Sedes Episcopis concessit ius seu privilegium simplicem presbyterum deputandi ad consecrationem altaris. Imo aliquando ipsa S. Sedes directe id concessit.

In casu autem sacerdos limites privilegii praetergrediens invalide agit. Attamen Summus Pontifex sua auctoritate omnem defectum in casu sanare potest, cum de sacramentali iuris ecclesiastici agatur.

Hoc autem privilegium, ut communius docent auctores, nequit acquiri praescriptione aut consuetudine [1].

b) Privilegium concessum Societati Iesu et Fratribus Minoribus consecrandi altaria portatilia pro casu necessitatis in locis remotissimis ubi Episcopus haberi nequit non videtur revocatum (c. 1157). Hoc patet ex c. 1199, § 2 [2].

c) Codex iura Episcoporum in hac re extendit; Episcopus enim nunc etiam extra proprium territorium altare portatile consecrare valet [3].

4° *Circa ritum* in consecratione altarium portatilium specialius hic observandum est:

a) Iste ritus in Pontificali Romano describitur eique standum est.

b) Si plura altaria simul consecranda sunt videndum est decretum 11 Martii 1820 ubi explicatur quaenam preces et actiones repetendae, quaenam semel tantum dicendae. Hoc decretum in collectione nova non amplius refertur [4].

c) Si variis diebus consecrentur altaria portatilia aqua et cinis singulis diebus benedici debet; neque uti licet aqua primo die benedicta [5].

d) Caementum pro altaris mobilis operculo eodem ritu ac caementum pro operculo altaris immobilis benedici debet [6].

e) Alia quae diximis de ritu consecrationis altaris immobilis circa unctiones chrismatis, reliquias necessario in altari condendas, substitutionem olei non consecrati etc. praeter vigilias, pro altari quoque mobili valent.

f) Quando plura sunt altaria consecranda Episcopus consecrans postquam primum sepulcrum caemento ac lapide per se clausit, pro aliis claudendis potest adiuvari a sacerdotibus assistentibus [7].

---

1 Gasparri, *l. c.*, n. 313; Many, *l. c.*, n. 118.
2 Cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Altare*, n. 10.
3 Many, *l. c.*, 130; c. 1199, § 2.
4 Cfr. apud Gasparri, n. 316.
5 S. R. C. 9 Februarii 1867, *Decret. auth.* 3153; Gasparri, 318.
6 S. R. C. 10 Maii 1890, *Decret. auth.* 3726.
7 S. R. C. 10 Maii 1890, *Decret. auth.* 3726.

5° *Circa tempus* consecrationis altaris mobilis nihil iure statutum est, unde quacumque die ea perfici potest.

111. — **Scholion.** - Ritus seu formula brevior consecrandi altaria quam aliquando S. Sedes concedere solebat, et nunc etiam a Codice expresse conceditur, antea vel expresse a S. Sede ipsa concessione delegationis sacerdoti simplici factae [1], vel generali modo determinabatur [2]. Nunc vero duplex brevior formula viget: altera quae adhibenda est pro altari exsecrato vi canonis 1200, § 1 quae inveniri potest apud *Acta A. S.*, XII, pag. 449; altera vero quae adhibenda est pro consecratione altaris exsecrati vi c. 1200, § 2 quae item invenitur apud *Acta A. S.*, XII, pag. 450.

§ 4. — *Exsecratio altaris.*

112. — Exsecratio altaris est totalis amissio consecrationis. Altare exsecratum idem est ac nondum consecratum, proinde quae alibi diximus de illiceitate celebrationis super altare nondum consecratum, eadem et de altari exsecrato valent. Et insuper sicut altare nondum consecratum, ut adhiberi possit necessario consecrari debet, ita etiam altare exsecratum iterum consecrari debet ut super illud Missa celebrari possit.

Aliquando tamen S. Sedes ritum breviorem pro consecratione altaris exsecrati permittit, ut iam alibi vidimus, et exemplum etiam in Codice habemus c. 1200, § 1 quo altare exsecratum momentanea separatione mensae a stipite, de licentia Ordinarii, ritu formulaque breviori a simplici presbytero iterum consecrari potest.

Quae facultas Ordinariorum delegandi sacerdotem ad exercitium ordinis episcopalis omnino nova est, saltem ea generalitate qua a Codice hodie conceditur; nec ullo modo ultra casus a iure statutos extendi potest.

Attamen illa verba canonis « *quo in casu* » ad omnia verba praecedentia eiusdem paragraphi referri videntur, ita ut Ordinarius simplicem presbyterum delegare possit, licet separatio sit diuturna et non per temporis momentum tantum fiat [3]. Codex loquitur de Or-

---

[1] Cfr. *Monitore ecclesiastico*, ser. IV, vol. II, pag. 280 sq.

[2] Cfr. Decret. S. R. C. 28 Iulii 1883, *Decret. auth.* 3585.

[3] Quid autem si presbyter sine permissione Ordinarii consecrationem ritu formulaque breviori altare exsecratum consecret? Valebitne consecratio?

Circa hanc quaestionem duplex ante Codicem habebatur opinio negans et affirmans. Sententia negans valorem, praeferenda videbatur Wernz aliisque. (Cfr. Wernz, *Ius decretalium*, t. II, n. 27, nota 27); nunc vero haec doctrina omnino tenenda est ex cc. 1147, § 1 et 964, 1°.

dinario, quo nomine et Vicarius Capitularis et Generalis et Superiores maiores religiosorum veniunt.

113. — I. **Exsecratio altaris immobilis contingere potest:** - 1° Separatione tabulae seu mensae a stipite seu basi, etsi momentanea separatio est (c. 1200, § 1).

a) Ratio autem cur ista separatione exsecratur altare, est « quia consecratio altaris fixi censetur esse in coniunctione mensae lapideae nempe tabulae superioris ac inferioris structurae; hinc si lapis vel tabula superior removeatur ab inferiori, vel ab ipsa lapides eandem immediate tangentes, censetur exsecrari; non item si alii lapides inferiores lapidem vel tabulam superiorem principaliter consecratam immediate non tangentes amoveantur et aliis substituantur, altari in debita altitudine adhuc remanente etsi successive omnes lapides taliter inferiores auferantur » [1].

b) Non exsecratur altare si tabula seu mensa una cum basi ad invicem non separatis de loco in locum transferantur, ut iam alibi innuimus [2].

c) Facta separatione de qua in canone 1200, § 1 totum altare exsecratum remanet, ita ut mensa superior et stipites omnino exsecrata sint; nec liceat e. g. mensa seu lapide uti ad modum altaris portatilis, quia consecratio altaris immobilis est aliquid indivisibile, ita ut non possit haberi consecratio in mensa quin et in basi habeatur, et e contra [3].

d) Sufficit autem ad hoc ut altare exsecretur ut tabula a stipite sublevetur « licet haec sublevatio fiat ad reponendum caementum aut addendos et mutandos lapides [4].

e) Attamen si mensa seu tabula, quae pro basi seu stipite quattuor columellas habet, a duobus tantum columellis separetur momentanee, ex hoc altare exsecrari non videtur, quia sicut ad essentiam consecrationis non omnes unctiones requiruntur, ut iam alibi vidimus, et facta unctione super duas columellas altare valide consecratum habetur, ita etiam dicendum est, consecrationem remanere, unctione duarum columellarum remanente. Separatio ergo, ad hoc ut altare exsecretur totalis esse debet.

f) Hoc primo modo facta exsecratione Ordinarius ad altare iterum consecrandum delegare potest simplicem presbyterum. Cfr. supra n. **111.**

---

[1] Reiff., *Ius canonicum*, l. III, tit. 40, n. 38.
[2] Many, *l. c.*, 121; Gasparri, *l. c.*, 337.
[3] S. R. C. 20 Martii 1869, *Decret. auth.* 3198; Gasparri, *l. c.*, 335; Many, *l. c.*, 121.
[4] Many, *l. c.*, 121.

114. — 2° Exsecratur altare fractione enormi sive ratione quantitatis, sive ratione loci unctionum (c. 1200, § 2, 1°).

Circa quod nota:

a) Ratione quantitatis dici debet exsecrari altare si « calix cum patena secundum maiorem sui partem in eo stare non amplius queat » [1].

Quam doctrinam ut laxam habet Gasparri, si eo usque extendatur, ut revera dicere videntur auctores allati et alii multi, ut nunquam dici possit exsecrari altare quoties maiorem partem calicis et patenae continere potest. Idem Gasparri ad dignoscendum quandonam fractio enormis habenda sit, hanc regulam statuit: « Si in magno fragmento, quod integrum remanet reperiuntur omnes cruces ab Episcopo in consecratione altaris specialiter benedictae, fractura non est enormis; e contrario si in parvo fragmento reperitur aliqua ex his crucibus, fractura est enormis ..... fractura est enormis si mensa divisa est per medium, aut fere per medium, licet utraque pars continere certe possit calicem et patenam cum hostia » [2].

Attamen forte severior est haec doctrina, nec videtur necessario admittenda, saltem quatenus requirit ut in magno fragmento, ne amittat consecrationem, omnes cruces intactae adsint; etenim omnium crucium unctiones ad valorem consecrationis non videntur requiri, ut iam alibi vidimus, nec proinde maior severitas necessaria est quando de exsecratione agitur [3].

b) Ratione loci unctionis, enormis fractio iuxta plerosque habetur « si decisa est in extremitate parva pars quae tamen aliquam continet crucem » [4].

Quae doctrina iterum severior videtur; unius enim alteriusve crucis consecratae fractio, aliis crucibus intactis remanentibus, relate ad totum altare, fractio enormis dici non posse videtur, praesertim ex eo quod supra diximus nempe non omnes crucium unctiones ad valorem consecrationis altaris requiri [5].

Dicendum igitur tunc tantummodo fractionem enormem ratione loci consecrati haberi, si magna pars locorum consecratorum frangatur.

Hic referri potest responsum S. R. C. 23 Iunii 1879, *Decret. auth.* 3479, ubi declaratur exsecratum altare in duas partes fractum si fractio locum sepulcri praesertim afficiat.

Circa quod notandum est, decretum illud aliter a *Monitore ecclesia-*

---

1 Reiff., *l. c.*, n. 37; Ferraris, *l. c.*, v. *Altare*, n. 20.
2 Gasparri, *l. c.*, n. 340.
3 Cfr. Responsum S. R. C. 2 Maii 1892, *Decret. auth.* 3771.
4 Ita Gasparri, *l. c.*, n. 340.
5 S. R. C. 2 Maii 1892, *Decret. auth.* 3771.

stico [1], aliter a *Collectione authentica* referri. In collectione enim authentica dicitur: « An haberi debeat exsecratum altare fixum, cuius mensa lapidea sit scissa in duas partes fere aequales, ita tamen, ut eiusmodi scissura *maxime* afficiat sepulcrum reliquiarum... ». *Monitore ecclesiastico*, vero haec habet: « An haberi ..... eiusmodi scissura *minime* afficiat sepulcrum reliquiarum... ». Utra lectio vera habenda est? Nobis lectio collectionis authenticae unice attendenda, et alia relinquenda videtur. Cfr. etiam suffragium super Decret. 2812 in vol. IV *Collect. authenticae* ubi praxis severior statuitur hoc principio: « Exsecrata erit tabula, si pars fracta unam contineat e lateralibus crucibus ab Episcopo in altaris consecratione specialiter benedictis ».

c) Si altaris lapis non recte elaboratus sit, poterit etiam post consecrationem perfectius elaborari seu ascia aut serra abradi, non amissa interim consecratione, quidquid in contrarium De Herdt doceat. Talis enim elaboratio seu abrasio fractio enormis dici nequit [2].

115. — 3° Exsecratur altare si amoveantur reliquiae (c. 1200, § 2, 2°).

a) Hanc causam exsecrationis altaris antiquitus non omnes admittebant ex eo quod, non omnes necessitatem reliquiarum ad valorem consecrationis admitterent. At nunc ex hoc c. et necessitas reliquiarum ad valorem consecrationis, et exsecratio ex amotione earundem reliquiarum omnino admittenda est.

b) Quovis autem modo reliquias amoveri contigerit exsecrationem haberi dicendum est; excepto casu quo amotio momentanea sit ad reparandum, ad firmandum aut subrogandum operculum, aut etiam ad visitandas reliquias; ut deduci posse videtur ex eodem can. 1200, § 2, 2°. Visitari enim nequeunt reliquiae nisi momentanee saltem amoveantur.

c) Quod si amotio non momentanea, sed etiam in iisdem casibus supra exceptis, ex errore aut distractione, diuturna evaserit, ita ut repositio non statim facta sit post visitationem reliquiarum, et sepulcrum sine reliquiis clausum sit; certe eo in casu altare exsecrari dicendum est.

d) Item exsecratum est altare in quo reliquiae nunquam repositae sunt; excepto casu privilegii apostolici. Attamen in casu non proprie dicta exsecratio habetur, sed invalida consecratio, ut alibi vidimus.

---

[1] Ser. I, vol. 2, pag. 83, part. 1.

[2] *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. X, part. I, pag. 213, n. 80.

116. — 4° Exsecratur altare si sepulcri operculum frangatur (c. 1200, § 2, 2°).

Nota tamen:

a) Levis fractio operculi non inducit exsecrationem et quilibet sacerdos potest rimulam caemento firmare (c. 1200, § 3) [1].

b) Si fractio operculi fiat momentanee, dum nempe Episcopus aut eius delegatus operculum ipsum amovet ad illud firmandum aut reparandum aut subrogandum vel etiam ad visitandas reliquias, exsecratio, uti videtur, non adest, licet clausula *excepto casu* non ad totum n. 2, sed solummodo ad verba *vel amoveatur sepulcri operculum* referantur; quia revera pro visitatione reliquiarum, pro firmatione, reparatione aut subrogatione operculi, operculum ipsum revera removeri debet, et proinde casus exceptus verificatur.

Circa quod auctores antiqui relinquendi sunt cum de iure novo a Codice inducto agatur.

c) Si lapis sepulcri aliquas habeat scissuras, quae inter se sic adhaerent ut nullo modo dubitari possit de reliquiarum authenticitate, altare ex eo exsecrari non videtur; talis enim fractio omnino levis dicenda est; et hoc licet ante Codicem aliud eo in casu S. R. C. responderit (c. 1200, § 3) [2].

d) Ad operculum firmandum quod levem fractionem passum sit, vel etiam amotum sit pro firmatione, reparatione aut subrogatione nec non pro reliquiarum visitatione, adhibendum est caementum consecratum iuxta formulam a Pontificali Romano praescriptam [3]. Quod valere videtur etiam si id fiat a simplice sacerdote.

117. — 5° Exsecratur altare si sepulcri operculum amoveatur, excepto casu quo ipse Episcopus vel eius delegatus operculum amoveat ad illud firmandum, vel reparandum, vel subrogandum aut ad reliquias visitandas (c. 1200, § 2, 2°).

a) Disciplina ista qua altare declaratur non exsecrari si operculum amoveatur ad visitandas reliquias etc. modo certo a Codice inducta est; antea enim id non certo constabat, ut videri potest apud Many, *l. c.*, 123. Imo potius contraria disciplina vigebat [4].

---

[1] Altare cuius lapis sepulcri firmus non invenitur, at certe amotus non fuit, exsecratum censendum non est: ex iure veteri huiusmodi sepulcrum Episcopus per seipsum firmare debebat, nisi apostolicum indultum subdelegandi sacerdotem habuisset; nunc vero nec apostolico indulto opus est, nec ipsa delegatione Episcopi. — Cfr. S. R. C. 18 Maii 1883; nunc vero c. 1200, § 3.

[2] 23 Iunii 1879, *Decr. auth.* 3497.

[3] S. R. C. 3 Sept. 1879, *Decret. auth.* 3504 ad II.

[4] Cfr. Gasparri, *l. c.*, n. 348, 349.

b) Exceptio autem solummodo ad amotionem operculi sepulcri refertur ut ex contextu patet; at indirecte ad alios casus fractionis et remotionis reliquiarum extendi potest ut supra vidimus, si una cum fractione aut reliquiarum amotione amotio operculi habeatur.

c) Item nova est disciplina qua Episcopus presbytero permittere potest amotionem operculi ad ista facienda; antea enim ista nec ipsi Episcopi facere poterant.

d) Quod si simplex sacerdos id sine delegatione Episcopi facere tentaverit, invalide egisse dicendum est; agitur enim de delegatione potestatis ordinis episcopalis (iuris ecclesiastici) ipsi specialiter committenda; sine qua commissione sacerdos simplex ipsa potestate caret. (Cfr. supra n. **112** in nota.)

e) Quae habet Gasparri (*l. c.*, 345) ad probandam exsecrationem ex disparitione sigilli cerae rubrae non videntur saltem post Codicem certa: etenim potest haberi vasculum reliquiarum sine sigillo cerae rubrae, valida tamen remanente consecratione; insuper illa disparitio potest evenisse visitatione reliquiarum de qua c. 1200, § 2, 2° et etiam in hoc casu non exsecraretur altare: multo minus probat exsecrationem altaris defectus sigilli episcopalis cera rubra facti super ipsum operculum externum lapideum, hoc enim sigillum apponi vel non apponi indifferenter potest.

f) « Exsecratio ecclesiae non secumfert exsecrationem altarium sive immobilium sive mobilium; et viceversa » (c. 1200, § 4). Ratio est quia consecratio altaris et consecratio ecclesiae sunt duae consecrationes omnino distinctae et ab invicem independentes. Nihil novi in hoc induxit Codex [1].

g) Codex loquitur in c. 1200, § 2, 2° de delegato Episcopi; cum nomine Episcopi non veniant Superiores maiores nec Vicarius Capitularis aut Generalis etc., isti omnes nec ipsi per se (nisi forte ab Episcopo sint ad hoc delegati) facere possunt nec multo minus alios delegare.

Scholion. - *De violatione altarium.* - Praeter exsecrationem auctores passim loquuntur etiam de violatione seu pollutione altarium. At hoc minus proprie fit; etenim proprie loquentes dicimus altaria sive mobilia sive immobilia non posse violari, cum violatio proprie dicta, seu suspensio effectus consecrationis, ecclesias vel oratoria solummodo attingat; quod etiam ex eo patet quod specialis ritus pro reconciliatione altaris violati non habetur.

Indirecte tamen dici possunt altaria immobilia violari quae in

[1] Many, *l. c.*, n. 123; Barbosa, *Iuris ecclesiast. univ.*, pars II, c. VII, n. 23.

ecclesia violata inveniuntur, quatenus nempe ante eiusdem ecclesiae reconciliationem in ipsis celebrare non licet.

Quod si altare etiam fixum extra ecclesiam transferatur, super illud celebrari potest, dummodo translocatione exsecratum non sit [1].

118. — Corollarium. - 1° Altare exsecratum ad usus profanos adhiberi potest; exsecratione enim res sacra esse cessavit.

2° Exsecratio aliquando casu fit; aliquando fieri debet ut e. g. si consecranda sit ecclesia in qua omnia altaria sunt iam immobiliter consecrata [2]; aliquando illicite fit, si nempe nulla adsit causa aut si profanatione fiat etc.

3° Ut altare exsecratum iterum ad usos sacros adhiberi possit, iterum consecrari debet.

119. — II. Exsecratio altaris mobilis. - Circa exsecrationem altarium mobilium eaedem fere valent quae supra de exsecratione altaris fixi dicta sunt. Hic tamen ad maiorem claritatem haec adnotamus :

1° Quae de exsecratione altaris ex amotione mensae superioris a stipite diximus, ut ex natura rei patet, exclusive applicanda sunt altaribus immobilibus.

2° Ea vero quae de exsecratione ex fractione enormi, ex amotione reliquiarum, ex fractione operculi reliquiarum, necnon ex amotione eiusdem operculi sepulcri diximus, etiam altaribus mobilibus applicantur, proportione servata.

§ 5. — *De titulo altarium.*

De titulo altarium pauca dicenda sunt; et primo de titulo altarium immobilium, dein de titulo altarium mobilium.

120. — I. De titulo altaris immobilis. - 1° *Obligatio constituendi titulum.* - « Sicut ecclesia, ita quodlibet etiam ecclesiae altare, saltem immobile, proprium sibi titulum habeat » (c. 1201, § 1).

Quo canone pro altari immobili stricta obligatio habendi titulum agnoscitur. Attamen obligatio haec valorem consecrationis altaris nullo modo attingere videtur, sed solummodo liceitatem, ita ut altare etiam sine titulo valide consecrari possit.

Pro altaribus mobilibus adest solummodo obligatio convenientiae, ut innuit verbum *saltem*.

---

[1] Cfr. circa ista Ferraris, *l. c.*, v. *Altare*, n. 28; Reiffenstuel, l. III, t. 40, n. 36.

[2] Ferraris, *Institutiones canonicae*, II, n. 56.

2° *Quandonam et quis eligat.*

a) Titulus eligitur in ipsa ecclesiae aut altaris consecratione, saltem pro altaribus immobilibus. Si tunc electus non sit, etiam pro altari immobili, post consecrationem eligi posse videtur.

b) Titulum sicut et de ecclesiis diximus, Episcopus consecrans aut patronus, aut etiam alii de consensu Episcopi statuunt.

3° *Quis vel quid esse possit.*

a) Circa personas aut mysteria quae titulo fungi possunt eadem valent quae de titulo ecclesiarum diximus (cfr. n. **24**).

b) Beati, tituli altarium etiam in ecclesiis quibus eorum officium concessum est, sine venia S. Sedis esse nequeunt (c. 1201, § 4).

c) « Titulus primarius altaris maioris idem debet esse ac titulus ecclesiae » (c. 1201, § 2).

Attamen hoc etiam ad altare laterale quod loco altaris maioris consecratum sit referri posse videtur.

Textus Codicis supra citatus illa voce *primarius* supponere videtur etiam singula altaria plures habere posse titulos sicut et ecclesiae; in casu alii tituli praeter primarium erunt contitulares. Attamen Ordinarius unicum titulum statuere debet; et S. Sedes non nimis faciliter concedit alios contitulares superaddi [1].

d) In eadem ecclesia plura altaria nequeunt eundem titulum habere; at idem titulus non dici potest haberi si e. g. B. V. M. sub diversa nominatione veneretur, ut B. V. M. Immaculata et B. V. M. Immaculata de Lourdes [2].

e) Generatim titulo altaris correspondere debet super illud imago titulum repraesentans, nec licet aliam imaginem super altare apponere, imagine tituli relicta et despecta.

Aliquando tamen concedit S. Sedes ut alia etiam imago apponatur « dummodo tamen iisdem in altaribus collocetur in ovali figura super gradus candelabrorum etiam imago illius Sancti, sub cuius titulo constat altare fuisse consecratum » [3].

Dico autem supra *generatim*, quia collocatio imaginis tituli « super altare absolute non praecipitur. Si tamen quaedam sit apponenda altari fixo imago, tituli apponatur » ut habet idem responsum ad IV, *Decret. auth.* 4191.

f) Titulus autem « ut talis non habet ius ad cultum titularibus ecclesiarum debitum » [4].

---

[1] S. R. C. 27 Aug. 1836, ad IV, *Decret. auth.* 2752.

[2] S. R. C. 27 Aug. 1892, *Decret. auth.* 3791; *Monitore ecclesiastico*, ser. I vol. I, pag. 58; Ojetti, *Synopsis*, v. *Altare*, n. 331.

[3] S. R. C. 27 Aug. 1836 ad 5 et 6, *Decret. auth.* 2752; 10 Nov. 1906, *Decret. auth.* 4191.

[4] Many, *l. c.*, 135.

4° *Mutatio tituli altarium.* - « De Ordinarii licentia mutari quidem potest altaris mobilis, non autem altaris immobilis titulus » (c. 1201, § 3).

Licentia mutandi [1] altaris immobilis titulum, necnon cum antiquo contitularem assumendi non faciliter a S. Sede conceditur [2].

II. **De titulis altarium mobilium.** - Circa titulum altarium mobilium eadem valent quae pro altaribus fixis diximus.

Attamen obligatio habendi titulum pro altari mobili non est stricta; item mutatio tituli ab Ordinario, ideo etiam a Superiori maiori religionis clericalis exemptae fieri potest [3].

§ 6. — *Usus altarium.*

121. — « Altare tum immobile, tum mobile debet esse divinis tantum officiis et praesertim Missae celebrationi reservatum, quolibet profano usu prorsus excluso » (c. 1202, § 1).

1° Quaenam autem officia super singula altaria celebrari possint, quaeve prohibeantur ex libris liturgicis diiudicandum est. Hic tamen notare praestat in altari quod ad normam iuris factum sit et legitime consecratum non posse adhuc Missa celebrari nisi haec habeantur, quae passim a liturgistis traduntur [4]:

a) Super mensam altaris ut in ea Missa celebrari possit ponendum est chrismale, seu pannus lineus ceratus ad mensuram mensae factum;

b) Super chrismale tres mappae seu tobaleae ex cannabe aut ex lino, exclusa qualibet alia materia, mundae et benedictae locandae sunt; quarum superior ita longa sit ut ad terram pertingat; duae aliae vero breviores esse possunt aut unica duplicata. Nec admitti

---

[1] Non licet amovere ab altari fixo imaginem illius Sancti cui dedicatum est, sine apostolico indulto — nec item licet apponere eidem altari consecrato immobiliter aliam imaginem praeter imaginem Sancti Titularis. — Pro prima parte citatur Decret. S. R. C. 27 Aug. 1837, quod tamen in collect. auth. non reperitur. (Cfr. *Monitore eccles.*, ser. I, vol. IV, part. 2, pag. 238).

[2] S. R. C. 27 Aug. 1836, *Decret. auth.* 2752 ad IV.

[3] Cfr. *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. VII, part. 1, pag. 66 et ser. II, vol. I, pag. 421, n. 116. — Attamen recte *Monitore ecclesiastico* locis citatis doctrinam restringit ad mutationem tituli altarium non consecratorum praeter altare maius, quia altaris maioris titulus cum sit titulus ecclesiae mutari nequit. Immo in altari maiori aut in altari consecrato apponi nequit alia imago praeter titularem ipsius; in altari vero non consecrato laterali alia etiam imago praeter imaginem tituli apponi de licentia Ordinarii potest; et ratio videtur esse quia in casu Ordinarius potest titulum mutare aut etiam contitularem addere. (Cfr. *Monitore eccles.*, l. c., et ser. I, vol. IV, part. II, pag. 238; S. R. C. 12 Nov. 1831, *Decret. auth.* 3153 in quo tamen illud dubium 56 recisum est; illud videre poteris in *Monitore*, l. c.).

[4] Cfr. *Promptuarium sacrae liturgiae.* — P. Victorius ab Appeltern, s. I, n. 38 et sq.

potest consuetudo « ex qua tobalea superior altaris usque ad terram non pertingat » [1];

c) « Super altare collocetur crux cum imagine Crucifixi, in medio candelabrorum ita praealta, ut pes crucis adaequet altitudinem vicinorum candelabrorum, et crux ipsa tota candelabris superemineat, cum imagine Crucifixi » [2];

d) Coronides ligneae aut metallicae, etsi habetur consuetudo antiquissima, tolerari nequeunt circum mensas altarium, neque extra tempus sacrarum functionum [3];

e) Duo saltem candelabra cum candelis ex cera hinc inde in utroque latere crucis collocentur.

Alius cereus locandus esset in cornu epistolae post consecrationem accendendus usque ad communionem, ut fideles dignoscere possint utrum facta sit consecratio an non. Hic tamen cereus fere ubique desuetudine abolitus est. Attamen si Ordinarius loci illum accendendum praecipiat, id servandum est, non obstante contraria consuetudine, etiam in ecclesiis regularium [4]. Nequeunt candelabra pro Missa infigi parieti, sed hinc inde super altare in utroque latere crucis poni debent [5]. At si gradus super altare habeantur prout fit in pluribus regionibus ; tunc in gradibus poni posse videntur sicut et crux in cuius lateribus esse debent ex rubrica Missalis.

f) Requiruntur insuper legile, tabellae secretarum, quae tamen amoveri debent tempore expositionis extra Missam.

g) Super omnia altaria aut saltem super altare in quo asservatur SS. Sacramentum erigi debet baldachinum [6].

Et ad haec restringi possunt ornamenta necessaria pro Missa celebranda super altare.

Qui plura desiderat, ea apud liturgistas inveniet [7].

122. — 2° In altari autem ita ornato et consecrato omnes profani usus prohibentur.

Quinam autem profani usus dici debeant a iure non determinatur.

Usus profani sensu canonis videntur omnes usus qui ad Dei cultum directe non referuntur, licet utique in se boni et commendabiles sint.

---

1 S. R. C. 9 Iunii 1899, *Decret. auth.* 4029 ad I.

2 P. Victorius, *l. c.*, n. 40.

3 S. R. C. 24 Ian. 1908 ad I, *Decret. auth.* 4213; 13 Maii 1910, *Decret. auth.* 4253.

4 S. R. C. 29 Iulii 1904, *Decret. auth.* 4141 ad VI.

5 S. R. C. 16 Sept. 1865, *Decret. auth.* 3137 ad I; Gasparri, *l. c.*, 776.

6 S. R. C. 27 April. 1697, *Decret. auth.* 1966; 23 Maii 1846, *Decret. auth.* 2912.

7 Cfr. P. Victorius ab Appeltern, *Promptuarium sacrae liturgiae*, t. I ex quo haec excerpta sunt; cfr. etiam Gasparri qui *l. c.* n. 766 et sq. de ornatu altaris late agit; et Martinucci-Menghini, part. I, vol. I, pag. 95-104.

Prohibetur igitur ibi repositio rei cuiusvis non sacrae et insuper ea omnia quae in ecclesia consecrata prohiberi diximus, proportione servata.

Specialis autem prohibitio habetur in canone hoc § 2 his verbis: « Subtus altare nullum sit reconditum cadaver; cadavera autem quae prope altare sepulta forte sunt, distent ab eo saltem spatio unius metri; secus Missam in altari celebrare non licet, donec cadaver removeatur » (c. 1202, § 2) [1].

De qua prohibitione cum iam alibi egerimus ad ea pro explicatione remittimus quae iam diximus ubi de oratoriis (Cfr. supra n. **93**).

123. — **Scholion.** - *De privilegio altaris portatilis.* - Quaedam hic adnotamus circa privilegium altaris portatilis, licet de eo Codex alibi, idest c. 822 sq. agat.

1° Privilegium altaris portatilis est privilegium Missam celebrandi ubique terrarum, honesto tamen et decenti loco, super petram sacram [2].

a) Ex quo patet hoc privilegium quamdam similitudinem cum oratorio domestico habere, non autem cum eodem unum et idem esse; licet utique pluribus in casibus privilegium altaris portatilis et privilegium oratorii domestici in idem incidant. Cfr. c. 822, § 4 et c. 1194, qui evidenter de eodem casu loquuntur, sub diversa tamen denominatione. Videri etiam potest c. 239 § 1, 7° et 1189 ubi idem fere confirmatur.

b) Hic libet praecipuas differentias inter privilegium oratorii domestici et privilegium altaris portatilis afferre:

α) Privilegium altaris portatilis includit non solum facultatem celebrandi in loco non consecrato nec benedicto, sed et in loco non deputato ad cultum divinum; in privilegio vero oratorii domestici locus deputatus esse debet ad cultum et liber ad omni alio usu [3].

Docet Gasparri (*l. c.* 272) non includi privilegio altaris portatilis facultatem celebrandi in mari, sub dio et sub terra « quia haec loca utcumque munda et ornata, honesta et tuta non sunt ». Hoc tamen circa celebrationem sub dio et sub terra restringerem ad casus quibus haec loca expresse in indulto excipiantur; ratione enim clara non videtur cur locus decens et honestus, necnon tutus non possit esse

---

[1] Subtus altare censentur esse cadavera sepulta sub *predellam* altaris, nec proinde in altari nequit celebrari donec inde amoveantur. — Cfr. S. R. C. 16 Iunii 1657, *Decret. auth.* 1030; a. 1666, *Decret. auth.* 1333; 7 Iul. 1766, *Decret. auth.* 2479; 13 Sept. 1710, *Decret. auth.* 2207.

[2] Ojetti, *Synopsis*, v. *Altare portatile;* Gasparri, *l. c.*, 272.

[3] Gasparri, *l. c.*, n. 261 et 272.

aut sub terra aut sub dio. Insuper in Codice haec loca lege clara non excipiuntur.

Circa celebrationem vero in mari etiam ratio evidens et lex clara in Codice habentur (c. 822, § 3), unde exceptio pro mari semper valet, licet clausula specialis in indulto desit.

β) Privilegium oratorii domestici excludit absolute, ut alibi vidimus, facultatem celebrandi in cubiculo [1], seu in loco ubi sunt cubilia.

Privilegium autem altaris portatilis, nisi aliud expresse in indulto caveatur, non videtur hanc excludere facultatem, si indultum altaris portatilis a S. Sede absolute et sine clausula restringente concedatur. Clausula enim id excludens in Codice (c. 822, § 4) solummodo altaria portatilia ab Ordinariis concessa respicere videtur.

Si tamen cubiculum parvum, restrictum, nec ornatum ita ut locus honestus et decens nec dici possit nec revera sit, tunc utique vi clausulae generalis (c. 822, § 3) excludi videtur usus altaris portatilis.

γ) Qui gaudet privilegio altaris portatilis non tenetur antequam illo utatur exspectare visitationem loci ab Ordinario faciendam prout generatim fit pro usu indulti oratorii domestici [2].

δ) Audientes Missam illius Sacerdotis qui altaris portatilis privilegio gaudet praecepto de audiendo sacro satisfacere videntur; in Codice enim unica exceptio statuitur circa praecepti de audiendo Sacro satisfactionem, illaque exceptio non privilegium altaris portatilis sed oratoria stricte domestica respicit (c. 1249).

Quod tamen extendi nequit ad casus quibus aliud expresse in indulto statuatur [3]. Hoc saltem probabiliter sustineri posse post Codicem videtur.

Ex quibus omnibus patet altaris portatilis privilegium plus extendi indulto oratorii privati, ita ut qui habet altaris portatilis privilegium eo ipso et oratorii domestici privilegium habeat. Non sunt tamen altare portatile et oratorium domesticum unum et idem, quia inter unum et alterum sunt supradictae differentiae [4].

---

[1] Cubiculum autem ad sensum can. 822, § 4 non videtur esse cubiculum in quo iacet cadaver defuncti quod vulgo *camera ardente* vocatur, licet per accidens illud cubiculum idem sit in quo defunctus dormire solebat.

Item in cubiculo celebrari poterit Missa si altare seu oratorium in loculo cubiculi, post celebrationem claudendo locetur quia in casu non verificatur clausula in cubiculo sed potius in loculo cubiculi (Cfr. Gatticum, *De oratoriis domesticis*, c. 23, n. 2; et *Monitore ecclesiastico*, ser. III, vol. IX, pag. 155, n. 23).

[2] Gasparri, *l. c.*, 272.

[3] Cfr. Gasparri, *l. c.*, 272.

[4] Quod quidem verum est per se, si de oratorio domestico ordinario sermo sit; si vero de oratorio domestico privilegiato (cfr. c. 1189) Episcoporum et Cardinalium, id verum non est. Pro his enim privilegium oratorii domestici indulto altaris portatilis prae-

c) Circa sacras functiones quae in altari portatili fieri possunt eadem fere valent quae de oratorio domestico diximus. Unde per se solummodo Missa permittitur, in qua tamen S. Communio assistentibus administrari potest (c. 869).

Nulla autem dies excludit Missae celebrationem vi privilegii altaris portatilis, nisi aliud in concessione statuatur. Immo etiam feria V in Coena Domini dici potest, si eo die festum de praecepto occurrat [1].

d) Privilegium altaris portatilis, sive iure sive indulto speciali S. Sedis conceditur, est semper omnino personale et solummodo personae cui concessum est suffragatur, iuxta verba ipsius indulti. Ita e. g. si indultum laico concedatur, nullus sacerdos celebrare potest vi illius privilegii nisi in praesentia laici cui concessum est; illo autem praesente, quilibet sacerdos celebrare potest [2]. Si concessum sit sacerdoti, nequit sacerdos alteri sacerdoti illo uti permittere, nisi id in indulto speciatim concedatur, ut de Episcopis statim videbimus.

124. — 2° *Quinam gaudeant privilegio altaris portatilis.* - *A*) Hoc privilegio concessione a iure facta gaudent:

a) S. R. E. Cardinales a die suae promotionis in Consistorio, cum explicita facultate « permittendi ut alia Missa, ipsis adstantibus, celebretur » et « celebrandi in mari, debitis cautelis adhibitis » (c. 239, § 1, 7°, 8°).

Ut secundam Missam alius sacerdos celebrare possit, requiritur praesentia ipsius Cardinalis, privilegium enim personale est et personam Cardinalis respicit. Hoc iam iure veteri vigebat [3].

Facultas vero celebrandi in mari de novo Cardinalibus concessa est; privilegium enim altaris portatilis, ut vidimus, eam non comprehenderet.

---

valet: 1° Quia in oratorio plures eadem die sine ulla restrictione celebrari possunt Missae, quod non valet de altari portatili (cfr. c. 1189 et c. 239, § 1, 7°; Gatticum, *De oratorio domestico*, XVII, n. 7);

2° In oratorio domestico celebrari potest Missa, Episcopo etiam absente (can. 1189, Gatticus, *l. c.*, XVII, n. 8). Non item in altari portatili (c. 239, § 1, 7°);

3° Oratorium domesticum, etiam post mortem Episcopi, saltem si de Episcopo residentiali agatur, et de episcopio, non cessat; cessat e contra privilegium altaris portatilis (cfr. Gatticum, *l. c.*, XVII, n. 12 et c. 239. § 1, 7°);

4° Denique oratoria domestica plura simul habere potest Episcopus, non item altaria portatilia (cfr. Gatticum, *l. c.*, XVII, n. 6, c. 239, § 1, 7°).

Alia vero differentia circa satisfactionem praecepto non amplius viget post decretum S. R. C. 9 Iunii 1896, *Decret. auth.* 3906.

[1] Gasparri, *l. c.*, 272.

[2] Gasparri, *l. c.*, 272.

[3] Ojetti, *l. c.*, v. *Altare*, n. 336; Gasparri, *l. c.*, 263 et sq.

Clausula « *debitis cautelis adhibitis* » ea implicat quae alibi, ubi nempe de oratoriis semi-publicis et navium exposuimus [1].

b) Episcopi, sive residentiales, sive titulares, ab accepta authentica notitia peractae canonicae provisionis, circa altare portatile eodem ac Cardinales privilegio fruuntur (c. 349, § 1, 1°) [2].

Idem dicendum videtur de Vicariis et Praefectis Apostolicis (c. 294, § 1).

Quae facultas Episcopis iam iure Decretalium competebat, nec a Tridentino unquam revocata fuit [3].

Hoc privilegio Episcopi sicut et Cardinales uti possunt etiam extra proprias dioeceses, sine ulla venia Episcopi dioecesani [4].

Vi autem huius praecise privilegii Episcopi in altare portatili ipsi tantummodo, et alius sacerdos in eorum praesentia celebrare possunt; tertia vero Missa tunc tantum eis celebrare licebit si locus ubi celebrant privilegio oratorii domestici aliunde gauderet [5].

Dico autem *vi huius praecise privilegii*, quia si Episcopus celebret vi privilegii oratorii domestici de quo c. 1189 [6], tunc etiam plures Missas ibi celebrare posse videtur, cum haec oratoria iisdem iuribus gaudeant ac oratoria semi-publica. Hoc videtur, salva meliori opinione.

Item assistentes Missae celebratae vi privilegii altaris portatilis ab Episcopo vel ab alio sacerdote certo, uti videtur, praecepto satisfaciunt non solum ex ratione supra allata defectus scilicet sanctionis in contrarium, sed etiam concessionis specialiter pro hoc casu a S. Sede factae quae revocata non videtur [7].

Privilegium in commodum Cardinalium et Episcoporum concessum est, proinde eo uti possunt etsi aegroti sunt nec ipsi celebrare

---

[1] Cfr. supra tit. *De Oratoriis*, pag. 78, nota 1.

[2] Cfr. Wernz, *l. c.*, II, 756, III.

[3] C. 12, V, 7, in IV°.

[4] Gasparri, *l. c.*, n. 265, Ojetti, *l. c.*, n. 336. Episcopus uti potest altari portatili etiam si ipse ea die non celebret; Ojetti, *l. c.*, v. *Altare portat.*, n. 336.

[5] Gasparri, *l. c.*, n. 268.

[6] Illo can. 1189 soluta videtur antiqua quaestio de privilegio oratorii domestici pro Episcopis titularibus. Canon enim supponit Episcopos sive residentiales, sive titulares eodem iure gaudere. — Ante Codicem Episcopi titulares certo gaudebant iure altaris portatilis, ut omnes admittebant auctores. (Cfr. Gasparri, *l. c.*, 203 sq.) At ius oratorii domestici extra proprias dioeceses Episcopis omnibus et proinde etiam titularibus generatim non agnoscebatur. Erant tamen et ante Codicem quidam auctores ut Ferraris et Andreuccius qui hoc iure gaudere et Episcopos titulares affirmabant contra alios id negantes. Priorum opinionem canonizare videtur Codex: unde de iure vigente Episcopi omnes non solum oratorii privati sed et altaris portatilis privilegio gaudent. (Cfr. Gatticum, *De oratoriis domesticis*, c. XVII, n. 15 sq.; Ferraris, *l. c.*, v. *Oratorium*, n. 69-70.)

[7] S. R. C. 22 Aug. 1818, *Decret. auth.* 2585, et 8 Iunii 1896, *Decret. auth.* num. 3906, Gasparri, *l. c.*, 269.

possunt, ita ut iubere valeant « ut aliquis ex sacerdotibus sibi benevisis super idem altare portatile decenter collocatum, iuxta cubiculum suum sacra peragat ad devotionis solatium » [1].

Verbum istud *iuxta* in quaesito relato nullo modo excludere videtur, nisi aliud S. Sedes expresserit, usum altaris portatilis intra ipsum cubiculum; etenim per se praepositio *iuxta* ad intra et ad extra referri potest, in casu autem designat tantummodo propinquitatem. Deinde ratio ipsa petitionis requirere videtur latiorem interpretationem; Episcopus enim requirebat an liceret sibi morbo impedito iubere ut aliquis celebraret ad sui solatium. Quodnam solatium nisi sacerdos celebrans in ipso infirmi cubiculo celebrare posset? Denique, supra vidimus, iure vigente, privilegio altaris portatilis a S. Sede concesso probabiliter non excludi facultatem celebrandi etiam intra cubiculum, dummodo decens et ornatum sit [2].

Privilegium altaris portatilis iure antiquo variis restrictionibus subiacebat, ut videri potest ex variis responsionibus S. Sedis a Gasparri relatis, ut e. g. non posset Episcopus in privatis domibus celebrare, si praecise, ut ibi celebraret, eo se conferret. Hae nunc restrictiones, licet Episcopis per se commendentur, stricto tamen iure non videntur amplius vigere cum Codex privilegium altaris portatilis illis concedens eas amplius non meminerit (c. 349, § 1, 1°) [3].

c) Etiam Auditores S. R. Rotae ius habent altaris portatilis, celebrandi scilicet super illo cum debitis reverentia et honore, in locis ad hoc congruentibus et honestis, sine iuris alieni praeiudicio, etiam in praecepti adimplementum [4].

Protonotarii Apostolici ad instar et supranumerarii, de iure vigenti, privilegio oratorii privati, non altaris portatilis, gaudent [5].

---

[1] S. R. C. 12 Mart. 1836, *Decret. auth.* 2739; Gasparri, n. 270.

[2] Cfr. etiam circa hanc interpretationem *Monitore ecclesiastico*, ser. I, t. IX, part. I, pag. 277, n. 56.

[3] Gasparri, *l. c.*, 267 et sq.

[4] Wernz, *l. c.*, V, n. 85, in nota 53, n. 6.

[5] Cfr. Gasparri, *l. c.* 271; et Const. « *Inter multiplices* » Pii X, 21 Februar. 1905, n. 22-46. Eodem privilegio ante Concil. Trid. gaudebant regulares omnes; revocatum a Tridentino privilegium iterum obtinuerunt Patres Societ. Iesu et alii regulares Ordines speciali concessione. En verba quibus Gregorius XIII Constit. « *Usum Altaris* », 1 Oct. 1579 in concessione facta Societati Iesu utitur: « Usum altaris viatici Societati vestrae a fel. rec. Paulo PP. III concessum, deinde a Concilio Tridentino universe sublatum, vobis eatenus restituimus, ut, inter Missiones quae a Superioribus fiunt presbyteri vestri, servata alias forma dictae concessionis, Missae sacrificium licite valeant celebrare super huiusmodi altare ubique gentium, etiam in castris militum, modo loca, etsi communia ac profana, tuta et honesta sint, et Generalis, aut per eum Provinciales Praepositi eo tunc utendum fore iudicaverint » (cfr. *Bullar. Rom.*, IV, III, 416). Hanc autem concessionem adhuc vigere communiter docent auctores et insuper probabilius asserunt eamdem et ab aliis Ordinibus regularibus vi communicationis privilegiorum adhuc invocari posse. Quae, si vera ante

Vi autem specialis concessionis privilegio altaris portatilis gaudere potest quivis clericus vel laicus.

Hoc indultum S. Sedes concedit ordinarie; extraordinarie autem iusta et rationabili de causa et per modum actus, id concedere potest etiam Ordinarius loci et Superior maior si agatur de domo religionis clericalis exemptae exclusa tamen in casu facultate celebrandi in cubiculo (c. 822, § 4).

S. Sedes his indultis apponere solet clausulas restrictivas circa satisfactionem praecepto audiendi sacrum etc. quae servari omnino debent et diligenter attendi [1].

TITULUS IV.

DE SEPULTURA ECCLESIASTICA

125. — Titulum hunc de sepultura ecclesiastica tribus capitibus absolvemus, ordinem Codicis sequentes. Idem ordo postulat ut quaedam generalia de sepultura ecclesiastica praemittamus.

Post necessarias praenotiones agemus:

1° De coemeteriis.

2° De translatione cadaveris ad ecclesiam, funere et depositione.

3° De iis quibus sepultura ecclesiastica concedenda est aut neganda.

Materia haec complexa et practici quam maxime est momenti.

Codicem erant, etiam post Codicem vim suam amisisse putanda non sunt, quia Codex probabiliter privilegiorum communicationem solummodo pro tempore futuro abrogavit. (Cfr. can. 613, P. Vermeersch, *l. c.*, n. 222, aliter M. Leitner, *Handbuch des Katholischen Kirchenrechts*, pag. 427, non tamen sine haesitatione; Biederlack-Führich, 1919, n. 145; Blat, *l. c.*, III, pag. 140. Cfr. etiam auctores ante Codicem i. e. Gasparri, *l. c.*, 262 sq. et in nota; Gattico, *De usu altaris portatilis*, XIII, n. 13 et sq.; Ojetti, *l. c.*, v. *Altare portatile*, n. 338; Piat, *Praelectiones iuris regularis*, edit. 2a, t. 2, pag. 225 et sq. in notis praesertim; Barbosa, *l. c.*, c. VII, n. 31 et sq.)

Quidquid de hac quaestione sit suam vim retinent etiam post Codicem sequentia Reiff. verba: « Possunt non tantum Episcopi sed etiam alii tam saeculares quam regulares sacerdotes celebrare in locis non consecratis nec benedictis casu quo magna urgeat necessitas... Infertur proinde, quod tempore belli, persecutionum, etc., ubi absque periculo mortis aut alterius gravis mali in sacratis locis celebrari nequit, sacrificium Missae etiam in locis ac domibus privatis offerri licite possit... Rursus magna necessitas adesse censetur ad hoc, ut in loco non sacrato vel benedicto celebrari valeant Missae in altari portatili, si dirutae aut combustae sint ecclesiae (c. 3, D. I, *De consecr.*). Item in maximo concursu populi quem sacer locus non capit, in bello pro exercitu: in longa peregrinatione per loca infidelium »; idque licere docet per epicheiam etiam sine licentia Ordinarii loci; addit tamen « quamvis decens sit, ut ubi Episcopus praesens est, aut facile adiri potest, eius licentia petatur » (Reiff., *l. c.*, III, 41, n. 13).

[1] Gasparri, *l. c.*, 272.

PRAENOTIONES

§ 1. — *De sepultura ecclesiastica.*

126. — I. **Notio.** - Sepultura ecclesiastica multiplici sensu accipi potest et:

1° Nomine sepulturae ecclesiasticae intelligi potest locus sacer ubi corpora fidelium defunctorum humanda sunt.

2° « Sepultura ecclesiastica consistit in cadaveris translatione ad ecclesiam, exsequiis super illud in eadem celebratis, illius depositione in loco legitime deputato fidelibus defunctis condendis » (c. 1204).

Quae definitio seu descriptio a Codice data universos ritus sacros in humandis fidelibus servandos comprehendit.

3° Sepultura ecclesiastica ius designat sepeliendi cadavera in loco benedicto et ritu ab Ecclesia praescripto [1].

De sepultura primo sensu agemus capite primo ubi de coemeteriis.

De sepultura altero sensu, capite secundo.

De sepultura tertio sensu, quatenus ius sepeliendi Ecclesiae in genere significat, in praenotionibus; quatenus vero ius singulorum fidelium ad sepulturam in capite tertio agemus.

127. — II. **Notae historicae.** - 1° *Apud paganos.* - *a*) Apud paganos romanos et graecos ante Christum usus erat cremandi corpora defunctorum, ut Tacitus [2] et Tertullianus [3] testantur. Priscis tamen temporibus viguit etiam usus sepeliendi seu inhumandi cadavera, ut habet Minutius Felix [4], et ut ex lege duodecim tabularum videri potest. In lege enim duodecim tabularum tab. X, § 1 hoc statuitur: « Hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito ». Ex qua lege patet utrumque admissum fuisse, scilicet cremationem et sepulturam seu inhumationem.

b) Ex aliis populis paganis cremationem adhibuere Germani, Celti, Indiani, et Iaponenses.

Contra morem barbarorum cremandi cadavera habetur a. 789 severissima lex Caroli Magni: « Si quis corpus defuncti hominis, secundum ritum paganorum, flamma consumi fecerit, et ossa eius ad

---

1 Wernz, *Ius decretalium*, t. III, n. 775.
2 *Annal.*, XVI, VI.
3 *De resurrectione carnis*, c. I, Migne, *P. L.*, II, col. 795.
4 In *Octavio*, c. XXXIV, Migne, *P. L.*, III, col. 347.

cinerem redegerit, capite puniatur » [1]. Aegyptios vero morem habuisse non cremandi sed humandi cadavera et historici et Piramides testantur.

2° *Apud christianos.* - Christiani morem hebraeorum sequuti, iam primis Ecclesiae saeculis corpora defunctorum sepelire seu humare consuevere. « Hinc, ut ait clarissimus Cavagnis [2], mos humandi habetur ut apostolico praecepto praescriptum ».

Hoc autem faciebant antiqui christiani non simpliciter ad curandum erga defunctos officium humanitatis, sed etiam ad exercendum erga ipsos actum religionis; ecclesia enim ritus in sepeliendis cadaveribus adhibitos ad actum cultus religiosi elevaverat. Hoc faciebant ob fidem resurrectionis futurae, ob sanctitatem corporis defunctorum quod membrum Christi fuerat, et crudelitatem quam prae se ferre ipsis videbatur crematio cadaverum; incongruum enim nostris patribus videbatur corpora in quibus Spiritus Sanctus habitaverat tormento ignis submittere.

Et hae quidem sunt rationes ob quas crematio ab Ecclesia admissa numquam fuit. Ex Minutio Felice [3] constat insuper iam primis saeculis damnatas fuisse ab Ecclesia sepulturas ignium seu crematione.

Certa tamen lex scripta de hac re desideratur antiquis temporibus, unde cum Cavagnis, *l. c.* supra, dicendum id servatum fuisse iure apostolico tradito.

3° *De instauratione cremationis inter christianos.* - Post medietatem saeculi XIX plures increduli crematione paganorum etiam nostris in regionibus introducere sategerunt, quorum tamen malesanae innovationi Ecclesia omni iure restitit, et fidelibus poenis cremationem prohibuit.

Etiam plures societates civiles suis subditis crematione prohibuerunt, non quidem ratione ducti qua ducta est Ecclesia, sed aliis rationibus ordinis publici, quibus evidenter probatur nihili omnino facienda esse quae increduli de hygienis necessaria securitate blaterant.

Societates civiles cadaverum combustionem ex eo praesertim prohibent quia nempe combustione cadaverum validissimum aufertur instrumentum ad plura delicta revelanda et punienda. Semel enim facta crematione, autopsia seu inspectio corporum amplius possibilis non est.

---

[1] Baluze, *Capitularia*, t. I, col. 252.
[2] *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, vol. III, n. 302.
[3] In *Octavio*, c. XI, Migne, *P. L.*, III, col. 267.

Ecclesia vero in sua prohibitione ab hac ratione praescindere videtur [1].

128. — III. **Ius vigens.** - 1° *Ius publicum de sepultura fidelium in genere relate ad Statum.* - Ecclesia nativum et legitimum ius habet leges ferendi circa sepulturam fidelium, independenter a societate civili.

Prob.: Ecclesia ut societas perfecta, ius ea omnia determinandi habet quae ad cultum divinum inter christianos referuntur; at sepultura defunctorum christianorum, prout in Ecclesia semper adhibita est, ut actus religionis consideranda est, ut ex eius data notione et ex historia constat; ergo ius est Ecclesiae ea determinandi per legem quae ad sepulturam referuntur [2].

Ad quod ius Ecclesiae clarius explicandum notandum est cum cl. Cavagnis « utique cadavera sepeliri ex officio humanitatis et ex iure gentium, sed illud addendum est, apud christianos hoc officium elevatum esse ad officium religiosum, imo addi posset apud omnes gentes ut quid religiosi fuisse consideratum. Et notandum ritum religiosum non accedere sepulturae, sed sepulturam considerari ut rem religiosam. Hinc ipsa substantia actus est elevata ad ordinem religiosum, ideoque subtracta iurisdictioni civili quoties sic religiose fiat. Auctoritati civili remaneret ius sepeliendi et curandi sepulcrum tunc tantum quando Ecclesia aliquos nollet sepelire ritu religioso; tunc Status civilis curaret sepulturam officio tantum humanitatis » [3].

Quod si obiiciatur plura in cadaverum sepultura reperiri quae procul dubio auctoritatis civilis competentiae spectant ut e. g. ratio publicae hygienis seu sanitatis, securitas publica etc., responderi potest dicendo in sepultura etiam fidelium ea omnia posse a potestate civili determinari, et ad ea servanda Ecclesiam teneri non quidem ex sua erga Statum subiectione, quasi eiusdem subsit iurisdictioni, sed rerum obiectivae necessitati sese subiiciens; vel, ut ait Wernz, pro suo foro approbans et canonizans leges quas gubernium civile vere utiles et convenientes nec bono spirituali noxias his in rebus tulit [4].

Quae, hic, sufficiant ad hanc iuris publici quaestionem; aliae obiectiones quae fieri possunt ex generalibus iuris publici principiis resolvendae sunt.

---

[1] Cfr. Many, *Praelectiones de locis sacris*, n. 137 et sq.; Cappello, *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, vol. II, pag. 321 et sq.; Cavagnis, *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, vol. III, n. 288 et sq.; Wernz, *Ius decretalium*, t. III, n. 773 et 468; *Lessico ecclesiastico illustrato*, Vallardi, v. *Cremazione*.

[2] Wernz, *l. c.*, 469; Cavagnis, *l. c.*, n. 288; De Angelis, *Praelectiones iuris can.*, l. III, tit. 28, n. 1.

[3] Cavagnis, *l. c.*, n. 293.

[4] Cfr. Wernz, *l. c.*, n. 469; Cavagnis, *l. c.*, n. 294, et vol. I, n. 411; Many, *l. c.*, n. 226.

129. — 2° *Ius vigens relate ad fideles.* - *a*) Adest vera et quidem gravis obligatio pro fidelibus christianis humandi corpora defunctorum (c. 1203, § 1).

Quae obligatio iure apostolico tradito innititur et ab Apostolis usque ad nos transmissa, a Codice firmata est canonis citati expressa sanctione [1].

Eadem vere obligatio ita determinari posse videtur:

α) Inhumatio seu sepultura quatenus stricte ab illo canone praecipitur non videtur de stricte dicta inhumatione, seu de sepultura in terra seu humi facienda, interpretanda, et posse intelligi de sepultura lato sensu accepta, quatenus nempe sepultura non solum humationem, sed etiam repositionem in loculis seu columbariis (totius tamen corporis non solummodo cinerum) ad hoc destinatis vel in sarcophagis in ecclesiis aut in coemeteriis.

Id universali consuetudine, quae legis optima est interpres, admittitur et probatur.

β) Gravitas autem illius obligationis probatur tum ex ipsa traditione et consuetudine, tum ex gravitate praecepti et poenarum quae statuta sunt contra inobedientes et cremationem sui corporis mandantes (c. 1203, § 2 et c. 1240, § 1, n. 5) [2].

γ) Antiquitus omnino prohibebatur absolute cadaverum loculos in altum poni, sed subter terram iacere debebant [3]. Quae dispositiones ex iure vigente non videntur amplius sustinendae saltem in publicis coemeteriis ex fere ubique vigente contraria consuetudine, quae hoc permittit, nemine reclamante. In ecclesiis utique illa praescriptio etiam nunc servanda est.

Uni Romano Pontifici ius est ut sepeliatur in conditoriis elevatis a terra [4].

b) Illa autem obligatio primo cognatos seu propinquos, dein etiam alios ad hoc ab Ecclesia vel a gubernio civili deputatos adstringit. Id in defectu legis scriptae ex ipsa naturalis iuris sanctione determinari videtur, quia officio pietatis parentes et propinqui inter se colligantur.

Quilibet etiam christianus illa canonis sanctione adstringitur quatenus impedire prohibetur inhumationem sui corporis post mortem.

c) Non tanta tamen videtur legis ecclesiasticae obligatio ut casus etiam extraordinarios comprehendat, ut e. g. casus belli, aut

---

[1] Many, *l. c.*, 211; P. Eligius Bassaeus, *Flores totius theologiae practicae*, v. *Sepultura*, n. 1; Cavagnis, *l. c.*, vol. III, n. 302; Cappello, *l. c.*, vol. II, pag. 343 et 346.

[2] Cappello, *l. c.*, vol. II, pag. 344.]

[3] S. R. C. 16 Febr. 1636, *Decr. auth.* 629, et 17 Dec. 1642, *Decr. auth.* 819 ad 1.

[4] Ferraris, *l. c.*, 128.

morbi pestiferi et quoties vere ratio boni publici aliud exigere videatur, quod etiam consuetudine ab ecclesia non reprobata admittitur [1].

Exceptionem a lege communi admittere videntur etiam casus singulares, nempe, quoties sepultura ex ipsis circumstantiis servari nequit, ut e. g. pro mortuis in mari etc.

d) Speciali iuris sanctione prohibetur crematio cadaverum de qua statim.

§ 2. — *De crematione cadaverum.*

130. — I. Notio et historia. - 1° Crematio ita describi potest: Combustio cadaveris humani violenter ope ignis confecta.

2° De historia cremationis eadem valent quae supra ubi de historia sepulturae ecclesiasticae sermo fuit, retulimus, quibus haec adiecisse iuvabit.

Moderni cremationis fautores ad cremationem defendendam rationem publicae hygienis, progressus, oeconomiae nationalis afferunt quia, nempe, humatione publica sanitas damnum patitur ex emanatione elementorum organicorum ex cadaveribus, et quia, abolitis coemeteriis, eorum areae ad agriculturam exercendam aut ad habitandum adhiberi poterunt. Quae rationes quem valorem habeant nemo non videt. Et primo quidem ratio publicae sanitatis ut nullius omnino valoris a doctissimis medicis reprobata est, e. g. a Mantegazza qui certe in hac reprobatione ratione cultus religiosi ductus non fuit. Ratio autem publicae utilitatis seu oeconomiae, quatenus nempe coemeteria loca occupant quae ad agriculturam exercendam adhiberi possent, si quid probat contra sepulturam fidelium, probat etiam plateas et alia multa in nostris civitatibus destruenda ad agriculturam ibi exercendam. Quae nemo, nisi insanus, affirmare potest. Alia etiam argumenta minoris adhuc valoris sunt, e. g. horror corruptionis et vermificationis quae habentur in humatione; corruptio enim et vermificatio in humationibus quae duo metra profunditatis attingunt locum non habent, ut testantur periti; et deinde licet corrupio et vermificatio locum haberet, illae essent naturales, dum e contra destructio quae fit per crematione innaturalis omnino est et violenta atque terrore plena [2].

---

[1] Ferreres, *Institutiones canonicae* (1918), t. II, n. 121.

[2] Cfr. fusius de hac re Cavagnis, *l. c.*, t. III, n. 301 sq.; Cappello, *l. c.*, pag. 353; *Lessico ecclesiastico illustrato*, l. c., v. *Cremazione*, in quibus ab auctoribus plura testimonia scientiae medicae peritorum contra crematione afferuntur. Cfr. etiam *Il diritto ecclesiastico dello Stato Italiano*, Calchi-Novati, pag. 230.

131. — II. **Ius vigens.** - Omnino illicitum est christianorum corpora cremare (c. 1203, § 1) [1].

Circa quam prohibitionem haec notanda:

a) Obligatio singulos fideles tangit, estque lex generalis ex apostolica traditione accepta, hoc canone firmata [2].

b) Obligat autem graviter omnes fideles:

α) Ad non dandum nomen societatibus quae propositum promovendi cremationis usum habent.

β) Ad non mandandam suipsius aut aliorum corporum crematione.

γ) Ad non cooperandum positive, et formali cooperatione, quae mandato aut consilio fiat, cremationi christianorum.

δ) Ad non cooperandum legibus quae crematione statuant [3].

c) « Si quis quovis modo mandaverit ut corpus suum cremetur, illicitum est hanc exsequi voluntatem; quae si adiecta fuerit contractui, testamento aut alii cuilibet actui, tanquam non adiecta habeatur » (c. 1203, § 2).

Hoc valet speciatim pro casu quo quis, bona fide, nesciens legem ecclesiae prohibentem, clausulam seu conditionem illam contractui adiecerit; in casu enim clausula ut turpis consideratur, quae pro non adiecta habenda est (cfr. c. 1092, 1°) [4].

Unde patet crematione semper illicitam esse, non obstante mandato defuncti.

132. — III. **Poenae ad impediendam crematione.** - Poenae ad impediendam crematione introductionem inter christianos hae sunt:

1° Privatio sepulturae ecclesiasticae contra eos qui mandaverint suum corpus crematione tradi, nisi ante mortem aliqua dederint poenitentiae signa (c. 1240, § 1, n. 5).

Circa quod nota:

a) Hac poena ligari omnes qui hoc mandatum dederint nec revocaverint; et hoc quidem iam ante Codicem vigebat, quia isti ut publici peccatores considerandi erant [5].

b) Haec poena non ligat illos qui, non sua, sed aliorum vo-

---

[1] Many, *l. c.*, n. 211.

[2] Many, *l. c.*, 211.

[3] Cfr. S. R. et U. Inquis. 19 Maii 1886 et 15 Dec. 1886; *Lessico ecclesiastico illustrato*, v. *Cremazione*; Many, *l. c.*, n. 211.

[4] Many, *l. c.*, 213, 4°.

[5] S. C. S. Off. 15 Dec. 1886; *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. VII, part. II, p. 128; Many, *l. c.*, 213.

luntate cremantur; ii enim crematìonem non mandaverunt; quod iam ante Codicem 15 Dec. 1886 S. C. S. Off. declaraverat: « Quoties agatur de iis, quorum corpora, non propria ipsorum, sed aliena voluntate crematìoni subiiciantur Ecclesiae ritus et suffragia adhiberi posse tum domi tum in ecclesia, non autem usque ad crematìonis locum, remoto scandalo. Scandalum removeri etiam poterit, si notum fiat, crematìonem non propria defuncti voluntate electam fuisse » [1].

c) Item illa poena non afficit illos qui forte crematìonem bona fide mandaverint; illamque non retractaverint; quia privatio sepulturae ecclesiasticae poena est ad quam incurrendam culpa requiritur moralis. Attamen illa bona fides est probanda, non praesumenda, praesertim post claras leges crematìonem prohibentes. « In casibus autem particularibus in quibus dubium, vel difficultas oriatur, consulendus erit Ordinarius, qui, accurate perpensis omnibus adiunctis, id decernet quod magis in Domino expedire iudicaverit » [2].

d) Item poenam hanc non incurrunt illi qui societati crematoriae nomen dederunt, dummodo sui corporis crematìonem non mandaverint, quia poena ut talis lata est in eos qui mandaverint.

Imo ex eadem ratione poenam non contrahunt deputati aut senatores aliive quomodolibet crematìonis legi faventes aut cooperantes.

e) Quod si quis suum corpus cremari mandaverit et postea mandatum revocaverit, quae tamen revocatio exterius probari non potest, quia vel impeditus, vel morte praeventus fuit, hic sepultura ecclesiastica nullo modo privandus videtur, quia revera, ut supponitur, mandatum revocavit (cfr. c. 2209, § 5).

2° Privatio iuris recipiendi sacramenta contra eos qui crematìonem mandaverint nec retractare volunt. Quae quidem privatio ut poena considerari potest, at proprie poena non est, et solummodo ut applicatio principiorum theologiae moralis consideranda est [3].

Nota tamen non necessario monendos esse illos qui forte in bona fide sunt et ex quorum monitione nihil sperari potest [4].

Insuper S. C. S. Officii decreto supra citato (27 Iulii 1892) declaravit Sanctae Missae applicationem privatam fieri posse « pro fidelibus quorum corpora non sine ipsorum culpa cremata sunt » [5].

Quo decreto, ni fallor, declaratur Missae sacrificium privatim

---

[1] *Monitore ecclesiastico* et Many, *l. c.*

[2] S. C. S. Off. 27 Iul. 1892 et 15 Dec. 1886; Many, *l. c.*, 213; *Monitore ecclesiastico*, ser. I, part. I, vol. IX, pag. 30, et vol. VII, part. II, pag. 123; et etiam can. 2229, § 3, 1° et 16, § 2, necnon I. Sole, *De delictis et poenis*, n. 117.

[3] S. C. S. Off. 27 Iulii 1892 ad I.

[4] Cfr. Ojetti, *l. c.*, v. *Crematio*, n. 1640.

[5] Cfr. Alberti, *De sepultura ecclesiastica*, n. 4; Chelodi, *l. c.*, 37 et in notis. Excluduntur solummodo excommunicati vitandi (c. 2262, § 2).

offerri posse etiam pro illis qui ut rei delicti ecclesiastici sepultura ecclesiastica privati sunt [1].

133. — Scholion. - *De imbalsamatione.* - Imbalsamatio, ut vulgo dicitur, seu praeparatio corporis seu cadaveris variis unguentis, visceribusque detractis ad impediendam corruptionem mediante carnium exsecatione et exsiccatione, iure ecclesiastico consuetudinario, casibus saltem extraordinariis, de consensu Episcopi, prohiberi et reprobari non videtur. Talis enim imbalsamatio in Ecclesia admissa fuit nec a Codice reprobatur. Hoc, salvo meliori iudicio. Videri potest circa hoc De Angelis (*l. c.*, n. 6) qui etiam agit «de exenteratione et concisione membrorum» quae fieri solet, nemine reclamante, pro scientiae medicae progressu et ita suam manifestat opinionem: «Non puto id esse interdictum, prout quotidiana praxis factitari edocet, nemine reclamante, velut si fieret autopsia cadaveris, ad despiciendum si crimen homicidii sit admissum praesertim ope veneni, sicut plura tribunalia civilia id fieri praescribunt», et citat pro sua opinione Navarrum et Wagnerek qui expresse de imbalsamatione de qua supra agunt [2].

CAPUT I.

De coemeteriis.

§ 1. — *Notio.* - *Divisio.* - *Historia.*

134. — I. Notio. - Coemeterium (etymologice Κοιμετέριον = Dormitorium) est locus sacer auctoritate ecclesiastica deputatus ad cadavera fidelium pie decedentium sepelienda. Ex quo patet coemeteria esse sub genere locorum sacrorum (c. 1154) [3].

135. — II. Coemeteria dividuntur:

1° Ex varietate personarum quibus inserviunt:

a) in paroecialia quae humandis fidelibus paroeciae inserviunt (c. 1208, § 1);

b) in coemeteria religiosorum quae religiosis humandis adhibentur (c. 1208, § 2);

---

[1] Cfr. etiam circa ista omnia: *Il Monitore ecclesiastico*, ser. II, vol. VI, pag. 531.

[2] Cfr. De Angelis, l. III, t. 28, n. 6; *Caeremoniale Episcoporum*, l. II, c. XXXVIII, 8-9.

[3] Wernz, *l. c.*, III, n. 466; Reiff., *l. c.*, l. III, t. 28, n. 3; De Angelis, *l. c.*, l. III, t. 28, n. 2; Bassaeus E., *l. c.*, v. *Sepultura*, n. 1.

c) in gentilitia quae familiis privatis exclusive inserviunt (c. 1208, § 3) ;

d) in specialia quae determinatae personae morali e. g. confraternitati inserviunt (c. 1208, § 3).

2° Ratione auctoritatis a qua erecta sunt et cui subsunt:

a) in ecclesiastica, quae supra definivimus;

b) in civilia, quae a guberniis civilibus eriguntur eisque subsunt. Coemeteria autem civilia apud nos sunt vel municipalia vel consortilia seu plurium municipiorum. Circa haec coemeteria haec notamus :

Status seu gubernium civile statuere utique potest, imo et debet coemeteria destinata humandis subditis qui catholicae religioni non adhaerent, cum iis, etsi christiani sunt, Ecclesia sepulturam ecclesiasticam neget, nec admitti possit alias sectas circa coemeteria aliquo vero iure gaudere cum falsae religiones sint ; et nullum possit esse ius errori. Potest tamen Status et errorem tolerare, eiusque ad bonum commune, salvo iure vere religionis, tranquillitatem tueri. At pro fidelibus in communione Ecclesiae defunctis coemeteria constituere nequit, cum, ut supra vidimus, omne ius circa locum, ritus aliaque omnia sepulturam respicientia exclusive Ecclesiae competat, et utique independenter a Statu. Quidquid ergo pro catholicis Status determinare ausus fuerit, non iure sed usurpatione determinatum esse dicendum est. Quod si Ecclesia has Status leges aliquando observat, id fit non ex necessitate quadam morali, qua Status id ei praecipere possit, sed potius ex necessitate physica ad maiora mala vitanda ; nisi forte aliquando legem civilem aequam, licet omni vi de se destitutam, sua auctoritate canonizet, eique vim addat Ecclesia.

Lex igitur Status circa coemeteria est lex iusta pro infidelibus et haereticis, iique eam servare tenentur ; at pro catholicis lex iniusta est utpote ab incompetente auctoritate emanans [1].

136. — III. **Historia.** - Iis quae supra de historia sepulturae in genere diximus, hic quaedam addenda, circa locum ubi praecise ex lege ecclesiastica humatio cadaverum fieri consuevit.

Primis saeculis christiani, supra citatam legem duodecim tabularum sequuti mortuos extra urbem sepeliebant, et quidem aut sub dio aut in catacumbis subterraneis ; quod etiam de corporibus SS. Martyrum valet. Horum tamen corpora saeculo VIII et IX in ecclesias intra urbem transferri coeperunt.

Inde vero a saeculo IV et V sepulturae etiam intra civitates ad-

---

[1] De Angelis, *l. c.*, n. 1.

missae fuerunt, et legibus ecclesiasticis permissum est ut Episcopi, Abbates et sacerdotes intra ipsas ecclesias humarentur. Saeculo vero IX sepultura intra ecclesias ipsis laicis *fidelibus* sed distinctis concessa est, et tandem saeculo XII omnibus laicis sine ulla distinctione, ita ut ecclesia ex illo tempore aeque ac coemeteria locus sepulturae habita fuerit. Quod ius usque ad Codicem viguisse dicendum est; etenim lex clara prohibens sepulturam intra ecclesias usque ad illud tempus desiderabatur, licet utique fere ubique desuetudine sepultura in ecclesiis abrogata esset [1].

Circa benedictionem coemeteriorum, certum est coemeteria benedictione deputata fuisse ad fidelium sepulturam saeculo VI; ante illud tempus testimonia certa hac de re non habemus [2].

§ 2. — *Ius vigens circa coemeteria.*

137. — I. **Ius Ecclesiae relate ad Statum.** - 1° « Ius est catholicae Ecclesiae possidendi propria coemeteria » (c. 1206, § 1).

Probatur autem istud ius Ecclesiae eodem omnino modo iisdemque argumentis quae supra in praenotionibus ad hunc titulum retulimus. (Cfr. n. **128**, 1°).

Idem ius deduci potest ex notione societatis perfectae quam ex iure publico Ecclesiae convenire scimus. Ius autem hoc Ecclesiae inalienabile est quatenus ius est non quatenus est exercitium iuris. Ecclesia enim iuris exercitium *aliis* committere potest vel saltem usurpationem iuris a gubernio factam ad maiora mala vitanda tolerare, ut supra innuimus [3].

2° « Sicubi hoc Ecclesiae ius violetur, nec spes sit ut violatio reparetur, curent locorum Ordinarii ut coemeteria, societatis civilis propria, benedicantur, si, qui in eis condi solent, sint maiore ex parte catholici, aut saltem ut in eis catholici spatium habeant, idque benedictum, sibi reservatum » (c. 1206, § 2) [4].

---

[1] Many, *l. c.*, n. 138; Wernz, *l. c.*, n. 468; De Angelis, *l. c.*, n. 2; Hergenröther-Kirsch, *l. c.*, vol. II, part. I, cap. XVII, § 5.

[2] Many, *l. c.*, 139.

[3] Cfr. Wernz, *l. c.*, I, 172 praesertim in notis 118 et 126.

[4] Evidenter Codex in can. 1206, § 2 duplicem casum considerat; primo casum quo ii qui in coemeterio societatis civilis condi debent sint maiore ex parte catholici; et hoc quidem casu coemeterium benedicendum est absolute licet in eo condi necessario debeant aliqui non catholici: secundo casum quo, ii qui in coemeterio societatis civilis condi debent non sint maiore ex parte catholici, et tunc coemeterium benedici nequit, nisi in hoc altero casu a societate civili obtineatur ut spatium determinatum catholicis reservetur. Paulo aliter « Monitore ecclesiastico » hunc canonem interpretare videtur, ser. IV, vol. II, pag. 21 sq.

a) His verbis obligatio locorum Ordinariis imponitur benedicendi coemeteria auctoritate Status erecta, quoties maior pars, eorum qui ibi condi debent, sint catholici. De se talia coemeteria non essent benedicenda ex evidenti periculo violationis quae eveniret sepultura infidelium aut haereticorum. Quae dispositio certe pro nostris regionibus, ubi maior pars incolarum catholica est, valet.

b) Exceptio a lege generali, qua coemeterium sepultura infidelis aut haeretici violari statuitur, hic tolerari videtur, etenim dicitur benedicendum coemeterium, etsi supponitur ibi corpora haereticorum aut infidelium sepelienda esse (c. 1172, § 1).

Iisdem verbis canonis usurpatio iuris Ecclesiae ex parte Status non quidem approbatur, at, ut supra diximus, toleratur, tolerantia utique aliquo modo positiva.

c) Quodsi maior pars incolarum non sit catholica, tunc totum coemeterium benedicendum non est, et in casu Ordinarius loci curare debet ut coemeterium proprium catholici habeant, aut saltem in communi coemeterio spatium exclusive catholicis humandis adhibendum habeatur, illudque benedicatur. Quam praescriptionem canonis valere putamus solummodo pro casu quo maior pars incolarum catholica non sit, aliter iam provisum esset, ut supra diximus, permittendo nempe coemeterii communis benedictionem non obstante sepultura infidelium aut haereticorum ibi facienda [1].

d) Si Status habeat coemeteria civilia, et quidem omnibus communia cum iure tamen Ecclesiae ut pars separata pro infidelibus et haereticis adhibeatur, ut apud nos passim accidit, tunc Ordinarius totum coemeterium benedicet, ut supra, illa parte exclusa quae humandis infidelibus exclusive adhibebitur. Qui casus a Codice non ponitur nec solvitur, at toti doctrinae canonicae circa sepulturas omnino conformis est in hac solutione ; etenim exceptio illa qua infideles in coemeterio benedicto sepeliri permittuntur, ut mera tolerantia Ecclesiae consideranda est, non ut positiva permissio, et proinde quoties vitari potest, vitanda est [2].

Nota tamen ex lege italica civili in coemeterio benedicto sepeliendos esse etiam catholicos sepultura ecclesiastica privatos.

e) Obligatio Ordinarii de qua supra in c. 1206, § 2, gravis esse videtur cum de re gravis momenti agatur ; attamen ex gravi motivo Ordinarius excusari potest, ut si nihil ex sua actione apud gubernium prudenter se sperat obtenturum.

---

[1] Aliter contra verba Codicis ut videtur Gius. Rossi, *La sepultura ecclesiastica e l'ius funerum*, Bergamo, 1920 n. 13. Cfr. etiam Many, *l. c.*, n. 143.

[2] Many, *l. c.*, 143.

f) Si ne hoc quidem obtineri possit (intellige de *obtentione* loci seu spatii in coemeterio communi catholicis reservati et benedicendi de qua § 2 hoc can.) toties quoties benedicantur, secundum ritus in probatis liturgicis libris traditos, singuli tumuli (can. 1206, § 3).

Haec paragraphus referenda videtur ad illas tantummodo regiones in quibus maior pars eorum qui in coemeterio sepeliuntur non est catholica nec pars catholicis reservata obtineri potest, aut etsi maior pars catholica est, Status tamen totius coemeterii benedictionem prohibet; si enim maior pars catholica est, tunc paragrapho praecedenti eiusdem canonis providetur permissione benedictionis totius coemeterii, non obstante probabili sepultura infidelium aut haereticorum ibi facienda.

138. — II. **Ius vigens relate ad fideles.** - 1° *De loco sepulturae in genere.*

a) Cadavera fidelium sepelienda sunt in coemeterio, secundum ritus in probatis liturgicis libris traditos, benedicto aut consecrato (can. 1205, § 1).

Quae canonis obligatio sepeliendi in loco sacro et benedicto omnibus imponitur, et, ut videtur, gravis obligatio est.

Hoc tamen non abrogatur exceptio a Rituali Romano his verbis admissa: « Nemo christianus in communione fidelium defunctus, extra ecclesiam aut coemeterium rite benedictum sepeliri debet; sed si necessitas cogat ex aliquo eventu aliquando ad tempus aliter fieri, curetur ut, quatenus fieri poterit, corpus in locum sacrum quamprimum transferatur; et interim semper crux capiti illius apponi debet, ad significandum illum in Christo quievisse » [1].

b) « In ecclesiis cadavera ne sepeliantur, nisi agatur de cadaveribus Episcoporum residentialium, Abbatum vel Praelatorum *nullius* in propria ecclesia sepeliendis, vel Romani Pontificis, regalium personarum aut S. R. E. Cardinalium » (c. 1205, § 2).

Circa hoc nota:

α) Hoc canone ius sepeliendi in ecclesiis [2], quod inde a saeculo XII consuetudine primum, et dein etiam lege scripta invaluerat, abrogatur et ad usum antiquum sepeliendi in coemeteriis reditur. Quod quidem fere ubique in praxi iam observatur, saltem in nostris regionibus, ratione praesertim legis civilis sepulturam in ecclesiis prohibentis.

---

[1] *Rituale Romanum*, tit. VI, c. 1, n. 18; c. 2 et 6, 6°, et etiam Many, *l. c.*, n. 143.

[2] Etiam ante Codicem mens erat Ecclesiae ad usum antiquum sepeliendi in coemeterio redeundi ut videri potest ex *Rituali Romano*, tit. VI, c. 1, n. 9; cfr. etiam Ferreres, *Le Confraternite* (1909), pag. 100, n. 280.

β) Attamen etiam post Codicem servari posse videntur quae habet Many : « In regionibus ubi viget consuetudo sepeliendi mortuos etiam in ecclesiis, licita quidem est ; sed relinquitur arbitrio et prudentiae sive conciliorum provincialium sive Episcoporum ut hanc consuetudinem tollant vel, appositis restrictionibus imminuant » [1]. Etenim can. 5 concedit Ordinariis facultatem conservandi eas particulares consuetudines quas prudenter submoveri non posse putant, etsi eaedem contra Codicis canones sunt.

γ) Ubi vero non amplius viget haec consuetudo, sepultura in ecclesiis nequit amplius admitti ex clara canonis dispositione, sicut nec potest licite haec consuetudo de novo introduci. Attamen Ordinarius in casibus particularibus ab hac lege dispensare posse videtur, cum de re minoris momenti agatur et iis in casibus generatim difficilis sit recursus ad S. Sedem (cfr. c. 81).

δ) Episcopi residentiales, Abbates *nullius* in sua quisque ecclesia sepeliendi sunt. Quod si longe a sua ecclesia obeant, tunc etiam in alia ecclesia sepeliri posse videntur.

Stricta vero obligatio sepeliendi Episcopos et Abbates in suis ecclesiis ex canone non videtur admittenda etiam pro casu quo id lex civilis permittat ; etenim non videtur probabile, Codicem novam obligationem hac in re voluisse introducere. Si ergo Maiorum sepulcrum habeat Episcopus, ibi sepeliri poterit.

Idem ius etiam Episcopis titularibus et aliis Ordinariis, saltem ubi haec viget consuetudo, a lege civili admissa, extendi posse videtur ; consuetudinem enim hanc Codex non reprobat.

ε) Cardinales vero, R. Pontifex et personae regales in qualibet ecclesia sepeliri possunt (can. 1205, § 2).

Nomine personarum regalium in regionibus ubi democratia viget, etiam personae supremum dominium actu obtinentes, ut, e. g. praesides rerumpublicarum, comprehendi posse videntur, hae enim personae regales aliquo modo sunt, quia nempe de facto populum regunt.

Personae autem regales sunt illae quae actu populum regunt ; nec ultra hos limites, vel summum, ultra consanguineos primi gradus extendi posse privilegium videtur.

ζ) Circa modum sepulturae in ecclesiis notandum est requiri omnino ut capsa seu sarcophagus sub terra deponatur, seu ut sepultura tantummodo humi detur.

Uni Romano Pontifici privilegium est ut sepultura non humi sed in loco elevato fiat [2].

---

[1] Cfr. Many, *l. c.*, n. 142.

[2] Many, *l. c.*, n. 142 ; Ferraris, *l. c.*, 27 et sq.

139. — 2° *De loco sepulturae in specie.*

a) « Paroeciae suum quaeque coemeterium habeant, nisi unum pluribus commune ab Ordinario loci sit legitime constitutum (c. 1208, § 1).

Cum in Ecclesia ultima divisio localis qua quis domicilium in determinato loco obtinere potest paroecia sit, sicut in Statu municipium, ideo fit ut unaquaeque paroecia sibi sufficiens esse debeat respectu aliarum, ad quam sufficientiam etiam proprium habere coemeterium pertinet. Et haec videtur ratio ob quam ius cuique paroeciae proprium coemeterium concedit (cfr. c. 92).

Quia tamen in civitatibus defectu praesertim territorii, et aliis etiam ordinis publici rationibus, aliquando omnino impossibile, aliquando vero difficillimum est unamquamque paroeciam suum coemeterium habere, ideo Codex Ordinariis locorum facultatem concedit unicum coemeterium pluribus paroeciis commune constituere. Et quoniam nulla gravis causa ad hoc faciendum requiritur, Ordinarius quovis rationabili ductus motivo hoc facere poterit.

b) « Religiosi exempti possunt habere coemeterium proprium, a communi coemeterio distinctum » (can. 1208, § 2).

α) Hoc iure semper gavisos fuisse religiosos ex historia constat ; ipsi enim coemeterium generatim prope conventus seu monasteria habebant [1]. Quod ius distinguendum est a privilegio sepeliendi in proprio coemeterio etiam alias personas ; hoc enim alterum ut privilegium, non ut ius commune considerabatur. Codex iura aut privilegia regularium non minuit circa hoc punctum.

β) Hoc iure reguntur omnes religiones exemptae licet non clericales aut votorum simplicium ; Codex enim loquitur de religionibus exemptis in genere sine ulla restrictione.

γ) Supponit canon Statum iura Ecclesiae circa sepulturam non usurpasse et religiosis ius habendi coemeterium in proximitate vel adiunctione propriae ecclesiae agnoscere ; quid vero si Status coemeteria extra municipale habere prohibeat ? numquid suo iure religiosi ex hoc privantur ? Minime gentium ; etenim iura ab Ecclesia concessa Status auferre nequit. Attamen, quia de facto usus talis iuris a Statu impeditur, poterunt religiosi de quibus agitur coemeterii communis municipalis partem sibi procurare, sibique reservare, soluto etiam, si opus fuerit, pretio ; eaque pars ab Ordinario loci exempta dicenda erit, ibique religiosi cappellam semi-publicam erigere poterunt independenter ab Ordinario loci, quia tantummodo per accidens illa cappella extra monasterium est [2].

---

[1] Reiff., *l. c.*, l. III, t. 28, n. 18.

[2] Cfr. n. 85 ubi de his oratoriis agitur.

Etenim, ut pluries declaravit S. Sedes, iura et privilegia regularium circa sepulturas abrogata non sunt ex eo quod lex civilis iisdem propria coemeteria habere prohibeat [1].

Nota insuper hoc iure regulares seu religiosos exemptos gaudere ex iure communi; etenim iure communi regulares eximuntur omnino a parochi iurisdictione, et proinde etiam post mortem eorum cadavera in coemeterio paroeciali sepeliri non debent [2].

c) « Etiam aliis personis moralibus vel familiis privatis permitti potest ab Ordinario loci peculiare sepulcrum, extra commune coemeterium positum, et ad instar coemeterii benedictum » (c. 1208, § 3).

Nota autem in casu non haberi proprie dictum coemeterium sed sepulcrum, quod vocant, gentilitium seu familiare aut privatum, cuius erectio, ubi societas civilis iura Ecclesiae non usurpavit, ad Ecclesiam pertinet. At etiam in locis ubi haec usurpatio locum habuit, catholicus in tali sepulcro sepeliri nequit, nisi praevia licentia, saltem praesumpta, Ordinarii loci.

At in casu benedictio tumuli de qua in Rituali Romano tit. VI, c. 3, n. 12, sufficere videtur, nec danda est benedictio sollemnis constitutiva (cfr. etiam c. 1196).

d) « Tum in coemeteriis paroecialibus, ex licentia scripta Ordinarii loci eiusve delegati, tum in coemeterio proprio alius personae moralis, ex licentia scripta Superioris, fideles sibi suisque exstruere possunt sepulcra particularia; quae, de consensu eiusdem Ordinarii aut Superioris, possunt quoque alienare » (c. 1209, § 1).

Hoc canone plures resolvuntur veteres quaestiones:

α) Permittitur cuilibet fideli exstructio sepulcri in coemeterio de licentia scripta Ordinarii aut Superioris. Ex quo patet hanc licentiam parochum concedere non posse, posse vero Superiorem, etiam localem, etiam domus non formatae, pro coemeterio suae domus; etenim etiam iste in iure nomine Superioris intelligitur.

β) Licentia scripta sit oportet; quod non ad valorem, sed ad probationem requiri solummodo videtur. Et haec quidem licentia per se sufficit, ubi Status iura Ecclesiae non violavit.

γ) Licentiam concedens pro concessione sepulturae proprie dictae nihil exigere potest tanquam pretium sepulturae concessae; attamen nihil vetat concedentem pretium terrae concessae independenter a benedictione forte iam data exigere posse; terra enim pretio aestimabilis est independenter ab usu ad quem quis ea uti velit. Di-

---

[1] Wernz, *l. c.*, III, n. 777; S. C. C. 23 Ian. 1886, *Acta S. S.*, v. XVIII, pag. 457; S. C. C. 16 Sept. 1871, *Acta S. S.*, vol. VII, pag. 36.

[2] Cfr. Many, *l. c.*, 157.

stinctiones ab antiquis circa locum benedictum vel non, licet in iure antiquo fundamentum habeant, iure tamen Codicis non videntur amplius sustinendae [1].

δ) Illa tantum instituta nomine personae moralis hoc canone intelliguntur, quae ad proprium coemeterium ius habent, ut sunt religiosi exempti et aliae personae morales quae hoc ius, speciali concessione, obtinuerint.

ε) Sepulcra semel aedificata de se possunt etiam alienari, dummodo pretium ratione receptae benedictionis non augeatur. Sollemnitates requisitae pro bonis ecclesiasticis alienandis ad alienationem sepulcrorum requiri non videntur, quidquid docuerunt auctores ante Codicem; etenim Codex solummodo de licentia Superioris aut Ordinarii loquitur et quoties haec licentia habeatur alienationem licitam declarat [2].

ζ) Licentia Ordinarii aut Superioris etiam requiri videtur pro locis ubi coemeteria civilia municipalia vigent, saltem si coemeterium civile sit benedictum; lex enim civilis non potest eximere a legis ecclesiasticae observantia. In casu tamen lex quoque civilis attendenda est.

η) Ex quibus omnibus patet sepulcrum particulare non considerari a Codice ut bonum aliquod ecclesiasticum sed ut bonum aliquod privatum eorum fidelium quibus concessum est; non omnino tamen iurisdictioni Ecclesiae subtractum ratione consecrationis ab Ecclesia datae et ratione usus cui destinatum est. Attamen benedictio constitutiva in hoc casu necessaria non videtur, et tunc solummodo ratione usus cui destinatur Ecclesiae illud sepulcrum subiiceretur.

θ) Licentiam alienandi sepulcrum proprium Ordinarius seu Superior dare potest etiam in ipsa erectione sepulcri, et tunc sepulcrum hereditarium fiet, aut mixtum seu familiare simul et hereditarium. Si in limine fundationis haec licentia data non sit, dari poterit quolibet alio tempore et sepulcrum ex familiari fiet hereditarium.

Insuper consensus requisitus ad alienationem hanc faciendam non necessario scripto dari debet [3].

140. — 3° *De distinctione sepulcrorum in coemeterio.*

α) « Sepulcra sacerdotum et clericorum, ubi fieri potest, a sepulcris laicorum separata sint ac decentiore loco sita; praeterea, ubi

---

[1] Many, *l. c.*, n. 152; Reiff., *l. c.*, l. III, t. 28, n. 65 et sq.; Barbosa, *Collectanea Doctorum in ius pontificium universum* (1669), t. II, pag. 230 et I, pag. 41.

[2] Circa disciplinam ante Codicem Cfr. Many, *l. c.*, 153.

[3] Cfr. Rossi, *l. c.*, n. 63, in nota.

id commodum fuerit, alia pro sacerdotibus, alia pro inferioris ordinis Ecclesiae ministris parentur » (c. 1209, § 2).

Hic canon fere ad litteram ex Rituali Romano tit. VI, c. 1, n. 10 excerptus est.

Quae canon praescribit optimum erit si Ordinarius obtinere studuerit pro universo clero civitatis episcopalis, saltem quatenus agitur de separatione sepulcri clericorum a sepulcris laicorum. Stricta tamen obligatio non habetur, nec maior vis obligandi huic legi inesse videtur quam praescriptioni Ritualis Romani ex quo eadem lex in Codice hoc loco refertur.

b) « Etiam infantium corpuscula, quatenus commode fieri potest, speciales et separatos ab aliis loculos et sepulturas habeant » (c. 1209, § 3).

Sicut praescriptio paragraphi praecedentis ita et ista ex Rituali Romano excerpta est, verbis aliquatenus mutatis. Eamdem vim obligandi ac supra dictum est, et hanc habere putamus. Cfr. *Rituale Rom.*, tit. VI, c. 6, n. 1.

Nota tamen praescriptionem hanc respicere tantummodo corpuscula infantium baptizatorum ante usum rationis defunctorum, ut ex rituali patet.

c) « Quodlibet coemeterium sit undique apte clausum et caute custoditum » (c. 1210). Potest coemeterium aut sepe aut muro claudi ; at omnino convenit ut muro claudatur. Ceterum in his etiam leges civiles servandae sunt [1].

d) « Caveant Ordinarii locorum, parochi ac Superiores, ad quos spectat, ne in coemeteriis epitaphia, laudationes funebres ornatusque monumentorum quidquam prae se ferant a catholica religione ac pietate absonum » (c. 1211).

α) Circa epitaphia ius scriptum universale [2] hucusque nullum fuit; attamen ex praxi iam a primis saeculis vigente, epitaphia christianorum sepulcrorum sensum christianum et fidem semper sapierunt.

β) Laudationes funebres Ordinarius loci prohibere potest clericis omnibus, tum in coemeterio, tum multo magis in ecclesia [3].

De iure Ordinarius id etiam pro aliis fidelibus facere posset, at

---

[1] Cfr. *Synodum Ianuensem* 1909, n. 621.

[2] Habebantur tamen iuris particularis normae. Cfr. e. g. *Concilium Plenarium Americ. lat.* (1899) n. 919 : « Benedictione cum coemeterium fiat locus vere sacer, omnino a rectoribus ecclesiarum curandum est, ut, in epitaphiis, elogiis, statuis, monumentis, omnia quae sunt absona et profana, omnino arceantur. Quamvis autem non deceat, ut coemeteria velut voluptuarii horti colantur, tamen cavendum quoque est, ne sacrata christianorum coemeteria iusto decore et ordine sint destituta ».

[3] Cfr. *Synodum dioecesanam Ianuensem*, a. 1909, n. 607; Wernz, *l. c.*, III, n. 783.

sive ex eo quod lex civilis in hoc ab Ecclesia dissentit, sive etiam aliis rationibus id fieri forsitan non convenit, ubi contraria invaluit consuetudo. Cfr. *Concilium Plenarium Siculum* (1920) can. 166.

γ) Haec omnia nostris in regionibus fidelibus magis persuasionibus quam strictis praeceptis ab iis ad quos spectat inculcanda sunt. Quod si agatur de coemeterio privato, aliis etiam concedendum, in concessione, haec, ut conditio, apponi possunt.

δ) Circa ornatus in monumentis coemeteriorum admissos etiam praxis et consuetudo legitima attendi debent; qua praxi fere ubique vigenti admittuntur luminaria seu lampades sive ex oleo sive ex cera, floreae coronae, crux ad uniuscuiusque tumulum defuncti una cum inscriptione nominis, ut ab aliis defunctis distinguatur. Ad eamdem distinctionem peculiarium sepulcrorum, eorumdem numeratio est omnino facienda.

141. — Scholion I. - *Sepulcra profana.* - « Praeter coemeterium benedictum alius, si haberi queat, sit locus, clausus item et custoditus, ubi ii humentur quibus sepultura ecclesiastica non conceditur » (c. 1212).

Et hoc quidem ecclesia subsidiarie tantummodo facit, ut bona mater quae erga suos filios, etsi dyscolos, officia pietatis et humanitatis adimplere non neglegit, licet, utique iure, iis officia religionis praestare recuset. Quodsi Status qui primario aut saltem aequo iure ac Ecclesia pro iis providere potest, iam providerit, Ecclesia ad id non amplius tenetur [1].

Dicitur autem in c. « *si haberi queat* », quia aliter in coemeterio communi paroeciali etiam isti sepeliendi sunt, omisso in casu ritu religioso sepulturae.

Quod si non possit haberi coemeterium a communi omnino distinctum, id saltem satagendum est ut in coemeterio communi obtineatur ut, cum illud benedicitur, pars aliqua extrema sine ulla benedictione reliquatur, in duas partes, si fieri potest, divisa, quarum una inserviat pro sepultura infantium non baptizatorum, altera pro sepultura acatholicorum aliorumque, quibus sepultura ecclesiastica forte neganda sit. Nec requiritur absolute ut istae partes per murum separentur, dummodo discerni possint [2].

142. — Scholion II. - *De dominio coemeteriorum.* - Dominium coemeterii pro sepeliendis fidelibus ad paroeciam, ad monasterium,

---

[1] Cfr. Cavagnis, *l. c.*, t. III, n. 293.
[2] Cfr. *Synodum dioecesanam Ianuensem*, n. 622.

aut aliam personam moralem pro qua illud constructum est pertinet. Coemeterium pluribus paroeciis commune ad omnes simul paroecias pertinet. Et hoc quidem ex iure canonico (cfr. c. 1208) [1].

Quae docebant antiqui de necessitate dominii ecclesiastici ex eo quod coemeterium locus sit benedictus et sacer, non sunt eo usque extendenda ut dicatur in re sacra dominium privatum omnino repugnare. Licet enim generatim et ordinario vi consecrationis res humano subtrahatur commercio, nihil tamen vetat quo minus Ecclesia exceptionaliter in ea privatum dominium permittat, cautionibus praestitis quibus praesertim exercitium iurisdictionis spiritualis in illam rem tueatur proprietarius [2]. Quod etiam ex eo deducere possumus quod Ecclesia benedictionem permittit coemeteriorum quae ad Statum pertinent (cfr. c. 1206, § 2).

Item c. 1209 expresse agnoscit privatis personis ius dominii in re sacra; conceditur enim ibi facultas alienandi sepulcrum quod quis sibi in communi coemeterio exstruxerit. Ad videndum igitur cuinam de facto pertineant in nostris regionibus coemeteria, etiam ius ecclesiasticum Status videndum est, quod ius licet de se vi destituatur quatenus iura Ecclesiae usurpavit, de facto tamen ex necessitate servandum est. Cfr. etiam quae habentur infra n. **153.**

§ 3. — *De benedictione, violatione, reconciliatione, et interdicto coemeterii.*

143. — I. **Benedictio coemeterii.** - 1° *Triplex benedictio.* - Cum de coemeteriis agitur, triplicem benedictionem distinguunt auctores et libri liturgici:

a) Benedictionem sollemnem, quae fit iuxta ritum in Pontificali Romano descriptum, eaque consistit essentialiter in benedictione quinque crucium lignearum in determinatis coemeterii partibus collocatis [3].

b) Benedictionem simplicem, quae ritu in Rituali Romano descripto fit et consistit essentialiter in benedictione unius crucis in medio coemeterio collocatae [4].

---

[1] Wernz, *l. c.*, t. III, n. 470.

[2] Cfr. pro iure antiquo, c. 13, X, III, 28; c. 8 et 9 *De simonia* X, V, 3; Many, *l. c.*, n. 152 et sq. Cfr. etiam quae supra n. 82 diximus de dominio oratoriorum.

[3] Cfr. *Pontificale Romanum*, pars secunda, *De coemeterii benedictione*; Many, *l. c.*, n. 144; cfr. Martinucci-Menghini, *Manuale sacrarum caeremoniarum*, pars II, vol. II, pag. 329 sq.

[4] *Rituale Romanum*, tit. VIII, c. 29; Many, *l. c.*, n. 144; cfr. etiam Martinucci-Menghini, *Manuale sacrarum caeremoniarum*, pars I, vol. II, pag. 505 et sq.

c) Benedictionem tumuli, quae item in Rituali Romano habetur tit. VI, c. 3, n. 12.

Haec tertia benedictio a duabus praecedentibus differt, quia solummodo invocativa est, dum aliae e contra constitutivae sunt [1].

144. — 2° *Benedictionis necessitas.* - *a*) Adest verum praeceptum benedicendi coemeterium antequam ad fidelium sepulturam adhibeatur (c. 1205, § 1) [2].

b) Non est tamen praescripta forma benedictionis, quare alterutra nempe aut forma sollemnior Pontificalis aut forma Ritualis adhiberi potest [3].

c) Quod si alicubi haberi omnino nequeat coemeterium pro catholicis decedentibus, ad normas legis ecclesiasticae constitutum, at habeatur coemeterium municipale in quo maior pars eorum qui ibi sepeliendi sunt, catholica est, non obstante probabili sepultura ibi facienda haereticorum aut infidelium, tale coemeterium benedici poterit. Quod ius certo quodam modo [4] a Codice (c. 1206) inductum est, licet iam ante Codicem aliqualis huius iuris insinuatio haberetur [5].

d) Si nec ista benedictio dari possit, quia maior pars sepeliendorum in coemeterio municipali acatholica est, tunc singulos catholicorum tumulos benedicere sufficiet, iuxta ritum Ritualis Romani tit. VI, c. 3, n. 12.

Nota hic insuper benedictionem hanc tumuli tunc tantum faciendam esse cum coemeterium non est benedictum, aut de sepulcro novo, idest prima vice adhibendo, agitur (c. 1206, § 3) [6].

e) Sepulcra gentilitia et privata, quae nomine coemeteriorum in iure non veniunt, ex se benedicenda non sunt, nisi benedictione simplici tumuli nec violationi obnoxia sunt [7].

Permittit tamen Codex et ista sepulcra benedici ad instar coemeterii (c. 1208, § 3).

---

[1] Many, *l. c.*, 143, 2°.

[2] Many, *l. c.*, 143.

[3] Many, *l. c.*, n. 143, 1°.

[4] Cfr. S. C. S. Officii 8 Iulii 1864, *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. IX, pars II, pag. 184 sq.

[5] Cfr. Many, *l. c.*, 143, 2° *a*. — Alii hunc canonem intelligunt et restringunt ad casum quo acatholicis in communi coemeterio locus specialis separatus reservetur. Et hoc quidem in praxi suadendum, et omnino desiderio Ecclesiae conforme est; attamen illa clausula restrictiva de reservando loco acatholicis in casu a Codice non ponitur, nec, ut videtur, subintelligitur; cfr. hanc opinionem quam sequitur Rossi, *La sepultura ecclesiastica*, 1920, n. 14.

[6] Cfr. etiam Many, *l. c.*, 143.

[7] Wernz, *l. c.*, 470; Many, *l. c.*, 143, 2° *c*.

145. — 3° *Minister benedictionis.* - De ministro benedictionis coemeteriorum eadem valent quae de ministro benedictionis locorum sacrorum in genere vidimus (cfr. n. **5**).

Quod tamen non valet, si de simplici tumuli benedictione agitur, haec enim benedictio cuilibet simplici presbytero permissa est.

Coemeteriis ea quoque applicanda sunt quae diximus de probatione, documentis et reiteratione benedictionis locorum sacrorum in genere. Cfr. supra nn. **3-8**, pag. 1-6.

146. — II. **De violatione coemeteriorum.** - Violatio coemeterii iisdem ex capitibus evenire potest quibus ecclesiarum violatio. Nota tamen :

1° Violari non posse coemeterium in quo tantummodo singuli tumuli benedicti sunt, ipsum vero coemeterium non est benedictum, quia ut diximus, ista benedictio tumuli non est constitutiva. Item ex eadem ratione non violantur sepulcra particularia, sola tumuli benedictione benedicta ; aliter si benedictione coemeterii consecrentur.

2° Violationem probabiliter locum non habere in coemeterio benedicto municipali Status ex sepultura infidelium aut haereticorum, dummodo maior pars ibi sepeliendorum catholica sit. Id deduci posse videtur ex supra dictis ubi de can. 1206, § 2 loquuti sumus. Imo etiam inter antiquos auctores sunt qui negant violari coemeterium sepultura haereticorum et multo magis catechumenorum aut infantium non baptizatorum [1].

3° Quae habent auctores qui scripserunt ante Codicem de violatione coemeterii contigui ecclesiae, si ecclesia violetur, ex clara dispositione c. 1172, § 2 abrogata sunt [2].

4° In violato coemeterio nequit ullus fidelis sepeliri, nisi praevia reconciliatione quae hodie fit faciliter [3].

5° « Coemeterii violatores interdicto ab ingressu ecclesiae aliisque congruis poenis ab Ordinario pro gravitate delicti puniantur » (c. 2329). Quae poena est, ut patet ferendae sententiae. Violantes cadavera vel sepulcra mortuorum ad furtum vel alium malum finem, interdicto personali puniantur, sint ipso facto infames et clerici deponantur (c. 2328) [4].

147. — **Scholion.** - *De exsecratione coemeterii.* - Exsecratio proprie dicta coemeterii ad instar exsecrationis ecclesiae non habetur,

---

[1] Cfr. Wernz, *l. c.*, III, n. 471, n. 159; Many, *l. c.*, n. 34.
[2] Cfr. c. I, III, 21 in 6°; Wernz, *l. c.*, 471.
[3] Many, *l. c.*, 147, 4°.
[4] Cfr. Sole, *De delictis et poenis* n. 352.

unde coemeterium semel consecratum vel benedictum, semper benedictum manet.

Attamen illa exsecratio etiam pro coemeteriis admittenda est qua locus sacer de Ordinarii licentia ad usus profanos reducitur, alio in casu, ossibus translatis.

Item admittendum est exsecrari coemeterium si maiori vi, e. g. terrae motu, ineptum omnino fieret ad sepulturam. Maior vis in casu videtur etiam usurpatio auctoritatis civilis quae ibi domorum aedificationem aut viarum etc. permittat aut tueatur.

Ordinarius vero exsecrare seu ad usus profanos reducere potest coemeterium, saltem in casibus quibus id potest relate ad ecclesias [1].

148. — III. **Reconciliatio.** - Reconciliatio coemeterii est ritus sacer quo coemeterium violatum pristinae benedictioni restituitur, ut in eo cadavera fidelium sepeliri possint. Circa reconciliationem coemeterii eadem servanda sunt quae, ubi de reconciliatione ecclesiae violatae, exposuimus. Cfr. supra n. **30**, pag. 32.

Quaedam tamen addenda putamus:

1° *De ritu adhibendo.* - Varii casus effingi possunt:

a) Si coemeterium violatum sit una cum ecclesia, quod de iure vigente difficillime contingere poterit, quia violatio ecclesiae violationem coemeterii etsi contigui, nisi actus violantes in utroque loco positi sint, non inducit (c. 1172, § 2) tunc:

α) Si utrumque, ecclesia nempe et coemeterium, sollemniter benedictum fuerat, adhibendus erit ritus Pontificalis Romani, tit. *De ecclesiae et coemeterii reconciliatione* [2]. Quod, ut videtur, verum est, quivis ex iure Codicis sit minister huiusmodi reconciliationis, (cfr. cc. 1156, 1176, §§ 2 et 3 et c. 1207). Attamen in casu aqua adhibenda non erit amplius necessario ab Episcopo benedicenda [3].

β) Si alterutrum saltem sollemniter consecratum fuerat, idem prorsus servari debere videtur ac si utrumque fuisset sollemniter benedictum; nisi forte in casu duplex formula a ministro adhibeatur.

γ) Si neutrum consecratum sed solum benedictioni minus sollemni benedictum fuerat, ritus adhibendus, erit ritus qui in Rituali Romano tit. VIII, c. 28, describitur: *Ritus reconciliandi ecclesiam violatam si nondum erat ab Episcopo consecrata.*

b) Si coemeterium tantummodo violatum sit, quod consecratum

---

[1] Many, *l. c.*, 145 sq.

[2] Cfr. *Rituale Romanum*, tit. VIII, c. 28 n. 8.

[3] Cfr. *Rituale Romanum*, *l. c.* et c. 1177, et etiam Many, *l. c.*, n. 42 et 148 ubi recte ius vetus exponit.

fuerat, pro reconciliatione adhibendus erit ritus in Pontificali Romano descripto, scil.: *De reconciliatione coemeterii sine ecclesiae reconciliatione.* Quod valet etsi minister reconciliationis non est episcopali charactere insignitus [1].

Quodsi ecclesia violetur sine violatione coemeterii, quod de iure vigente facile evenire potest ex c. 1172, § 2, adhibendus pro reconciliatione erit ritus supra sub litera *a*, *α*) designatus; omittenda tamen erunt illo in casu ea quae ad coemeterium directe referuntur ut e. g. aspersio soli coemeterii, et vox coemeterium in orationibus [2].

Si vero coemeterium violatum fuerat simpliciter benedictum, tunc adhibendus erit ritus in Rituali Romano tit. VIII, c. 30 descriptus: *Ordo reconciliandi coemeterium violatum, sive ecclesiae contiguum sit sive separatum, ubi ecclesia non est polluta.*

2° *De ministro reconciliationis.* - De ministro reconciliationis item varii casus effingi possunt:

a) Si coemeterium fuerat sollemniter benedictum, minister reconciliationis erit aut Ordinarius loci, aut Superior maior religiosorum, aut rector ecclesiae cui coemeterium inservit vel etiam, ut videtur, cappellanus coemeterii si habeatur specialis. Quod si coemeterium pluribus paroeciis inserviat, minister reconciliationis quilibet ex rectoribus ecclesiarum quibus coemeterium inservit esse poterit et ius praevalens, in casu, iure praeventionis dimetiendum erit (cfr. c. 1156, 1176, §§ 2 et 3) [3].

b) Si coemeterium reconciliandum non fuerat sollemniter benedictum, tunc minister reconciliationis erit rector seu cappellanus coemeterii aut ecclesiae cui coemeterium inservit, ut supra, aut quilibet sacerdos de eorum saltem praesumpto consensu (cfr. c. 1176, § 1) [4].

3° Ex qua doctrina de ministro reconciliationis tum ecclesiae tum coemeterii id deduxerim: reconciliationem etiam ecclesiae consecratae aut coemeterii sollemniori benedictione benedicti non esse amplius, ex novo Codice, considerandam ut actum potestatis ordinis episcopalis.

149. — Scholion. - *De immunitatibus coemeteriorum.* - In decretalibus Gregorii IX, l. III, tit. 49, de immunitate ecclesiarum, coeme-

---

[1] Cfr. Many, *l. c.*, n. 42.

[2] Cfr. circa ista Martinucci-Menghini, *Manuale sacrarum caeremoniarum*, edit. 3ª, (1911-1916), part. I, vol. II, pag. 503, n. 9 et 13.

[3] Cfr. etiam Martinucci-Menghini, *l. c.*, part. II, vol. II, pag. 335, n. 3 ubi tamen quaedam habentur ad normam Codicis reformanda; et Many, *l. c.*, n. 42.

[4] Cfr. etiam Many, *l. c.*, ubi scite antiquae disputationes circa necessitatem delegationis episcopalis referuntur. Codex communiorem sententiam secutus rem solvit hanc delegationem non requirendo.

terii et rerum ad eas pertinentium agebatur, et auctores passim de coemeteriorum immunitate illum titulum explicantes loquuntur.

Codex vero nihil expresse de coemeterii immunitate habet, ex quo fit ut sanctiones iuris antiqui qua iuris ecclesiastici sanctiones erant vim suam amisisse dicantur; quod iam ante Codicem ex introductione coemeteriorum civilium evenisse constat.

Attamen ea saltem etiam de iure vigenti coemeteriis immunitas est agnoscenda quae iisdem iure divino competit, quae haec praecipue comprehendit (cfr. n. **42**):

a) Exemptionem ab actibus profanis et multo magis ab actibus inhonestis.

b) Ius asyli quatenus in extractione reorum a coemeteriis quaedam cautelae, quae profanationem excludunt, servandae sunt.

c) Prohibitionem exhumandi cadavera iam sepulta sine debitis cautelis, de qua statim [1].

§ 4. — *De praematura humatione et de exhumatione cadaverum.*

150. — I. De praematura humatione cadaverum. - «Nullum corpus sepeliatur, praesertim si mors repentina fuerit, nisi post congruum temporis intervallum, quod satis sit ad omnem prorsus de vero obitu dubitationem tollendam» (c. 1213).

Inductus est hic canon ex Rituali Romano tit. VI, c. 1, n. 3, ob invalescentem in dies medicorum doctrinam de morte reali et de morte apparente.

Experientia enim constat plura e signis mortis, quae hucusque ut certa habita sunt, ut e. g. cessatio sensibilitatis, respirationis, pulsationum cordis non esse revera certa mortis signa, idque maxime verificari pro casibus mortis repentinae.

Affirmari, ut certum potest, vitam latentem casu mortis repentinae per plures horas imo per dies integros produci posse. Unicum signum certum mortis realis est corruptio cadaveris. Ex quibus patet quam sapientissime Ecclesia canonem istum in Codicem retulerit [2].

---

[1] Wernz, *l. c.*, 472; Many, *l. c.*, 150. Certe coemeteriis competit immunitas quatenus haec exemptionem a civili iurisdictione designat. Quae igitur hic et alibi (cfr. supra n. **42**, pag. 44) dicuntur de immunitate sensu strictiori intelligenda sunt. Cfr. etiam notam 1, pag. 81, n. **78**.

[2] Cfr. Ferreres, *Institutiones iuris canonici*, vol. II, n. 132 et sq.; qui plura desiderat hac in re, optimum opus eiusdem P. Ferreres: *La morte reale e la morte apparente* etiam italice editum adeat; cfr. etiam Ferraris, *l. c.*, v. *Cadaver*, n. 12.

151. — II. **De exhumatione cadaverum.** - « Nullum cadaver perpetuae sepulturae ecclesiasticae ubivis traditum exhumare licet, nisi de licentia Ordinarii » (c. 1214, § 1).

Circa hunc canonem nota:

1° Dicitur in canone « *perpetuae sepulturae ecclesiasticae traditum* », quia cadaver extra coemeterium provisorie [1] sepultum, ad hoc ut exhumetur et in coemeterio sepeliatur licentia Ordinarii non requiritur [2].

2° Licentia Ordinarii requiritur etsi de coemeterio civili agitur, ut innuit verbum *ubivis*.

3° Nomine Ordinarii etiam Superior maior religionis exemptae pro coemeteriis ordinis sibi subiectis comprehenditur, etsi de fidelibus ibi sepultis agitur. Aliter ius vetus apud Ferraris, *l. c.*, v. *Cadaver*, n. 21 et sq.

4° Si leges Status seu gubernii civilis permissionem requirant, ex hoc non putatur quis eximi a permissione Ordinarii requirenda.

5° Quae habent auctores antiqui de exhumatione cadaveris infidelis aut haeretici ad reconciliandum coemeterium violatum, saltem si agitur de coemeterio civili, in quo maior pars sepeliendorum catholica est, quamvis benedicto, suum valorem amisisse dicenda sunt, ut ex c. 1206, § 2, deduci potest.

In coemeteriis autem stricte ecclesiasticis ea adhuc valent; attamen, cum plerumque in his casibus vi legis civilis haec exhumatio passim difficillima evadat, omitti posse videtur (cfr. c. 1175) [3].

6° Si casus exhumationis ita urgeat ut recursus ad Ordinarium fieri nequeat, licentia Ordinarii praesumi potest, aut, si leges particulares id requirant, vicarii foranei licentia exquiratur [4].

7° « Ordinarius licentiam nunquam concedat, si cadaver ab aliis corporibus certo discerni nequeat » (c. 1214, § 2).

Quod etiam observare debent parochus et alii quibus exhumatio determinatis in casibus a iure dioecesano permittitur (cfr. c. 1242).

Ex quibus omnibus patet antiquiorem disciplinam quae S. Sedis licentiam requirebat pro exhumatione cadaverum mitigatam fuisse [5].

---

[1] Si cadaver provisorie sepeliatur postea exhumandum et alio asportandum ut e. g. fieri solebat tempore belli, et pro omnibus qui tempore belli in proelio obierunt, licentia Ordinarii non requiritur. Cfr. *Monitore ecclesiastico* ser. IV, vol. II, pag. 196, n. 21. Quae autem ibidem habet idem « Monitore » de applicandis, talibus novis depositionibus seu translationibus cadaverum normis statutis pro ordinariis funeribus et claritate caret, nec recte dictum videtur, si ita intelligendum sit, ut dicatur huiusmodi funera licite fieri posse solummodo in propria defuncti translati paroecia; cfr. c. 1237, § 2.

[2] *Rituale Romanum*, tit. VI, c. 1, n. 18; Ferraris, *l. c.*, v. *Cadaver*, n. 14.

[3] Many, *l. c.*, 149; Wernz, *l. c.*, n. 472 in nota; Ojetti, *l. c.*, v. *Cadaver*.

[4] Cfr. *Acta et decreta Concilii plenarii Americae latinae*, Romae 1900, n. 927.

[5] Cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Cadaver*, n. 16 et sq. et 54.

Exhumatio vel sectio cadaverum ad anatomiam addiscendam ex iure vigenti prohiberi non videtur, dummodo id fiat debitis cautelis adhibitis et de licentia Ordinarii ut supra; quae licentia Universitatibus studiorum semel data perdurare praesumi potest [1].

152. — Scholion: De erectione novi coemeterii. - 1° *De iure erigendi.* - Licet ex c. 1208, § 1, cuique paroeciae ius sit proprium habere coemeterium, idque nullam difficultatem faciat pro coemeteriis iam exsistentibus, tamen, si de novo exstruendo coemeterio agatur, etiam ubi leges civiles iura ecclesiae non violarunt, beneplacitum Ordinarii necessario requirendum videtur, ut ex eodem canone deduci potest.

Id saltem ut certum affirmandum est pro casu, quo iure particulari consensus Ordinarii requiratur [2].

153. — 2° *De expensis erectionis.* - Expensae pro erectione novi coemeterii a persona morali vel personis moralibus (e. g. in casu coemeterii communis pluribus paroeciis, c. 1208, § 1) in quarum commodum coemeterium erigitur sustinendae sunt. Id ex natura rei. Quodsi paroecia bona ad hoc non habeat, norma ad haec bona procuranda sumi posse videtur ex c. 1186, 2°. Nec in casu Status circa administrationem horum bonorum ullo modo sese ingerere potest.

Si vero Ecclesia bona habere nequeat ad hoc impendenda « Status aut municipium Ecclesiam debent adiuvare; agitur enim de civium utilitate et commodo, cui a Statu et municipiis est consulendum, eo vel maxime quod bona ecclesiastica Status diversis modis imminuerit.

« Ad summum municipium coemeterii aedificationem sibi posset optare, cum Ecclesia, reditibus deficientibus, illam non possit conficere, at Ecclesiae relicta proprietate aut directo dominio, municipio autem dominio utili, quod impensis sumptibus responderet. Administrationem utraque auctoritas haberet per consilium vel mixtam commissionem » [3].

Quae, licet ex mente P. Ferreres specialiter Hispaniae applicanda sint, tamen etiam aliis pluribus regionibus congruunt et rectam iuris publici applicationem statuunt.

Quod si alicubi revera municipium aut Status coemeteria erigat et Ecclesiae benedicenda remittat, cautiones a iure canonico requisitas

---

[1] Cfr. De Angelis, *l. c.*, l. III, tit. 28, n. 6. Pro disciplina antiquiori cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Cadaver*, n. 57. *De exhumatione cadaverum Servorum Dei*, cfr. Benedictus XIV, *De serv. Dei beat.*, l. IV, part. II, c. 22 sq.

[2] Cfr. *Acta et decreta Concilii plen. Amer. lat.* 1900, Romae, n. 916.

[3] Ferreres, *Institutiones iuris canonici*, n. 126, vol. II.

praestare deberet circa sepulturam infidelium, haereticorum et ecclesiasticam sepulturam privatorum; et nonnisi ex violatione iuris Ecclesiae ibi simul humari iuberet corpora fidelium et infidelium (cfr. c. 1206, § 2).

CAPUT II.

De cadaveris translatione ad ecclesiam, funere ac depositione.

154. — Hoc caput quinque paragraphos comprehendit:

§ 1. De obligatione sepulturae.
§ 2. De ecclesia funerante.
§ 3. De ministro et associatione funerum.
§ 4. De taxis funerum.
§ 5. De libro mortuorum.

§ 1. — *De obligatione funera faciendi in genere.*

155. — I. **De ipsa obligatione.** - *Quae et quanta obligatio.* - « Nisi gravis causa obstet, cadavera fidelium, antequam tumulentur, transferenda sunt e loco in quo reperiuntur, in ecclesiam, ubi funus, idest totus ordo exsequiarum quae in probatis liturgicis libris describuntur, persolvatur » (c. 1215).

Circa quod:

1° Hoc canone stricta obligatio adhibendi ritus ab Ecclesia statutos circa ecclesiasticam sepulturam pro catholicis statuitur. Quae quidem obligatio semper in Ecclesia agnita est licet de ea expressa lex scripta ante Codicem non inveniatur [1].

156. — 2° Ipsa autem obligatio gravis esse videtur, ut ipsa verba can. innuunt « *nisi gravis causa obstet* » [2]; causae vero gravitas ex similibus casibus dimetienda est, ita e. g. certe causa gravis est pestilentiae aut cholerae periculum, impossibilitas tempore belli in speciali proelio, etc. E contra causa gravis ab hac obligatione excusans non est periculum offensionis (vulgo *malumore*) ex parte fidelium et

---

[1] Cfr. tamen *Rit. Rom.*, tit. VI, c. 1, n. 1 et 18.

[2] Quod si gravis causa adsit ne defunctus in Ecclesiam asportetur, funus una cum Missa exsequiali celebrari poterit etiam absente aut sepulto cadavere, qua de re admonendi sunt haeredes et familia defuncti. S. C. R. 28 Februar. 1920, *Act. Ap. S.*, 128; cfr. etiam Brehm, *Synopsis additionum et variationum* etc., pag. 180.

cleri ; et consuetudo non transferendi ex hac solum causa, cadavera fidelium, antequam tumulentur, e loco in quo reperiuntur in ecclesiam, est reprobanda [1].

157. — 3° Illa autem obligatio respicit:

a) Omnes singulosque fideles quatenus singuli fideles praedeterminare prohibentur ne sine sepultura ecclesiastica humentur. Ex quo patet fidelibus sepulturae ecclesiasticae renuntiare non licere, licet utique sepulturae cum pompa faciendae cuique renuntiare fas sit.

« Nam privata voluntas etiam hac in re nequit mutare ius publicum, quod absolute praescribit pro fidelibus ecclesiasticam sepulturam, nisi hac ipsa sua pervicacia se reddidissent indignos. Quodsi etiam in testamento clausula de renuntiatione vel prohibitione sepulturae ecclesiasticae reperiatur, in homine christiano alias digno, iudex ecclesiasticus et consanguinei istam clausulam ut non adiectam et in praxi non curabunt. Multo minus perversi consanguinei vel amici habent ius declinandi vel impediendi sepulturam ecclesiasticam fidelis defuncti nec indigni » [2].

b) Omnes agnatos aut cognatos defuncti, eiusdemque haeredes, ut ipsa pietatis aut iustitiae et grati animi officia postulant [3].

c) Omnes sacerdotes ad quos defuncti cura pertinet, ut habet Rituale Romanum t. VI, c. 1, n. 8.

Nota insuper sacerdotes non excusari vel eximi ab onere associandi cadavera ex eo quod eadem curru equis tractis vehantur, ut expresse declaravit S. R. C. 5 Mart. 1870, *Decret. auth.* 3212. Quod extendi posse videtur ad casum quo tractio alio modo e. g. *automobile* fiat.

158. — II. **Quae comprehendat haec obligatio.** - Gravis haec obligatio, ut clare canon habet, translationem e loco in quo cadaver reperitur in ecclesiam et totum exsequiarum ordinem comprehendit. Exsequiarum vero totus ordo postulat ut cadaver usque ad coemeterium associetur [4].

Licet causa rationalis, ut habet Rituale *l. c.*, c. III, n. 16 et 17, a tanto onere aliquando excusare possit, a toto tamen onere excusare minime putandum est. Ita e. g. ipsum Rituale concedit, ob temporis angustiam vel ob aliorum funerum instantem necessitatem, officium

---

[1] *Commissio Pontif. pro interpret. Cod.*, 16 Oct. 1919, ad 15, *Acta A. S.*, XI, pag. 476 sq.

[2] Wernz, *l. c.* III, n. 780 in nota 35 ; A. Antonioli, *De re funeraria*, Bergamo, 1919, pag. 11.

[3] Antonioli, *l. c.*

[4] Cfr. *Rituale Romanum*, tit. VI, c. III.

defunctorum totum vel in parte omitti posse, aliis tamen precibus et suffragiis minime omissis. Quod valere praesertim pro paroeciis et hospitalibus magnarum urbium ubi quotidie plures habentur defuncti nemo non videt.

His in casibus sufficere videtur ut exsequiarum ordo, Missa et Officio omissis, fiat statim post mortem vel in translatione defuncti ad coemeterium.

Id saltem plures affirmari posse docent pro morientibus in hospitalibus publicis ex eo praesertim quod, cum inibi morientes nihil possideant ad impensas pro funeribus necessarias sustinendas, onus nimis grave sacerdotibus ad quos defunctorum cura pertinet imponeretur, si iidem funera completa sine ulla compensatione facere tenerentur. Quae quidem ratio non improbabilis videtur. In casu igitur sufficit, praesertim si ita fert consuetudo, exsequias simplicissimo modo fieri (cfr. tamen c. 1235, § 2) [1].

159. — III. **Quorumnam impensis facienda funera.** - Id Codex non clare determinat; at id ex supra dictis de subiecto obligationis metiendum est.

Quodsi, ut pariter supra diximus, sacerdotes ad quos pertinet pauperes sint et nullus supersit modus supplendi eorum paupertati, causa gravis haberi videtur ut a tanto, non a toto onere illi sacerdotes excusentur iuxta loci consuetudinem.

Curandum tamen est sacerdotibus ad quos cura defunctorum pertinet, ut media necessaria ad funera completa iuxta Rituale facienda quovis modo provideant [2].

160. — IV. **Divisio generalis materiae huius capitis.** - Codicem attente et diligenter legentibus a c. 1216 usque ad c. 1238 exclusive, clare apparet, caput hoc secundum de *sepultura ecclesiastica* tribus partibus dividi inter se clare distinctis; et prima quidem parte de *ecclesia funerante*, altera autem *de personis funera facientibus;* tertia vero parte *de emolumentis occasione funerum* percipiendis agitur.

Haec tria generatim inter se uniuntur, ita ut ius et onus faciendi funera pro determinatis fidelibus, ius et onus in determinatam ecclesiam cadavera transferendi sequatur et generatim cadavera in eam ecclesiam transferenda sint in qua is qui funera facere debet iurisdictionem exercet, et e converso; isque emolumenta percipere debeat in cuius ecclesia funera ipse fecit.

---

1 Cfr. etiam Rossi, *l. c.*, n. 42, 2.

2 Cfr. *Rituale*, tit. VI, c. 1, n. 8.

Hoc tamen, absoluta generalitate, asserendum non est; etenim, licet generatim uniantur haec tria, non tamen id necessario fit; et aliquando distincta et separabilia inveniuntur. Et quod possit haberi ius in determinatam ecclesiam cadaver transferendi ab aliis iuribus distinctum videri potest ex c. 1230, § 4, iura vero funera faciendi et emolumenta percipiendi distincta habemus can. 1236.

§ 2. — *De ecclesia funerante.*

Articulus praevius.

161. — I. **Quid ecclesia funerans.** - Ecclesia funerans, ut hic accipitur, est illa ecclesia in quam cadaver defuncti transferendum est ex iure, ut ibi super illud exsequiarum ordo fiat.

Proprie igitur loquentes, nihil, ubi de ecclesia funerante agimus, de persona vel personis funus facientibus aut emolumenta percipientibus; quaestio solummodo est de ecclesia *ut sic*, in quam defunctus transferendus est. Ius enim funus faciendi a iure translationis in ecclesiam determinatam independens esse potest.

Attamen cum haec iura nempe translationis in ecclesiam determinatam et faciendi funera generatim uniantur ita ut generatim funera facere debeat rector ecclesiae funerantis et idem emolumenta faciat sua, nisi aliud probetur, si lex civilis translationem in ecclesiam impediat, non ideo tamen ius funus faciendi a rectore ecclesiae funerantis, etsi in eam vi legis civilis cadaver afferri nequit, amittitur. Exceptionem a regula habet c. 1230, § 4, qua statuitur funera faciendi ius ad rectorem ecclesiae non pertinere sed ad parochum si de suo subdito agatur [1].

162. — II. **Designatio ecclesiae funerantis.** - Ante omnia notandum est non omnes ecclesias, et a fortiori, non omnia oratoria iure funerandi, seu funera faciendi super cadavera gaudere ; ex quo fit, ut non omnes ecclesiae possint esse ecclesiae funerantes. Ita e. g. ecclesiae monialium non possunt esse ecclesiae funerantes nisi pro monialibus, exclusis extraneis, etc. [2].

Generatim designatio ecclesiae funerantis a persona defuncta facienda est; determinatio autem ista aut electione, aut privilegio seu lege speciali aut domicilio fit.

Cum ius quodlibet speciale rationem privilegii aliquo modo induat

---

[1] Cfr. *Acta S. Sedis*, XV, pag. 553 sq.
[2] Cfr. c. 1225 et Many, *l. c.*, n. 158.

ecclesia funerans ex iure ordinario et communi determinata tunc solummodo habetur, cum ius speciale deest. Hic autem nomine iuris specialis quodlibet ius sive a lege sive ex electione promanans comprehendimus.

Quare ecclesia funerans iuris communis tunc solum ecclesia funerans revera erit, cum nulla alia ecclesia iure funerandi respectu alicuius defuncti se gaudere probare nequit.

163. — III. **Ordo servandus in designatione.** - Ordo autem servandus in diiudicanda ex iure ecclesia funerante hic est:

1° Ecclesia funerans sepulturae electivae omnibus ecclesiis, etiam ecclesiae sepulturae maiorum seu gentilitiae praevalet (c. 1216, § 1); cfr. etiam Reiff., *l. c.*, l. III, tit. 28, n. 9, qui tamen addit: « dummodo non eligat locum profanum, sed religiosum cui vel a iure communi vel ex privilegio ius sepulturae competit » (c. 1, X, 28, III; Many, *l. c.*, 162).

2° Si ecclesia funerans electione non sit determinata, ecclesia sepulturae gentilitiae seu maiorum ius acquirit (c. 1229, § 1). Cfr. etiam Reiff. et Many, *l. c.*, qui proprie loquuntur de sepultura proprie dicta seu de iure funera faciendi et sepeliendi; at ea quae dicunt etiam ecclesiae funeranti proprie dictae applicanda sunt. Quodsi sepultura maiorum seu gentilitia in coemeterio communi civili sit, nec ecclesia funerans electa sit, tunc ex iure communi aut speciali ecclesia funerans iudicanda est. De hoc tamen casu postea fusius agemus.

Si vero sepultura gentilitia in coemeterio religiosorum exemptorum legitime erecta sit, (licet coemeterium religiosorum sit pars determinata coemeterii communis municipalis), tunc ecclesia funerans, ecclesia eorundem religiosorum illius familiae in cuius coemeterio erectum est sepulcrum gentilitium habenda est, quia in casu coemeterium in quo sepulcrum maiorum habetur, est coemeterium religiosorum a parochi iurisdictione omnino exemptum (cfr. c. 1208, § 2).

3° Si neque sepultura electa sit, nec sepulcrum maiorum habeatur, tunc tandem propriae defuncti paroeciae ecclesia ut ecclesia funerans habenda est, et ius commune seu ordinarium servandum, salvo semper iure speciali quod pro specialibus personis physicis aut moralibus statutum est (cfr. c. 1215 et sq.) [1].

His praemissis de ecclesia funerante in specie agendum occurrit totamque materiam quatuor articulis comprehendemus; agemusque:

---

[1] Reiff., *l. c.*, l. III, tit. 28, n. 12.

a) De ecclesia funerante ex iure communi seu ordinario (c. 1216-1218).

b) De ecclesia funerante ex iure speciali (c. 1219-1222).

c) De ecclesia funerante electiva (c. 1223-1229).

d) De ecclesia funerante pro habentibus sepulcrum maiorum (c. 1229).

Art. I. — *De ecclesia funerante ex iure ordinario et communi.*

Codex duos omnino distinctos casus proponit - alterum illorum qui in propria paroecia decesserunt; alterum vero illorum qui extra propriam paroeciam defuncti sunt.

164. — I. De ecclesia funerante pro defunctis in propria paroecia. - En circa istos principium generale;

1° « Ecclesia in quam cadaver pro funere transferri debet, ex iure ordinario est ecclesia propriae defuncti paroeciae » (c. 1216, § 1) [1].

Circa quod nota:

a) Ecclesia propriae paroeciae his titulis haberi et dici potest:

α) Titulo domicilii paroecialis aut quasi-paroecialis; seu ecclesia paroeciae in qua quis proprie dictum paroeciale domicilium habitationis habet (c. 94, § 1, cfr. etiam c. 92, § 3) [2].

β) Titulo quasi-domicilii paroecialis aut quasi-paroecialis (c. 94, § 1).

γ) Titulo actualis commorationis pro iis qui nullibi habent domicilium nec quasi-domicilium (c. 94, § 2). Unus ex his tribus titulis necessario habetur ab eo qui alicubi propriam paroeciam habere dicatur.

b) Domicilium originis nihil quod ad funera, valet. Domicilium autem fictitium seu legale necessarium, ut domicilium verum habi-

---

[1] Quod statuunt cc. 1216, 1217 et 1218 ius commune est atque ordinarium; contra ipsum praevalere potest legitima consuetudo aut etiam ius particulare a S. Sede firmatum; cfr. tamen c. 464, § 2. Illud ius commune, si excipias casum c. 464, § 2, ab Episcopo mutari nequit, quia Episcopus contra ius commune nisi expresse potestatem obtineat, nihil potest; cfr. S. C. C. *in Melevitana* 12 Iunii 1917. Immo S. Congr. Episcopo exemptionem a iure communi hac in re poscenti S. Sedes restitit; cfr. *Monitore ecclesiastico*, ser. III, vol. XI, pag. 261 sq. Potest etiam videri *Causa Dian.* in S. C. C. 9 Iunii 1921 agitata apud *Acta A. S.*, XIII, pag. 534 sq.

[2] Si defunctus domum habeat in confinio duarum paroeciarum, in ea sepeliendus est in qua aditus patet, et si pateat in utraque, ubi patet aditus principalis; si autem aditus sint varii et aeque principales et in diversa paroecia pateant, utriusque paroeciae ecclesia funerans esse poterit; eaque praevalebit quam eligent paroeciani fideles; portio vero paroecialis inter utrumque parochum dividenda erit. (S. C. EE. RR., 6 Mart. 1870; S. C. Concil. 22 Iun. 1845 apud Alberti; *Theologia pastoralis circa sepulturam ecclesiasticam et ius funerum*, ed. 2a, n. 20, III; D'Annibale, *Summula* I, n. 113, nota 12).

tationis quod ad funera habendum est, salvo semper iure electionis, ita e. g. paroecia uxoris vi domicilii fictitii est paroecia viri; paroecia amentis paroecia curatoris; paroecia infantis paroecia parentum. Attamen minor infantia egressus et uxor legitime non separata praeter hoc necessarium domicilium aliud etiam sibi quasi-domicilium obtinere possunt (c. 93, §§ 1 et 2). Cfr. etiam Maroto, *Institutiones*, n. 410 praesertim in notis.

c) Si quis decedat ubi paroeciae aut quasi-paroeciae non sunt erectae et domicilium aut quasi-domicilium (improprie) ibi habuerit, aut ibi vagatus sit; certe iste propriam paroeciam habere nequit: hoc autem casu omnino extraordinario ecclesia proxima illi loco ecclesia funerans habenda erit; et ibi animarum curam exercens exsequias facere curabit. Ita e. g. sacerdos aut, si adsit, cappellanus in navibus, vel etiam Missionarius in aliqua missione aut loco haereticorum, ubi paroeciae erectae non sunt nec quasi-paroeciae.

d) Si vero domicilium dioecesanum quis habeat non paroeciale aut quasi-paroeciale, in ordine ad funera ut vagus habendus est, quia Codex tantummodo de ecclesia propriae paroeciae loquitur in ordine ad funera (c. 1216, § 1 et c. 94, § 3) [1].

165. — 2° «Si defunctus plures habuerit paroecias proprias, ecclesia funeris est ecclesia paroeciae in cuius territorio decessit» (c. 1216, § 2).

a) Hac paragrapho consideratur casus quo quis plures simul paroecias proprias habuerit, non casus quo quis sibi alibi sepulturam elegerit, aut alibi sepulcrum maiorum habeat.

b) Potest autem quilibet fidelis plures simul habere paroecias proprias his praesertim casibus:

α) Si plura quasi-domicilia paroecialia habeat.

β) Si simul alicubi domicilium verum et alibi verum quasi-domicilium habeat.

γ) Si alicubi domicilium fictitium et alibi quasi-domicilium paroeciale habeat (c. 93).

Hos autem casus innuisse sufficiat cum ad hanc materiam non directe pertineant. Qui plura circa modum, quo hi casus verificari possunt desiderat, auctores qui expresse de domicilio et quasi-domicilio agunt, adeat [2], et praesertim Maroto, qui ex novo Codice hanc materiam de domicilio evolvit [3].

---

[1] Cfr. etiam Rossi, *l. c.*, n. 50.

[2] Ojetti, *l. c.*, v. *Domicilium*; De Angelis, *l. c.*, l. II, tit. 2, § 1; Reiff., *l. c.*

[3] *Institutiones canonicae*, Madrid 1918, vol. I, n. 410 sq.; D'Annibale, *Summula* I, n. 83 sq.

Nota insuper hos omnes titulos, quibus aliquis propriam paroeciam habere dicitur, inter se omnino aequales esse, nec unum alteri praevalere ita ut e. g. si quis alicubi habuerit quasi-domicilium et alibi domicilium, decesserit autem in loco quasi-domicilii, ibi est ecclesia propriae paroeciae, licet paroeciae domicilii ecclesia forte propior sit (c. 1216, § 2 et c. 94, § 1). Cfr. D'Annibale, *l. c.*, I, n. 113 in nota 13.

166. — 3° « In dubio de iure alius ecclesiae, ius propriae ecclesiae paroecialis semper praevalere debet » (c. 1217) [1].

a) Canon casum dubii paroeciam propriam inter et non propriam, e. g. inter ecclesiam domicilii et ecclesiam electionis aut sepulcri maiorum considerat; et hoc casu propriae paroeciae ecclesiam cuilibet ecclesiae praevalere statuit. Ex quo fit, ut propria ecclesia paroecialis, nisi aliud probetur, semper ecclesia funerans habenda sit et pro se praesumptionem iuris habeat.

b) Hoc tamen non eo usque extendendum est ut, etiam cum iura clara sunt, ius ecclesiae propriae paroeciae praevalere dicatur. Etenim, ut revera praevaleat, dubium vere probabile esse debet, et etiam hoc casu praesumptio veritati cedat oportet.

c) Si dubium de iure inter varias ecclesias proprias oriatur ad can. 1216, § 2 aut ad can. 1218 pro solutione dubii recurrendum erit.

167. — II. **De ecclesia funerante pro defunctis extra propriam paroeciam.** - 1° « Licet mors acciderit extra propriam paroeciam, cadaver tamen in ecclesiam paroeciae propriae quae vicinior sit, ob funus transferendum est, si ad eam commode pedestri itinere asportari possit; secus in ecclesiam paroeciae in qua mors accidit » (c. 1218, § 1). Hic nota:

a) Supponitur hoc loco defunctus propriam habere paroeciam domicilii aut quasi-domicilii sive legalis sive veri. Propria enim ecclesia pro vagis non potest esse nisi ecclesia paroeciae decessus seu mortis.

b) In Codice directe regula habetur pro iis qui propriam paroeciam habent ratione domicilii, in eaque sepeliri debent; attamen ex paritate rationis normam hanc valere etiam pro sepultura maiorum et sepultura electionis dicendum videtur et ita e. g. ecclesia electa sepulturae toties habebitur ut ecclesia funerans quoties ad eam cadaver pedestri itinere commode asportari poterit.

c) Regula statuta a Codice respicit solummodo casum quo nec sepultura electiva habeatur nec sepulcrum maiorum, etenim his ca

[1] Cfr. etiam notam sub n. **164** positam.

sibus ecclesia electiva aut sepulcri maiorum semper praevalere debet, ut iam alibi diximus, dummodo tamen ad eam cadaver pedestri itinere commode asportari possit, aut saltem ii quorum interest hanc asportationem fieri curent (c. 1216, § 1; 1218, § 3).

d) Si defunctus extra propriam paroeciam nec sepulturam elegerit, nec sepulcrum gentilitium habeat, et duas aut etiam plures paroecias proprias habuerit, transferri debet in ecclesiam paroeciae quae vicinior est (cfr. c. 1218, § 1).

Illud verbum *quae* ad utrumque, nempe sive ad ecclesiam sive ad paroeciam per se referri potest; et casus, ut patet, haberi potest quo paroecia vicinior sit, ecclesia vero longinquior et e contra.

In qua controversia pure grammaticali illud verbum *quae* ad paroeciam non ad ecclesiam referri putamus ex paritate cum altera parte eiusdem paragraphi; ibi enim idem pronomen *qua* evidenter ad paroeciam non ad ecclesiam refertur.

Consonant leges grammaticae quae prononem illud relativum ad vocem viciniorem referendum docent.

e) Clausula *secus in ecclesiam* etc. subiicitur iis quae eodem can., § 3 dicuntur, scilicet, si nemo eorum quorum interest onus transferendi cadaver suscipere voluerit.

Iure antiquo isti peregrini seu advenae iuxta probabiliorem opinionem, a S. Sedis Decisionibus probatam, eodem iure circa funera regebantur; non deerant tamen qui hoc ius non admitterent [1].

168. — 2° « Ordinarii est pro suo territorio, inspectis peculiaribus circumstantiis, distantiam aliaque adiuncta designare, quae translationem cadaveris ad ecclesiam funeris aut ad locum sepulturae incommodam reddant; et si paroeciae ad diversas dioeceses pertineant, designatio attenditur Ordinarii dioecesis in qua defunctus supremum diem obiit » (c. 1218, § 2).

a) Alicubi hanc determinationem singulis vicibus suo arbitrio faciendam statuit Ordinarius, quod tamen non nimis conforme Codici videtur, cum illa norma et murmurationibus ex parte subditorum et acceptationi personarum ex parte Superioris aditum aperire possit [2].

In archidioecesi Genuensi distantiam trium kilometrorum a loco ubi cadaver invenitur ad ecclesiam funerantem computandum statutum est [3].

---

[1] Cfr. causam in S. C. C. actam, 24 mart. 1888 apud *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. V, part. II, pag. 27 sq. (1888) ubi antiquae opiniones circa hoc referuntur.

[2] Cfr. Antonioli, *l. c.*, pag. 15 sub lit. *c*, et in nota 1.

[3] Cfr. *Rivista diocesana* 1820, pag. 24.

b) Verba *commode pedestri itinere* sensu vere litterali interpretanda sunt, quod ex eo patet quia translatio ad ecclesiam propriam processionaliter iuxta Rituale fieri debet [1].

c) Norma ab Ordinario statuta subordinatur semper § 3 h. c. scilicet si nemo eorum quorum interest cadaveris translationem in propriam paroeciam onus in se suscipere velit; et hoc casu proprii parochi erit etiam cadaver levare, praemonito parocho loci; id deduci posse videtur ex toto contextu canonis.

169. — 3° « Licet translatio ad ecclesiam funeris aut ad locum sepulturae incommoda sit, semper tamen integrum est familiae, heredibus, aliisve quorum interest, cadaver illuc deferre, susceptis translationis expensis » (c. 1218, § 3) [2].

a) Regula generalis etiam isto canone datur, non solum ubi

---

[1] His verbis duo affirmantur nempe primo ad propriam paroeciam corpus defuncti asportandum esse si id *commode* fieri possit; secundo ad incommodam translationem iudicandam attendi debere praesertim vias per quas *pedestri itinere* necessario transeundum est.

Minus recte igitur, ut videtur, hoc verbum *commode* ad expensas eorum quorum interest restringunt Antonioli et Rossi, qui alter paragraphum tertiam eiusdem canonis pro sua sententia affert; etenim, etsi id admittitur, nempe posse etiam concurrere ad incommoditatem, in sensu Codicis, gignendam expensas eorum quorum interest; id tamen exclusivo modo affirmare paragraphus secunda eiusdem canonis non consentit. Dicitur enim illa paraprapho: « Ordinarii est pro suo territorio, inspectis peculiaribus circumstantiis, distantiam aliaque adiuncta designare, quae translationem incommodam reddant »: — ex quo, ni fallor, constat expensas posse quidem comprehendi illis verbis *aliaque adiuncta*; at praeter eas et distantiam et peculiares locorum circumstantias attendenda esse ab Ordinario in designatione incommodae translationis. Insuper criterium ad incommoditatem iudicandam ex expensis est criterium nimis lubricum; expensae enim quae uni incommoditatem gignunt, alteri non sunt incommodo. At lex debet esse clara et determinata; cfr. Antonioli, *l. c.*, pag. 14, *B*, 1°; Gius. Rossi, *La sepultura ecclesiastica e l' ius funerum*, 1920, Bergamo, n. 52. Ceterum cum Ordinarii sit designare incommodam translationem, eius determinationi standum erit.

Alia autem verba *pedestri itinere* innuunt Ordinarium, in designatione incommodae translationis facienda, praesertim ad viarum distantiam attendere debere; funera enim ducenda sunt per vias, non linea recta per aëra. In quo et criterium pro iudicanda etiam norma ab Ordinario determinata (c. 1218, § 2) datur. Potest enim mors extra paroeciam accidere in proximitate si longinquitas linea recta metiatur, quae tamen proxima non est si longitudo viarum per quas necessario incedendum est, consideretur. Longinquitas igitur metienda est non lineae rectae per aëra ductae, sed viarum per quas incedendum est. Ita e. g. si Ordinarius statuat tria kilometra ab ecclesia distantiam esse quae translationem incommodam reddat, et fidelis extra paroeciam uno kilometro longe ab ecclesia, linea recta moriatur et tamen via ad eum asportandum plus tribus kilometris distet, translatio incommoda erit, nisi aliud statuatur, quia pedestri itinere tribus distat kilometris.

[2] Cfr. De Angelis, *l. c.*, III, tit. 28, n. 4. Si defunctus longe a propriis paroeciis in quibus domicilium aut quasi-domicilium habet mortuus sit, integrum pariter erit defuncti parentibus aut iis quorum interest ad alterutram paroeciam ipsum deferre; nec in casu obligatio imponi potest parentibus in unam potius quam in alteram eum deferendi; quia neuter parochus in hunc defunctum ius absolutum habet. Cfr. c. 1218, § 3 et etiam §§ 1 et 2. Rossi, *l. c.*, n. 78; cfr. etiam notam sub numero **207** positam.

de paroeciae propriae ecclesia, sed etiam ubi de sepultura electiva aut de sepulcro maiorum agitur, servanda (cfr. c. 1229, § 1; c. 1221, § 2).

b) Si paroeciae propriae plures sint, quavis denique ratione sint propriae (non exclusa sepultura electiva, nec sepulcro maiorum), parentibus et iis quorum interest relinquenda esse videtur determinatio loci seu ecclesiae propriae in quam defunctus transferri debet, cum in casu Codex parentum voluntati hanc translationem permittat, nec ullus parochus ius aliquod habeat independenter a suscepto onere ex parte eorum quorum interest [1].

c) Hic agitur de simplici translatione ad ecclesiam funerantem, at, etiam ad levationem cadaveris hoc referri potest. Ita e. g. etsi defunctus longissime distat a propria paroecia, si vi huius § 3 cadaver in propriam paroeciam transferatur, illud levare non ad parochum loci decessus sed ad parochum proprium spectare videtur, praemonito tamen parocho loci (c. 1230, § 2) [2].

Ex eadem ratione si cadaver ad ecclesiam electivam aut sepulcri maiorum vi huius § 3 transferatur, corpus levare spectat ad rectorem illius ecclesiae in quam transfertur, nulla in casu soluta portione canonica nec parocho decessus, quia de eiusdem subdito non agitur; nec proprio parocho defuncti qui ius nullum habet relate ad subditos qui extra propriam paroeciam defuncti sunt ad quam commode pedestri itinere transferri nequeunt. At de hoc iterum ubi de ministro.

d) Nomine *illorum quorum interest* intelligi posse videntur omnes cuiusvis gradus consanguinei et affines, amici defuncti, piae sodalitates, Status aut municipium et alia quaevis persona moralis aut etiam parochus et rector ecclesiae in quam defunctus transferatur. Istorum enim omnium interesse potest defunctum ad suam paroeciam transferri [3].

170. — Scholion. - *De consuetudine circa ecclesiam funerantem.* - Quae hoc articulo exposuimus circa ecclesiam funerantem valent ex iure ecclesiae universali. Si vero alicubi contra hoc ius aliqua particularis consuetudo vigeat, aut etiam aliqua universalis consuetudo

---

[1] Cfr. notam sub n. **164** positam.

[2] Attamen hic casus aliquali laborat difficultate, etenim c. 1230. § 2, loquitur expresse de parocho ad cuius paroeciam defunctus commode asportari potest; et solummodo ex similitudine seu analogia cum can. 1218 extensio fit ad casum quo asportatio de facto fiat. Cfr. etiam Rossi, *l. c.*, 78, qui hunc casum eodem modo solvit. Cfr. notam sub n. **207**.

[3] Iure italico in dispositionibus dandis circa cadavera defunctorum in defectu explicitae voluntatis defuncti praevalet filius omnibus aliis parentibus defuncti; dein coniunx; quodsi quaestio sit inter heredes et cognatos defuncti, heredes praevalere debent; cfr. De-Alexandris et Capitani, *Deo et Caesari*, n. 423 *a*.

immemorialis et centenaria, quam Ordinarius pro locorum et personarum adiunctis existimet prudenter submoveri non posse, tolerari poterit ab Ordinario ; eidemque in casibus particularibus standum erit cum Codex hoc loco c. 1216-1218 nullam consuetudinis huiusmodi reprobativam clausulam habeat [1].

Art. II. — *De ecclesia funerante ex iure speciali.*

171. — I. **Principia generalia.** - 1° Principium generale, quo ecclesiam electivam funeris cuilibet alii ecclesiae praevalere diximus, etiam in sequentibus valet, si excipias religiosos professos, qui, nisi in casibus determinatis, ecclesiam funeris eligere nequeunt (c. 1223, § 1) [2].

2° Non eadem tamen generalitate affirmari potest, ecclesiam sepulcri maiorum aliis ecclesiis iure speciali statutis praevalere, cum aliquando accidere possit ut sepulcrum iure speciali statutum maioris sit dignitatis quam sepulcrum maiorum ; e. g. ecclesiae sepulcri gentilitii pro Episcopis residentialibus ecclesia cathedralis, nisi forte Episcopus extra dioecesim defunctus sit et ad eam commode transferri nequeat, praevalet [3].

Item pro religiosis nec electiva ecclesia nec gentilitii sepulcri attenditur, quia religiosi in professione non solum voluntatem (velle et nolle) sed et propriam carnalem familiam amiserunt. At rem melius pro singulis casibus videbimus.

172. — II. **De ecclesia funerante pro Romano Pontifice.** - 1° Codex nihil circa hoc statuit ; quaedam habentur in Constit. « *Vacante Sede* » n. 11 c. d. et n. 26 ; attamen de ecclesia funerante nec ibi aliquid innuitur.

2° Omni casu semper ecclesia electa praefertur. Si vero R. P. nullam elegerit, et in Urbe defunctus sit in Basilicam Vaticanam asportandus est, ibique, absolutione data, in sacello Sanctissimi Sacramenti exponetur, quatuor e pontificia militum cohorte cadaver custodientibus, cancelloque clauso [4]. Si extra Urbem obierit, nec ad illam deferri possit (quod difficulter admitti poterit) in ecclesiam principaliorem loci deferendus est [5].

---

[1] Cfr. c. 5 ; Antonioli, *l. c.*, pag. 13 ; Vermeersch, *l. c.*, n. 483, 5 ; Rossi, *l. c.*, n. 47 ; Toso Alb., *Commentaria minora*, I, pag. 17-18.

[2] Many, *l. c.*, 173 ; Reiff., l. III, t. 28, n. 9.

[3] Many, *l. c.*, n. 174.

[4] Cfr. *Instruct.* Leonis XIII, 24 maii 1882, n. 24, ad calcem Codicis.

[5] Many, *l. c.*, n. 173 ; Ferraris, *l. c.*, 58.

Nota tamen ecclesiam funerantem pro Rom. Pontifice Romae obeunte semper esse Basilicam Vaticanam, licet ipse sibi in alia ecclesia Urbis sepulturam aut tumulum elegerit [1].

173. — III. **De ecclesia funerante Cardinalium.** - « Si S. R. E. Cardinalis in Urbe decesserit, corpus transferendum est, funeris causa, in ecclesiam quam Romanus Pontifex designaverit; si vero extra Urbem, in ecclesiam insigniorem civitatis seu loci ubi mors accidit, nisi Cardinalis aliam elegerit » (c. 1219, § 1).

Circa quod nota:

1° Clausula «nisi Cardinalis aliam elegerit» ad totam paragraphum refertur uti ex c. 1223, § 1 patet; unde, etsi decessit in Urbe, electiva ecclesia praevalet aliis [2].

a) Ecclesiae electivae ecclesia sepulcri maiorum aequivalere videtur [3].

b) Si R. P. nullam ecclesiam designaverit quia vel impeditus, vel S. Sedes vacat, tunc ecclesia proprii tituli ecclesia funerans est. « Et hoc etiamsi Cardinales non resideant in titulo, cum non omnes ecclesiae Cardinalium titulares habeant contiguas habitationes » [4].

Aliter Wernz qui haec habet: « Funeralia Cardinalium in Urbe decedentium ordinarie celebrari solent in ecclesia parochiali domicilii » [5].

c) Si Cardinalis sit Episcopus residentialis, iure Episcoporum regitur, hoc canone statuto § 2. Cardinales dioeceseon suburbicariarum quamvis Episcopi veri residentiales sint, quia generatim non resident, hoc iure non reguntur, nisi eos in sua dioecesi mori contigerit (cfr. c. 240, § 1 et 238, § 1).

2° Ex quibus patet pro Cardinalibus ius vetus fuisse a Codice confirmatum et circa quaedam tantummodo melius determinatum.

174. — IV. **Ecclesia funerans Episcoporum.** - 1° « Defuncto Episcopo residentiali, etiam cardinalitia dignitate aucto, aut Abbate vel Praelato *nullius*, corpus, funeris causa, transferri debet in ecclesiam cathedralem, abbatialem vel praelatitiam, si id commode fieri possit; secus, in ecclesiam insigniorem civitatis seu loci, nisi

---

1 Ferraris, *l. c.*, n. 50.

2 Cfr. Ferraris, *l. c.*, 60; Many, *l. c.*, n. 176 in nota 5.

3 Ferraris et Many, *ibid.*

4 Ferraris, *l. c.*, 60 et sq.; Many, *l. c.*, n. 176. Quod utique valet etiam pro Cardinalibus Ordinum religiosorum. Ferraris, *ibidem*; Vecchiotti *l. c.*, II, § 59, 3°.

5 Wernz, *l. c.*, III, n. 775: cfr. etiam *Acta S. Sedis*, XV, pag. 553 ubi eadem doctrina in voto a Card. Vicario approbato admittitur ex statutis cleri romani.

in utroque casu defunctus aliam ecclesiam elegerit » (c. 1219, § 2) [1].

2° Ecclesiae cathedrali vel abbatiali vel praelatitiae pro Episcopis residentialibus ecclesia electiva non vero ecclesia sepulcri maiorum praevalet, nisi forte Episcopi et Abbates etc. extra propriam dioecesim moriantur, nec ad eamdem commode transferri possint, aut saltem ii quorum interest transferendos curent [2].

Aliter Ferraris qui etiam in hoc casu ecclesiae cathedrali ecclesiam sepulcri maiorum praevalere docet [3].

3° Episcoporum titularium, nisi Nuntii aut Legati Apostolici sint, ecclesia funerans ecclesia propriae paroeciae ex iure communi et ordinario est, nisi aliam sibi elegerint aut sepulcrum maiorum habeant [4].

4° Iure ante Codicem vigente Episcopi in ecclesia sepeliendi erant, id etiam post Codicem servandum est iuxta c. 1205, § 2, dummodo in propria dioecesi defuncti sint, aut si extra dioecesim ad eamdem facile transferri possint.

Quodsi extra dioecesim decesserint, nec ii quorum interest eos ad propriam dioecesim transferri curent, tunc in alia ecclesia sepeliri posse videntur cum ius ipsis intra ecclesias sepulturam permittat.

5° Circa ius sepulturae in ecclesiis, et ecclesiam funerantem Episcopis et Praelatis *nullius* etc. etiam Praefecti Apostolici et Vicarii Apostolici aequiparari posse videntur (cfr. c 294, § 1).

6° Si Episcopus duas aut plures dioeceses aequivalenter unitas habuerit, ecclesia funerans, ecclesia cathedralis dioecesis in qua decesserit, erit; si vero dioeceses non aequivalenter unitas habuerit, ecclesia funerans erit ecclesia cathedralis dioecesis principalioris; nisi forte ad ipsam deferri nequeat [5].

7° Ecclesia insignior hoc modo et ordine dimetienda videtur:

a) Basilica maior, si adsit in loco.

b) Ecclesia cathedralis.

c) Ecclesia paroecialis Vicariatus foranei.

d) Ecclesia paroecialis simplex.

---

[1] Absolutiones quae fiunt in exsequiis Summi Pontificis, Episcopi Ordinarii vel Imperatoris etc. iuxta caeremoniale Episcoporum et Pontificale Romanum fieri debent a Dignitatibus et in ecclesia cathedrali, vel in alia, arbitrio Ordinarii eligenda, si ipsa ecclesia cathedralis inpedita fuerit. In ceteris autem ecclesiis et a simplicibus sacerdotibus non sunt faciendae nisi interveniente apostolico indulto (S. R. C. 20 Nov. 1903, *Decret. auth.* 419 ad 1).

[2] Many, *l. c.*, 174.

[3] Cfr. Ferraris, *l. c.*, n. 66.

[4] Many, *l. c.*, 175; Vecchiotti, *l. c.*, II, 59, 3°; Rossi, *l. c.*, n. 55, 3° in nota.

[5] Ferraris, *l. c.*, 66. Ex quibus perpaucas passum fuisse immutiationes ius vetus circa hoc patet.

e) Ecclesia regularis. Cfr. supra pag. 8 in nota 1.

8° Locus in iure accipitur pro civitate aut oppido in quo plures paroeciae haberi possunt. Generatim locus extenditur ad municipia civilia nec ultra.

175. — V. Ecclesia funerans pro Clericis et Beneficiariis. - 1° « Beneficiarii residentiales ad ecclesiam sui beneficii transferendi sunt, nisi aliam sibi elegerint ecclesiam funeris » (c. 1220). Cfr. D'Annibale, *l. c.*, I, n. 113.

2° Magna pro beneficiariis fuit apud antiquiores controversia circa ecclesiam funerantem: Codex principium generale statuit nec singulas dirimere voluit quaestiones. Vi principii generalis a Codice h. c. statuti haec notari possunt in particulari:

a) Canonici ecclesiae cathedralis cum veri beneficiarii sint residentiales in ecclesiam cathedralem seu in ecclesiam sui beneficii, funeris causa, transferendi sunt.

Quae habet cl. Many ex variis causis apud S. Sedem actis, post Codicem suum valorem amisisse videntur, nisi forte alicubi contraria vigeat consuetudo quam prudenter Ordinarius non auferat; et potius rationibus allatis a Reiff., *l. c.*, l. III, t. 28, n. 14 et sq. legislator ductus fuisse videtur [1].

Attamen quae habet idem Many et alii auctores de praeferenda ecclesia electiva sepulcro maiorum, et ecclesia sepulcri canonicorum ecclesiae sepulcri item maiorum, etiam post Codicem suum videntur servare valorem.

Ordo igitur servandus hic erit relate ad canonicos cathedralium: Ecclesia funerans primum erit ecclesia electiva, deinde ecclesia sepulcri proprii canonicorum, tum ecclesia sepulcri maiorum, postremo ecclesia beneficii seu ecclesia cathedralis. Cfr. Ferraris ubi plura responsa afferuntur circa hoc [2].

b) Canonici collegiatae eodem prorsus ac canonici cathedralis iure reguntur cum et ipsi beneficiati residentiales sint (c. 1220) [3].

c) Ecclesia funerans parochi est ecclesia propria, quia, ut patet, ibi beneficium residentiale habuit (c. 1220) [4].

---

[1] Cfr. Reiff, *l. c.*; Many, *l. c.*, n. 177; Ferraris, *l. c.*, v. *Canonicus*, art. VIII, n. 11 et sq.; Vecchiotti, *l. c.*, II, § 59, 3).

[2] Ferraris, *l. c.*, vox *Canonicus*. VIII n. 11 et sq.; Reiff. tamen in hoc ordine omittit ecclesiam sepulcri canonicorum et post electivam ecclesiam statim ponit ecclesiam sepulcri maiorum. Reiff., *l. c.*, n. 14 et sq.

[3] Many, *l. c.*, n. 178.

[4] Cfr. etiam Many, *l. c.*, 179,

d) Simplices vero presbyteri aut beneficiarii non residentiales iure communi et ordinario reguntur sicut simplices fideles [1].

Quodsi alicubi post institutionem coemeteriorum publicorum civilium consuetudo invaluerit in cathedrali faciendi funera omnium clericorum ex antiquo iure tumulationis, haec consuetudo retineri etiam post Codicem poterit [2].

3° Quae omnia valent pro casu quo defunctus ad propriam beneficii paroeciam transferri pedestri itinere commode possit ad normam c. 1218 supra explicati, vel etiam pro casu quo ii quorum interest hanc translationem suis expensis fieri curent; alioquin defunctus in ecclesiam paroeciae, in qua domicilium vel quasi-domicilium habebat, transferendus est, quia etiam istae ecclesiae propriae sunt ex iure communi; in defectu vero etiam istarum in ecclesiam paroeciae decessus transferendus erit. Haec ex generali canonum Codicis doctrina comparata deduci posse videntur.

Ex his patet etiam pro beneficiariis parvas immutationes a Codice esse introductas; iura tamen antiqua melius fuere determinata.

176. — VI. De ecclesia funerante religiosorum. - 1° *De religiosis proprie dictis.* - « Professi religiosi ac novitii, defuncti cum sint, transferendi sunt, funeris causa, ad ecclesiam vel oratorium suae domus vel saltem suae religionis » (c. 1221, § 1).

a) Nomine religiosorum professorum hic veniunt viri et adolescentes qui in aliquo ordine aut congregatione etiam iuris dioecesani professionem saltem temporaneam valide emiserunt. Isti enim omnes nomine religiosorum professorum intelliguntur (cfr. c. 487 et 488). Ex quo patet etiam congregationes iuris dioecesani virorum esse circa funera independentes ex iure communi ab iurisdictione parochorum. Quod antea poterant tantummodo regulares stricte dicti, nunc omnes religiosi possunt [3].

---

[1] Cfr. Many, *l. c.*, 179; Reiff. *l. c.*, 14 et sq.; Ferraris, *l. c.*, v. *Sepultura*, qui tamen haec habet: « Clerici et presbyteri decedentes non electa sepultura, sepeliendi sunt in cathedrali (hodie intellige transferendi sunt in ecclesiam cathedralem) si ibi adsit sepultura propria separata pro presbyteris et clericis, etiam non attento sepulcro maiorum ».

[2] Cfr. Ferraris, *l. c.*, 68.

[3] Many, 180. Aliter Leitner qui haec habet: « Ist eine klerikale Genossenschaft in keiner Weise exempt, so kommt das Recht der Erhebung des Leichnams und dessen Begleitung bis zur beerdigenden Kirche dem Ordensobern zu can. 1221, § 1; das Recht der Exsequien aber dem Pfarrer can. 1230 § 4. Bei nicht exempten Laiengenossenschaften gilt das gleiche, nur tritt an die Stelle des Laienobern der Kaplan (Kurat) c. 1221, § 1. In unseren Gegenden kämen also die Aussegnung dem geistlichen Obern bzw. Kaplan, die Abhaltung der Beerdigung und des Gottesdienstes dem Pfarrer zu ». Leitner M. *Handbuch des Katolischen Kirchenrechts, Dritte Leifermg. Das Ordenserecht* pag. 347, V. Quae clari auctoris opinio minus probabilis videtur; etenim § 4, c. 1230 non necessario ad casum ad

b) Lex ista etiam superiores religiosos cuiuslibet gradus ligat, exceptis Episcopis et a fortiori Cardinalibus, necnon, ut videtur, Vicariis et Praefectis Apostolicis et Praelatis *nullius* (c. 1224, 2°).

c) Regula hac paragrapho statuta pro religiosis regula exclusiva est, ita ut religiosus in propriam ecclesiam transferri debeat exclusis ecclesiis sepulturae electivae et sepulcri maiorum (c. 1224, 2°) [1].

Nil tamen vetat, ut videtur, quominus religiosus defunctus in sepulcro maiorum, quod forte habeat, sepeliri possit, praesertim si domus religiosa, loco proprii coemeterii, coemeterio publico uti debeat. In casu tamen ecclesia funeris ecclesia proprii ordinis semper erit. Hoc etiam praxi confirmatur.

d) « Si longe moriantur a domo, ita ut in ecclesiam suae domus vel saltem suae religionis nequeant commode asportari, funerandi sunt in ecclesia paroeciae ubi decedunt » (c. 1221, § 2). Attamen etiam hoc casu, si hi quorum interest cadaver in ecclesiam suae religionis transferri, susceptis translationis expensis, curent, id facere poterunt.

Religiosi, iure Decretalium, longe a propria domo morientes propriam sepulturam sibi eligere poterant ex claro iuris textu, c. fin. III, 28 in 6° [2].

Id ex iure Codicis ipsis non amplius permitti videtur, illud enim verbum *sepeliendi* obligationem imponit, et hanc interpretationem exceptio in eadem paragrapho pro novitiis statutam confirmat.

e) Religiosi saecularizati, cum religiosi amplius dici nequeant, quia a votis liberi sunt, iure communi et ordinario re-

---

quem ipse eam refert referenda est, et potius ad casum sepulturae electivae aut sepulcri maiorum applicatur. Immo etiamsi illa paragraphus ad ecclesiam funerantem ipsorum religiosorum referatur, non inde tamen necessario sequitur exsequias in casu a parocho faciendas esse, ibi enim dicitur, *salvo peculiari privilegio*; at ex c. 1221, § 1 hoc privilegio gaudent religiosi omnes professi sive Ordinum sive congregationum religiosarum. Cfr. etiam Rossi, *La sepultura ecclesiastica*, n. 55, 5, *a*, praesertim in nota, ubi exceptionem favore parochi agnoscit tantummodo pro sororibus non exemptis ad normam c. 1230, § 5; pro religiosis vero viris regulam eamdem statuit sive sunt votorum sollemnium sive simplicium, sive exempti, sive non exempti.

Alii auctores (cfr. Iansen, *Ordensrecht*, pag. 80, *b*; Balmés, *Les religieux*, pag. 207 in nota 3); restringunt doctrinam Leitner ad congregationes laicales, at etiam id prorsus immerito fit, quia canon 1221, § 1, de omnibus religiosis loquitur. Cf. Fanfani, *De iure religiosorum*, n. 97, *C*; Creusen, *Religieux et religieuses*, pag. 51, n. 90; Rossi, *l. c.*, pag. 100-101, n. 55, 5 *a*.

Si tamen religio laicalis proprium cappellanum non habeat, tunc utique iura cappellani parochus exercet, at etiam in hoc casu ecclesia funerans erit ecclesia seu oratorium domus religiosae. Cfr. etiam Brandys, *Kirchliches Rechtsbuch für die religiösen Laieng*, n. 142, pag. 149-150. Ius vetus cfr. apud Bouix, *De iure regularium*, II, pag. 345-349.

[1] Many, 180; Reiff., *l. c.*, n. 18.

[2] Reiff., *l. c.*, n. 18; Ferraris, *l. c.*, 39 et sq.; Piat, *l. c.*, pag. 313 etc.

guntur (cfr. c. 638 et sq.). Idem dic de religiosis eiectis seu dimissis [1].

f) Religiosi vero exclaustrati iure religiosorum reguntur, quia sunt adhuc proprie religiosi, licet ad tempus extra claustra degant (c. 638 et sq.).

g) Apostatae et fugitivi religiosi, cum non sint liberi ab obligationibus professionis religiosae, iure religiosorum reguntur (cfr. c. 645, § 1) [2].

h) Religiosi religionis laicalis iisdem ac religionis clericalis sodales iuribus gaudent cum et ipsi sint vere religiosi ; ipsorum igitur corpora, ad eorumdem oratoria asportanda sunt. In casu tamen minister funerum cappellanus, non Superior laicus erit. Canon enim generalissime de religiosis professis loquitur et ubi lex non distinguit nec nos distinguere debemus (cfr. c. 514, § 4). Cfr. tamen notam sub n. **176**, *a*.

i) Religiosi dispersi ex illegitima suppressione iure communi reguntur et paroeciali subsunt iurisdictioni, nisi sub proprio Superiore terni saltem inveniantur [3].

177. — 2° *De monialibus et sororibus.* - *a*) Moniales exemptae sive intra sive extra domum defunctae deferendae sunt, funeris causa, ad ecclesiam seu oratorium suae domus aut religionis dummodo eo facile deferri possint, aut ii quorum interest illuc eas transferendas curent (cc. 1221, § 2, 490, 1218, 1230, § 5) [4].

---

[1] Cfr. Ferraris, *l. c.*, 47 ; Many, *l. c.*, 180 ; Piat, *l. c.*, pag. 314 ; P. Victorium ab Appeltern, *Compendium praelectionum iuris reg.*, q. 672, 1°.

[2] Cfr. Piat, *l. c.*, t. II, pag. 314.

[3] S. C. EE. et RR. 26 Febr. 1864 apud Bizzarri, *Collectanea in usum secret. S. C. EE. et RR.* pag. 699 sq. ; Liszczarczyk, *l. c.*, pag. 180.

[4] Circa hoc magna est inter auctores discrepantia opinionum. At nostra sententia canonibus citatis firmatur. Et re vera, c. 1221, § 2 cum c. 490 comparato regula generalis habetur pro religiosis omnibus a qua recedendum non est, nisi contra clare aliquid in canonibus determinetur, quod in casu non verificatur. Nec enim dici potest contra regulam hanc generalem esse clausulam c. 1230, § 5, quae ita se habet : « quod ad religiosas attinet extra domum defunctas, serventur generalia canonum praescripta » ; quia illa verba non necessario referenda sunt ad ius ordinarium fidelium, sed sufficit ut ad ius generale seu commune religiosorum referantur, quod c. 1221 continetur. Hoc enim ius est, aliquo saltem modo, generale, nec Codex ius funerum pro omnibus fidelibus constitutum *ius generale* sed potius *ius ordinarium* appellat ; unde si ad illud referenda clare erant verba, ad ius ordinarium remittendum erat. At, etiamsi dicantur illa verba ad cc. 1216-1218 referenda esse, adhuc non infirmatur ex hoc nostra opinio ; revera enim ecclesia paroecialis propria pro monialibus exemptis est ecclesia seu oratorium propriae domus aut religionis, nec ullus parochus affirmare potest religiosos aut religiosas exemptas suam ecclesiam paroecialem habere propriam. Denique in nostra opinione ius novum cum vetere concordatur ; iure enim vetere moniales a parochi iurisdictione exemptae erant, quamvis extra domum eas mori contigisset. At in dubio an aliquod canonum praescriptum a vetere iure

b) Circa sorores distinguendum est: aut enim illae exemptionem a parocho obtinuerunt, aut non. Si primum eadem valent ac de monialibus exemptis, si vero exemptionem non obtinuerunt ad ecclesiam paroecialem deferendae sunt (c. 1230, § 1 et 5); sive intra sive extra domum decesserint [1].

178. — 3° *De novitiis.* - *a*) Pro novitiis eadem valent quae supra pro religiosis professis statuimus, sive in religiosa domo, sive extra illam defuncti sint (c. 1221, § 1). Cessant ergo antiquae disputationes circa defunctos extra domum religiosam [2].

b) Cum novitii sepulturam eligere possint, si id fecerint, in ecclesiam electam, funeris causa, transferendi sunt. In casu tamen cadaver levabit Superior religiosus ducetque ad ecclesiam electam (c. 1221, § 1).

Attamen ecclesiae religiosorum etiam pro novitiis non praevalet ecclesia sepulcri maiorum; quae praevalere videtur si novitius longe a propria domo decesserit et ad eam facile transferri nequeat [3].

179. — 4° *De religiosorum famulis.* - Famuli religiosorum actu servientes et intra domus septa stabiliter commorantes ad ecclesiam domus religiosae in qua decesserint, funeris causa, asportandi sunt eodemque ac novitii iure reguntur. Si tamen isti extra religiosam domum decesserint, ad ecclesiam propriae paroeciae ex iure communi et ordinario determinatam transferendi sunt (c. 1221, § 3).

Circa hoc:

a) Notanda est differentia maximi momenti famulos inter et novitios intercedens; famuli enim extra domum religiosam decedentes iure communi et ordinario reguntur et in ecclesiam domicilii, quod utique retinere possunt, transferendi sunt; religiosi vero et novitii

---

discrepet, a vetere non est recedendum (c. 5, 4°). Videri possunt pro nostra opinione, Creusen, *Religieux et religieuses*, n. 91, 3; Rossi, *La sepultura ecclesiastica*, pag. 100-101, n. 55, 5, *a*; contra vero Fanfani, *l. c.*, n. 98, *c*; Iansen, *l. c.*, pag. 81. Ius vetus cfr. apud Many, *l. c.*, 186; Ferraris, *l. c.*, n. 46; Gennari, *Consultazioni morali-can.-liturg.*, II, pag. 239 (Roma, 1904); Lyszczarczyk, *l. c.*, pag. 180; Piat, *l. c.*, pag. 310.

[1] Exemptionem hanc Ordinarius loci concedere potest vi canonis 464, § 2; unde quae habent auctores qui ante Codicem scripserunt circa iura Ordinarii hac in re ad normam illius canonis intelligenda sunt. Cfr. Alberti, *l. c.*, n. 21 in nota; *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. II, part. I, pag. 20; Wernz, *l. c.*, III, 778, n. 32; Many, *l. c.* 187; Iansen, *l. c.*, pag. 83 et 84, 3; Brandys M., *Kirchliches Rechtsbuch für die religiösen Laiengenoss*, n. 141; Bouix, *l. c.*, II, pag. 348-349. Cfr. etiam quae pag. 178 in nota 1 habentur.

[2] Cfr. Piat, *l. c.*, 308.

[3] Many, *l. c.*, 182; Reiff., *l. c.*, n. 20, qui addit regulam valere, licet novitius propositum redeundi ad saeculum habuerit illudque manifestaverit, quia non propositum sed factum est attendendum.

si extra claustra longe moriantur in ecclesiam paroeciae decessus transferendi sunt, quia domicilium vetus non amplius retinere censentur (c. 1221, §§ 2, 3).

b) Regula qua famuli actu servientes et intra domus septa stabiliter commorantes in ecclesiam conventus funeris causa transferendi sunt, si intra ipsam domum decesserint regula exclusiva est, etiam si tales famuli in paroecia, in qua est conventus, domicilium habuerint; hoc enim certe valet pro religiosis et novitiis, et Codex idem ius etiam famulis extendit (c. 1211, § 3). Famuli tamen, sive intra sive extra domum moriantur, ius eligendi ecclesiam funeris semper retinent (c. 1223 et 1224).

c) Antiqui doctores ante Codicem, Concilium Tridentinum et plura SS. CC. sequuti responsa, requirebant, ut famuli ad ecclesiam domus religiosae transferrentur, funeris causa, eosdem fuisse revera de familia et continuos commensales, et sub religiosorum obedientia vixisse. Codex vero duas tantummodo conditiones ponit nempe: quod actu revera deservierint et intra domus septa stabiliter commorati sint. Praeter has duas conditiones nihil aliud requiritur ut famulus intra domum religiosorum decedens iure religiosorum regatur. Alias igitur conditiones aut non amplius requiri aut ad has duas reduci de iure vigenti dicendum est [1]. Duae autem conditiones coniunctive seu copulative non disiunctive requiruntur ut particula *et* innuit.

d) Ut quis stabiliter commorans dici possit, requiri non videtur ut per determinatum tempus e. g. per mensem aut per plures hebdomadas in conventu revera commoratus sit, sed sufficit ut quis animo stabiliter commorandi, commorationem inceperit ad normam commorationis pro domicilio aut quasi-domicilio requisitae.

Certe tamen non esset dicenda stabilis, commoratio accidentalis qua quidam etiam per unam alteramve hebdomadam in conventu commoretur ad aliquod determinatum opus e. g. muros reparandos, tabulam pingendam (cfr. etiam c. 1225 ubi alia phrasis habetur « *non precario commorantes* » quae huic aequivalere videtur) [2].

e) Famuli actu servientes sunt qui aliquod opus materiale, vel

---

[1] Cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Approbatio*, art. 1, n. 64 et sq.; v. *Sepultura*, n. 27; Piat, *l. c.*, II, pag. 309 et pag. 177.

[2] Paulo latius clausulam de *stabili commoratione* interpretatur Brandys, *l. c.*, pag. 149-150, n. 142 ubi inter stabiliter commorantes comprehendit praeter postulantes et candidatos etiam alumnos et oblatos (Pfleglinge) et illos omnes qui ibi seu intra domum morantur aliquo tempore sive ad visitandum, sive ad facienda aut praedicanda exercitia spiritualia, necnon servos dummodo in domo religiosa revera habitent et non casualiter illuc se contulerint per aliquot diei horas. Insuper ex Codice in istos omnes iurisdictionem exercent relate ad funera non solum Superiores regularium sed etiam Superiores congregationum votorum simplicium non exemptarum. Cfr. Brandys, *l. c.*

etiam spirituale susceperunt, licet stipendio ducti : ita e. g. hortulani, coqui, sacristae, magistri. Tales etiam videntur tertiarii et postulantes ad normam c. 539-540-541 ; [1] quod etiam ad postulantes clericos extendi posse videbimus [2].

f) Quae hic de famulis religiosorum dicuntur, ad famulos religiosarum referri non posse patet ex natura rei, quia famuli intra earum domus commorari nequeunt ; sed nec famulabus applicari posse constat ex c. 1225, qui tamen ipsis permittit electionem ecclesiae seu oratorii domus religiosae pro funeribus [3].

180. — 5° *De hospitibus religiosorum.* - Hospites domus religiosae seu illi qui in aliqua religiosa domo casu decesserint, non habentes ibi stabilem commorationem, quavis denique ratione ibi commorati sint, iure communi reguntur ; seu ecclesia funeris pro ipsis est ecclesia electiva, deinde ecclesia sepulcri maiorum, tum ecclesia ex iure communi et ordinario supra statuta (c. 1222). Quod iam ante Codicem vigebat [4].

181. — 6° *De alumnis collegiorum religiosorum* [5]. - *a*) Alumni qui in domo religiosa educationis gratia commorantur, si ibi decesserint, ad ecclesiam electivam aut ad ecclesiam sepulcri maiorum, aut denique ad ecclesiam propriae paroeciae pro funere transferendi sunt, nisi ius particulare aut privilegium habeatur (c. 1222).

Clausula ista de privilegio et iure particulari loquens ad omnia verba praecedentia eiusdem canonis referenda esse videtur, non solummodo ad defunctos in hospitali.

In casu autem duo distincta omnino sunt ius particulare et pri-

---

[1] Immo iuxta plures, quibus facile assentiendum est, postulantes, eodem omnino ac novitii iure, hac in re, reguntur, quo fit ut ad ecclesiam seu oratorium religiosae domus deferendi sint, etsi extra domum decesserint. Cfr. Iansen, *l. c.*, pag. 79, 3. Cfr. etiam Bouix, *De iure regularium* (1857) t. I, pag. 671 sq. et t. II, pag. 204 et sq.

[2] Cfr. Ferraris, *l. c.* v. *Sepultura*, n. 27 et etiam Mocchegiani, *Iurisprudentia ecclesiastica*, t. 1, n. 1062-1063 ; Liszczarczyk, *l. c.* pag. 180 ; D'Annibale, *l. c.*, I, n. 113.

[3] Cfr. Ferraris, v. *Monialis*, n. 41 ex quo ius vetus nullam mutationem in hoc passum fuisse constat ; cfr. etiam Piat, *l. c.*, II, pag. 311 ; Ojetti, *l. c.*, v. *Familiares*, n. 2184 ; Many, *l. c.* 158, 3°.

[4] Cfr. Lyszczarczyk, *l. c.*, pag. 178. Iure regularium reguntur mulieres « quae de licentia S. Sedis ingressae sunt monasterium animo ibi manendi perpetuo. Idem dicite relate ad viros, qui, relicto proprio domicilio, habitant constanter in monasterio regularium ». Cfr. Alberti, *l. c.*, n. 29, IV ; D'Annibale, *l. c.*, I, n. 113.

[5] Alumnae seu educandae eodem fere iure reguntur ac alumni collegiorum ; proinde per se in ecclesia propriae paroeciae aut paroeciae loci ubi decesserunt sepeliendae sunt, nisi speciale privilegium aut ius particulare obstet. Conceditur tamen ipsis electio sepulturae in ecclesia monalium (c. 1225) ; cfr. quoque Piat, *l. c.*, II, pag. 311 ; Many, *l. c.*, 158 et 186 ; D'Annibale, *l. c.*, I, 113.

vilegium; ius enim particulare et praescriptione aut consuetudine acquiri potest, privilegium vero concessione [1].

b) Si alumni impuberes sunt, ius electionis etiam post eorum mortem exercere possunt parentes vel tutor.

c) Attamen quae dicuntur de alumnis in genere eodem rigore non videntur applicanda alumnis postulantibus alicuius religionis, qui sunt de familia et intra domus septa diu noctuque commorantur sub omnimoda religiosorum obedientia in collegio proprio religiosorum ad educationem postulantium constructo; « hi enim iuvenes ad Ordinem postulantes, eo ipso quo a Superiore regulari legitime recepti fuerint, ordini ipsi quodammodo incorporati censentur, fere ad instar Novitiorum. Nam ipsi quoque praeparantur et probantur pro religione, cui tamquam oblati seu donati se devovent; hi etiam infra religiosorum septa ac domos resident, subque eorum obedientia vivunt. Quodsi actu non serviunt id evenit quia non secus ac Novitii clerici altius aspirant » [2].

d) Privilegium autem exemptionis a iurisdictione parochorum etiam Episcopus concedere pro quibusvis alumnis potest [3].

182. — 7° *De tertiariis.* - Congregationes et sodalitia tertiariorum ad hoc ut privilegio exemptionis gauderent relate ad funera, plura requirebant antiqui doctores, ut videri potest apud Ferraris, *l. c.*, v. *Tertiarii*, n. 1 et sq.; Barbosa, *Iuris eccles. universi*, pars. II, l. II, c. x, n. 69.

Iure autem novo, praesertim stylo Curiae innixo et duabus S. C. EE. et RR. decisionibus firmato, haec valent:

a) Tertius Ordo S. Francisci (idem, iuxta *Monitore ecclesiastico*, vol. VIII, part. I, pag. 124, valet de aliis tertiis Ordinibus) Ordinibus regularibus stricte dictis aequiparari potest; ideoque iuribus, exemptionibus et privilegiis regularium propriis circa funera gaudet [4].

---

[1] Cfr. tamen Wernz, *l. c.*, I, n. 160.

Privilegium exemptionis pro alumnis collegiorum concessum pluribus Ordinibus et Congregationibus, aliis etiam Ordinibus vi communicationis acquisitum fuisse iam ante Codicem docebant plures. Quod si factum fuisset, etiam post Codicem valeret, cum Codex privilegia hac in re expresse conservet. Cfr. Vermeersch, *De Religiosis*, 518, *b* P. Victor, *l. c.*, q. 544, 2° et q. 671, 4°; Piat, *l. c.*, II, pag. 309; Mocchegiani, *Iurisprudentia eccles.*, I, n. 1053 et sq.; Lyszczarczyk, *l. c.*, pag. 180.

[2] Mocchegiani, *l. c.*, n. 1063; P. Piat, *l. c.*, II, pag. 247 in nota 5; Ojetti, *l. c.*, voce *Alumni*. Qui omnes auctores loquuntur de iurisdictione ad confessiones; at ea quae ibi docent etiam de sepultura vera sunt; cfr. etiam Many, *l. c.*, 184. *Etudes franciscaines* (1900) III, pag. 388-402; Vermeersch, *l. c.*, n. 163, 7; P. Victor., *l. c.*, q. 612 et q. 671, 4°; Bouix, *De iure regularium*, I, pag. 671 sq., II, pag. 204 sq.

[3] Many, *l. c.*, 184. Cfr. c. 464, § 2 et Brandys, *l. c.*, n. 142; Iansen, *l. c.*, pag. 80 *b*.

[4] Cfr. *Acta S. Sedis*, vol. XX, pag. 108; XXVI, pag. 246-247.

b) Iura ergo tertii Ordinis circa funera sunt: cadavera associare, et a propriis ecclesiis sine parochi interventu ad coemeterium deferre, emolumenta percipere, cum stola et cruce propria ad sepulcrum procedere, etsi per alienas paroecias transeundum est.

c) Ad hoc autem ut his privilegiis tertiarii gaudeant requiritur ut cum proprio vexillo incedant, proprio habitu induti et cum interventu parochi usque ad ecclesiam tumulantem. Attamen circa gestionem habitus proprii cfr. c. 701, § 3 et c. 706 [1].

d) His iuribus tertiarii gaudent etiam post Leonis XIII Constitutionem tertium Ordinem spectantem [2].

e) Ex quibus patet sodalitium tertii Ordinis circa funera considerari debere quasi si habeat sepulcrum speciale seu sociale in ecclesia in qua legitime erectum est.

Haec vero iura a Codice abrogata non sunt (c. 4); quodsi alicubi contraria consuetudo vigeat, servanda est et tunc utique ius commune vigebit his verbis a cl. Piat expressum: «(Tertiarii) vel elegerunt sepulturam vel non. Si prius ibi sepeliendi sunt; si posterius in ecclesia paroeciali sepeliri debent: nisi sepulcrum gentilitium habeant» [3].

f) Tertiari claustraliter degentes eodem prorsus ac religiosi exempti iure reguntur [4].

183. — 8° *De volentibus sepeliri in habitu religiosorum.* - Volentes sepeliri in habitu religiosorum, hoc ipso non gaudent privilegio sepulturae in ecclesia illius religionis cuius habitum susceperunt; attamen Fratres Minores et Fratres Praedicatores, privilegio sibi a Sixto IV concesso, habitum Ordinis «recipientibus declarare tenentur apud eorum Ordinum ecclesias debere sepeliri in eorum habitu, quorum habitum suscipiunt» [5].

Hoc privilegium Codex non abrogat.

---

[1] Illis autem canonibus et praesertim c. 706 conceditur tertiis Ordinibus substitutio habitus proprii per insignia propria; quae insignia possunt esse vel scapulare seu parvus habitus, vel etiam aliud insigne e. g. vexillum et parvum stemma tertii Ordinis super vestes. — Cfr. Leitner, *l. c.*, pag. 104, 4°.

[2] Cfr. circa haec omnia disceptationes in causa *Tricaricen.* die 18 Mart. 1887 acta a S. C. EE. et RR. apud *Acta S. Sedis*, vol. XX pag. 103 et sq; et in causa *Sypont.* apud eamdem S. Congr. acta 10 Mart. 1893, *Acta S. Sedis* vol. XXVI pag. 238 et sq. una cum notis commentatoris; cfr. etiam *Il Monitore ecclesiastico*, vol. VIII, part. I, pag. 124 et vol. V, part. I pag. 119; Mocchegiani. *Collectio indulgentiarum*, n. 1543 et sq.; *Iurisprudentia ecclesiastica*, t. II, n. 691 et 1219 et sq.

[3] Cfr. Piat, *l. c.*, II, pag. 310; D'Annibale, *l. c.*, I, 113 et in nota 25.

[4] Cfr. P. Victorium ab Appelt., *l. c.*, q. 544, 2°.

[5] Cfr. Bullam Sixti IV apud Ferraris, *l. c.*, v. *Sepultura*, n. 56. Cfr. etiam can. 1227 et ea quae sub n. 192 dicentur; Barbosa, *l. c.*, n. 73.

184. — VII. **De ecclesia funerante pro morientibus in hospitalibus.** - 1° Defuncti in hospitalibus iure communi et ordinario supra exposito reguntur circa funera, idest, in ecclesiam electivam deferendi sunt, quae si desit, in ecclesiam sepulcri maiorum, in utriusque defectu, in ecclesiam propriae paroeciae.

Nota autem infirmos difficillime in hospitali acquirere domicilium, facile vero est, de iure vigenti, ibi acquirere quasi-domicilium, cum sex mensium commoratio ad hoc sufficiat etiam excluso animo ulterioris commorationis (c. 92, § 2). In casu igitur commorationis ultra sex menses protractae ecclesia funerans pro defunctis in hospitali erit ecclesia paroeciae in qua ipsum hospitale situm est (c. 1216, § 2). Aliis in casibus erit ecclesia propria ex iure communi et ordinario.

2° Dicitur in canone isto « nisi constet de iure particulari aut privilegio ». Ius particulare, ut iam alibi diximus, etiam consuetudine aut praescriptione acquiri potest. Privilegium vero concessione a Summo Pontifice aut etiam ab Ordinario [1] loci facta [2].

185. — VIII. **De ecclesia funerante pro defunctis in Seminario.** - 1° Cum rector Seminarii relate ad illos qui in Seminario sunt parochus proprius sit, et ecclesia seu oratorium Seminarii eorundem sit velut ecclesia paroecialis, si aliquis eorum qui in Seminario sunt ibi defunctus fuerit, ecclesia funerans, ecclesia seu oratorium Seminarii erit (c. 1222 et c. 1368).

2° In c. 1368 rector dicitur parochi officio fungi *pro omnibus qui*

---

[1] Quae potestas Episcoporum eximendi a potestate seu iurisdictione paroeciali determinatas familias religiosas vel loca pia antiquitus in dubium revocari poterat, ut videri potest ex causa Albiensi apud S. C. EE. et RR. 18 Mart. 1898 agitata. At nostris diebus longe communior evaserat opinio hoc ius eximendi Episcopis agnoscens, ut videri potest ex causa Vicentina 25 Mart. 1915 apud S. R. Rotam agitata. Cfr. circa hanc quaestionem etiam Signat. Apost. decisionem 11 Mart. 1916 apud *Monitore ecclesiastico*, ser. III, vol. VIII, pag. 297; S. C. C. *in Lucana*, 22 Iunii 1907 apud *Monitore eccl.*, ser. II, vol. IX, pag. 203 sq.; S. R. Rotam *in Mediolanensi*, 29 Maii 1914, apud *Monitore eccl.*, ser. III, vol. VII pag. 491; S. R. Rot. *in Bergomensi*, 25 Febr. 1919; apud *Monitore eccl.*, ser. IV, vol. II, pag. 234; Wernz, *l. c.*, II, n. 828; Many, *l. c.*, 172, 5 *b*.

Privilegium autem quod aliquod hospitale habeat aut ius particulare quo regitur non cessant, etsi hospitale ad alium locum transfertur et nomen mutat. Cfr. tamen S. C. EE. et Regularium quae in simili casu ex aequitate iudicavit. S. C. EE. et RR., 8 Febr. 1904; *Monitore eccles.*, ser. II, vol. VI, pag. 193. Immo valde rationabile et aequum est ut in hospitalibus proprios sacerdotes habentibus tota cura spiritualis tum circa vivos tum circa defunctos sacerdotibus cappellanis approbatis et legitime deputatis committatur et totaliter a parochis subducatur ad normam c. 464, § 2. Quo casu hospitale paroeciam quamdam impropriam et territorium quoddam improprium separatum instar conventuum regularium constituit. Videri potest circa hoc Card. De Luca, *Theatrum veritatis et iustitiae — De parochis*, discurs. XXIII, n. 13.

[2] Many, *l. c.*, 172, 5° ex quo patet ius novum hac in re nullam immutationem iuris veteris fecisse.

in Seminario sunt, qua clausula non solum clerici seu alumni ibi educationis gratia degentes comprehenduntur, sed etiam, ut videtur, famuli, professores et magistri, repetitores, immo etiam sorores religiosae quae de iure vel de facto in Seminario commorantur, quorum omnium proinde ecclesia funerans ecclesia Seminarii erit. Immo ipse rector si defunctus sit, ad ecclesiam Seminarii funeris causa deferendus erit. Nec requiritur ad hoc ut quis ibi commoretur ratione sui muneris. Immo cum Codex loquatur simpliciter de iis qui in Seminario sunt et ibi moriuntur (c. 1368 et 1222) etiam illi comprehendi viderentur qui ibi non stabiliter commorentur si eosdem ibi mori contigerit. Quod tamen ad eos tantum restringendum putaverim qui eo se contulerint ad alumnos aut alios invisendos, non ad habentes in eo loco domicilium.

E converso tamen ii qui stabiliter in Seminario sunt, si extra ipsum Seminarium moriantur, funeris causa, ad oratorium Seminarii transferendi non sunt; Codex enim loquitur de iis tantummodo qui ibi moriuntur (c. 1222) [1].

3° Si tamen morientes funeris ecclesiam elegerint aut ecclesiam sepulcri maiorum habeant, in eam pro funeribus transferendi sunt (c. 1223, § 1; 1229, § 1).

4° Codex statuit rectorem Seminarii parochi munere fungi; ex quo sequitur eius ius circa funera exclusivum esse, licet quis in Seminario degens extra Seminarium domicilium aut quasi-domicilium retinere possit (c. 1222 et 1216, § 2).

5° Religiosi qui in Seminario degunt et quibus forte Seminarium commissum est, iure religiosorum, non hoc canonis iure, reguntur.

Art. III. — *De ecclesia funerante electiva.*

186. — I. Notio et distinctio. - Ius sepulturae electivae est facultas cuilibet fideli a iure concessa eligendi sibi locum in quo sepeliri debeat et ecclesiam in qua funus faciendum sit.

Per se ius sepulturae electivae locum tantummodo sepulturae proprie dictae seu humationis respicit, et in hoc revera ius sepulturae est, ut etiam ex historia constat; attamen, vi principii « *ubi tumulus ibi funus* », factum est ut cum quis in determinata ecclesia sepeliri elegisset, ibi et funus faciendum esset, et emolumenta rector illius ecclesiae perciperet.

Et haec quidem plana erant cum defuncti ex iure communi intra

---

[1] Ad videndum quaenam sint personae quae in Seminario habitare vel possunt vel debent cfr. Micheletti, *Constitutiones Seminariorum clericalium*, 1919, art. 1 et sq.

ecclesias sepeliri poterant; ex quo vero tumulatio intra ecclesias vi legum civilium, Ecclesia non obsistente, immo et approbante, deinde etiam vi expressae legis ecclesiasticae prohiberi coepta est, ius illud quidam auctores, ut De Angelis, mutatum fuisse docuerunt [1].

Verum enim vero cum lex civilis iura ab Ecclesia alicui concessa auferre non possit, nec Ecclesia ipsa, sua prohibitione, sepeliendi intra ecclesias, eadem iura auferre voluerit, S. Sedes semper retinuit abrogatione iuris tumulandi, ius funerandi ablatum non fuisse. Quae doctrina a Codice confirmatur, immo ex parte etiam extenditur.

Iure igitur vigente duo ius electivae sepulturae comprehendit inter se realiter distincta: *ius tumulationis* et *ius funerantis ecclesiae eligendae;* quae duo ex iure communi generatim iuncta sunt, at in casibus particularibus inter se separantur et alterum sine altero haberi potest. Immo haec iurium separatio a Codice clare admittitur pluribus locis, in quibus clare supponitur aliquem sibi coemeterium eligere posse ab illo distinctum in cuius ecclesia funera fiunt; ita e. g. c. 1223, § 1 loquitur de electione ecclesiae funerantis aut coemeterii ut de duobus omnino inter se distinctis; ita etiam cc. 1224-1226 [2].

Ex quo sequi videtur ecclesiam coemeterii electi e. g. regularium aut alicuius paroeciae tunc tantum ecclesiam funerantem esse, cum nulla alia electa est. Ita e. g. si Caius moriens Genuae elegerit sibi pro sepultura coemeterium Vultabiense, eiusdem loci ecclesia paroecialis funerans erit, dummodo Caius ad idem coemeterium transferri commode possit aut ii quorum interest translationem suis expensis fieri curent, et dummodo idem Caius aliam funeris ecclesiam non elegerit. Adverte tamen hanc solutionem veram esse pro locis tantummodo ubi coemeteria stricte paroecialia vigent, quod apud nos practicum non est cum omnia coemeteria publica et civilia sint etiam in locis ubi singula singulis paroeciis dantur, si forte excipias coemeteria quaedam religiosorum. Ubi vero coemeteria civilia vigent tota quaestio ex c. 1230, § 7 solvenda est [3].

Ita etiam Caius Romae moriens et in Vultabiensi coemeterio sepulturam eligens potest ecclesiam funerantem quam mavult sibi

---

[1] P. Piat, *l. c.*, II, pag. 306 sq.; De Angelis, *l. c.*, l. III, tit. 28, n. 3.

[2] Cfr. etiam Many, *l. c.*, n. 189 et sq.

[3] Quae solutio recta et retinenda ex Codice videtur non obstante contraria opinione Rotae Romanae quae in casu electi coemeterii, ius funeris faciendi agnovit parocho loci decessus seu hospitalis exempti. At utique forte in illa causa circumstantiae speciales occurrerunt quae iuri parochi loci favebant. Cfr. *Acta Ap. S.* 1920, pag. 129 sq. S. R. Rota in Bergomensi iuris funerandi 25 Februarii 1919.

eligere, validaque erit electio licet forte ad illam per accidens cadaver deferri nequeat, Codex enim nullibi realem cadaveris in ecclesiam delationem requirit ad hoc ut valeat electio ; c. 1225.

Hanc tamen electionem ecclesiae funerantis distinctae a propria ecclesia facere non possunt heredes, ut per se patet [1], nisi forte pro casu quo in aliqua regione usus seu consuetudo id permittens habeatur [2].

Et haec quidem doctrina, quae iure antiquo implicite iam continebatur, ex fere ubique introductis coemeteriis publicis invaluisse videtur; etenim cum coemeteria civilia Status per se non sint alicuius determinatae ecclesiae, saltem apud nos, sed pro pluribus paroeciis passim adhibeantur, nisi duplex ius agnoscatur, saepe ecclesia funerans non haberetur certa iuris determinatione, nec haberi posset. Cfr. tamen c. 1230, § 7.

187. — Ex quibus omnibus deducitur electionem sepulturae ecclesiasticae tribus modis fieri posse:

a) Electione ecclesiae funerantis, quae si simpliciter fiat, non electo alibi tumulo, nec exstante sepulcro maiorum, etiam coemeterium quo ecclesia electa utitur, electum censetur, dummodo ad illud cadaver commode transferri possit [3].

b) Electione coemeterii, quae pariter si simpliciter fiat, et de coemeterio ab illo propriae paroeciae distincto agatur, ecclesia funerans erit ecclesia quam c. 1230, § 7 statuit; nisi forte de coemeterio stricte paroeciali aut religiosorum agatur, quo casu ecclesia paroecialis aut religiosa censeretur electa ipsa coemeterii electione [4].

c) Electione coemeterii simul et ecclesiae funerantis. Potest autem, ut patet, alicubi coemeterium, alibi vero ecclesia funerans eligi ubi coemeteria publica civilia exsistunt. Ubi vero coemeteria stricte ecclesiastica vigent, ad id ut quis eligat in aliena paroecia coemeterium et alibi ecclesiam funerantem, licentia parochi aut Superioris religiosi a quo coemeterium pendet, exquirenda est (c. 1228).

Quae omnia etiam sepulcris maiorum, de quibus postea, applicanda sunt; ita ut si quis in coemeterio communi verum sepulcrum

---

[1] Cfr. Many, *l. c.*, 191.

[2] Many, *l. c.*, 209, 2°, 3°; cfr. etiam c. 1230, § 7.

[3] Many, *l. c.*, 190.

[4] Many, *l. c.*, 190. Etiam S. C. C. in causa acta die 13 Maii 1876 et dein die 25 Aug. 1877 hoc principium admisit damnans ecclesiam cathedralem ad restituenda emolumenta (praeter portionem paroecialem quia defunctus in paroecia cathedralis domicilium habebat) ecclesiae collegiatae in cuius coemeterio defunctus quidam sepulturam elegerat (Cfr. *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. I, pag. 440 sq.).

maiorum habeat, eo transferendus sit, et ecclesia funerans, si locus sepulcri maiorum non sit in propria defuncti paroecia ne electione quidem, ecclesia cathedralis vel alia ad normam c. 1230, § 7 erit; de hoc tamen fusius postea (cfr. c. 1229, § 1).

Ius igitur commune est, ut ius funeris unum sit cum iure tumulationis; quod tamen ius commune electione legitime facta, in casibus specialibus dividi potest, ita ut alibi coemeterium, alibi ecclesia funerans habeatur.

Quae omnia praemittenda erant, ad maiorem eorum quae infra dicenda erunt, intelligentiam [1].

188. — II. Quaenam coemeteria et quaenam ecclesiae eligi possint.

1° Circa coemeteria quae eligi possunt haec statuenda sunt:

a) Quodlibet coemeterium pro propria tumulatione eligi potest independenter a qualibet ecclesia tumulante, dummodo ex parte eorum a quibus coemeterium pendet nihil obstet (c. 1228).

b) Etiam coemeterium religiosorum ad sui tumulationem eligi potest dummodo consensus Superioris [2] religiosi ad normam constitutionum cuiusvis religionis habeatur (c. 1228, § 2).

Non requiritur, ut haec electio valeat, ut coemeterium religiosorum extra coemeterium publicum sit, sed sufficere videtur ut pars aliqua publici coemeterii religiosis reservata eligatur. Quae si eligatur simpliciter et ecclesia religiosorum, ecclesia funerans erit.

c) Ex supra dictis si coemeterium in aliquo loco, alibi vero ecclesia funerans eligatur, etsi de coemeterio stricte paroeciali aut religiosorum agitur, ecclesia funerans erit ecclesia electa; si vero simpliciter eligatur coemeterium non ecclesia, ecclesia funerans erit illa regularis aut paroecialis illius paroeciae cuius est coemeterium si de coemeterio stricte paroeciali agatur, aliter erit ecclesia cathedralis aliave ad normam c. 1230, § 7.

d) Coemeterium, ut videtur, etiam in loco longinquo eligi potest, cum Codex nullam circa hoc restrictionem ponat, defunctusque in loco electo sepeliri debet dummodo ad illum commode transferri possit, vel ii quorum interest onus cadaver illuc transferendi in se suscipiant (c. 1228, § 1 et 1218, § 3).

Quod si hoc casu cadaver, quavis ratione ad coemeterium electionis transferri nequeat, ecclesia funerans erit nihilominus illa cuius est proprium illud coemeterium, si nulla alia electa est (et

---

[1] Cfr. Many, *l. c.*, 189 et sq. ubi clare de his quaestionibus disserit.

[2] Cfr. Ferreres, *Le Confraternite e le congregazioni ecclesiastiche* (1909) n. 258.

dummodo agatur de coemeterio stricte paroeciali) quia ex iure communi ius funera faciendi et ius tumulationis unita sunt, nisi aliud probetur, et ultima voluntas, quantum fieri potest, servanda est [1].

e) Coemeterium autem quod eligitur verum coemeterium sit oportet, nec potest eligi sepulcrum maiorum alicuius particularis familiae, quia illud non est proprie coemeterium et Codex, cum de electione loquitur, semper de electione coemeterii loquitur (cfr. cc. 1223, 1224, 1226, 1227, 1228).

Non requiritur tamen coemeterium omnino separatum a coemeterio publico civili ; etenim, ut videtur, in coemeterio publico possunt haberi coemeteria particularia stricte paroecialia aut regularia, si singulis pars determinata coemeterii attributa sit.

189. — 2° Circa ecclesias vero quae eligi possunt haec statuenda sunt: *a*) Eligi possunt :

α) Ecclesia quaelibet paroecialis distincta, ut patet, ab ecclesia propriae paroeciae (c. 1225).

β) Ecclesia regularium, non vero monialium, quae tamen eligi potest a mulieribus quae famulatus, educationis, infirmitatis aut hospitii causa, intra clausuram non precario commorantur (c. 1225).

Circa quod nota ab istis ecclesiam monialium eligi posse, ut videtur, etsi extra monasterium eas mori contigerit, canon enim absolute loquitur et nullam restrictionem ponit. Non precario autem quis ibi commorari dici poterit si per aliquot hebdomadas ibi revera commoratus sit [2]. Quaerebant auctores ante Codicem, utrum ecclesiae regularium hoc iure gauderent ex privilegio an ex iure communi, atque in diversas ibant sententias ; post Codicem iure communi hoc ius ipsis competere videtur, non solum pro propriis asseclis sed etiam pro aliis fidelibus ; Codex enim (c. 1225) ecclesiam paroecialem et regularium prorsus aequiparat.

Dicitur in canone *ecclesia regularium* ; excluduntur igitur ecclesiae et oratoria religiosorum votorum simplicium (c. 488, 7°) quae proinde iure funerandi non gaudent nisi pro suis novitiis, professis et famulis ad normam c. 1221, §§ 1, 2, 3. Quod tamen extendi non videtur, excluso privilegio sive a S. Sede, sive ab Ordinario loci concesso et excluso iure particulari, consuetudine aut praescriptione introducto, ad defunctos de quibus in can. 1222, et praesertim ad

---

[1] Cfr. Many, *l. c.*, 190. Item potest quis longe a proprio domicilio sibi ecclesiam funerantem eligere, licet eo cadaver transferri nequeat. Codex enim nullam circa hoc restrictionem habet. (Cfr. cc. 1223-1226).

[2] Cfr. Many, *l. c.*, 158; Piat, *l. c.*, 331, ubi antiquae controversiae in hac re referuntur.

alumnos ibi decedentes, nisi de alumnis postulantibus ingredi religionem agatur, quibus ea quae de novitiis diximus applicanda videntur.

Regulares post Codicem, uti videtur, pacto iuri recipiendi intra proprias ecclesias corpora fidelium qui eam, funeris causa, elegerint, renuntiare nequeunt; etenim, quod iure communi statuitur, privato pacto renuntiari nequit. Ante Codicem hanc renuntiationem communius admittebant doctores ex c. 1 *De pactis* in VI, saltem si ageretur de pacto in limine fundationis inito [1].

γ) Ecclesia iurispatronatus si de patrono eligente agitur (c. 1225). Cum canon de patrono exclusive loquatur, nisi ex alia ratione illa ecclesia iure funerandi polleat, ab aliis eligi non posse videtur [2].

δ) Ecclesia quaelibet iure funerandi praedita (c. 1225). Ius vero funerandi quaelibet ecclesia praeter superius enumeratas, quae illud habent ex iure communi, ex concessione seu privilegio S. Sedis aut Episcopi obtinere potest. Imo Episcopus illud concedere potest etiam cuilibet oratorio publico aut semi-publico e. g. alicuius confraternitatis aut congregationis votorum simplicium.

« Sicut autem potest illud ius concedere sic potest illud cum tali vel tali restrictione aut conditione concedere, e. g. ut non admittantur ad sepulturam nisi membra communitatis aut sodalitatis, ut non admittantur nisi viri (aut nisi mulieres), ut requiratur licentia parochi, etc. » [3].

Ut Episcopus (idem valet et de praelato *nullius*) ius sepulturae alicui ecclesiae dare possit duas conditiones ponunt auctores, nempe: iustam causam et consensum Capituli. Ita Pirhing: « Episcopus vel qui quasi episcopali iurisdictione est praeditus, potest intra dioecesim suam vel territorium ius sepeliendi concedere, sed non nisi ex iusta causa et accedente consensu Capituli, sine quo non potest Episcopus ardua expedire, nec ius competens uni ecclesiae, ut ius sepulturae, ecclesiae parochiali auferre et dare alteri » [4].

Nota insuper ius funus peragendi, si de ecclesia parochi iurisdictioni subtracta non agatur, parocho competere nisi ab Ordinario una cum iure funerandi in determinata ecclesia, etiam ius funus fa-

---

[1] Cfr. Many, *l. c.*, 157, 6°; Piat, *l. c.*, II, pag. 327; Ferraris, *l. c.*, 142 et sq.

[2] Cfr. etiam Wernz, *l. c.*, t. II, n. 430; Ojetti, *l. c.*, v. *Ius patronatus*, n. 2577.

[3] Many, *l. c.*, 159.

[4] Pirhing, *Ius canonicum*, in quinque libros Decret., l. III, tit. 28, n. 32; Gennari, *l. c.*, II, pag. 528. — De hoc tamen consensu requirendo silent alii auctores, quare eius absoluta necessitas non videtur sustinenda. Immo Codex ipse c. 464, § 2 hanc potestatem Episcopis concedere videtur independenter a consensu Capituli. (Cfr. Wernz, *l. c.*, t. II, n. 828 et causam Bergomensem apud S. R. Rotam actam 25 Februarii 1919. *A. Ap. Sedis* 1920, pag. 129 sq. Cfr. tamen ex connexione materiae canonem 1428, § 1).

ciendi cappellano aut rectori illius ecclesiae concessum sit, quod utique Episcopus facere posset [1].

b) Ad hoc autem, ut aliqua ecclesia iure funerandi gaudens, pro funere faciendo revera eligatur, non requiritur cadaver in ipsam revera deferri, licet id sit conformius iuri communi [2].

Qua autem ratione se gerere debeant parochus et regulares ecclesiae electae vi illius responsi, videbimus postea ubi de ministris funerum [3].

190. — III. Quis eligere possit.

Quinam eligere possint:

a) Quilibet christianus, qui expresso iure non prohibeatur, sepulturae coemeterium, aut funeris ecclesiam sibi eligere potest. Ut ex supradictis patet duo haec aut per actum simplicem et unicum aut per duos distinctos actus eligi possunt, coemeterium scilicet aut ecclesia funerans (c. 1223, § 1).

b) « Uxor et filii puberes in hac electione prorsus immunes sunt a maritali vel patria potestate » (c. 1223, § 2). Ius enim eligendi sibi sepulturam ad id temporis pertinet quo humana potestas non extenditur [4].

191. — *Quinam eligere prohibeantur* [5]. - « Ecclesiam funeris, aut sepulturae coemeterium eligere prohibentur:

a) « Impuberes; verum pro filio aut filia impubere, etiam post eorum mortem, hanc electionem facere possunt parentes vel tutor » (c. 1224, 1°).

Circa quod nota:

α) Pubes censetur masculus a decimoquarto, femina a duodecimo anno completo (c. 88, § 2) [6], ex quo nihil novi in hoc Codicem induxisse apparet.

β) Electionem facere possunt parentes vel tutor. Parentum nomine primum pater, in eiusque defectu mater, in utrorumque defectu, ut videtur, avus et avia [7]. Tutor potest eligere in defectu parentum.

---

[1] Many, *ibidem*, n. 159.

[2] SS. CC. EE. et RR. 1° Aug. 1902; Many, *l. c.*, 210.

[3] Cfr. etiam Ojetti, *l. c.*, v. *Exsequiae*, 2153. Insuper valet electio sepulturae in ecclesia longinque posita, saltem si eo defunctus transferatur. Cfr. c. 1225; Rossi, *l. c.*, n. 62; Ferraris, *l. c.*, n. 78; Alberti, *l. c.*, n. 24, V.

[4] Ojetti, *l. c.*, v. *Exsequiae*, n. 2144.

[5] Praeter personas exceptas a iure omnes alii sibi eligere possunt sepulturam; ita e. g. canonici, parochus, beneficiati etc. Cfr. Ferreres, *Le Confraternite*, n. 265.

[6] Many, *l. c.*, c. 164.

[7] Cfr. c. 542, 2°; Cappello, *De Visitatione SS. Liminum*, II, pag. 227; Vecchiotti, *Institutiones can.*, II, § 59; Ferreres, *Le Confraternite*, n. 263-264.

Et ex hoc iam finem habent plures quaestiones circa consuetudinem huius electionis, et modo certo extenditur parentum facultas eligendi post mortem filii impuberis, de medio sublatis disputationibus antiquis [1]. Aliam vero exceptionem circa nullitatem electionis a patre factae in actu baptismatis, vel in actu proximo, non videtur amplius sustinenda, cum Codex nullam limitationem temporis ad hanc electionem faciendam ponat [2].

b) « Religiosi professi cuiuslibet gradus aut dignitatis, non tamen si sint Episcopi » (c. 1224, 2°).

α) Cum Codex de religiosis simpliciter loquatur, etiam religiosos votorum simplicium hoc nomine intelligendos esse nemini dubitare licet (c. 488, 1°, 8°). Ex quo restrictum esse pro religiosis votorum simplicium ius antiquum constat [3].

β) Ius eligendi sepulturam antiqui canonistae non solum religiosis votorum simplicium, sed etiam, partim ex claris iuribus, partim rationibus iuridicis ducti, Superioribus maioribus et regularibus omnibus longe a propria domo decedentibus concedebant. Cum hodie Codex expresse de religiosis cuiuslibet gradus et dignitatis loquatur, et pro defunctis longe a propria domo aliud statuerit (c. 1221, § 1) id amplius sustineri nequit [4].

γ) Perpetuo saecularizati cum a religione omnino separati sint, certo, ut videtur, sibi sepulturam eligere possunt (c. 638, 641, § 1, 1°) [5]. Quod tamen ad simpliciter exclaustratos extendi nequit, quia tales veri religiosi manent (c. 639).

δ) Cum verbum *prohibitionis* invaliditatem non significet et hoc verbo canon utatur, electio sepulturae a religioso simpliciter professo facta invalida non videtur, cum *velle et nolle* ipse adhuc retineat [6].

ε) Electio sepulturae facta ante professionem religiosam vi professionis, saltem sollemnis, sua vi destituitur, « quia inspicitur tempus mortis ad discernendum, an quis sit habilis ad eligendam sepulturam » [7].

---

[1] Cfr. Ojetti, *l. c.*, 2144; Ferraris, *l. c.*, 104 et sq.; Many, *l. c.*, 164; Piat, II, pag. 316 et sq., ubi haec habet: « Notandum vero, quod electio a patre vel matre facta pro filio impubere periculose decumbente nullius sit roboris, si periculum evaserit filius, et pubes factus electionem non ratihabuerit, iuxta auctores, quibus favere videntur S. Congregationis Concilii declarationes ».

[2] Cfr. Piat, *l. c.*, II, pag. 317.

[3] Cfr. Ojetti, *l. c.*, v. *Exsequiae*, n. 2144.

[4] Circa veterem disciplinam cfr. Reiff., *l. c.*, l. III, t. 28, n. 18 et 42; Ferraris, *l. c.*, v. *Sepult.*, n. 39 et sq.; Ojetti, *l. c.*, 2144; Many, *l. c.*, 164 et maxime c. 5, III, 12 in 6°; *Il Monitore Ecclesiastico*, ser. II, vol. VI, pag. 414 sq. (1904).

[5] Ojetti, *l. c.*, 2144; *Monitore Ecclesiastico*, *l. c.*

[6] Cfr. etiam *Monitore Ecclesiastico*, ser. II, vol. VI, pag. 414 sq.

[7] Cfr. Pirhing, *Ius canonicum*, in quinque libr. Decr. distr., l. III, t. 28, n. 12.

ζ) Religiosi etiam sollemniter professi de Superiorum suorum licentia, sibi sepulturam eligere possunt probabiliter. Hoc tamen difficilius post Codicem admitti poterit [1].

η) Electi et dimissi ab ordine aut religione eligere sibi possunt sepulturam ; quod e contra nequeunt facere apostatae et fugitivi ; hoc alterum tamen ad casum quo dicti apostatae et fugitivi absolutionem non obtinuerint, vel ad ordinem redierint, restrinxerim [2].

θ) Religiosi Episcopi et a fortiori Cardinales sepulturam sibi eligere possunt. Cum Codex loquatur de Episcopis simpliciter, dubium esse nequit quin et Episcopi Titulares comprehendantur. Immo et Vicarii apostolici et Praefecti apostolici comprehendi videntur [3].

ι) Quae de religiosis viris dicuntur et religiosis feminis, quatenus fieri potest, applicantur [4].

c) Omnes qui ecclesiastica sepultura privantur, ut ex se patet, de quibus postea agemus [5].

d) Quotquot usu rationis sunt habitu destituti (c. 88 et 103, § 1).

192. — IV. De libertate electionis sepulturae.

Ad tuendam libertatem fidelium in electione sepulturae Codex ex c. 1, III, *De sepulturis*, 12, in VI° fere ad litteram retulit sequentem canonem :

« Religiosi et clerici saeculares districte vetantur ne quos ad vovendum, iurandum, vel fide interposita seu aliter promittendum inducant ut apud ipsorum ecclesias funus, aut apud ipsorum coemeterium sepulturam eligant, vel factam electionem non immutent ; quod si contra factum fuerit, electio sit nulla » (c. 1227).

Circa quod nota :

1° Hoc canone vetantur clerici et religiosi ne quos inducant ad vovendum, iurandum vel fide interposita seu aliter promittendum... non vero prohibetur simplex inductio ad electionem faciendam sine ulla promissione, relicta eligenti facultate factam electionem revocandi [6].

---

1 Piat, c. 1, II, pag. 314.

2 Cfr. Piat, *l. c.*, II, pag. 314 ; Rossi, *l. c.*, n. 58, NB.

3 Cf. Rossi, *l. c.*, n. 58.

4 Rossi, *l. c.*, n. 58.

5 Piat, *l. c.*, II, pag. 317.

6 Cfr. Piat, *l. c.*, II, pag. 319 ; Bassaeum, *l. c.*, v. *Sepultura*, n. 2 ; Ferraris, *l. c.*, n. 120 ; Many, *l. c.*, 165, 6° ; Antonioli, *De re funeraria*, secondo il Codice, Bergamo, 1919, pag. 26, 4° ; Rossi, *l. c.*, n. 61. — *Il Monitore ecclesiastico* hunc canonem exponens haec habet : « Degno poi di nota in questo punto è non solo quanto si richiede perchè una chiesa possa scegliersi (c. 1225), e come di detta scelta possa darsi mandato ad altro (c. 1227), ma il divieto assoluto che si fa ai religiosi e ai chierici secolari di influire come che sia sulla volontà dei fedeli circa la scelta della loro sepoltura ; ogni ingerenza che induca a determinazione arreca la nullità dell'atto (c. 1227) ». Haec interpretatio, sit dictum

2° Canonis prohibitio religiosos omnes et clericos, respicit, extenditurque etiam ad illos in quorum ecclesia defunctus esset de iure sepeliendus « quia ubicumque intervenit actus prohibitus, ibi intervenit peccatum » [1]. Unde nec parochi nec ecclesiae sepulcri maiorum clerici id facere possunt : contra aliquos qui docent parochos posse inducere iuramento etiam alienos subditos ad sepulturam eligendam in propria ecclesia ; quam tamen opinionem laxam et cum dictione generali canonis conciliari non posse affirmaverim [2].

3° Haec autem prohibitio gravis est, ut communiter docent auctores, et ut ex ipsa canonis sanctione deduci potest [3].

4° Poena hodie unice vigens contra huiusmodi legis transgressionem est nullitas electionis ex tali inductione per votum etc. factae : non erit tamen nulla electio simplici inductione vel adhortatione, persuasione aut etiam precibus adhibitis, facta, quia haec licita sunt [4]. Aliae autem poenae non amplius vigent [5].

5° Prohibitio non respicit laicos, qui proinde et ad iurandum et ad vovendum etc. inducere possunt [6].

6° Non prohibetur inductio ad vovendum etc. ut quis sepulturam eligat in determinata ecclesia, dummodo de non propria inducentis ecclesia agatur ; patet ex canone [7].

7° Nomine *religiosorum* in canone intelliguntur etiam moniales et religiosi conversi [8].

8° Huc etiam referri possunt quae alibi diximus de inducendis ad eligendam sepulturam in ecclesia regulari illis qui in habitu religioso sepeliri cuperent. Illa enim inductio cum iure praecipiatur aut saltem permittatur, certe non cadit sub prohibitione huius canonis 1227 [9].

---

cum venia tanti periodici, recta non videtur. Canon enim iste prohibet non quamlibet ingerentiam quae ad electionem determinatae sepulturae inducat; nec prohibitionem absolutam continet inducendi aliquem ad eligendam determinatam sepulturam, sed solummodo vetat ne clerici saeculares aut religiosi quos *inducant ad vovendum, iurandum, vel fide interposita seu aliter promittendum* ut apud ipsorum ecclesias aut apud ipsorum coemeterium sepulturam eligant, vel factam electionem non immutent. De simplici inductione ad electionem faciendam etiam apud ipsorum ecclesias aut coemeterium canon non loquitur.

[1] Bassaeus, *l. c.*, n. 2; Barbosa, *Iuris ecclesiastici universi*, pars II, l. II, n. 25.

[2] Cfr. Ferraris, *l. c.*, 122.

[3] Cfr. Bassaeum et alios, *l. c.*

[4] Bassaeus, *l. c.*; Piat, *l. c.*, II, 318 sq.; Many, *l. c.*, 165, 6°.

[5] Ferraris, *l. c.*, 25 sq.

[6] Many, *l. c.*

[7] Cfr. Ferraris, *l. c.*, 118.

[8] Ferraris, *l. c.*, 123.

[9] Ferraris, *l. c.*, 56. A Codice prohiberi videtur inductio ad quamlibet promissionem de sepultura aut ecclesia funeris eligenda; ibi enim dicitur : *vetantur ne quos ad vovendum... vel aliter promittendum...* quibus verbis quaelibet promissio prohibetur. Attamen, ut iam supra diximus non prohibetur inductio ad ipsam electionem faciendam.

193. — V. De admissione cadaverum extraneorum.

1° « Si electa fuerit sepultura in coemeterio diverso a coemeterio propriae defuncti paroeciae, cadaver in illo sepeliatur, dummodo nihil obstet ex parte eorum a quibus coemeterium pendet » (c. 1228, § 1).

a) Ubi paroecialia coemeteria non publica vigent, si quis alibi coemeterium sepulturae, alibi vero ecclesiam funeris elegerit, parochi coemeterii consensus requiritur ad tumulationem in coemeterio electo faciendam, isque consensum denegare potest.

Ubi vero coemeteria civilia vigent, praescriptione canonis consensus auctoritatis civilis requiri videtur isque sufficere; nisi forte unaquaeque paroecia, quae illo utitur coemeterio, ius aliquod in determinata coemeterii parte sibi exclusive acquisierit, tunc enim illa pars coemeterii velut coemeterium proprium paroeciale considerari poterit et consensus parochi, praeter consensum auctoritatis civilis requireretur.

b) Posset hic quaeri an parochus, vel religiosi (de quibus in paragrapho sequenti) vel ii a quibus coemeterium electum pendet, pro concessione consensus ad humationem faciendam, vel potius ad concessionem loci ad humationem necessarii, aliquid tanquam pretium exigere possint? Cui quaestioni antiquitus respondebant canonistae, pro simplicis tumulationis fossa in loco communi benedicti coemeterii, nihil accipi posse tanquam pretium loci sacri, quia id lege positiva prohibebatur (c. 13, X, III, 28). Attamen id addit Many: « De iure naturali nihil obstare videtur, quin aliquid recipiatur » nec Codex veteres in hac re prohibitiones conservare voluisse videtur [1]. Quae doctrina certa videtur, saltem si de iis agatur qui in illo coemeterio ex iure communi sepeliendi non essent (qui utique est casus canonis de quo agimus) quia tales cum ad hoc nullum ius habeant, iuris concessio pretio ipsis emenda est; pretium tamen augeri nequit ratione receptae benedictionis.

Pro sepultura vero in proprio coemeterio ex iure communi facienda pretii solutio difficilius admitti potest [2].

2° « Electa sepultura in coemeterio religiosorum, ut cadaver inibi sepeliri queat, requiritur et sufficit consensus Superioris religiosi, ad normam constitutionum cuiusque religionis » (c. 1228, § 2) [3].

a) Qui consensus Superioris sicut et consensus parochi in paragrapho praecedenti non ad valorem electionis factae, quae per se iam valet, sed ad ipsius complementum requiritur, seu ad hoc ut

---

1 Cfr. c. 730; Many, *l. c.*, 152.
2 Cfr. Many, *l. c.*, 152.
3 Cfr. Ferreres, *Le confraternite*, n. 258.

facta electio suum effectum sortiatur. Superior autem, ut patet, consensum dare nulla lege tenetur, praesertim si aliam funeris ecclesiam defunctus elegerit.

b) Codex consensum Superioris religiosi *ad normam constitutionum* requirit [1]. Qui Superior potest esse maior aut etiam localis.

194. — VI. De modo faciendi electionem sepulturae et de eiusdem electionis probatione.

1° « Ecclesiam funeris aut coemeterium sepulturae quis eligere potest per se vel per alium cui legitimum mandatum dederit » (c. 1226, § 1).

a) Nota etiam in hoc canone claram distinctionem electionis coemeterii ab electione ecclesiae funerantis [2].

b) Mandatarius, quaelibet persona esse potest, nec ut ipsa ius habeat eligendae sibi sepulturae requiritur.

c) Mandatum, cum sit factum, probari, non praesumi, debet.

d) « Si electio fiat per alium, hic suum mandatum explere potest, etiam post mortem mandantis » (c. 1226, § 2). Quod iam ante Codicem communius docebant auctores contra quosdam aliter sentientes [3].

e) Electio sepulturae numquam praesumitur, sed probanda est [4].

195. — 2° « Factam electionem aut mandati concessionem quolibet legitimo modo probare licet » (c. 1226, § 1).

a) Inter modos quibus probari potest et quidem sufficienter, hi adnumerari possunt :

---

[1] Constitutiones nostrae (Ord. Min. Capuc.) istiusmodi Superiores non designant et potius ipsam sepulturam in nostris ecclesiis fieri prohibent. Non obstante hac prohibitione, si aliquando consensus a Superiore etiam locali datus sit ex rationabili causa datus valide erit ; illa enim Constitutionum prohibitio non tantae vis esse videtur ut per illam ecclesias ordinis iure sepulturae ab hoc et aliis canonibus recognito privari putandum sit.

Insuper praescriptio Constitutionum nostrarum ad coemeteria fratrum in publicis coemeteriis, et ad electionem nostrarum ecclesiarum ad funera facienda extendenda, uti videtur, non est. Postremo nec Ordo nec S. Sedes prohibitionem Constitutionum Ord. M. Cappuccinorum n. 62, severiori modo intellexerunt. S. C. EE. et RR. 5 Maii, 1905, in *Monitore ecclesiastico*, ser. II, vol. VII (1005), pag. 249. Cfr. etiam Marc. De Luccia, *De iure PP. Minor. Capuccinor. deciso*, pag. 230, n. 25 et sq. et pag. 423, n. 12 et sq. Idem iam suo tempore testatur Card. De Luca, *De Regularibus*, Disc. I, n. 49: « Privilegia vero de hoc in specie agentia percutiunt remotionem illius obstaculi seu prohibitionis, quam antiquitus regulares habebant, ut in eorum ecclesiis nulli saeculari, quamvis ex electione, sepultura daretur, eo modo quo de praesenti, ex proprio tamen instituto ab eiusdem Religionis Praelato dispensabili, servat Religio Capuccinorum ».

[2] Si defunctus praedeterminavit ecclesiam in qua sibi funebres absolutiones persolvi desiderat, hac determinatione sibi funerantem ecclesiam elegisse praesumitur. S. C. EE. et RR. 29 Iul. 1604; Ferreres, *Le Confraternite*, n. 268.

[3] Cfr. Many, *l. c.*, n. 165.

[4] Cfr. Causam Dianen., *Iuris funerandi*, 9 Iul. 1921, *Acta A. S.*, XIII, pag. 534.

α) « Per duos testes de electione a defuncto facta deponentes, etiamsi illi testes sint singulares, si nempe deponant defunctum sepulturam elegisse, licet varient circa tempus quo ille voluntatem suam manifestaverit. Si vero discordent, non quoad electionis factum, sed quoad ecclesiam electam, coniecturis standum est quibus moribundus moveri potuit ad unam potius quam ad aliam eligendam ».

β) Probari potest per instrumenta, sive scripturas authenticas, v. g. per testamentum, seu codicillum, etiamsi haec sint invalida.

γ) Immo et per scripturam privatam, manu propria subscriptam, et dummodo constet esse illius qui sepulturam elegit.

δ) « Iuxta plures, quibus favet S. Congregatio Concilii, sufficit ad electionem probandam, confessarii testimonium, dummodo hic non testetur ad proprium commodum ». (P. Piat, *l. c.* II, 217 sq. cum magno apparatu litteraturae). Insuper in nota idem auctor eodem loco addit: « Plures auctores docent religiosos posse in causis suae ecclesiae testimonium ferre: quia causa ecclesiae non est causa singulorum » [1].

ε) Sufficit item testimonium parochi, dummodo in proprium commodum non testetur [2].

ζ) Item valet electio facta nutis et signis dummodo sufficienter constet de voluntate eligentis [3].

b) Non sufficeret autem propositi aut desiderii manifestatio eligendi sibi sepulturam ad ipsam electionem probandam; quia desiderium et eius manifestatio non sunt electio [4].

c) Quae dicuntur de probatione electionis, ex canone 1226, § 1 etiam mandati probationi applicanda sunt.

d) Praeter mandatarium nullus alius sepulturam defuncto puberi eligere potest [5].

Art. IV. — *De ecclesia funerante sepulcri maiorum.*

196. — I. Notio et divisio sepulcri maiorum.

1° Sepulcrum maiorum seu gentilitium sua generali acceptione, est locus, intra vel etiam extra coemeterium, auctoritate Ordinarii

---

[1] Cfr. etiam Many, *l. c.*, n. 165, 2°; Cappello, *De visitatione SS. Liminum*, II, pag. 227; Ferreres, *Le Confraternite*, n. 268.

[2] S. C. C. 13 Febr. 1666 apud Mocchegiani, *l. c.*, II, n. 1164.

[3] S. C. C. *ibidem.*

[4] Piat., *l. c.*, pag. 318.

[5] S. C. EE. et RR. 29 Iul. 1904 in Savonensi admisit simplicem designationem ecclesiae a defuncto factam pro absolutione cadaveris danda in ecclesia regulari haberi ut veram electionem sepulturae; aderant tamen et alia adminicula pro hac electione robanda. *Monitore ecclesiastico* (1914), vol. VI, ser. II, pag. 387.

loci legitime deputatus ad sepulturam in commodum alicuius determinatae familiae vel personae moralis (c. 1208, § 3, et 1209, § 1). Antiquitus sepulcrum maiorum solummodo pro familia privata, nunc ex citato c. 1208, § 3 etiam personis moralibus concedi potest, ut videtur.

197. — 2° Quadruplex habetur sepulcrum maiorum.

a) Sepulcrum familiae seu gentilitium quod quis sibi suisque exstruxit aut alio legitimo quovis modo acquisivit.

In tali autem sepulcro solummodo qui de familia sunt et omnes descendentes sive mares sive foeminae sint, licet in aliam familiam transierint sepeliendi sunt. Item omnes descendentes ex iisdem. Tale sepulcrum ad heredes qui de familia non sint non transit [1]. Item non potest inservire sepulcrum familiae affinibus [2].

b) Sepulcrum hereditarium quod quis sibi exstruxit vel alio modo legitimo acquisierit cum facultate et expressa declaratione illud ad heredes tantummodo, sive de familia sunt sive non sunt, transmittendi una cum reliqua hereditate [3].

c) Sepulcrum maiorum mixtum quod sive heredibus sive familiae quibusvis descendentibus transmitti potest [4].

d) A Codice (c. 1208, § 3) alia adhuc distinctio sepulcri maiorum, quae utique iam antiquitus alicubi vigebat, induci videtur, qua nempe sepulcrum particulare sibi erigere possunt vel alio modo legitimo acquirere non solum quaelibet personae aut familiae privatae sed etiam illae personae morales quae ad proprie dictum coemeterium ius non habent. Ita e. g. Congregationes votorum simplicium non exemptae etc. Huiusmodi sepulcrum quod sibi suisve aliqua persona moralis erexerit, sepulcrum maiorum *sociale* vel *proprium* vocari poterit, quia determinatae societatis usui reservatur. Verum haec distinctio ad distinctionem sepulcri familiaris accedere videtur, familia privata a familia seu a persona morali substituta [5].

---

[1] Ferraris, *l. c.*, 153; Many, *l. c.*, 166. Iure sepulcri familiaris gaudet et filius naturalis si pater eius notorie cognitus est aut filium agnoverit — non vero adulterinus aut incestuosus. Filius vero adoptivus, ubi romanum adoptionis institutum viget, sepulcro adoptantis gaudet si adoptanti praemoriatur. (Many, *l. c.*, 167).

[2] Cfr. S. C. EE. et RR. 30 Aug. 1878, *Monitore ecclesiastico*, ser. I, v. I, pag. 570; attamen cfr. quae infra hoc numero dicuntur.

[3] Ferraris, *l. c.*, 154; Many, *l. c.*, 166.

[4] Many, *l. c.*, 166. Multa tamen quae de sepulcris maiorum disserebant antiqui canonistae circa varias sepulcrorum huiusmodi species, non videntur amplius practici momenti, praesertim vi can. 1209, § 1 ubi sepulcra particularia, quo generali nomine omnes species sepulcrorum maiorum intelligi possunt, de consensu illius, a quo pendent, alienari possunt. Omnes igitur sepulcri maiorum species, hereditariae aliquo modo sunt.

[5] *Il Monitore ecclesiastico* (1921) pag. 162, n. 12 hanc distinctionem sepulcrorum maiorum impugnare videtur; at ibi de canone 1208, § 3 silet, hoc autem canone expresse

Ad dignoscendum cuius speciei sit aliquod determinatum sepulcrum maiorum, recurri potest ad expressam illius qui sibi suisque sepulcrum exstruxit voluntatem, quae ex testamento vel ex alio acto publico vel etiam ex quavis probatione cognosci potest [1].

Praesertim vero ad licentiam scriptam quae ad erectionem sepulcri requiritur (c. 1209, § 1) et velut actus publicus erectionis habenda est, recurri potest.

Sepulcrum hereditarium aut mixtum stricte familiare fieri potest; et generatim quodlibet sepulcrum particulare suum usum aut destinationem mutare potest praesertim alienatione, ad quam faciendam illius qui sepulcri construendi licentiam dedit, consensus requiritur (c. 1209, § 1).

198. — II. **Exstructio sepulcrorum maiorum.** - 1° *Quis sibi erigere possit.*

a) Quilibet christianus sui iuris sibi, suisque sepulcrum particulare erigere potest (c. 1209, § 1).

Excluduntur, ut patet, religiosi singuli, non, ut diximus, congregatio qua talis.

b) Possunt item ex expressa iuris sanctione quaelibet personae morales (c. 1208, § 3).

2° *Servanda in exstructione sepulcri maiorum in coemeterio iuris ecclesiastici* [2].

Ad sepulcrum maiorum exstruendum haec quae sequuntur praesertim servanda sunt:

a) Loci designatio ab eo facta qui sibi suisque sepulcrum exstruere desiderat, requiritur, ut per se patet.

b) Requiritur consensus seu licentia saltem subsequens auctoritatis ecclesiasticae. Quaenam vero sit illa auctoritas ecclesiastica in specie ex iure iudicandum est.

Si agatur de coemeteriis iuris ecclesiastici, nullo modo ab auctoritate civili dependentibus, illa auctoritas erit:

---

sermo est de personis moralibus quibus sicut et personis physicis ab Ordinario permitti potest erectio sepulcri maiorum. Hoc utique *Monitore* concedendum est ad sepulcrum hoc exstruendum expressum et explicitum privilegium necessarium esse; at etiam alia sepulcri maiorum genera privilegii naturam induunt.

[1] Many, *l. c.*, n. 166.

[2] Erectio sepulcri maiorum in aliquo coemeterio cui aliqua ex requisitis formalitatibus, e. g. consensus Superioris desit, valere saltem dicenda est pro illo qui sepulcrum erexit ut electio sepulturae; eo enim ipso quod quis sepulcrum sibi erexit sat clare suam voluntatem, ut eo in loco sepeliatur, expressit. Descendentes tamen et heredes vel electionem pro seipsis renovare vel formalitates omissas supplere tenentur ad hoc ut ibi sepeliri cum iuribus sepulcri maiorum possint.

α) Ordinarius loci si sepulcrum particulare in coemeterio stricte paroeciali Ordinario loci subiecto exclusive, extruendum sit (c. 1209, § 1) [1].

β) Superior religiosus vel alius Superior a quo coemeterium, in quo sepulcrum exstruendum est, pendet (c. 2209, § 1) [2]. In hoc casu de iure communi vigente ex citato canone consensus Superioris localis sufficit, ut videtur (c. 1209, § 1).

c) Licentia scripta requiritur. Verum scriptura ad valorem factae erectionis requiri non videtur et ad probationem tantummodo necessaria erit.

Id certo affirmari potest saltem pro sepulcris iam erectis, etiam ex eo quod ista lex effectum retroactivum non habet.

Expedit tamen etiam pro sepulcris iam erectis scripturam fieri ad lites praeveniendas praefiniendasque in futurum.

d) In scriptura erectionis determinari etiam convenit, utrum sepulcrum exstruendum familiare, mixtum an hereditarium sit.

Quae quidem valent si sepulcrum sit exstruendum in coemeteriis stricti iuris ecclesiastici quae tamen multis in locis non amplius vigent [3].

Si e contra agatur de coemeteriis municipalibus aut aliter publicis tunc sequentia attendenda sunt.

199. — 3° *Servanda in exstructione sepulcri particularis in coemeteriis civilibus* [4]:

a) Circa erectionem sepulcri in coemeteriis publicis civilibus eadem valent (non quidem ex claro iure quod in Codice desideratur, sed ex analogia) quae supra pro erectione sepulcri in coemeterio stricte paroeciali aut religiosorum exposuimus. — Haec tamen notanda sunt:

α) Cum haec coemeteria stricte paroecialia non sint et praeter quam pluribus paroeciis, etiam religiosis exemptis, qui pariter ius ad proprium coemeterium habent (c. 1208, § 2), propria aliquo saltem

---

[1] Vecchiotti, *Institutiones canonicae*, II, § 58; Ojetti, *l. c.*, v. *Exsequiae*, n. 2149; Pirhing, *Ius canonicum*, in quinque libr. Decr. distrib., l. III, tit. 28, n. 24.

[2] Vecchiotti, *l. c.*, § 58.

[3] Ferreres requirit ad canonicam erectionem sepulcri etiam iustam causam, et designationem in loco sacro. At iusta causa a iure non requiritur expresse, nec ius fidelium causae determinatae alligatum est sive pro electione ordinaria, sive pro electione perpetua quae ius sepulcri constituit. Item Codex c. 1208, § 3 locum sacrum pro erectione non requirit, immo contrarium supponit, cum dicat sepulcrum erigi posse extra coemeterium commune et coemeterii instar benedici. Codici igitur nunc standum est. Cfr. Ferreres, *Le Confraternite*, n. 294; cfr. etiam Bevilacqua A., *De Episcopi seu Ordinarii iuribus et obligationibus*, n. 922.

[4] Haec valent praesertim apud nos in Italia ubi omnia coemeteria civilia sunt.

modo sint, et cum iura ab Ecclesia alicui concessa vi legis civilis abrogari non potuerint, in iisdem publicis coemeteriis sepulcra maiorum sive ab Ordinario loci sive a Superiore religioso indifferenter erigi posse videntur; ideoque alterutrius consensum sufficere; alioquin dicendum esset a lege civili posse religiosos suis iuribus (c. 1209, § 1) privari, quod absonum est [1].

Coemeterium igitur publicum civile, proprium est in sensu canonis 1209, § 1, tum omnibus paroeciis, tum etiam unicuique ordini religioso eo utentibus.

Hoc unum Ordinario loci reservari videtur, *celebratio nempe Missae* in dictis sepulcris si oratorium habeant (c. 1194).

β) In concessione licentiae pro erigendo sepulcro particulari in aliquo publico coemeterio, Ordinarii loci una cum persona quae sepulcrum erigit, erit determinare ecclesiam funerantem, quod maxime necessarium est ubi de coemeterio pluribus paroeciis inserviente agitur.

In hac vero determinatione ex aequitate non ex stricta obligatione tum domicilium personae sepulcrum erigentis, tum consuetudo localis, tum tandem dispositiones c. 1230, § 7 attendenda sunt.

γ) Sepulcra maiorum seu particularia antiquitus in ecclesia erecta, introductione coemeteriorum publicorum in coemeteria per se translata sunt, servata dependentia et iure funerandi illi ecclesiae in qua antea sepulcrum maiorum exstabat; etenim ius commune Ecclesiae circa sepulcra maiorum, a lege civili de publicis coemeteriis abrogari nequivit [2].

200. — Corollarium. - Ex dictis patet cappellas seu aediculas in modernis coemeteriis municipalibus, a privatis familiis erectas, vel etiam areas determinatas cum iure exclusivo ibi sepeliendi, esse quidem sepulcra maiorum sensu canonico, si de Ordinarii loci licentia

---

[1] Cfr. *Acta S. Sedis*, XV, pag. 553 et sq.

[2] Cfr. *Causam Clavarensem*, die 17 Iunii 1905 a S. C. C. actam in *Monitore ecclesiastico*, ser. II, vol. VII, pagina 348 sq. Mocchegiani, *l. c.*, II, 1202 ubi affertur responsum S. C. C. pro hoc casu specifico favore regularium datum 26 Nov. 1864; et idem Mocchegiani, *ibidem*, n. 1218 ubi affert responsum item a S. C. C. datum die 14 Aug. 1874 quo expresse declaratur non requiri pro regularibus ut iure funerandi gaudeant proprium et distinctum sepulcrum in communi coemeterio; nec potest Episcopus coemeterium a civili potestate erectum paroeciale declarare, ita ut aliae ecclesiae quae illo uti debent facultate funerandi priventur. Cfr. tandem aliam causam apud S. C. C. 17 Februar. 1900 actam qua declaratur ecclesiam, quae ad funera ius antiquitus habebat ratione sepulcri maiorum in ipsa exsistentis, hoc ius non amisisse translatione sepulcri in publicum coemeterium, licet de facto huiusmodi sepulcrum in coemeterio nondum exstructum sit. (Cfr. *Monitore ecclesiastico* (1900), ser. II, vol. II, pag.1 52). Plura etiam hoc sensu afferuntur a Many, *l. c.*, n. 207 SS. CC. responsa quae rem omnino evincunt.

(aut etiam de licentia Superioris religionis exemptae) - (c. 1209, § 1) erecta vel eo, vi legis civilis, translata sint; si vero licentia Ordinarii loci aut Superioris religiosi non habeatur, iure sepulcri gentilitii non gaudent.

Pro sepulcris illuc translatis sufficit licentia data in exstructione sepulcri in ecclesia ubi prius erant, quae licentia, licet non habeatur, iure praesumitur hoc casu, et ecclesia, in qua illa sepulcra erant, hac translatione sua iura non amisit; quia status nequit iura ab ecclesia data auferre.

201. — Scholion. - *De iure tumuli.* - Auctores ante Codicem distinguunt ius tumulationis a simplici iure tumuli. Ius tumulationis, quod et ius sepulturae aut ius funerandi appellatur, est ius funera faciendi : ius vero simplicis tumuli est ius in determinato loco condendi cadavera alicuius determinatae familiae aut societatis, postquam exsequiarum ordo iuxta ius commune expletus est. Ut patet ius tumuli hoc modo intellectum est velut sepulcrum maiorum dimidiatum. Episcopus potest utique tali modo sepulcrum particulare alicui concedere, cum expressa conditione quod exsequiae iuxta ius commune fiant. Tunc habetur ius tumuli non ius tumulationis aut sepulcri maiorum [1].

202. — III. Ecclesia funerans pro habentibus sepulcrum maiorum. - 1° « Si quis sepulcrum maiorum in aliquo coemeterio possidens, non electa alibi sepultura, decesserit, in eodem sepeliendus est, si illuc commode asportari possit, salvo praescripto c. 1218, § 3» (c. 1229, § 1).

a) Hoc canone ius vetus confirmatur quo sepulturae electivae ecclesia, omnibus aliis praevalere decernebatur, in eiusque defectu ecclesia sepulcri maiorum, quae praesumpta velut electio, deficiente electiva, habebatur.

b) Regula a canone statuta servanda est etiam pro infantibus non obstante praescriptione c. 1209, § 3; quae ad illos non extenditur infantes qui sepulcrum maiorum habeant [2].

c) Canon non loquitur expresse de ecclesia funerante, sed de sepultura in genere; attamen ex principio « *ubi tumulus ibi funus* » et ex titulo capitis qui sic se habet « De cadaveris translatione ad ecclesiam, funere et depositione », nemini dubium esse potest ecclesiam funerantem in casu esse ecclesiam sepulcri maiorum; et si se-

---

[1] Cfr. Many, *l. c.*, n. 161; Vecchiotti, *l. c.*, § 58.

[2] Ferraris, *l. c.*, 15; Many, *l. c.*, c. 167, 5°.

pulcrum maiorum in publico coemeterio est, ecclesia funerans est illa quae talis ex antiquo iure probatur aut ex limine fundationis sepulcri. Quibus criteriis deficientibus, ecclesia funerans ex c. 1230, § 7 erit iudicanda.

d) In Codice vox *sepulcrum maiorum* sua generali significatione intelligenda videtur, sensu sepulcri proprii aut particularis, iuxta ea quae supra ubi de notione sepulcri maiorum egimus. Quae igitur habet Codex hoc canone tum sepulcro familiari, tum sepulcro hereditario, tum sepulcro mixto applicanda sunt. Codex ipse hanc interpretationem insinuat c. 1229, § 3.

e) Illa tamen regula can. 1229, § 1, quatenus sepulcro stricte familiari applicatur, vera est solummodo relate ad descendentes non e converso, ita ut si moriatur pater vel avus, sepeliendus non sit in sepulcro filii vel nepotis, et ratio est quia ascendentes non sequuntur sepulcrum descendentium, nec transversales sepulcrum transversalium, nisi sint heredes, et sepultura sit hereditaria, aut sit ibi facta electio [1].

f) Si defunctus ecclesiam funeris aliam elegerit ab ecclesia sepulcri maiorum distinctam, ecclesia electa erit funerans, licet corpus, in sepulcro maiorum sepeliendum sit. Id ex hoc ipso canone deducitur (c. 1229, § 1) [2].

g) Canonis dispositio valet tum pro iis qui ad normam canonis 1218, § 2 ad sepulcrum maiorum, commode pedestri itinere, transferri possunt, tum pro iis qui, expensis eorum quorum interest transferuntur (c. 1218, § 3). Si vero defunctus nec commode asportari possit, nec ii quorum interest onus hoc in se suscipere voluerint, tunc ecclesia funerans ecclesia propria defuncti est ex iure ordinario et communi.

h) Plura si sint maiorum sepulcra, defuncti familia aut heredes locum sepulturae deligant (c. 1229, § 3).

Qua canonis dispositione, sepulcrum familiae et sepulcrum hereditarium iam aequiparari videntur et proinde finem habent omnes antiquorum canonistarum disputationes circa praecedentiam inter varia sepulcra maiorum quae defunctus habere potuerit. Nunc, quolibet in casu, illud inter sepulcra maiorum praevalet quod familia vel heredes defuncti delegerint.

Circa ius antiquum hac in re cfr. Many, *l. c.*, 167, ubi sepul-

---

[1] Ferraris, *l. c.*, 19.

[2] Idem valebat et in iure vetere: Si defuncti familia in communi coemeterio sepulcrum canonice erectum habeat, non ideo personae singulae illius familiae iure electionis privantur. Cfr. Ferreres, *Le Confraternite*, n. 290.

crum familiae sepulcro hereditario praevalere statuitur ; inter sepulcra vero familiaria sepulcrum patris sepulcro matris, et sepulcris ascendentium antiquiorum praevalere dicitur.

203. — 2° « Pro uxore attenditur sepulcrum viri, et si plures habuerit, sepulcrum ultimi » (c. 1229, § 2) « ut quos coniunxit unum coniugium, coniungat unum sepulcrum, quia una caro sunt, et quos Deus coniunxit, homo non separet » (c. 2, C. 13, q. 2).

Ratio vero cur ultimi tantummodo mariti sepulcrum attenditur est quia secundo et ulteriori matrimonio uxor a prioribus viris totaliter separata est et nonnisi ultimi honorem et domicilium retinuit.

a) Exceptio ista a regula generali non est facultativa, eo sensu quod uxor possit sepeliri sive in sepulcro viri, sive in sepulcro domicilii sui, sed est praeceptiva, si ad ipsum viri sepulcrum mulier commode pedestri itinere asportari possit. Si vero asportari nequeat commode, tunc utique sepultura seu tumulatio in sepulcro viri est facultativa et arbitrio eorum quorum interest relinquitur ad normam c. 1218, § 3.

b) Exceptio hac paragrapho statuta est in favorem familiae mariti ; uxor enim magis ad novam viri familiam quam ad veterem patris sui pertinere praesumitur. Exceptio antiquissimo iam iure invenitur (cfr. c. 2 et 3, C. 13, q. 2).

c) Attamen etiam pro uxore, sepulcro viri sepulcrum electivum uxoris praevalet (c. 1223, § 2).

d) Sepulcrum viri (idem dic de ecclesia funerante viri) praevalet, licet sit tantummodo electivum, dummodo electio revera facta sit, et licet vir vivat adhuc. Ita si uxor decedat et vir velit in determinata ecclesia funera facere, id poterit dummodo in eadem ecclesia ipse sibi sepulturam eligat [1].

e) An idem dici possit de sepulcro domicilii mariti, si nempe maritus nec sepulcrum maiorum habeat, nec sibi specialiter aliquam funeris ecclesiam elegerit, non omnino clare docent auctores ; attamen ex generalibus iuris principiis id affirmandum videtur, « etiamsi mulier post mortem ultimi mariti locum habitationis mutet, et ad patrem v. g. vel aliorsum extra fines et locum sepulturae mariti se conferat. Ratio est ; quia non tantum in vita mariti [2] sed etiam post mortem eiusdem, uxor retinet domicilium illius [3].

---

[1] Cfr. *Monitore ecclesiastico*, ser. II, vol. V, pag. 378, n. 77 ; Reiff., *l. c.*, n. 23 ; Ferreres, *Le Confraternite*, n. 267.

[2] Cfr. *l. fin.*, § 3 D. ad Municipalem ; Barbosa, *l. c.*, n. 29.

[3] Reiff., *l. c.*, 22; cfr. etiam c. 93, § 1; paulo aliter, Many, *l. c.*, 168, 4° et Maroto, *l. c.*, t. I, n. 411, 2° in nota 3, quod contra nostram sententiam rem non evincit.

Igitur in nostra hac opinione uxor sepelienda est in sepulcro viri maiorum, in sepulcro viri electivo. Si vir adhuc vivat, nec sepulcrum maiorum habeat, nec sepulcrum sibi eligat, tunc etiam uxor in sepulcro maiorum suorum sepelienda est, et in eius defectu, in sepulcro domicilii ex iure communi et ordinario [1]. Hoc saltem valere dicendum est in locis ubi consuetudo hanc interpretationem acceptavit.

f) Exceptio pro uxore etiam in casu quo uxor ad domum mariti nondum traducta sit, nec ab eo cognita valere videtur, quidquid in contrarium docuit antiquitus Ferraris. Canon enim Codicis de uxore simpliciter loquitur, non de uxore traducta domum aut cognita [2].

g) Quodsi uxor ob adulterium vel aliam iustam causam legitime fuerit a viro separata, exceptio non videtur applicanda, quia tunc, hac separatione, quasi cessavit esse uxor, nec mariti amplius honorem retinere dicenda est [3].

h) Plura si sint ultimi viri sepulcra heredes aut familia (mulieris utique familia et heredes, et in eorum defectu, heredes et familia viri quia hic agitur de uxore) inter ipsa sepulcrum eligant (c. 1229, § 3).

i) Sicut uxor in sepulcro mariti, ita etiam maritus, si praemoriatur, non electa sibi sepultura, in sepulcro uxoris sepeliendus est iuxta plures ut Reiff., *l. c.*, n. 24 et 25, et Ferraris, *l. c.*, c. 82. Quia eadem est ratio, nempe « ut quos coniunxit unum coniugium, coniungat unum sepulcrum » (c. 2, C. 13, q. 2) ; qui canon in calce novi Codicis citatur. Plures tamen aliud sentiunt, ut Many, quia « cum agatur de dispositione iuribus parochi praeiudicante, restringenda est ad uxorem » [4]. Quid in re tenendum sit, videant sapientiores. Ratio a Many allata optima ratio est, excepto casu quo alicubi contraria consuetudo vigeat.

204. — Corollaria. - 1° Ut ex hucusque dictis deducitur, cum decernitur aliquem sepeliendum esse in sepulcro maiorum, ecclesia funerans indirecte designatur, etenim, nisi aliud ex alio capite constet, ecclesia funerans in casu est illa in qua sepulcrum maiorum erectum est, vel cui illud in fundatione adnexum est, vel, et hoc praesertim valet si agitur de sepulcris maiorum in publicis coemeteriis rite erectis, ecclesia designata in concessione licentiae ad erigendum canonice sepulcrum maiorum requisitae.

---

[1] Reiff., *l. c.*, 23 ; cfr. etiam S. C. R. 15 Ian. 1633, *Decret. auth.* 601.
[2] Ferraris, *l. c.*, 79.
[3] Ferraris, *l. c.*, n. 80 ; Many, *l. c.*, 168, 2°.
[4] Many, *l. c.*, n. 169.

2° Quod si sepulcrum in communi coemeterio erectum sit canonice, ecclesia vero funerans in eius electione designata non sit, si unica est ecclesia in civitate, ipsa ecclesia funerans censetur esse, licet in civitate defunctus nec domicilium nec quasi-domicilium habuerit; si vero plures in civitate adsint paroeciae, illa censetur esse ecclesia funerans quae electa fuerit, aut si electio facta non fuerit, quam determinat ius particulare, aut consuetudo, et in defectu iuris particularis aut consuetudinis, erit funerans ecclesia cathedralis [1].

3° Si parentes aut ii quorum interest, ad aliquod determinatum coemeterium in quo aream aut aediculam pro sepultura seu tumulatione habeant, quae tamen aedicula verum sepulcrum maiorum non sit ex defectu legitime erectionis, defunctum aliquem asportandum curent suis impensis, ista delatio nullo iure permitti sed summum tantummodo tolerari videtur; et tunc ecclesia funerans illa propriae paroeciae erit, nisi alia a defuncto electa fuisse probetur, et emolumenta proprio parocho cedere debebunt iuxta ius ordinarium et commune; cfr. tamen c. 1230, § 7, quam paragraphum, si de licita et legitima translatione cadaveris intelligenda sit, uti revera videtur quia quod illegitimum est a iure fieri non supponitur, ad casum sepulcri maiorum in publico aliquo coemeterio erecti sine ecclesiae funerantis designatione extendendam putamus.

Negari tamen nequit hunc casum difficiliorem esse, et ius in hac re non omnino clarum.

Scholion. - *De iure cumulativo sepulturae.* - Quaerat hic quispiam: Fieri ne potest sive iure veteri, sive iure novo ut a duobus simul parochis habeatur ius cumulativum fungendi ministro in funeribus alicuius determinati defuncti, sicuti haberi potest in causis matrimonialibus; vel saltem ut ita habeatur ius cumulativum ut praeventioni locus fiat, et is fungi ministro debeat, qui inter plures alios praevenit, sicut in causis processualibus accidere omnibus compertum est?

Ad hanc quaestionem solvendam quaedam praemittere iuvat. Iurium collisio quae habetur «quando datur in uno ius ad rem retinendam, vel exigendam, ad actionem ponendam vel exigendam, dum in altero exstat ius respective ad rem eamdem exigendam, vel retinendam, ad eiusdem actionis omissionem exigendam vel ad actionem illam omittendam dari non potest, quia talis collisio seu contradictio iurium subaudiret saltem ultimatim legem validam esse

---

[1] Cfr. c. 1230, § 7; S. C. C. 27 Aug. 1904; Ferreres, *Le Confraternite, l. c.*, 291 et 296-298.

quamvis contradictoria praecipientem ; quod admittere absonum est ut fuse probant philosophi » [1].

Potest tamen admitti iurium contradictio apparens, aut iurium cumulatio, ita ut praeventioni locus fiat, quia tunc non agitur de iuribus absolutis sed tantum sub conditione a lege concessis.

Quaestio igitur nostra in hoc reincidit ; an locus praeventioni detur inter plures ministros funerum. Quaestione theoretice considerata per se non repugnaret ius cumulativum hoc sensu intellectum.

Potest enim quis in duabus vel etiam in pluribus paroeciis non longe dissitis vel domicilium vel quasi-domicilium habere et tunc si is in territorio paroeciae non propriae moriatur, omnium propriarum paroeciarum parochus proprius erit, et funerum ministro fungi poterit (c. 1216, § 1).

Dixi, re theoretice considerata, quia pro praxi Codex ad lites et alia incommoda vitanda hanc cumulationem omnino abstulit de medio et pro casu allato quaestionem solvit eodem c. 1216, § 2.

Igitur dicendum est Codicem iurium cumulationem circa funera non agnoscere, et si aliquando iurium contradictio apparens habeatur, videndum est iuxta generalia principia interpretationis quodnam praevaleat; illudque unice verum ius erit.

Nec obstat id quod Codex c. 1236, § 2 statuit de portione paroeciali duobus non unico parocho reddenda, ibi enim non agnoscitur ius cumulativum utriusque parochi sed potius ius commune ad eamdem portionem paroecialem.

Igitur ubi de ministro funerum vel etiam de ecclesia funerante lis exoriatur, si alteruter litigantium ius certo sibi competere comprobaverit, alterius ius non consistere etiam demonstrasse putandum est quia duo simul eodem iure gaudere nequeunt.

Et haec quidem ex iure communi valent : at etiam ius particulare huic iuri se conformare debet, secus innumeris litibus ansa praeberetur. Ita si Ordinarius sua potestate utens alicui hospitali vel religioni exemptionem circa funera concesserit, eo ipso, iuri parochi in funera illorum qui in hospitali vel in religione moriuntur derogatum est.

Cfr. tamen S. C. Concil. in Lucana 22 Iunii 1907 ubi ius funerum fere cumulative agnoscitur parocho et hospitali dependenter a voluntate heredum. At etiam in illa causa principio supra exposito non est derogatum [2].

---

[1] Cfr. Macksey C., *De ethica naturali*, pag. 270 et sq.

[2] Cfr. *Monitore ecclesiastico*, ser. II, v. IX, pag. 203.

§ 3. — *De ministro et associatione funerum.*

205. — Praemittenda. - Hucusque de obligatione sepulturae ecclesiasticae et de ecclesia funerante egimus, nunc de ministro et associantibus funus et, necessario etiam ex connexione materiae, de ritibus in funere servandis agemus.

Primo principia quaedam generalia afferemus et qua clariori fieri poterit methodo explanabimus ; pro casibus difficilioribus ad casus etiam magis specificos descendentes ; istae enim quaestiones quae in quotidiana praxi occurrunt, ipsa sua frequentia, difficultatibus scatent.

Generali principio hoc statui potest, post ea quae hucusque explicuimus de ecclesia funerante : Minister funerum generatim rector ecclesiae funerantis est. Quod principium patitur utique exceptiones, ut ex sequentibus patebit ; illud tamen retinere iuvat, quia sat clare totam doctrinam in sequentibus explicandam continet.

Nota tamen in eodem funere faciendo plures successive ministros concurrere posse, ita ut ius et officium funera faciendi inter varios ministros dispertiatur. Ita si ecclesia electa pro funere sit regularium, minister funeris usque ad ingressum in ecclesiam funerantem parochus proprius defuncti est, inde vero ab ingressu in ecclesiam est rector ecclesiae regularium. At de his fusius postea. Generatim qui ius ad funera facienda habet, idem habet et obligationem (c. 1230, § 1).

Totam paragraphum sex articulis, ordinem sequuti paragraphi praecedentis, dividemus :

1° De ministro funerum pro sepeliendis ex iure ordinario et communi.

2° De ministro pro sepeliendis ex iure speciali.

3° De ministro pro sepeliendis in coemeteriis vel ecclesiis electis.

4° De ministro pro sepeliendis in sepulcro maiorum.

5° De associationibus funerum.

6° De quibusdam ritibus servandis in funeribus.

Art. I. — *De ministro funerum pro sepeliendis ex iure ordinario et communi.*

206. — I. Pro defunctis in propria paroecia. - Pro defunctis intra propriae paroeciae fines, principium generale supra statutum omnimodam applicationem habet.

Praescriptio c. 1217, qua dicitur in dubio ius propriae paroeciae semper praevalere, etiam ad ministros funerum referenda est. Si igitur in aliquo casu dubium inter ius ministrorum propriae pa-

roeciae et ius ministrorum alterius ecclesiae oriatur, ministri propriae paroeciae praevalere debent.

Et his quidem casibus totius funeris proprius parochus [1] minister est, ita ut eidem ius et officium sit levandi cadaver, funus faciendi et ad coemeterium ducendi ; et haec obligatio ex officio et clara lege eruitur.

Si vero parochus proprius non habeatur sed alius sacerdos, ut supposuimus pro navi quae proprium cappellanum non habeat, is nonnisi ex caritate minister funeris erit. Et haec doctrina, clara in Codice continetur canone 1230, § 1 : « Proprius defuncti parochus non solum ius sed etiam officium habet, excepto gravi necessitatis casu, levandi per se, vel per alium cadaver, illud comitandi ad suam ecclesiam paroecialem ibique exsequias persolvendi, firmo praescripto c. 1216, § 2 » circa praevalentiam propriae paroeciae in qua quis defunctus est prae omnibus aliis paroeciis propriis, quas defunctus ex iure ordinario et communi habere potuerit, exclusis semper ecclesia electa aut sepulcro maiorum, etc.

Nota insuper circa illum canonem :

a) Obligatio parochi (idem dic et de alio ministro funerum) funus faciendi, gravis est, ut ex contextu patet ; excusatur tamen parochus in grave necessitate.

Qui casus necessitatis gravis certe ex immodico numero cadaverum tempore pestilentiae aut belli habetur ; et etiam habetur in casu quo parochus sit et ipse in casu gravis necessitatis seu necessaria ad funus faciendum non habeat, tunc enim gravis revera necessitas adest. At de hoc iterum sermo redibit [2].

b) Parochus tenetur funus facere per se vel per alium. Alius autem potest esse quilibet sacerdos « non diaconus nisi forte deficiente presbytero, et Vicarii Apostolici concurrente licentia aliquae sacrae functiones exsequiarum diacono permittantur ad tramitem Decr. S. R. C. in c. Tunk. Occid. 14 Aug. 1858 [3].

Quae sacrae functiones in citato decreto ita describuntur. Diaconus, si deficiente presbytero, de Vicarii Apostolici licentia, pro defuncto Vesperas aut Laudes, vel preces exsequiarum in Rituali poterit cantare. Debebit item legere *Non intres*, cantare *Libera*, et circumiens feretrum poterit corpus aspergere aqua benedicta et incensare, ac benedicere sepulcrum et dicere alias preces exceptis ex-

---

[1] Circa ministrum funerum in ecclesiis collegiatis paroecialibus iuri particulari praesertim et conventionibus vel consuetudinibus standum est. (Cfr. S. A. Rotam in Meliten. 7 Iunii 1913 apud *Monitore ecclesiastico*, ser. III, vol. VII, pag. 113 sq.

[2] Cfr. Ferraris, *l. c.*, II, n. 150; Antonioli, *l. c.*, pag. 31 in textu et in nota.

[3] Wernz, *l c.*, III, n. 779.

cipiendis, iuxta Rituale ; praesertim si faciat hoc in domibus privatis (S. R. C. 14 Aug. 1858, *Decret. auth.* 3074 ad II). Quae disciplina non ad solas missiones, sed ad alias etiam regiones applicari posse videtur, praesertim ubi clerus sicut in Missionibus modicus est [1].

207. — II. **Pro defunctis extra propriam paroeciam.** - Pro iis qui extra propriam paroeciam decesserint principium hoc, c. 1230, § 2 statutum, valet :

« Quod si mors acciderit in loco alienae paroeciae, et cadaver ad ecclesiam propriae paroeciae commode asportari possit, parochi proprii est, praemonito parocho loci, illud levare, comitari ad suam ecclesiam ibique exsequias peragere » (c. 1230, § 2).

1° Ex quo deducitur pro istis, idem omnino principium generale a nobis statutum valere, saltem si defunctus commode ad propriam ecclesiam asportari possit. Quod etiam extenderim ad casum in quo licet defunctus commode asportari nequeat, ii tamen quorum interest onus translationis in se susceperint [2].

2° Parochus tamen paroeciae defunctionis a proprio parocho cadaver levante praemoneri debet ; quae praemonitio nec licentia, nec consensus est.

3° Si plures sint parochi proprii, minister funerum parochus paroeciae decessus vel paroeciae vicinioris est ad normam c. 1218, § 1 et 1216, § 2.

4° Quod si asportari commode nequeat, nec ii quorum interest asportari curent, minister funerum erit pariter parochus ecclesiae funerantis seu paroeciae decessus ad tramitem c. 1218, § 1.

Si alicubi tamen circa ista omnia contraria immemorabilis aut centenaria consuetudo vigeat quam Ordinarius pro locorum aut per-

---

[1] Cfr. *Collect. S. Congr. Propag. Fidei*, n. 1166.

[2] Cfr. Antonioli, *l. c.*, pag. 52 *b*. Hic tamen casus, illius nempe qui longe a propria paroecia defunctus est et ad eam commode asportari nequit, quem tamen ii quorum interest eo asportare curent, a Codice clare non solvitur quod ad ministrum levationis cadaveris pertinet.

Si c. 1230, § 2 cum can. 1232, §§ 1 et 2 comparetur, dicendum esset ex analogia parochum proprium non posse cadaver levare nisi levatio ad fines paroeciae, aut civitatis aut loci fieret e. g. ad stationem viae ferreae ; aliter levationem cadaveris ad parochum loci defunctionis spectare ad normam can. 1218, § 1. Quam solutionem et Ferreres admittere videtur ; quamvis et ipse nihil in Codice quoad hoc haberi fateatur. In casu autem parocho loci defunctionis et portio paroecialis solvenda esset. Cfr. Ferreres, *l. c.*, II, n. 164 et Antonioli loco supra citato pag. 32 praesertim in nota ubi ius levandi cadaver in casu absolute parocho proprio non parocho defunctionis tribuit.

Nos vero illam doctrinam ad casum quo levatio non fiat extra fines civitatis vel loci restringimus, aliter parochum proprium saltem pro levatione illum defunctionis habemus (c. 1218, § 1). Cfr. etiam Rossi, *l. c.*, in tabula prima ad calcem voluminis. Cfr. etiam notas sub n. 169 positas.

sonarum adiunctis existimet prudenter submoveri non posse, tolerari poterit. De se tamen non accedente consensu Episcopi consuetudo illa quamvis centenaria, introductione Codicis sua vi destitui videtur (c. 5).

Art. II. — *De ministro funerum pro sepeliendis ex iure speciali.*

208. — I. **De ministro funerum pro Romano Pontifice.** - Ministri funerum R. Pontificis defuncti, sunt S. R. E. Cardinales ; haec enim in Constit. «*Vacante sede*» n. 26 habentur « Romano Pontifice vita functo, Cardinales [1] exsequias pro eius anima de more per novem continuos dies persolvent, nisi forte in illis novem diebus aliquod festum ex praecipuis et magnis incidat, propter cuius observantiam exsequiae intermittendae videantur ; tunc enim in numero quidem novem dierum exsequiarum intermissarum dies computantur. Tribus vero postremis diebus sollemniori ritu exsequias celebrabunt ; et ultima earumdem exsequiarum die a viro ecclesiastico ad hoc deputato habebitur oratio « De Pontifice defuncto ». Constit. « *Vacante sede* », n. 26 [2].

Quod quidem valet si R. Pontifex in Urbe decesserit vel ad ipsam asportetur, at etiam si extra ipsam vita functus sit eosdem Cardinales ministros esse funerum planum esse videtur. Sicut enim pro R. Pontifice Basilica Vaticana est ecclesia funerans licet alibi R. Pontifex sibi sepulturam elegerit, ita ministri funerum erunt semper Cardinales. Principium igitur generale, quo rector ecclesiae funerantis minister funerum esse dicitur, in casu mortis Romani Pontificis non omnimodam applicationem habet [3].

209. — II. **De ministro funerum Cardinalium.** - 1° De iure vigenti pro Cardinalibus in Urbe decedentibus, sicut R. Pontifex ecclesiam funerantem ita et ministros funerum designare potest.

Si vero R. Pontifex ministrum non designet, per se Decanus collegii minister funerum est. Temporibus transactis « eis (funeribus) assistere solebat R. Pontifex ; at nunc ob tristes temporum conditiones unus ex Praelatis Curiae celebrat Missam sollemnem atque Decanus Cardinalium dat sollemnem absolutionem » [4]. Corpus autem levat parochus proprius [5].

---

[1] Cardinales, in primo post R. Pontificis obitum conventu, praefinient dies, quibus sex priora novendialia habenda sint. Cfr. Mot. propr. Pii XI, 1 Mart. 1922, *A. A. S.*, XIV, pag. 145.

[2] Wernz, *l. c.*, III, n. 775; Rossi, *l. c.*, n. 85.

[3] Cfr. Rossi, *l. c.*, n. 85 ; Alberti, *l. c.*, n. 25.

[4] Wernz, l. c., III, n. 775.

[5] Cfr. Rossi, *l. c.*, n. 86; *Acta S. Sed.*, pag. 553 sq.

2° Si Cardinales extra Urbem moriantur, Dignitatibus et canonicis ius et officium est sacra funera persolvere, si in civitate episcopali mors accidat (can. 1230, § 6 et c. 397, § 3). Quod valere putamus etiam si Cardinalis extra ecclesiam cathedralem sibi sepulturam elegerit, aut sepulcrum maiorum habeat.

3° Quod si in loco defunctionis, cathedralis ecclesia non habeatur, tunc minister funerum erit rector insignioris ecclesiae loci quae funerans ecclesia est de iure, nisi ii quorum interest alio cadaver transferendum curent [1].

210. — III. **Minister funerum Episcoporum** [2]. - 1° Pro Episcopis extra Urbem decedentibus in propria dioecesi ministri funerum sunt dignitates et canonici secundum ordinem praecedentiae (c. 1230, § 6 et 397, n. 3) [3]. Iisdem non parocho cathedralis cedunt emolumenta [4]. Idem iisdem in circumstantiis valere videtur pro Abbatibus et Praelatis *nullius* [5].

2° Si extra propriam dioecesim aut etiam extra civitatem episcopalem intra dioecesim aut in alia etiam dioecesi defunctus sit nec ad civitatem episcopalem asportari possit, tunc minister funerum erit rector ecclesiae nobilioris in loco.

Si intra civitatem episcopalem licet non propriam moriatur, eadem valent quae in n. 1° diximus ex c. 1230, § 6, et 397, n. 3 [6].

3° Regula statuta a can. 397, 3° qua dignitatibus et canonicis ius et officium datur Episcopo defuncto iusta funebria persolvere, etiam tunc applicanda videtur cum Episcopus aliud suae tumulationi coemeterium elegerit aut ecclesiam funerantem, aut sepulcrum maiorum habeat; canon enim generali omnino ratione loquitur independenter a qualibet ecclesia funerante. Episcopis residentialibus aequivalent Abbates et Praelati *nullius* [7].

4° Minister funerum pro Episcopis titularibus est rector ecclesiae

---

[1] Exsequiae pro imperatoribus, Episcopis ordinariis etc. etiam extra ecclesias cathedrales fieri nequeunt a simplici sacerdote nisi de indulto apostolico. S. R. C. 20 Nov. 1903, *Decr. auth.* n. 4119 ad 1; Ojetti, *l. c.*, v. *Exsequiae* n. 2155.

[2] Privilegium Episcoporum circa expositionem cadaveris iuxta caeremoniale Episcoporum faciendam (cfr. *Caeremoniale Episcoporum*, l. II, c. 38, n. 11 sq.) etiam ad Vicarios Apostolicos, ad Abbates et Praelatos *nullius* in proprio territorio concessum pari ratione intelligitur. Idem privilegium conceditur Episcopis titularibus qui tamen sine baculo exponi debent, ornamentis pontificalibus induti extra Urbem; in Urbe vero veste tantummodo praelatitia. S. R. C. 3 April. 1894, *Decret. auth.* 3822.

[3] Wernz, *l. c.*, III, n. 775.

[4] Rossi, *l. c.*, n. 86.

[5] Vecchiotti, *l. c.*, II, § 59, 3°.

[6] Cfr. Rossi, *l. c.*, 86.

[7] Rossi, *l. c.*, 86.

electae aut sepulcri maiorum aut propriae paroeciae a iure communi et ordinario determinatae. Nihil enim in hoc casu nos cogit a principio generali recedere. Attamen si ad ecclesiam electam aut sepulcri maiorum, funeris causa, Episcopus titularis sit transferendus, eius cadaver parochus domicilii aut quasi-domicilii iuxta generalia principia levabit, servato can. 1230, § 3 et 4 [1].

5° Pro Episcopis titularibus intra Urbem decedentibus minister funerum erit rector ecclesiae electae aut sepulcri maiorum aut parochus paroeciae propriae ad tramitem iuris communis [2]. Quae doctrina extendenda etiam videtur ad Episcopos residentiales Romae forte decedentes, nisi ii quorum interest ad locum propriae ecclesiae cadaver asportari faciant [3].

211. — IV. Minister funerum beneficiatorum et clericorum.

1° Circa beneficiarios residentiales aut etiam non residentiales regula generalis qua rector ecclesiae tumulantis seu funerantis minister funerum esse statuitur, servanda est. Quaedam tamen ad maiorem claritatem adnotamus.

Si ecclesia beneficialis funerans sit extra paroeciam domicilii defuncti, dummodo cadaver in ipsam commode asportari possit, aut ii quorum interest asportari faciant, minister funerum erit rector ecclesiae beneficii; cadaver tamen proprii domicilii parochi levare est, quia ecclesia beneficii pro beneficiatis ut ecclesia electiva, electione a iure facta, consideranda est [4].

Disputationes auctorum et resolutiones etiam S. Sedis aliquando inter se contradictoriae ante Codicem datae circa ministrum funerum in hoc casu, iure mere particulari plurimum innitebantur, et aliquando contrariam iuri communi consuetudinem demonstrant, quae consuetudo si centenaria aut immemorabilis sit, et Ordinarius pro locorum et personarum adiunctis existimet prudenter eam submoveri non posse, tolerari poterit [5].

2° Si beneficiarius in sepulcri maiorum ecclesiam asportandus sit, corpus levare ad parochum domicilii pertinet, quia ipse putandus

---

[1] Vecchiotti, *l. c.*, II, § 59, 3°; Many, *l. c.*, 175.

[2] Many, *l. c.*, n. 175.

[3] Paulo aliter ius novum interpretatur Rossi, *l. c.*, n. 86. Episcopis etiam titularibus extra proprii domicilii paroeciam defunctis ea quae supra in textu dicuntur applicans. Quod ut probabile admittimus si saltem alicubi illa interpretatio a iure consuetudinario admittatur; canones enim 1230, § 6 et c. 397, 3° non sunt omnino convincentes cum alter de Episcopis ordinariis, alter vero de Episcopis in genere loquatur. Cfr. n. 174; Rossi, *l. c.*, n 86; Alberti, *l. c.*, n. 27.

[4] Cfr. Many, *l. c.*, n. 202, 3°.

[5] Cfr. Vecchiotti, *l. c.*, II, § 59; Many, *l. c.*, 177 etc.; S. C. C. 21 Iul. 1827 etc.

est eius verus parochus ; exsequiae autem ad parochum seu rectorem ecclesiae funeris seu sepulcri maiorum pertinent etiamsi associationi Capitulum interfuit. Ratio est quia cum sepulcrum beneficiale sit velut sepulcrum maiorum determinatione a iure facta, si electio vel determinatio magis personalis habeatur ea praevalere dicenda est.

Nota tamen ex iure particulari ius funera faciendi pro canonicis ad Capitulum non ad parochum pertinere posse, quod ius particulare poterit, ut supra diximus, ab Episcopo tolerari [1].

3° Quod diximus de ministro funerum pro beneficiariis sepulcrum maiorum habentibus, idem, eadem prorsus ratione, dicendum est et de beneficiariis sepulturam sibi eligentibus.

4° Minister funerum pro parochis defunctis, cum nihil circa hoc in iure communi statutum sit, ex iure particulari determinatur, quo iure haec funera quandoque « reservantur Vicariis foraneis nisi ratione personae, ob speciales circumstantias alius clericus, v. g. Superior regularis sit competens ; sicut vicissim exsequiae Vicarii foranei committuntur vicino Vicario foraneo vel alteri presbytero ab Episcopo delegato » [2]. Confer tamen c. 472, qui regulas pro determinando ministro funerum parochi defuncti, ubi ius particulare desit, recte subministrare potest [3].

212. — V. **Pro religiosis.** - 1° Minister funerum pro religiosis professis sive intra sive extra domum defunctis, dummodo ad ecclesiam suae domus aut sui ordinis seu religionis asportari commode possint, aut ii quorum interest eos asportari curent, est Superior in cuius ecclesia asportantur. Totum autem funus ad Superiorem pertinet a levatione cadaveris usque ad tumulationem proprie dictam in coemeterio.

Nec ullus consensus parochi loci decessus requiritur, quia proprius religiosi parochus est eius Superior ; ex analogia tamen parochus loci defunctionis, ut videtur, praemonendus prudenter erit si de religioso extra claustra defuncto agatur (cfr. c. 1221, § 1-2 et 1230, § 2).

2° Si religiosus longe a propria et a qualibet suae religionis

---

[1] Many, *l. c.*, III, n. 775. — Quando cadavera canonicorum paroeciae cathedralis cum interventu Capituli ad eamdem ecclesiam tumulanda deferuntur, officium funebre super iisdem cadaveribus facere ad Archipresbyterum, cui adnexa est cura animarum in praedicta paroecia, spectat. Hoc respondit S. R. C. attenta maxime relatione Episcopi. *S. R. C.* 30 Iul. 1689, *Decret. auth.* 1820. Archipresbyter in casu erat simul prima dignitas.

[2] Wernz, *l. c.*, III, 775.

[3] Immo sunt qui doceant illo can. 472 exclusive determinari quis defuncti parochi funera persolvere debeat ; quae opinio admitti poterit ut norma generalis, et nisi Ordinarius consuetudines particulares alicubi vigentes prudenter existimet submoveri non posse ad normam c. 5. (Cfr. Rossi, *l. c.*, n. 86).

domo moriatur ita ut ad ecclesiam suam vel suae religionis asportari nec commode queat, nec ii quorum interest asportari eum faciant ; tunc utique minister funerum erit parochus ecclesiae in quam transferri debet ad tramitem c. 1221, § 2.

3° Ut iam alibi vidimus, minister funerum religiosorum religionis laicalis cappellanus eorumdem erit, cum et ipsi a iurisdictione parochi circa funera eximantur (c. 1221, § 1) [1].

4° Circa religiosas haec habentur in Codice : « Religiosas et novitias, in religiosa domo defunctas, ad clausurae limen deferant aliae religiosae; indeque, si de religiosis agatur iurisdictioni parochi non obnoxiis, ad propriam religiosae domus ecclesiam vel oratorium deducit et exsequias peragit cappellanus ; si de aliis religiosis, valet praescriptum § 1 (idest minister erit parochus proprius ex iure ordinario et communi) ; quod vero ad religiosas attinet extra domum defunctas, serventur generalia canonum praescripta » (c. 1230, § 5). Ex quibus :

a) Pro monialibus et sororibus etiam votorum simplicium a parochi iurisdictione subductis (c. 464, § 2), si intra domum defunctae sint, cappellanus earum non confessarius, ut habent plures antiquiores , erit minister funerum ; id valet pro toto funere.

b) Eodem prorsus iure ac moniales et sorores exemptae reguntur novitiae, dummodo sibi aliam funeris ecclesiam non elegerint [2].

c) Minister funerum pro monialibus et sororibus votorum simplicium exemptis extra domum religiosam defunctis, iuxta ea quae alibi, ubi de ecclesia funerante, diximus, cappellanus religiosae domus erit, si iuxta generalia canonum praescripta c. 1221, §§ 1 et 2 non ita longe decesserint ut ad eam commode asportari nequeant, aut ii quorum interest eas asportari curent, alioquin semper iuxta generalia canonum praescripta (c. 1218, §§ 1, 2, 3, et 1221, § 2) minister erit parochus paroeciae in qua decedunt.

Quae doctrina eo certior videtur quod alioquin in canone citato ultima verba « *quod vero ad religiosas attinet* », etc. inutilia aut fere inutilia essent. In casu autem cappellanus totius funeris minister est, non exclusa levatione cadaveris [3].

d) Religiosarum vero quae a parocho exemptionem non obtinuerunt, minister funerum erit parochus in cuius paroecia domus religiosa sita est, licet forte aliquam religiosam extra domum reli-

---

1 Cfr. P. Lud. Fanfani, *De iure religiosorum ad normam Codicis iuris canonici*, 1920, n. 97.

2 Cfr. Fanfani, *l. c.*, n. 98, qui id extendit et ad hospites et ad famulas.

3 Cfr. Rossi, *l. c.*, n. 87 in nota.

giosam aut etiam extra propriam paroeciam, dummodo tamen ad eamdem commode transferri possit aut ii quorum interest asportari curent, mori contigerit (c. 1230, § 5 et 1). Ratio est quia religiosi, domi in qua de facto habitant, domicilium habere censentur [1].

5° Minister funerum pro novitiis (religionum virorum, quia pro mulieribus rem iam vidimus) defunctis est Superior religiosus eodem prorsus modo ac pro professis explicavimus, etenim in Codice omnino aequiparantur (c. 1221, § 1) nisi forte novitius aliam sibi funeris ecclesiam elegerit, quod facere potest. Et tunc minister funerum erit rector ecclesiae electae ; levare tamen cadaver semper erit Superioris religiosi, saltem si novitius intra domum religiosam aut intra novitiatus domum decesserit, quia Superior eius parochus est (c. 1230 § 3, et c. 1221, § 1).

6° Minister funerum pro famulis qui intra septa conventus moriuntur, quorum ecclesia funerans est ecclesia domus religiosae, est Superior religiosus, sicut et pro novitiis et pro professis religiosis vidimus, quibus in hac re famuli aequiparantur (c. 1221, § 3). Si tamen ii aliam ecclesiam funeris elegerint, minister erit rector ecclesiae electae (c. 1230, §§ 3, 4). Hoc tamen altero casu, si famulus intra claustra defunctus sit, cadaver Superior levabit (c. 1221, §§ 1-3). Si vero extra claustra defunctus sit, parochus proprius defuncti, aut parochus loci decessus, non Superior religiosus cadaver levabit (c. 1221, § 3).

7° Minister funerum pro hospitibus religiosorum, si hospites religiosi sunt (non eiusdem tamen religionis) est eorumdem Superior, si ad suas ecclesias aut ad ecclesias sui ordinis asportari valeant ; secus est parochus loci in quo est domus religiosa. Minister ambobus in casibus totum funus facere debet, non exclusa corporis levatione (c. 1222). Secus si hospes sibi fratrum sepulturam elegerit.

8° Minister funerum pro alumnis in collegio religiosorum defunctis est parochus in cuius ecclesiam, iuxta ea quae alibi diximus, dicti alumni asportandi sunt (c. 1222).

Si alumni in electivam ecclesiam, ab ea distincta quae eorum ecclesia funerans esset ex iure communi et ordinario, aut in ecclesiam sepulcri maiorum asportandi sint, corpus levare debet parochus proprius aut parochus paroeciae in qua est collegium ; quod tamen ad casum in quo ecclesia electa sit ecclesia religiosorum ubi de facto iam exstat cadaver, non extenderim (c. 1230, § 3) [2].

---

[1] Maroto, *Institutiones iuris canonici*, t. I, 410, in nota 2.

[2] Quodsi hi alumni qui in loco collegii defuncti sunt, parentum aut eorum quorum nterest expensis ad suam paroeciam deferantur, minister funerum erit parochus illius paroeciae, ad quam deferuntur (cfr. c. 93, § 1). Hoc saltem valet pro casu quo alumnus in paroecia in qua exstat collegium, quasi-domicilium nondum obtinuerit (cfr. c. 93, § 2).

Alumni vero postulantes ad ordinem vel religionem, ut iam alibi vidimus, etiam circa ministrum funerum iure novitiorum regi videntur ex rationibus, ubi de ecclesia funerante, adductis; et proinde eorum minister funerum Superior religiosus exclusive erit.

9° Tertiarii et volentes sepeliri in habitu religiosorum, si ecclesiam religiosorum funerantem elegerint, Superiorem religiosum ministrum funerum habebunt. Corpus tamen levare ad proprium parochum pertinet (c. 1230, § 3) [1].

213. — VI. **Pro decedentibus in hospitali.** - Minister funerum pro istis, si hospitale exemptum non sit a parocho, erit parochus illius ecclesiae ad quam funeris causa defunctus transferendus est ex iis quae alibi diximus (can. 1222). Si vero hospitale exemptum sit a parocho, tunc minister cappellanus hospitalis est [2].

214. — VII. **Pro decedentibus in Seminario.** - Minister funerum pro illis qui in Seminario moriuntur est rector Seminarii pro toto funere (c. 1222 et 1368).

Si tamen ibi morientes, alibi sepulcrum maiorum habeant, aut sepulturam elegerint, minister erit rector ecclesiae electae; cadaver vero in casu levabit rector Seminarii (c. 1230, § 3) [3].

Art. III. — *De ministro funerum pro sepeliendis in coemeterio vel ecclesia electionis.*

215. — Principium generale initio huius paragraphi expositum, quo rector ecclesiae funerantis minister funerum esse dicitur, magnas, ubi de funerandis fidelibus agitur qui sepulturam aut ecclesiam funerantem sibi elegerint a propria distinctam, exceptiones patitur.

In hoc enim casu duplex saepe habetur minister; et quandoque unus dumtaxat, qui tamen rector ecclesiae funerantis non est.

Res ex dicendis in hoc articulo patebit.

---

[1] Tertiarii viri qualitatibus in Constitut. Leonis X praescriptis praediti, hoc est collegialiter aut claustraliter viventes, qui habent in propria ecclesia sepulcrum; tum tertiariae mulieres quae virginalem, vel coelibem aut castam vidualem vitam ducentes, sub expresso voto et habitu tertiariarum, commune habent in ordinis sui ecclesia sepulcrum non agnoscunt ut ministrum funerum proprium parochum (Vecchiotti, *l. c.*, II, 59, 3°).

[2] Nisi speciale privilegium aut consuetudo aut praescriptio habeatur, parochus in cuius territorio hospitale exsistit non solum ius sed et obligationem habet ministro fungendi pro defunctis in hospitali longe a propria paroecia. (Cfr. S. C. Concil. 27 Ianuar. 1917 in Pisaur.; *Monitore ecclesiastico*, ser. III, vol. IX, pag. 244 sq.).

[3] Rossi, *l. c.*, n. 80.

216. — 1° Si quis coemeterium elegerit, nihil statuens de ecclesia funerante, et agatur de coemeterio stricte paroeciali, supponitur, ex iis quae alibi diximus, una cum electione coemeterii facta electio ecclesiae, et in casu minister funerum erit parochus ecclesiae tali modo electae; corpus tamen levare ad proprium parochum pertinet, nisi forte agatur de parocho qui iam ex alio capite erat parochus proprius defuncti e. g. si in paroecia electi coemeterii defunctus quasi-domicilium habuerit (c. 1230, § 3).

Si vero agatur de coemeterio electo non stricte paroeciali sed publico tunc simplici electione coemeterii, determinata ecclesia electa praesumi nequit, et tunc, si coemeterium electum non multum distat, sed est in loco (intellige oppidum aut civitatem) parochus proprius funera faciet in propria ecclesia sive intra sive extra civitatem seu locum, est; si vero coemeterium electum longe a propria paroecia sit non solum, sed etiam a loco propriae paroeciae, tunc minister funerum erit ecclesia cathedralis, in eiusque defectu parochus ecclesiae in cuius territorio situm est coemeterium electum, nisi in utroque casu aliud ferant loci consuetudo aut dioecesana statuta.

In his autem casibus, ut videtur, ecclesia cathedralis aut parochus ius habent etiam levandi cadaver (c. 1230, § 7) [1].

---

[1] Rossi, *l. c.*, n. 55, 8 in nota, canonem 1230, § 7 de eo explicat qui, nulla electa sepultura, nec habens sepulcrum maiorum, in itinere moritur et ad stationem viae ferreae relinquitur.

Negari nequit ante Codicem talem solutionem datam fuisse pro hoc casu a S. C. C. 22 Iunii 1895 in causa Novariensi Funerum in qua post diligens examen declaravit: Quatenus non constet de sepultura legitime electa, nec cadaver ad paroeciam domicilii deferri debeat, ius funerandi spectare ad ecclesiam cathedralem, salvis conventionibus particularibus in singulis casibus (Cfr. *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. IX, part. I, pag. 121 sq.). Attamen hanc solutionem non amplius applicabilem similibus casibus post Codicem putaverim; Codex enim casum illum aliter resolvere videtur c. 1218, § 1 ubi statuitur, illos, qui longe a propria paroecia defuncti sint, in ecclesiam paroeciae decessus asportandos esse. In casu autem mortem in paroeciae territorio stationis viae ferreae ubi defunctus relictus est evenisse putandum est, quia currus viae ferreae dum in motu sunt extra territorium cuiusvis paroeciae esse censentur. Summum illa solutio causae Novariensis ad casus similes afferri poterit ubi hucusque in praxi deducta est scilicet vi consuetudinis aut iuris particularis a Codice non reprobati, immo expresse admissi. (c. 1230, § 7).

Recta e contra videtur applicatio illius canonis 1230, § 7, pro illis qui in civitate episcopali sepulcrum maiorum aut sepulturam electivam in communi coemeterio habentes nec ulli paroeciae eiusdem civitatis subiecti, in civitate aut extra eam casu decesserint, nisi forte et ipsi prius sibi determinatam ecclesiam elegerint quia in casu ecclesia cathedralis ut paroecia generalis totius civitatis haberi potest. Quod et ad casum quo ecclesia cathedralis non sit paroecialis extendendum erit. (Cfr. *Monitore ecclesiastico*, ser. I, v. IX, part. I, pag. 121 sq.; part. II, pag. 164, n. 123; praesertim vero S. C. C. 27 Aug. 1904, *Monitore ecclesiastico*, ser. II, v. VI, pag. 337 sq.).

Idem ius, aut fere idem statuitur in synodo Ianuensi: «Ius funerandi eos qui extra Nostram Civitatem defuncti, in urbano coemeterio sepeliendi sunt, si in Civitate domicilium habebant spectat ad parochum respectivae paroeciae; si in civitate domi-

217. — 2° Si quis ecclesiam funerantem elegerit non electo coemeterio, minister funeris rector ecclesiae electae erit. Hic tamen casus dupliciter dispertitur :

a) Si ecclesia electa est exempta, cadaver parochus proprius levat et ad ecclesiam electam deducit ; inde vero, a receptione intra ecclesiam, funus prosequitur rector ecclesiae [1] funerantis (c. 1230, § 3).

Quaerebant hoc loco antiqui auctores an consuetudine induci possit ut hoc in casu parochus sit minister funerum in ecclesia etiam exempta ; atque in diversas ibant sententias. In re haec habet cl. Many : « Putaverim, quidquid dicunt aliqui, tunc licere parocho officium peragere, quia tandem aliquando, nihil est fortius, in iure, consuetudine immemorabili, quae facit etiam praesumere indultum Apostolicum » (Many, *l. c.*, 195, 2°). Quae recte dicta videntur.

Difficultas haberi posset si defunctus ecclesiam elegerit longe a propria paroecia (quod utique quis facere potest, saltem si ii quorum interest eo illum asportari curent) : at tunc parochus proprius cadaver levabit; inde vero a via ferrea aut ab ingressu in oppidum a rectore ecclesiae funerantis associandum dixerim, qui rector ad totum deinde funus faciendum competens videtur (cfr. c. 1230, § 3). Attendenda tamen circa hunc casum consuetudo particularis, quia ius commune non omnino clarum est [2].

b) Si vero defunctus ecclesiam non exemptam elegerit, haec in Codice habentur servanda : « Si vero ecclesia funeris non sit exempta a iurisdictione parochi, celebratio exsequiarum, salvo peculiari privilegio, pertinet non ad rectorem ecclesiae funerantis, sed ad parochum in cuius territorio ecclesia sita est, dummodo defunctus parocho subiectus fuerit » (c. 1230, § 4). Quae quidem clara sunt si defunctus parocho subiectus est, et ecclesia electa in paroeciae territorio invenitur. Si vero defunctus sibi ecclesiam non exemptam a parocho elegerit, extra territorium propriae paroeciae, tunc corpus levabit parochus proprius, funus autem facere non ad proprium parochum, quia, ut supponimus, ecclesia electa non est in eius territorio, sed ad rectorem ecclesiae electae, licet non exemptae, pertinet, ut ex eodem canone, eadem paragrapho, patet ; nec dici potest in casu funeris minister esse parochus in cuius territorio sita est ec-

---

cilium non habebant, quin constet de sepultura legitime electa, spectat ad ecclesiam Metropolitanam, salvis conventionibus particularibus in singulis casibus ». *Synodus dioecesana Ianuensis*, a. 1909, n. 600.

[1] Officium facere super defunctos ad Collegiatam ecclesiam delatos pro funere, ad Dignitatem non ad parochum Capituli pertinet. (S. R. C. 12 Iul. 1664, *Decret. auth.* 1297 ad 5).

[2] Cfr. etiam S. C. C. 14 Septemb. 1878, *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. I, pag. 554.

clesia, etenim illa paragrapho decernitur parochus esse minister funeris si ecclesia electa sit in ipsius territorio paroeciae et simul defunctus eiusdem subditus sit, quae duae conditiones una simul seu copulative requiruntur, et, alterutra deficiente, casus non verificatur, ita ut si defunctus sit quidem subditus at ecclesia electa sit extra territorium ; aut si ecclesia electa sit intra territorium at defunctus non sit parochi subditus, minister parochus esse non possit. Et tunc utique etiam pro ecclesia funerante non exempta ea quae de ecclesia funerante exempta dicta sunt valent, et minister rector ecclesiae erit.

Dicitur in canone « *salvo peculiari privilegio* » quo innuitur exemptionem circa funera ab Ordinario vel a S. Sede, concedi posse, manente subiectione circa alia.

Nota insuper hoc in casu emolumenta semper ecclesiae electae obvenire, excepta quarta seu portione paroeciali, licet funera parochus proprius peregerit. At de hoc iterum [1].

c) Si quis alibi ecclesiam funeris, alibi coemeterium sepulturae elegerit, minister funeris erit rector ecclesiae electae ad normam dictorum in casibus praecedentibus sub litteris *a* et *b*.

Nec quidquam iuris ad parochum coemeterii electi pertinet nisi quod potest, si de coemeterio stricte paroeciali agitur, consensum ad faciendam ibi tumulationem denegare (c. 1230, §§ 3 et 4, et c. 1228, §§ 1 et 2).

d) Si ecclesia monialium electa fuerit ab iis qui eam eligere possunt (famulae, educandae, etc.) - (c. 1225), cadaver de iure levat parochus proprius aut parochus loci decessus (nisi forte intra domum tales decesserint, quia tunc omnia a cappellano fieri posse videntur), funus vero et tumulationem cappellanus ecclesiae religiosae perficit. Ratio primae assertionis est, quia parocho tales eligentes de iure subduntur, ratio alterius vero assertionis est quia, ut supponimus, illa ecclesia exempta est (c. 1230, § 3), quod si exempta non est, minister parochus loci erit, dummodo defuncta eius subdita fuerit (c. 1230, § 4).

e) Cadaver patroni ecclesiam iurispatronatus eligentis ad funera facienda, parochus proprius levat, funus autem rector ecclesiae iurispatronatus facit cuius est et tumulationem facere nisi ecclesia iurispatronatus parochi iurisdictioni non sit subducta et patronus parocho subiectus fuerit (cfr. c. 1230, §§ 3, 4, c. 1225, 1232, § 2).

---

[1] Cfr. Many, *l. c.*, n. 200, 4°; Vecchiotti, *l. c.*, II, § 60, ubi duas affert S. Sedis decisiones.

Art. IV. — *De ministro pro sepeliendis in sepulcro maiorum.*

218. — Pro sepeliendis in sepulcro maiorum eadem fere valent, quae de ministro pro eligentibus coemeterium aut ecclesiam funerum diximus.

Sepulcrum maiorum electioni sepulturae aequivalet, estque quasi sepultura electiva praesumpta, praesumptione iuris. Servandus igitur est canon 1230, §§ 3 et 4.

Attamen etiam circa hoc, quaedam hic notari iuverit:

1° Cum sepulcrum maiorum est in cappella alicui ecclesiae adnexa, quod utique adhuc servari potest ex iure canonico, rector illius ecclesiae est minister funerum, dummodo ecclesia exempta sit; cadaver tamen levabit parochus proprius ad normam c. 1216 et sq. Et hoc servandum est licet sepulcrum maiorum longe a loco defunctionis inveniatur et ad illud defunctus commode asportari nequeat, dummodo tamen in casu ii quorum interest eum asportari curent (c. 1218, § 3 et 1221, § 1).

2° Minister funerum pro sepeliendis in sepulcro gentilitio quod est in coemeterio paroeciali erit parochus cuius est paroecia, nisi alia ecclesia electa sit, corpus tamen levabit, etiam in hoc altero casu, parochus proprius ex iure ordinario et communi, ut supra.

3° Si sepulcrum maiorum est in coemeterio *stricte* religiosorum, nec alia ecclesia electa sit pro funere faciendo, minister erit rector ecclesiae regularis. Corpus tamen levat item parochus proprius.

4° Si vero sepulcrum maiorum est erectum in publico coemeterio, tunc ad videndum quisnam sit minister funerum videnda est scriptura erectionis sepulcri gentilitii (can. 1209, § 1), quae si deest, tunc consuetudine aut praescriptione res est definienda (c. 1230, § 7) aut etiam praesumptione. Ita sepulcrum maiorum in publico coemeterio erectum auctoritate Ordinarii loci, religiosis exemptis (1208, § 2) non subiici praesumitur, et proinde si alia quaelibet norma desit, minister funerum dimetiendus est ex c. 1230, § 7. Si vero auctoritate Superioris religiosi religionis exemptae, quod utique facere possunt, ut alibi vidimus, regulares etiam in publicis coemeteriis, sepulcrum erexerint, minister funerum, nisi aliud probetur, erit rector illius ecclesiae religiosae domus, cuius Superior sepulcrum erexit. Eadem praesumptio pro rectore ecclesiae domus religiosae videtur haberi si sepulcrum quod erat antea in ecclesia religiosorum vi legis civilis ad publicum coemeterium translatum sit [1].

---

[1] Attamen hoc casu, si in loco ubi erigitur sepulcrum maiorum habeatur ecclesia cathedralis, alio deficiente criterio ad diiudicandum quis sit minister funerum, ipsa ecclesia cathedralis tali officio fungi debebit (c. 1230, § 7; S. C. Concilii 27 Aug. 1904).

219. — Scholion. - I. *De tumulatione defuncti.* - Haec habentur in Codice : « Expletis in ecclesia exsequiis, cadaver tumulandum est ad normam librorum liturgicorum in coemeterio ecclesiae funeris, salvis praescriptis c. 1228-1229 » (c. 1231, § 1) [1].

Inculcatur hoc canone observantia rubricarum Ritualis, Caeremonialis Episcoporum et aliorum librorum liturgicorum.

Tumulandum est cadaver in coemeterio ecclesiae funerantis, vel, ubi vigent coemeteria publica, in coemeterio quo utitur ecclesia funerans ; quae tumulatio iuxta ius commune et ordinarium est.

Exceptiones respiciunt casus electi alterius coemeterii, aut sepulcri maiorum exstantis in coemeterio diverso a coemeterio ecclesiae funerantis ; qui casus excepti iuris communis et ordinarii derogatorii sunt.

Quae omnia per se clara sunt nec ampliori indigent explicatione.

220. — Scholion. - II. *De ministro tumulationis.* - « Qui exsequias in ecclesia peregit, non solum ius, sed etiam officium habet, excepto gravi necessitatis casu, comitandi per se vel per alium sacerdotem cadaver ad locum sepulturae » (c. 1231, § 2).

Quo canone generale principium statuitur, et gravis obligatio comitandi funus usque ad locum sepulturae agnoscitur ; non eo tamen usque extendenda est haec obligatio, ut dicatur minister funeris cadaver sequi debere etiamsi longe, quo commode asportari non potest, revera asportetur. Immo hic casus expresse a Codice excipitur : « Si cadaver tumulandum sit in coemeterio ad quod commode asportari nequeat, parochus vel rector ecclesiae funeris nequit sibi vindicare ius illud comitandi extra fines civitatis vel loci » (c. 1232, § 2).

Quam exceptionem, saltem quatenus ipsa ius comitandi adimit ministro funerum, non extenderim ad casus in quo cadaver nequeat ad coemeterium commode asportari, quod tamen coemeterium intra fines civitatis aut loci est.

Si igitur cadaver extra fines civitatis aut loci, quo commode asportari nequit, de facto asportetur, cessat certe obligatio ministri funerum illud eo comitandi, ut evidenter patet c. 1231, § 2, 1232, § 2. In casu tamen non videtur requiri ut alius sacerdos qui cadaver comitetur ab iis quorum interest necessario advocetur, licet utique hoc iuri conformius esset ; etenim nec illa obligatio comitandi cadaver post funera ad coemeterium sepulturae tanta videtur ut advo-

---

[1] Ius et officium est parochi vel rectoris ecclesiae funerantis cadaver ab ecclesia ad coemeterium comitari, licet per alienam paroeciam transeundum sit (cc. 1231, § 2 et 1232, § 1 ; cfr. etiam Ferreres, *Le Confraternite*, n. 281).

catio alterius ministri necessaria sit, nec Codex circa hoc ullam iis quorum interest obligationem imponit.

Quodsi ii quorum interest sacerdote ad hoc pietatis officium uti, iuxta mentem Ecclesiae, velint, parochus loci ubi coemeterium tumulationis situm est advocandus esset; cfr. tamen can. 1230, § 6, ubi supponitur pro hoc casu etiam funera fieri in loco coemeterii.

Dicitur autem in canone « *nequit sibi vindicare ius comitandi* » [1] quod intelligas de iure de quo in paragrapho praecedenti, scilicet de iure comitandi cum stola et cruce elevata; ius vero comitandi cadaver sine ulla sollemnitate liturgica ministro funerum sicut et ceteris fidelibus negari non potest.

Illa autem asportatio cadaveris extra propriam civitatem aut locum, quo commode asportari nequit, post funera in propria ecclesia peracta, iuri communi minus conformis est licet utique a iure non omnino reiiciatur (c. 1230, § 7, et c. 1232, § 2). Ex iure enim communi hoc valet principium: « *ubi funus ibi tumulus* » et e converso. Quia tamen Codex ius agnoscit cuilibet fideli eligendi sibi coemeterium independenter ab ecclesia funerante (quae separatio est contra ius commune et a iure in casibus specialibus ex electione admittitur) [2]; si id de facto fit, Codex statuit sacerdoti funus facienti ius comitandi cadaver extra locum aut civitatem quo commode asportari nequeat, non competere.

Adverte insuper in locis, ubi ius Ecclesiae circa coemeteria plene viget, parochum paroeciae coemeterii electi, tumulationi in suo coemeterio faciendae sese opponere posse (c. 1228). Quae dispositiones iuris hoc tandem aliquando demonstrant, iuris favore hanc separationem iuris tumulandi a iure funerandi non gaudere.

Electo aliquo coemeterio, ibi generatim et ecclesia funerans electa praesumitur; quod si ecclesia electa non fuerit expresse, nec coemeterium stricte ecclesiasticum sit, ecclesia funerans erit quam determinat c. 1230, § 7. Quae si ita fiant, electio fit iuri communi conformiter.

Si autem alicubi coemeterium, alibi vero ecclesia funerans eligatur, electio non fit conformiter iuri communi, sed hac ipsa duplici electione iuri communi derogatur.

---

[1] In hoc Codex ius vetus melius determinavit et restrinxit aliquatenus pro parochis. (Cfr. S. C. C. 28 Iul. 1878 ubi parocho proprio ius agnoscitur comitandi cadaver etiam extra dioecesim. *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. I, pag. 522).

[2] Cfr. Many, *l. c.*, n. 190-191.

Art. V. — *De associantibus funus.*

221. — I. **Quis quos invitare possit.** - 1° *Quinam invitari possunt.*

a) Ad funus idest ad deductionem cadaveris ad ecclesiam funeris, ad sepulturam, et ad assistendum funeri invitari possunt quilibet clerici saeculares et regulares et quaelibet pia sodalitia ; « clerici tamen ipsi ecclesiae addicti a familia vel heredibus prae aliis omnibus invitari debent » (c. 1233, § 1).

α) Ratio cur clerici ecclesiae addicti prae aliis omnibus advocari debeant est quia ipsi illi defuncto in vita deservisse praesumuntur, licet id de facto per accidens pluribus in casibus non verificetur, ut e. g. quando ecclesia funeris est ecclesia electa aut ecclesia sepulcri maiorum, aut etiam aliquando cum est ipsa defuncti ecclesia propria.

β) Canon loquitur de clericis ecclesiae funeris addictis, quare licet haec dispositio directe pro ecclesiis paroecialibus eorumque clericis lata sit, tamen etiam aliis ecclesiis funerantibus e. g. ecclesiae electivae aut sepulcri maiorum favet. Si igitur funus in ecclesia electiva celebrandum sit, ad idem prae aliis clerici eiusdem ecclesiae vocandi sunt, sicut cum in propriae paroeciae ecclesia funus est faciendum, prae aliis clerici paroeciae addicti.

γ) Haec canonis praescriptio circa praeferentiam clericorum ecclesiae funerantis in associatione funerum de iure communi servanda est ; si alicubi vero contra hoc ius commune alicui ius aliquod quaesitum sit, eidem standum est ; Codex enim iura aliis quaesita quae expresse non revocaverit integra manere iubet (c. 4) [1].

δ) Quid autem si extra casum specialem iuris quaesiti aut contrariae consuetudinis clerici ecclesiae non addicti prae addictis ad funus advocentur? Poteruntne intervenire ? Affirmative responderim ; attamen haec iusta et gravis causa videtur, si a loci Ordinario probetur, eosdem a funeribus excludendi ; ratio primae assertionis est quia in Codice nulla est prohibitio interveniendi in casu, sed tantummodo praeceptum pro heredibus invitandi prae aliis clericis illos ecclesiae funeranti addictos, quod si non servaverint ipsi, non clerici advocati, contra legem Ecclesiae peccare poterunt. Ratio vero alterius

---

[1] Huiusmodi iure, ut ex causa apud S. C. C. acta in congressu diei 10 Iulii 1897 videri potest, Patres Cappuccini Provinciae Genuensis gaudent ; quod ius hoc canone sua vi non destituitur. (Cfr. P. Giuseppe da Genova, *I Cappuccini dinanzi alla S. Congregazione del Concilio.* Questioni due, pag. 115 et sq. (Genova 1898).

Cfr. etiam S. C. EE. et RR. 19 Nov. 1904 in Ventimiliensi; Ojetti, *l. c.*, v. *Exsequiae*, n. 2152.

assertionis est, quia Codex eo ipso quod decernit prae aliis clericos ecclesiae funeris esse advocandos, innuit hanc esse causam, qua, si ab Ordinario loci probata sit, parochus possit eos a funere excludere. Nota tamen parochum in hac re iudicem non esse, sed causam, ut clerici ecclesiae non addicti excludi possint, ab Ordinario loci ut iustam et gravem probandam esse [1].

ε) Dummodo clerici ecclesiae funerantis vocati sint ad funus, quilibet alii invitari possunt, nec ulla exclusio iuri communi inniti videtur [2].

Nota tandem illa verba canonis « *prae omnibus aliis* » tantummodo ad clericos saeculares, non ad religiosos, referri, quos expresse nominat Codex quoties eos comprehendere intendit ut ex prima parte eiusdem paragraphi videri potest. Quam interpretationem veram esse ius vetus (quod nisi certo constet, mutatum non fuisse putandum est)

---

[1] Praeter hanc autem causam exclusionis, quaenam aliae causae iustae et graves essent excludendi clericos aut religiosos ecclesiae non addictos? Certe ut talem non attulerim quae ab Antonioli affertur his verbis: « Un esempio di questa causa giusta e grave lo si potrebbe riscontrare nel detrimento morale e materiale, non difficilmente occorrente, al clero addetto alla chiesa funerante, per un intervento eccessivo di sacerdoti forestieri. Lo stesso canone in commento sembra riconoscere la giustezza e gravità di questa causa, mentre impone ai dolenti che negli inviti al funerale, sopra gli altri, diano la preferenza ai sacerdoti locali ». Potius canon contrarium omnino statuere videtur; sicut enim decernit convocandos prae aliis clericos ecclesiae funeranti addictos (non sacerdotes locales ut habet Antonioli, qui sacerdotes locales possunt esse ecclesiae funeranti non addicti); ita expresse statuit admittendos esse quoslibet clericos et religiosos necnon pia quaelibet sodalitia; nec dici potest ex horum advocatione damnum, quod ut gravis causa exclusionis admittendum sit, sacerdotibus ecclesiae addictis obvenire cum et ipsi invitati revera sint; summum haberi poterit pro istis immodici lucri cessatio, quae causa gravis et iusta exclusionis non videtur agnoscenda.

Insuper Codex retinet ius electivae sepulturae ex qua utique ecclesiae propriae (non solummodo ecclesiae funeranti) revera damnum provenit; unde patet a iure damnum materiale forte ecclesiae obveniens non haberi ut causam abolendae sepulturae electivae, nec proinde, quod minoris est momenti, excludendi clericos ecclesiae funeranti extraneos.

Alia etiam causa, quam affert idem Antonioli in nota, ex se ut causa gravis et iusta habenda non videtur; summum poterit ut talis considerari si praetermissis clericis ecclesiae addictis, in determinata aliqua classe funeralium alii advocentur. Non videtur vero conforme iuri sacerdotes quoslibet a quavis classe funeralium excludere, aut saltem non videtur iuri conformis exclusio regularium nisi omnes clerici ecclesiae addicti advocati sint. Cfr. Antonioli, *l. c.*, pag. 37 et etiam P. Giuseppe da Genova, *I Cappuccini*, etc., *l. c.*

[2] Ita e. g. iuri communi non nititur id quod decernitur in Synodo Genuensi 1909 « Numerus clericorum saecularium minor ne sit, quam uniuscuiusque conventus Regularium... Si tamen in oppido non adsint clerici saeculares, vel quotquot adsint, vocati sint, in arbitrio heredum erit arcessere quotquot voluerint regulares, verum de loci tantum familia ». Immo ista dispositio canoni de quo agimus contraria videtur quo expresse dicitur non posse excludi clericos saeculares et religiosos quos familia advocare voluerit. — Cfr. *Synodum Ianuensem*, 1909, n. 602; P. Giuseppe da Genova, *l. c.* Quod iam antiquitus statutum erat a S. R. C. his verbis « S. R. C., iuxta alias resoluta, respondit: In arbitrium heredum defunctorum residere numerum Regularium qui funeri intervenire debent, non autem in voluntate parochorum, non obstante contrario decreto Synodali ». Die 7 Decembris 1641, *Decret. auth.* 784.

demonstrat; etenim S. R. C., praeter citatum decretum circa invitationem regularium etiam alias idem declaraverat [1].

b) Alia sodalitia pia invitari posse videntur etsi non totus clerus ecclesiae addictus invitatus sit.

Sodalitia et confraternitates ad hoc ut intervenire possint, invitatione indigent, nisi forte defunctus eis adscriptus fuerit dum viveret [2].

222. — 2° *Quis invitare possit.* - Ius invitandi ad funus est penes familiam aut heredes defuncti, excluso parocho aut rectore ecclesiae funerantis (c. 1233, § 1) [3].

223. — II. **De praeside associationis.** - 1° *De ipso praeside.* - « Associantes cadaver tenentur morem gerere parocho circa ductum funeris, salvis uniuscuiusque praecedentiae iuribus » (c. 1233, § 3).

Canon loquitur de parocho at, ut videtur, eadem valent de cappellano in funeribus religiosorum etc.

2° *Parocho aut rectori*, ut supra, *incumbit :*

a) Officium ad funus admittendi clericos et omnes religiosos et pia sodalitia, ut supra vidimus.

b) Officium curandi ut « numquam admittantur societates vel insignia religioni catholicae manifeste hostilia ».

Circa quod ius vetus a Codice confirmatum est. Haec autem parochus circa vexilla vel insignia prae oculis habeat :

α) Nequeunt admitti ad funera et multo minus in ecclesia vexilla, emblemata manifeste impia et perversa habentia : quae si extollantur clerus recedere debet, nisi inchoata iam sit Missa; et tunc postquam absoluta fuerit, auctoritas ecclesiastica sollemnem protestationem emittat de violata templi et sacrarum functionum sanctitate [4].

β) Admitti possunt etiam in ecclesia vexilla confraternitatum et societatum catholicarum quae benedicta sint. Benedici autem non possunt nisi vexilla earum societatum quarum statuta ab auctoritate ecclesiastica approbata fuerint, ab eaque aliquo modo dependeant et aliquod religionis signum, nullum autem emblema reprobandum praeseferant. Porro statuta approbari nequeunt nisi quid sacri ac religiosi in iis habeatur : ideoque ecclesiasticum adsistentem admittere debent [5].

---

[1] Cfr. etiam S. R. C. 14 Ian. 1640, *Decret. auth.* n. 696. S. C. EE. et RR. 11 Mart. 1579. Bizzarri, *Collectanea in usum Secretariae S. C. EE. et RR.*, pag. 222.

[2] Cfr. Ferreres, *Le Confraternite*, n. 245-248; cfr. tamen etiam cc. 706 et 718.

[3] S. R. C. 14 Ian. 1640 (696) et 7 Dec. 1641 (784).

[4] S. C. S. O. 3 Octobr. 1887; 24 Nov. 1899; S. R. C. 14 Iulii 1887; S. Poenit. 4 April. 1897.

[5] S. C. S. O. 3 Sept. (Oct.) 1887; S. R. C. 14 Iul. 1887; Bargilliat, *l. c.*, II, 1420.

γ) Tolerari possunt vexilla nationalia ex quibusdam circumstantiis, quatenus absit omnino quilibet ecclesiae aut S. Liturgiae contemptus [1].

δ) Nota insuper ista vexilla etiam benedicta, si de confraternitatibus sine saccis [2] in habitu laicali agatur, post feretrum incedere debere sicut et membra aliarum societatum [3].

c) Officium assignandi unicuique locum iuxta uniuscuiusque praecedentiae iura. De iuribus autem praecedentiae quaedam postea.

Art. VI. — *De ritibus in funeribus servandis.*

224. — His quae supra de ministro funerum dicta sunt circa ritus in funeribus servandos, quaedam hic adiecisse iuverit quae in praxi aliquam difficultatem facere possunt, et quae, cum iampridem a S. Sede resoluta sint, servanda sunt ad scandala in hac re faciliter occurrentia, evitanda. Ea praesertim hoc articulo videbimus de quibus hucusque sermo non fuit.

225. — I. **Levatio cadaveris.** - 1° Horam praefinire levandi cadaveris est parochi qui cadaver levare debet ex iure communi aut particulari aut speciali [4]. Attamen, ut evidenter patet, parochus in hac re morem gerat oportet tum familiae, seu heredibus defuncti, tum etiam rectori ecclesiae funerantis ad scandala evitanda. Et hoc valet sive ecclesia funerans est ecclesia propriae paroeciae sive electa aut sepulcri maiorum est.

---

[1] S. Poenitent. 4 April. 1887; 22 Mart. 1911 (apud Bargilliat, *l. c.*, 1420 c.).

Haec disciplina quae, ut patet ex citatis documentis, non a Codice inducta est, et iam antea vigebat, ab Antonioli *l. c.* pag. 37 extenditur ad omnia vexilla non benedicta omnium societatum etiam non catholicarum praeter massonicas, cremationistas et anarchicas, idque auctor a Codice non solum tolerari sed et permitti positive docet, citatque pro sua opinione P. Ferreres. Attamen P. Ferreres id nullo modo asserit, relata enim, ut de more facit, canonis paragrapho de qua agimus, addit ad modum exempli « ut sectae massonicae ». — Cfr. Antonioli, *l. c.*, pag. 38 et Ferreres, *l. c.*, II, n. 158.

Quam doctrinam, si ex gravibus causis, quibusdam specialibus circumstantiis restringatur, et ego admiserim, non tamen ex positiva approbatione ecclesiae sed ex mera tolerantia ad mala nempe maiora vitanda; seu, aliis verbis, talia vexilla non benedicta non sunt admittenda « nisi secus turbae aut pericula timeantur ». — Cfr. Ojetti, *l. c.*, v. *Vexilla*; Antonioli, *l. c.*, pag. 38; Ferreres, *l. c.*, II, n. 158; Bargilliat, *l. c.*, II, 1420; Many, *l. c.*, 215; Mocchegiani, *l. c.*, II, 1241 sq.; Gennari, *l. c.*, II, pag. 675 ubi tamen paulo severior disciplina statuitur; cfr. etiam *Monitore ecclesiastico*, ser. III, vol. IV 1912) pag. 377.

[2] Admittuntur tamen aliquando et ante feretrum si cum magna pompa celebretur funus. Cfr. e. g. ordinem praecedentiae servatum in sollemnissima processione Eucharistica, Romae, 28 Maii 1922, ubi associationes, omne genus, catholicae ante SS. Sacramentum incedebant, apud Ephemeridem, *Il Corriere d'Italia*, 30 Maii 1922.

[3] S. R. C. 1903, *Decret. auth.* 4109; cfr. etiam n. 41.

[4] Many, *l. c.*, n. 194, 2°.

2° Si autem hora a se praefinita aut acceptata parochus ad levandum cadaver non venerit nec alium miserit, tunc regulares aut rector ecclesiae funerantis postquam per tempus discretum exspectaverint, per se ipsi corpus levare possunt atque ad ecclesiam electam, aut sepulcri maiorum ducere. Tempus autem discretum « quod intercedere debet inter invitationem parocho factam et corporis levationem, non est in iure definitum. Pluries S. C. Concilii censuit sufficere unius horae spatium. Quod tempus longius multis videbitur et nimis regularibus onerosum. Rationabilius videtur quod S. Congregatio Episcoporum et Regularium his verbis statuit: Parocho monito ante horam, eoque post accessum regularium ad ecclesiam parochialem per quadrantem horae exspectato, et non adveniente, licitum esse iisdem regularibus deferre cadaver sine parocho » [1].

Alium casum exceptum quo licet regularibus corpus etiam levare cum eorum ecclesia funerans est, habetur si regularibus consuetudo « quae sit in viridi observantia et pacifica possessione suffragetur » [2].

3° Parocho seu illi qui cadaver levat ius est determinandi viam qua asportandum est [3].

4° Regulares ad quorum ecclesiam, funeris causa cadaver asportandum est, et alii omnes clerici et religiosi ad levationem cadaveris advocati ad ecclesiam paroecialem convenire debent vel in aliam ecclesiam, ut fert consuetudo « ita tamen ut nulla consuetudine fieri

---

[1] S. C. EE. et RR. 9 Aug. 1748 (cfr. Bizzarri, *l. c.*, pag. 411); 23 Sept. 1735 ad 2; Bizzarri, pag. 383. Ex quibus verbis videtur S. C. EE. et RR. parocho non agnovisse ius horam praefiniendi saltem absolute ut habet loco supra citato clarus Many. Piat, *l. c.*, II, pag. 321. Many, *l. c.*, 193, 1° tempus discretum interpretatur ex bulla « Pretiosus » Benedicti XIII 7 Kal. Iun. 1727, *De una ad summum hora* « quae interpretatio, ait ipse Many, transiisse videtur in iurisprudentiam S. Congreg. Concilii ». Cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Cadaver*, n. 10; et etiam Bizzarri, *l. c.*, pag. 370 ubi refert causam Montis Pelusii et declarationem a S. C. EE. et RR. die 9 Aug. 1748 his verbis expressam: « Parocho monito ante horam, eoque post accessum regularium ad ecclesiam parochialem per quadrantem horae exspectato, et non adveniente licitum esse iisdem regularibus deferre cadaver sine parocho. (9 Augusti 1748). Instantibus demum praefatis PP. Minoribus Conventualibus pro declaratione, quod enunciata monitio fieri deberet per haeredes defuncti, ipsamet S. Congregatio referente ibidem E.mo Ricci Ponente, decrevit ac declaravit, Parochum esse monendum per regulares, et exspectandum per quadrantem ultra horam monitionis, et in reliquis in decisis... » Cfr. Bizzarri, *Collectanea*, pag. 370.

[2] Bulla Leonis X « *Dum Intra* », 19 Dec. 1516; Many, *l. c.*, n. 193. Officium defunctorum quod quidam sacerdotes, cadavere domi adhuc exstante, in ipsa defuncti domo recitare invitentur ab heredibus, parochi iuribus non contradicit, nec proinde a parocho prohiberi potest. Item nihil obstare videtur quominus sacerdotes tale officium cadaveris aspersione, quam sacerdos superpelliceo et stola indutus peragat, finiant, quia huiusmodi officium non est de iuribus parochorum. S. C. EE. et RR. 19 Maii 1579 apud Ferraris, *l. c.*, v. *Cadaver*, n. 49; cfr. tamen etiam *Monitore ecclesiastico*, 1921, pag. 120-121, n. 9 ubi paulo aliter de hoc casu disputatur argumentis tamen rem non definientibus.

[3] Piat, *l. c.*, 322; Many, *l. c.*, n. 194 et c. 1233, § 3.

possit, quod in publica via prope domum defuncti congregentur » [1]. Attamen si Capitulum cathedrale (idem dic de Capitulo collegiali si ita fert consuetudo) ad funus invitetur, clerus ad ecclesiam cathedralem congregari debet [2].

5° In levatione autem nequit parochus exigere ut cadaver antequam ad ecclesiam regularium aut aliam ecclesiam funerantem ingrediatur, ad ecclesiam paroecialem deferatur « eo fine ut ultimum *vale* a parocho recipiat; neque ad hoc iuvatur quacumque contraria consuetudine; nec valet Episcopus id praescribere, quum sic restringeretur heredum libertas et hoc sit contrarium constitutioni Sixti IV » [3].

6° Postquam cadaver ad ianuam ecclesiae deductum est, parochus, nisi ecclesia funerans sit ei subiecta, ius ingrediendi cum stola non habet [4]. Quod tamen in hoc recidit, quod parochus possit utique ingredi ecclesiam non tamen in ea officio ministri funerum fungi, ut alibi vidimus; quod si parocho consuetudo ius etiam in ecclesia regulari funera faciendi concedit, servari posse videtur [5].

7° Si in cadavere ad funerantem ecclesiam deducendo per alienam paroeciam transeundum sit; id a parocho illius paroeciae prohiberi nequit [6].

8° In levatione antequam cadaver efferatur Psalmus *De profundis* recitari, non cani debet [7].

9° Parocho est ius, in levatione cadaveris, illud aspergendi et antiphonam *Exsultabunt* inchoandi [8].

10° Usus plures in deductione cadaveris ad ecclesiam absolutiones faciendi per vias tolerari potest, dummodo non fiat turpis lucri gratia [9].

226. — Stolae delatio. - 1° In funebri associatione stolam deferre ius et officium est illius qui ministro funerum fungitur, sive parochus, sive Vicarius sive Superior religiosus est. Ratio autem est quia stola est signum officii non iurisdictionis; et ab eo proinde ferenda est qui officio ministri fungitur quisquis est [10].

---

1 Piat, *l. c.*, II, pag. 320; Many, *l. c.*, n. 188; Ferraris, *l. c.*, v. *Sepultura*, n. 227.
2 Many, *l. c.*, 188, 4°; Ferreres, *Le Confraternite*, n. 320-323.
3 Piat, *l. c.*, II, pag. 320; Many, *l. c.*, 190, 3° *c.* et 191, 2° *b.*
4 Piat, *l. c.*, II, 322; Many, *l. c.*, 195, 3°.
5 Many, *l. c.*, 195; Piat, *l. c.*, II, pag. 324.
6 Piat, *l. c.*, II, pag. 323.
7 S. R. C. 11 April. 1902, *Decret. auth.* 4095 ad 1°.
8 S. R. C. 12 Nov. 1831, *Decret. auth.* n. 2685 ad 2um.
9 S. R. C. 20 Nov. 1885, *Decret. auth.* 3644.
10 S. R. C. 21 Iul. 1855, *Decret. auth.* 3035 ad 2°. Idem ex *Rituali Romano*, t. VI, c. 3, n. 1 et ex cc. 1230-1231-1232 deduci potest. Ius est etiam regularibus deferendi stolam et cottam in funeribus cadaverum quae ad ipsorum ecclesias deferuntur. Ferraris, *l. c.*, v. *Cadaver*, n. 40 ubi decret. S. C. EE. et RR. 13 Iun. 1594 citatur.

2° In funeribus in quibus duo successive sacerdotes vel etiam plures eiusdem utique funeris, ministri munere funguntur, successive etiam stolam induunt deponuntve. Ex quo iam patet parochum qui sui parochiani cadaver ad ecclesiam electam exemptam deducit, stolam ad ingressum in ecclesiam deponere debere [1].

3° Nihil obstat quominus minister funerum stola utatur, etsi per alienam paroeciam in funere ducendo transire debet [2].

4° Ius parochi deferendi stolam integrum manet licet Capitulum cathedrale, quod tamen parocho praecedit, ad funus advocatum sit. Verum in hoc casu « dignior Capituli cathedralis incedat cum stola et etiam cum pluviali, quod tamen non ferat parochus: et idipsum servabitur, si Capitulum ecclesiae collegiatae post parochum incedat, " seu in locis tantummodo ,, ubi consuetudo etiam Capitulo ecclesiae collegiatae super parochum praecedentiam concedit [3], atque id servandum statuit, quacumque in contrarium consuetudine minime obstante » [4]. Quod si parochus sit vicarius Capituli et canonicus et inter canonicos incedere velit, stolam deferre nequit; bene vero si ante canonicos incedat [5].

5° Quaestio pluribus vicibus agitata est, possintne cappellani confraternitatum stolam in funebribus associationibus deferre?

S. R. Congr. 3 Sept. 1746 censuit non licere cappellanis confraternitatum SS. Rosarii, etc. stolam deferre nisi in propria ecclesia [6].

Hanc tamen disciplinam pluribus aliis eiusdem S. Congreg. responsis mitigatam invenimus. Ita die 27 Mart. 1824 interrogata S. R. C. circa manutentionem consuetudinis deferendi stolam pro cappellanis confraternitatum respondit: « S. R. C. immemorabili usu mature perpenso, habitaque ratione quod decreto generali minime obstante, etiam in Urbe et alibi consuetudo in contrarium viget; animadvertens tandem, decere et conveniens esse, ut confraternitatum cappellanus a simplicibus clericis distinguatur, ad relationem infrascripti secretarii rescribendum esse censuit " servandam esse consuetudinem et nihil innovandum ,, » [7]. Circa quod decretum habetur votum in

---

[1] S. R. C. 20 Nov. 1677, *Decret.* 1604 ad 2°; Many, *l. c.*, 195, 3°; Piat, *l. c.*, II, 323.

[2] S. R. C. 23 April. 1895, *Decret. auth.* 3854 et c. 1232, § 1.

[3] S. R. C. 23 April. 1895, *Decret. auth.* 3854.

[4] Ferreres et Antonioli docent hoc in casu parochum sine stola incedere debere; at hoc aperte est contra decretum quod citant 23 Aprilis 1895. Illo enim decreto haec habentur: « ius et onus inesse semper etiam praesente Capitulo cathedralis ecclesiae, extra hanc tamen, parocho induendi stolam ». Cfr. S. R. C. 23 April. 1895 ad II, *Decret. auth.* 3854. — Ferreres, *l. c.*, II, n. 158 *d.*; Antonioli, *l. c.*, pag. 39 in nota.

[5] *Monitore ecclesiastico*, 1906. S. C. Concilii 30 Iunii 1916.

[6] *Decret. auth.* 2391.

[7] *Decret. auth.* 2635.

IV vol., pag. 254 *Decret. auth.* quod votum ita concluditur: « Ideo S. C. habita utriusque ratione, in casu particulari, eiusdem sodalitatis favore pronuntiavit. Cur tamen dixi in casu particulari? Immo potius ut generale haberi posse decretum videtur, quo moderatur et declaratur antiquum illud anni 1703; quippe quia una fuit decidendi ratio ex immemorabili usu confraternitatis, de quo erat quaestio, atque ex consuetudine Romae alibique vigente, sed etiam altera, quae communis est omnibus confraternitatibus, dum eadem S. C. simul animadvertit: " Decere et conveniens esse, ut confraternitatum cappellanus a simplicibus clericis distinguatur ,,. Generalem igitur Decretum istud dat regulam eoque magis, quia apostolica auctoritate S.mus Dom. Noster Leo XII Pont. Max. S. C. responsionem approbavit et confirmavit » [1].

Die 11 Mart. 1837 *Decret. auth.* 2763 S. R. C. interrogata: An invecta consuetudo ferendi stolam (pro cappellanis sodalitatum) licita sit et toleranda? — « Rescribendum censuit: Iuxta alia Decreta licere Cappellanis confraternitatum stolam in processionibus deferre » ubi, uti videtur, respondit concedens non solum licitam consuetudinem, sed licitum usum declarans.

Die vero 9 Maii 1857 alia vice interrogata S. R. C.: « Licet ne in dioecesi Portus Aloysii cappellanis et a fortiori parochis publice stolam deferre in processionibus? — Servandam esse locorum consuetudinem » respondit [2].

Tandem die 5 Nov. 1868 S. R. C. interrogata fuit: « Non obstantibus decretis in contrarium Sacrorum Rituum Congregationis, potestne tolerari consuetudo pluribus ab annis introducta in dioecesi Syrensi, quod in publicis processionibus Cappellani piarum associationum, comitantes earumdem consodales sub propria cruce incedentes deferant stolam super superpelliceo? — Negative » [3].

Ex quibus omnibus hoc unum tandem aliquando deduci posse videtur. Licitum esse cappellanis confraternitatum extra ecclesiam tumulantem (in ecclesia enim possunt tantummodo preces recitare super defunctos sine cantu, sine thure, sine stola, sine aspersione aquae benedictae, luminibus tamen accensis), saltem ubi haec viget consuetudo, stolam deferre, dummodo incedant immediate post ipsam confraternitatem, non ad dexteram parochi [4].

Quod si S R. C. responso 5 Nov. 1868 contrarium respondit, ad

---

[1] Cfr. citat. suffrag. in vol. IV, *Decret. auth.* pag. 254 sq.; S. R. C. 16 Dec. 1826, *Decret. auth.* 2652; 27 Aug. 1836, *Decret. auth.* 2755.

[2] *Decret. auth.*, 3051 ad 4°.

[3] *Decret. auth.* 3191 ad 2°.

[4] Cfr. citatum suffrag. pag. 254, *Decret. auth.*, vol. IV.

id specialibus causis in illo casu occurrentibus inductam fuisse putandum est, et illud responsum pro particulari dioecesi datum non videtur posse deduci ad alios casus qui potius aliis decretis supra citatis resolvendi sunt; habita praesertim ratione voti citati. Hoc salvo meliori iudicio [1].

6° Parochus stolam in funere deducendo induere debet, nec potest tolerari consuetudo ut illam assumat in domo defuncti, et mox illam deponat et sine illa procedat; quod valet etiam de Decano, cui incumbit cura animarum in ecclesia cathedrali [2].

227. — III. **De cruce in funeribus associandis.** - 1° Cadavera defunctorum associanda sunt cum unica tantum cruce, quae debet esse illius ecclesiae ad quam corpus defuncti defertur: dummodo non interveniat Capitulum ecclesiae cathedralis sub qua omnes incedere debent funus associantes [3].

2° An idem ac ecclesia cathedralis ius etiam ecclesia collegiata habeat pendet a consuetudinibus particularibus; de iure communi hoc ius propriam deferendi crucem, cum collegiata non est ecclesia tumulans, ipsi non agnoscitur [4].

3° Consuetudo vero contra ius supra statutum unicam deferendi crucem a S. R. Congreg. non fuit admissa, ut patet ex pluribus decretis [5].

Attamen S. Congreg. Concilii expresse approbavit ius ex consuetudine immemorabili propriam deferendi crucem in associatione cadaverum pro PP. Cappuccinis Prov. Ianuensis, ut videri potest ex causa apud ipsam S. C. C. actam die 29 Februari 1896 [6]. Hanc ipsam consuetudinem admisit Benedictus XIV pro sua Archidioecesi Bononiensi cum adhuc Archiepiscopus esset. « Cum ob antiquam consuetudinem in hac civitate ac dioecesi (Bononiensi) minime id observetur (scilicet lex unius crucis), sed tot vexilla crucis ferantur

---

[1] Cfr. etiam De Amicis, *Il ceremoniale completo*, vol. I, n. 58, Roma 1903; Ojetti, *l. c.*, v. *Stola.*

[2] S. R. C. 21 Februar. 1643, *Decret. auth.* 825. Cfr. etiam Gennari, *Consultazioni*, vol. II, pag. 726.

[3] S. R. C. 23 April. 1895, *Decret. auth.* 3854 ad 1; 18 Aug. 1629, *Decret. auth.* 515; 13 Mart. 1632, *Decret. auth.* 585 ad 2; 27 Februar. 1723, *Decret. auth.* 2275; 12 Nov. 1831, *Decret. auth.* 2685 ad 1; Piat, *l. c.*, II, 322; Many, *l. c.*, 188, 5°; Ferraris, *l. c.*, v. *Cadaver*, n. 61.

[4] S. R. C. 31 Mart. 1640, *Decret. auth.* 699 ius collegiatae agnovit; die vero 11 Mart. 1690 alteri collegiatae non agnovit (*Decret. auth.* 1825); evidenter iudicium a consuetudine pendet. — Many, *l. c.*, 188, 5°.

[5] Cfr. S. R. C. quae hanc noluit recognoscere pro canonicis S. Mariae Maioris Civitatis Alatrinae 10 Maii 1826, *Deret. auth.* 2644; item 28 April. 1866, *Decret. auth.* 3144 ad 1, pro parochis civitatis Abellinensis.

[6] Cfr. P. Giuseppe da Genova, *I Cappuccini dinanzi alla S. C. del Concilio*, pag. 112.

quot sodalitates vel ordines regularium pompae funebri interfuerint... quod institutum quidem tenetur etiamsi Capitulum metropolitanae ecclesiae accesserit, ideo, vetustatis gratia, nihil novi statuendum volumus, et consuetudines a Decessoribus nostris iam inductas permittimus » [1].

4° Capitulum cathedrale funebri associationi interveniens non solum ius habet propriam erigendi crucem sub qua omnes incedere tenentur, sed etiam cum illa cruce erecta ecclesiam regularium tumulantem ingrediendi cum cappa et rocchetto « ita tamen ut in absolutione funeris sola adhibeatur crux ecclesiae funerantis ». Et haec quidem potest Capitulum cathedrale sive ad funus invitatum est sive non « citra tamen praeiudicio heredum » [2]. Nequit vero servari usus deferendi crucem immediate ante canonicos ad distinguendos ipsos ab aliis beneficiatis seu cappellanis de Missa eiusdem cathedralis; sed omnes indistincte procedere debent sub cruce cathedralis [3].

Immo si consuetudo ferat ut quaelibet ecclesia suam deferat crucem, omnes beneficiati etiam simplices sub cruce ecclesiae cathedralis incedere debent, et qui sunt ecclesiae cathedrali adscripti praecedunt etiam canonicis, si adsint, ecclesiae collegiatae [4].

5° Confraternitates nequeunt crucem propriam ante seipsos in funebribus associationibus deferre, sive ad ipsarum ecclesias cadaver, funeris causa, ducendum est, sive ad ecclesiam paroecialem asportandum [5]. Possunt tamen piae laicorum sodalitates vexilla velo obducta in funebribus associationibus gestare [6]. Dummodo tamen non veste laicali sed saccis confraternitatis induantur confratres [7].

6° In processionibus sollemnioribus et in absolutione funeris crux subdiacono deferenda est, in aliis vero processionibus cruciferario superpelliceo aut tunicella nullo autem modo pluviali induto [8]. Consuetudo vero crucem deferendi per clericum cotta non indutum ut abusus reprobari debet [9]. Crucis imago non ad deferentem sed ad populum converti debet [10].

---

1 Benedictus XIV, *Institutiones ecclesiasticae*, 54; n. 27.

2 S. R. C. 22 Dec. 1696, *Decret. auth.* 1957.

3 Ita S. R. C. in Ianuensi 26 Nov. 1578, *Decret. auth.* 1618; et in Imolensi 7 Aug. 1628, *Decret. auth.* 472.

4 S. R. C. 21 Mart. 1609, *Decret. auth.* 278.

5 S. R. C. 10 Mart. 1657, *Decret. auth.* 1019; 27 Ian. 1680, *Decret. auth.* 1641; 24 Febr. 1680, *Decret. auth.* 1643; 30 Aug. 1664, *Decret. auth.* 1302.

6 S. R. C. 12 Sept. 1840, *Decret. auth.* 2811.

7 S. R. C. 9 Dec. 1617, *Decret. auth.* 359. Cfr. tamen cc. 706 et 709, § 1 quibus saccis seu habitui proprio insignia aequiparantur. Cfr. insuper Leitner, *l. c. Zweite Liefer.*, pag. 104; Blat, *l. c.*, l. II, pag. 674.

8 S. R. C. 16 Mart. 1591, *Decret. auth.* 9.

9 S. R. C. 12 Iunii 1660, *Decret. auth.* 1170.

10 S. R. C. 18 Maii 1660, *Decret. auth.* 1538.

7° Crux est deferenda ad tumulum a subdiacono nec servari potest antiquissima consuetudo ipsam collocandi ad caput feretri vel tumuli dum Missa cantatur aut perdurat officium emortuale [1].

228. — IV. **Pulsatio campanarum.** - 1° Campanae pro funeribus, pulsari nequeunt festis sollemnioribus, etiam cum sero illorum festorum post sacras functiones funera fieri permittuntur [2]. Quod decretum servandum est, non obstante contraria consuetudine alicubi vigente, quae proinde consuetudo non admittitur [3]. Quaenam sint festa sollemniora non determinatur his decretis (cfr. n. **235**).

2° In casu quo defunctus tumulatur in ecclesia regularium, parochus defuncti prohibere nequit ne campanas religiosi pulsent; sicut nec ipsi parocho prohiberi potest a regularibus in eodem casu quominus ipse suas campanas pulset [4].

229. — V. **De Capitulo funeribus interveniente.** - Plura servanda quando funeribus Capitulum cathedrale intervenit iam supra vidimus. Hic adnotamus:

1° Capitulum cathedrale intervenire potest funeribus etiam non invitatum, citra tamen praeiudicium heredum [5].

2° Capituli funeribus intervenientis crux cuilibet alii praevalere debet etiam ecclesiae tumulantis, at in absolutione cadaveris, ecclesiae tumulantis crux unice elevanda est [6].

3° Capitulum parocho praecedit, ius est tamen parocho cadaver aspergendi et antiphonam *Exsultabunt* inchoandi, etiam praesente Capitulo [7].

4° Canonici non praecedunt nisi quando capitulariter et cum cruce Capituli interveniunt funeribus [8].

5° Dignior Capituli intervenientis incedat cum stola et etiam cum pluviali, quod tamen non ferat parochus, salvo eiusdem iure stolam induendi [9].

---

[1] S. R. C. 30 Dec. 1881 ad VI, *Decret. auth.* 3535.

[2] S. R. C. 27 Ian. 1883, *Decret. auth.* 3570.

[3] S. R. C. 15 Ian. 1897, *Decret. auth.* 3945.

[4] S. R. C. 8 Februar. 1642, *Decret. auth.* 785; Many, *l. c.*, n. 196; Piat, *l. c.*, II, 324; Ferreres, *Le Confraternite*, n. 278.

[5] S. R. C. 22 Dec. 1696, *Decret. auth.* 1957.

[6] S. R. C. 22 Dec. 1696, *Decret. auth.* 1957.

[7] Cfr. S. R. C. 29 Nov. 1670 apud *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. IX, part. II, pag. 232, n. 156; hoc tamen decretum in collectione authentica non refertur. Cfr. etiam Many, *l. c.*, 188, 4° ubi citatur aliud decret. Sabin. 12 Nov. 1831 quod tamen rem non clare evincit.

[8] S. R. C. 17 Iul. 1640, *Decret. auth.* 710.

[9] S. R. C. 23 April. 1895, *Decret. auth.* 3854.

6° Capitulum interveniens funeri, ius habet ut omnes associantes ad Ecclesiam cathedralem conveniant [1].

7° Nequit tamen crucem propriam a cruce cathedralis distinctam levare immediate ante se, ut canonici ab alio clero cathedralis distinguantur [2].

8° Quae hucusque diximus, pro Capitulo cathedralis ecclesiae valent; Capitulo vero collegiatae tantummodo applicari possunt si eidem faveat consuetudo [3]. Canonici collegiatae funeri singulariter intervenientes non invitati, post feretrum incedere debent [4].

230. — VI. De iis quae feretro superimponi possunt. - 1° Usus contegendi ramis et floribus tumulos qui eriguntur in ecclesia occasione funerum tolerari potest [5]. Iste usus iuxta spiritum Ecclesiae solummodo pro pueris et pro virginibus Deo dicatis servandus esset [6].

2° Pannus emortualis qui super feretrum tam in via quam in ecclesia imponitur niger sit oportet, ornamenta autem eius sobria sunto [7]. Nec probari potest praxis cooperiendi feretra canonicorum defunctorum, velo perlucido albo cum fimbriis auratis in ecclesia aut in via [8].

E contra tolerari potest consuetudo cooperiendi feretrum in quo reconditur corpus puellae aut pueri innuptorum, panno ex lana aut ex serico albo in signum virginitatis, si ista consuetudo sine tumultu aut perturbatione populi aboleri nequeat; dummodo tamen fascia nigri coloris, non in modum crucis, superimponatur panno albo, ita ut in quatuor lateribus appareat, quo fideles agnoscant defunctum egere suffragiis et Ecclesiae precibus etiam proprias adiungant [9].

3° Curandum est ut eliminetur abusus ponendi in feretro vel in tumulo, dum pro aliquo defuncto exsequiae fiunt, tam praesente quam absente cadavere, imaginem eiusdem defuncti [10].

4° In exsequiis pro sacerdote defuncto crux locanda est ad caput defuncti ita ut sit inter feretrum et altare; quod non servatur absente

---

1 S. R. C. 28 April. 1703, *Decret. auth.* 2112 ad 1 et 2; 17 Sept. 1822, *Decret. auth.* 2623 ad 4.

2 S. R. C. 26 Nov. 1678, *Decret. auth.* 1618.

3 S. R. C. 23 April. 1895, *Decret. auth.* 3854; Many, *l. c.*, n. 188.

4 S. R. C. 11 Nov. 1641, *Decret. auth.* 772.

5 S. R. C. 16 Iunii 1893 ad VI, *Decret. auth.* 3804; Antonioli, *l. c.*, pag. 39.

6 De Amicis, *l. c.*, II, n. 80.

7 S. R. C. 4 Aug. 1905, *Decret. auth.* 4165.

8 S. R. C. 22 April. 1871, *Decret. auth.* 3248.

9 S. R. C. 31 Aug. 1872, *Decret. auth.* 3263; Ojetti, *l. c.*, v. *Exsequiae.* Acta et Decreta Concil. Plen. Amer. lat. n. 472.

10 S. R. C. 30 April. 1896, *Decret. auth.* 3898.

corpore [1]. Attamen si de Missa *exsequiali* agatur, licet corpus absens sit, idem ac si praesens esset servatur [2].

In delatione vero quilibet defunctus ita asportari debet ut pedes sint versus crucem [3].

5° Feretro superimponi possunt insignia honorifica gradus et dignitatis et stemmata gentilitia [4].

Nefas est feretro superimponere baldachinum, excepto feretro Romani Pontificis [5].

231. — VII. **De cadaverum vectoribus.** - 1° Generatim cadavera fidelium ad coemeterium aut ad ecclesias per homines directe asportanda sunt ex antiqua Ecclesiae praxi alicubi adhuc vigente (*Rituale Romanum*, tit. VI, c. 1, n. 16) [6].

2° Tolerari tamen potest usus currus super quem cadaver ad modum feretri ad ecclesiam vel coemeterium equis vehendum imponatur; nec clerus vestibus sacris indutus prohibetur ne associationem funebrem in qua huiusmodi usus habetur comitetur [7].

Quod, ut videtur, etiam curribus alio modo vehendis ut, e. g., automobilibus, applicari potest.

3° « Laici cadaver, generis aut dignitatis cuiusvis ille fuerit, clerici ne deferant » (c. 1233, § 4).

Quae canonis praescriptio ex *Rituali Romano* (tit. VII, c. 1, n. 16) fere ad litteram excerpta est. Clerici enim eo ipso quod in hierarchia ecclesiastica constituti sunt, laicis cuiusvis generis dignitatis superiores omnino sunt; quamobrem si clericus laico inserviat, suo gradui aut dignitati renuntiare praesumitur.

Hoc tamen non eo usque extenderim ut etiam cadaveris laici delatio quae ex necessitate fiat, prohibita dicenda sit; sed tantummodo prohibetur delatio quae honoris causa fiat [8].

---

[1] S. R. C. 3 Sept. 1746, *Decret. auth.* 2392.

[2] P. Victor. ab Appeltern, *Promptuar.*, I, n. 224 et 238.

[3] Ojetti, *l. c.*, v. *Exsequiae*, 2155.

[4] Alberti, *l. c.*, 66, IV. — Supra tumulum pro Papa triregnum, pro Episcopo mitra, pro sacerdote birretum nigrum aut stola coloris nigri vel violacei apponantur. Cfr. P. Victor. ab Appeltern, *Promptuarium*, I, n. 237.

[5] S. R. C. 5 Iul. 1631, *Decret. auth.* 568; 4 Iul. 1879, *Decret. auth.* 3500 ad 1; Alberti, *l. c.*, 66, V.

[6] « Il feretro può essere portato a mano, sulle spalle ed anche sul carro funebre ». Rossi, *l. c.*, n. 41, 5, 9. « Non è decoroso che si prestino le donne benchè si tratti di donne defunte ». Rossi, *l. c.*, in nota.

[7] S. R. C. 5 Mart. 1870, *Decret. auth.* 3212; quo decret. vim amisit aliud S. C. EE. et RR. *in una Utinens.* 13 Iul. 1646, apud Ferraris, *l. c.*, v. *Cadaver*, n. 16 sq. et 54.

[8] Nihil obstat quominus sacerdotes sacerdotum cadavera deferant. De Amicis, *l. c.*, III, n. 33, 3; Rossi, *l. c.*, n. 41, 5, *h*, in nota.

4° Ad deferendum vero cadaver Episcopi defuncti cappellani beneficiati tenentur et opportunis remediis ad id cogi seu compelli possunt a Capitulo [1].

5° Suam vim retinet decret. S. R. C. 22 Martii 1842, quo declaratur non licere Ecclesiasticis et praesertim canonicis paratis in associatione defuncti sacerdotis, deferre eiusdem feretrum, aut fimbrias panni mortuarii [2].

232. — VIII. De confraternitatibus funeri intervenientibus.

1° Confraternitates ad funera accedere nequeunt nisi expresse vocentur [3]. Quod tamen extendendum non est ad funera pro confratribus defunctis [4].

Vocati autem confratres impediri nequeunt ab Ordinario quominus interveniant sub praetextu quod Capitulum cathedrale non fuerit vocatum [5].

2° Confraternitates sub propria cruce incedere nequeunt, sed potius sub proprio vexillo velo obducto [6].

3° Confratres funeri intervenientes extra civitatem pileum habitui congruentem gestare possunt (S. R. C. 17 iulii 1903) [7].

4° Circa praecedentiam inter confraternitates haec notanda sunt:

a) Confraternitatibus laicorum quibuslibet praecedit clerus; et contrarium servare, abusus auferendus, non consuetudo est [8].

b) Confraternitatibus aequiparari posse videntur quaelibet piae associationes quae proinde, ut fit de more passim, invitatae funeribus intervenire poterunt hoc inter se ordine praecedentiae servato:

α) Tertii ordines; si tamen incedant sub cruce primi ordinis praecedentiam primi ordinis participant [9].

β) Archiconfraternitates;

γ) Confraternitates;

---

[1] S. R. C. 10 Mart. 1657, *Decret. auth.*, 1021. Quod decretum certe suam vim retinet cum de hoc non agat Codex (ctr. c. 2).

[2] S. R. C. 22 Mart. 1862 ad XV, *Decret. auth.* 3110. Prohibitionem hanc fimbrias sustinendi quidam ad sacerdotes paratos sacris vestibus restringunt. (Cfr. De Amicis, *l. c.*, II, n. 80). Insuper ecclesiastici viri orationibus funebribus quae in coemeterio fieri soleant sine Ordinarii assensu assistere vetantur. (De Amicis, *l. c.*, II, n. 81).

[3] S. R. C. 9 Dec. 1617, *Decret. auth.* 359; 24 Febr. 1680, *Decret. auth.* 1643 ad 10. Id non valet de sodalitatibus tertii Ordinis; c. 706.

[4] S. R. C. 8 Dec. 1588, *Decret. auth.* 6; Ferreres, *Le Confraternite*, 246.

[5] S. R. C. 8 Iunii 1630, *Decret. aut.* 533.

[6] S. R. C. 24 Febr. 1680, *Decret. auth.* 1643 ad 9; 30 Aug. 1664, *Decret. auth.* 1302; 12 Sept. 1840, *Decret. auth.* 2811.

[7] Ojetti, v. *Exsequiae*, n. 2152; hoc tamen decret. non est publicatum in *Decret. auth.*

[8] S. R. C. 10 Ian. 1604, *Decret. auth.* 152 ad 6.

[9] Ojetti, *l. c.*, v. *Praecedentia*, 3259.

δ) Piae uniones primariae ;

ε) Aliae piae uniones [1].

Quem ordinem servare debent dummodo collegialiter sub propria cruce vel vexillo incedant cum habitu seu insignibus associationis (c. 701, § 1 et 3) [2].

Si quaestio circa praecedentiam inter varias personas morales eiusdem speciei et gradus oriatur, illa praecedit quae est in pacifica quasi-possessione, et, si de hoc non constet, quae prius in loco, ubi quaestio oritur, instituta est (c. 106, 5°). Quae praescriptio non est nisi confirmatio iuris veteris innumeris decretis iam firmato [3].

c) Si praeter confraternitates laici sive pueri, sive adulti funeribus interveniant aliquo catholico signo exornati, ii aut ante confraternitatum sodales aut post feretrum incedere debent [4]; quam responsionem datam pro processionibus etiam funebribus associationibus applicandam esse nemo est qui non videat [5].

5° Associationes catholicae cum vexillis funeri intervenientes post feretrum incedant oportet [6].

---

[1] Piae associationes, inter quas adnumerandae sunt omnes associationes vel piae uniones mulierum, quia mulieres confraternitates constituere nequeunt, praecedentiam cedunt omnibus confraternitatibus etc. ad normam c. 701. Inter ipsas vero pias uniones praecedentia determinatur ex c. 106, 5° etsi pia unio personalitatem moralem non obtinet. Cfr. *Monitore ecclesiastico*, ser. IV, vol. II, pag. 30, n. 8.

[2] Ante Codicem plurima decreta SS. CC. ut Tertiarii et aliae confraternitates iuribus propriae praecedentiae gauderent, requirebant ut processioni aut alii actui publico taxative cum habitu proprio seu sacco intervenirent. Hoc, ni factum fuisset, ius praecedentiae amittebant et tunc ita erat ordinanda processio ut congregationes aut associationes quae vestem propriam induerent, licet gradu inferiores praecederent aliis ornatis solum insignibus aut scapulare solum gestantibus, licet ii gradu superiores essent. Hanc disciplinam de necessitate habitus ad fruendum iuribus propriae praecedentiae multa decreta firmarunt. Cfr. inter alia: S. R. C. 28 Maii 1886, *Decret. auth.* 3664; 17 Mart. 1893, *Decret. auth.* 3794; 27 Mart. 1893, *Decret. auth.* 3795; 1 Mart. 1894, *Decret. auth.* 3819 ad 1; 10 Nov. 1905, *Decret. auth.* 4173. Item S. C. EE. et RR. 6 April. 1900; S. C. Conc. 28 Nov. 1893 etc. Cfr. etiam Mocchegiani, *Collectio indulgentiarum*, n. 1533 et sq.

Verum a Codice ista disciplina mitigata fuisse videtur. Codex enim ut Tertiarii aliique propria praecedentia gaudeant particula disiunctiva *seu* requirit ut incedant cum proprio habitu *seu* insignibus associationis (c. 701, § 3). Ex qua dictione ad fruendum iuribus alterutrius rei delatio sufficere videtur, nempe aut delatio habitus, aut delatio insignium associationis. Et quoniam non determinatur a Codice in quo consistant insignia associationis, quodlibet huiusmodi insigne e. g. scapulare aut speciale numisma sufficere videtur.

De iure igitur vigente Tertiarii praecedere debent omnes associationes aut confraternitates etiam habitum proprium deferentes, licet ipsi habitum non deferant, dummodo tamen stemma seu insignia tertii Ordinis habeant. Quod et de aliis associationibus valet. Cfr. c. 706; Leitner, *l. c. Zweite Lieferung*, pag. 104.

[3] Cfr. S. R. C. 10 Ian. 1597, *Decret. auth.* 65; 20 Sept. 1687, *Decret. auth.* 1789; 18 Aug. 1877, *Decret. auth.* 3432.

[4] S. R. C. 8 Aug. 1906, *Decret. auth.* 4188.

[5] Cfr. etiam S. R. C. 22 Ian. 1876, *Decret. auth.* 3388 ad 2.

[6] S. R. C. 14 Mart. 1903, *Decret. auth.* 4109.

233. — IX. De praecedentia in associatione funebri servanda.

1° In associationibus funebribus praecedentia computatur in relatione ad feretrum, ita, ut is qui supra omnes praecedentia gaudet, proximiori loco feretrum praecedere debeat, ante ipsum vero alii suo quisque ordine [1]. Hac regula retenta, ista notanda sunt:

2° In associatione funebri ante omnes incedunt confraternitates et societates laicales catholicae [2], si adsint, ordine supra ubi de confraternitatibus exposito [3].

Quae omnia pro processione *Corporis Christi* statuuntur, at ea etiam ad nostram quaestionem referenda esse patet [4].

3° « Religiosi praecedunt laicis » [5] (c. 591, § 1). Hoc est post confraternitates aut catholicas societates incedunt ante clerum saecularem, nisi de religione clericali in propria ecclesia agatur; tunc enim praecedit religio clericalis etiam clero saeculari (c. 491, § 2).

Inter religiosos autem hic ordo servandus est:

a) Religiones clericales praecedunt laicalibus;

b) Canonici regulares praecedunt monachis;

c) Monachi praecedunt ceteris regularibus;

d) Regulares praecedunt congregationibus religiosis;

e) Congregationes iuris pontificii congregationibus iuris dioecesani (c. 491, § 1; Piat, *l. c.*, 42 sq. II).

f) « Inter varias personas morales eiusdem speciei et gradus illa praecedit quae est in pacifica quasi-possessione praecedentiae, et, si de hoc non constet, quae prius in loco ubi quaestio oritur instituta est » (c. 106, 5°). Circa quod nota:

α) Haec regula, iuris veteris simplex codificatio fuit. Iure enim vetere norma ista ad diiudicandum de praecedentia inter varias eiusdem speciei et gradus personas ex Constitut. Gregorii XIII « *Exposcit* » iam statuta invenitur [6].

---

[1] Many, *l. c.*, 188, 4°.

[2] Congregati laici cum luminaribus processioni intervenientes locum tenere debent ante utrumque clerum, atque etiam ante confraternitates, quarum confratres adsint sacco induti. S. R. C. 22 Ianuar. 1876, *Decret. auth.* 3388 ad 1 et 2.

[3] Cfr. *Caeremon. Episcop.*, l. II, c. 33, § 5; *Istruzione di Clemente XI*, 1° Sept. 1731 cum commentario in vol. IV *Decret. auth. S. R. C.* pag. 82; ubi contraria opinio Merati refertur, qui societates catholicas sine habitu speciali incedentes cum populo incedere debere docet.

[4] Cfr. etiam *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. IX, part. II (1896) pag. 116, n. 109.

[5] Si officiales curiae processioni intersint, locum tenent post confraternitates et ante regulares; inter ipsos vero curiales et officiales ultimo loco ibunt nobiliores et magistratus. Cfr. *Caeremoniale Episcoporum*, l. II, c. 33, n. 5; cfr. etiam S. R. C. 4 April. 1615, *Decret. auth.* 330.

[6] Cfr. Piat, *l. c.*, II, pag. 43. S. R. C. 14 Iunii 1608, *Decret. auth.* 255; 1° Mart. 1614, *Decret. auth.* 318.

β) Dicitur in canone « quae prius in loco ubi quaestio oritur, instituta est » quod de domo vel conventu instituto intelligendum est, licet forte religiosi per aliquod tempus in illa domo non habitaverint [1].

γ) Regula exceptionem patitur in suburbiis et territorio romano ; in quibus ordo regularis eamdem ac Romae praecedentiam servat et tenet [2].

δ) Fratres eiusdem ordinis licet non eiusdem monasterii in eadem civitate una simul procedere debent atque omnes praecedentiam monasterii antiquioris in loco acquirunt [3].

g) Regulae praecedentiae a Codice statutae privilegia alicui ordini religioso concessa non infirmant, quia clausulam abrogatoriam non habent (c. 4).

Huiusmodi privilegium prae omnibus mendicantibus Ordini Praedicatorum concessit S. Pius V. Attamen Curia Camerae apostolicae causam Capuccinos inter et Dominicanos in favorem Capuccinorum resolvit, attenta antiquiori fundatione conventus [4].

S. R. C. in causa acta fratres Observantes reformatos inter et Capuccinos praecedentiam Capuccinis adiudicavit ex Constitutione Gregorii XIII « *Exposcit* » 25 Iulii 1583; in altera autem causa fratres Minores Observantes inter et Capuccinos praecedentiam, Observantibus adiudicavit licet Capuccini domum in loco prius obtinuissent ex eo quod « Observantes sunt priores ordine qualitatis et approbationis apostolicae » [5].

4° Clerus saecularis praecedit religiosis extra eorum ecclesias nisi agatur de religione laicali aut de Capitulis sive cathedralibus sive collegialibus, quibus praecedentia competit etiam in ecclesiis religionum clericalium (c. 491, § 2).

---

[1] S. R. C. 12 Dec. 1626, *Decret. auth.* 429; 8 Aug. 1835, *Decret. auth.* 2728; 27 Febr. 1847, *Decret. auth.* 2927.

[2] S. R. C. 2 Mart. 1613, *Decret. auth.* 309; 20 Iun. 1626, *Decret. auth.*, 410; 15 Dec. 1646, *Decret. auth.* 905. Quae decreta suam vim etiam post Codicem retinere videntur cum iura quaesita generatim tangant (c. 4.).

[3] S. R. C. 3 Iunii 1617, *Decret. auth.* 352 et Piat, *l. c.*, II, pag. 43, nota 7.

[4] Cfr, Piat, *l. c.*, II, 44 et sq.; Ojetti, *l. c.*, v. *Praecedentia.*

[5] S. R. C. 8 Aug. 1835, *Decret. auth.* 2728; 26 Nov. 1678, *Decret. auth.* 1616. — Attamen S. C. EE. et RR. in Causa Centumcellarum Capuccinos inter et Observantes ad dubia: I. An admissa iuxta Bullam Gregorianam, praecedentia tituli possessionis, praecedentiae et iuris praecedendi, quando non constet de possessione vel quasi possessione, admitti debeat titulus filiationis iuxta decretum Ampuriense, vel titulus anterioritatis fundationis conventus, uti volunt PP. Capuccini?

II. An in processionibus, aliisque sacris functionibus, praecedere debeant Minores Observantes, vel PP. Capuccini in casu?

Die 15 Mart. 1895 respondit: Ad I. Non esse interloquendum.

Ad II. Negative ad primam partem, affirmative ad secundam.

Ex quibus patet a S. Sede etiam istam quaestionem in sensu Constit. Gregorii XIII solutam fuisse. Cfr. *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. IX, part. I, pag. 171.

Quod ius quatenus praecedentiam concedit religiosis in ipsorum ecclesiis supra clerum saecularem, iuris veteris est correctivum [1].

Inter ipsum vero clerum saecularem hic servatur ordo:

a) Capitulum cathedrale etiam extra propriam ecclesiam, immo et in ipsa ecclesia regulari exempta aut in collegiata (can. 408 et 491, § 2) [2].

Una cum canonicis ecclesiae cathedralis idest sub eorum cruce incedere debent omnes beneficiati et clerici etiam seminaristae ecclesiae cathedrali quavis ratione addicti, qui proinde praecedentiam habent etiam supra parochos si isti sub propria cruce incedant. Si vero parochi incedant sub cruce Capituli, ut facere debent ex iure communi, tunc utique parochi praecedentiam habent prae clericis e Seminario aut mercenariis inservientibus ipsi ecclesiae cathedrali, post canonicos et clericos beneficiatos cathedralis [3].

Nota insuper ad hoc ut Capitulum sua praecedentia gaudeat capitulariter invitari oportere [4]. Attamen tres canonici sub cruce Capituli funus associantes totum Capitulum repraesentant ad effectum habendi praecedentiam supra omnes alios funus associantes [5].

Inter ipsa vero Capitula, aut singulos etiam canonicos ordo servatur qui describitur in Codice (c. 408). Ante Codicem vigebat lex, qua canonici praebendae gradus superioris aliis praebendae inferioris gradus praecedebant licet ordinem requisitum nondum suscepissent; post Codicem hoc non est amplius practici momenti nisi in casu dispensationis a lege (c. 1474) [6].

b) Post Capitulum cathedrale praecedentiam obtinet Capitulum collegiale supra omnes curatos et presbyteros ecclesiarum paroecialium et simplicium [7].

Circa praecedentiam vero inter varia Capitula collegialia et varios canonicos Codex (c. 408) servandus est. Canonici doctores, hac sola

---

[1] S. R. C. 6 Sept. 1608, *Decret. auth.* 145; 5 Oct. 1614, *Decret. auth.* 324; 12 Mart. 1616, *Decret. auth.* 341.

[2] S. R. C. 2 Sept. 1597, *Decret. auth.* 87 ad 1; 7 Maii 1639, *Decret. auth.* 676.

[3] S. R. C. 16 Iul. 1663, *Decret. auth.* 1264 ad 3; Piat, *l. c.*, II, pag. 42.

[4] S. R. C. 6 Oct. 1640, *Decret. auth.* 723.

[5] S. R. C. 23 Maii 1689, *Decret. auth.* 681.

[6] S. R. C. 31 Maii 1670, *Decret. auth.* 1398 ad 2. — Praecedentia inter canonicos eiusdem Capituli ita determinanda est ut canonici seniores ratione ordinis presbyteratus semper praecedere debeant alios canonicos quamvis seniores ratione canonicatus; etiam pro tempore quo isti canonici seniores canonicatus sacerdotes ordinabuntur. S. C. C. Mediolan. *Praecedentiae*, 13 April. 1918. *Acta A. S.*, XI, pag. 9. Canonici coadiutores praecedentiam coadiuti non habent, nec eis suffragatur qualiscumque clausula in litteris apostolicis inveniatur. Cfr. Votum Consultoris in *Placentina*, Iuris praesidendi, 11 Decemb. 1920; *Act. A. S.*, XIV, pag. 40 sq.

[7] S. R. C. 11 Dec. 1613, *Decret. auth.* 317.

ratione doctoratus, nullam prae aliis habent praecedentiam [1]. Quae quidem omnia certe valent pro ecclesiis regularium et si minister funerum sit religiosus (c. 491, § 2); si vero agatur de ministro funerum e clero saeculari tunc regula clara qua Capitulum collegiale parocho ministro funerum praecedere debeat in Codice non invenitur. Quare ad ius vetus hac in re recurrendum esse videtur [2]. Ius autem vetus hoc ius praecedendi parochum, Capitulis non agnoscebat nisi eis faveret consuetudo.

c) Post Capitula ius praecedendi competit parocho seu ministro funerum prae omnibus aliis clericis et sacerdotibus, licet parochus sit religiosus (c. 491, § 2), qui canon loquitur proprie de praecedentia religiosorum prae clericis saecularibus intra suas ecclesias; at intra suas ecclesias considerari etiam debet associatio funebris ab illa ecclesia dependens.

De praecedentia autem parochi saecularis prae Capitulo collegiali vidimus supra.

Parochus autem in sua ecclesia etiam dignitatibus Capituli cathedralis, si privatim accedant, praecedit [3].

d) Ultimum tandem locum in praecedentia computanda pro clero saeculari, hoc ordine, statuere possumus:

α) Parochus [4] ecclesiae cathedralis aut vicarius paroecialis Capituli cathedralis praecedit omnibus aliis dioecesis parochis aut vicariis (c. 478, § 1).

Quod, ut videtur, intelligendum est de praecedentia parochorum extra proprias ecclesias.

β) Inter alios vero parochos praecedentia computatur ratione antiquitatis aut dignitatis ecclesiae paroecialis, non vero ratione antianitatis parochorum [5].

γ) Vicarii substituti et adiutores praecedunt, dum in munere manent, vicariis cooperatoribus; hi aliis sacerdotibus ecclesiae paroeciali addictis (c. 478, § 2).

---

[1] S. R. C. 4 April. 1626, *Decret. auth.* 397 ad 1; 3 Sept. 1661, *Decret. auth.* 1211; 23 Nov. 1675, *Decret. auth.* 1551 ad 1.

[2] Cfr. S. R. C. 15 Sept. 1668, *Decret. auth.* 1371; 12 Nov. 1831, *Decret. auth.* 2685 ad 2; Many, *l. c.*, 188 4°.

[3] S. R. C. 6 Oct. 1640, *Decret. auth.* 723.

[4] Si canonicus, cui collata est cura animarum et vice parochi in cathedrali fungitur, velit in funeribus incedere cum stola, locum non debet habere inter canonicos sed debet incedere uti parochus ante Capitulum cathedralis post ceteros presbyteros. Si autem uti canonicus simpliciter incedere velit, incedat suo loco inter canonicos, sed sine stola. S. R. C. 24 Nov. 1691, *Decret. auth.* n. 1857.

[5] S. R. C. 10 Maii 1642, *Decret. auth.* 788; Piat, *l. c.*, II, pag. 43; cfr. etiam *Vademecum ecclesiastico*, 1920, pag. 159.

Qui canon iuris veteris correctivum est [1].

δ) Beneficiatus in sua ecclesia praecedit senioribus ratione ordinis [2].

ε) Canonici etiam non graduati praecedentia gaudent super alios presbyteros etiam graduatos [3].

ζ) Circa alios vero sacerdotes et clericos saeculares regula generalis servanda est a c. 106 statuta; qua decernitur iurisdictionem, gradum potiorem, ordinem superiorem, prioritatem gradus aut ordinis (excipe ordinatum a R. Pontifice ex antiquo iure c. 7, X, I, 33 a Codice confirmato) aut saltem aetatis attendenda esse in diiudicanda praecedentia inter singulas personas physicas.

η) Patres Congregationis S. Philippi praecedunt omnibus regularibus quia ipsi regulares non sunt [4].

5° Quae supra dicuntur de praecedentia clericorum prae omnibus laicis vera sunt exceptis supremis principibus [5].

234. — Corollarium. [6] - Ex hucusque dictis ita ordinanda erit funebris associatio: Ante omnes ibunt laici in habitu laicali, sive pueri sive adulti; tum confraternitates; deinde crux paroecialis aut ecclesiae tumulantis (si adsit Capitulum crux cathedralis); dein religiosi et clerus saecularis, post parochus; ad extremum tandem, si vocatum fuerit Capitulum cathedrale aut etiam collegiale, si ita ferat consuetudo. Quae omnia ex hucusque dictis patent [7].

---

[1] S. R. C. 12 Iul. 1892, *Decret. auth.* 3780 ad 2.

[2] S. R. C. 16 Iun. 1674, *Decret. auth.* 1515; 11 Aug. 1691, *Decret. auth.* 1850.

[3] S. R. C. 19 Ian. 1608, *Decret. auth.* 242.

[4] S. R. C. 19 Aug. 1712, *Decret. auth.* 2265 ad 1; 21 Ian. 1769, *Decret. auth.* 2485 ad 3.

[5] Ojetti, *l. c.*, v. *Praecedentia*, 3240; cfr. tamen circa hoc S. R. C. 9 Mart. 1597, *Decret. auth.* 74; Concil. Trident., session. XXV, c. 17 *de ref.* c. 6, X, 135.

[6] Circa controversias quae facile in hac re occurrere possunt haec ex cl.mo Maroto adnotamus: « Es propio del Ordinario del lugar: *a*) Arreglar en los casos más urgentes todas las controversias sobre precedencia aun entre los exentos, siempre que éstos procedan colegialmente con otros, excluida toda apelaciòn en suspensivo, pero sin perjuicio del derecho de cada uno. *b*) Por consiguente el Obispo puede siempre resolver las controversias sobre ésta materia, por lo que se refiera a los no exentos; y en cuanto a los exentos, solamente en el caso, en que la controversia se haia movido procediendo éstos colegialmente con otros exentos o no exentos. *c*) Relativamente a los exentos, sólo en los casos más urgentes; por lo que hace a sus propios subditos sin limitación alguna, como es manifiesto. *d*) Excluida la apelaciòn en suspensivo, pero no en devolutivo ». Maroto Fel., *Instituciones de derecho canonico*, Madrid 1919, t. II, n. 481.

[7] Cfr. De Amicis, *Il cerimoniale completo*, t. II, n. 80. — Associatio musicalis (vulgo *la banda*) si aliquando funeri aut processionibus interesse contigerit, ei ab Episcopo locus assignandus est; verum ante utrumque clerum. S. R. C. 7 Dec. 1844, *Decret. auth.* 2869. Cfr. etiam *Caeremoniale Episcopor.*, l. II, c. XVI, n. 15.

235. — X. **De diebus quibus funera prohibentur.** - 1° Exsequiae pro defuncto, cum effertur corpus in ecclesiam, expleri nequeunt diebus sollemnioribus primae classis. Huiusmodi vero funera, ad sequentem diem transferantur, aut saltem ad horas pomeridianas, post diei festi vesperas et sacris functionibus non impeditas, abstinendo tamen ab emortuali aeris campani sonitu [1].

Nec valet contraria consuetudo, qua proinde non obstante, servandum est decretum citatum et Rituale [2].

2° Dies vero festi sollemniores quibus exsequiae prohibentur, sunt omnia festa in quibus Missa exsequialis praesente cadavere prohibita est, nec potest ab Ordinario exceptio circa hoc admitti [3].

Dies quibus Missa exsequialis prohibetur sunt:

Nativitas Domini, Epiphania, Feria V in Coena Domini, Feria VI in Parasceve, Sabbatum Sanctum, Dominica Resurrectionis, Ascensio Domini, Dominica Pentecostes, Dominica SS. Trinitatis, Festum Corporis Christi, Conceptio Immaculata B. M. V., Annuntiatio B. M. V., Assumptio, festum S. Michaëlis Archang. (29 Sept.), festum S. Ioseph (19 Mart.), sollemnitas S. Ioseph (feria IV post Dominic. II post Pascha), festum SS. Apost. Petri et Pauli, festum Omnium SS., festum S. Ioannis B., festum Tituli pro illa ecclesia in qua funus faciendum esset, festum patroni principalis loci i. e., pagi, oppidi, civitatis, dioecesis, provinciae, regni, reipublicae aut regionis, etc., festum Tituli aut Fundatoris pro Ordinibus et Congregationibus religiosis, dies Dedicationis ecclesiae et eius dies Anniversaria pro ecclesiis in quibus faciendum esset funus, dies in quibus urget obligatio Missae paroecialis aut conventualis si huic obligationi per alium sacerdotem satisfieri nequeat, dies Purificationis, Cinerum, Palmarum, Vigiliae Pentecostes, Litaniarum; si functiones horum dierum propriae fiant et alius sacerdos haberi nequeat [4].

Quodsi alicubi aliquod horum festorum non ipsa die sed dominica cum sollemnitate externa celebretur Missa exsequialis non ipsa die festi, sed dominica prohibetur [5].

Permittitur vero Missa exsequialis feriis II et III post Pascha et post Pentecosten, in festo SS. Cordis Iesu, in duplicibus primae classis in Kalendario particulari signatis supra non comprehensis. Tem-

---

[1] S. R. C. 27 Ian. 1883, *Decret. auth.* 3570 ad 1; *Rituale Romanum*, tit. VI, c. 1, n. 5 et c. 3, n. 18.

[2] S. R. C. 15 Ian. 1897, *Decret. auth.*, 3946.

[3] S. R. C. 8 Ian. 1304, *Decret. auth.* 4130 ad 1 et 2.

[4] Cfr. Brehm, *Synopsis additionum et variationum in editione typica Missalis Romani*, Pustet, 1920, pag. 181 et sq.

[5] Cfr. Brehm, *l. c.* et P. Victorium ab Appeltern, *Promptuarium S. Liturg.*, t. I, n. 224 et in notis.

pore vero expositionis SS. Sacramenti prohibetur Missa exsequialis, excepto die Commemorationis Omnium Fidelium Defunctorum, quo casu occurrente Missa « De requiem » celebratur vestibus coloris violacei [1].

Quoties autem a Rubricis, ut supra, haec Missa impediatur, transferri potest in proximiorem sequentem diem, similiter non impeditam (*Additiones et variationes* etc., tit. III, n. 4).

Et in hoc *Variationes* optimo consilio ius vetus in favorem Missae exsequialis sua die impeditae mutaverunt. Hucusque huiusmodi Missa exsequialis sua die impedita transferri poterat solummodo in primam diem liberam a festo I et II classis a dominica aut festo de praecepto, exclusis insuper ab hac translatione vigiliis Nativitatis Domini, Epiphaniae et Pentecostes, diebus infra Octavas Epiphaniae, Paschae, Pentecostes et Corporis Christi, feria IV Cinerum et tota Maiori Hebdomada. Nunc ex citata rubrica in hos dies transferri potest funus et Missa exsequialis [2].

Praeterea die qua fit funus sollemne, in ecclesia aut oratorio ubi fit, dici possunt Missae lectae « de requiem » pro die obitus sive ante sive concomitanter sive etiam post funus sollemne, dummodo tamen pro defuncto pro quo fit funus applicentur. Huiusmodi vero Missae lectae prohibentur praeterquam in diebus in quibus prohibetur funus in dominicis quibusvis, in festis de praecepto licet suppressis, in Commemoratione Omnium Fidelium Defunctorum, in duplicibus I et II classis, in vigiliis privilegiatis Nativitatis D., Epihaniae, Pentecostes, infra Octavas privilegiatas Nativitatis D., Epiphaniae, Paschae, Ascensionis, Pentecostes, Corporis Chr. et aliis Octavis privilegiatis ex iure particulari, in feriis privilegiatis i. e. feriis IV Cinerum, II, III et IV Maioris Hebdomadae [3].

Huiusmodi Missae lectae « de requiem », iisdem ac supra diebus exceptis, permittuntur etiam in oratoriis semi-publicis quae locum teneant oratorii publici aut ecclesiae [4] si funus sollemne in ipso ora-

---

[1] Cfr. Brehm, *l. c.*, pag. 175, IV et 182, III.

[2] Cfr. Brehm, *l. c.*, pag. 29 nota 47 et pag. 185, *D.*

[3] Cfr. *Additiones et Variationes* etc., tit. III, n. 5-6; cfr. etiam Brehm, *l. c.*, pag. 31 in notis et pag. 191.

[4] Distinctio haec oratoriorum nova est. De ipsa primo sermo occurrit in decreto S. C. R. 10 Nov. 1906, *Decret. auth.* 4192 ad I, 1°; nunc vero iisdem verbis distinctio illa in rubricis introducta est. Dicitur autem in rubricis: « In oratoriis semi-publicis, quae, deficiente ecclesia vel oratorio publico, horum locum teneant ». Verum hoc in casu oratorium semi-publicum publicum fit, et sermo amplius esse nequit de oratorio semi-publico; etenim tota differentia oratoria semi-publica inter et publica in hoc est quod illa pro communitate aliqua aut coetu fidelium erecta ipsis solis inserviunt, haec vero pro communitate aut coetu fidelium erecta omnibus tamen fidelibus patent, et ius omnibus fidelibus acquisitum est illa adeundi sicut et ecclesias (c. 1188).

Rubricae illam dictionem, quae ad normam Codicis mutari poterat, ad litteram

torio non sit faciendum, in unica die ad libitum eligenda ab obitu usque ad depositionem, licet cadaver absens sit, sive ex oratorio sive ex domo, dummodo tamen Missa revera pro defuncto celebretur [1].

Insuper in oratoriis semi-publicis quae locum non teneant ecclesiae aut oratorii publici et in oratoriis privatis, huiusmodi Missae lectae, iisdem semper diebus exceptis, celebrari poterunt quotidie ab obitu usque ad depositionem, dummodo pro defuncto applicentur cuius cadaver saltem in domo sit praesens [2].

236. — XI. Ritus exsequiarum sub vesperas peragendarum.

1° Exsequiae defunctorum praesente cadavere generatim mane seu ante meridiem peragendae sunt ut ritus completus celebrari possit qui et Missam exsequialem comprehendit [3].

Aliquando vero, ex iusta causa, et sero seu sub vesperas permitti possunt exsequiae ; immo aliquo in casu speciali et sero faciendae praecipi possunt, ut mox ex dicendis patebit.

2° Exsequiae sero faciendae sunt diebus sollemnioribus, ut supra vidimus, si ad diem sequentem exspectari nequeat. Tunc autem vel sollemnius vel minus sollemniter celebrari possunt. Si sollemnius fiant, ita ut praeter ipsas aliae exsequiae serius vel die sequenti faciendae non sint, ad ipsas adhiberi potest thus et pluviale, non tamen diaconus et subdiaconus [4].

Si vero minus sollemniter celebrentur, idest, si sollemniores exsequiae post Missam diei sequentis celebrandae sint, tunc post responsorium « *Subvenite* » dicatur *Kyrie*, *eleison*, *Pater noster*, etc. et versiculi una cum oratione *Absolve*, ut in initio Missalis « Ritus celebrandi Missam », tit. XIII, n. 4 in fine [5].

---

retulerunt ex citato decreto 10 Nov. 1906; quo tamen nova distinctio introduci non videtur.

Hoc solummodo ex rubrica ista erui affirmaverim : Oratoria semi-publica posse aliquando fungi oratorio publico, si nempe non ordinarie, sed aliquo peculiari casu omnibus fidelibus pateant, et tunc oratorium semi-publicum remanet licet oratorio publico pro illa vice fungatur, quia non ordinarie, sed pro illo casu speciali ius populo acquisitum est illud adeundi.

Quodsi praeter oratorium semi-publicum ecclesia aut publicum oratorium habeatur, tunc licet illud semi-publicum oratorio publico fungatur pro aliquo casu speciali, tamen ad sensum rubricarum oratorio publico fungi dici nequit, quia expresse rubricae id restringunt ad casum quo ecclesia aut publicum oratorium non habeatur.

[1] Cfr. *Additiones et Variationes*, etc., tit. III, n. 5; Brehm, *l. c.*, pag. 193.

[2] Cfr. *Additiones*, etc., *l. c.*, n. 5 et Brehm, *l. c.*, pag. 194.

[3] Cfr. *Rituale Romanum*, tit. VI, c. 1, n. 4 et c. 3 n. 6.

[4] S. R. C. 20 Aug. 1901, *Decret. auth.* 4081 ad 4; 6 Febr. 1858, *Decret. auth.* 3066.

[5] S. R. C. 20 Aug. 1901, *Decret. auth.* 4081 ad 4. Si ob rubricarum praescriptum Missa exsequialis celebrari nequeat, suppleri alia die poterit, non tamen id praecipitur. — De Amicis, *l. c.*, II, n. 82.

237. — XII. De ritu servando ubi defuncti ad ecclesias asportari prohibentur. - 1° Praxis non deferendi defunctos ad ecclesiam ut ibi funera super ipsos fiant sed eos ad coemeterium in quo humari debeant directe asportandi, ut abusus reprobatur et tantummodo vis maioris inductione tolerari potest [1].

2° Si vel lege civili vel alia quavis causa [2] defunctus ad coemeterium directe asportandus sit, tunc quae in ecclesia preces recitandae forent, optime in cappella coemeterii recitari possunt et debent, quae ecclesiae vices agit [3].

3° Lege autem civili, qua corpus fidelis defuncti ad coemeterium directe asportandum praecipitur, eidem fideli ius sibi eligendi ecclesiam funerantem aut coemeterium tumulationis non aufertur, nec ecclesia funerans suo iure privatur, ut iam alibi innuimus.

Circa hunc casum qui aliquam difficultatem parere posset, praesertim si de facto defunctus sibi ecclesiam funerantem ab illa propriae paroeciae distinctam elegisset, S. C. EE. et RR. die 25 Iulii 1902 pro Hispania, ubi corpora defunctorum in ecclesiam vi legis civilis asportari prohibentur, instructionem edidit, quam instructionem etiam aliis regionibus ubi eaedem occurrunt circumstantiae applicandam esse ut certum habuerim. Est autem instructio in sua parte dispositiva, quae casum electae ecclesiae funerantis aut sepulcri maiorum respicit, sequentis tenoris :

a) Parochi est stolam deferre, cadaver e domo levare, et funus ducere usque ad ianuam publici coemeterii ;

b) Regularibus (idem dic de aliis rectoribus ecclesiae funerantis electae aut sepulcri maiorum a parocho defuncti exemptis), ecclesiae tumulantis ius competit in propria ecclesia iusta funebria peragendi, una cum parocho ab ecclesia paroeciali ad domum defuncti accedendi, et, cadavere per parochum levato, ad publicum coemeterium associandi ; si tamen velint, possunt ad coemeterii ianuas exspectare, quin ad funeris associationem teneantur ;

c) Pariter Regularibus (idem de rectoribus ut supra dicendum est), spectat recipere cadaver ad ianuas coemeterii ceteraque omnia peragere, quae in cadaveris tumulatione fieri solent ;

---

[1] S. R. C. 21 April. 1873, *Decret. auth.* 3291.

[2] Si ritus a Rituali praescripti observari nequeant in omnibus, observari saltem debent in ea parte qua observari possunt. Pro casibus autem in quibus lex civilis prohibet cadavera ad ecclesiam traduci ad funus faciendum, S. R. C. promisit se instructionem servandam daturam. Cfr. S. R. C. 28 Februar. 1920 ; *Acta A. S.*, XII, pag. 128 ; cfr. etiam *Monitore ecclesiastico*, ser. IV, vol. II, pag. 176.

[3] De Amicis, *l. c.*, t. II, 82, 4°. Si ne hoc quidem servari potest « parochus saltem in domo ipsius defuncti officium defunctorum persolvere curet ». *Acta et Decreta Concilii Amer.*, l. c., n. 467.

d) Denique, si una cum parocho Regulares ecclesiae tumulantis funebri associationi intersint, unica crux conventualis seu ecclesiae tumulantis deferenda est, sub qua et ipse parochus incedere tenetur; dummodo ecclesiae cathedralis vel collegiatae Capitulum non adfuerit, cui privative spectat crucem in associatione levare.

Quae instructio iure communi Codicis omnino conformis est, quam ob rem licet pro regularibus in Hispania data sit, dubium esse nequit quominus ad alios etiam casus similes extendenda sit [1].

238. — XIII. **Ritus exsequiarum parvulorum.** - Circa exsequias parvulorum, quae aliquam difficultatem facere possunt, haec adnotamus.

1° Parvulorum exsequiae, quae in Rituali Romano habentur, adhibendae sunt pro parvulis baptizatis sine usu rationis decedentibus. Et his quidem assimilandi de iure essent perpetuo amentes aut fatui, qui tamen in praxi more seu ritu adultorum sepeliuntur. In dubio autem an parvulus ad usum rationis pervenerit, exsequiis adultorum, quibus forte indiget, privari non potest, etsi nondum septennium attigerit. Attamen ante septennium expletum usus rationis non praesumitur (c. 88, § 3) [2].

2° In his exsequiis Missa celebrari vel cani potest vel votiva Angelorum (quae tamen nullo gaudet privilegio) vel diei seu festi occurrentis [3].

3° Huiusmodi autem exsequiae et diebus sollemnioribus celebrari possunt etiam pulsatis campanis, ritu utique festivo [4].

4° In exsequiis parvulorum crux sine hasta deferenda est; lumina accendi possunt; in orationibus verba « *huius parvuli* » possunt mutari, si de parvula agatur [5].

5° Paramenta alba adhibenda sunt licet in Maiori hebdomada exsequiae fiant; attamen ultimo triduo Maioris hebdomadae *Gloria* in fine psalmorum omitti potest, aliis ritibus non mutatis [6].

6° Defuncto parvulo florum corona aut herbarum aromaticarum imponatur in signum integritatis carnis et virginitatis [7].

7° In ecclesia feretrum deponi potest in medio et ipsum sacerdos stola vel etiam pluviali cum ministris indutus aqua benedicta et thure adolere circumeundo potest [8].

---

[1] Cfr. *Instructionem* apud Many, *l. c.*, n. 210 vel apud Ojetti, *l. c.*, v. *Exsequiae*, 2153.
[2] *Rituale Romanum*, tit. 6, c. 6; De Amicis, *l. c.*, 83 et sq.
[3] S. R. C. 8 Febr. 1879, *Decret. auth.* 3481 ad 2; 30 Ian. 1880, *Decret. auth.* 3510.
[4] *Rituale Romanum*, *l. c.*, c. 6, n. 2 et De Amicis, *l. c.*
[5] De Amicis, *l. c.*, 84-85.
[6] S. R. C. 16 Ian. 1677, *Decret. auth.* 1589 ad 4.
[7] *Rituale Romanum*, *l. c.*, c. 7.
[8] De Amicis, *l. c.*, n. 84 et in nota.

239. — XIV. **De pompa in funeribus.** - 1° Auctores qui ante Codicem scripserunt, et plura SS. CC. responsa, cum de exsequiis religiosorum aut de funebri associatione extra claustra agerent, sive funera erant religiosorum sive laicorum, docebant illa funera et associationes posse quidem fieri a religiosis extra claustra etiam per territorium aliarum paroeciarum si id necesse fuisset, absque tamen pompa sollemni [1].

Has vero restrictiones regularibus odiosas, quae ipsos a iure communi subtrahere videbantur, quia iisdem prohibebatur quod ceteris parochis de iure communi permittebatur etiam extra propriam paroeciam, (religiosorum autem Superior saltem eadem vel etiam forte potiori, gaudet potestate qua parochus relate ad suos subditos) Codex omnino abstulisse et abrogasse videtur ; clausula enim illa, quae in decretis anterioribus facillime occurrebat in Codice non casu sed studio, omissa est, et canones 1230, § 2; 1221 et 1232, § 1, si inter se comparantur liceitatem associationis funebris, non exclusa moderata pompa, etiam extra proprium territorium admittunt generali quodam modo, nulla retenta restrictione pro regularibus.

Possunt igitur, ut videtur, de iure vigente regulares et religiosi omnes suos sodales associare ad coemeterium, etiam transeundo per territorium alienae paroeciae et cum pompa, ut fieri potest pro ceteris fidelibus.

Quod ius in praxi iam deducebatur ad scandala fidelium vitanda.

2° Attamen etiamsi dicatur illa restrictio non fuisse, quod improbabile videtur, a Codice sublata, et etiam post Codicem huiusmodi funera regularium sine pompa facienda esse ; illa tamen non ita severe intelligenda est, ut dicatur ipsa prohiberi stolae aut crucis delatio, cerei aut sonitus moderatus campanarum [2].

240. — XV. **De funeribus super cineres eorum qui extra patriam mortui sunt.** - Accidit aliquando ut cineres aut ossa eorum qui in exteris regionibus mortui sunt in patriam transferantur, ut ibi in sepulcro maiorum aut in Pantheon virorum illustrium recondantur.

Pro huiusmodi casibus interrogata S. R. C. circa ritus sacros qui servari possint, normas quasdam servandas decrevit quae sunt sequentis tenoris :

1° Huiusmodi cineres aut ossa exponi possunt post reditum in

---

[1] Cfr. Ferraris, *l. c.*, *Sepultura*, 36; Many, *l. c.*, 180, 5°; Piat, *l. c.*, t. II, pag. 312 etc.

[2] P. Victorius ab Appeltern., *Compendium praelectionum iuris regularis*, Tornaci 1902, n. 671. S. C. EE. et RR. 21 Mart. 1884; *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. III, part. II, pag. 114 (1884) et vol. X, ser. II, pag. 326 (1908); Ferreres, *Le Confraternite*, n. 283-284.

patriam in aliqua cappella ardenti, ut fieri solet pro defunctis in die obitus et depositionis.

2° Clerus huiusmodi cineres et ossa comitari potest eadem prorsus sollemnitate et iisdem ritibus qui in die obitus adhibentur.

3° Funera pro ipsis fieri possunt in ecclesia aut saltem in aliqua sacra cappella [1].

Quae quidem pro dioecesi S. Iacobi de Venezuela decreta sunt, at etiam ad alias regiones iisdem in circumstantiis applicantur.

4° Quaenam autem in casu sit ecclesia funerans, aut quinam sit minister funerum, iure non determinatur.

At, cum hae exsequiae, licet ritu diei obitus fiant, verae et propriae exsequiae diei obitus non sint, eodem iure ac illae non reguntur. Quam ob rem ecclesia funerans aut minister funerum erit quem familia aut ii quorum interest designaverint. Attamen circa hoc consuetudo aut ius particulare, et in eorum defectu canones Codicis praesertim 1216, 1228, 1229, 1230, § 7, 1237, § 2 videndi sunt, qui canones non stricto iure casui nostro applicantur.

241. — XVI. **Quaedam speciatim notanda circa ritus** [2].

1° Si defunctus quavis de causa ad ecclesiam asportari nequeat, Missa exsequialis sollemnis pro ipso in altero ex duobus diebus immediate sequentibus a die obitus, aut a die depositionis [3] eodem prorsus ritu ac si cadaver in ecclesia esset, celebrari potest. In casu autem, licet corpus sacerdotis defuncti praesens revera non sit, crucifer tamen se collocare debet inter tumulum et altare ad caput nempe sacerdotis defuncti moraliter praesentis [4].

2° Absolutio ad tumulum in die obitus post sollemnem Missam exsequialem est praeceptiva; post Missam vero lectam, etsi pro die obitus, est facultativa; post Missam autem diei currentis aut votivam, exceptis duplicibus primae classis, est item facultativa, dummodo prorsus independenter a Missa fiat [5].

---

[1] S. R. C. 11 Aug. 1888, *Decret. auth.* 3693.

[2] Si ritus exsequiarum prout in libris liturgicis habetur nequeat, quavis ratione, integre servari, servandus saltem est, quoad eius fieri potest. In casibus vero specialibus S. R. Congr. promisit se Instructionem daturam. S. R. C. 28 Februar. 1920 apud *Vademecum ecclesiastico*, 1920, pag. 114.

[3] Insuper ex rubricis novi Missalis Missae exsequalis celebratio tempore non amplius coarctatur ita ut in posterum ipsa licite celebrari possit etiam longo tempore ab obitu vel depositione elapso. Cfr. *Additiones et Variationes in Rubricis Missalis*, III, n. 4; Brehm, *Synopsis additionum et variationum*, pag. 28 et pag. 178.

[4] S. R. C. 2 Dec. 1891, *Decret. auth.* 3755; P. Victorius ab A. *Prompt.*, *l. c.*, I, n. 224, 238 praesertim in notis.

[5] S. R. C. 14 Mart. 1908, *Decret. auth.* 4215; 12 Iul. 1892, *Decret. auth.* 3780 ad 8; P. Victor. ab App., *l. c.*, I, n. 239.

3° Absolutio ad feretrum ab eodem sacerdote facienda est qui Missam celebrat; Episcopus tamen et Vicarius Apostolicus, si ipsi velint, absolutionem dare possunt, licet Missam non celebraverint [1].

4° Oratio *Non intres in iudicium* post absolutionem canenda est in exsequiis R. Pontificis, Cardinalis, Episcopi, Regis aut magni alicuius ducis, sive corpus praesens est sive absens, et in anniversariis Episcoporum; pro aliis vero fidelibus et sacerdotibus dicitur tantummodo in absolutione praesente cadavere [2].

In ipsa autem oratione verba « *cum servo* » numquam immutantur [3].

5° Psalmus *De profundis* dicendus est in reditu ad sacristiam post absolutionem ad tumulum una cum antiphona *Si iniquitates* et oratione *Fidelium*. Nec servari potest consuetudo illum canendi post Missam cum sacerdos progreditur in medium altaris ad absolutionem faciendam. Omittitur vero ille psalmus cum precibus die Commemorationis Omnium Fidelium Defunctorum; vel Defunctorum alicuius Ordinis religiosi [4].

6° In fine Missae semper dicendum est: *Requiescant in pace*; in fine vero absolutionis ad tumulum si unus sit defunctus: *Requiescat...* [5].

7° Circa expositionem SS. Eucharistiae occasione funerum haec statui possunt:

a) Occasione exsequiarum alicuius privatae personae SS. Eucharistiam exponere sive in die obitus sive in die anniversaria, sive in aliis quibuslibet diebus abusus est omnino reprobandus [6].

Ab hac tamen praxi resiliisse videtur eadem S. Congregatio 17 Iulii 1900, *Decret. auth.* 4062, pro locis ubi contraria viget consuetudo; in quolibet tamen casu, si officium defunctorum dicendum

---

[1] S. R. C. 12 Aug. 1854, *Decret. auth.* 3029 ad 10; P. Vict., *l. c.*, 239.

Licet absolutio die praecedenti super defunctum data fuerit, non ideo omittenda est post Missam exsequialem; nec contra id consuetudo admitti et tolerari potest. S. R. C. 13 Iunii 1891, *Decret. auth.* 3748 ad 1.

Non licet in absolutione ad tumulum post Missam de requie responsorio *Libera me, Domine*, aliud responsorium addere ex novem quae in officio habentur. S. R. C. 23 Maii 1846, *Decret. auth.* 2915 ad 12.

Item servari nequit consuetudo cantandi ad tumulum in absolutione post Missam exsequialem tria responsoria, et totidem thurificationes faciendi, licet defunctus sit sacerdos. S. R. C. 23 Maii 1846, *Decret. auth.* 2915 ad 10.

[2] S. R. C. 9 Mart. 1858, *Decret. auth.* 3045.

[3] S. R. C. 30. Aug. 1879, *Decret. auth.* 1981; P. Victor, *l. c.*, 240.

[4] S. R. C. 28 Iul. 1832, *Decret. auth.* 2694; 31 Aug. 1872, *Decret. auth.* 3267; 21 Mart. 1899, *Decret. auth.* 4014; 28 Iul. 1832, *Decret. auth.* 2696 ad 2; 20 Aug. 1901, *Decret. auth.* 4081.

[5] S. R. C. 22 Ian. 1678, *Decret. auth.* 1611. — Dum sacerdos dicit *Requiem aeternam* post absolutionem ad tumulum dextra super ipsum tumulum signum crucis facere debet. Cfr. *Caeremoniale Episcop.*, l. II, c. 11, n. 12; *Ritus celebr. Miss.*, XIII, 4.

[6] S. R. C. 31 Mart. 1804, *Decret. auth.* 2558.

sit, expositio, nonnisi expleto officio et exstinctis saltem ad tumulum candelis fiat [1].

b) Occasione autem exsequiarum alicuius principis aut omnium fidelium defunctorum, aut defunctorum alicuius Congregationis religiosae vel etiam laicalis, usus exponendi SS. Eucharistiam etiam pluribus diebus non reprobatur; dummodo altare expositionis praecipua in parte velis festivis ornatum sit [2].

8° Unica eodem die de eodem defuncto sive in eadem, sive in diversa ecclesia Missa exsequialis sollemnis cani potest si officium duplex occurrat; nec consuetudo pluries celebrandi admitti potest. At si ea die Missae privatae quotidianae permittuntur a rubricis, tunc etiam plures Missae de die obitu sollemniter celebrari posse videntur [3].

9° Organi cantus in Missis defunctorum permittitur, ita tamen ut cum cantus silet, sileant et organa [4].

10° Pro defuncto Summo Pontifice tum in die obitus seu depositionis, tum in anniversario dicitur prima Missa ex iis quae habentur in Commemoratione Omnium Fidelium Defunctorum, adhibitis tamen orationibus, quae habentur inter orationes diversas. Idem servatur pro defunctis Cardinalibus, Episcopis et Sacerdotibus cum orationibus propriis ut inter orationes diversas [5].

11° Rubrica quae in vetere Missali habetur qua Evangeliorum et Epistolarum permutatio permittur non viget amplius; unde nunc permutatio ista prohibita censenda est [6].

§ 4. *De taxis funeralibus.*

242. I. — **De ipsis taxis. - Notio.** - Taxae funerales sunt contributiones fidelium sacris ministris factae occasione funerum ad necessarias impensas compensandas et ad honestam sustentationem.

Dicimus *occasione funerum* ut excludamus omnino has contributiones considerari posse ut pretium funerum; dicimus dein ad *expensas compensandas et ad honestam sustentationem* ut causam, qua ipsae taxae licitae fiunt, innuamus.

---

[1] S. R. C. 13 Iul. 1883, *Decret. auth.* 3582; Ojetti, *l. c.*, v. *Exsequiae*, 2155.

Tempore *quadraginta horarum* nequeunt exsequiae celebrari ne in altari quidem diverso ab altari Expositionis. Cfr. *Instruct. Clement.* et *Monitore ecclesiastico*, 1920, pag. 160, n. 19; Brehm, *Synopsis*, *l. c.*, pag. 182.

[2] S. R. C. 13 Mart. 1804, *Decret. auth.* 2558.

[3] Cfr. S. R. C. 23 Maii 1846, *Decret. auth.* 2915 ad 11; 30 Iunii 1896, *Decret. auth.* 3921; 2 Sept. 1903, *Decret. auth.* 4118; Brehm, *Synopsis*, *l. c.*, pag. 187.

[4] Cfr. *Caeremoniale Episcopor.*. l. I, c. 28, n. 13; P. Victor., *Promptuarium*, I, n. 218.

[5] Cfr. Brehm, *l. c.*, pag. 353, n. 151.

[6] Cfr. Brehm, *l. c.*, pag. 354, n. 152.

243. — Historia. - Antiquitus taxae quatenus exactionum ex parte clericorum singularium naturam induunt, prohibitae sunt « ne (quod valde irreligiosum est) aut venalis fortasse (quod absit) dicatur ecclesia aut vos de humanis videamini mortibus gratulari, si ex eorum cadaveribus studeatis quaerere, quolibet modo, compendium » (S. Gregorius, c. 12, C. XIII, q. 2). Attamen numquam vetitum fuit clericis acceptare quod parentes defuncti proximi aut heredes sponte offerre voluissent, ut ex eodem canone S. Gregorii patet. Immo Concilium Carthaginense IV decernit excommunicandos esse qui oblationes defunctorum aut negant ecclesiae, aut difficulter reddunt (c. 9 C. XIII, q. 2).

Iure autem Decretalium, SS. Pontifices Episcopis ius agnoverunt obligandi et compellendi fideles ad taxas funerarias, statutis dioecesanis vel consuetudine determinatas solvendas.

Abusus vero denegandi sepulturam ecclesiasticam pauperibus solvendo imparibus, aut etiam aliis fidelibus, si taxae prius non sint solutae, semper a Romanis Pontificibus reprobatus est [1].

244. — Liceitas. - Liceitas autem taxarum ex ipsa earum notione apparet. Sunt enim taxae funerales, contributiones occasione funerum perceptae ad impensas sustinendas et ad honestam ministrorum sustentationem. Simonia utique haberetur et quidem iuris divini, si taxae ut pretium praestitae rei spiritualis seu exercitii sacri ministerii exigerentur, tunc enim haberetur verus contractus rei sacrae cum re temporali ; at cum taxa recipiatur et exigatur non ut pretium sed ut contributio ad expensas sustinendas et ad honestam ministri sustentationem, non habetur contractus circa rem sacram, aut saltem contractus quo taxa exigitur ut pretium rei sacrae praestitae, sed, summum, contractus specialis promissorius praestandi rem spiritualem cum conditione alterius promissionis (utique ex iustitia obligantis) ex altera parte, de re temporali.

Nec obiiciatur hic haberi lusus verborum et iocari verbis, revera autem contractum haberi. Contractum enim haberi nec nos negamus, sed contractum innominatum promissorium sub conditione : « *do ut facias ; facio ut des* ». Contractum vero quo ex una parte res sacra, ministerium seu exercitium ordinis ut merx, ex altera autem parte pretium illius rei sacrae datur, non admittimus ; etenim, ut cum Lugone demonstrat cl.^{mus} Gasparri, non potest dici aliquem convenire de pretio rei aut operis praestiti, si de necessariis ad

---

[1] Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 786; Reiff., *l. c.*, III, tit. 28, n. 70 sq. ; Ferraris, *l. c.*, v. *Taxa*, ubi refertur — *Taxa innocentiana* (Innocentii XI) 8 Oct. 1670.

rem illam aut ad illud opus praestandum conveniat. Ita, e. g., si ego artifex conveniam cum Titio de aliquo opere ipsi praestando gratis sine retributione, non ideo convenire etiam intendo cum eodem Titio de non praestanda mihi honesta sustentatione pro tempore quod impendere debeo in illo opere; sicut nec necessario convenire debeo de adhibendis meis rebus ad illud opus necessariis. Ego enim semper gratis opus praestabo et gratis operari dicar, etsi honestam sustentationem et necessaria ad opus illud praestandum a Titio accipiam aut exigam.

His tamen rationibus non negamus aliquem in iis taxis exigendis simonia peccare posse; ita, e. g. si quis exigat aliquid contra legem ecclesiasticam, licet ad honestam sustentationem se exigere dicat, aut plusquam lex ecclesiastica permittit, exigat; et in casu simonia iuris ecclesiastici habetur; si vero exigat aliquid et quidem ut pretium rei sacrae praestitae, tunc utique simonia iuris divini committitur. Circa quod fideles instruendi sunt; et etiam sacerdotes prudentes sint ne scandalum fidelibus praebeant [1].

245. — II. **De indice taxarum funeralium.** - 1° « Locorum Ordinarii indicem funeralium taxarum seu eleemosynarum, si non exsistat, pro suo territorio, de consilio Capituli cathedralis, ac, si opportunum duxerint, vicariorum foraneorum dioecesis et parochorum civitatis episcopalis, conficiant, attentis legitimis consuetudinibus particularibus et omnibus personarum et locorum circumstantiis; in eoque pro diversis casibus iura singulorum moderate determinent, ita ut quaelibet contentionum et scandali removeatur occasio » (c. 1234, § 1).

Circa quem canonem nota:

a) Ordinariis locorum datur praeceptum conficiendi indicem taxarum funeralium, pro locis saltem ubi talis index, aut consuetudine aut statuto dioecesano, nondum habetur [2].

b) Hunc indicem pro suo quisque territorio Ordinarii locorum conficere debent, nec ulla S. Sedis approbatio requiritur ut huiusmodi index vi sua polleat. Hoc tamen non prohibetur talem indicem fieri quoque posse in concilio provinciali aut etiam extra concilium, consentientibus omnibus Episcopis seu Ordinariis totius provinciae, quo etiam in casu, index vim suam obtinebit, nulla S. Sedis approbatione requisita (cfr. c. 1507, § 1).

c) In illo indice conficiendo locorum Ordinarii:

---

[1] Cfr. Reiff., *l. c.*, n. 71 sq.; Gasparri, *De SS. Eucharistia*, n. 541.
[2] Ferreres, *l. c.*, t. II, n. 151.

α) Tenentur consilium Capituli cathedralis exquirere; agitur enim de re gravis momenti ex qua facile in populo scandala oriri possunt. Si consilium huiusmodi omittatur invalide agit Ordinarius (c. 105, 1°).

β) Tenentur rationem habere consuetudinum particularium et locorum circumstantiarum, quibus verbis, iura particularia quaesita et exemptiones alicui forte concessas, sua vi non destituenda esse insinuatur (c. 3 et 5).

γ) Tenentur iura singulorum bene et moderate determinare praesertim pro casibus facile occurrentibus sepulturae electivae aut sepulcri maiorum.

δ) Speciatim vero determinare debent portionis paroecialis quantitatem, quibus et a quibus solvenda sit. Uno verbo ea omnia praevenire et praedeterminare debent quae contentionum aut scandali occasionem praebere possunt (c. 1237, § 3).

d) Insuper, si id opportunum duxerint, etiam Vicariorum foraneorum et parochorum civitatis episcopalis consilium petere poterunt — cuius consilii petendi ratio patet, quia nempe Vicarii foranei de consuetudinibus particularibus extra civitatem, parochi vero civitatis de consuetudinibus intra civitatem testari possunt et insuper istorum omnium index taxarum maxime interest.

Denique in indice plures funerum classes statui possunt; et non solum plures generali quodam modo, sed etiam variae classes pro paroeciis ruralibus et variae pro paroeciis civitatis (c. 1234, § 2) [1].

e) Indici ab Ordinario loci confecto:

α) Stare tenentur sacerdotes omnes et ecclesiae intra dioecesis fines ex expressa iuris sanctione: « Districte prohibetur ne quis, sepulturae vel exsequiarum seu anniversarii mortuorum causa, quidquam exigat ultra id quod in dioecesano taxarum indice statuitur » (c. 1235, § 1).

Quibus verbis prohiberi non videtur aliquam ecclesiam funera facere posse citra indicem taxarum funeralium; Codex enim id unum prohibet ne quidquam ultra indicem taxarum exigatur. Ordinarius tamen praecipere potest ne determinata classis funerum fiat pro taxa citra dioecesanam, si id bonum commune exigat.

Religiosi parochi certe taxis dioecesanis sese conformare tenentur (c. 631, § 1).

β) Ligantur illo indice taxarum omnes fideles qui funera facere debent; ratio est evidens, quia si fideles illum eludere possent et sese subtrahere, index inutilis evaderet.

---

[1] Ferreres, *l. c.*, n. 161.

Verum fideles quamlibet ex variis funerum classibus eligere possunt, et nemini onus determinatam classem eligendi imponitur. Idque expressa canonis sanctione firmatur: « Si in indice plures classes enumerentur, liberum est iis quorum interest classem eligere » (c. 1234, § 2).

γ) Indice taxarum, quia a taxis excepti, non ligantur pauperes. Pauperes autem hic sensu strictiori accipimus pro illis qui solvendo omnino impares sunt. Codex habet: « Pauperes gratis omnino ac decenter funerentur et sepeliantur, cum exsequiis, secundum liturgicas leges et dioecesana statuta, praescriptis (c. 1235, § 2).

Quo canone supponitur statutorum dioecesanorum esse determinare et praescribere qua ratione, secundum liturgicas leges exsequiae pauperibus gratis persolvendae sint.

Quantitatem obligationis iam alibi vidimus, illamque gravem, nisi causa proportionata excusans habeatur, diximus. Per se ista obligatio etiam Missae celebrationem comprehendit quia id exsequiarum ordo, iuxta liturgicas leges includit; quare minus iuri communi conformia videntur statuta illarum dioeceseon aut consuetudines quae generatim parochos a Missae celebratione pro pauperibus omnino excusant; licet id admitti possit exceptionaliter pro hospitalibus ubi plures habentur defuncti et nemo illorum expensas sustinere potest. [1].

Hic nota insuper Missam exsequialem lectam pro pauperibus gaudere privilegiis quibus Missa exsequialis sollemnis communis gaudet [2].

246. — 2° Circa taxarum assignationem hoc principium retinendum est: Emolumenta quaeque funerum occasione taxata obvenire debent illi qui ministro funerum in ecclesia funerante fungitur, quod principium auctores et Codex ipse supponunt.

Dicimus autem emolumenta omnia obvenire illi qui ministro fungitur in ecclesia funerante, ut non solum regulam habeamus pro illis qui ex iure communi et ordinario in propria paroecia sepeliuntur, sed et pro illis qui iure speciali aut iure sepulturae electivae aut sepulcri maiorum fruuntur.

---

[1] Optima e contra et iuri communi conformis videtur praescriptio synodi dioecesanae Ianuensis subveniendi pauperibus, in casu; quam hic ad exemplum referre iuverit: « Pauperum cadavera gratis omnino sepeliantur, duabus saltem adhibitis candelis ecclesiae sumptibus, si nihil ii reliquerint, aut ita parum, ut suis impensis humari non possint: applicetur Missa, et eleemosyna synodalis, si celebranti libuerit, a capsa animarum sumatur » (*Synodus dioecesana Ianuensis*, 1910, n. 611).

[2] S. R. C. 12 Iun. 1899, *Decret. auth.* 4024.

Dicimus etiam in principio emolumenta quaelibet obvenire illi qui ministro fungitur, quo tamen non asserimus omnia ab eo retineri posse; ut mox patebit ex iis quae statim dicemus ubi de portione paroeciali.

Unicam forte exceptionem ab hac generali regula habemus in casu quo fidelis parocho subiectus pro funeribus sibi oratorium aut etiam ecclesiam non exemptam eidem parocho subiectam elegerit (c. 1230, § 4). Tunc enim parochus ministro fungitur etiam, intra ecclesiam electam, emolumenta tamen funerum non ipsi sed ecclesiae electae obveniunt, soluta tamen parocho portione paroeciali. Quae exceptio proprie dici nequit et potius confirmatio principii generalis statuti est; exceptio in hoc potius habetur quod parochus non rector ecclesiae in casu funus facere debeat [1].

247. — III. **De portione paroeciali.** - 1° *Notio et historia.* - *a*) Portio paroecialis est determinata pars ex bonis ecclesiae fune-

---

[1] Cfr. Many, *l. c.*, n. 200, 4°. — Circa hunc casum haec habet Alberti: « Si oratorium est sub dependentia immediata parochi, cui defunctus subiectus est, ad parochum spectat ius funeris exercere in praedicto oratorio; perinde ac illud in sua ecclesia exerceret, eique attribuenda sunt omnia funeris emolumenta. (Decret. *Urbis et Orbis* 10 Dec. 1703; S. C. C. 10 Maii 1727). Iamvero in primo citato decreto ne sermo quidem de emolumentis occurrit, sed solummodo de iure funera faciendi, seu de iure fungendi ministro. En verba quibus, ni fallor, innuit Alberti: An ad parochum spectet facere officium funebre super cadaveribus sepeliendis in dictis ecclesiis et oratoriis publicis confraternitatum... Resp. affirmative quando tumulandus est subditus parocho, intra cuius fines est ecclesia vel oratorium ». Cfr. S. R. C. 10 Dec. 1703, *Decret. auth.* 2123 ad 20. Quae resolutio et a nobis admittitur, at in ea nihil de nostra quaestione circa emolumenta.

Aliam etiam citat Alberti pro sua opinione responsionem S. C. C. 10 Maii 1727 (?) quae, ni fallor, est causa Valvens. seu Sulmonens. in qua secundo quaeritur: « An liceat in eadem ecclesia (agitur de ecclesia confraternitatis) habere sepulcra et respective possunt cadavera tumulari absque licentia parochi, et in praeiudicium iurium parochialium... Ad secundum licere habere sepulcra, accedente licentia Episcopi, et posse in eis cadavera tumulari si eligatur sepultura, absque licentia parochi, sed salvis iuribus parochialibus ». 10 Dec. 1727 (cfr. *Thesaurum resolutionum S. C. C.* hoc anno et die). Quae resolutio nostrae opinioni non contradicit; iura enim parochialia et nos parocho deberi dicimus; haec autem iura ad portionem paroecialem restringimus. Et haec opinio ut certa admissa est ab ipsa S. C. C. in Asculana 29 Aug. 1733 (cfr. *Thesaurum* citatum, vol. VI, hoc anno et die). — In illa enim causa quaerebatur primo: « An liceat parocho ecclesiae S. Laurentii terrae Accumuli exercere omnia et quaecumque iura parochialia in publico Oratorio Beatissimae Annuntiationis Villae Tini, sito intra limites dictae parochiae, privative quo ad cappellanum, seu Rectorem beneficii erecti in dicto oratorio? Ad primum affirmative ».

Tertio loco quaerebatur: « An eidem rectori competat seu debeatur ulla portio, tam cerae, quam aliorum emolumentorum occasione funeris subditorum dictae parochiae, quos tumulari contingat in dicto oratorio, quacumque consuetudine non obstante ».

« Ad tertium, quartam funeralem dumtaxat competere parocho; reliqua vero emolumenta funeris spectare ad Ecclesiam Sanctissimae Annuntiatae tumulantem, quo ad eos defunctos, qui vel ibi elegerint sepulturam, vel ibi sint tumulandi in sepulcro maiorum ». *Thesaurum relationum S. C. C.*, t. VI, pag. 163. Ex quibus videtur nullo solido fundamento niti opinionem Alberti, *l. c.*

rantis obvenientibus subtracta, proprio defuncti parocho solvenda, ab eadem ecclesia funerante.

Variis appellationibus portionem paroecialem designarunt antiqui; vel enim *portionem canonicam*, vel *quartam funeralem*, vel *quartam portionem* vel denique *iustitiam* appellarunt. Fundamentum autem solvendae portionis paroecialis in eo habetur quod « aequum est, si parochianus in morte deserat ecclesiam suam parochialem, et alium eligat locum sepulturae, ut aliqua pars bonorum, quae occasione eius funerum, huic alienae ecclesiae obveniunt, ecclesiae suae propriae in compensationem tribuatur » [1].

Parochus autem proprius sensu lato accipitur non solum pro parocho, sed et pro rectore et pro cappellano qui in determinato territorio aut in determinatas personas iura parochi exerceant, ut videbimus infra.

b) Doctores et iura antiqua duplicem portionem canonicam distinguebant, paroecialem nempe et episcopalem.

Paroecialem portionem, quam supra descripsimus, intelligebant; episcopalem vero portionem dicebant quartam partem eiusdem portionis paroecialis a parochis episcopis solvendam.

Hanc autem alteram portionis canonicae subdistinctionem iam diu abolevit consuetudo [2].

Institutum portionis paroecialis antiquissimum est. De eo mentio iam saec. VIII occurrit. Decursu temporum melius determinatum est [3].

248. — 2° *Quibus solvenda est.* - « Salvo iure particulari, quoties fidelis non funeratur in ecclesia paroeciali propria, proprio defuncti parocho debetur portio paroecialis, excepto casu quo cadaver in ecclesiam propriae paroeciae commode asportari nequeat » (c. 1236, § 1).

a) Dicitur « *salvo iure particulari* ». Iure enim particulari fieri potest ut portio paroecialis numquam solvatur [4].

b) Dicitur in canone « *quoties fidelis* », ex qua dictione principium omnino generale, quo et clerici et religiosi et laici comprehenduntur, statuitur. Attamen determinatae personae, iure particulari, speciali aut singulari excipi possunt; ut, e. g., praelati, clerici, religiosi, Episcopus in sua dioecesi, etc.

---

[1] Many, *l. c.*, 201.

[2] Wernz, *l. c.*, III, 787; Many, *l. c.*, n. 201 in nota; Reiff., *l. c.*, n. 60 sq.

[3] Cfr. Wernz, *l. c.*; Many, *l. c.*; Reiff., *l. c.*, n. 46.

[4] Huiusmodi exemplum affert Antonioli, *l. c.*, pag. 43 in aliqua dioecesis Bergomensis vicaria in qua hoc valet principium « ubi quis moritur ibi sepelitur, nec datur portio paroecialis ». Hoc ius particulare a Codice expresse admittitur.

c) « *Quoties fidelis non funeretur in propria paroecia* »: evidenter agitur hic de funeratione legitime facta, non contra ius; ius enim rem contra ius factam non considerat et fieri non supponit, nisi ubi agitur de poenis. Quod si funeratio contra ius fiat, non solum portio paroecialis sed omnia emolumenta reddenda sunt proprio parocho.

Casus vero quibus tumulatio et funeratio legitime fiunt extra propriae paroeciae ecclesiam, sunt praecipue sequentes:

α) Casus sepulturae electivae iuxta ea quae alibi explicuimus [1].

β) Casus sepulcri maiorum extra propriae paroeciae ecclesiam erecti.

γ) Casus sepulcri beneficialis pro beneficiariis residentialibus, qui casui sepulcri maiorum aequiparatur de iure communi.

d) Nomine autem parochi proprii hic intelligimus:

α) Parochum domicilii aut quasi-domicilii.

β) Superiorem religiosum relate ad novitios (probabiliter iuxta ea quae alibi diximus etiam relate ad postulantes ad ordinem) et famulos dummodo tamen isti ultimi intra domum religiosam decesserint (c. 1221, § 1 et 2) [2].

γ) Cappellani hospitalis, domus educationis qui privilegium exemptionis generali modo obtinuerint; hi enim relate ad suos subditos sunt veri parochi.

δ) Cappellani religionis laicalis exemptae; aut religionis non exemptae quae tamen relate ad funera exemptionem obtinuerint, nisi in privilegio aliud statuatur.

ε) Cappellani monasteriorum monialium relate ad novitias aut etiam professas (c. 1230, § 5).

ζ) Rector Seminarii pro iis omnibus qui in Seminario moriuntur (c. 1222).

e) Non veniunt vero nomine parochi:

α) Parochus sepulcri maiorum si ibi non sepeliatur defunctus, quia aliam sibi elegit sepulturam vel quia longe defunctus eo facile et commodo transferri nequit.

Quid autem si defunctus longe obierit ita ut commode ad ecclesiam sepulcri maiorum transferri non possit, de facto tamen eo transferatur? Circa hunc casum alibi diximus, funus faciendum esse in ecclesia sepulcri maiorum, eidemque proinde emolumenta obvenire

---

[1] Nota insuper hoc valere non solum si ecclesia funerans sit regularium exempta sed etiam si sit non exempta a parocho ita ut ipsę in ea funus facere debeat iuxta c. 1230, § 4. Emolumenta enim etiam in hoc casu obveniunt ecclesiae electae seu eiusdem rectori; parocho vero proprio qui funus integrum fecit solummodo portio paroecialis danda est. Cfr. Many, *l. c.*, 200, 4° et notam sub n. 247.

[2] Cfr. etiam *Monitore ecclesiastico*, ser. II, v. III, pag. 376 (1901).

planum est. In casu tamen portio paroecialis solvenda esset ab eadem ecclesia parocho qui ex iure communi corpus levare deberet. Si vero alia ecclesia (non electa) funus in casu fecerit, emolumenta omnia ecclesiae sepulcri maiorum restituere deberet, quia ius ad funera facienda eidem erat (c. 1229, § 1, 1218, § 3). Si quis autem sepulcrum maiorum habens aliam sibi funerantem ecclesiam elegerit, retento sibi pro tumulatione sepulcro maiorum, quod utique de iure vigente facere potest, tunc parocho seu rectori ecclesiae sepulcri maiorum non stricto iure portio paroecialis, sed aliqua pars emolumentorum dari deberet [1].

β) Non debetur portio paroecialis parocho vel rectori ecclesiae electivae. Quod si ius ecclesiae electivae violatum sit eidem ab ecclesia violante omnia emolumenta reddenda sunt; dein ecclesia electa portionem paroecialem proprio defuncti parocho restituet [2].

f) Alia verba « *excepto casu* » etc. iuris veteris correctiva sunt; iure enim veteri portio paroecialis parocho domicilii aut quasi-domicilii debebatur, etsi longe a propria paroecia fidelis aliquis moreretur; id saltem communis doctorum opinio admittebat [3].

De iure ergo vigente cum quis longe a propria paroecia mori contigerit, non electa sibi ecclesia funerante, si ii quorum interest ad

---

[1] Many, *l. c.*, 202, 6°; S. R. C. 7 Dec. 1844 (2881); 14 Iunii 1845 (2889); Piat, *l. c.*, II, pag. 326, 1°.

[2] Cfr. tamen Many, *l. c.*, n. 202, 4° in nota, ubi in casu fere simili affert decisionem S. C. C. (14 Sept. 1878) tres tantum quartas partes restitui iubentem « forsan, ait cl. auctor, quia parochus sepeliens, non sine aliqua bona fide, egerat ».

Idem Many in hoc et similibus casibus docet non esse solvendam portionem paroecialem parocho defunctionis nisi ipse sit simul parochus domicilii aut quasi-domicilii aut saltem parochus domicilii loco defunctionis ita prope sit ut commode eo se conferre possit ad cadaver levandum. In casu fere simili aliud videtur sentire Ferreres, *Institutiones*, II, 164, *Quaeritur*, a quo casus iste proponitur: « Si defunctus ibi exspiraverit unde in propriam paroeciam transportari commode non possit, in illam autem a familia transfertur, uti permittit § 3, can. 1218, quae erunt proprii parochi iura, quae parochi territorii defunctionis? Resp. Nihil aperte Codex; at ex analogia cum antiqua disciplina, videtur dicendum, si a familia in utraque paroecia exsequiae celebrentur, utriusque iuribus fieri satis; si tamen in propria paroecia fiant, alteri ab hac solvendam portionem paroecialem ». Ferreres, *l. c.*, II, n. 164 et citat in calce paginae *Decret. auth.* 2889-2899. S. R. C. 14 Iun. 1845, ubi eadem S. R. C. adiudicat Cappuccinis quartam funeralem quia in ipsorum ecclesia sepulcrum maiorum aderat, licet alibi ecclesia funeris electa fuisset, addens insuper « Iuxta alia decreta, in casu praestandam esse quartam funerariam ecclesiae tumulanti ».

Huius tamen resolutionis particularis vis non tanta esse videtur, ut a principio supra (cfr. n. **248**, *e*, *α*), recedere cogamur. Codex enim c. 1236, § 1 statuit portionem paroecialem parocho proprio solummodo solvendam esse. At parochus seu rector ecclesiae electae parochus proprius non est; sicut nec est parochus in cuius paroecia quis casu decessit; ergo istis portio canonica stricto iure non debetur.

Haec sint dicta cum venia tanti auctoris. Cfr. etiam Rossi, *l. c.*, 98 praesertim in notis; Antonioli, *l. c.*, pag. 46; Ferreres, *Le Confraternite*, n. 272.

[3] Many, *l. c.*, 202, 4°; Rossi, *l. c.*, n. 98 in nota.

illam transferendum non curent, in ecclesia paroeciae decessus sepeliendus est; huiusque ecclesiae parochus omnia funeris emolumenta percipit nec ulli portionem paroecialem solvere tenetur vi huius canonis 1236, § 1.

g) « Si quis habeat plures paroecias proprias ad quas cadaver commode deferri posset, et alibi funeretur, portio paroecialis dividenda est inter omnes parochos proprios » (c. 1236, § 2).

Haec paragraphus ex c. 2, III, 12 in 6° excerpta non caret difficultatibus, quia videtur supponere pro aliquo defuncto cumulativum ius funera faciendi pertinere posse ad plures simul ecclesias, quod ex Codice admitti nequit relate ad funera, licet circa alia admitti possit, ex c. 1215, § 2, et 1218, § 1.

Quae cum ita sint, casus iste nequit ad alios, ad quos de iure veteri non extendebatur, referri et proinde restringendum est ad sequentem: « Si quis habet duo domicilia et sepelitur in tertio loco (ob unam e supradictis causis), tunc quarta debetur duobus parochis, aut potius una quarta solvenda est, quae aequaliter dividi debet inter duos parochos » [1].

Si igitur plures habens paroecias proprias in una earum decedens, licet commode ad alias transferri possit, in ecclesia electa sepeliatur, portio paroecialis non omnibus ecclesiis propriis debetur sed solummodo ecclesiae paroeciae propriae in qua decessit (cfr. c. 1216).

Item si fidelis duas habens paroecias proprias extra eas mortuus sit, in loco tamen ex quo ad alterutram solummodo commode transferri potest, si alibi funeretur, huic non alii paroeciae propriae portio paroecialis solvenda est (c. 1216, § 2 et 1218, § 1 et ex 1236, § 2). Si vero in hoc casu ad utramque transferri posset, utique solvenda est ab ecclesia funerante portio paroecialis.

Qui casus difficilius accident et ita stricte interpretandi sunt iuxta spiritum legislationis; restringi autem magis interpretatio non posse videtur, ne inutilem, paene dixi impossibilem, applicationem legis reddamus.

Ante Codicem casus facilior erat quia, ut vidimus, portio paroecialis proprio parocho solvenda erat de iure communi sive ad propriam paroeciam transferri poterat defunctus sive non poterat [2].

249. — 3° *A quibus solvenda.* - *a*) Ad portionem paroecialem solvendam nunquam tenentur parentes seu heredes defuncti; quaestio enim ista omnino inter ecclesiam funerantem et proprium defuncti

---

[1] Many, *l. c.*, n. 202, 5°; Ferreres, *Le Confraternite*, n. 271.
[2] Cfr. Many, *l. c.*, 202, 4° et c. 2, III, 12 in 6°.

parochum solvenda est. Quam ob rem pessime ageret parochus proprius qui ad obtinendam portionem paroecialem ad parentes aut ad heredes preces porrigeret [1].

b) Ex hucusque dictis patet ad portionem paroecialem solvendam teneri ecclesiam tumulantem quae talis non sit ex iure communi et ordinario, sed iure electivae sepulturae aut sepulcri maiorum aut similium casuum seu quoties fidelis non tumulatur in sua ecclesia paroeciali, dummodo tamen ad illam commode transferri possit. Ex quibus deduces:

α) Teneri ecclesiam funerantem electivam [2];

β) Teneri ecclesiam sepulcri maiorum;

γ) Teneri ecclesiam funerantem ex iure speciali pro beneficiatis residentialibus statuto, quia pro istis ecclesia beneficii ecclesiae sepulcri maiorum aequiparatur [3].

Nota tamen non esse solvendam portionem paroecialem parocho in cuius territorio Episcopus dioecesanus domicilium forte habebat, quia, ut patet, intra suam dioecesim Episcopus nulli parocho est subiectus [4].

E contra regula ista ex statuto cleri romani applicatur Cardinalibus Romae decedentibus et extra propriam paroeciam sepeliendis [5].

Attamen, ut clare habetur in Codice h. c., istae omnes ecclesiae ad portionem paroecialem solvendam non tenentur si defunctus ita longe a propria paroecia defunctus est ut ad eam commode pedestri itinere asportari nequeat.

Aliter ius vetus, ut supra vidimus; quod si Episcopi ius vetus ut consuetudinem particularem, quae difficulter abrogari possit, retinere velint, id ne faciant, absolute prohiberi non videntur; conformius tamen iuri putaverim si ipsi ius commune introducere studuerint.

Notandum hic iterum est, Codicem circa portionem paroecialem consuetudines particulares abrogare noluisse; ob quam causam multas quaestiones occurrentes hac in re ex iure speciali solvendas esse patet.

c) Privilegio S. Sedis a Concilio Tridentino non revocato plures ordines et monasteria regularium a solvenda portione paroeciali exi-

---

[1] Ferraris, *l. c.*, v. *Quarta*, n. 35.

[2] Si novitius sibi funeris ecclesiam extra monasterium elegerit, portio paroecialis Superiori domus novitiatus solvenda est, quia ipse eius verus parochus est. Quod quidem valet sive novitius intra claustra sive extra claustra mortuus est.

Eadem valent et pro famulis regularium intra claustra defunctis qui aliam sibi funeris ecclesiam elegerint.

[3] Many, *l. c.*, c. 202, 3°; Ferraris, *l.* c., v. *Canonicus*, art. VIII, n. 14.

[4] Many, *l. c.*, 174 in nota.

[5] Many, *l. c.*, 176 in nota; cfr. tamen etiam *Acta S. Sedis*, XV, pag. 553 sq.

mebantur. Verum pro Italia et insulis adiacentibus huiusmodi privilegia Benedictus XIII « *Romanus Pontifex* » 4 Kalend. Mai. 1725 abrogavit [1].

Remanent tantummodo in Italia privilegia post illam constitutionem concessa et consuetudines praescriptionesve ab hoc onere eximentes [2].

250. — 4° *Ex quibus detrahi debeat portio paroecialis.* - « Detrahi debet portio paroecialis ex omnibus et solis emolumentis, quae statuta sunt pro funere et tumulatione in taxa dioecesana » (c. 1237, § 1).

Hic canon plurimis disputationibus et controversiis antiquorum, partim tamen iam per R. Pontifices et SS. Congregationes solutis, finem posuit; ita ut ius vetus clariori quo fieri potuit, breviori nec non determinatiori norma retulerit.

Controversiis, quantum in humanis fieri potest, aditus praeclusus est illis verbis : « *detrahi debet ex emolumentis solvendis ex taxa dioecesana* », quod in favorem ecclesiarum paroecialium statutum est. Etenim, licet aliqua ecclesia pro funere faciendo possit taxam exigere infra dioecesanam; in portione tamen paroeciali computanda taxam dioecesanam attendere debet et sibi imputare si maiori portione paroeciali gravetur.

Ut autem aliquas saltem ex antiquis quaestionibus tangamus — haec adnotamus :

a) Non est detrahenda portio paroecialis ex candelis quas clerus sive saecularis, vive regularis, sive etiam confraternitates in manibus deferunt, quia ista non sunt emolumenta ecclesiae funeranti obvenientia [3].

b) Non est detrahenda portio paroecialis ex funere diei septimae aut trigesimae. Talia enim funera qua talia non sunt funera pro tumulatione ad quae unice parochus ius habet [4].

Quod si in taxa dioecesana in aliqua classe funerum functiones funerales septimae et trigesimae obligatoriae statuantur, hoc non obstante, portionem paroecialem ex solis funeribus diei depositionis solvendam esse putamus [5].

---

[1] Cfr. Concil. Trident., sess. XXV, c. 13 *de ref.*

[2] Cfr. Many, *l. c.*, n. 203. — Sicut privilegio ita etiam praescriptione quis a portione paroeciali solvenda eximi potest. Cfr. *Monitore ecclesiastico,* (1922) pag. 77 in Causa Dianen. a S. C. C. acta 9 Iul. 1921.

[3] Ferraris, *l. c.*, v. *Quarta*, n. 20; Many, *l. c.*, n. 204, 4°. — Circa candelas vero supra numerarias, id est, supra taxam dioecesanam adhibitas non potest dari responsio generalis; quaestio est igitur solvenda vel ex consuetudine vel ex concordia inter partes litigantes. S. C. C. 16 Febr. 1889 apud *Monitore ecclesiastico* (1889) pag. 6.

[4] Cfr. Rossi, *l. c.*, n. 99.

[5] Many, *l. c.*, 204, 3°.

c) « Si quacunque de causa primum sollemne officium fenebre non statim, sed intra mensem completum a die tumulationis fiat, licet hoc die non defuerint minora publica officia, portio tamen paroecialis ex huius [1] etiam funeris emolumentis debetur » (c. 1237, § 2). Circa quod nota:

α) Casum verificari quoties primum sollemne officium funebre non statim fiat [2].

Quale autem officium funebre sollemne dicendum sit Codex non determinat; at id diiudicare, pluribus saltem in casibus, difficile haud erit. Ita e. g. si in die depositionis cadaver sub vesperas efferatur, vel etiam mane sine ulla sollemnitate, omissis invitationibus, hac occasione fieri solitis, officium sollemne haberi nequit.

An autem etiam Missae exsequialis celebratio requiratur ad hoc ut officium aliquod sollemne dici possit, ita ut quodvis aliud in quavis denique ecclesia fiat licite factum dicendum sit, nec proinde portio paroecialis ex eo restituenda, quaestio est quae non omnino liquet.

S. R. C. interrogata, « I. An liceat in aliqua ecclesia et apud Regulares cantare Missam de Requie, quam Fideles celebrare petunt pro propinquis et amicis defunctis, postquam funera in ecclesia paroeciali persoluta fuerunt, etiamsi Missa exsequialis in ecclesia paroeciali non celebretur?

« II. An in casu ad praefatam Missam convocari vel invitari possint propinqui et amici per litteras, sicut mos est in faciendis exsequiis?

---

[1] Non est sermo in hoc canone de funeribus diei septimae, aut trigesimae nisi casu quo haec functionis exsequialis locum de facto teneant. Cfr. Ferreres, *Le Confraternite*, 303-305.

[2] Hic casus verificari dixerim non solum si altero funere damnum parocho ratione domicilii proprio fiat, sed etiam si parocho sepulcri maiorum aut sepulturae electae fraus noceat. Etenim differentia in hoc non videtur adesse, cum Codex tam ius parochi proprii quam ius parochi sepulcri electi aut maiorum agnoscat.

Attamen in casu sermo esse nequit de portione paroeciali, sed de integris emolumentis funerum, excepta forte portione paroeciali, reddendis. — Si igitur parochus aut quivis alius sacerdos funus defuncti sepulcrum maiorum habentis aut sepulturam electivam fecerit contra ius Codicis, omnia emolumenta funerum illi qui de iure hoc funus facere debuisset, i. e. rectori ecclesiae sepulcri maiorum aut sepulcri electi, restituenda erunt, qui in casu ad portionem paroecialem proprio defuncti parocho reddendam teneri poterit, ad normam canonis 1236, § 1. Quae omnia ex can. 1237, § 2 deduci posse videntur, nec fas est heredibus sese a legibus ecclesiae subtrahere, quae primum officium funebre in casu parocho sepulcri maiorum adiudicant. Cfr. c. 1229 et canones 1224, 1226, 1230, § 3 et 1236 § 1 et 2.

Semel autem primo funere expleto, etiam in casu sepulcri maiorum etc. liberum erit cuique fidelium alia funera quibus magis placuerit facienda committere. Atque hoc sensu intelligendum est quod habet Alberti de sententia in causa Aquipendii agitata inter quemdam parochum non proprium et Regulares ecclesiae sepulcri maiorum, postquam primum funus in loco decessus factum fuerat. Causa illa a Regularibus proponenda fuisset contra parochum qui primum, ad quod Regulares ius habebant, funus fecit. Cfr. Alberti, *l. c.*, n. 51.

« III. An liceat in aliena ecclesia pro defuncto cantare Missam de Festo vel de feria etiamsi Missa exsequialis pro eodem non celebretur in ecclesia parochiali ? »

Respondit: « Ad I. Affirmative; servatis tamen rubricarum regulis.

« Ad II. Nihil obstare.

« Ad III. Licere » [1].

Ex quo responso hoc videtur deducendum, Missam exsequialem ad funus sollemne non requiri. Etenim S. C. interrogata fuit an liceret Missam exsequialem celebrare postquam in ecclesia paroeciali funera sine Missa celebrata fuerant. Et respondit licere. Consonat et Rituale Romanum qui Missae celebrationem in exsequiis convenientem, non omnino necessariam docet [2]. Cui doctrinae non obstat resolutio causae Ianuensis die 14 Iul. 1905 apud S. C. Concilii actae, quia resolutio illa data fuit « attentis peculiaribus circumstantiis in casu occurrentibus ». Immo causae illius discussio nostram opinionem confirmare videtur.

Ab hac tamen disciplina recessit S. C. Concilii in Barcinonensi diei 29 Iul. 1905, cui causae nunc omnino standum est. Haec causa Barcinonensis bis proposita est S. Congregationi. Primo, 27 Aug. 1904, et tunc quaesitum est: « An rector piae domus a Charitate, et rectores nonnullarum ecclesiarum non parochialium ius habeant peragendi functiones exsequiales sollemniores postquam celebrata fuerint iusta funebria in cathedrali ecclesia vel in propria paroecia in casu? » Et S. C. Concilii responderat « Affirmative » [3].

Parochi autem, cum se laesos illa responsione putarent, beneficium novae audientiae postularunt atque obtinuerunt ab eadem S. C. Conc., et die 29 Iul. 1905, atque quaestionem iterum hoc modo posuerunt: « An sit standum vel recedendum a decisis in casu ? » et S. C. respondit: « In decisis et amplius et iuxta modum, modus est ut in posterum prima funebris Missa post obitum fiat aut in propria defuncti paroecia aut in cathedrali (ita ferebat consuetudo), et quatenus in alia ecclesia legitime celebretur parocho proprio solvatur quarta funeraria ». Qua resolutione ius novum introduci coeptum est ut ex hucusque dictis patet.

Idem ius confirmatum est, seu potius extensum est ad Dioec. De Serena in Republica Cilensi responsione S. C. Concilii diei 23 Februarii 1907 quae sic sonat: « Attentis peculiaribus circumstantiis,

---

[1] S. R. C. 13 Maii 1879, *Decret. auth.*, 3494.

[2] *Rituale Romanum*, tit. VI, c. 3, n. 6 et c. 1, n. 4.

[3] Cfr. *Monitore ecclesiastico, l. c.*, vol. XVII (1905) pag. 433 et vol. XVIII, pag. 3 (1906) ubi revisionem eiusdem causae cum partiali correctione refert, apud eamdem S. Congr. factam, die 12 Iun. 1906.

servetur in posterum regula statuta in Barcinonensis, 29 Iulii 1905. Quod vero ad praeteritum neminem esse inquietandum » [1].

Ex qua doctrina nunc a Codice ad ecclesiam universalem extensa deduci potest Missam exsequialem saltem lectam de iure vigenti requiri ad sollemnitatem officii funebris et considerari ut ius paroeciale, si intra mensem a die tumulationis celebretur. Quare regula statuta supra a S. R. Congr. applicanda tantum erit, in posterum in tota sua extensione, ad casum quo Missa ultra mensem differatur [2].

β) Sollemne officium, de quo in canone, intra mensem completum a die depositionis non a die obitus fieri debet. Haec temporis determinatio a Codice inducta est certo modo ; etenim in causis supra relatis tempus indeterminatum manebat et litibus aditum aperiebat. Hanc tamen eamdem determinationem temporis iam statuerat Ursaya, ut videre est apud *Monitore ecclesiastico*, vol. XIX, pag. 56 [3].

Computatio autem temporis facienda est ad normam can. 31-35 et praesertim c. 34, § 3, 1°, 3°, 4° ita ut mensis computari incipiat die post depositionem defuncti, et completus die eiusdem numeri sequentis mensis completa seu die ipsa depositionis completa, censeatur. E. g. si defunctus deponatur die 10 Ianuarii, mensis computari incipitur die 11 a media nocte, et completus censetur media nocte quae sequitur diem decimam mensis Februarii [4].

γ) Dies depositionis generatim pro uno eodemque die sumitur ac dies obitus; hoc tamen canone cum specifice de die depositionis sermo fiat, pro die verae depositionis accipiendus est.

Dies autem depositionis est dies quo defunctus in tumulo deponitur seu sepelitum defertur ; vel saltem dies quo e domo deponitur et alio asportatur, licet forte ex aliqua accidentali causa, sepultura ad plures dies differatur.

δ) Codex, ut videtur, supponit primum hoc sollemne officium

---

[1] Cfr. *Monitore ecclesiastico*, 1904, vol. XVI, pag. 341 una cum animadversionibus commentatoris.

[2] Cfr. *Monitore ecclesiastico*, 1907, vol. XIX, pag. 54 sq.

[3] Cfr. etiam causam actam apud S. C. Concilii 24 Aug. 1907 in Caietana ubi eadem fere doctrina confirmatur. *Monitore ecclesiastico*, 1907, vol. XIX, pag. 481 sq.

[4] Cfr. Maroto, *Institutiones iuris canonici*, Madrid 1918, vol. I, pag. 257 sq.

Non recta videtur computatio quam his verbis proponit Rossi (*l. c.* pag. 190 in nota) exemplo : « Se Tizio venne sepolto alle ore 10 del 15 novembre, il mese si computa cominciando dalla mezzanotte dal 15 al 16, ossia a ore 0 del giorno sedici e decorre fino alla mezzanotte dal 16 al 17 dicembre cioè a ore 24 del 16 dicembre ». Hoc non recte dictum est; obstat enim can. 33, § 3, 3°. Si terminus a quo non coincidat cum initio diei, ex. gr., decimus quartus aetatis annus, annus novitiatus, octiduum a vacatione sedis episcopalis, decendium ad appellandum, etc., primus dies ne computetur, et tempus finiatur expleto ultimo die eiusdem (non sequentis) numeri. Cfr. etiam Blat, *Commentarium textus*, I, pag. 122, n. 96 et Ioann. Lacau, *De tempore*, n. 45 et sq.

licite seu legitime fieri, e. g. quia defunctus ecclesiam funeris elegerat, vel quia sepulcrum maiorum vel beneficiatorum habuit.

Si vero illegitime fiat officium, non solum portio paroecialis sed, ut videtur, omnia emolumenta proprio defuncti parocho ab ecclesia funerante reddenda erunt, demptis forte expensis, si bona fides adfuerit.

Expleto vero mense a die depositionis, officium sollemne quodvis in qualibet ecclesia fieri potest, nulla soluta portione paroeciali [1].

ε) Dicit canon « ex huius etiam funeris etc. » quo supponitur hoc sollemne officium unum quid cum officiis minoribus, die depositionis celebratis constituere.

Si tamen die depositionis funus completum iam factum sit, licet forte iuxta classem infimam, ex aliis funeribus forte sollemnioribus intra mensem faciendis portio paroecialis non est solvenda, quia iis quorum interest liberum est classem funerum eligere (c. 1234, § 2).

Insuper si funus completum die depositioni, quamvis infimae classis, factum est, aliae functiones diei septimae et trigesimae aut anniversariae in qualibet ecclesia fieri possunt iuxta ius vetus.

251. — 5° *Quantitas portionis paroecialis.* - « Quantitas portionis paroecialis determinetur in taxa dioecesana ; et si ecclesia paroecialis et ecclesia funerans ad diversas dioeceses pertineant, quantitas portionis paroecialis attenditur secundum taxam ecclesiae funerantis » (c. 1237, § 3). Quo canone:

a) Datur Episcopis praeceptum praefiniendi portionem paroecialem ad normam canonis 1234, § 1.

b) Quantitas potest determinari duobus praesertim modis — praefiniendo scilicet taxas funerum, et assignando determinatam partem earum portioni paroeciali ; — aut praefiniendo specifice et numerice ipsam portionem pro variis classibus funerum [2].

c) In portione determinanda congruum est Episcopos locorum consuetudines sequi; quae consuetudo, quousque portio paroecialis in taxa dioecesana statuatur, vim legis obtinet; sicut et in iure veteri [3].

d) Potest autem statui portio paroecialis aut quarta aut tertia aut etiam dimidia pars emolumentorum. Ultra dimidiam vero partem non videtur prudenter statui posse, ne ecclesia funerans nimis gravetur aut ius fidelium eligendi sibi sepulturam inane reddatur.

---

1 Cfr. causas apud S. C. Concilii actas et supra citatas apud *Monitore ecclesiastico*, 1907, pag. 54 sq. et Const. Benedicti XIII « *Romanus Pontifex* » 28 April. 1725.

2 Cfr. Rossi, *l. c.*, n. 97 in nota.

3 Cfr. Many, *l. c.*, n. 205.

§ 5. — *De libro mortuorum.*

252. — «Expleta tumulatione, minister in libro defunctorum describat nomen et aetatem defuncti, nomen parentum vel coniugis, tempus mortis, quis et quae sacramenta ministraverit, locum et tempus tumulationis» (c. 1238).

Circa hoc nota:

1° Hunc librum sub gravi tenentur omnes parochi habere; in quo si negligentes fuerint arbitrio Ordinarii puniendi erunt (c. 470) [1].

2° In ipso omnia signari debent quae in canone habentur nempe: nomen et cognomen defuncti, eius aetas, nomen et cognomen eius parentum, nomen et cognomen coniugis, si de coniugatis agatur, particula enim «*vel*» in canone pro coniunctiva «*et*» accipienda est, non disiunctive; tempus mortis, hora, videlicet, dies, mensis et annus, quis quae administraverit sacramenta, locus et tempus tumulationis.

Formula adhibenda in his inscribendis habetur in Rituali Romano, t. X, c. 7 [2].

3° Si correctio in libro necessario facienda sit, quia error subiit et error ad unicum verbum restringatur, verbum erratum lineis includatur nec totaliter abradatur et correctio in margine sinistro fiat. Si vero error pluribus in verbis occurrerit totus actus abradatur et novus fiat [3].

CAPUT III.

De iis quibus sepultura ecclesiastica concedenda est aut neganda.

253. — Sepultura ecclesiastica, ut hoc capite accipitur, officia sacra ab ecclesia super cadavera fieri solita et eorumdem cadaverum in loco sacro repositionem comprehendit.

Caput duobus paragraphis absolvemus:

1° De iis quibus concedenda.

2° De iis quibus neganda sepultura ecclesiastica.

---

[1] De Amicis, *Il cerimoniale completo*, v. I, n. 40, 16.

[2] Cfr. Antonioli, *l. c.*, pag. 47; Rossi, *l. c.*, n. 103.

[3] De Amicis, *l. c.*, I, n. 40, 19. Aliter Cappello, *De visitatione SS. Liminum*, etc., t. II, tit. 73, n. 11 ubi licentiam Ordinarii ad correctionem faciendam requirit.

§ 1. — *De iis quibus concedenda est sepultura ecclesiastica.*

254. — 1° « Omnes baptizati sepultura ecclesiastica donandi sunt, nisi eadem a iure expresse priventur » (c. 1239, § 3).

Ex quo patet hoc ius ex suscepto baptismate oriri et ex dogmate catholico de communione SS. sequi. Potest tamen ipsum ius ad sepulturam ipso actu baptismatis suspendi, si, nempe, baptisma ab haeretico haeretice recipiatur. Principium istud, ut alibi vidimus, ita intelligendum est, ut non solum ius, sed et obligatio ad sepulturam ecclesiasticam admittenda sit.

Quidam auctores antiquiores principium a Codice statutum ita restringebant, ut dicerent ipsum tunc solum applicandum « si a potestate saeculari permittitur et nisi ab eadem prohibeatur » et hac ratione a sepultura ecclesiastica excludebant in patibulo suspensos ; quam restrictionem non admiserimus, quia non potestatis civilis sed exclusive auctoritatis ecclesiasticae est iudicare quinam sepultura ecclesiastica donandi, quive privandi sint [1].

255. — 2° « Catechumeni qui nulla sua culpa sine baptismo moriantur, baptizatis accensendi sunt » (c. 1239, § 2).

Quod iure veteri viguisse constat ; ratio autem est quia isti « vi baptismi flaminis iam merito praesumuntur uniti (Christo), si ante baptismum aquae inopinate moriantur » [2].

§ 2. — *De iis quibus sepultura ecclesiastica neganda est.*

256. — I. **Non baptizati.** - « Ad sepulturam ecclesiasticam non sunt admittendi qui sine baptismo decesserint » (c. 1239, § 1). Isti enim omnes ecclesiam nondum ingressi erant ; et quibus non communicavimus viventibus nec mortuis communicare debemus.

Si dubius sit valor baptismi, aut ipsius baptismi collatio sepultura non est deneganda quia tales decedentes simpliciter non baptizati dici nequeunt [3].

Inter non baptizatos comprehendendi sunt etiam infantes catholicorum sine baptismo decedentes ; excipe infantem in utero matris una cum ipsa matre demortuum [4].

---

[1] Aliter Reiff., *l. c.*, l. III, tit. 26, n. 76.

[2] Wernz, *l. c.*, III, 781, nota 46 ; Ferraris, *l. c.*, v. *Sepultura*, n. 172 ubi contrarium tenet.

[3] Reiff., *l. c.*, n. 77 ; Ferraris, *l. c.*, 172.

[4] Reiff. et Ferraris, *l. c.* ; Wernz, *l. c.*, III, 781, nota 47.

257. — II. **Privandi ex delicto.** - 1° *Quid requiratur ad privationem inducendam.* - « Ecclesiastica sepultura privantur, nisi ante mortem aliqua dederint poenitentiae signa » (c. 1240, § 1).

Ex quibus:

a) Patet hic agi de privatione ut poena, quod innuitur illis verbis « *nisi ante mortem* » etc. Poena autem ista applicanda est ab ipso funerum ministro sine ullo recursu ad Superiorem, nisi de casu dubio agatur; patet ex ipsa natura poenae, quae si iudicialem Ordinarii sententiam requireret, pluribus in casibus effectu careret et inutilis evaderet.

Cum autem de poena, eaque gravi agatur, nequit extendi ultra casus expresse in iure contentos, nec pro extensione ad ius vetus recurri potest (c. 6, 5°).

b) Clausula « *nisi ante mortem aliqua* » etc. ius vetus circa quaedam mitigatum est; pro duello enim sepulturae ecclesiasticae privatio statuta erat, etsi defunctus poenitentiae signa dederat. Nunc autem non requiruntur certa et evidentia poenitentiae signa, sed sufficit ut *aliqua* signa habeantur; huiusmodi vero signa plura sunt; e. g. si fidelis in extremis constitutus sacerdotem advocet, licet eidem tempus adveniendi non suppetierit; si crucifixum osculatus sit; si actum contritionis elicuerit etc. [1]. Quae ad singula delicta, poena hac punienda applicanda sunt.

258. — 2° *Quinam priventur.* - Ecclesiastica sepultura privantur:

a) « Notorii apostatae a christiana fide, aut sectae haereticae vel schismaticae, aut sectae massonicae aliisve eiusdem generis societatibus notorie addicti » (c. 1240, § 1, 1°).

α) Hi etiam ante Codicem a sepultura ecclesiastica ratione haeresis notoriae arcebantur. Aliquatenus tamen pro haereticis ius mitigatum est; antea enim simplex haeresis sufficiebat ad poenam incurrendam, nunc autem poena non incurritur ex clara canonis sanctione nisi haereticus determinatae sectae haereticae adhaeserit. Quod tamen pro apostatis non requiritur, qui sepultura ecclesiastica privantur ex ipso facto apostasiae a fide christiana [2].

β) Schismatici qua tales ante Codicem a sepultura ecclesiastica non arcebantur; bene vero qua haeretici aut excommunicati; nunc arcentur etiam, qua schismatici, dummodo tamen et ipsi alicui schismaticae sectae adhaeserint [3].

---

[1] Many, *l. c.*, n. 218.
[2] Cfr. Many, *l. c.*, n. 219.
[3] Many, *l. c.*, 219.

γ) Sectae massonicae et aliis eiusdem generis sectis addicti qua publici peccatores arcebantur a sepultura ecclesiastica. Aliae sectae eiusdem generis sunt omnes sectae quae religionis fundamenta evertere conantur ut e. g. sectae anarchicae aut verorum socialistarum. Requiritur autem ut defunctus notorie huiusmodi sectis adhaeserit [1].

δ) Apostatae debent esse notorii [2]; item addicti sectis, *notorie* addicti esse debent. « Notorium dicitur illud quod ipsa evidentia rei ita certum est, ut nulla possit tergiversatione celari. Quare delictum notorium est factum criminosum ipsa evidentia rei non solum ut factum, sed etiam ut delictum ita certum, ut nulla tergiversatione possit celari. — Quae notorietas delicti si nititur ipsa evidentia rei, sive operis publice perpetrati in loco publico et astante hominum multitudine et regulariter tempore diurno dicitur notorietas facti sive permanentis sive transeuntis, sive interpolati; quodsi inducitur per spontaneam confessionem rei in iudicio factam, nec revocatam aut per plenas probationes iudiciales, quibus nihil amplius opponi potest, aut per sententiam condemnatoriam ad poenam, vel declaratoriam criminis quae transiit in rem iudicatam, habetur notorietas iuris. Quare notorietas iuris non simpliciter aequiparatur notorietati facti, cum interdum contra notorietatem iuris, non tantum tergiversatio, sed solida probatio opponi possit » [3].

« Nonnulli addunt tertiam speciem notorii, idest notorium praesumptionis, seu notorium praesumptum, quod est dictum vel factum ex publicis circumstantiis a iure pro veritate acceptum, seu est evidentia iuris vehementer praesumpta. Exemplum praesumptionis est paternitas et filiatio » [4].

---

[1] « An liceat celebrare parentalia et ecclesiasticam sepulturam concedere iis qui ante exitum receperunt sacramenta, attamen sectae massonicae nomen dederunt, et in feretro tenent sectae eiusdem emblemata ? Affirmative, servata forma Innocentii III c. *A nobis De sent. excom.* ablatis insigniis sectae ab Ecclesia damnatae, et dummodo appositio emblematum demandata non fuerit a defuncto post receptionem sacramentorum, vel ab eodem fuerit revocata; et amoveantur statim cognita eorum appositione, et omnino ante associationem cadaveris. Moneantur confessarii loci de obligatione exigendi retractationem ante sacramentalem absolutionem. S. C. S. Officii 2 Dec. 1840; *Collectanea S. C. de Propag. Fid.*, I. n. 915; et die 5 Iulii 1878... « ... Si vero perversa aliorum opera contra defuncti voluntatem emblemata sectae massonicae feretro apposita fuerint, cognita eorum appositione, statim amoveantur et omnino ante associationem cadaveris » *Collectanea cit.*, II, 1495. Cfr. etiam P. Victorium ab Appeltern, *Manuale Missionariorum*, pag. 55 et 195.

[2] Ii qui notorie adscripti sunt sectae haereticae vel schismaticae aut sectae massonicae, aliisve eiusdem generis societatibus sepultura privantur licet factum adscriptionis post eorumdem mortem notorium fiat; quodsi huiusmodi factum non sit notorium sepultura ecclesiastica eis negari nequit. Cfr. tamen *Monitore ecclesiastico*, ser. IV, vol. II, pag. 25-26.

[3] Wernz, *l. c.*, VI, n. 17; concordat c. 2197.

[4] Ojetti, *l. c.*, v. *Notorium*.

259. — *b*) « Excommunicati vel interdicti post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam » (c. 1240, § 1, 2°).

Isti iam ante Codicem sepultura ecclesiastica privabantur; et etiam pro ipsis a Codice ius vetus emollitum est, etenim ante Codicem sepultura ecclesiastica privabantur etiam ante iudicis sententiam, licet eo casu eisdem concedi potuisset; post Codicem vero ipsis solummodo post sententiam, sepultura negari potest.

Si excommunicatus [1] (post sententiam) ante mortem aliqua poenitentiae signa dederit, sepultura ecclesiastica non est privandus; verum ante sepulturam vel post humationem, ab excommunicatione absolvendus est, impetrata facultate ab eo a quo petenda est de iure. Absolutio autem danda est ritu in Rituali Romano, tit. III, c. 4, descripto [2].

Eo autem ipso quod sententia requiritur ad hanc privationem inducendam patet sepultura ecclesiastica non privari excommunicatos et interdictos occultos [3].

260. — *c*) « Qui se ipsi occiderint deliberato consilio » (c. 1240, § 1, 3°).

Idem valebat et ante Codicem. « Requiritur autem, quia agitur de poena gravi, ut omnino certum sit defunctum a seipso, non ab alio fuisse occisum, quod non statim affirmari potest de eo qui reperitur suspensus, veneno necatus, aquis immersus etc. Insania autem de qua loquitur Rituale, non praesumitur, sed probari debet; item poenitentia ante mortem non praesumitur, sed probari debet, licet unus testis gravis sufficiat ex regula generali in his materiis favorabilibus » [4].

Deliberatum consilium omnimodam libertatem requirere videtur; unde nec illis qui libertatis minutionem passi sunt, sepultura deneganda est.

261. — *d*) « Mortui in duello aut ex vulnere inde relato » (c. 1240, § 1, 4°).

Etiam ista poena a iure veteri excerpta est; emollitus tamen est rigor a Paulo V et a Benedicto XIV inductus, quo sepultura ecclesiastica etiam iis, quos poenituisset, deneganda erat. Ut poena incurratur sufficit duellum privatum ex condicto tamen factum, licet sine patrinis et sollemnitatibus [5].

---

[1] Cfr. notam sub n. 28 positam.
[2] Many, *l. c.*, 218.
[3] Cfr. *Vademecum ecclesiastico* (1919) pag. 24-25.
[4] Many, *l. c.*, 220, 1°.
[5] Many, *l. c.*, 220, 2°.

262. — *e*) « Qui mandaverint suum corpus cremationi tradi » (c. 1240, § 1, 5°).

De his iam alibi loquuti sumus (cfr. n. **132**).

263. — *f*) « Alii peccatores publici et manifesti ».

Publicum hic occulto opponitur et « est vocabulum genericum quod sub se complectitur notorium manifestum et publicum simpliciter (seu sensu specifico); sc. sunt tres gradus seu formae publicitatis, et in hac generica significatione, ut per se patet, non opponitur notorio, sed tantum opponitur occulto. Ergo prout opponitur et notorio et occulto, seu publicum sensu specifico, est illud delictum quod iam divulgatum fuit aut patratum est in iis adiunctis vel saltem nunc in iis adiunctis versatur ut prudenter iudicari possit et debeat facile divulgatum iri. Cum delicto publico non est confundendum delictum manifestum, quod exigit ut plures certi sint testes qui per scientiam certam et sensum corporeum rem cognoverint et desuper testimonium dare possint » [1]. Quibus consonant quae c. 2197, 1° habet.

Quinam autem sint dicendi publici peccatores non determinat Codex. Ius vetus, vi huius clausulae, plures comprehendebat qui nunc specifice in Codice determinantur ut sepultura ecclesiastica privati, ut adhaerentes sectae massonicae, duellantes et suicidas etc. Nunc autem ista clausula ita intelligenda videtur ut privari dicantur cuiuslibet delicti rei, praesertim vero rei illorum delictorum quae natura sua publica sunt, dummodo tamen omnes revera publici sint, sive notorietate facti aut saltem publicitate specifica et manifestatione et sine poenitentiae signis interierint.

Quibus praemissis inutiles videntur enumerationes quae in canonistis ante Codicem inveniuntur istorum peccatorum. Ut tales afferebant raptores, usurarios, asseclas sectarum damnatarum etc. [2].

264. — 3° *Casus dubiae privationis.* - « Occurrente praedictis in casibus aliquo dubio, consulatur, si tempus sinat, Ordinarius ; permanente dubio, cadaver sepulturae ecclesiasticae tradatur, ita tamen ut removeatur scandalum » (c. 1240, § 2).

---

[1] Wernz, *l. c.*, t. VI, n. 17.

[2] Cfr. Wernz, *l. c.*, t. III, n. 781, n. 45; Many, *l. c.*, n. 220; Bassaeum, *l. c.*, v. *Sepultura*, n. 5; qui de meretricibus publicis loquens haec habet : « istis communiter asinina datur sepultura » ; aliae enumerationes privatorum sepultura ecclesiastica quae apud auctores antiquiores inveniuntur vi iuridica destituuntur, nec ad eas amplius recurri potest, nisi forte ad explicandas illas quae in novo Codice referantur. Cfr. Reiff., *l. c.*, n. 77 et sq. ; Ferraris, *l. c.*, v. *Sepultura*, n. 172 et sq.

a) Dubium solummodo circa casus enumeratos a Codice oriri potest; alii enim casus privationis sepulturae ecclesiasticae ab antiquis auctoribus relati iam non sunt inter casus dubios computandi. Poenae enim stricte interpretandae sunt et ad ius vetus circa ipsas recurri nequit (c. 6, 5°).

b) Consulatur Ordinarius si tempus sinat; regula datur communis qua in casibus difficilioribus et dubiis ad Ordinarium recurrendum est. Ordinarius pro regularibus est Superior maior.

c) Dubio permanente cadaver sepulturae ecclesiasticae tradatur: datur his verbis norma tum Ordinario, tum ministro funerum, si tempus recursum ad Ordinarium non sinat.

Hic etiam spectat sequens S. C. S. O. responsio: « Sancta Mater Ecclesia benigna et misericors erga filios suos, eos salvos fieri vehementer cupit. Sanctissimus D. N. hoc spiritu imbutus recte novit, quod impietas impii non nocebit ei in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua. Hinc perspectis omnibus expositis peculiaribus circumstantiis et rite perpensis, decrevit in iisdem tolerari posse, quod sepultura ecclesiastica illi gaudeant et publicae preces seu suffragia pro iis defunctis fundantur, qui, adhuc viventes catholicae ecclesiae erant membra, quamvis in articulo mortis sacramentis refici recusaverint, dummodo vel minima spes interluceat, ipsos potuisse de peccatis commissis contritionem concipere et ad Deum ante obitum ex corde converti » [1].

d) Removendum tamen est scandalum quod variis modis fieri potest; ut e. g. evulgando signa poenitentiae etc.; atque hoc fieri debet etiam extra casus dubios quoties de danda sepultura ecclesiastica publicis peccatoribus agitur [2].

265. — Scholion. - *De religiosis proprietariis.* - Antiqui auctores inter privatos sepultura ecclesiastica etiam religiosos proprietarios comprehendebant. At iam ante Codicem hanc poenam pro religiosis benignius interpretabantur auctores; post Codicem vero eamdem omnino sublatam esse, etiam pro illis ordinibus qui eam in suis constitutionibus aut regulis introduxerant, dicendum videtur nisi forte eam comprehendere quis velit sub n. 6°, c. 1240, 1 [3].

---

[1] S. C. S. Off. 14 Februar. 1827 ad 1°; cfr. *Collectanea S. Congreg. de Propaganda Fide*, Romae 1907, n. 793.

[2] Many, *l. c.*, n. 221.

[3] Cfr. circa hoc Wernz, *l. c.*, III, 781; Ferraris, *l. c.*, v. *Sepultura*, n. 187 et sq.; Reiff., *l. c.*, n. 83.

266. — III. **Quaenam excludat privatio sepulturae ecclesiasticae.** - « Excluso ab ecclesiastica sepultura deneganda quoque sunt tum quaelibet Missa exsequialis, etiam anniversaria, tum alia publica officia funebria » (c. 1241).

Ex quo canone collige:

1° Excluso a sepultura denegari quaelibet publica officia, quo nomine venit totus exsequiarum ordo a levatione nempe cadaveris usque ad tumulationem completam in loco sacro [1].

2° Eidem denegandam esse quamlibet funebris officii partem, ita ut clerus seu minister funerum in humatione privatorum sepultura ecclesiastica omnino intervenire non debeat [2].

3° Prohibetur quaelibet exsequialis Missa publica. Suffragia vero privata a privatis scilicet personis facta per se prohiberi non videntur, praesertim si spes adsit ipsum in fine poenituisse, aut in bona fide fuisse [3].

4° Quodsi aliquo in casu ex denegatione sepulturae ecclesiasticae grave damnum ministro seu rectori ecclesiae obventurum timeatur; dummodo contemptus religionis absit, et scandalum amoveatur etiam manifeste et notorie privato sepultura ecclesiastica, cum de lege mere ecclesiastica agatur quae cum gravi incommodo generatim non obligat, aliquis ritus vel etiam totus exsequiarum ordo concedi poterit [4].

267. — IV. **Poenae contra in hoc peccantes.** - Duae in Codice habentur poenae contra peccantes in supradictis:

1° Excommunicatio latae sententiae nemini reservatae contra eos qui ausi fuerint mandare seu cogere tradi sepulturae ecclesiasticae infideles, apostatas a fide vel haereticos, schismaticos, aliosve sive excommunicatos sive interdictos (c. 2339).

Circa quam poenam:

a) Ipsa iam ante Codicem vigebat; Codex tamen eam aliquatenus immutavit, in quibusdam eam mitigans, in quibusdam vero eam severiorem reddens.

b) Eam mitigavit in hoc quod « ausum requirit » et hic Codex Sexti Decretalium a Constit. « *Apostolicae Sedis* » relictam disciplinam mitiorem suscitavit [5].

---

[1] Catholicis, officii civilis causa, fas est funeribus haereticorum interesse, dummodo ab hoc sine gravi damno eximi non possint et nullo modo cum haereticis in sacris communicent. S. C. S. Off. 13 Ian. 1818; *Collectan. Prop. Fid.*, n. 727 ad I; et 30 Iunii et 7 Iulii 1864 ad 1, *Collectanea*, n. 1257.

[2] Many, *l. c.*, n. 222.

[3] Cfr. Respons. S. C. S. Off. 14 Februar. 1827 supra citatum.

[4] Ojetti, *l. c.*, v. *Sepultura*, n. 3704.

[5] Cavigioli, *De censuris latae sententiae*, n. 169 et in nota.

c) In hoc autem severior evasit nova lex quia etiam infideles, apostatas a fide et schismaticos mandantes seu cogentes sepeliri comprehendit a Constit. « *Apostolicae Sedis* » non comprehensos. Infidelium autem nomine non veniunt hoc loco nec catechumeni, nec filii fidelium sine baptismo decedentium [1].

d) Interdicti et excommunicati ad effectum huius poenae incurrendae debent intelligi post sententiam condemnatoriam aut declaratoriam (c. 1240, § 1, 2°).

Item haeretici et schismatici alicui sectae notorie addicti esse debent (c. 1240).

e) Poena incurritur a mandantibus aut cogentibus tradi sepulturae tales supra nominatos, non alias personas sepultura ecclesiastica privatas.

f) Poena incurritur licet sola invectio in locum benedictum habeatur [2].

g) Mandare et cogere generatim est personae publicae ; at aliquo casu potest et mandare persona privata; ut e. g. « si quis sua sponte mandat haereticum recipi in conditorium gentilitium benedictum » [3].

h) Poena solummodo effectu sequuto incurritur [4].

2° Interdictum latae sententiae ab ingressu ecclesiae Ordinario reservatum contra sponte donantes sepulturam ecclesiasticam infidelibus, apostatis a fide, haereticis, schismaticis aliisve sive excommunicatis sive interdictis post sententiam condemnatoriam aut declaratoriam (c. 2339).

Quae poena afficit, ut patet, donantes sponte sepulturam ecclesiasticam.

« Qui interdicuntur ab ingressu ecclesiae, nempe ita circumscribuntur ut nec divinis officiis in ecclesia operari, nec iis, praeterquam praedicationi, adesse nec ecclesiastice tumulari valeant: assistentes tamen aut sepulti nec expelluntur nec amoventur. Cum ecclesiis huc veniunt procul dubio oratoria publica et verius semi-publica ; non item privata ubi interdictus sacra peragit et audit, nec coemeteria si forte templum circumeant, unde potest extra fores et per clathros sacris assistere ; sed in coemeterio condi nequit quia sepultura ecclesiastica arcetur. Privatim tamen in ecclesia orare, imo et sacramentis refici potest ex DD. sententia. Absolutio Ordinario reservatur » [5].

---

[1] Cavigioli, *l. c.*, 169; Noldin-Schönegger, *De poenis ecclesiasticis*, n. 97, c.

[2] Cavigioli, *l. c.*, 170; Noldin-Sch., *l. c.* — Contra alios qui et ritum sacrum seu sepulturam ecclesiasticam integram requirunt. Cfr. Iac. Sole, *De delictis et poenis*, 367; Chelodi, *l. c.*, 73, 6.

[3] Cavigioli, *l. c.*, 171. Paulo aliter Sole, *l. c.*, 367; Chelodi, *l. c.*, in nota 5.

[4] Cavigioli, *l. c.*, 171.

[5] Cavigioli, *l. c.*, n. 182.

Attamen quae dicit de privatione sepulturae ecclesiasticae pro huiusmodi interdicto restringendum est ad casum quo sententia declaratoria accesserit (c. 1241).

268. — Scholion I. - *De exhumatione excommunicati.* - Si fieri sine gravi incommodo queat, cadaver excommunicati vitandi qui, contra canonum statuta sepulturam in loco sacro obtinuit exhumandum est; servato praescripto c. 1214, § 1 (quo licentia Ordinarii requiritur) et in loco profano de quo in canone 1212 reponendum.

Ab hac exhumatione excusat grave incommodum ut e. g. vetitum legis civilis.

Excommunicatus debet esse condemnatus aut declaratus.

Non praecipitur exhumatio aliorum sepultura ecclesiastica privatorum.

269. — Scholion II. - *De coemeteriis iuxta legem italicam.*

1° *Variae species coemeteriorum.* - Coemeteria aut municipalia aut consortialia esse possunt prout uni municipio aut pluribus inserviunt.

In casibus specialibus et coemeteria privata, nec non sepultura in cappellis gentilitiis aut in ecclesia toleratur [1].

2° *Proprietas coemeteriorum.* - Coemeteriorum novorum a municipiis extra et longe ab ecclesia exstructorum certe dominium penes municipium est [2].

Coemeteriorum vero antiquorum prope ecclesiam exstructorum dominium ad ecclesiam pertinet iuxta veriorem opinionem [3].

3° *Exstructio coemeteriorum.* - Ius est municipiis aedificandi et transferendi coemeteria; atque ad hanc aedificationem tenentur municipia quoties bonum commune id requirat. Ex eadem ratione tenentur municipia coemeteriorum necessarias reparationes curare [4].

Coemeteria vero privata in proprio solo seu fundo de licentia auctoritatis civilis quisquis sibi erigere potest [5].

Exstrui autem debent coemeteria 200 metris a domibus habitationis, scholis, hospitalibus, etc. [6].

Attamen municipia non tenentur exstruere nisi unicum coeme-

---

[1] Lex 3 Nov. 1888, art. 56 et 58.

[2] Lex 3 Nov. 1888, art. 56.

[3] *Corte di Torino* 20 Iul. 1894; Calchi-Novati, *Il diritto ecclesiastico nello stato italiano*, 1903, Milano, pag. 214; Cappello F., *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, v. II, pag. 326 in notis; De Alexandris e Capitani, *Deo et Caesari*, n. 420, parte civile *B*; ubi etiam multa de quibus in sequentibus inveniuntur.

[4] Lex com. et provinc., art. 111 et 116; Consilium Status 18 Sept. 1866, 4 Iul. 1871.

[5] Cappello, *l. c.*, pag. 327.

[6] Art. 115, Dispositionis Regulament., 1892; lex 22 Dec. 1888, art. 57.

terium in quo tamen variae divisiones pro diversi cultus defunctis haberi possunt [1].

4° *Modi sepulturae.* - Tres modos sepulturae admittit lex italica : humationem, tumulationem et cremationem quibus addi potest et imbalsamatio. Attamen hic quartus modus admittitur solummodo de auctoritate syndici et praemissis declarationibus medici imbalsamationem facientis circa modum eam faciendi, horam et locum necnon praemissis declarationibus scriptis medici curantis et medici necroscopi declarantis mortem non evenisse ex causa criminosa [2].

In lege 22 Dec. 1888 determinantur modi quibus facienda est humatio et tumulatio [3].

5° *Coemeteria particularia seu privata.* - Coemeteria privata admittuntur a lege italica his tamen conditionibus :

a) Ut iisdem praescriptionibus, quod ad domos habitationis spectat, subiiciantur; distent nempe saltem 200 metris.

b) Eorum exstructio subordinetur auctorizationi a praefecto Provinciae dandae, audito voto Consilii communalis et Consilii sanitatis provincialis, praemissa visitatione loci.

c) Is qui construendi coemeterii licentiam petit expensas visitationis sanitariae faciendae sibi assumat.

d) Coemeterium municipio subsit circa vigilantiam sicut et coemeteria municipalia [4].

6° *Sepultura in ecclesiis.* - *a*) Generatim sepultura in ecclesiis praesertim paroecialibus lege italica prohibetur [5].

b) In ecclesiis tamen a domibus 200 metris distantibus haberi possunt sepulcra particularia [6].

c) Aliquo in casu extraordinario admitti potest sepultura in ecclesia pro personis quae a viginti aut triginta annis mortuae sunt, seu potius admittitur translatio cinerum ex coemeterio in ecclesiam praesertim occasione processus beatificationis aut canonizationis ab auctoritate ecclesiastica incepti. Et hoc requiri videtur a libertate quam lex *Delle Guarentigie* Romano Pontifici vindicat exercitio sui muneris sacri [7].

---

[1] Consilium Status 1 April. 1865; Ministerium italicum 18 Ian. 1901; Cappello, *l. c.*, pag. 329.

[2] Calchi-Novati, pag. 216 sq.

[3] Cfr. Cappello, *l. c.*, pag. 333 sq. *De crematione alibi*; Calchi-Novati, *l. c.*, 217; De Alexandris e Capitani, *l. c.*, n. 436 part. civile; ubi plura scitu utilia circa cremationem ex lege italica.

[4] Regolamento igienico, 1892, art. 107-117; Calchi-Novati, *l. c.*, pag. 220; De Alexandris e Capitani, *l. c.*, n. 720 *C.* ubi novissimae etiam decisiones afferuntur.

[5] Art. 58 legis sanitariae.

[6] Calchi-Novati, *l. c.*, pag. 221; Cappello, II, pag. 332.

[7] Opinio Consilii Status 23 Oct. 1896; Calchi-Novati, *l. c.*, pag. 222.

7° *Sepultura acatholicorum.* - 1. Lex italica seu potius iurisprudentia admittit ius parochorum petendi ab auctoritate civili ut in coemeterio communi seu municipali locus specialis a communi separatus condendis defunctis acatholicis adultis reservetur [1].

2. Non admittitur vero ius parochorum petendi ut catholici quamvis sepultura ecclesiastica privati in loco a communi separato sepeliantur [2].

3. Item agnoscitur ius parochorum petendi ut infantes sine baptismate defuncti in loco speciali separato intra coemeterium tamen, condantur [3].

8° *Iura Ecclesiae in coemeteria.* - 1. Unicum ius quod agnoscit lex italica Ecclesiae circa coemeteria est ius ibi sacras functiones supra cadavera peragendi [4].

2. Ex quo sequitur sacerdotem qui ministerio in exsequiis fungitur non teneri de violatione legum quae forte in humandis cadaveribus committatur, dummodo constet ipsum non praecepisse directe legis violationem [5].

3. Si paroecia aliqua fractiones in variis municipiis habeat, possunt nihilominus omnes paroeciae defuncti in paroeciae coemeterio sepeliri [6].

9° *Translatio cadaverum.* - *a*) Translatio cadaverum intra regnum ex municipio ad aliud municipium a Praefecto permittitur; ex exteris regionibus in Italiam a Ministro Internarum rerum [7].

b) Translatio cadaveris ad cappellam gentilitiam seu sepulcrum particulare quamvis intra fines municipii facienda est de auctoritate Praefecti praevia solutione taxae centum libellarum [8].

c) Translatio cadaverum ad coemeterium municipale est gratuita si ii quorum interest nihil a municipio petant et tunc fit forma ordinaria et simplicissima; est subordinata taxae solutioni pro illis qui specialia servitia exquirunt.

Ex quibus omnibus patet Statum italicum iura Ecclesiae circa coemeteria sicut et alia plura iura usurpasse aut nimis restrinxisse. Quae usurpatio aut restrictio iurium veram imminutionem creare nequit.

---

1 Ministerium italicum 18 Ian. 1901.
2 Circularis ministri Minghetti, 31 Mart. 1861.
3 Minister. ital. 18 Ian. 1901; Calchi-Novati, *l. c.*, pag. 219; Cappello, *l. c.*, II, p. 329.
4 Cappello, *l. c.*, II, pag. 328.
5 Cassatio Romana, 19 Maii 1877.
6 Circul. Minist. 4 Apr. 1879.
7 Lex 15 Iul. 1906.
8 Calchi-Novati, *l. c.*, pag. 220; nunc vero taxa est 150 libellarum; cfr. De Alexandris e Capitani, *l. c.*, n. 435.

SECTIO II.

DE TEMPORIBUS SACRIS

270. — I. **Connexio materiae.** - Rebus seu mediis quibus Ecclesia suum finem obtinere nititur, post loca, speciali benedictione consecrata, etiam tempora referuntur; Ecclesia enim in fideles qui tempore vivunt, auctoritatem a Deo consecuta est. Sicut autem homo omnia a Deo obtinuit, ita omnibus rebus eum omnium Dominum agnoscere et confiteri tenetur, eique deservire. Moderari vero huic servitio Dei, uni Ecclesiae in societate positiva christiana pertinet, ut in iure publico demonstratur [1].

Tempora autem dupliciter ad Dei cultum salutemque animarum referri possunt; vel enim tempora Deo sacrantur ad nostra delenda peccata operibus expiatoriis, et tunc dies poenitentiae seu ieiunii et abstinentiae habemus; vel Deo sacrantur ad ipsum laudandum eique in laetitia serviendum, et tunc dies festos habemus.

Hoc autem differunt tempora sacra a locis sacris: quod loca sacra deputatione Ecclesiae et consecratione constituuntur, tempora vero sacra sola deputatione.

Totam huius sectionis materiam tribus titulis amplectimur:

Titulo praevio - De temporibus sacris in genere.

Titulo I - De diebus festis.

Titulo II - De abstinentia et ieiunio.

TITULUS PRAEVIUS

DE TEMPORIBUS SACRIS IN GENERE

§ 1. — *Notio et divisio.*

271. — I. **Notio.** - Tempora sacra sunt determinati dies ad Dei cultum operibus expiatoriis, eucharisticis, latreuticis et impetratoriis ab auctoritate publica ecclesiastica deputati.

---

[1] Cfr. Cavagnis, *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, III, 259-270.

Dicitur *determinati dies* quia licet Ecclesia possit et determinatas horas aut alias etiam temporis partitiones ad Dei cultum deputare, id tamen communiter non facit et dies integros ad Dei cultum deputat. Non desunt tamen in Codice exceptiones ab hac regula ut videri potest ex c. 1252, § 4, ubi ieiunium usque ad meridiem nec ultra protrahitur.

Dicitur *ad Dei cultum*, cultus enim Dei finis proximus est tum dierum festorum, tum dierum abstinentiae et ieiunii ; diebus festis Deo servimus ipsum laudando ; diebus poenitentiae Deo servimus nostra delicta accusando.

Dicitur tertio *auctoritate publica ecclesiastica deputati*, etenim ad hoc ut tempus aliquod determinatum sacrum dici possit, non requiritur specialis aliqua benedictio aut consecratio, ut pro locis sacris fieri solet, quae difficiliter applicari posset tempori, sed sola deputatio requiritur. Deputatio autem ista non a quavis auctoritate, ut puta, civili, sed cum de re ad Dei cultum pertinente agatur, ab auctoritate ecclesiastica facienda est [1]. Cuinam autem in Ecclesia ius spectet ista tempora deputare, videbimus infra.

272. — II. **Divisio.** - Dupliciter dividuntur tempora sacra:

1° In *dies festos*, qui ad Dei cultum, abstinentia ab operibus servilibus et assistentia divinis officiis, directe deputantur.

2° In *dies poenitentiae*, qui item ad Dei cultum referuntur non directe tamen, sed operibus expiatoriis illis diebus praeceptis. Opera autem expiatoria praecepta diebus poenitentiae deditis, sunt vel abstinentia a determinatis cibis, et tunc dies abstinentiae, vel abstinentia determinata cibi quantitate, et tunc dies ieiunii, vel tandem abstinentia a determinatis cibis et a determinata quantitate, et tunc dies abstinentiae simul et ieiunii habemus. Haec triplex distinctio quae modo clare a Codice (cc. 1250-1251), proponitur, in iure ante Codicem non clare continebatur. In praxi tamen ex dispensationibus quotannis dari solitis iamdiu vigebat.

Codex duplicem temporum sacrorum datam divisionem his verbis enuntiat : « Tempora sacra sunt dies festi ; iisque accensentur dies abstinentiae et ieiunii » (c. 1243).

§ 2. — *Principia generalia.*

273. — I. **Ius publicum circa tempora sacra.** - Ecclesiae nativum et exclusivum ius est tempora sacra deputandi.

---

[1] Cfr. Cavagnis, *Institutiones iuris publ. ecclesiast.*, vol. III, n. 261.

Prob. a) - *Pro diebus festis.* - Ecclesia ius habet pro fidelibus ea omnia statuendi quae ad divinum cultum et ad causas sacras seu spirituales pertinent. At, ut cuilibet patet, observantia festorum certo certius ad Dei cultum, et ad causas sacras et spirituales pertinet; ergo.

Ex hoc iam sequitur omni vi carere leges societatis civilis ad dies festos religiosos pertinentes, si quae alicubi habeantur. Quodsi Status dies festos sacros indicere voluerint non prohibentur « quominus sua postulata Ecclesiae proponant, penes quam in hac materia est ultimum et definitivum iudicium atque auctoritas statuendi ». Neque quidquam obstat, immo summopere desiderandum est, ut potestas civilis diebus festis illos abusus pro suo iure prohibeat, qui sane cum cultu divino nihil habent commune, v. g. inhonesta spectacula, occasiones ebrietatis etc.; atque brachio suo saeculari requiem festivam vel ipsi saluti publicae adeo convenientem, et cultum divinum tueatur [1].

Prob. b) - *Pro diebus ieiunii et abstinentiae.* - Quod dicitur de diebus festis, idem valet de diebus ieiunii et abstinentiae: etenim Ecclesia in materia omnium virtutum leges ferre potest.

Ipsa vero leges de ieiunio et abstinentia ferendo, legem naturalem qua homo spiritui corpus submittere debet, et Deo pro suis delictis operibus expiatoriis satisfacere, determinavit; hae autem leges, licet stricte iuridicae non sint, sunt tamen iuridicae sensu lato et obligationem imponunt non iustitiae sed obedientiae ex motivo virtutis temperantiae [2].

274. — II. Cuius sit in Ecclesia tempora sacra deputare.

1° *Pro universa Ecclesia.* - « Dies festos itemque dies abstinentiae et ieiunii, universae Ecclesiae communes, constituere, transferre, abolere, unius est supremae ecclesiasticae auctoritatis » (c. 1244, § 1).

Circa quod nota:

a) Quae in hac paragrapho habentur nihil novi continent, semper enim supremae fuit auctoritatis ecclesiasticae ius commune constituere tum circa festa et ieiunia, tum circa quaelibet alia obiecta.

b) Nomine supremae auctoritatis venit in Codice tum R. P. tum concilium oecumenicum; congregationes autem romanae, nisi earum leges specialiter confirmentur, per se non veniunt tali appellatione [3].

---

[1] Wernz, *l. c.*, III, n. 397; Cavagnis, *l. c*, III, 261; Ferraris, *Prompta Bibl.*, v. *Festum*, 8.
[2] Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 410.
[3] Cfr. Wernz, *l. c.*, I, 92, III; Ojetti, *De curia romana*, n. 4.

c) Suprema autem auctoritas ecclesiastica facultate ferendi leges praesertim circa festa aut ieiunia et abstinentias vel viva voce, traditione transmissa, vel consuetudine usa est iam ab antiquis temporibus [1].

d) Dicitur in Codice Ecclesia posse dies festos et ieiunii constituere, transferre et abolere.

Posset hic quaeri an id possit Ecclesia, praesertim si de abolitione aut translatione agatur, pro omnibus diebus festis aut ieiunii? Quae quaestio ex alia pendet de qua statim in scholio agemus. Si enim ecclesiastico tantum iure omnes dies festi aut ieiunii instituti sint, tunc utique poterit Ecclesia omnes pariter abolere aut transferre; si vero aliquid circa ista iure divino statutum sit, id generatim ab Ecclesia mutari et multo minus aboleri non poterit.

275. — Scholion. - *An aliquid iure divino statutum sit circa festa aut ieiunia?*

a) Iure divino statutum est aliquid temporis cultui divino sacrandum esse ut Deus ab hominibus socialiter coli possit. Quodnam autem tempus necessarium sit aut sufficiat, iure divino non determinatur. Certe sufficit si legem veterem de sabbato per Christum abrogatam Ecclesia in suis festis statuendis imitetur, diem unam singulis hebdomadis cultui divino dedicando ; ad hoc tamen non tenetur stricto iure Ecclesia [2].

b) Item iure divino statuitur carnem spiritui subiiciendam esse et Deo pro peccatis operibus expiatoriis satisfaciendum ; quaenam vero opera expiatoria facienda sint nec iure divino nec naturali nec positivo determinatum est in specie [3].

c) Ad quaestionem igitur supra propositam dicendum : tum omnes dies festos, dominicis non exceptis, tum dies ieiunii vel abstinentiae iure mere ecclesiastico niti, et proinde posse ab Ecclesia non solum dispensari in casibus particularibus, sed et aboleri aut transferri. Ad hanc tamen abolitionem faciendam causa gravis necessaria est ; ex quo fit ut praesertim dies dominica quamvis « de absoluta potestate Ecclesiae mutari posset ; tamen habet practicam et moralem immutabilitatem ; nam etiamsi in particulari dispensari possit, nihilominus moraliter nequit occurrere causa rationabilis totalis abrogationis » [4].

---

[1] Wernz, *l. c.*, III, 398 sq., 412 sq.

[2] Wernz, *l. c.*, III, 395 ; Bassaeus, *Flores totius theologiae practicae*, v. *Festum*, I, 1 sq. ; Noldin [15], *De praeceptis*, n. 256, *b*.

[3] Wernz, *l. c.*, III, 411; Noldin, *l. c.*, 673, *b*.

[4] Wernz, *l. c.*, III, 396 et 413 ; Bassaeus, *l. c.*, 1-2 ; Noldin, *l. c*, 256, *c*.

2° *Quis possit in locis particularibus.* - *a*) Dies festos itemque abstinentiae et ieiunii etiam pro locis aut dioecesibus particularibus indicere, transferre, abolere habitualiter et in perpetuum unius est supremae auctoritatis ecclesiasticae. Deducitur clare ex c. 1244, §§ 1, 2 inter se comparatis.

Quae disciplina, licet quidam aliud sentirent, iam ante Codicem saltem circa dies festos de novo inducendos inde ab Urbano VIII constitut. « *Universa* » 13 sept. 1642 viguit. Quamvis enim hic Romanus Pontifex Episcopos tantummodo ut abstinerent a novis festis de praecepto indicendis monuerit, id tamen tanta vi fecit, adducta etiam ratione suae monitionis, ut de facto, accedente etiam responso S. R. C. 28 iunii 1703, communius ab auctoribus ius nova festa inducendi Episcopis denegatum sit [1].

E contra ante Codicem de iure Episcopis agnoscebatur ius seu facultas dies ieiunii et abstinentiae suis subditis indicendi ; nec lex universalis id prohibens habebatur [2].

b) « Ordinarii locorum peculiares suis dioecesibus seu locis dies festos aut dies abstinentiae et ieiunii possunt, per modum tantum actus, indicere » (c. 1244, § 2).

Ex quibus patet Ordinarios locorum posse quidem per modum actus dies festos aut ieiunii vel abstinentiae indicere, indictos autem ab Ecclesia non posse abolere aut transferre.

Quid autem sibi velit illa clausula « *per modum actus* », non explicat Codex ; at nec nimis stricte nec nimis late interpretanda videtur. Facultas agendi per modum actus opponitur facultati agendi per modum habitus, seu facultati agendi pro omnibus casibus et in perpetuum. Ex quo deduci posse videtur Ordinarium loci agere per modum actus si festa, ieiunia aut abstinentias per plures etiam dies numero determinato annorum ipse indixerit ; non tamen, ut videtur, si unum etiam diem festum aut abstinentiae vel ieiunii in perpetuum servandum statuerit.

Ordinarius loci potest diem festum aut ieiunii sive abstinentiae aut pro tota sua dioecesi, aut pro determinato suae dioecesis oppido aut paroecia indicere ; attamen, etiam in hoc casu id in perpetuum facere nequit, quia id non esset indicere per modum actus. Hoc ipsum verbum *indicere* indicat, quod loco verbi *constituere* paragraphi praecedentis ponitur.

Nomine Ordinarii loci evidenter veniunt omnes de quibus in canone 198, non excluso Vicario Generali. Superiores vero regulares,

---

[1] Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 403-404.

[2] Wernz, *l. c.*, III, 418.

quamvis maiores, hoc iure non pollent cum Codex de Ordinariis locorum loquatur (can. 198, § 2). Ex quo patet Superiores religiosos, excluso speciali privilegio, non posse nec dies festos nec dies abstinentiae aut ieiunii suis subditis indicere.

Codex statuit Ordinarios locorum posse dies festos aut ieiunii pro suis locis aut dioecesibus indicere, ex quo sequitur, ut videtur, illos dies omnibus qui in illis locis habitant seu domicilium habent servandos esse, non exclusis regularibus [1].

276. — III. **Dispensatio a diebus festis servandis.** - Circa dispensationem, quae est legis relaxatio in casibus particularibus facta a legitimo Superiore vel eius delegato, varia quaeri possunt; nempe:

1° *Quis dispenset.*

a) Romanus Pontifex a quibusvis diebus festis servandis, pro tota Ecclesia de absoluta potestate dispensare potest. Idem et pro determinatis Ecclesiis, locis aut dioecesibus potest. Id sequitur ex iis quae supra, ubi de iure quo singula festa introducta sunt, diximus.

b) Ordinarius loci pro toto territorio suae dioecesis etiam in casibus particularibus dispensare non potest; id ex Codice deduci posse videtur. Difficulter enim iusta causa dispensationis pro tota dioecesi haberi poterit, quod si aliquando aderit, nec tempus ad S. Sedem recurrendi suppetat, tunc dispensare poterit ad normam canonis 81.

In casibus autem singularibus, idest, pro suis subditis singulariter sumptis, etiam extra proprium territorium aut pro determinato suae dioecesis loco ex iusta causa dispensare potest. Idem potest et parochus pro suis item subditis. Uterque autem intra fines sui territorii etiam non subditos dispensare potest. En verba Codicis: « Non solum Ordinarii locorum, sed etiam parochi, in casibus singularibus iustaque de causa, possunt subiectos sibi singulos fideles singulasve familias, etiam extra territorium, atque in suo territorio etiam peregrinos, a lege communi de observantia festorum..... dispensare » (c. 1245, § 1).

Ex quo patet Ordinariorum locorum potestatem dispensandi ab observantia dierum festorum eamdem esse ac parochorum, nec ultra extendi, nisi quia Ordinarius erga plures quam parochus personas eam exercere potest, et quia, si de festo particulari a se indicto agitur, etiam sine iusta causa valide poterit dispensare.

---

[1] Cfr. Concilium Trident., sess. XXV, c. 12 *De regul.*; Ferraris, *l. c.*, v. *Festa*, n. 36. Aliquorum contrariam opinionem cfr. apud *Cursum theologiae moralis* collegii Salmanticensis, t. V, tract. XXII, can. 1, punct. 9, § 4.

Quam parochorum potestatem certo quodam modo Codex statuit, antea enim nullo iuris textu tanta parochis potestas agnoscebatur, licet id communiter auctores admitterent. Nec nunc urgentior requiritur causa pro parocho quam pro Ordinario, sed iusta causa, non urgens pro utroque sufficit [1].

Dixi supra, Ordinarium posse dispensare pro determinato territorio suae dioecesis; hoc utique clare a Codice non dicitur, at ex proportione parochi et Ordinarii deduci posse videtur ne maiorem illi quam huic potestatem concessam fuisse dicere cogamur; si enim parochus singulas familias, cur Ordinarius loci non singulas paroecias dispensare poterit? Id enim sunt pro parocho familiae quod pro Episcopo singulae paroeciae. Parochus autem sua potestate dispensandi, etiam praesente Ordinario loci, uti potest, quod quidam iam ante Codicem admittebant [2].

Recte notat P. Vermeersch clausulam « in suo territorio » usum iurisdictionis non autem usum dispensationis coarctare. « Sed familiae peregrini, nisi ipsa sit in suo territorio, parochus non videtur dispensationem concedere posse. Verum, hoc omisso, dispensatio Ordinarii et parochi totam familiam per modum unius, si ratio communis habeatur, iam attingere potest » [3].

Quaeri hic posset: an parochus possit etiam dispensare in suo territorio non subditum qui illuc profectus est ad dispensationem obtinendam? Cum talis peregrini nomine veniat, nihil obstare videtur quin et ipse dispensari possit (c. 91).

c) « In religione clericali exempta eandem dispensandi potestatem habent Superiores ad modum parochi, quod attinet ad personas, de quibus in c. 514, § 1 » (c. 1245, § 3).

Codex loquitur de paritate Superiorum religiosorum et parochorum et certe circa festa nulla erat ratio maiorem potestatem adiudicandi Superioribus religiosis prae parochis cum et ipsi parem, ut vidimus, Ordinariis potestatem habeant dispensandi. Idem et circa dies abstinentiae et ieiunii affirmaverim.

Personae quas dispensare possunt Superiores religiosi sunt omnes professi, novitii aliive in religiosa domo diu noctuque degentes, causa famulatus aut educationis aut hospitii aut infirmae valetudinis (c. 514, § 1). Circa quod nota pro famulis, hospitibus etc. requiri degentia in domo diu noctuque, non vero pro professis et novitiis.

---

[1] Cfr. Salmanticenses, *Cursus theologiae moralis*, t. V, tract. XXIII, c. 1, n. 359; D'Annibale, *Summula*, III, 429.

[2] Cfr. S. Alphonsus Lig., *Theologia moralis*, III, n. 288; *Monitore ecclesiastico*, volumen IX (1) pag. 276.

[3] Vermeersch, *Summa novi iuris*, n. 486.

Nomine autem professorum intelligendi sunt etiam alumni qui professionem emiserunt ex iure vigenti usque ad tempus servitii militaris, ipso tempore quo militiae addicti sunt, licet tunc eorum professio cesset. Attamen isti etiam ab Ordinario et a parocho loci in quo degunt, saltem qua peregrini, dispensari possunt [1].

277. — 2° *Causa dispensationis.* - *a*) Codex expresse requirit ad dispensationem obtinendam causam iustam ; iusta autem causa semper pro qualibet dispensatione obtinenda requiritur ex generali iuris principio, ita ut si dispensatio sine ipsa concedatur, eo ipso sit nulla. Unus supremus princeps et quilibet legislator in lege propria sine iusta causa valide, non semper licite dispensare possunt. Et in hoc Codex nihil novi invexit (c. 84, § 1) [2].

b) Codex loquitur (c. 1245, § 1) de iusta causa tam pro dispensatione a parocho, quam pro illa ab Ordinario aut a Superioribus religiosis concedenda. In hoc autem ius vetus a novo mitigatum, aut saltem, melius determinatum est. Auctores enim ante Codicem causam urgentem pro parocho requirebant ; nunc vero causa quae pro Episcopo, etiam pro parocho sufficit ex certa Codicis praescriptione (can. 1245, § 1) [3].

c) Quaenam vero dicenda sit causa iusta a Codice non determinatur, quare id arbitrio prudentum iudicandum relinquitur.

Auctores afferunt plurimas causas a festis servandis excusantes ; illae certo certius sufficiunt ad dispensationem obtinendam, immo absolute loquendo pro illis casibus, de quibus quaedam postea dicemus, dispensatio necessaria non esset. Ad rem E. Bassaeus, *Flores totius theologiae practicae*, v. « *Festum* » III, n. 7 : « Quando causa esset evidenter iusta (intellige casum necessitatis ex illis ab auctoribus passim afferri solitis) non est opus dispensatione nisi ad vitandum scandalum et pro externo, in dubio vero causae iustae et sufficientis... dispensatione opus est. Et licet requiratur causa rationabilis ut ipsi (Ordinarius et parochus) dispensent, non tamen requiritur evidenter iusta, sed auctoritas eorum causae sufficientiam aut evidentiam supplet ideoque non interpretatio solum legis est, sed et dispensatio potestativa » [4].

---

[1] Cfr. *Acta A. S.*, 1919, pag. 321. — Isti omnes ordinariam potestatem dispensandi habent, quare eam possunt et aliis delegare e. g. Parochus delegare potest confessarium, etc. (c. 199). Cfr. Génicot [8], *l. c.*, I, n. 120 ; Noldin, *De principiis*, n. 183, 3.

[2] Wernz, *l. c.*, I, 122 ; D'Annibale, *l. c.*, III, 429.

[3] Cfr. Salmanticenses, *l. c.*, tract. XXIII, c. 1., n. 359 ; S. Alphonsus, *Theologia moral.*, III, 388.

[4] Cfr. Bassaeus, *l. c.*

Quod si inquiratur « quid faciendum quando necessitas est dubia: et insuper is ad quem spectat concedere licentiam, rudis est aut nimis scrupulosus, ita ut probabiliter censeatur, quod non sit concessurus? Respondetur quod in tali casu potest consulere viros prudentes super ipsa necessitate an sit sufficiens ad laborandum, et stare iudicio ipsorum praesertim si sint timoratae conscientiae, tunc enim prudenter operabitur, quia operabitur secundum iudicium prudentum, atque adeo tuta conscientia. Quodsi nec adsint prudentes, quos possit consulere, potest ipse rem bene examinare, et iuxta id, quod sibi magis probabile videtur, operari » [1]. — Ex quibus patet casus dubiae necessitatis haberi ab auctoribus ut causa certe iusta dispensationis obtinendae [2].

Notandum insuper est causam aliquam esse iustam ad obtinendam dispensationem a *tanto*, sed non a *toto* seu ad obtinendam dispensationem ab operibus servilibus, aut ab audienda Missa, quae tamen non sufficiat ad dispensationem ab utroque, immo et posse haberi causam iustam ad obtinendam dispensationem ab operibus servilibus per plures horas et non per integram diem, ut evidenter patet; praeceptum enim de festis servandis est aliquid divisibile, ita ut, si non circa omnia, circa ea saltem quae possibilia sunt servandum sit. Quod omnes auctores admittunt, dum separatim de causis ab operibus servilibus et de causis a sacro audiendo excusantibus agunt [3]. Quam distinctionem, licet Codex expresse non referat, ubi de dispensatione a die festo servando agitur, cum tamen eam nec repellat immo eam potius supponat canon 1248, et nos admittimus, docentes graviorem requiri causam ad obtinendam dispensationem a sacro audiendo quam ad vacandum operibus servilibus. Cum tamen Codex de dispensatione a lege de observantia festorum loquatur, dicimus tam Ordinarium loci quam parochum posse ab alterutra aut ab utraque simul obligatione dispensare, licet auctores de dispensatione a Missa audienda vix loquantur [4].

278. — 3° *Quaenam comprehendat dispensatio.* - Sicut lex communis de observantia festorum duo comprehendit distincta et separabilia praecepta, ita et dispensatio ab ipsa, ut iam supra innuimus, duplex aut triplex esse potest:

---

[1] Bassaeus, *l. c.*; Lehmkuhl, *Theologia moralis*, I, 1472, 1473.

[2] Cfr. etiam can. 84, § 2.

[3] S. Alphonsus, *Theologia moralis*, III, 288 sq. et 324 sq.; Salmanticenses, *l. c.*, tractat. V, c. 6, punct. V et tract. XXIII, c. 1, n. 359.

[4] Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 406; Gasparri, *De SS. Eucharistia*, n. 966.

a) Si dispensatio absolute, sine ulla restrictione detur, utraque obligatio, pro illis quibus data est, cessat.

b) Si dispensatio tantummodo ab operibus servilibus detur, ipsa tantum vacatio his operibus permissa est; circa quam hoc insuper notandum est; ipsam nempe dispensationem ab operibus servilibus partialem esse posse, videlicet per determinatas diei horas, quia ipsum praeceptum abstinentiae ab operibus servilibus divisibile est.

c) Si dispensatio a sacro audiendo concedatur, eadem tantummodo obligatio cessat, non altera. Dispensatio autem partialis a Missa audienda dari non posse videtur, quia ista obligatio indivisibilis est [1].

279. — Scholion. - Quaerebant antiqui auctores an Ordinarius aliquam taxam pro his dispensationibus obtinendis exigere posset? Cum Codex id expresse non reprobet et c. 1507 de taxis pro actibus iurisdictionis voluntariae loquatur, nihil obstare videtur quominus de absoluta potestate pro his dispensationibus aliquid exigatur. Cum tamen et parochus dispensationem concedere possit in casibus quibus potest Ordinarius loci, nec parochus taxas exigere possit, ut videtur, id minus prudenter faceret Ordinarius, unde melius abstinendum erit [2].

280. — IV. Dispensatio a lege ieiunii et abstinentiae.

1° *Quis dispensare potest.*

a) R. Pontifex pro tota Ecclesia in omnibus ieiuniis et abstinentiis dispensare potest etiam sine causa (c. 84, § 1) [3].

b) « Ordinarii, ex causa peculiari magni populi concursus aut publicae valetudinis, possunt totam quoque dioecesim seu locum a ieiunio et ab abstinentia, vel etiam ab utraque simul lege dispensare » (c. 1245, § 2).

Circa quam paragraphum haec notanda sunt:

α) Ipsa ius vetus partim confirmatum est, et melius determinatum, partim vero emollitum, ut mox ex dicendis patebit.

β) Causae ob quas Ordinarii possunt pro tota sua dioecesi aut loco dispensare a lege ieiunii et abstinentiae sunt *populi concursus* et *ratio publicae valetudinis*. Aliae causae etiam graviores istis non sufficiunt. Ante Codicem causa magni populi concursus locum dabat anticipationi ieiunii et solum exceptionaliter dispensationi ipsius

---

[1] Cfr. apud *Monitore ecclesiastico*, vol. XVI, pag. 182, n. 32, dispensationem olim a Benedicto XIV datam Neapolitanis pro abstinentia ab operibus servilibus, retenta obligatione audiendi sacrum. Pius VII hanc partialem dispensationem totalem reddidit.

[2] Paulo aliter Ferraris, *Prompta Bibliotheca*, v. *Festa*, n. 32 sq.

[3] Cfr. tamen S. Alphonsum, *l. c.*, III, 1032, 1; Bassaeus, *l. c.*, v. *Ieiunium*, II, n. 12; Lehmkuhl, *l. c.*, I, n. 1473.

legis ieiunii et abstinentiae [1]. Causa vero publicae valetudinis ex novo a Codice introducta est pro dispensationibus ab Ordinario concedendis.

γ) Populi magnus concursus haberi potest ex quolibet motivo seu causa, ut ratione nundinarum, festi alicuius civilis, peregrinationis, centenarii, etc. nec certe requiritur ad hoc ut sit festum ecclesiae ex praecepto servandum. Item non requiritur ut concursus sit extraneorum sed concursus civium loci aut civitatis sufficit [2].

Severior videtur interpretatio a P. Vermeersch [3] data dum dicit ita populi concursum requiri ut consuetus quamvis magnus non sufficiat; verum quidem est hanc facultatem esse exceptionem a iure communi exorbitantem nec proinde ad alia extendendam; attamen nec infra verba ipsius facultatis coarctanda est. Causa autem peculiaris haberi potest aliquo quotannis recurrente festo, verbum insuper illud *peculiaris* quo Codex utitur, non refertur ad populi concursum sed ad causam, ad exclusionem scilicet causarum aliarum praeter enumeratas expresse. Populi concursus magnus sive extraordinarius, sive ordinarius semper est causa peculiaris de qua canon loquitur [4].

δ) Nullum ieiunium aut abstinentia excipitur ab hac Ordinariorum potestate dispensandi; quare et ieiunia quadragesimalia in festis occurrentia si magnus concursus populi habeatur dispensari possunt (c. 1245, § 2) [5].

ε) Dispensatione ab Ordinario loci concessa et religiosi, nisi expresse excipiantur, uti posse videntur, saltem si de ieiuniis mere ecclesiasticis agatur [6].

ζ) Dispensatio ex causa publicae valetudinis quae de novo accessit facultatibus Ordinariorum, haberi potest sive ad praecavendum, sive ad curandum seu eliminandum morbum in aliqua forte regione serpentem.

η) Causae autem istae sunt moraliter existimandae, et in earum existimatione si dubium permanserit, an exsistant necne, poterit Or-

---

[1] Cfr. S. C. S. Off. 5 Dec. 1824 et 18 Mart. 1896; S. C. S. Off. 7 Sept. 1906; S. C. Concilii 8 Maii 1912.

[2] S. Off. 18 Mart. 1896.

[3] *Summa novi iuris*, n. 486, 2.

[4] Si populi concursus ad alteram etiam diem protrahatur, etiam dispensatio protrahi poterit ab Ordinario loci. *Monitore ecclesiastico*, XVI, pag. 375, n. 77.

[5] Iure vetere ab hac Ordinariorum facultate dispensandi excepti erant dies ieiunii Quadragesimae et Adventus. Cfr. S. C. S. Officii 15 Decembr. 1897; 5 Sept. 1906, 5°; cfr. Paglialunga, *Il nuovo Codice eccles.* (1918) pag. 142 in nota.

[6] Immo etsi agitur de ieiuniis ad quae religiosi tenentur tum vi regulae tum vi praecepti ecclesiastici idem valet ex decreto S. Officii 20 Ian. 1892; cfr. Mocchegiani, *Iurisprudentia ecclesiastica*, II, n. 75 et sq.; P. Victorius ab Appeltern apud *Ephemerides liturgicae* (1917) pag. 61 sq. et 399.

dinarius, ut videtur, partim a lege dispensare, partim vero legem ipsam in alia opera pia aut determinatas preces commutare. Quia potestas commutandi in potestate dispensandi continetur [1].

b) Denique Ordinarii dispensatio non videtur restringenda ad aliquem casum particularem et determinatum numerum dierum, sed generali etiam quadam ratione dari posse e. g. quoadusque ista publicae valetudinis ratio protrahatur.

A fortiori autem possunt Ordinarii dispensare in iis in quibus et parochi possunt ; de quibus mox.

c) « Non solum Ordinarii locorum, sed etiam parochi, in casibus singularibus iustaque de causa, possunt subiectos sibi singulos fideles singulasve familias, etiam extra territorium, atque in suo territorio etiam peregrinos, a lege communi de observantia festorum itemque de observantia abstinentiae et ieiunii vel etiam utriusque dispensare » (c. 1245, § 1).

Clausulae eaedem sunt ac pro dispensatione a lege de observantia festorum, quare circa vim illarum earumve interpretationem ea quae supra ubi de dispensatione ab observantia festorum loquentes explicavimus, recolenda sunt. Quinam veniant nomine parochorum, eruendum est ex can. 451, §§ 1, 2.

d) « In religione clericali exempta eandem dispensandi potestatem habent Superiores ad modum parochi, quod attinet ad personas, de quibus in c. 514, § 1 » (c. 1245, § 3).

Etiam clausulae hac paragrapho contentae iam supra explicatae sunt et proinde ea quae ibi diximus de iis recolenda sunt. Hic sequentia tantum addimus. Codex loquitur de Superioribus religionis clericalis exemptae, alii proinde religiosi ab obtinendam dispensationem ad Ordinarium loci aut ad parochum recurrere debent. An possint dispensare Abbatissae, negative respondendum videtur quia iurisdictione carent; « possunt tamen in aliquo casu declarare moniales subditas ad ieiunium non teneri » [2].

Eandem facultatem dispensandi S. Alphonsus agnoscit etiam Vicariis Superiorum localium, *l. c.*, III, 1032.

Superiores etiam locales potestatem dispensandi habent ad modum parochi, quare possunt certe et religiosos sui ordinis peregrinos in sua domo dispensare. Item possunt dispensare minores suae communitatis partes ut e. g. iuvenes scholasticos, aut omnes lectores etc. [3]. Superiores autem hac facultate dispensandi circa ieiunia et absti-

---

[1] S. Alphonsus, *l. c.*, III, n. 1032 (2), c. 84, § 2.
[2] S. Alphonsus, *l. c.*, III, 1032.
[3] Vermeersch, *l. c.*, 486.

nentias uti posse videntur non solum pro ieiuniis a lege ecclesiastica praeceptis, sed et pro ieiuniis a regula aut a Constitutionibus statutis, nisi iure particulari aliud expresse statutum sit [1].

281. — 2° *Causa dispensationis.* - *a*) Ad dispensandum a lege de observatione ieiunii et abstinentiae, requiritur iusta causa et quidem ad valorem dispensationis, nisi forte dispensans in lege propria dispenset. Quaenam vero causa iusta sit, ex iis quae supra diximus dimetiendum est.

b) Pro dispensatione autem ab Ordinario concedenda pro tota dioecesi aut loco, causa iusta taxative una e duabus supra explicatis esse debet, secus invalida erit dispensatio quia, Ordinariis potestas dispensandi concessa est tantummodo pro illis casibus determinatis.

Attamen si post examen diligens circa exsistentiam causae dubium supersit an exsistat necne, dispensatio valida erit (c. 84, § 2) [2].

282. — 3° *Ambitus dispensationis.* - *a*) Cum lex ieiunii ante Codicem duplicem generatim, nisi dispensatio aut consuetudo aliud determinassent, obligationem includeret, abstinentiam nempe a determinatis cibis et obligationem unicae refectionis in qua proprie et tunc erat essentia ieiunii; fiebat ut dispensatio ab alterutra harum legum, altera permanente, concedi posset. Hoc etiam de iure nunc vigente fieri posse evidens est pro illis diebus in quibus ieiunium simul et abstinentia praecipiuntur; quia in casu duplex praeceptum nunc a Codice melius quam antea distinguitur, et duplex lex consideratur. A duplici vero lege distincta, potest, altera permanente, altera dispensari.

b) Diebus vero quibus aut solum ieiunium aut sola abstinentia praecipitur, an adhuc possit partialis dispensatio haberi, cum distinctione iuxta ea quae habent auctores respondendum videtur. Si de praecepto ieiunii seu de dispensatione a lege de unica comestione agatur, ita ut quis debeat ab hac lege dispensari, quia duabus integris refectionibus opus habet, non videtur eo modo posse dispensari ut ei secunda completa refectio liceat, non possit tamen tertio comedere; ratio est quia lex ieiunii seu unicae comestionis est ali-

---

[1] Generatim habens potestatem dispensandi cum ceteris et secum ipse dispensare potest, ut communiter docent auctores. Cfr. Génicot, *l. c.*, I, n. 121; S. Alphons., *l. c.*, n. 183; cfr. etiam responsum S. C. S. Offic. 12 April. 1742 quod tamen ad alios casus extendi non debet necessario. *Monitore ecclesiastico*, IX (2) pag. 277, n. 179.

[2] Ordinarius et de iure vigente etiam parochus potest dispensare totam familiam si in eadem sint aliqui dispensati, et incommodum sit, paupertatis causa, duo prandia parare. Cfr. *Monitore ecclesiastico*, vol. IX (1) pag. 270 sq; cfr. etiam supra n. **280**, 1°, *b*, β, γ.

quid indivisibile quod semel fractum semper fractum est, ita ut nequeat amplius observari, nec proinde amplius eius obligatio urgeri possit. Et ita docent auctores posse aliquem, qui sive inadvertenter sive etiam scienter fregit ieiunium, et tertiam completam refectionem accipere, quia lex ieiunii iam per secundam fracta est, nec potest per tertiam iterum frangi.

Consequenter ad ista nemo posset partialiter a lege ieiunii dispensari. Contra quam theoriam non videtur magnam facere difficultatem c. 1252, § 4 ubi supponitur haberi posse ieiunium divisum nempe media tantum die obligans; quia ibi habetur exceptio a regula similis illi quam iam antiqui referebant de ieiunio in Vigilia Nativitatis Domini et in ipso Sabbato Sancto [1].

c) Si agatur de lege abstinentiae tunc aliter dicendum videtur, et dispensatio partialis esse poterit, ita ut quis dispensetur a carnibus in una refectione, non in alia. Ratio quam afferunt auctores est quia lex de observatione abstinentiae est lex negativa, quae obligat *semper* et *pro semper* et servanda est quousque servari poterit; et toties peccatur contra ipsam quoties actus illi contrarii ponuntur [2].

283. — V. **Supputatio temporis sacri.** - « Supputatio diei festi, itemque diei abstinentiae et ieiunii, facienda est a media nocte usque ad mediam noctem, salvo praescripto can. 923 » (c. 1246).

Circa hoc nota:

1° Disciplina haec supputandi tempora sacra a media nocte ad mediam noctem, pro diebus ieiunii et abstinentiae antiquissima est.

Circa eam quaerebant auctores antiqui an posset in hoc dari parvitas materiae. Quidam affirmabant, docentes illum qui ante mediam noctem coepisset prandere, posse prandium finire licet per quadrantem ultra mediam noctem illud protrahi necesse fuisset. Hanc autem opinionem quam aliqui etiam ieiunio Eucharistico extendebant, communiter non admiserunt theologi. Admittunt tamen aliqualem parvitatem materiae etiam ex parte temporis restrictam e. g. a prima usque ad ultimam pulsationem horae duodecimae. Certe si plura sint horologia nec inter se concordent, ex quolibet eorum supputatio fieri potest, nisi evidenter constet ab aliquo horas male computari [3].

In supputando autem tempore quo media nocte incipit aut explicit, communi loci usui standum est. Sed insuper, etsi alia est usualis

---

[1] Cfr. Bassaeus, *l. c.*, v. *Ieiunium*, I, 10-11; Salmanticenses, *l. c.*, tract. XXIII, c. 2, n. 46 sq.; S. Alphonsus, *l. c.*, III, n. 1030.

[2] Cfr. Bassaeus, *l. c.*, v. *Ieiunium*, I, n. 10; Salmanticenses, *l. c.*, XXIII, c. 2, n. 21.

[3] Salmanticenses, *l. c.*, tract. XXIII, c. 2, n. 111 sq.

temporis supputatio, in lege ieiunii et abstinentiae servanda, potest quis sequi tempus aut locale sive verum sive medium, aut legale sive regionale sive aliud extraordinarium (c. 33, § 1).

284. — 2° Supputatio temporis pro diebus festis non semper eadem fuit in Ecclesia; antiquitus videtur facta a vespera ad vesperam. Inde tamen a saeculo XVI usus supputandi more romano a media nocte ad mediam noctem praevalere coepit [1].

Exceptio habetur in Codice pro temporis supputatione in diebus festis ad lucrandas indulgentias quae cum alicui festo adnexae sunt possunt acquiri a media die vigiliae usque ad mediam noctem ipsius diei festi (c. 924).

TITULUS I.

DE DIEBUS FESTIS

§ 1. — *Notio, divisio, historia.*

285. — I. **Notio.** - Dies festi sunt « dies sanctae laetitiae et specialis cultus divini quibus ex praecepto ecclesiastico universus populus fidelis iubetur vacare a laboribus servilibus et assistere saltem sacrificio Missae » [2].

Dicitur *dies sanctae laetitiae*, in quo differt dies festus ab aliis temporibus sacris seu a diebus abstinentiae et ieiunii qui sunt potius dies poenitentiae.

Et specialis cultus divini, in quo cum aliis temporibus sacris convenit quae et ipsa sunt divino cultui destinata. Aliis verbis melius determinatur modus necessario in cultu Dei adhibendus et radix ipsa obligationis insinuatur.

286. — II. **Divisio.** - Dies festi sensu stricto intellecti, ut supra definivimus, diducuntur:

1° In *communes* et *particulares* prout ex lege universali aut ex lege particulari in determinato loco vigent. Non cessat autem aliquod festum esse universale, licet ex lege particulari, ut e. g., ex concordato, alicubi non vigeat.

---

[1] Wernz, *l. c.*, III, 405 in nota 51; Salmanticenses, *l. c.*, tract. XXIII, c. 1, n. 130 sq.
[2] Wernz, *l. c.*, III, 314, II.

2° In *mobiles* et *immobiles*, prout diei fixo alicuius mensis semper assignantur, aut diei a die paschatis determinato singulis annis.

3° In *ordinarios* et *extraordinarios;* prout singulis annis ex lege, aut diebus tantummodo singulis vicibus determinatis celebrantur. Ordinarius loci dies festos extraordinarios non vero ordinarios statuere potest. Divisiones festorum in simplicia, semiduplicia, duplicia primae et secundae classis exclusive ad ius liturgicum pertinent.

Item nihil ad nos de alia distinctione dierum festorum in festa chori et festa fori; festa enim de quibus nos agimus omnia festa fori sunt.

287. III. **Historia.** - 1° *Catalogi festorum.* - Primis Ecclesiae saeculis, iam temporibus apostolorum, a christianis diei sabbati dies Dominica in memoriam praesertim Dominicae Resurrectionis substituta est. In ecclesiis tamen orientalibus una cum die dominica etiam sabbatum usque ad saeculum IV celebratum est in memoriam creationis. Praeter dominicam diem primis saeculis inveniuntur festa Nativitatis Domini (in ecclesia orientali primum die 6 Ianuarii una cum festo Epiphaniae celebratum), Circumcisionis, Epiphaniae, Paschae et Pentecostes, similiter et principaliora festa Beatae M. V. Primi catalogi festorum a Conciliis particularibus et ab Episcopis confecti, saeculo VII inveniuntur. Romanus Pontifex et concilia oecumenica nonnisi exceptionaliter e. g. pro festo Paschatis aliquid circa ista statuerunt.

Numerus autem festorum hoc modo, scilicet ab Episcopis et Conciliis prius, dein ex consuetudine pro universali Ecclesia introductorum ita excrevit, ut abusus et querelae inde exorta sint, ex eo praesertim quod ex nimia numerositate festorum pauperes sibi labore manuum consulere non poterant. Quae querelae non sine fundamento erant; sufficit enim legere catalogum festorum in Concilio Lugdunensi propositum ut veritas assertionis pateat (c. 1, D. 3, *De consecr.*).

In quo Concilio sicut et postea in Concilio Tridentino potestas Ordinariorum nova festa introducendi coarctata non est. Urbanus vero VIII sua Bulla « *Universa per orbem* » 13 Sept. 1642, huic materiae manus apponens catalogum festorum ex iure communi servandorum catalogo Concilii Lugdunensis mitiorem publicavit, opportune admonens Episcopos « ut ad ecclesiasticam ubique servandam aequalitatem de cetero, perpetuis futuris temporibus ab indictione sub praecepto novorum festorum studeant abstinere ».

Qua Constitutione Episcoporum potestas circa festa statuenda, etiam intra propriae dioecesis fines certo restricta est, quidquid in contrarium quidam, etiam bonae notae auctores, docuerunt. Quod etiam ex eo patet, quod in eadem Const. R. Pontifex decernit alia

festa praeter enumerata sive particularia sive universalia sub praecepto servanda non esse. « Ad reliquorum vero dierum observantiam quos hactenus, sive in universa Ecclesia, sive in quavis natione aut regno, provincia, dioecesi aut loco quomodocumque sive ex praecepto sive ex consuetudine, sive ex devotione Christifideles tanquam festivos celebrarunt, nequaquam ex praecepto ipsos teneri, dicta auctoritate, tenore praesentium perpetuo etiam decernimus et declaramus ».

Et haec fuit disciplina usque ad nostra fere tempora vigens. Catalogus tamen Urbani VIII fere ubique ex iure particulari mitigatus adhuc fuit sive in concordatis, sive specialibus privilegiis, ita ut iam ante Codicem nullibi amplius sua totali integritate vigeret [1].

2° *Modus festa servandi.* - Modus hebraeorum servandi festa per omnimodam vacationem ab operibus servilibus etiam necessariis, ab Ecclesia non fuit receptus. Prima lex Christianis vacationem ab operibus servilibus diebus festis praecipiens saeculo IV invenitur. Constantinus M. (a. 321) in hoc sensu legem statuit; at tantum pro urbibus (l. 2, C. III, 12).

Saeculis sequentibus similes leges tum imperatores, tum concilia particularia condiderunt et ad pagos extra urbes extenderunt. Inde vero ex saeculo X rigor illarum legum auctus est, additis poenis.

Sacrae vero liturgiae et Missae praesertim celebrationi interventio, ut praecipuus actus sanctificationis festorum in Ecclesia semper habitus est. Attamen etiam circa Missae auditionem praeceptum seu lex scripta usque ad initium saeculi VI, ad Concilium nempe Agatonense (a. 506, c. 64, D. 1, *De Consecrat.*) desideratur. Ex illo vero tempore canon ille iuris particularis, consuetudine, lex universalis evasit [2].

§ 2. — *Disciplina vigens.*

288. — Ex Codice, observantia diei festi duas distinctas obligationes comprehendit, positivam alteram, alteram negativam. Qua in divisione nihil novi statutum est, sed doctrina iam antea a theologis et canonistis collecta ex variis iuris fontibus parcissime a Codice tradita est.

Videbimus primo de obligatione positiva audiendi Missam — secundo de abstinentia ab operibus servilibus [3].

---

[1] Wernz, *l. c.*, III, 398 sq.; *Lessico ecclesiastico illustr.*, Vallardi, v. *Feste.*

[2] Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 400 sq.

[3] Benedictus XIV concesserat Neapolitanis dies festos plurimos dimidiate observare posse, idest cum obligatione audiendi Sacrum et sine obligatione abstinendi ab operibus

I. **Obligatio audiendi Missam.** - « Festis de praecepto diebus Missa audienda est » (c. 1248).

Circa hunc canonem plurimae solvendae sunt quaestiones; quaeri enim potest:

1° *Quonam iure sit praecepta Missae auditio?* - Strictum praeceptum audiendi Missam aliquoties in anno, aut in vita et multo minus singulis diebus festis ex iure divino haud probari potest. Attamen praeceptum Ecclesiae audiendi Missam diebus festis de praecepto iuri naturali et divino positivo est quam maxime conforme [1].

Ex hoc iam sequitur neminem, qui quavis denique ratione Missam diebus festis non audiat, stricto iure teneri ad eam audiendam aliis diebus, quia praeceptum id faciendi nec ex iure divino nec ex iure ecclesiastico probari potest. Quod valet etiam in casu quod « id accidat per totum anni decursum, licet suadendum quam maxime sit ut (qui diebus festis assistere nequit) Missae assistat die feriali saltem aliquoties in anno: nam perpetuo illam omittere intolerabile et christianis hominibus indignum est. Praeterea curare debet ut hoc impedimentum removeatur, e. g. operarius curet alium invenire dominum qui Missae assistentiam diebus festis non impediat » [2].

289. — 2° *Ad quid et qua ratione obligat hoc praeceptum.*

a) Obligat ad auditionem Missae; « nomine autem auditionis Missae intelligitur illa actio per quam quis interest Missae humano modo, corpore scilicet et mente » [3]. Insuper nomine Missae venit « tota liturgia ab initio ad finem, ordinata ac unita, in qua partes iuris divini sunt principales, partes iuris ecclesiastici sunt secundariae ac propter illas: ergo dicendum est sacros canones praecipere auditionem, idest, assistentiam seu praesentiam toti liturgiae ab initio ad finem, ordinatae ac unitae et hoc praeceptum afficere partes iuris divini principaliter, partes vero iuris ecclesiastici secundario ac propter illas. Solum dubitari potest num Ecclesiae praeceptum comprehendat etiam quae in Missa sunt post *Ite, Missa est;* et putamus comprehendere quia et eae sunt liturgiae partes, licet posteriori aevo superadditae » [4].

Ex quibus plurium quaestionum ab auctoribus fieri solitarum

---

servilibus. Pius VII hoc privilegium abrogavit et obligationem etiam Sacro assistendi pro illis diebus abstulit, die 19 April. 1818. Cfr. *Monitore ecclesiastico*, vol. XVI, pag. 182, num. 32.

[1] Gasparri, *De SS. Eucharistia*, n. 946 sq.; Salmanticenses, *l. c.*, tract. V, c. 6, n. 1.

[2] Gasparri, *l. c.*, 691.

[3] Bassaeus, *Flores totius theologiae practicae*, v. *Missa*, VIII, n. 1.

[4] Gasparri, *l. c.*, 956.

solutio pendet; harum autem quaedam hic attigisse iuverit. Si quis partem mediocriter gravem iuris divini omittat, peccat graviter; talis esset omissio consecrationis et communionis, item communius, utrarumque consecrationum (hoc Arregui cum Noldin non audent damnare de mortali) [1].

In diiudicanda vero gravitate culpae in partium secundariarum omissione non solum ad partem in se spectatam, sed etiam ad propinquitatem quam pars omissa habet cum consecratione attendendum est, quia quo magis pars aliqua Missae consecrationi proxima est, eo maioris est momenti [2].

Si quis duas dimidias Missae partes eodem tempore audiat certe praecepto non satisfacit ut ex prop. 53 ab Innoc. XI, 2 Mart. 1679 damnata constat [3].

Si vero duas dimidias partes audiat non simultanee sed successive, probabilius satisfacit si partes praecipuae, ut consecrationes et communio sint eiusdem Missae; sed et probabile est etiam tunc satisfieri cum eaedem partes sint non eiusdem Missae e. g. ex una Missa usque ad consecrationem inclusive, ex altera vero a consecratione exclusive usque ad Communionem. Gasparri, *l. c.*, 957 qui tamen addit: «Saltem fatendum est aliquam in hoc modo adimplendi praeceptum esse deordinationem, quae, absente rationabili causa, veniali non vacat» [4].

Qui serius ad ecclesiam pervenerit ita ut non possit amplius totam Missam audire, tenetur audire partem quam adhuc potest, si de parte iuris divini, quae in consecratione utriusque speciei et probabiliter etiam in communione consistit, agitur; si vero pars quam adhuc audire potest est pars accidentalis, tunc utique consulendus est ut eidem assistat at non est stricte obligandus [5].

Aliis vero functionibus, diebus festis, fieri solitis interesse iure canonico fideles non tenentur, quo tamen non negatur ad id iure naturali ipsos teneri posse. Immo notant passim auctores, homines rudiores qui sibi aliis mediis necessariam circa praecipuas fidei veritates instructionem procurare nequeunt, gravi praecepto caritatis teneri ad interveniendum concioni seu potius catechesi, immo eo casu

---

[1] Cfr. *Summarium Theolog. moralis*, Arregui [5], n. 438.

[2] Cfr. Gasparri, *l. c.*, n. 958; S. Alph., *l. c.*, III, n. 310; Génicot [8], *Theologiae moralis Instit.*, I, 339; Arregui, n. 438; Ferreres [10], *Compendium theologiae moralis.*, t. I, n. 427; Salmanticenses, *l. c.*, tract. V, c. VI, n. 2 et sq.

[3] Cfr. Denzinger-Bannwart, *l. c.*, n. 1203.

[4] Cfr. etiam Arregui [5], *l. c.*, n. 438; Ferreres [10], *l. c.*, n. 428; D'Annibale, *l. c.*, III, 426.

[5] Gasparri, *l. c.*, 960; Salmant., *l. c.*, 13; Génicot, *l. c.*, 339; Noldin, *l. c.*, 260, 2, 3, et alii auctores passim.

docent catecheticam instructionem Missae assistentiae praeferendam esse [1].

b) Obligatio ista gravis est, ut communiter docent auctores, quia de re gravis momenti agitur et constat ex prop. 52 damnata ab Innocentio XI « Praeceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus » [2]. Sunt tamen qui dubitent dari posse etiam in hoc praecepto parvitatem materiae eo sensu quod graviter non peccet qui semel aut iterum Missam audire negligat; quorum opinionem, post citatam propositionem damnatam, positive reprobare videtur S. Alphonsus [3].

Obligat autem praeceptum omnes christianos usum rationis habentes dummodo septimum aetatis annum compleverint. Excusantur proinde amentes et fatui, quia isti, humano modo assistere nequeunt. In dubio, an pueri post septennium usum rationis adepti sint, ipsos absolute teneri docet S. Alphonsus, quia praesumptio stat pro obligatione; attamen hoc dubio perdurante videtur ipsos non teneri quia Ecclesia sua lege intendit obligare solummodo illos qui usum rationis habent simpliciter, non qui habent probabiliter ; at tales non habent certo et simpliciter, sed probabiliter tantum; ergo non tenentur (c. 12). Hoc saltem admittendum est pro pueris qui revera instructi non sint, ut, proh dolor ! sunt multi nostris diebus. Contra tales, post factum, non nimis faciliter iudicandum est de mortali [4].

Utrum teneantur haeretici non una est doctorum sententia. Certum est ipsos posse ab Ecclesia obligari, plures tamen auctores docent Ecclesiam eosdem obligare non velle quos certo contumaces manere cognoscit; quae sententia claro iuris textu probari nequit. « At cum, sine dubio, multi haeretici et schismatici propter ignorantiam sint in bona fide, ideo per transgressionem legum ecclesiasticarum saltem non peccant et a delicto excusantur » [5].

290. — 3° *Ubinam et quonam ritu audienda est Missa.* - « Legi de audiendo Sacro satisfacit qui Missae adest quocunque catholico ritu celebretur, sub dio aut in quacunque ecclesia vel oratorio publico aut semi-publico et in privatis coemeteriorum aediculis de quibus in canone 1190, non vero in aliis oratoriis privatis, nisi hoc privilegium a Sede Apostolica concessum fuerit » (c. 1249).

---

1 Cfr. S. Alph., *l. c.*, III, 308 et 269; Gasparri, *l. c.*, 949; Génicot, *l. c.*, I, 338; Noldin, *l. c.*, 257, 4, *a*, *b*.

2 Denzinger-Bannwart, *l. c.*, n. 1202.

3 Cfr. S. Alph., *l. c.*, III, 308.

4 Cfr. S. Alph., *l. c.*, III, 270.

5 Cfr. Wernz, *l. c.*, I, 103 in nota 80; Arregui, *l. c.*, 58.

Antiquitus Missae auditio in propriae paroeciae ecclesia praecipiebatur, ita ut in alia ecclesia assistens non satisfaceret [1]. Hoc tamen praeceptum propriam adeundi ecclesiam iamdiu desuetudine et privilegiis expresse pluribus regularibus concessis obsolevit. Nunc exclusive dispositionibus citati canonis standum est.

Dicitur autem in canone Missae auditioni satisfieri quovis catholico ritu celebratur; in quo nihil novi habetur; lex enim Missae auditionem in determinato aliquo ritu praecipiens numquam lata est [2].

Deinde dicitur in can. *sub dio*, quae clausula, ni fallor, auditione Missae in quolibet loco extra ecclesias, et oratoria idest vi privilegii altaris portatilis ubivis celebratae praecepto satisfieri posse statuitur, nisi forte aliud in concessione privilegii altaris portatilis expresse statuatur, tunc enim verbis indulti standum est. Accedit etiam ratio, in Codice excludi tantummodo oratoria domestica seu privata non privilegiata, ut sunt illa Episcoporum et Cardinalium, non vero altaria portatilia. Alia insuper accedit ratio nempe antiquitus plures docuisse auctores Missae auditionem sine ulla determinatione loci praeceptam tantummodo esse, et proinde praecepto satisfieri posse quovis loco audiatur. Codex vero locum utique determinat excludendo tantummodo oratoria domestica [3].

Ex hac Codicis doctrina iam certa evadunt quae habent auctores antiqui de non satisfactione praecepto in oratoriis domesticis, quia eorum ratio a Codice firmatur; e contra non est amplius probabilis opinio docentium in oratorio domestico posse satisfieri praecepto, quia etiam eorum ratio, nempe non praecipi auditionem in loco determinato, non est amplius valida; Codex enim praecipit et locum determinatum [4].

E contra probabilitate carere non videtur id quod a Ferraris dicitur circa oratoria privata longe ab ecclesia exsistentia: « In oratorio rurali ultra dimidium milliare ab ecclesia distante satisfaciunt omnes familiares, cum propter tales distantiam et longam moram accessus et recessus, ne servitium domini patiatur, omnes dicantur actu necessarii; sicut etiam tempore hyemis et magnae pluviae » [5]. Episcopus legem ferre non posse videtur qua invalida declaretur Missae auditio in locis a Codice expresse admissis, quia id contra ius commune esset, quod Episcopus mutare nequit [6].

---

[1] Cfr. Gasparri, *l. c.*, 950.

[2] Cfr. Salmant., *l. c.*, tract. V, c. 71, n. 1; Gasparri, *l. c.*, 961; Bassaeum, *l. c.*, v. *Missa*, VIII, n. 1.

[3] Cfr. S. Alphonsus, *l. c.*, III, n. 319; cfr. etiam Ferreres [10], *l. c.*, I, 436 sq.

[4] Cfr. S. Alph., *l. c.*, III, 319; Génicot, *l. c.*, I, 342.

[5] Ferraris, *l. c.*, v. *Missa*, XVI, n. 24.

[6] Cfr. Gasparri, *l. c.*, 963.

291. — 4° *Circumstantiae ex parte subiecti.* - Ex parte subiecti ad satisfaciendum praecepto audiendi sacrum requiritur:

a) Ut sit praesens. - Praesentia pure spiritualis, qua quis corpore absens, est praesens spiritu certe non sufficit. Praesentia physica, qua fidelis sacerdotem celebrantem videat aut audiat non necessario requiritur; sufficit praesentia moralis qua fidelis ea quae in altari fiunt percipere aliquo modo possit, licet de facto nec videre nec audire possit celebrantem. Ita praecepto satisfacit « quisquis est in ecclesia in qua Missa celebretur, etiam in remota extremitate positus aut post columnam, aut post altare, quia quisquis est in templo, satis Missae praesens est; item qui est in choro, licet ab ecclesia per murum separato ; aut etiam extra ecclesiam non ultra vicesimum vel... trigesimum passum etc. dummodo ii omnes per campanulae sonum, motus assistentium, cantum chori, etc. advertere possint quid agatur in altari. Tandem qui in magna hominum multitudine cohaeret astantibus Missae, quocumque tandem in loco positus » [1].

b) Requiritur secundo intentio audiendi Sacrum. - Quae probe distinguenda est ab intentione satisfaciendi praecepto; haec enim altera intentio nullo modo requiritur; quia non intentio sed opus praecipitur, quare si opus praeceptum ponatur, etsi contraria habetur intentio, praecepto satisfit. Ita valide Missae assistit qui Missam audiens debita attentione, intendit praecepto non satisfacere quia de facto revera satisfacit [2].

E contra non satisfacit praecepto qui Missam audit vinctus cum positiva voluntate non audiendi Sacrum, quia talis more pecudum adest et audit, nec actum religionis praeceptum ponit. Item non satisfacit qui exclusive cum intentione furandi aut puellas inhoneste aspiciendi adest; ratio est eadem quia actum cultus praeceptum non ponit [3].

Satisfacit vero praecepto qui metu gravi inductus Missam audit, licet intentionem habeat, si liber esset, non audiendi ; quamvis certe peccat hac sua mala voluntate, quia revera voluntarie adest, cum metus etiam gravis minuat tantum, non auferat voluntarium [4].

c) Requiritur tertio attentio ad id quod peragitur. - Attentio autem potest esse interna et externa. Interna est applicatio mentis ad id quod peragitur; et dividitur in actualem et virtualem ; illam

---

[1] Cfr. Gasparri, *l. c.*, 953 et alios auctores passim ; Salmanticenses, tr. V, c. VI, n. 17 sq.; Arregui [5], n. 438; Lehmkuhl, *l. c.*, I, n. 715; D'Annibale, *l. c.*, III, 424, nota 4.

[2] Gasparri, *l. c.*, 955 ; Salmantic., tr. V, c. VI, n. 24 sq. ; Lehmkuhl, *l. c.*, I, 716 ; Génicot [8], *l. c.*, I, n. 341 ; D'Annibale, *l. c.*, III, 426.

[3] Salmanticenses, *l. c.*, tract. V, n. 25; Génicot [8], *l. c.*, I, 341; D'Annibale, *l. c.*, III, 425.

[4] Salmantic., *l. c.*, n. 32 sq.

habet qui in tota aliqua actione conficienda revera sese applicat; hanc autem qui sese applicat initio actionis, licet postea de aliis cogitet, dummodo tamen ab omni opere externo quod attentionem internam impedire necessario, ex natura sua, debeat, abstineat. Externa attentio tunc habetur cum agens ab omni opere externo, quod attentionem internam impedire necessario debet, abstinet. Ex quibus patet externam, quam vocant, attentionem, unum et idem cum interna virtuali esse, addita huic intentione opus faciendi initio operis.

Utrum sufficiat mera externa attentio ad praecepto satisfaciendum, an interna aliqualis saltem virtualis requiratur, non una est doctorum sententia. Attamen quaestio videtur esse de lana caprina. Si enim quosdam excipias, qui internam actualem attentionem requirebant, quorum opinionem nemo amplius sequitur; nunc communiter docent auctores, attentione opus praeceptum faciendi, ab initio posita nec de facto revocata ad satisfaciendum praecepto sufficere. Et hoc modo concordari videntur quae verbis dissonantibus habentur in auctoribus de hac materia [1]. Ex his iam iudicandum est quale peccatum sint distractiones seu mentis evagationes in Missae auditione aut in oratione habitae. Si enim involuntariae seu sine advertentia habeantur, certe nullum peccatum sunt, si cum advertentia, at qui eas patitur advertat quidem se mente vagari habeat tamen mediocrem diligentiam ut attendat, nullo pariter modo peccat; « si non adhibeat saltem mediocrem diligentiam, peccat venialiter, quia attenta humana fragilitate impossibile est hominem retinere imaginationem semper actu advertentem ».

Addunt tamen auctores cum D. Thoma, licet ad implendum praeceptum Ecclesiae, et ad consequendos duos effectus orationis, scilicet mereri et impetrare, sat sit attentio virtualis, scilicet in principio proponere intentionem, et adhibere mediocrem diligentiam ad illam; ad consequendum tamen tertium orationis effectum, scilicet ad sentiendam refectionem et recreationem spiritualem, non sat esse attentionem virtualem sed esse necessariam actualem attentionem [2].

Ad diiudicandum autem quaenam actiones externae externam attentionem necessariam impediant, aliquos casus facilius occurrentes proponunt auctores de quibus et nos aliquid dicemus.

Communius docent confessionem sive pro poenitente qui eam peragit, sive, et multo magis, pro confessario qui eam audit attentionem necessariam impedire; sunt tamen qui negant, praesertim si

---

[1] Cfr. Gasparri, *l. c.*, 954; Salmanticenses, *l. c.*, tract. V, c. VI, n. 37 seq.; Telch. [4], *Epitome theologiae moralis*, pag. 77, 83; Génicot [8], *l. c.*, I, 341.

[2] Salmanticenses, *l. c.*, tract. V, c. VI, n. 44.

confitens non totum tempus Missae ad confitendum adhibeat; aut si poenitens aliud tempus ad confitendum non habeat [1].

Docent auctores satisfacere praecepto illum qui tempore Missae dormitat, ita tamen ut confuse saltem advertat, quae in altari aguntur, non vero dormientem, qui nihil ex iis quae circumfiunt, advertit, nisi per breve admodum tempus id eveniat [2].

Satisfaciunt probabiliter organaedi, musicistae, collectores eleemosynarum, quia ista ad cultum divinum referuntur [3].

Item communius docent satisfacere recitantes horas canonicas, leviter ridentes, confabulantes, se vestientes etc. dummodo non ita occupentur in istis ut omnimodam a Sacro attentionem excludant [4].

292. — 5° *Causae excusantes.* - Ab audienda Missa [5] praeter dispensationem de qua iam supra loquuti sumus, excusat quaevis causa mediocriter gravis, quae involvit notabile aliquod damnum seu incommodum in bonis animae vel corporis proprii vel proximi ob quod aliud negotium alicuius momenti omittere soleat [6]. Quae regula nimis generalis, et hoc ipso, indeterminata videtur; quamobrem ad rem melius determinandam, antiquiores auctores sequuti, causas omnes excusantes ad unam impossibilitatem reducere malumus, quae tripliciter dividi potest: Impossibilitas seu impotentia corporalis, spiritualis et moralis — de quibus quaedam singillatim [7].

a) *Impossibilitate corporali*, quae est incommodum vel damnum corporis ex auditione Missae certo aut valde probabiliter proveniens, excusantur: aegroti, et convalescentes qui domo exire non consueverunt; nec necessario requiritur ut quis sibimet damnum timeat, sed sufficit damnum aliorum, unde excusantur et infirmarii, matres, nutrices qui damnum infirmis aut filiis timent. Quodsi dubium sit, an damnum quod timent sufficiat ad excusandum, consilium medici aut parochi exquirendum erit; at si id fieri nequeat, dubio permanente, causa sufficiens haberi poterit [8].

---

[1] S. Alph., *l. c.*, III, 314; Salmanticenses, *l. c.*, tract. V, c. VI, n. 46; Génicot [8], *l. c.*, I, 341; Lehmkuhl, *l. c.*, I, 717.

[2] S. Alph., *l. c.*, 316; Salmant., *l. c.*, 47, 48.

[3] S. Alph., *l. c.*, 317.

[4] Cfr. S. Alph., *l. c.*, 317; Salmanticenses, *l. c.*, n. 50; contra Gasparri, *l. c.* qui sine ulla distinctione severius docet hos non satisfacere.

[5] Si festum de praecepto, etiam ex iure particulari feria VI in Parasceve aut Sabbato Sancto incidat, non ideo transfertur, quia iis diebus Missa celebrari nequit. S. R. C. 2 Sept. 1903 apud *Monitore ecclesiastico.*

[6] S. Alph., *l. c.*, III, 324; Génicot [8], I, 343; Noldin, *l. c.*, 263.

[7] Cfr. Bassaeus, *l. c.*, v. *Missa*, IX.

[8] Cfr. Génicot, I, 344; S. Alph., III, 325; Noldin, *l. c.*, 263, 1, *e.* Salmanticenses qui hoc casu addunt ad interveniendum Missae non solum non teneri, sed nec posse intervenire si gravis damni periculum habeatur. Salmant., *l. c.*, 59.

b) *Impossibilitate spirituali* quae est incommodum quod quis in bonis suae vel aliorum animae obventurum timet si Missae assistat, excusantur, qui aliorum e. g. patris, mariti, domini, etc. blasphemias et rixas graves aliter evitare nequeunt; matres domi manentes ad custodiendam filiam, cui probabile periculum timeant si eam ducant ad ecclesiam aut domi solam relinquant [1].

c) *Impossibilitate morali* quae est detrimentum corporis vel animae, honoris, famae, quod quis ex Missae auditione obventurum timeat, excusantur: Custodes arcium, nautae, pastores ovium, uxores, filii, famuli qui damnum sibi obventurum timent ex parte maritorum, patrum et dominorum ; feminae vestibus decentibus carentes ; viduae ratione luctus (si consuetudo accedat); longe ab ecclesia habitantes (generaliter excusat unius bonae horae seu quinque quadrantium iter pedibus factum et minus, si molestia nivis, imbris aut alia causa adsit [2]); puellae, cuius proclamationes in unica Missa fiunt (si consuetudo accedat); ille qui Missam audiens magnum lucrum amittere deberet ; qui serius inchoata iam Missa ad ecclesiam sine culpa pervenerunt, si alia Missa desit etc. [3].

In impossibilitate autem morali diiudicanda multum consuetudini deferendum est; sunt enim plura quae solummodo, consuetudine accedente, ut causae moraliter impossibilitantes habentur et quaedam alicubi censentur impossibilitatem moralem inducere quae alibi ut tales non considerantur.

Qui Missam audire nequit nisi utendo privilegio vel indulto sibi concesso e. g. altaris portatilis aut oratorii domestici ad id probabiliter non tenetur, ne favor in onus mutetur [4].

Et haec iam sufficiant de causis excusantibus; alii casus qui confici possunt ex supradictis iudicandi sunt; maxime vero, ut iam dictum est, hac in re magni facienda est consuetudo. Casus in quibus certa est causa excusans nulla opus est dispensatione; in casibus vero dubiis petenda est dispensatio si fieri potest, aliter quisquis se non obligari iudicare potest [5].

293. — II. **Obligatio abstinendi ab operibus prohibitis.** - « Festis de praecepto diebus Missa audienda est ; et abstinendum (est)

---

[1] Cfr. Bassaeus, *l. c.*, n. 2; S. Alph., l. *c.*, 332.

[2] S. Alph., *l. c.*, 329; Noldin, *l. c.*, 263, 1, *a*.

[3] Cfr. Bassaeus, *l. c.*, v. *Missa*, IX, 3; Salmanticenses, *l. c.*, 58 sq.; Génicot, *l. c.*, 344; S. Alph., *l. c.*, 324 sq.; Arregui [5], *l. c.*, n. 442; Noldin, *l. c.*, 263.

[4] Génicot [3], *l. c.*, I, 344 contra S. Alph. qui putat hos teneri si commode possit haberi sacerdos. S. Alph., *l. c.*, III, 319; cfr. etiam D'Annibale, *l. c.*, III, 328, in nota 16 ; Noldin, *l. c.*, n. 262, 3.

[5] Cfr. S. Alph., *l. c.*, 325; Gasparri, *l. c.*, 907 sq ; Noldin, *l. c.*, 269.

ab operibus servilibus, actibus forensibus, itemque, nisi aliud ferant legitimae consuetudines aut peculiaria indulta, publico mercatu, nundinis, aliisque publicis emptionibus et venditionibus» (c. 1248).

His Codicis verbis, quae praecepti servandi festa negativam partem continent, opera prohibita determinantur; qua in enumeratione nihil novi Codex introduxit sed verbis forte concisioribus ius vetus retulit. Rem per singula percurramus.

1° *De abstinentia ab operibus prohibitis.*

a) *Opera servilia.* - Opus servile, a servo dictum, est quodlibet opus corporale viribus corporis exercitum ad corporis praesertim utilitatem. Liberale e contra, a persona libera dictum, est quodlibet opus quod, licet corporis viribus exerceatur, ad utilitatem tamen mentis aut intellectus ordinatur et ex se tendit. Generatim fiunt illa a servis, haec a liberis, nihil tamen vetat quominus aut servus in operibus liberalibus, aut liber in operibus servilibus exerceantur, quae non ideo naturam mutant, sicut nihil refert ad determinandam naturam operum servilium aut liberalium, utrum quis ea ad lucrum aut ad recreationem seu delectationem faciat, bona vel mala intentione, parva vel magna defatigatione.

Alii auctores, praesertim moderniores, et tertiam afferunt distinctionem operum nempe mixtorum seu communium, quae sunt opera quae partim ad utilitatem corporis, partim ad utilitatem animae ordinantur. Quae distinctio in re fundamentum habere videtur et etiam in re theologica esse utilis. Eam tamen non pauci admittere nolunt [1].

Plures ex antiquioribus opera ipsa servilia tripliciter distinguunt, nempe: Opera servilia peccaminosa seu opera quae sine peccato numquam fieri possunt; opera servilia humana seu communia, quae ab operibus servilibus a nobis supra definitis non differunt, seu sunt opera ad corporis utilitatem viribus corporis exercita; opera servilia religiosa quae licet corporis viribus fiant, ad cultum tamen Dei vel proxime vel remote, referuntur; e. g. deferre statuas Sanctorum in processione, vindemiam facere pro fabrica ecclesiae etc. [2].

Quibus praemissis haec statui possunt:

α) Diebus festis omnia opera servilia stricte dicta, seu opera servilia humana prohibentur, etiam in parva quantitate.

De multis autem operibus disputant theologi et canonistae, utrum opera servilia, et proinde prohibita, sint necne. Quaedam hic innuimus.

Opus servile et proinde prohibitum ex se aucupatio et piscatio

---

[1] Cfr. Telch, *l. c.*, pag. 95; Sebastiani, *l. c.*, 217; Génicot, *l. c.*, I, 333 sq.; Salmanticenses, *l. c.*, XXIII, c. 1, n. 218 et sq.

[2] Cfr. Salmanticenses, *l. c.*, XXIII, c. I, n. 218 et sq.

videntur; quae tamen fere ubique consuetudine licitae evaserunt. Communius id tenetur contra alios absolute affirmantes haec esse opera servilia et illicita diebus festis, et alios id absolute negantes [1].

Pinctio, sculptio et similia, quatenus ad artem pertinent probabilius opera servilia habenda non sunt, quidquid in contrarium docent plures, etenim pinctio, si vera pinctio est, animi praesertim viribus exercetur et ad bonum animi tendit; vires autem corporis nihil aut fere nihil, in ea momentum habent [2].

Item opus servile non videtur iter sive pedestre sive aliis mediis locomotionis fiat [3].

Disputant auctores an opus servile sit mulos onustos aut currus ducere: nobis verius per se opus servile videtur, licet forte alicubi aliter consuetudo iuris severitatem emolliverit, et quidquid in contrarium plures auctores docent, qui contrariae opinioni saltem externam probabilitatem tribuunt. Id enim communior praxis interpretari videtur; alioquin multo minus dicendum esset opus servile currus vaporiferos et electricos ducere, quod certe ut opus servile habetur, licet multis in casibus, ex variis rationibus de quibus postea, ubi de causis excusantibus, id permittatur [4]. Opus servile non videtur artem photographicam exercere; acu imagines pingere aut delineare, machina scribere, etc. quia ista omnia ad bonum mentis praecipue ordinantur; e contra molere, imprimere, nere, suere etc. opera servilia videntur [5].

Opera vero servilia religiosa, ut templi ornatio, mundatio, hostiarum confectio, agrorum ecclesiae cultus, exstructio templi et ad id lapidum delatio etc. probabilius diebus festis permittuntur, saltem si adest ecclesiae necessitas [6].

β) Permittuntur semper et sine ulla distinctione opera liberalia, ut lectio, scriptio, cantus, schola, etc., quae, ut diximus, non cessant esse liberalia et proinde licita, etsi ad lucrum et magna cum defatigatione, aut prava cum intentione fiunt [7].

b) *Opera forensia.* - Codex speciali praecepto et opera forensia prohibet:

Nomine operum forensium intelliguntur « omnes actiones ad iu-

---

1 Cfr. Salmanticenses, *l. c.*, 241 sq.; Génicot [8], *l. c.*, 334.

2 Contra Salmanticenses, *l. c.*, 238; Génicot, *l. c.*, 334; S. Alph., *l. c.*, 281.

3 Salmant., *l. c.*, 246; Génicot, *l. c.*, 334; S. Alphonsus, *l. c.*, 274.

4 Cfr. Salmantic., *l. c.*, 250 sq.; Génicot, 334; S. Alph., *l. c.*, 276.

5 Cfr. Salmantic., *l. c.*, 246; Génicot, *l. c.*, 334; S. Alph., *l. c.*, 276; Ojetti, *Synopsis*, v. *Opus servile;* cfr. tamen Arregui, *l. c.*, n. 441; et Noldin, *l. c.*, 266, *d.*

6 Cfr. Salmanticenses, *l. c.*, 252 sq.

7 Salmantic., *l. c.*, 261.

dicium pertinentes, sive in causa criminali, vel civili » [1]. Quae omnia antiquitus *placitum* vocabant, et circa ea longas texebant disputationes ad videndum quaenam ex actis iudicialibus illicita et quaenam invalida diebus festis essent.

Res nunc melius a Codice solvitur. In diebus festis « citationes intimare, audientias habere, partes et testes excutere, probatione assumere, decreta et sententias ferre, denuntiare et exsequi vetitum est, nisi necessitas, christiana caritas, aut bonum publicum aliud postulent » (c. 1639). Quae omnia non solum illicite sed et invalide diebus festis in foro ecclesiastico fiunt, nisi locus sit exceptionibus de quibus in canone citato. Quaestiones particulares circa valorem et liceitatem aliquorum actorum iudicialium videri possunt apud antiquiores, quorum opiniones ut iuris vigentis interpretationes suum valorem non amiserunt [2].

Attamen ista omnia solummodo iudiciis fori ecclesiastici applicanda videntur, saltem in ea parte quae valorem actorum iudicialium respiciunt, etenim de valore iudiciorum fori civilis leges uniuscuiusque reipublicae videndae sunt.

Illicita tamen etiam in foro civili iudicia habenda sunt, nisi alicubi contraria consuetudo vigeat; aut necessitas, caritas aut bonum publicum excusent.

c) *De mercatu, nundinis et aliis emptionibus.* - Praeter opera stricte servilia et forensia Codex expresse etiam mercatus, nundinas et publicas emptiones-venditiones prohibet fieri in diebus festis. Circa quae:

α) Nundinae sunt publicae emptiones-venditiones semel aut bis in anno aut etiam singulis mensibus alicubi fieri solitae (*fiere*).

Mercatus vero sunt pariter emptiones-venditiones in foro seu in loco publico haberi solitae singulis hebdomadibus aut etiam, in civitatibus, singulis diebus (*il mercato*).

Publicae autem emptionis-venditionis nomine venire videntur emptiones in tabernis publicis a particularibus factae (vulgo *bottega*, *spacci*, etc.) [3].

β) Ista omnia tam iure Codicis quam iure vetere expresse prohibentur, licet forte opera servilia haberi nequeant; conditionate tamen prohibentur, additur enim clausula, nisi legitima consuetudo aut peculiaria indulta aliud ferant. Quae clausula eo maiorem hac in re vim habet, quod fere ubique istiusmodi opera plus minus, ra-

---

1 Salmantic., *l. c.*, n. 287.

2 Cfr. Salmanticenses, *l. c.*, n. 287 sq.; Ferreres, *Institutiones canonicae* (1918), II, n. 559.

3 Salmantic., *l. c.*, n. 274 sq.

tione praesertim consuetudinis, iam licita ante Codicem habebantur, de qua consuetudine antiquiores testantur [1].

Si alicubi tamen istiusmodi consuetudo non habeatur, poterunt adhuc opera illa (quae opera civilia ab aliquibus vocantur) ex indulto speciali licita fieri, quod indultum per se ab Ordinario loci dari non potest, pro loco determinato aut pro tota dioecesi, nisi clausula c. 84 verificetur; ex canone enim 1245 Ordinarii possunt tantum indulta concedere pro determinato territorio circa ieiunium et abstinentiam.

294. — 2° *Causae excusantes.* - Causas ab operibus servilibus diebus festis excusantes alii aliter enumerant [2]. Nos vero ad duas dumtaxat causas omnes excusantes restringemus, ad pietatem nempe et ad necessitatem.

a) Pietate erga Deum ab operibus servilibus excusantur ii omnes qui operibus servilibus religiosis seu ad cultum Dei sive proxime, sive remote pertinentibus sese exercent (cfr. supra n. **293**, 1°, *a*, *α*).

Pietate vero erga proximum excusantur omnes qui in operibus ex se piis sese exercent. Explicant autem Salmanticenses quaenam opera ex se pia esse dicantur. « Dixi opera ex se pia, quia si solum sint pia per accidens, et ex ordinatione operantis et alias per se sunt servilia, ea in festo exercere ex solo titulo pietatis non licet. Et ideo festum violant primo artifices, qui in festo operantur, ut inde eleemosynas pauperibus erogent. Secundo qui sola pietatis causa moti pro loco pio congregant lapides et ligna. Tertio, qui vias publicas pro viatoribus sternunt. Quarto qui pro pauperibus vestes consuunt. Quapropter si ultra pietatis causam non adsit necessitas, haec omnia servilia, in festo exercere non licet. Tunc solum in festis licent opera misericordiae, quae ex se sunt servilia, quando eis pauperes, et infirmi in festis actu indigent, vel quando ita indigent, ut licet ex parte necessitatis satis illis esset, quod in die profesto provideretur, nihilominus si in die festo ea in eorum gratiam non fiant, sine remedio et subsidio relinquerentur, quia nemo postea invenietur, qui in die profesto gratis eis subveniat, et ipsi stipendium non valent solvere aliis qui mercede talia opera in diebus profestis exsequi solent; quando ergo opera pietatis, etsi servilia, sunt huiusmodi, licite in festo fiunt » [3].

---

[1] Cfr. Salmantic., *l. c.*, 274 sq.; S. Alph., *l. c.*, 256.
[2] S. Alph., *l. c.*, 288; Génicot, *l. c.*, 356; Salmanticens., *l. c.*, n. 317.
[3] Salmanticenses, *l. c.*, n. 357; cfr. tamen Noldin, *l. c.*, 273.

b) *Necessitas* ab iis operibus excusat quae sine gravi incommodo omitti aut remitti ad aliud tempus nequeunt. Triplex autem necessitas excusans esse potest: primo necessitas propriae salutis; secundo necessitas salutis proximorum; tertio necessitas vitandi grave damnum rei exterioris; sub quibus auctores passim plures casus comprehendunt.

Necessitate propriae vel alienae salutis excusantur milites dimicantes, aut sese vallo aut aliis mediis defendentes, ad cibum parandum animalia occidentes, saltem in magnis civitatibus; pistores, furnarii aut alia comestibilia facientes et praeparantes, vestes et alia necessaria reficientes aut lavantes, si tempus aliis diebus desit, chirurgi, medici, pharmacopolae, infirmis servientes, barbitonsores (probabiliter) sartores et sutores quando necessitas urgeat, operarii ad aliquod opus publicum laborantes e. g. ad viam ferream reparandam ad munditiam viarum curandam, ad pontem reparandum etc. [1].

Necessitate vitandi grave damnum rei exterioris excusantur agricolae foenum aut alia colligentes; servi et operarii qui ad laborandum ab heris coguntur, operarii furnorum in fabricis modernis, laborantes ad otium seu potius ad peccatum vitandum; item laborantes ad magnum et extraordinarium quaestum [2].

c) Circa consuetudinem haec ex Sebastiani adnotamus: « Maior habenda est ratio consuetudinis et aestimationis hominum quam legis scriptae; consuetudines coercendae sunt, ne eae latius serpant et festorum dierum observantia sensim pereat: quare quod alicubi ex consuetudine licitum est, immo quod a nostris tolerari posse traditur, ubicumque non fuerit consuetudine introductum, non erit facile concedendum, tum ratione scandali, tum ne consuetudo obrepat » [3].

Parvitatem materiae a tanta non a tota obligatione abstinendi ab operibus servilibus dari omnes admittunt; ipsam vero inter causas proprie excusantes non admittimus, quia revera causa excusans non est: et si a tanto excusat ex ipsa legis natura provenit, quae in materia levi nequit gravem inducere obligationem. Quaenam autem materia levis hac in re habenda sit non una est doctorum sententia. Vere probabilis videtur opinio docens duas integras horas materiam gravem non attingere. Ex S. Alph. durum est damnare de mortali laborantem non multum ultra duas horas, puta, duas horas cum dimidio. E contra communiter reiicitur ut laxa opinio docens graviter tantummodo peccare qui diei festi tertiam partem laborat [4].

---

[1] Cfr. Salmantic., *l. c.*, 340 sq.; Génicot, *l. c.*, 337.

[2] Salmantic., *l. c.*, n. 345 sq.; Génicot, *l. c.*, 337; Noldin, *l. c.*, 272.

[3] Sebastiani, *l. c.*, 217.

[4] Cfr. Salmantic., *l. c.*, 318 sq.; S. Alph., *l. c.*, 305; Bassaeus, *l. c.*, v. *Festum*, III, 4; Noldin, *l. c.*, 265, 2.

295. — III. Catalogus festorum ecclesiasticorum.

« Dies festi sub praecepto in universa Ecclesia sunt tantum: Omnes et singuli dies dominici, festa Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniae, Ascensionis et sanctissimi Corporis Christi, Immaculatae Conceptionis et Assumptionis Almae Genitricis Dei Mariae, S. Ioseph eius sponsi, Beatorum Petri et Pauli Apostolorum, Omnium denique Sanctorum » (c. 1247, § 1).

Circa hoc notamus:

a) Catalogus iste ex citato Pii X *motu proprio* excerptus est, additis festis S. Ioseph (19 Mart.) et Sanctissimi Corporis Christi. Eidem nunc standum est nulla habita ratione catalogorum a Concilio Lugdunensi aut ab Urbano VIII confectorum.

b) Immo etiamsi alicubi aliquod festum speciale ex indulto Sanctae Sedis, aut ex lege particulari, aut ex consuetudine etiam centenaria aut ex voto ante diem 19 Maii 1918 celebratum sit, ex illo die nequit amplius sub praecepto celebrari, nisi nova S. Sedis concessione [1].

c) Dies festi huius catalogi sunt etiam dies in quibus exclusive banna seu proclamationes matrimoniorum fieri possunt, et ordinationes in sacris quas aliquando extra tempora fieri contingat. Ratio est quia id expresse statuitur c. 1024 circa banna, et c. 1006 circa ordinationes in sacris, reprobata insuper contraria consuetudine. Attamen in locis, ubi aliquod ex his festis suppressum aut translatum sit quod ad externam sollemnitatem, etiam ibi illo die festo quamvis suppresso aut translato ordinationes in sacris fieri posse videntur [2].

d) « Sicubi aliquod festum ex enumeratis legitime sit abolitum vel translatum, nihil inconsulta Sede Apostolica innovetur » (c. 1247, § 3).

Regiones illae quae, ut Gallia, Belgium, Liguria [3], etc. maiorem dierum festorum reductionem iam diu obtinuerant, illa et post Codicem vi huius canonis uti possunt immo et tenentur.

Duo autem festa, scilicet S. Ioseph et Sanctissimi Corporis Christi, quae vi decreti Pii X in universa Ecclesia abolita fuerant; quaeque iterum in catalogo a Codice relato restaurata sunt, certo sub prae-

---

[1] (*Commissio pontif. interpret. C. I. C.* 17 Februar. 1918). Attamen nihil vetare videtur quominus in futurum aliquod festum ex consuetudine legitime praescripta introduci possit. In casu vero requiritur in populo voluntas sese obligandi quae difficilius aderit. In dubio utrum populus sese obligare voluerit, iudicium nec ad Ordinarium nec multo minus ad parochum sed ad S. Sedem pertinet. Cfr. *Monitore ecclesiastico*, vol. XVI, pag. 420, n. 84.

[2] Cfr. Vermeersch, *l. c.*, n. 488.

[3] Cfr. e. g. abrogationem festi Circumcisionis ex *Brevi* Pii IX ad Victorium Emmanuelem II, 6 Sept. 1853, suo regno Sabaudiae.

cepto et quidem ex iure communi et ex lege universali servanda deinceps erunt in locis ubi ex speciali privilegio abolitio seu abrogatio a Pio X facta vim non obtinuit: in locis vero ubi ex illo aut alio decreto abolita legitime erant non videntur ex iure vigente necessario servanda, quia pro ipsis revera clausula huius paragraphi verificatur. Ita et P. Vermeersch, *l. c.*, n. 488; qui tamen in novo opere *Epitome iuris canonici* suam retractat opinionem his verbis: « Pius X abrogaverat festa SS. Corporis Christi et S. Ioseph, quorum tamen universalem celebrationem Commissio Pontificia suis responsis valde urget » (Cfr. Vermeersch, *l. c.*, n. 559, 3).

e) « Ecclesiastico praecepto dies festi Patronorum non subiacent; locorum autem Ordinarii possunt sollemnitatem exteriorem transferre ad dominicam proxime sequentem » (c. 1247, § 2).

Haec paragraphus ad litteram ex citato Decreto Pii X excerpta est, eaque ad clariorem et abundantiorem interpretationem paragraphi primae eiusdem canonis, quae illam continet illo verbo « *tantum* » in Codicem introducta est.

Altera huius paragraphi (c. 1247, § 2) parte Codex concedit Ordinariis locorum facultatem sollemnitatem externam festorum patronorum ad dominicam proxime seu immediate sequentem transferendi.

Hoc ius aliquatenus emollitum est atque etiam melius declaratum a novis rubricis Missalis Romani [1]. Iuvat hic totum textum referre: « In Dominicis minoribus per annum, in Ecclesiis et Oratoriis publicis aut semi-publicis, ubi reponatur sollemnitas externa Festi Patroni principalis, aut Tituli vel Dedicationis propriae Ecclesiae, aut etiam Tituli vel Sancti Fundatoris Ordinis seu Congregationis, quod infra praecedentem Hebdomadam occurrerit, cani potest Missa de sollemnitate translata, et de ea pariter legi potest unica Missa, nisi occurrat Duplex primae classis. Quod si sollemnitas externa transferenda sit in Dominicam maiorem, aut in Dominicam, ut supra, impeditam, Missae de sollemnitate externa prohibentur; sed in Missa cantata diei currentis, etsi conventuali, et in altera lecta, fit Commemoratio de sollemnitate externa ». Haec nova rubrica, ut patet, non requirit amplius consensum aut licentiam Ordinarii locorum; quare de iure vigenti ista translatio omnibus rectoribus ecclesiarum permitti videtur [2].

Missa celebranda in casu quo celebrari debeat erit Missa votiva sollemnis Patroni cum *Gloria* et *Credo* et unica oratione [3].

---

[1] Cfr. *Additiones et variationes in Rubricis Missalis* ad normam Bullae « *Divino afflatu* » etc., IV, 3.

[2] Cfr. etiam Brehm, *Synopsis additionum et variationum in Editione typica Missalis*, etc. (1920) pag. 143 sq.

[3] Cfr. P. Victorium ab Appeltern, *Promptuarium*, *l. c.*, I, n. 189 in nota 2.

TITULUS II.

DE ABSTINENTIA ET IEIUNIO

Totam huius tituli materiam duobus paragraphis videbimus: et quidem

1° Notionem, divisionem et historiam.

2° Disciplinam vigentem.

§ 1. — *Notio, divisio, historia.*

296. — I. **Notio.** - 1° *Lex ieiunii* est lex ecclesiastica ex motivo virtutis temperantiae praecipiens per diem unicam plenam comestionem (c. 1251, § 1).

Quae notio ieiunii ecclesiastici, quatenus hoc unico elemento unius plenae refectionis per diem constat, omnino nova est et a Codice introducta. Antiquiores enim tria elementa ad ieiunium ecclesiasticum necessaria esse docebant; unicam nempe comestionem plenam, abstinentiam a carnibus aut etiam a lacticiniis, et certum refectionis tempus [1].

Verba autem supra in definitione *legis ieiunii* allata ad notionem ieiunii ex iure vigenti de se sufficiunt. Exprimitur enim ratio ob quam Ecclesia ieiunium praecipit, nempe, virtus temperantiae; item exprimitur unica plena refectio per diem in quo proprie est ieiunii essentia, et cui non opponuntur collatio serotina et collatiuncula matutina de quibus postea loquemur.

Dicitur item praecipi *unica comestio plena per diem;* ieiunii enim lex determinatis tantum diebus obligat et eius obligatio nonnisi per diem integram concipi potest; ex quo fit ut ieiunium sabbati sancti a vera ieiunii notione deficiat, quia post meridiem eius obligatio cessat. Erit igitur illa die praeceptum speciale, quod nonnisi sensu lato ieiunium appellari potest.

Et ita finem habent plurimae quaestiones antiquiorum circa supra tria allata elementa ad ieiunii essentiam requisita.

297. — 2° *Lex abstinentiae* est lex ecclesiastica ex motivo temperantiae esum carnium et iuris ex carne prohibens, determinatis

---

[1] Cfr. S. Alph., *l. c.*, l. III, 1044 et sq.; Wernz, *l. c.*, 417; Ojetti, *l. c.*, v. *Ieiunium*; Salmantic., *l. c.*, tract. XXIII, c. 2, n. 8 et sq. ubi de his fuse agitur, quae ad historiam iuris nunc pertinent.

diebus. Praeter esum carnium et iuris ex carne nihil aliud diebus abstinentiae prohibetur, immo expresse ova et lac necnon condimenta ex adipe animalium permittuntur.

In quo hoc novi statuit Codex quod ad universalem extendit Ecclesiam usum condimentorum ex adipe et lacticiniorum quae, pluribus in locis, iam antea adhiberi poterant.

De iure ergo communi vigenti nulla amplius est dies in qua abstinentia totalis a lacticiniis et a condimentis ex adipe praecipiatur, sive illa dies est simpliciter dies abstinentiae, sive est dies ieiunii et abstinentiae simul. Antiquatae igitur evadunt quaestiones fieri solitae ab auctoribus circa usum lacticiniorum in diebus ieiunii quadragesimalis etc. quia hodie abstinentia etiamsi una cum ieiunio praecipitur unice in abstinentia a carne et a iure carnis consistit.

Quid autem nomine carnis veniat, non conveniunt in omnibus auctores. Certe, iuxta omnes nomine carnis non veniunt pisces proprie dicti seu animalia sanguinis frigidi in aquis communiter viventia.

Utrum autem carnes stricte dictae, in sensu iuris canonici, habendae sint carnes animalium aut avium aquaticorum qui sanguinem frigidum non habent et mammis alunt natos suos, vel ova extra aquas deponunt non una est doctorum sententia.

Quidam enim docent id determinandum esse ex scientiis naturalibus iuxta quas talium animalium carnes verae carnes habentur, et nihil a carnibus animalium extra aquas viventium differunt; alii vero talium animalium carnes veras esse, sensu canonico, carnes negant, quia, ut aiunt, cum in aquis vivant aut saltem vivere possint, piscibus aequiparantur.

In hac quaestione rem diiudicandam esse putamus iuxta haec tria principia quae ex cl. Génicot referimus:

a) « Summa regula est ut attendatur communis aestimatio fidelium in singulis regionibus... ».

b) « Si in aliqua regione deest consuetudo, e. g. quoad animalia rariora, sequenda est regula quam suppeditat S. Th. (2-2, q. 147, a. 8): carnem censeri animalia in terra quiescentia et respirantia, seu quae diu extra aquam vivere soleant... ».

c) « Si dubium probabile manet, vel de consuetudine, vel de natura alicuius animalis, licebit eas (carnes) comedere, donec Decretum S. Sedis, vel accuratius examen certam prohibitionem fecerit » [1].

Ut certo liciti admitti possunt: harengus, merlucii, tymnus,

---

[1] Génicot [8], *l. c.*, I, n. 442.

Quae regulae passim etiam ab aliis auctoribus admittuntur. Paulo aliter regulam statuit Antonelli, *Medicina pastoralis*, II, n. 866 sq.

salmones, soleae (*sogliole*), mulli (*triglie*), sciphias (*pesce spada*), mugiles (*cefali*), cyprii (*carpe*), tinca, lucius, trutta (*trota*), anguilla, acipenseres (*storioni*), musteli (*pesce palombo*), raiae (*razze*), petromiiones (*lamprede*), testudines terrestres (*tartarughe*), sepiae, optoci (*calamai*), helices (*lumache*), ostreae, tellinae, militi (*pidocchi di mare*) pholades (*datteri di mare*), solenes (*manicai*), ranae, astaci (*gamberi di fiume*), selphusae (*granchi di fiume*), palinuri (*aragoste*), paguri, squillae (*pannocchie di mare*), carcini (*granchi di mare*) etc. [1].

E contra ut certo illicitae diebus abstinentiae haberi debent: Castores, lutrae, focae, trichechi et similia quae sunt vere mammalia licet prope aquas vivant, fulices, anates silvestres, corvi aquatici [2]. At in hac et similibus enumerationibus non conveniunt auctores et forte alicubi consuetudo admittit licitum, quod alibi illicitum declarat [3].

Quaerunt praeterea speciatim auctores an diebus abstinentiae usus peptonum liceat. Antonelli eum prorsus illicitum habet; paulo mitius de eo iudicium fert Génicot qui etiam pro sua opinione affert c. 1250 [4].

Praeter carnes prohibetur etiam ius ex carne. Ius ex carne est aqua in qua carnes vel ossa animalium decocta sunt. Nihil autem refert utrum caro sit animalium de praesenti occisorum an conservata ope glaciei vel alio quovis modo. Nomine carnis videntur etiam comprehendi extractiones ex carne (vulgo *estratti di carne*) dummodo revera constet ad illas conficiendas carnes revera maxima ex parte adhibitas fuisse. Ex quo videtur prohiberi ius ex extractione quae vulgo *Liebig*, non vero quae vulgo *Brodo Maggi* vocatur.

Nomine *carnis* venit etiam certo, sanguis, cerebrum, laridum, ossium medulla, non vero adeps et animalium fructus ut ova et lac [5].

298. — 3° *Lex ieiunii simul et abstinentiae* duo comprehendit nempe legem abstinentiae et legem ieiunii seu unicae comestionis eo modo quo supra explicavimus.

Et in hoc proprie nova a Codice introducta est terminologia et disciplina. Iure enim anteriori haec duo ex lege universali, sola lege ieiunii, nec triplex superius dicta distinctio de iure communi vigebat.

---

[1] Ita Antonelli, *Medicina pastoralis*, II, n. 867.

[2] Ita etiam Antonelli, *l. c.*, n. 867; contra Noldin, *l. c.*, 675, qui licitos declarat, ubi vigeat consuetudo, castores, trichecos, lutras, focas, colymbos, fulicas; cfr. etiam Vermeersch, *Epitome iuris canonici*, II, n. 565.

[3] Cfr. etiam S. Alph., *l. c.*, 1011; Génicot [8], *l. c.*, I, 442; Sebastiani, *l. c.*, 354; Alberti, *De ieiunio ecclesiastico*, 11 et sq.; Ferreres [10], *l. c.*, I, n. 597.

[4] Cfr. Antonelli, *l. c.*, II, n. 868 et sq.; Génicot [8], n. 442 et in nota; cfr. etiam Noldin, *l. c.*, 675, 2, *g*.

[5] Cfr. Noldin, *l. c.*, n. 675, 2, *d*.

Habebantur enim dies ieiunii quibus praecipiebatur tum unica per diem comestio, tum abstinentia non solum a carnibus aut a iure ex carne sed etiam, alicubi saltem ex iure particulari pro determinatis diebus, abstinentia a lacticiniis et ovis necnon a condimentis ex adipe, cuius rei apud nos adhuc exemplum habemus in collationibus vespertina et matutina quibus lacte vesci non licet. Habebantur deinde dies abstinentiae quibus usus carnis, iuris ex carne et condimentorum (apud nos) ex adipe prohibebatur. Tertia vero distinctio dierum ieiuniorum quibus unica comestio sine abstinentia, nisi ex dispensatione non habebatur et a Codice de novo introducta est ut ius commune.

299. — II. **Divisio.** - 1° Divisiones ieiunii quae apud antiquiores theologos et canonistas inveniuntur abs re sunt et ieiunio improprie dicto applicantur.

Ieiunium quod naturale vocant, est ieiunium eucharisticum SS. Communionis sumptioni praemittendum, de quo nihil ad nos.

Ieiunium morale est observatio legis naturalis temperantiae in cibis et potibus sumendis.

Ieiunium vero spirituale abstinentia a vitiis et peccatis est ; at de his nihil ad nos [1].

2° Distinctio autem omnino retinenda est illa triplex, quam supra, in notionibus dandis, explicavimus, quae eo magis est retinenda quod in auctoribus ante Codicem inveniri nequit, quia ita clare a Codice introducta est.

300. — III. **Historia.** - 1° *Ieiunium quadragesimale.* - Ieiunium antepaschale ab apostolorum tempore ortum ducere serio dubitari nequit ; circa ipsum iam saeculo II inter varias Ecclesias quaestiones ortae sunt, quod certe, ut argumentum eius antiquitatis afferri potest. Quod ieiunium antepaschale seu quadragesimale, ab omnibus et ubique, in sua substantiali observantia admissum, varie a variis ecclesiis circa accidentalia, initium et finem, necnon modum, interpretatum est.

2° *Alia ieiunia.* - Praeter ieiunium quadragesimale seu antepaschale antiquitus alia etiam ieiunia viguerunt, nempe :

a) Aliud ieiunium quadragesimale ante festum Nativitatis Domini ;

b) Aliud item quadragesimale ante festum S. Ioannis Baptistae ;

c) Ieiunium Quatuor Temporum, de quo expresse iam S. Hieronymus et S. Leo loquuntur ;

---

[1] Cfr. Salmanticenses, *l. c.*, n. 1.

d) Ieiunia vigiliarum paulatim introducta introductione novorum festorum;

e) Ieiunium feriae IV et VI uniuscuiusque hebdomadae ut ex c. 6 et 11, D. III, *De consecrat.*, constat. Quod ieiunium et nostris diebus apud orientales servatur;

f) Ieiunium sabbati, quod tamen Ecclesia Orientalis numquam admisit.

3° *Abstinentiae lex.* - Frigescente autem caritate et fide, et novis in dies ortis necessitatibus, plura ex supra numeratis ieiuniis aut specialibus indultis aut desuetudine abrogata sunt, alia vero in abstinentiam a carnibus immutata. Pius X suo decreto « *Frequentes pluribus* » 7 Nov. 1906 hanc materiam pro Italia melius ordinavit: a Codice tandem reformatio legis universalis ieiunii ecclesiastici facta est.

Circa modum vero ieiunii et abstinentiae servandae iam antiquissimis temporibus varietas exstitit inter Ecclesiam Orientalem et Occidentalem, quae etiam nostris diebus viget; graecorum enim ieiunium praeter monophagiam et xerophagiam (comestionem cibi aridi) comprehendit. Immo in ipsa Ecclesia Occidentali omnis differentia, circa modum ieiunandi, nec a Codice ablata est, quin potius expresse singularum regionum consuetudines permittuntur et iubentur retineri (cfr. c. 1251, § 1) [1].

§ 2. — *Ius vigens.*

301. — I. **Disciplina vigens de ieiunio.** - « Lex ieiunii praescribit ut nonnisi unica per diem comestio fiat; sed non vetat aliquid cibi mane et vespere sumere, servata tamen circa ciborum quantitatem et qualitatem probata locorum consuetudine » (c. 1251, § 1).

Iis quae supra de unica plena comestione ad essentiam ieiunii necessaria et sufficienti, diximus, ad maiorem claritatem inducendam sequentia addimus:

1° *De iis quae unicae comestioni opponuntur.* - *a*) Dummodo unica comestio fiat, ieiunium servatur nulla amplius habita ratione ciborum quae hac comestione adhibentur, carnes sint vel pisces vel quodvis aliud genus. Immo a Codice expresse statuitur: « Nec vetitum est carnes ac pisces in eadem refectione permiscere; nec serotinam refectionem cum prandio permutare » (c. 1251, § 2).

Prohibitio ista carnes et pisces in eadem refectione permiscendi inde a Benedicto XIV originem habuisse videtur, quando dispensa-

---

[1] Cfr. Wernz, *l. c.*, III, n. 412 et sq.; Alberti I., *De ieiunio ecclesiastico*, n. 2 sq. et in notis; Vermeersch, *Epitome iuris canonici*, II, 564.

tiones a qualitate ciborum in diebus ieiunii frequentiores concedi coeptae sunt; eaque obligabat non solum in diebus ieiunii, sed etiam in diebus dominicis in quadragesima occurrentibus, quibus, ex iure vetere, abstinentia praecipiebatur, etsi dispensatio a carnibus concessa fuerat [1].

b) Aliam etiam innovationem attulit citata canonis paragraphus; dicit enim serotinam refectionem semper licere cum prandio permutare, ad quam mutationem proinde nulla causa de iure vigenti requiri videtur.

Antiquiores auctores horam unicae comestionis tertium considerabant ex elementis ad ieiunium requisitis; nunc autem, in Codice, circa horam comestionis nihil sub gravi praeceptum est et, dummodo unica per diem comestio habeatur, ieiunium habetur sive mane sive sero comestio fit; si duae comestiones plenae habentur, tunc tantummodo ieiunium amplius haberi nequit. Requirunt tamen auctores, etiam post Codicem aequam causam ad permutationem prandii cum frustulo et frustuli cum coenula [2].

c) Si quis die ieiunii ita cibis se repleat ut nihil poenitentiae et nullam mortificationem ex ieiunio experiatur, sed potius carnis stimulos excitet, dummodo id in unica comestione faciat, contra legem ieiunii peccare non videtur, licet utique contra legem temperantiae peccet; quia legem de unica comestione non frangit [3].

d) Qui prandium interrumpit cum intentione illud prosequendi post negotium, cuius causa interruptio fit, certe non frangit ieiunium si prandium intra mediam horam reprehendat et, probabiliter, etsi ad horam interruptio durat; si quis autem a mensa surgit cum intentione non amplius ibi sedendi, plures docent ieiunium frangi si deinde mutato animo iterum prosequatur prandium; probabiliter tamen, etiam in hoc secundo casu, legi de unica comestione satisfactum fuisse videtur, intentio enim obiectivitatem rei mutare non potest, et proinde probabilitas prioris opinionis et huic applicari potest [4].

e) Qui in die ieiunii bis aut ter comedit, non ideo bis aut ter peccat, quia ieiunium semel prima vice, idest, altera comestione plena fractum non amplius frangi potest, cum in re indivisibili consistat [5].

f) Qui per plures horas prandium interrumpere cogatur ob causam necessariam, si ieiunium sine gravi incommodo sustinere

---

1 Cfr. S. Alph., *l. c.*, 1013 et sq.; Vermeersch, *l. c.*, II, n. 564.

2 Cfr. Vermeersch, *Epitome iuris canonici*, II, n. 566, 2.

3 Cfr. Salmantic., *l. c.*, 43 et sq.

4 Cfr. Salmantic., *l. c.*, 49 et sq.; Alberti, *De ieiunio*, n. 7; S. Alph., *Homo Apost.*, XII, 10; D'Annibale, *l. c.*, III, 130, nota 10.

5 Cfr. Salmanticenses, *l. c.*, 46 sq; Noldin, *l. c.*, 679, 1, *a. b.*

nequeat, utique prandium reprehendere potest, cessante causa interruptionis, « quia Ecclesia numquam intendit obligare ad diem transigendum sine sufficienti refectione » ; at talis ieiunare dici posse non videtur, quia revera in casu duae, non unica refectio plena, habentur [1].

g) Non obstat unicae comestioni, prandii protractio etiam ad tres vel quatuor horas, ubi consuetudo viget, si post duas circiter horas cibi solum leviores ut bellaria etc. apponantur in mensa, dummodo, addunt auctores, sero refectiuncula omittatur [2]. Quae tamen clausula de omittenda refectiuncula sero, iure statui non videtur. Aut enim protractio illa obstat unicae comestioni aut non obstat ; si obstat, ieiunium fractum est ; si non obstat, nequit statui praeceptum abstinendi a collatione serotina quae expresse a iure omnibus omnino conceditur.

h) Unicae comestioni non opponitur quilibet potus ; seu sumptio cuiuslibet substantiae liquidae quae ad digestionem adiuvandam fiat ; unde adagium : « liquida non frangunt ».

Item non sunt computanda inter liquida poma, alii fructus et uva, quia revera ista omnia non sunt potus, licet ad sitim exstinguendam sumantur. Summum conceditur ut licita, ratione parvitatis materiae, sumptio alicuius pomi [3].

i) Electuaria quae vocant seu bellaria in parva quantitate die ieiunii sumere licet ad digestionem iuvandam aut foetorem oris repellendum ; item permittunt communiter auctores semel aut bis in die aliquid cibi sumere ne potus noceat, dummodo id in parva quantitate fiat (infra unciam) [4].

302. — 2° *Collatio vespertina.* - Nomen istud a praxi antiquorum monachorum sese diebus ieiunii, adunandi ad collationes (*conferenze*) spirituales habendas, post quas aliquid potus benedicti sumebatur, originem ducit ; nomen etiam sortitur coenulae aut refectionis serotinae (cfr. c. 1251, § 2). Circa ipsam plura adnotanda sunt.

a) *Eius liceitas.* - Refectio serotina in diebus ieiunii, iam ab antiquo fieri solita, unicae comestionis legi in illis diebus obliganti non opponitur, et nunc iam expresse a Codice permittitur et proinde licita est. In quo nihil novi introductum est, nisi quod nunc lege scripta vetus consuetudo communiter admissa firmatur [5].

---

[1] Cfr. S. Alph., *l. c.*, 1020 ; Génicot, 439 ; Salmanticenses, *l. c*, 50 ; Alberti I., *De ieiunio*, n. 7.

[2] Cfr. Génicot [10], *l. c.* 439.

[3] Cfr. Salmantic., *l. c.*, 58 sq.

[4] Cfr. Salmantic., *l. c.*, 52 et 56 et sq. ; Génicot, *l. c.*, I, 439 ; S. Alph., *l. c.*, 1019 ; Alberti, *l. c.* 10 ; Ferreres [10], *l. c.* I, n. 606.

[5] Cfr. S. Alph., n. 1024 et sq. et alios.

b) *Tempus eam sumendi.* - Dicitur collatio seu refectio vespertina seu serotina quia generatim sero fieri solet, et de iure veteri, forte facienda erat; at de iure nunc vigente, tempus eam faciendi non determinatur et proinde etiam mane fieri potest non mutata eius natura, quia, ut videtur, de iure vigente tempus unicae comestionis in diebus ieiunii non cadit amplius sub praecepto (c. 1251, § 2) [1].

c) *Qualitas cibi.* - Circa qualitatem ciborum in collatione vespertina adhibendorum, nihil iure communi statutum est, quam ob rem cibi omne genus per se licere ex iure communi vigenti dicendum est. Hoc autem ius commune a Codice restringitur praecepto servandi circa hoc locorum probatas consuetudines [2].

In hac autem canonis dispositione hoc novi habetur: quod lex vetus Ecclesiae communis quae, saltem probabiliter, cibos esuriales (ad exclusionem scilicet carnis, iuris ex carne et lacticiniorum) in collatione vespertina adhibendos praecipiebat, a Codice ablata est; et proinde ubi nunc cibi esuriales in refectione serotina adhiberi praecipiuntur, hoc non amplius vi legis universalis, sed vi legis seu consuetudinis particularis a lege universali expresse hoc canone approbatae servandum est.

Cui solutioni non obstat responsum praesidis Commissionis Pontificiae pro interpretatione auth. Codicis, non licere nempe diebus ieiunii plusquam semel in die carnibus vesci, quia revera nullibi consuetudo viget bis in die, salva lege ieiunii, carnes comedendi, et insuper, licet alicubi istiusmodi consuetudo vigeret, verum tamen semper esset id non licere generatim [3].

Inutiles proinde videntur quaestiones fieri solitae circa hoc punctum cum unusquisque suae regionis aut provinciae aut dioecesis mores interrogare debeat.

Apud nos [4] in collatione vespertina permittuntur omnes cibi, exceptis carne et lacticiniis. In Hispania prohibentur etiam pisces; in regionibus vero septentrionalibus docent auctores et ova et lac et butyrum etc. huiusmodi permitti. Unusquisque mores suae regionis interroget quibus tuto stare potest, quibusque et alienigenae seu peregrini sese conformare possunt, etsi non tenentur.

Iuxta hodiernam consuetudinem permitti videtur pulmentum

---

[1] Cfr. Alberti, *l. c.*, 30, V; paulo aliter Noldin, *l. c.*, 684.

[2] « Consuetudo hic intelligi nequit proprie dicta consuetudo legitime praescripta... sed designat receptos usus... » Vermeersch, *l. c.*, II, 566.

[3] Cfr, *Monitore ecclesiastico*, ser. IV, v. II (1920) pag. 16.

[4] In Italia et insulis adiacentibus vi decreti S. Officii « *Frequentes pluribus* » 7 Sept. 1906 disciplina circa cibos adhibendos in refectiuncula serotina unificata est de iure; utrum vero haec unificatio et de facto evenerit unusquisque suae regionis aut Provinciae consuetudines videat. Cfr. *Monitore ecclesiastico*, vol. XVIII, pag. 421 et vol. XIX, pag. 34.

(vulgo *minestra*); circa quod notandum est, nunc ut probabile admitti ab auctoribus coctionem cibi non mutare substantiam eius et proinde cibos posse ante coctionem ponderari; quidquid in hac re antiquiores docuerunt [1].

Cum hodie c. 1250 et 1251 quibus abstinentia, etsi cum ieiunio, praecipitur, numquam usum condimentorum ex adipe [2] excludant, in coenula semper haec ut condimenta adhiberi poterunt. Quod de mandato Leonis XIII iam declaraverat S. Poenitentiaria 16 Ianuar. 1834 [3].

Condimentum ex ovis quando haec prohibentur non permittitur; proinde apud nos, licet sero adhiberi possit butyrum et margarina, non permittitur tamen condimentum ex ovis aut ex lacte [4].

d) Quantitas cibi. - Etiam circa quantitatem cibi quo vesci liceat in refectione serotina Codex rem omnino consuetudini locorum remittit. Cui consuetudini unusquisque sese licite et tuta conscientia accommodare potest in defectu legis communis.

De consuetudine octo uncias (uncia aequivalet 28 vel 30 grammis) omnibus omnino permittente, illis non exclusis qui minore quantitate ieiunare possent, auctores passim testantur [5].

Concedunt etiam auctores hanc absolutam et omnibus licitam quantitatem posse ex iuxta causa augeri duabus unciis. Insuper cl. Génicot, *l. c.*, I, 437 haec addit. Si «cui moraliter necessarium esset paululum excedere hanc quantitatem decem unciarum, praesertim tempore quadragesimae, ad ieiunium continuandum, is non esset inquietandus: nam levis ille excessus ieiunium substantialiter non frangit, nec videtur mens Ecclesiae esse, praesertim nostris temporibus, ut nimium coarctentur fideles qui pauci inter multos, ieiunium servant. Attamen si notabiliter illam quantitatem excedere de-

---

[1] Cfr. Génicot [8], I, n. 437; S. Alph., *l. c.*, 1029; Salmantic., *l. c.*, 77 sq.; Alberti, *l. c.*, 9; Ferreres [10], *l. c.*, 615; Antonelli, *Medicina pastoralis*, II, n. 877 sq.

[2] Si fragmenta laridi ad condimentum adhibiti in pulmento remaneant, ea comedi possunt quia condimenti rationem retinent (S. Poenitent. 17 Nov. 1897 ad 1°).

[3] Cfr. *Monitore ecclesiastico*, vol. I (1876) pag. 382.

Nomine condimentorum ex adipe antiquitus solummodo condimenta ex adipe suino intelligi debebant ex responso S. Poenitentiariae 16 Ianuar. 1834. Cfr. *Monitore ecclesiastico*, I (1) pag. 382, n. 18.

Latiorem aliquatenus interpretationem dedit S. C. S. Officii comprehendendi illa denominatione adipes cuiusvis animalis (S. C. S. Off. 1 Maii 1889). Cfr. *Monitore ecclesiastico*, IX (1) pag. 176-177. Butyrum tamen semper excludebatur. Cfr. *Monitore ecclesiastico*, VII (1) pag. 259; S. Poenitent. 10 Mart. 1882.

Hanc disciplinam mitigavit S. C. S. Officii, primo 15 Mart. 1896 dein 7 Sept. 1906 Decret. «*Frequentes pluribus*» quibus adipes cuiusvis animalis, margarina et butyrum aequiparantur. Hoc ius a Codice non fuit mutatum.

[4] Cfr. S. Poenitent. 17 Nov. 1897 ad II.

[5] Cfr. S. Alph., *l. c.*, 1025; Alberti, *l. c.*, n. 9; Noldin, *l. c.*, 683.

berent iustam quidem causam habent excusationis vel dispensationis; ieiunium vero non servant, dum collationem in veram coenam mutant » [1].

Omnes auctores concedunt supradictam quantitatem duplicari posse in pervigilio Nativitatis Domini [2], si sero fiat collatio; alii hoc concedunt etiam in aliis vigiliis at circa hoc alterum videnda est localis consuetudo [3].

303. — 3° *Collatiuncula matutina.* - De hac collatiuncula quae recentioris institutionis est, quae tamen hodie a Codice expresse sicut et vespertina approbatur, haec statui possunt:

a) *Eius liceitas* - Certum est eam permitti ex expressa iuris sanctione omnibus omnino, iis non exceptis qui sine ipsa ieiunare possent. Codex enim, docet collatiunculam matutinam non opponi legi unicae comestionis.

b) *Qualitas cibi.* - Qualitas cibi in hac collatione sumendi ex consuetudine vigenti in variis locis diiudicanda est. Quodsi in loco aliquo consuetudo non vigeat, aut alicubi haec refectiuncula nondum fuerit introducta, cum certo nunc introduci possit circa qualitatem cibi sumendi, idem servari posse videtur quod in serotina servatur, quod et Codex hoc canone insinuare videtur.

In regionibus septentrionalibus usus lacticiniorum [4] admittitur etiam in ista collatiuncula, apud nostrates vero hoc nondum introductum est, licet facilius quam quondam usus lactis in hac collatiuncula concedatur. Qui lacte in hac refectione uteretur apud nos, non legem Ecclesiae universalem sed summum consuetudinem localem violaret (c. 1251, § 1) [5].

---

[1] Cfr. etiam *Monitore ecclesiastico*, v. XI, pag. 33.

[2] Etiam pro hac exceptione aliqui requirunt localem consuetudinem; alii vero de ea loquuntur generali modo, forte quia circa Nativitatis Domini vigiliam consuetudo universalis habetur. Cfr. Arregui [6], n. 447; Ferreres [10], *l. c.*, I, n. 612; et praesertim Noldin, *De praeceptis Ecclesiae*, n. 683, 1, c.

[3] Cfr. Sebastiani, *l. c.*, 358; S. Alph., *l. c.*, 1025 et alios passim.

[4] Pius X concessit Dalmatiae, ut in illa regione liceret omnibus ob stomachi debilitatem lacte cafaeum temperare, aut etiam simplici lacte uti in collatiuncula matutina. Ex quo patet per se, praecisa lege aut consuetudine lac in refectiuncula matutina non repugnare ieiunio. Cfr. Breve « *Romani Pontifices* » 10 Iulii 1911, III.

[5] Quod supra dictum est de usu condimentorum ex adipe in collatione vespertina etiam collatiunculae matutinae applicari posse videtur, pro iis qui loco cafaei aut chocolati panem coctum in parva quantitate cum aqua comedunt; eadem enim est ratio adipes et butyrum adhibendi pro utraque collatiuncula, difficultas nempe oleum habendi qua fit ut condimenta ex adipe aequiparentur oleo. Et re sane vera S. Poenitentiaria interrogata: Utrum sive per Bullam Cruciatae, sive aliam ob causam conceditur indultum pro usu laridi liquefacti, vulgo *strutto*, solo titulo condimenti, si quis ad ieiunium teneatur, eo condimento uti possit in serotina etiam refectione? Respondit: Quoad eos qui ad ieiunium tenentur, licite uti possunt in serotina etiam refectione, condimentis in in-

c) *Quantitas cibi.* - Quantitas autem cibi qui in hac collatiuncula adhiberi potest ex consuetudine dimetienda est. Auctores generatim docent cibum solidum quo in hac refectiuncula uti licet non debere notabiliter excedere duas uncias (60 gr.). Hoc autem conceditur etiam iis qui panem in cafeo lacte temperato sumunt [1].

304. — II. **Disciplina vigens de abstinentia.** - Ius vigens circa abstinentiae legem iam supra ubi de notione abstinentiae sermo fuit explicatum est, cui proinde explicationi, ne eadem repetere cogamur, remittimus.

Hic tantum addimus, in lege abstinentiae, cum de praecepto vere negativo agatur, toties haberi violationem legis quoties etiam eadem die, ea quae lege prohibentur comeduntur, et tot proinde etiam peccata committuntur [2].

305. — III. **Disciplina vigens de ieiunio simul et abstinentia.** - Disciplina vigens circa hanc tertiam a Codice inductam distinctionem recte explicatur si dicatur lege abstinentiae simul et ieiunii duo contineri praecepta quae iisdem normis reguntur quas supra de singulis loquentes explicavimus.

Ceterae autem differentiae et difficultates quae oriri poterunt circa hoc melius patebunt ex iis quae, infra, ubi de peccatis contra has leges agentes, videbimus.

306. — IV. **Peccata contra ieiunium et abstinentiam.** - 1° *Gravitas peccatorum.* - Praeceptum seu lex tum de ieiunio, tum de abstinentia, tum de utroque simul obligat sub gravi. Est omnino certa

---

dulto permissis, *quia illa in indulto olei locum tenent.* S. Poenitentiaria 16 Ianuar. 1834 Quae ratio ab hac *declarativa* responsione allata etiam matutinae refectiunculae applicari potest. Insuper licet canon 1251, § 1 circa ciborum qualitatem et quantitatem servandas doceat locales consuetudines, nullam tamen restrictionem ponit circa usum condimentorum ex adipe. Cfr. etiam Ferreres, *Institutiones canonicae,* vol. II, n. 181 ubi hoc statuit principium circa usum condimentorum : « Condimenta iam sunt licita, quia ex quo permissa sunt locum olei habent ». Aliter *Monitore ecclesiastico,* vol. XX, pag. 131, n. 19.

Immo Génicot, videtur generatim permittere omnibus, praescindendo a consuetudine sesqui-unciam lactis, cum dimidia uncia panis ; aut cafaeum parva lactis quantitate temperatum cum duabus fere unciis panis aut similia. Cfr. Génicot [8], *l. c.*, I, n. 437. Item Noldin, in novissima (15) editione haec habet: « Ad ientaculum ex universali consuetudine sumi potest cafea, thea, chocolatum, cum modicis lacte et panis frustulo ; sed in parva quantitate tantum, quae scilicet quoad cibum nutritivum duas uncias seu circiter 60 gramma non excedat (Noldin, *l. c.*, n. 683, *a*).

[1] Alberti, *l. c.*, 8; Génicot [8], *l. c.*, 437; Arregui [5], *l. c.*, 447. Si quis immemor ieiunii mane more consueto ientaverit, probabilius tenetur sero a vespertina coenula abstinere aut id sumere tantummodo quod ei in matutina licuisset ; alii tamen eum probabiliter docent ad hoc non teneri quia prior illa collatiuncula fuit involuntaria. Génicot [8], *l. c.*, I, 441.

[2] Cfr. Bassaeus, *l. c.*, n. 10.

et tenenda sententia post condemnationem propositionis 23 ab Alexandro VII factam [1]. Contrariam opinionem sustinuerunt antiquiores quidam auctores quorum opinio post condemnationem citatae propositionis amplius sustineri nequit [2].

2° *Parvitas materiae.* - Attamen sicut et aliae leges ecclesiasticae etiam istae parvitatem materiae admittunt.

a) Et primo circa ieiunii legem, parvitatem materiae quae a gravi, non a levi, peccato excuset theologi alii aliter determinant. Communiter non habetur materia gravis quantitas duarum unciarum cibi die ieiunii liciti ; alii hanc quantitatem extendunt et limitant dummodo non attingantur quatuor unciae; Noldin cui alii non contradicunt, materiam gravem habet solummodo excessum quatuor unciarum [3]. Hoc tamen etiam nunc non videtur admittendum si quatuor unciae ciborum non sint ex iis quae in refectiunculis serotina et matutina sumi possunt ; ex iis enim si duae unciae excedantur materia gravis iam esse videtur [4].

Licet hodie ieiunium consistat exclusive in lege unicae comestionis per diem sumendae, potest tamen etiam de iure vigenti contra legem ieiunii et quidem graviter peccari, si de materia gravi agatur, consuetudines locales circa quantitatem et qualitatem cibi liciti in collatiunculis vespertina et matutina non observando (c. 1250, 1251, § 1). Peccatum autem circa qualitatem cibi sumendi censetur communiter grave si extra prandium seu unicam comestionem duae unciae carnis attingantur vel saltem si excedantur [5]. Aliquid amplius concedunt auctores, si de lacticiniis aut ovibus agatur, quia ista minus principaliter prohibentur et tunc quantitatem quatuor unciarum ad peccatum grave requirunt [6].

Peccatum e contra censetur grave contra quantitatem si quatuor unciae praeter octo omnibus permissas excedantur [7].

b) *In abstinentia.* - Parvitas materiae in abstinentiae lege severius iudicatur ab auctoribus praesertim antiquioribus. Omissis severissimis sententiis quae octavam partem unciae ex carne sufficientem ad peccatum grave docebant, hodie retineri potest materiam gravem esse duas uncias carnis aut etiam excessus duarum unciarum [8].

---

1 Cfr. Denzinger-Bannwart, *Enchiridion symbolorum et definitionum*, n. 1123.

2 Cfr. Salmanticens., *l. c.*, 11 et sq.

3 Cfr. Noldin, *Summa theologiae moralis. De praeceptis*, n. 678, 3 ; Génicot, *l. c.*, I, n. 440; S. Alph., *l. c.*, 1025 ; Alberti, *l. c.*, n. 30.

4 Cfr. Noldin, *l. c.*, 663; Alberti, *l. c.*, 30, II.

5 Génicot, *l. c.*, 443, III; Alberti, *l. c.*, 30, II.

6 Génicot [3], *l. c.*, 443, III.

7 Noldin, *l. c.*, 678, 3.

8 Cfr. Génicot, *l. c.*, 443, III; Salmanticens., *l. c.*, 16 et sq.; Alberti, *l. c.*, 30, II.

c) In utroque simul. - Parvitas materiae in diebus quibus utrumque, abstinentia simul et ieiunium, praecipiuntur, aestimanda est iuxta ea quae de singulis his duobus praeceptis diximus.

3° *Peccatorum enumeratio.* - Post ea quae hucusque diximus, iam facile erit iudicare de gravitate et numero peccatorum contra praecepta ieiunii et abstinentiae.

a) Peccata contra ieiunium. - Graviter contra ieiunii legem peccant:

α) Qui duas plenas refectiones eodem die ieiunii sumunt (c. 1250).

β) Qui notabiliter excedunt quantitatem a consuetudine locali permissam in refectione serotina (c. 1251, § 1).

γ) Qui quantitatem permissam in collatione matutina notabiliter excedunt (c. 1251, § 1). Quantitas iuxta superius dicta dimetienda est.

δ) Qui sive in serotina sive in matutina refectione carnes aut cibos consuetudine locali prohibitos in quantitate notabili iuxta superius dicta, comedunt.

ε) Qui extra prandium et duas refectiunculas per diem ieiunii quatuor uncias cibi cuiuslibet, licet temporibus diversis sumat et excedat [1].

Alii omnes casus aut sub his enumeratis cadunt aut culpam tantummodo venialem continent.

b) Peccata contra abstinentiae legem. - Contra legem abstinentiae graviter peccat:

α) Qui carnes etiam semel in quantitate duas uncias excedente sine iusta causa comedat.

β) Qui carnibus bis aut pluries in die abstinentiae comedit tot gravia peccata committit quot sunt actus moraliter distincti in quibus carnes in magna quantitate (ultra duas uncias) comedit.

Qui iure ex carne semel in die comedit, ex hoc tantummodo non videtur graviter peccare, quia de materia levi agitur.

c) Peccata contra abstinentiam et ieiunium. - Cum de iure vigente lex ieiunii simul et abstinentiae duo omnino distincta praecepta constituat, in numeratione peccatorum contra ipsam omnino applicanda sunt ea quae separatim dicuntur de singulis.

307. — V. **Subiectum legis ieiunii et abstinentiae.** - 1° *De ieiunio.* - «Lege ieiunii adstringuntur omnes ab expleto vicesimo primo aetatis anno ad inceptum sexagesimum» (c. 1254, § 2).

Circa quam canonis paragraphum haec notanda:

---

[1] Cfr. Alberti, 30, I; Génicot, *l. c.*, 440; Noldin, *l. c.*, 678, 3.

a) Dicitur: *adstringuntur lege ieiunii.* - Idest, unicae comestionis [1], quando unice ieiunium praecipitur, exclusa abstinentia; quod si utrumque simul praecipiatur tunc, et abstinentia ipsos adstringi evidens est.

b) Dicitur: *adstringuntur omnes ab expleto vicesimo primo aetatis anno;* iuniores proinde sicut et senes lege ieiunii non adstringuntur licet robustissimi sint, ordinarie enim cibo ampliori tales indigent et casus extraordinarios lex communis non respicit.

Vicesimus primus aetatis annus tunc solum completus censendus est, cum die anniversaria nativitatis complete transacta est, seu a media nocte diei sequentis, non computata die natalitia, quia terminus a quo in casu non coincidit cum initio diei. Quod quidem probabile habebant antiqui at nunc certum esse videtur, ex c. 34, § 3, 3° [2].

c) Dicitur tandem: *adstringuntur omnes ad inceptum sexagesimum.* - Ex quibus verbis difficilius nunc admitti poterit, ut probabilis, opinio Sanchez et aliorum qui docebant mulieres, etsi robustas, a ieiunio a quinquagesimo anno completo deobligari, quia Codex hanc exceptionem non memorat, dum e contra expresse loquitur de senibus generali modo [3]. Attamen mulieres quinquagenariae, non quidem generali modo, aut ratione aetatis, sed ratione debilitatis aut maioris necessariae sustentationis, facilius quam aliae, etiam nunc, excusari poterunt. Iuvenes vero usque ad praefinitum tempus et senes sexaginta annorum, hodie, non solum excusantur, sed ipsa lege excluduntur seu non comprehenduntur [4].

d) Haeretici quamvis de iure legibus ecclesiasticis ligentur, et proinde etiam hoc de iure teneri possint sicut et sequenti abstinentiae lege, tamen ex benignitate Ecclesiae hac lege non ligari videntur si in secta haeretica nati et educati fuerint [5].

308. — 2° *De abstinentia.* - « Abstinentiae lege tenentur omnes qui septimum aetatis annum expleverint » (c. 1254, § 1). Idest:

a) *Abstinentiae lege tenentur* seu tenentur abstinere ab usu carnis et ab usu iuris ex carne, diverso tamen modo computando ubi de parvitate materiae agitur, ut supra vidimus.

---

[1] Hoc etiam valere videtur pro illis regulis et constitutionibus Ordinum religiosorum in quibus simpliciter de ieiunio sermo est, nulla determinatione formae ieiunandi facta, quia ibi supponitur ieiunium servandum esse in forma ab Ecclesia determinata, quae forma nostris diebus abstinentiam non amplius comprehendit.

[2] Cfr. Génicot [8], *l. c.*, 441; I. Lacau, *De tempore,* n. 33 et 43.

[3] Vermeersch, *Summa novi iuris,* n. 404; *Epitome iuris canonici,* t. II, n. 570.

[4] Cfr. etiam Ferreres [10], *Compendium theologiae moralis,* I, n. 619.

[5] Cfr. Arregui [5], *Summarium theologiae moralis,* n. 58.

b) *Qui septimum aetatis annum expleverint.* - Ex verbis Codicis putaverim omnes qui septimum aetatis annum expleverunt licet usu rationis carentes, lege abstinentiae teneri; Codex enim loquitur generatim de omnibus qui septimum aetatis annum expleverunt. Nihilo tamen minus a generali principio (c. 12), quo septennio maiores legibus ecclesiasticis non comprehenduntur, si usu rationis careant, recedendum non esse puto, et in canone hoc tantummodo praesumptionem iuris statui de adepto rationis usu ab iis qui septimum aetatis annum expleverint [1].

309. — 3° *De ieiunio simul et abstinentia.* - Diebus quibus utrumque praecipitur ieiunium nempe et abstinentia, cum utrumque praeceptum sit nunc omnino divisibile, ieiunio tenebuntur ii quos supra diximus eodem teneri; abstinentia pariter tenebuntur qui abstinentia tenentur ex supradictis. Eadem igitur principia valent quae de singulis praeceptis separatim sumptis supra retulimus [2].

310. — VI. **Causae excusantes.** - Causas, quas late excusantes vocant, ad tres species reducimus, nempe ad *causas eximentes*, ad *causas impedientes* seu *stricte excusantes* et *ad suspendentes*.

Exemptio a lege est subtractio subditi a lege, ita ut subditus iam cesset esse subditus; e. g. si quis exeat e territorio, ubi aliqua lex localis obligat.

Excusatio est liberatio a legis observantia pro illo qui habitualiter manet legi subiectus. Ita ille qui grave aliquod incommodum patitur in observanda lege, a legis positivae observantia excusatur [3]. Suspensio vero legis est cessatio obligationis legis pro aliquo speciali casu modo generali facta. Suspensio haec obligationis vocatur a Codice cessatio legis (c. 1252, § 4) [4].

De legum cessatione nulla est difficultas, nunquam enim leges cessant, sensu exposito, nisi expresse ipsa lege id dicatur. Circa exemptionem vero, et excusationem a lege quaeri potest, utrum quis

---

[1] Cfr. Arregui [5], *l. c.*, 445; Noldin, *l. c.*, 681, 1.

[2] Ideo senes post expletum sexagesimum annum et iuvenes ante vicesimum primum, nisi ex alia ratione excusentur, licet lege ieiunii non teneantur, tenentur tamen lege abstinentiae sive haec unice praecipitur sive una cum ieiunio. Diebus proinde quibus sola lex ieiunii viget, ipsis in pluribus refectionibus carnibus uti licet. Idem dicendum est de iis qui quavis ex causa a ieiunio legitime excusentur aut dispensati sint nisi in dispensatione clausula restrictiva de usu carnium in unica refectione expresse etiam pro non ieiunantibus addatur. Cfr. S. C. S. Officii 31 Mart. 1896; *Monitore ecclesiastico*, vol. VII (2) pag. 18, n. 59 et vol. XII, pag. 219, n. 18; Vermeersch, *Epitome iuris can.*, II, n. 566 et 567, 3.

[3] Maroto, *Institutiones iuris can.*, I, n. 226.

[4] Arregui, *Summarium theologiae moralis*, n. 445.

possit se a lege eximere, cum id possibile est; aut causas excusantes seu impedientes ponere.

Auctores in hac re distinguunt causas impedientes seu excusantes a causis eximentibus; et docent semper cuique fas esse causas eximentes ponere, quia lex obligat subditos, at non obligat generatim, nisi expresse statuatur, ut quis subditus maneat [1].

At nunquam licet causas excusantes directe ponere, sive illae proxime impedientes sint, sive remote; indirecte vero causas excusantes ponere licet quoties ratio proportionate gravis adsit eas ponendi; quod si causae remote tantum sint impedientes, tunc eas ponere semper licet [2].

Auctores diversimode loquuntur de causis excusantibus easque diversimode dividunt. Nos ad tres huiusmodi causas reducimus nempe ad *impossibilitatem*, *ad laborem* et *ad pietatem*. Ex his tribus causis, lato sensu excusantibus, solummodo impotentiam ad proprie dictas causas excusantes referimus, alias vero causas potius eximentes appellamus, et praesertim *laborem*, quem proinde semper suscipere fas est, licet ad legis evitandam obligationem fiat, quia revera « in tali casu non intervenit fraus, sed fuga quaedam obligationis quae non sufficit ad causandum peccatum: ut fraudetur autem lex, oportet ut retineat suam vim obligandi, et fiat aliquid tamquam licitum quod tamen sit contra obligationem ipsius » [3].

Ne confusio oriatur, primo de causis a ieiunio deinde de causis ab abstinentia excusantibus agemus.

1° *Causae a ieiunio excusantes.* - A lege ieiunii seu unicae per diem comestionis excusantur:

a) *Ratione impossibilitatis* seu *impotentiae moralis* omnes qui sine gravi incommodo legem ieiunii observare nequeunt. Tales habentur *infirmi*, *convalescentes*, *debiles*.

Excusantur *senes* qui, quia viribus debiles, licet sexagenarii non sint, ieiunium sustinere nequeunt, et maxime mulieres etiam quinquagenariae, nisi forte valde robustae sint [4]. Senes vero sexaginta annorum et adolescentes ante 21 annum completum inter personas excusatas a ieiunio non amplius computandi sunt. Isti lege excludi, non excusari dicendi sunt.

Ratione item impotentiae excusantur a ieiunio *pauperes* qui non

---

[1] Cfr. Maroto, *l. c.*, 228; Noldin, *De principiis*, n. 179.

[2] Maroto, *l. c.*, 233; Salmanticens., *l. c.*, 153.

[3] Bassaeus, *l. c.*, v. *Ieiunium*, II, 7; cfr. tamen Génicot, *l. c.*, 446; Alberti, *l. c.*, 27, v; Noldin, *De praeceptis*, 686, 3, γ.

[4] Cfr. Salmanticens., *l. c.*, 129 sq.; Bassaeus, *l. c.*, n. 6; S. Alph., *l. c.*, 1037, etc. Cfr. quae supra 307, 1, *c.* diximus.

habent alimenta necessaria ad unicam plenam refectionem. Ad congruam autem sufficientem refectionem communiter censent auctores «non sufficere panem in quantavis quantitate, sicut nec etiam fructus, et olera, sed requiri cibos, qui sint maioris nutritionis...: quia cibi praedicti moraliter censentur incongrui, et insufficientes ad completam sustentationem » [1].

Ratione item impotentiae excusantur mulieres *praegnantes* et *lactantes*, etsi robustae sint, quia plurimo et frequenti indigent alimento sibi et infanti necessario [2].

b) *Ratione laboris* a ieiunio excusantur omnes qui in aliquo opere sese exercent quod cum ieiunio incompatibile sit, vel qui artem valde molestam exercent, etiamsi forte absque gravi incommodo ieiunare possint [3].

Labor autem cum ieiunio incompatibilis eximit a ieiunio quamvis sit labor illicitus, licet enim exercens laborem illicitum hoc ipso peccet, non peccat tamen contra legem ieiunii, quia lege ieiunii ille labor non est prohibitus [4].

Sunt labores qui, etiamsi de se non eximant, quia leviores sunt, a lege ieiunii, tamen cum a personis generatim debilioribus exerceantur, eximere dicendi sunt, praesertim si protrahantur aut aliae accedant circumstantiae. Circa quod hoc insuper « notandum hodie propter debilitatem multorum, saltem oppidanorum, valetudinem acrioremque laborem latius applicari posse rationes excusantes quas veteres doctores admittebant » [5].

Hac ratione licet per se non excusentur ratione laboris, excusantur plerumque barbitonsores, scribae, sutores, pictores, sculptores, advocati, iudices, notarii, procuratores, medici, cantores, ancillae et alii similibus vel levioribus operibus vacantes qui *per accidens* tantummodo excusantur seu eximuntur [6].

De quibusdam vero quaerunt auctores singulariter. Iter agentes sive equo, sive curru, sive pedibus iter faciant excusantur si graviter fatigentur. « Quantum autem debeat esse iter pedibus, quantum equo, quantum curru ut censeatur causare gravem defatigationem, ut sic itinerans excusetur a ieiunio, non est assignabilis una et certa regula pro omnibus, cum pro diversitate circumstantiarum, perso-

---

[1] Bassaeus, *l. c.*, n. 6; Noldin, *l. c.*, 686, 2.

[2] Cfr. Génicot [8], I, n. 445; Noldin, *l. c.*, 686, 1, *b*.

[3] Génicot [8]; Lehmkuhl, *Theologia moralis*, I, n. 1471; Bassaeus, *l. c.*, n. 7; Noldin, *l. c.*, 686, 3.

[4] Cfr. Bassaeus, *l. c.*, n. 7.

[5] Génicot, *l. c.*, 446.

[6] Cfr. Salmantic., *l. c.*, 139 sq.; Alberti, *l. c.*, 18; Génicot [8], *l. c.*, 446.

narum, viarum, temporum et huiusmodi, aliqui duabus horis peditantes magis fatigentur, deficiant et restauratione alimenti egeant, quam alii quatuor aut sex horis item peditantes, et aliquo equo, vel curru itinerantes tantum fatigentur quantum alii pede itinerantes, et e contra... Semper tamen et ab omnibus prae oculis habenda est propositio 31 inter merito damnatas ab Alexandro VII...: Excusantur absolute a praecepto ieiunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcunque iter agunt, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant » [1].

Milites [2] a ieiunio excusant auctores aut consuetudines, aut impotentia, praesertim si gubernii expensis aluntur, quod extendunt et ad officiales [3].

Excusantur item magistri et scholares [4] si per plures diei horas lectionibus dandis vel accipiendis incumbant ; immo magistri excusantur etsi per unam diei horam doceant, si ad lectionem parandam magnum laborem sustinere debent [5].

Circa officiales reipublicae notanda est sequens propositio quae est 30 ex damnatis ab Alex. VII 18 Mart. 1666: « Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione ieiunii, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum ieiunio » [6].

c) Ratione pietatis a ieiunii lege excusantur omnes qui alicui operi ad religionem aut ad misericordiam spectanti incumbunt, quod opus nisi cum magno incommodo cum ieiunio consistere nequit. Extendunt probabiliter auctores principium etiam ad illos qui talibus operibus non ex aliqua sua vel aliorum necessitate sed ex mera voluntate incumbunt [7].

Hac igitur ratione excusantur *concionatores* quotidie, aut ter quaterve in hebdomada concionantes ; concionantes [8] per annum diebus festis excusantur pridie et die concionis; at id restringendum est pro

---

[1] Cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Ieiunium*, art. II, n. 28; Denzinger-Bannwart, *l. c.*, n. 1131.

[2] S. Congr. S. Officii Archiepiscopum Viennensem indulta poscentem pro militibus circa ieiunium et abstinentiam remisit pro ieiunio ad probatos auctores qui milites sive in castris sive in praesidiis eximunt et dispensationem petitam concessit circa abstinentiam. S. C. S. Officii 7 Sept. 1900.

[3] Cfr. Alberti, *l. c.*, 22; Salmanticenses, *l. c.*, 141; S. Alph., *l. c.*, 1034.

[4] De studentibus haec habet cl. Antonelli, *Medicina pastoralis*, ed. post Cod., vol. II, n. 886: « Excusantur studentes, qui vere student, omnes illi, qui seriis studiis incumbunt, cum applicatio diuturna mentis valde debilitet systema nerveum, praesertim cerebrum, et digestiones reddat lentas et difficiles ».

[5] Cfr. Alberti, *l. c.*, 20; Génicot, *l. c.*, 447.

[6] Denzinger-Bannwart, *l. c.*, n. 1130.

[7] Salmanticens., *l. c.*, 142; Bassaeus, *l. c.*, n. 9.

[8] Alii auctores hos similiter excusant sed ex ratione maioris boni, vel simpliciter ratione laboris. Cfr. Génicot [8], *l. c.*, n. 447; Lehmkuhl, *l. c.*, n. 1471. Qui tamen severiorem pro concionatoribus opinionem tenent.

iis, qui semel in hebdomada praedicant, ad eos qui sic concione fatigantur, ut commode ieiunare nequeant [1].

Ratione pietatis excusantur *infirmis* in magnis hospitalibus *ministrantes* licet id pietate, non mercede conducti faciant; item infirmarii in monasteriis, item infirmis tota nocte assistentes [2].

Excusantur *peregrini* voluntarii, qui peregrinando ieiunare nequeunt, quia peregrinatio, religionis causa suscepta, melior et maioris meriti est quam ieiunium [3].

Et generatim de omnibus operibus pietatis, religionis et misericordiae affirmari potest haec opera non esse omittenda ut ieiunium servetur quia si « sit tanta abstinentia, quod homo ab operibus utilioribus impediatur, quamvis ad ea de necessitate non teneatur, indiscretum est ieiunium, etsi non sit illicitum » [4].

311. — 2° *Causae ab abstinentiae lege excusantes.* - Generatim maior causa requiritur ut quis ab abstinentia excusetur quam ab ieiunio, quia, cum lex ieiunii maioris sit difficultatis quam lex abstinentiae, eo facilius causa excusans ab eo haberi potest quam ab ista. Sunt tamen casus in quibus datur excusatio ab abstinentia et non a ieiunio, sicut e contra sunt casus in quibus datur excusatio a ieiunio et non ab abstinentia. Potest enim grave incommodum haberi in uno servando, et non in altero, et e contra.

Omnes autem causas excusantes ab abstinentia, si excipias dispensationem et consuetudinem, quae proprie causae excusantes non sunt, ad impotentiam moralem reducimus; seu tunc tantummodo aliquem dicimus excusari ab abstinentia, cum eam sine gravi incommodo servare non potest.

Generale igitur principium hoc esto: Lex abstinentiae non obligat cum gravi incommodo; seu, grave incommodum quod quis sustinere debeat in observatione legis abstinentiae impotentiam moralem ad eam observandam inducit et proinde ab ea excusat [5].

Ideo ratione imponentiae moralis a lege abstinentiae excusantur *infirmi*, *convalescentes* et *debiles*, ut supra de ieiunio vidimus; circa quos tamen hoc advertendum, quod si incommodum in servanda lege abstinentiae non habeatur, excusatio ab ipsa non datur, licet habeatur pro ieiunio. Item excusantur mulieres *praegnantes* et *lactantes* prae-

---

[1] Bassaeus, *l. c.*, 9; Ferraris, *l. c.*, art. II, 34 ubi paulo severius de concionatoribus loquitur. Alberti, 19; Salmant., *l. c.*, 149; cfr. etiam Noldin, *l. c.*, 686, 4.

[2] Salmantic., *l. c.*, 143; Alberti, *l. c.*, 27, I.

[3] Salmantic., *l. c.*, 144; Alberti, *l. c.*, 27, VI; Bassaeus, *l. c.*, 9.

[4] S. Thomas, In 4, Dist. 15, q. 3, art. 1, q. 2 ad 2; cfr. S. Alph., *l. c.*, 1048.

[5] Génicot, *l. c.*, 449.

sertim priores, si carnes appetant [1]. Excusantur *pauperes* qui non habeant nisi carnes et panem, licet panem in quantitate sufficienti habeant; alii id extendunt etiam ad pauperes, qui a petenda eleemosyna, prae verecundia abstinent. Immo alii extendunt ad pauperes qui pro die alios etiam cibos habeant. Attamen hoc restringendum puto ad casum quo, inopinato, die abstinentiae cibi prohibiti habeantur qui pro sequenti die non prohibito, servari non possint [2].

Utrum autem simplex ratio ne cibi ex carne pereant sit ratio sufficiens ad excusandum a lege abstinentiae, cum distinctione respondendum puto.

Si de familia paupere vel fere paupere quae quotidianis lucris cibis vescitur in sudore vultus, dummodo cibos prohibitos in fraudem legis non reservet, sed casu aut necessitate adhibendos habeat, ratio ista ne cibi huiusmodi pereant ac alii cum gravi incommodo emendi sint, causa sufficiens ad excusandum videtur, licet familia non sit adeo pauper, ut non possit alios cibos emere et his utens aliquid pecuniae reservet, pro necessitatibus futuris. Idque aequitas naturalis suadere videtur.

Si vero de familia divite quae facile et sine ullo incommodo aliis cibis uti potest agitur, tunc severius res diiudicanda videtur; et cibi prohibiti in casu aut dari pauperibus aut ad alios usus adhiberi poterunt [3].

Excusantur *uxor*, *filii*, *famuli* [4] qui a patrefamilias coguntur carnes manducare [5].

Excusatur *hospes* si praeter intentionem cibos die abstinentiae illicitos paratos inveniat [6].

Si, instante hora prandii, cibis e carne iam paratis, abstinentiae lex eo die vigere cognoscatur, et sine magno incommodo, quod facile aderit in magnis familiis, aliud prandium parari nequeat [7].

---

[1] Bassaeus, *l. c.*, 6; Génicot, *l. c.*, n. 449; Alberti, *l. c.*, 24; P. Hilarius a Sexten, *Compendium theologiae mor.*, II, 5, 25; Noldin, *l. c.*, 676, *b*.

[2] Bassaeus, *l. c.*, 6; Génicot [8], *l. c.*, 449; Alberti, *l. c.*, 23; et etiam Noldin, *l. c.*, 676, *a*.

[3] Cfr. Noldin, *l. c.*, 676, *a*.

[4] S. Poenitentiaria 12 Ianuarii 1734 declaravit posse personis, quae sunt in potestate patris familias, cui facta est legitima facultas edendi carnes, permitti uti cibis patrifamilias indultis, adiecta conditione de unica comestione in die, iis, qui ieiunare tenentur. Quo tamen responso S. Poenitentiaria non declaravit dispensationes concessas capiti familiae, extendi ad totam familiam, sed tantum dedit directiones pro confessariis in actu practico circa eos, qui sub potestate sunt, et debent vesci cibis a parentibus datis. Ex qua declaratione patet rationem permissionis non esse indultum patrisfamilias, sed impotentiam in qua versantur filiifamilias observandi praeceptum. Cfr. *Monitore ecclesiastico*, I (1) pag. 381.

[5] S. Poenit. 27 Maii 1863; Alberti, *l. c.*, 17; Génicot [8], *l. c.*, 449; Noldin, *l. c.* 676, *d*.

[6] Génicot [8], *l. c.*, 449; Alberti, *l. c.*, 17, IX; Noldin, *l. c.*, 676, *d*. γ.

[7] Génicot [8], *l. c.*, 449; Alberti, *l. c.*, 17, X.

Excusantur generatim *milites* impensis gubernii ali solitis, et *officiales* parsimoniae causa communi mensa utentes [1].

Excusantur *operarii* laboribus arduis addicti, qui nisi cibis solidioribus alantur, sufficienter sustentari nequeant [2].

Excusantur *viatores*, qui dum alicubi sistunt ad comedendum, cibos paratos non inveniunt nisi prohibitos [3].

312. — 3° *Causae excusantes a lege ieiunii et abstinentiae simul.* Ex iis, quae supra diximus, constat quaedam excusare a lege ieiunii quae a lege abstinentiae non excusant et e contra; quaedam vero esse quae ab utroque excusant. Si igitur causa ab utroque excusans habeatur, nec lex ieiunii nec lex abstinentiae, etiam quando simul feruntur, obligabit; si vero causa ab alterutro tantum excusans adsit, tunc illa pro qua causa excusans non habetur, obligationem retinebit.

Hoc insuper notandum est legem ieiunii indivisibilem esse et proinde causam excusantem a toto ieiunio excusare, ita ut si quis non possit partialiter servare ieiunium ad nihil teneatur; abstinentiae autem legem esse aliquid prorsus divisibile, ita ut quis possit excusari ab abstinentia pro una refectione et non pro altera: e. g. ille qui, instante prandio, invenit paratos cibos prohibitos, tunc si alii cibi desint potest cibis prohibitis uti; at coenare tenetur cibis licitis. Haec ex hucusque dictis profluunt.

313. — 4° *Suspensio legis ieiunii et abstinentiae.* - « Diebus dominicis vel festis de praecepto lex abstinentiae, vel abstinentiae et ieiunii, vel ieiunii tantum cessat, excepto festo tempore Quadragesimae, nec pervigilia anticipantur; item cessat Sabbato Sancto post meridiem » (c. 1252, § 4).

Codex hoc can. hac paragr. de cessatione legis pro casu particulari seu de suspensione loquitur; circa quod adnotamus:

a) In prima Codicis promulgatione non habebantur illa verba, *excepto festo tempore Quadragesimae*, quae ex litteris Secretariae Status 17 Octobr. 1917, addita sunt. At cum illa verba hac paragrapho interiecta innuerent verba paragraphi tertii etiam de diebus dominicis intelligenda esse, ita ut diebus dominicis Quadragesimae ieiunandum esset, alia declaratione Secretariae Status (1° Dec. 1917) opus fuit ad rectam prioris declarationis exegesim [4].

b) Dicitur *diebus dominicis* in quo nihil novi circa ieiunium ha-

---

[1] Alberti, *l. c.*, 20; Génicot [8], *l. c.*, 449.
[2] Génicot, *l. c.*, 449; Noldin, *l. c.*, 676, *c.*
[3] Alberti, *l. c.*, 25; P. Hilarius, *l. c.*; Noldin, *l. c.*, 676, *d*, β.
[4] Cfr. Vermeersch, *Summa novi iuris*, n. 493; *Epitome iuris canonici*, n. 568.

betur. Circa legem vero abstinentiae nova omnino disciplina statuitur qua lex abstinentiae his diebus Quadragesimae non amplius obligat.

c) Dicitur dein *festis de praecepto:* privilegium hoc eximendi nempe a ieiunio et ab abstinentia ex iure veteri, uni festo Nativitatis Domini agnoscebatur ex c. 43, X, III, 46; nunc vero omnibus festis de praecepto extra Quadragesimam occurrentibus; unde etiam circa hoc ius vetus emollitum est.

d) Item nova mitigatio quae ante Codicem nunquam viguit est illa qua in posterum pervigilia festorum non anticipabuntur nisi in officio liturgico et missa.

e) Ultima verba paragraphi *lex ieiunii item cessat Sabbato Sancto post meridiem* difficultatem facere possunt, quia lex ieiunii, cum sit aliquid indivisibile, non potest concipi quod obliget mane et non post meridiem. Lex enim ieiunii est lex unicae comestionis (c. 1251, § 1) per diem, et dies ex iure vigente a media nocte ad mediam noctem supputatur; si igitur intra tale tempus fas est plures refectiones sumere iam de ieiunio actum est. Et revera ista difficultas talis videtur roboris ut dicendum sit die illa ordinarium ieiunium non vigere; sed exceptionem a regula generali haberi similem illi quae ex universali consuetudine iam ante Codicem in vigilia Nativitatis Domini pro refectiuncula vespertina vigebat. Lubet hic referre quae circa hoc habet cl. Vermeersch: «Tertiae gratiae de Sabbato Sancto, prorsus novae is erit usus rationabilis, ut dicas Sabbato Sancto toto mane, more consueto, ieiunandum esse ita ut solum frustulum permittatur; a transacta meridie autem, idest post pulsatam horam duodecimam, ab inchoato ieiunio et abstinentia cessari posse. Non itaque licebit ista die, plenam refectionem, quasi unicam permissam, mane sumere. Ut aliis utamur verbis: lex non est ieiunii servandi per dimidium diem; sed facultas facta est finiendi, a meridie, ieiunium (cum abstinentia) quod totum diem per se afficiebat» [1].

f) Si tamen dies festi de praecepto ex iure particulari ad dominicam sequentem transferantur, lex ieiunii aut abstinentiae non cessabit, quia revera pro ipsis non verificatur clausula «*diebus festis de praecepto*». Commissio pont. pro interpret. Codicis die 17 Februarii 1918.

314. — VII. **Catalogi dierum ieiunii et abstinentiae.** - Iuxta triplicem distinctionem clare a Codice propositam circa hanc materiam triplicem pariter ponimus catalogum dierum ieiunii et abstinentiae.

---

[1] Vermeersch, *Summa novi iuris*, n. 493; in *Epitome* vero t. II, n. 568 haec habet: «Si, ob iustam causam, prandium anticipes, servanda erit in isto prandio abstinentia».

1° *Dies abstinentiae.* - « Lex solius abstinentiae servanda est singulis sextis feriis » (c. 1252, § 1).

Ius vetus in hoc puncto mitigatum est, et lex solius abstinentiae valde reducta. Ante Codicem enim ex iure communi abstinentiae lex observanda erat non tantum singulis feriis sextis, sed et omnibus dominicis Quadragesimae, et probabiliter etiam singulis sabbatis totius anni (nisi contraria alicubi vigeret consuetudo) [1]. Si feria sexta festum de praecepto occurrat, cessat eo anno lex abstinentiae excepto festo tempore Quadragesimae (c. 1252, § 4).

315. — 2° *Dies abstinentiae simul et ieiunii.* - « Lex abstinentiae simul et ieiunii servanda est feria quarta Cinerum, feriis sextis et sabbatis Quadragesimae et feriis Quatuor Temporum, pervigiliis Pentecostes, Deiparae in caelum assumptae, Omnium Sanctorum et Nativitatis Domini » (c. 1252, § 2).

Etiam circa hoc ius vetus mitigatum est. Nam praeter dies supra relatos ante Codicem servanda erat utraque lex ieiunii et abstinentiae in pervigilio SS. Apost. Petri et Pauli et insuper ex iure particulari singulis feriis sextis et sabbatis adventus, nec non in vigiliis S. Ioannis Baptistae et Patroni [2].

Qui iure communi vigebant dies ieiunii et abstinentiae et a Codice, qui hanc materiam ordinavit, non amplius afferuntur, certo ut abrogati habendi sunt vi can. 6, 1°. At etiam qui iure particulari (exclusis ieiuniis ex voto personae physicae aut moralis) vigebant vi eiusdem canonis abrogatos fuisse tenendum est, nec potuisse ab Ordinariis locorum retineri per legem, cum haec materia vi canonis 1244, § 2 ipsis subtracta sit [3].

316. — 3° *Dies ieiunii.* - « Lex solius ieiunii servanda est reliquis omnibus Quadragesimae diebus » (c. 1252, § 3) [4].

---

[1] Cfr. Génicot, *l. c.*, 436; Wernz, *l. c.*, 424.

[2] Cfr. Decret. S. Inquisit. « *Frequentes pluribus* » 7 Sept. 1906; Wernz, *l. c.*, 420 in nota 57; Alberti, *l. c.*, 2; Génicot, *l. c.*, 436.

[3] Cfr. etiam responsum Commissionis pro interpret. Cod. 3 Ianuar. 1918 ad II. *Monitore ecclesiastico*, ser. III, vol. X, pag. 112.

[4] Lex solius ieiunii viget etiam die quae praecedit consecrationem ecclesiae, pro Episcopo et iis qui petunt ecclesiam sibi consecrari (c. 1166, § 2).

Item ieiunii lex adiicitur etiam ut conditio ad lucrandam indulgentiam iubilaei et tunc lex ieiunii obligat etiam illos qui alias essent excusati, si iubilaeum lucrari voluerint. Hac occasione si ieiunium simpliciter praecipiatur non erit servanda abstinentia sicut et de aliis ieiuniis. Huiusmodi ieiunium debet esse distinctum a ieiunio iam praecepto ab Ecclesia (c. 932); cfr. Fanfani, *De indulgentiis* (1919) pag. 62; aliquando tamen S. Sedes concedit huic ieiunio satisfieri posse per ieiunium iam alias praeceptum. Cfr. S. Poenitent. 25 Mart. 1881 ad I apud *Monitore ecclesiastico*, II (3) pag. 20.

Hoc prorsus novum est; iure enim anteriori nulla habebatur dies qua ieiunium separatim ab abstinentia obligaret nisi ex indultis specialibus singulis annis concedi solitis: et omnes dies Quadragesimae specialis abstinentiae (lacticiniis et ovis exclusis) lege tenebantur. Ex quo patet quam mitigationem ius habuerit.

Quod autem dicitur a Codice *reliquis omnibus Quadragesimae diebus*, intelligendum est ad exclusionem dierum dominicarum et eorum quibus ieiunium simul et abstinentia praecipitur, de quibus supra [1].

317. — VIII. **De ieiuniis ex iure particulari et speciali.** - « His canonibus nihil immutatur de indultis particularibus, de votis cuiuslibet personae physicae vel moralis, de constitutionibus ac regulis cuiusvis religionis vel instituti approbati sive virorum sive mulierum in communi viventium etiam sine votis » (c. 1253).

Hoc canone Codex de tribus loquitur quae specialem attentionem merentur, scilicet: De ieiunio ubi particularia indulta vigent; de ieiunii obligatione ex voto cuiuslibet personae orta; tertio de ieiuniis religiosorum. De singulis quaedam dicenda sunt.

318. — 1° *De particularibus indultis circa ieiunium et abstinentiam.* - Indulta sunt exemptiones a lege aliqua communi ad determinatum tempus alicui concessae; quae si ad longius tempus aut in perpetuum concedantur, privilegiis accedunt [2]. His autem indultis, de quibus in canone supra citato, gaudere possunt aut determinata aliqua dioecesis, aut provincia aut etiam regna; eadem quandoque conceduntur directe a S. Sede, quandoque vero mediantibus Ordinariis aut Conciliis particularibus. Interpretanda autem sunt haec indulta ad normas interpretationis legum ordinariarum et privilegiorum quae strictam habent interpretationem (cfr. c. 85).

Specialia autem indulta praeter alia [3] continentur in Bulla Cruciatae, quae in aliquibus regionibus adhuc viget [4].

---

[1] Cfr. Vermeersch, *Summa novi iuris*, n. 493.

[2] Cfr. Wernz, *l. c.*, I, n. 163; Toso, *Ad Codicem iuris canonici commentaria minora* (1921) pag. 8; paulo aliter de indultis loquitur Marotus (*l. c.* I, n. 294) nomine *indultorum* intelligens *facultates* a S. Sede concedi solitas.

[3] Exempla indultorum plurima afferri possunt: cfr. e. g. Indultum a Pio X Episcopis Dalmatiae concessum die 10 Iunii 1911; rescriptum S. C. Concilii 19 Februarii 1851 una cum responso eiusdem S. Congreg. 29 April. 1911 ad Episcopum Auriensem; litteras apostolicas Leonis XIII « *Trans Oceanum* » 18 April. 1897 pro America latina numero 12°; Indultum 1 Ianuarii 1910 pro America latina et Insulis Philippinis, etc.

[4] Cfr. Litteras Benedicti XV « *Ut praesens periculum* » 12 August. 1915, *Acta A. S.* (1915) pag. 557; *Monitore ecclesiastico*, ser. III, vol. VIII, pag. 49 sq.; Arregui, *l. c.*, n. 959 sq.; cfr. etiam S. C. S. Offic. 28 Ianuar. 1906 apud *Monitore ecclesiastico*, vol. XVIII, pag. 354; et vol. XXXIV (1922) pag. 175-181.

Quae illis vel similibus indultis concessa sunt suam vim retinent etiam post Codicem, tum vi generalis dispositionis c. 4 statutae, tum etiam expressa declaratione huius canonis.

Sunt tamen quaedam in Bulla Cruciatae speciatim circa ieiunium et abstinentiam, quae post Codicem indulti vim non amplius retinent, cum Codicis promulgatione iuris communis leges evaserint ut e. g. indultum permiscendi diebus ieiunii cibos exuriales et carnes, etc. Sunt item quaedam quae latiorem in Codice applicationem habent quam vi Bullae Cruciatae. Circa ista autem hoc videtur dicendum: Indulta anteriora, pro parte quae disciplinam mitiorem quam Codex concedit, suam vim retinent etiam post Codicem; pro parte vero quae forte disciplinam severiorem quam Codex statuit vel supponit, vim suam amiserunt, quia ipsa Codicis promulgatione lex illa severior abrogata est, vel eidem derogatum est; ita e. g. si in Bulla Cruciatae pro hispanis conceditur ieiunium pervigilii Nativitatis Domini anticipari sabbato praecedentium Quatuor Temporum, ista anticipatio non erit amplius necessaria anno quo pervigilium in die dominica incidat, quia nunc ex Codice pervigilia in dominica incidentia eo ipso suspenduntur eo anno in eo quod ieiunium et abstinentiam spectat; item, si in ea bulla retinetur ieiunium et abstinentia vigiliae Assumptionis B. M. V., hoc tamen cessat si pervigilium in die dominica incidat [1].

319. — 2° *De ieiuniis ex voto obligantibus.* - Praeterquam lege aliquem posse obligari ad ieiunium et abstinentiam etiam ex voto personali aut mixto patet ex eo quod ieiunium est opus suo opposito melius et proinde eius promissio et observatio est de bono meliori. Triplex autem votum ieiunii distinguere possumus pro diversitate personarum quae illud emittunt: votum personae physicae, votum personae moralis, votum personae religiosae.

a) De voto abstinentiae et ieiunii personae physicae. - Ut quis obligari possit ex voto ad ieiunium aut abstinentiam eaedem omnes conditiones requiruntur quae pro aliorum votorum validitate ex interpretatione doctorum ius canonicum requirit, sive ex parte subiecti, sive ex parte materiae, sive ex parte circumstantiarum quae haberi possint; ut e. g. fiat de bono meliori, non solum absolute, sed etiam relative, ita ut e. g. ieiunii votum non permittatur mulieri praegnanti pro tempore praegnationis et lactationis; ut fiat a persona plene libera etc. [2].

---

[1] Cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Bulla Cruciatae*; *Monitore ecclesiastico*, *l. c.*; Alberti, *l. c.*, n. 10 sq. Quae habet Alberti pro Italis conferenda sunt cum decreto « *Frequentes pluribus* » 7 Sept. 1916, n. 7; cfr. etiam *Monitore ecclesiastico*, vol. XVIII, pag. 418; et vol. XXXIV (1922) pag. 175-181.

[2] Cfr. has conditiones apud Codicem c. 1307 et sq.; Ojetti, *Synopsis*, v. *Votum*; Bassaeus, *l. c.*, v. *Votum*.

Votum autem ieiunii et abstinentiae a persona physica emissum obligare censetur eodem prorsus modo quo lex ecclesiastica obligat, nisi aliud expresse intenderit ille qui votum emisit. Unde iuxta hanc opinionem, quam probabilem habemus, qui vovit ieiunare toto tempore vitae, non censetur obligari infra vicesimum primum et ultra sexagesimum annum, nisi aliter ex intentione voventis constet; quia sicut praeceptum Ecclesiae cessat obligare quando obligatio esset nimis dura, ita etiam votum, cum non plus vovens censendus sit se obligare, quam soleat obligare legislator habens potestatem obligandi; nam legislator intendit obligare subditos quantum rationabiliter obligare potest. Nec obstat quod votum sit emissum pro toto tempore vitae, quia id intelligi debet pro toto illo tempore in quo vovens est capax rationabiliter talis obligationis, ideoque iuxta mensuram obligationis praecepti ecclesiastici [1].

b) *Votum ieiunii et abstinentiae personae moralis.* - Persona moralis, ut hic intelligitur, est unio plurium personarum physicarum quae subiectum obligationum esse possit. Persona moralis hoc sensu intellecta aut simplex aut composita esse potest e. g. paroecia aut dioecesis pluribus paroeciis constans. Nullum dubium esse potest personam moralem obligationem assumere posse ex voto, sicut et personae physicae eam componentes facere possunt, dummodo omnes individui in voti obligationem assumendam consentiant; quod enim singuli singillatim facere possunt, cur non possent simul iuncti facere? Quod si fiat obligatio ieiunii servandi, omnem personam moralem, si excipias pueros et illos omnes qui voti incapaces sunt, ligabit et quidem vi voti a singulis emissi; successores tamen obligati utique erunt obligatione voti, at non vi voti seu ratione voti (c. 1310) quod nunquam emiserunt, sed potius vi legis ecclesiasticae a Superiore vel a consuetudine introductae. Audiatur hac in re cl. Ojetti: « Obligatio voti eum tenet qui vovit, non alios: quare vota emissa a magistratu vel superiore religioso vi voti non obstringunt, ut videtur, universos subditos, multo minus posteros, nisi hi omnes votum ratum habeant. Ratio est quia votum est promissio et lex privata; porro promittere alius pro alio non potest, nec superior potest inducere obligationem legis privatae quae essentialiter ex persona privata est non ex persona publica. Dixi *vi voti:* nam votum emissum a Superiore potest alios tenere, nempe et subditos et posteros ex alio capite, idest ex capite legis latae: sic Romae tenemur ad ieiunium in pervigilio Purificationis, non vi voti quondam emissi, sed vi legis aequivalenter

[1] Bassaeus, *l. c.*, n. 6 ubi citat pro sua sententia Sanchez, Bonacina, Diana, Pasqualigum, Tamburinum, Postel; aliter Salmanticens., *l. c.*, n. 103 sq.

latae et non abrogatae a legitima et competente auctoritate. Attamen lex ista debet esse intra terminos competentiae ipsius Superioris: hinc cum civitas Eporediensis se obstrinxisset publico voto ad servanda nonnulla festa cum vigilia et ad peragendas processiones, et Episcopus votum confirmasset et adiecisset ad ea omnia teneri successores quoque, licet votum non emiserint, Sacra Rituum Congregatio expostulata an ad haec omnia successores tenerentur, saltem vi praecepti, respondit negative (19 Nov. 1650, n. 932); scilicet quia in praesenti disciplina Episcopi non possunt ad haec subditos obligare» [1].

Ex quibus hoc iam sequi videretur, scilicet, per se vi canonis 1252, accedente declaratione *Commissionis* 3 Ian. 1918, etiam ieiunia ex voto obligantia, quatenus posteros obligabant, cessasse, quia eos obligabant non vi voti, sed vi legis particularis; cum tamen Codex, circa ieiunia quae ex voto originem ducunt, specialem canonem habeat, dicendum est illa ieiunia etiam post Codicem retinenda esse tum in sua obligatione, tum in modo ea observandi [2].

Quaeri hic potest utrum voto a communitate laicali e. g. paroeciali aut dioecesana emisso teneantur religiosi etiam exempti intra illud territorium degentes? Ad quod respondent auctores probabiliter ipsos non teneri, quia communitas religiosa exempta est aliquid omnino distinctum a populo et a clero, et proinde nec obligatio a populo aut a clero inducta ipsos tangit, sicut e converso non tangit populum et clerum saecularem obligatio a communitate religiosa assumpta. Aliter tamen dicendum si communitas religiosa in votum a populo emissum consensit [3].

c) De voto ieiunii et abstinentiae in religione emisso. - Sicut et alia vota ita etiam votum ieiunii et abstinentiae in congregatione aliqua religiosa aut etiam in congregatione aliqua sine votis emitti potest. Votum autem huiusmodi, quia ut supponimus, a singulis personis emittitur, voto personae physicae de quo supra aequiparatur et eidem ea quae de votis personae physicae diximus applicanda sunt.

Attamen in interpretatione istorum votorum, maxime in eo quod spectat externum communitatis regimen, magni facienda est interpretatio usualis a consuetudine aut a constitutionibus admissa cui, quamvis severiori, standum est. Ad videndum autem quaenam religiones ieiunium servare ex voto teneantur, ius speciale singularum religionum

---

[1] Cfr. Ojetti, *l. c.*, v. *Votum*, n. 4146. Cfr. etiam Vermeersch, *Epitome iuris can.*, II, n. 569.

[2] Cfr. *Monitore ecclesiastico*, vol. XIX, pag. 321 et sq. ubi fuse de ieiuniis ex voto obligantibus agitur et doctrina in textu proposita sustinetur.

[3] Cfr. Bassaeus, *l. c.*, v. *Ieiunium*, II, n. 6.

videndum est. Ieiunia quae Regula S. P. N. Francisci habet, licet a quibusdam antiquioribus ex voto obligare dicerentur, nostris tamen diebus communiter, docent auctores nec vota esse nec ad instar votorum obligare [1].

320. — 3o *De ieiunio et abstinentia ex regulis et constitutionibus religiosis.* - Ieiunia et abstinentias regula quae, aut constitutiones alicuius Ordinis statuunt, non fuisse a Codice iuris can. modificata idem Codex clare docet.

At sicut ante Codicem plures difficultates et quaestiones fieri poterant de ieiuniis religiosorum ex voto aut ex regula obligantibus, ita etiam post Codicem eaedem difficultates occurrunt. Nos quaedam hic innuimus speciatim ad ieiunia ex regula S. P. N. Francisci et ex nostris Ord. Minor. Cappucc. constitutionibus spectantia, quae analogice ad alios etiam Ordines referri poterunt.

Circa ista ieiunia quaeri igitur potest:

a) Utrum ieiunia ex Regula S. Francisci sint vota aut ex voto obligent? Quaestio ista nec nova nec indifferens est. Aliqui ex antiquioribus ex eo quod fratres in formula professionis his verbis utantur: « Voveo et promitto... servare regulam etc. ... » docuerunt omnia Regulae praecepta esse vota vel ex voto obligare. Quae tamen opinio post c. *Exivi* de V. S. *in Clement.* relicta generatim fuit, quia cum illo capite, in quo clare a votis alia praecepta distinguuntur, difficulter concordari potuit. Insuper iuxta D. Thomam: (2-2, q. 186, IX, ad I) « Ille qui profitetur regulam non vovet servare omnia quae sunt in regula; sed vovet regularem vitam quae essentialiter consistit in tribus praedictis (votis) » ; reliqua vero quae in regula continentur praecepta obligant utique ratione vitae regularis eos qui eidem vitae sunt adscripti, at non ratione voti aut vi voti, sed ratione praecepti in ipsa regula contenti. Et haec altera opinio nostris diebus longe communior est [2].

b) Codex statuit se nihil immutare de regulis et constitutionibus cuiuscumque religionis; ex hoc iam sequitur omnia regulae et constitutionum ieiunia servanda esse sicut ante Codicem.

Quod si regula aut Constitutiones ieiunia praecipiant, at modum ieiunia servandi non contineant, illa ieiunia ad modum ieiuniorum

---

[1] Cfr. *Ephemerides liturgicae*, v. XXX, pag. 58 sq.

[2] Cfr. Kazenberger, *Liber vitae Prooem.*, q. v. infert. 2; Albertum a Buls., *Expositio Regul.*, 927, n. 3; Isid. Trienekens., *Voti e precetti della regola dei Frati Min.*, n. 9 e 10; P. Adolphum a Denderwindeke, *Pium Minoritae vade-mecum*, pag. 24-25; Piat, *l. c.*, I, pag. 295 sq.; cfr. etiam *Monitore ecclesiastico*, vol. XVIII, pag. 419, una cum vol. XIX, pag. 135, n. 14 praesertim in nota et S. C. S. Officii 24 April. 1907.

ecclesiasticorum observanda erunt, quia regula et constitutiones supponuntur se modo ieiunandi Ecclesiae accommodare.

Et quia de iure vigenti ieiunium non comprehendit per se abstinentiam, nec ieiunia a regula forte praecepta simpliciter abstinentiam comprehendere dicenda sunt [1].

---

[1] Cfr. *Analecta Ordinis Minorum Cap.*, vol. VIII, pag. 125; *Acta Ordinis Minorum*, fasc. Febr. 1892; P. Victorium ab Appeltern apud *Ephemerides liturgicas*, 1917, pag. 59 sq.

LAUS DEO

INDEX ANALYTICO-ALPHABETICUS

A

Abbates — ministri benedictionis n. 5-6; Abbat. sepultura n. 138, 174, 210.
Abstinentia — lex abstinentiae n. 297; lex abstinentiae et ieiunii n. 298; historia n. 300; disciplina vigens circa abstinentiam n. 304-306; subiectum legis abstin. n. 308-309; causae excusantes n. 311-312; suspensio legis abstinent. n. 313; catalogus dierum abst. n. 314-315; abstin. lex ex iure particulari n. 318, ex voto n. 319, ex regulis et constitutionibus n. 320.
Administratio — bonorum ecclesiasticorum n. 53-54; sacramentorum in oratoriis n. 73, 80.
Administratores bonorum ecclesiasticorum — quinam n. 55-56; munus n. 56; modus n. 56.
Aediculae coemeteriorum. V. *Oratoria*, vel *Coemeterium*.
Aedificatio — ecclesiarum n. 14-19; oratoriorum n. 78; coemeteriorum n. 152-153.
Altare — an consecrandum cum ecclesia n. 23; alt. fixum in oratorio pubblico n. 72, *d*); alt. notio n. 98; divisio n. 99; altar. historia n. 100; altarium materia, forma et structura n. 101-102, 104; altaris sepulcrum n. 103; ubi erigi valeat altare n. 104; altar. consecratio n. 105-108, 110; alt. exsecratio n. 112-117, 119; alt. violatio n. 117; altarium reductio ad usum profanum n. 118; altar. titulus n. 120; altaris usus n. 121; altare portatile n. 123; quinam alt. portat. privilegio gaudeant n. 124.
Alumni — postulantes et convictores circa funera n. 189, 212.
Annata media — in reparatione eccles. cathedral. n. 64.
Anniversarium — Dedicat. V. *Dedicationem*.
Apostatae — privantur ecclesiast. sepultura n. 258.
Ara portatilis — n. 94.
Ars — in ecclesiis aedificandis n. 16.
Associationes funerum — n. 205, quinam invitandi et a quonam n. 221-222; praeses et minister n. 223, 226; praecedentia in associat. n. 233-234.
Associationes mulierum — in ecclesiis et oratoriis monialium n. 73.
Asylum — V. *ius asyli*.
Autopsia — cadaverum n. 133, 151.

B

Basilica — notio n. 47; divisio n. 48; iura n. 49; basilica Assisiensis n. 50.
Benedictio — notio n. 3, 4, 20; divisio n. 4, 20; historia n. 20; ecclesiarum n. 21; oratoriorum n. 73, 78, 86; coemeteriorum n. 136-145; iteratio benedict. n. 5-8; benedictionis documenta et probatio n. 6-7; benedictio dubia n. 21.
Beneficiatorum funera — n. 175, 211.

C

Cadaverum inhumatio — n. 127-150; exhumatio n. 151; cadav. translatio n. 269, 9; cadav. levatio n. 169.
Calendarium — adhibendum in oratoriis n. 79, 87.

Campanae — notio, historia n. 32; materia n. 33; necessitas, numerus campanarum n. 34; benedictio camp. n. 35; usus camp. n. 36, 228; camp. in oratoriis n. 72.
Campanile — in oratoriis n. 72; an sit immune n. 44.
Candelabra — in altari n. 121.
Canonici — eorum funera n. 211, 175; eorum praecedentia n. 233.
Cantores — qui esse possint in ecclesiis, eorum habitus n. 60.
Capitulum — de eius interventu funeribus n. 229; eius iura crucem ferendi n. 227; praecedentia in funeribus n. 233.
Cappellani confraternit. — deferre possunt stolam n. 226.
Cappuccini — eorum ius crucem ferendi in funeribus n. 227; eorum praecedentia n. 233.
Cardinales — ministri benedictionum n. 5; eorum oratoria n. 84, 94; eorum privil. altaris portatilis n. 124; eorum sepultura n. 138, 173, 209; 191.
Catalogus — festorum n. 295; dierum ieiunii et abstinentiae n. 314.
Catechumeni — eorum funera n. 255.
Cathedralis ecclesia — n. 12; eius titulus n. 24; eius reparatio n. 64.
Clerici — eorum funera n. 211, 175; eorum praecedentia n. 233.
Coemeterium — notio n. 2, 134; divisio n. 135; historia n. 136; coemeteria Status civilis n. 137, 269; benedictio coemet. n. 143-145; violatio n. 146; exsecratio n. 147, 26; reductio ad usum profanum n. 147; reconciliatio n. 148; immunitas n. 149; erectio coemeter. n. 152-153; coemeteriorum oratoria n. 84, 85, 98.
Collatio — vespertina n. 302; matutina n. 303.
Collegiata ecclesia — n. 12; eius reparatio n. 64.
Commissio artistica — n. 16.
Confraternitates — in oratoriis et in ecclesiis religiosarum n. 73; earum ius crucem ferendi n. 227; interventio funeribus n. 232-233.
Congregationes religiosae — an ius habeant ad ecclesiam n. 74; praecedentia n. 233; eorum funera n. 177.
Consecratio — in genere n. 5, 13; consecratio ecclesiarum n. 19-21; consecrationis iteratio n. 26; consecr. oratoriorum n. 73, 78, 86; consecratio altarium n. 105-110.
Consensus Ordinarii — ad consecrationem n. 5; *ad* aedificationem eccles. n. 14; consensus auctoritatis civilis pro ecclesiis aedificandis n. 18.
Consilium fabricae — v. *Fabrica.*
Coronides ligneae — in altaribus n. 121.
Crematio cadaverum — historia, prohibitio et poenae, n. 131-132, 262.
Crux — in altari n. 121; in loco ecclesiae destructae n. 62; in coemeteriis n. 138; in funeribus associandis n. 227, 229, 232, 230.
Cubicula — super vel subtus ecclesiam et oratoria n. 18, 78.

D

Delatio cadaverum — ad coemeteria n. 231; delatio stolae, v. *stola.*
Diaconi — ministri funerum n. 206.
Dies festi — in genere n. 271-275; notio n. 285; divisio n. 286; historia n. 287; ius vigens n. 288-294; festorum catalogus n. 295.
Dies ieiunii et abstinentiae — n. 272-275; notiones n. 296-298; divisio n. 299; historia n. 300; ius vigens n. 301-313; catalogus n. 314-320.
Dispensatio — a diebus festis n. 276-279; a diebus ieiunii et abstinentiae n. 280-282.
Distinctio locorum — in ecclesia n. 52.
Documenta — benedictionis n. 6.
Dominium — oratoriorum n. 75; coemeteriorum n. 142.
Domus — pro ministri sacris n. 18.
Dos — ecclesiae n. 15; oratoriorum n. 73.
Duellum — quod ad sepulturam ecclesiasticam n. 261.

E

Ecclesia — locus sacer n. 2; notio n. 10-11; divisio n. 12; historia n. 12; forma n. 16; ex ligno, ex metallo, ex caemento n. 21; aedificatio n. 14-19; dedicatio et benedictio n. 20-26; violatio et reconciliatio n. 27-31; immunitas n. 37-46; de libero accessu ad ecclesiam n. 51-52; reparatio eccles. n. 62-68; exsecratio ecclesiar. n. 26; ecclesiae munditia n. 31; fabrica ecclesiae n. 57; reductio ad usum profanum n. 62; sepultura in ecclesiis n. 138.

Ecclesia funerans — ex iure ordinario et communi n. 161-170; ecclesia funerans ex iure speciali n. 171-185; ecclesia funerans electiva n. 186-195; ecclesia funerans sepulcri maiorum n. 196-204.

Effectus — dedicationis n. 25; violationis n. 29.

Electio — sepulturae v. *Ecclesia funerans.*

Episcopi — ministri benedictionum n. 5; privilegia eorum circa oratoria n. 94; privileg. altaris portatilis n. 124; eorum sepultura n. 138, 174, 176, 191, 210.

Epitaphia — in coemeteriis n. 140.

Erectio — oratoriorum n. 78; coemeteriorum n. 152-153, 269.

Eucharistiae — asservatio in oratoriis n. 80-81.

Excommunicati — eorum sepultura in ecclesia n. 28; eorum exhumatio n. 268; privantur sepultura n. 259.

Exemptio — locorum sacrorum n. 9.

Exhumatio — cadaverum n. 151; excommunicati n. 268.

Exsecratio — ecclesiarum n. 26; altarium n. 112-119; coemeteriorum n. 147; oratoriorum n. 73.

Exsequiae — v. *Funus* — quando prohibeantur n. 235; ritus n. 236, 237, 238, 240, 241.

F

Fabrica ecclesiae — n. 55-57; in reparatione eccles. n. 64-66; ex iure civili italico n. 58.

Fabricerii — eorum constitutio, officium et amotio n. 57; ex iure italico n. 58.

Famuli religiosorum — quod ad funera n. 179.

Feretrum — quae super ipsum poni possint n. 230.

Festi dies v. *dies festi.*

Fossores — cadaverum n. 61.

Fractio altaris — n. 114, 116.

Functiones sacrae — in ecclesia n. 24; in oratoriis n. 73, 79, 87; in oratorio privato n. 123.

Funerans ecclesia — v. *Ecclesia funerans.*

Funus et funera — in oratoriis n. 73; obligatio ea faciendi n. 155, 157, 158, 159; quando prohibentur n. 235; funerum taxae v. *taxae*; funerum classes n. 245.

G

Grangiae — n. 74.

H

Haeretici — privantur sepultura ecclesiastica n. 258.

Hospitalia — circa funera n. 184, 213.

Hospites religiosorum — quod ad funera n. 180, 212.

Humatio praematura — prohibita n. 150.

I

Ieiunium — servandum in Dedicatione ecclesiae et altaris n. 23, 108; ieiunii notio n. 296, 298; divisio 299; historia 300; ius vigens circa ieiunium n. 301-305; ieiunia ex iure speciali n. 317-320.

Imbalsamatio — n. 133.
Immunitas — notio n. 9, 37; divisio n. 38; historia n. 39; origo n. 40; ambitus n. 41-46; coemeteriorum n. 149; oratoriorum n. 73, 78.
Impuberes — circa electionem sepulturae n. 191.
Index taxarum — pro funeribus n. 245.
Indulgentia — in consecratione ecclesiarum n. 23.
Indulta — oratoriorum domesticorum n. 88-91.
Infantium — sepultura n. 140.
Inservientes ecclesiarum — n. 61.
Inventarium — bonorum ecclesiasticorum n. 56.
Iteratio — benedictionis n. 5; consecrationis n. 26.
Iura funerantis ecclesiae n. 186.
Ius asyli — n. 38-39; quod ad coemeteria n. 149.
Ius funerandi — quis concedere possit n. 189.
Ius patronatus — relate ad electionem sepulturae n. 217.
Ius publicum Ecclesiae — circa coemeteria n. 137; circa tempora sacra n. 273-274; circa sepulturam fidelium n. 128.
Ius tumuli — n. 201.

L

Lapidis primarii — positio pro ecclesia, n. 17; pro oratoriis n. 73.
Laudationes funebres — in coemeteriis n. 140.
Levatio cadaveris — n. 169, 225.
Liber mortuorum — n. 252.
Libertas — in electione sepulturae n. 192.
Loca sacra — n. 1-2.

M

Mappae — altarium n. 121.
Massones — privantur sepultura eccles. n. 258.
Minister — benedictionis et consecrationis n. 5, 22.
— funerum ex iure ordinario et communi n. 206-207; ex iure speciali n. 208-214; pro sepultura electiva n. 215-217; pro sepulcro maiorum n. 218-220; pro defunctis extra patriam n. 240.
Missa — in impositione lapidis primarii n. 17.
— Celebratio in ecclesia non benedicta n. 21; in die consecrationis n. 23; in oratoriis n. 79, 85, 87, 93; in mari n. 94, 124; pro Episcopis defunctis n. 95; in altari non consecrato n. 105; in altari portatili n. 123.
— exsequialis n. 235.
— audienda diebus festis n. 288-292.
Monachi — eorum praecedentia n. 233.
Moniales — quod ad ecclesiam funerantem n. 177; quod ad funerum ministrum n. 212.
Munditia ecclesiae n. 31.
Mutatio tituli altarium n. 120.

N

Novitii — quod ad funera n. 178, 212.

O

Officium — in die Dedicationis n. 23-24; in vigilia Dedicationis n. 23.
Opera prohibita — in diebus festis n. 293.
Operculum — sepulcri reliquiarum n. 116-119.

Oratoria — in genere n. 69-71.
— publica — quid sint n. 72; quo iure regantur n. 73; religiosorum n. 74; dominium eorum n. 75.
— semi-publica, quid sint eorumque species n. 76-77; quo iure regantur n. 78-81; oratoria semi-publica minora n. 81; dominium n. 82; orat. grangiarum et coemeteriorum n. 85.
— privata — eorum notio et species n. 84; quonam iure regantur n. 85-87, 93, 94, 96, 97; eorum indulta n. 88-92.
Ordinarius — minister benedictionis et consecrationis n. 5.

P

Parochorum — funera n. 175.
Patronus — habet onus reparandi ecclesiam n. 65-66; potest eligere sibi sepulturam in ecclesia patronali n. 185, 217.
Peccatores publici — privantur sepultura eccles. n. 263.
Pompa — in funeribus n. 239.
Portio paroecialis — n. 247-251.
Praecedentia — in associatione funebri n. 233-234.
Praefectus apostolicus — habet privilegium altaris port. n. 124.
Praelati nullius — quod ad exsequias n. 95, 138, 174.
Praeses associationis funebris n. 223.
Privatio sepulturae ecclesiasticae. v. *Sepultura.*
Privilegium — regularium circa benedictionem ecclesiarum n. 5; altaris portatilis n. 123-124.
Protonotarii — circa privilegium altaris portatilis n. 124.

Q

Quarta funeralis v. *Portio paroecialis.*

R

Reconciliatio — ecclesiarum n. 29-30; oratoriorum n. 73; coemeteriorum n. 148.
Reductio ad usum profanum — ecclesiarum n. 62; coemeteriorum n. 78; oratoriorum n. 78, 87.
Regales personae — possunt sepeliri in ecclesia n. 138.
Regulares — circa privilegia consecrandi et benedicendi loca sacra n. 5; circa praecedentiam n. 233.
Religiosi — quod ad coemeteria n. 139, 188; quod ad ecclesiam funerantem n. 176-183; quod ad praecedentiam n. 233; quod ad erectionem sepulcri maiorum n. 198; eorum minister funerum n. 212.
Reliquiae — Sanctorum in altari n. 103-104, 115, 119; in consecratione ecclesiarum n. 23.
Reparatio — ecclesiarum n. 62-66; ornamentorum n. 67; ex iure italico n. 68.
Ritus — Dedicationis ecclesiarum n. 23; in funeribus n. 224, 241. v. *Exsequiae.*
Romanus Pontifex — quod ad funera n. 172, 208.

S

Sacrista — n. 59.
Sacristia — n. 18.
Sanatio — benedictionis n. 5.
Schismatici — privantur sepultura eccles. n. 258.
Seminaria — quod ad funera n. 185, 214.
Sepulcrum maiorum — n. 139, 187, 188, 196-203.
Sepultura — ecclesiastica quid n. 125-126; ius vigens quod ad ipsam n. 128; sepulturae ecclesiast. privatio n. 141, 254-267.
Sorores — quod ad funera n. 177, 217.
Stolae — delatio n. 226.
Supputatio temporis — sacri n. 283-284.

T

Taxae — pro funeribus n. 242-245; pro dispensationibus n. 279.
Tempora sacra — Notio, divisio et ius publicum n. 271-273.
Tertiarii — quod ad funera n. 182, 212.
Titulus — ecclesiarum n. 17, 24; oratoriorum n. 72-73; altarium n. 120.
Tumulatio defunctorum — n. 219-220.
Tumuli ius — n. 186, 201.

U

Uxor — an possit eligere sepulturam n. 190, 208.

V

Vectores — cadaverum n. 231.
Venditio — ecclesiarum n. 62.
Vexilla — in funeribus n. 223-232.
Vicarii apostolici — privilegia eorum quod ad exsequias n. 95; quod ad altare portatile n. 124.
Vicarius capitularis — an sit minister consecrationis n. 5.
Vigiliae — in consecratione ecclesiarum et altarium n. 23-108.
Violatio — ecclesiarum n. 27-28; altarium n. 117; oratoriorum n. 73, 78; coemeteriorum n. 146
Votum ieiunii — n. 319.

16723